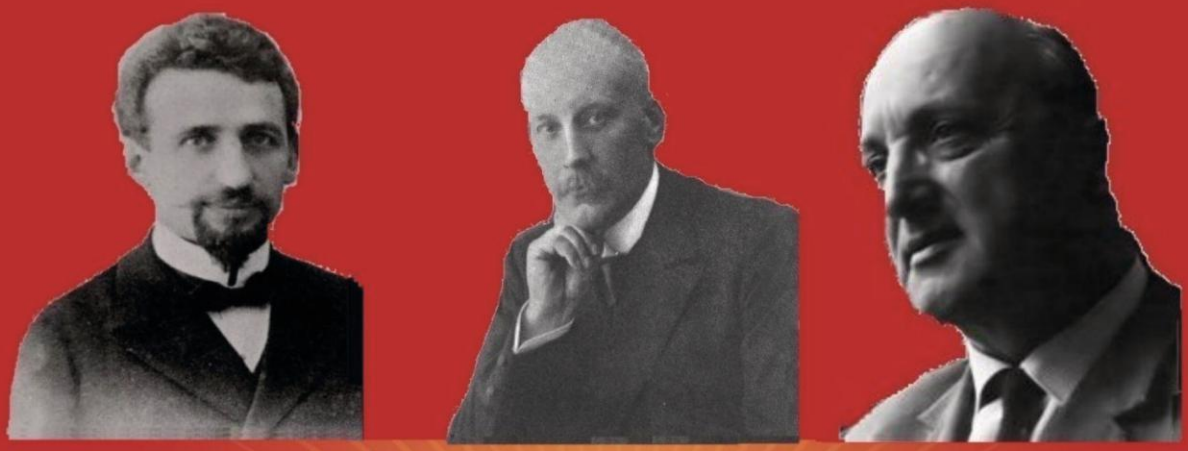
ÉÉN VAN GEEST

De Nederlandse Pinksterbeweging in oecumenisch perspectief





Paul N. van der Laan

ÉÉN VAN GEEST

De Nederlandse Pinksterbeweging in oecumenisch perspectief

Toelichting bij het titelblad:
Boven aan staan de afbeeldingen van drie pioniers in de oecumene tussen Kerk en Pinksteren
v.l.n.r.: Gerrit R. Polman, Dr. Geert A. Wumkes, Dr. Feitse Boerwinkel

ÉÉN VAN GEEST

De Nederlandse Pinksterbeweging in oecumenisch perspectief

Paul N. van der Laan

Amersfoort, 2025

@ 2025 Paul N. van der Laan
pvanderlaan51@outlook.com
ISBN 9789403827841
Druk: 24bookprint.com | Rotterdam
Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

OPGEDRAGEN AAN



Dr. Feitse Boerwinkel
(12 mei 1906 – 6 mei 1987)

SYNOPSIS

ENGLISH SUMMARY
This study gives an historical description of the relationship of the Dutch Pentecostals amongst themselves and their interaction with the Churches in the Netherlands from the perspective of Christian unity. It shows how the Pentecostal movement started as an ecumenical event, but gradually became isolated because of mutual misconception and rejection. In chronological order the topics of integration, denominationalism, the emerge of healing and ecumenism, the Charismatic movement and contemporary trends are discussed. The Netherlands Reformed Church was the first mainline church worldwide to recognize the important contribution that the Pentecostal movement could give to the Church as a whole. For this reason an in depth study is presented of the sixties when the Pentecostal message was a hotly debated issue in the ecclesiastical press and various dialogues took place. The events are placed in their historical context by a general introductory chapter and a specific introduction at the beginning of each chapter. In the conclusion some suggestions are given in answer to the leading questions of this dissertation. In what way can the ecumenical dynamics of the Pentecostal movement become of greater relevance for Church and Society and what are the conditions under which one might expect a successful dialogue?

NEDERLANDSE SAMENVATTING
Deze studie geeft een historische beschrijving van de relatie tussen de Nederlandse Pinkstergelovigen onderling en hun interactie met de kerken in Nederland vanuit het perspectief van christelijke eenheid. Het toont aan hoe de pinksterbeweging begon als een oecumenisch initiatief, maar geleidelijk geïsoleerd raakte vanwege wederzijdse misvatting en afwijzing. In chronologische volgorde worden de onderwerpen institutionalisering, genezing, oecumene, Charismatici en trends besproken. De Nederlandse Hervormde Kerk was wereldwijd de eerste historische kerk, die de belangrijke bijdrage erkende die de Pinksterbeweging aan de Kerk als geheel kon leveren. Om deze reden wordt een diepgaande studie gepresenteerd van de jaren 1960, toen de Pinksterboodschap een breed en soms fel besproken onderwerp was in de kerkelijke pers en er verschillende dialogen plaatsvonden. De gebeurtenissen worden in hun historische context geplaatst door een algemeen inleidend hoofdstuk en een specifieke inleiding aan het begin van elk hoofdstuk. In de conclusie worden enkele suggesties gegeven als antwoord op de hoofdvragen van dit proefschrift. Op welke manier kan het oecumenisch potentieel van de Pinksterbeweging beter worden ingezet om de kerk en samenleving te dienen? Wat zijn de randvoorwaarden voor een succesvolle dialoog met Pinkstergelovigen?

DANK

Dank je Rina De Munck, mijn lieve vrouw, dat je op eigen liefdevolle en overtuigende wijze er bent op blijven aandringen om deze vertaling af te ronden.

Dank je Cees van der Laan, mijn dubbele broer, voor je inspirerende bijstand, voor het deelgenoot zijn in ons historisch onderzoek, je aanvulling op mijn notenapparaat en je onmisbare aanwezigheid als klankbord.

Dank je Jannie Loman, dat je al in 1989 een eerste aanzet voor de vertaling van dit werk hebt voltooid. De publicatie is er dan eindelijk toch van gekomen.

Dank je Connie Karsten, voor je nauwgezette correctie en wijze adviezen.

Dank u professor Walter Hollenweger (1927-2016), mijn Doktorvater, voor uw kundige mentorschap en blijvende inspiratiebron.

Dank u Feitse Boerwinkel (1906-1987) voor uw lichtend voorbeeld en wegwijzer op het oecumenische pad.

Dank u, lieve God, voor het leven, voorziening, inzicht, bewogenheid en passie.

Mijn gebed is dat dit werk de eenheid onder Gods kinderen zal bevorderen.

Paul van der Laan

VOORWOORD

In de zomer van 1988 promoveerde ik aan de Universiteit van Birmingham (VK) op het Engelstalige proefschrift *The Question of Spiritual Unity: The Dutch Pentecostal Movement in Ecumenical Perspective.* Prof.Dr. Walter Hollenweger had mij aangezet om dit onderwerp nader te bestuderen. Eerder had ik tot mijn eigen verbazing al ontdekt, dat de oorspronkelijke visie van de eerste Pinksterleiders in Europa, inclusief Nederland, zelf geen eigen kerkgenootschap wilde stichten, maar eerder een opwekkingsbeweging wilde zijn voor alle kerken. Een doorgeefluik van hun eigen ervaringen van de doop in de heilige Geest en gaven van de Geest. Van die oorspronkelijke visie was weinig over toen ik mijzelf in 1974 bij de Pinkstergemeente aansloot. Wat was er gebeurd en wat is de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging wereldwijd? Omdat ik inmiddels samen met mijn broer Cees de geschiedenis van de Pinksterbeweging in Nederland had beschreven (C. van der Laan/P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging*, Kampen: J.H. Kok, 1972) koos ik ervoor om Nederland als model te gebruiken om tot een antwoord op die basisvragen te komen.

Mijn oorspronkelijke dissertatie heb ik in het Engels geschreven. In Europa was Prof.Dr. Walter Hollenweger, de enige academische specialist, die mij kundig op dit onderwerp kon begeleiden en hij was destijds verbonden aan de Universiteit van Birmingham (VK). Van meet af aan heeft mijn vrouw Rina mij gestimuleerd om mijn dissertatie te vertalen naar het Nederlands, omdat de inhoud zich vooral in Nederland afspeelt en daar de meeste belangstelling voor mijn onderzoek zou zijn. De vele citaten konden zo in de oorspronkelijke versie worden weergegeven. Jannie Loman heeft in 1989 en 1990 aan deze vertaling gewerkt. Omdat ik zelf kort daarna door overspanning mijn activiteiten moest staken is het er nooit van gekomen om deze vertaling uit te geven.

Tijdens mijn pensionering heb ik de draad eindelijk weer kunnen oppikken en de vertaling kunnen bijwerken. In 1988 was ik 37 jaar, nu is het 37 jaar later en er is veel gebeurd op dit gebied van de oecumene en de Pinksterbeweging. Zelf heb ik in die periode internationaal en nationaal aan een aantal dialogen meegewerkt en in een aantal gevallen geïnitieerd. Daarom leek het mij wenselijk om deze Nederlandse vertaling aan te vullen met een addendum waarin ik beschrijf wat er in de jaren 1988-2025 in dit kader is gebeurd. Tenslotte eindig ik met hoe ik anno 2025 tegen mijn oorspronkelijke zoekvragen aankijk. Welke aanvullende lessen heb ik in de jaren daarna geleerd? Om recht te doen aan mijn oorspronkelijke dissertatie heb ik dit addendum achter in dit boek opgenomen.

Het is mijn gebed dat dit onderzoek de lezer mag zegenen en inspireren om geleid door de heilige Geest zelf een deel te zijn van het gebed van Jezus Christus, onze Heer.

Laat hen allen één zijn, Vader. Zoals u in mij bent en ik in u, laat hen zo ook in ons zijn, opdat de wereld gelooft dat u mij hebt gezonden. (Johannes 17: 21)

Amersfoort, november 2025 – Paul van der laan

INHOUDSOPGAVE

Inhoud

OPGEDRAGEN AAN 7
SYNOPSIS 8
DANK 9
VOORWOORD 10
INHOUDSOPGAVE 11
AFKORTINGEN 14
HOOFDPERSONEN 15
INLEIDING 19
Inleiding 1 - BELANG EN DOEL VAN DE STUDIE 19
Inleiding 2 - ONDERZOEKSPROBLEMEN EN METHODOLOGIE 20
Inleiding 2.1 - Incompleet bronnenmateriaal 20
Inleiding 2.2 - Breedte en complexiteit van het onderwerp 20
Inleiding 3 - TERMINOLOGIE 21
HOOFDSTUK 1 - HISTORISCHE EN INTERNATIONALE CONTEXT 25
1.1 NEDERLAND, EEN LAND VAN CONTRASTEN 25
1.2 NEDERLAND, EEN OECUMENISCH MODEL? 26
1.3 ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE PINKSTERBEWEGING 28
1.4 OECUMENISCH POOTJEBADEN IN INTERNATIONALE WATEREN 31
HOOFDSTUK 2 – PINKSTERGEMEENTE, DOORGEEFLUIK OF KERK? 35
2.1 EEN VERZUILDE SAMENLEVING. 35
2.2 GERRIT POLMAN - OP ZOEK NAAR GEESTELIJKE EENHEID 37
2.3 BELANGSTELLING UIT NEDERLANDS HERVORMDE HOEK 44
2.3.1 Dr. Geert A. Wumkes 44
2.3.2 Dr. Johannes H. Gunning JHzn. 48
2.3.3 Dr. Arnold H. de Hartog 51
2.4 POST POLMAN PERIODE 52
2.4.1 Gemeente des Heeren 53
2.4.2 Pieter van der Woude 56
2.4.3 Piet Klaver 59
2.4.4 Nico Vetter 62
2.4.5 Veelkleurige Pinkstereenheid 64
2.5 ARIE KOK, VAN PINKSTEREN NAAR HET I.C.C.C. 66
HOOFDSTUK 3 - GODDELIJKE GENEZING 77
3.1 INLEIDING – DE JAREN VIJFTIG, TIJD VOOR WEDEROPBOUW 77
3.2. DE BEDIENING VAN GENEZING HERONTDEKT 78
3.2.1 Lam Jeevaratnam 80
3.2.2 Genezing in de Reformatorische kerken 81
3.2.3 Hermann Zaiss 87
3.2.4 Tommy Lee Osborn – Holland Wonder 92

3.2.5 Dienst der genezing in oecumenisch perspectief 102
3.3 OPNIEUW GENEZING IN DE NEDERLANDSE HERVORMDE KERK 105
3.3.1 Pastoraal schrijven inzake de pinksterbeweging in Groningen 105
3.3.2 Synodaal rapport “Vragen rondom de gebedsgenezing” 109
3.4 STROMEN VAN KRACHT VLOEIT UIT DE KERKEN 114
HOOFDSTUK 4 – OECUMENISCHE UITWISSELING 132
4.1 INLEIDING - DE ROERIGE JAREN ZESTIG 132
4.2. DE OECUMENISCHE RAAD VAN KERKEN EN DE PINKSTERBEWEGING 135
4.3 HERDERLIJK SCHRIJVEN VAN DE NEDERLANDSE HERVORMDE KERK 139
4.4 OECUMENISCHE DIALOOG EN CONFRONTATIE 159
4.4.1 Dialoog in Baarn 159
4.4.2 Exorcisme in Beukenstein 165
4.4.3 Zakelijke oecumene brengt verbondenheid, vreugde en verdeeldheid 172
4.5 GEREFORMEERDE KERKEN TERUG IN DE LOOPGRAVEN 179
4.6 UNIE VAN BAPTISTEN IN GESPREK MET PINKSTERGEMEENTEN 199
HOOFDSTUK 5 - HET CHARISMATISCHE VRAAGSTUK 209
5.1 INLEIDING - DE KRITISCHE JAREN ZEVENTIG 209
5.2 DE CHARISMATISCHE BEWEGING – OECUMENISCH ENTHOUSIASME 211
5.3 PENTECOSTALEN EN CHARISMATICI, TOO CLOSE TO LOVE 218
5.4 ROOMS-KATHOLIEKE CHARISMATICI VERGROTEN DE VERWARRING 226
HOOFDSTUK 6 – MET HET OOG OP DE TOEKOMST 235
6.1. INLEIDING - DE UITDAGENDE JAREN TACHTIG 235
6.2 TRENDS 236
6.3 ONDERZOEK 241
6.3.1 Zweedse Pinkstergelovigen en oecumene 242
6.3.2 Sociologisch onderzoek naar Nederlandse Pentecostalen en Charismatici 242
6.3.3 Onderzoek naar oecumenische openheid tussen Nederlandse Kerk- en Pinksterleiders 244
HOOFDSTUK 7 - CONCLUSIE 249
7.1 HISTORISCHE LESSEN 249
7.1.1 Objectiviteit versus Subjectiviteit 249
7.1.2 Organisatorische Eenheid versus Geestelijke Eenheid 249
7.1.3 Theorie versus Praktijk 250
7.1.4 Leerstellige Eenheid versus Ervaring Eenheid 251
7.1.5 Horizontaal Evangelie versus Verticaal Evangelie 251
7.1.6 Participatie is essentieel 252
7.2 PROBLEMEN 253
7.2.1 Kinderdoop versus doop op belijdenis 253
7.2.2 Inspiratie van de Bijbel en hermeneutiek 255
7.2.3 Subjectieve heiliging 256
7.2.4 Theologisch Vocabulair 257
7.2.5 Eénrichting-dialoog 258
7.3 BELOFTEN 258
7.3.1 Liturgische creativiteit 258
7.3.2 Sociale herwaardering 260
7.3.3 Communicatie expertise 261

7.3.4 Interculturele uitwisseling ... 262
7.4 EEN OECUMENISCH APPÈL ... 264
7.5 EEN PINKSTER APPÈL ... 265
7.6 EEN PERSOONLIJK APPÈL ... 266
ADDENDUM – PERIODE 1988-2025 ... 268
ADDENDUM HOOFDSTUK 1 - OECUMENISCHE DIALOOG WERELDWIJD ... 269
A1.1 Inleiding ... 269
A1.2 Belangrijke internationale publicaties en personen periode 1988-2025 ... 270
A1.2 Internationale dialogen tussen historische kerken en de Pinksterbeweging ... 274
A1.2.1 Rooms-Katholieke Kerk ... 275
A1.2.2 Reformatorische Kerken ... 276
A.1.2.3 Wereldraad der Kerken ... 278
A1.2.4 Lutheran World Fellowhip ... 283
A.1.2.5 Orthodoxe Kerken ... 283
A.1.2.6 Anglicaanse Kerken ... 285
ADDENDUM HOOFDSTUK 2 - NEDERLAND BLIJFT ROLMODEL ... 287
A2.1 Gereformeerde Kerken in Nederland (Synodaal) ... 287
A2.2 Nederlandse Zendingsraad ... 288
A2.3 Katholieke Charismatische Vernieuwing ... 290
A2.4 Protestantse Kerk in Nederland ... 295
A2.5 “Wij kiezen voor Eenheid” wordt Nationaal Christelijk Forum ... 298
A.2.6 Raad van Kerken ... 303
A.2.7 Opwekking- en New Wine Conferenties – Oecumene aan de basis ... 305
A.2.8 Terugkijken om vooruit te kunnen zien ... 307
ADDENDUM HOOFDSTUK 3 – HOE NU VERDER? ... 309
A3.1 Een persoonlijke terugblik ... 309
A3.2 Lessen ... 310
A.3.3 Samen de toekomst in ... 312
A.3.4 Missie voltooid? ... 315
BIJLAGEN – Overzicht ... 317
Bijlage 1: Historisch Overzicht Pinksterbeweging in Nederland 1907-2025 ... 318
Bijlage 2: Pinksterliederen onder de loep ... 319
Bijlage 3: Manifest voor eenheid ... 320
Bijlage 4: Onderlinge toenadering rond de doop – verklaring Raad van Kerken ... 322
Bijlage 5: Handreiking voor ontmoeting - dialoog PKN–Pinksterkerken ... 325
Bijlage 6: BIBLIOGRAFIE ... 329
Bijlage 6a - Bronnen: Boeken, Dissertaties, Manuscripten ... 329
Bijlage 6b – Bronnen: Tijdschriften, Brochures, Traktaten ... 346
Bijlage 6c - Bronnen: Interviews ... 372

AFKORTINGEN

A.C.C.C.	American Council of Christian Churches
AoG	Assemblies of God
BvP / Broederschap	Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland
C.I.O.	(Interkerkelijk) Contact Inzake Overheidszaken
C.W.N.	Charismatische Werkgemeenschap Nederland
E.O.	Evangelische Omroep
F.G.B.M.F.I.	Full Gospel Business Men Fellowship International
G.G.	Gemeenten Goden
GK	Gereformeerde Kerken in Nederland
I.C.C.C.	Internationale Raad van Christelijke Kerken
I.K.O.R.	Interkerkelijk Overleg in Radio-aangelegenheden
I.K.V.	Interkerkelijk Vredesberaad
N.A.E.	National Association of Evangelicals
N.C.R.V.	Nederlandse Christelijke Radio Vereniging
NVB	Nederlandse Volks Beweging
O.R.v.K.	Oecumenische Raad van Kerken in Nederland
PIN	Pinkstergemeenten in Nederland
PKN	Protestantse Kerk in Nederland
P.M.U.	Pentecostal Missionary Union
R.K.K.	Rooms-katholieke kerk
R.v.K.	Raad van Kerken in Nederland
V.E.G.N.	Volle Evangelie Gemeenten Nederland
V.E.B.K.	Volle Evangelie Bethel Kerk
VEZA	Volle Evangelie Zakenlieden "Nederland"
V.P.I.N.	Verenigde Pinkstergemeenten in Nederland
V.P.E.	Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten
W.R.K. /WCC	Wereldraad van Kerken / World Council of Churches

HOOFDPERSONEN

Een korte schets van personen die op meerdere plaatsen in deze verhandeling genoemd worden:

Amerom, Herman N. van (geboren 1933)
Pinkstervoorganger en zendeling: evangelist van 1955-1960 bij de "Gemeente Gods" in Groningen; van 1960-1971 zendeling in Zwitserland en Zaïre; van 1971-1979 voorganger van de Pinkstergemeente "Immanuel" in Haarlem. Vanaf 1975 Algemeen Voorzitter van de BvP. Vanaf 1979 tot aan zijn pensioen in 1997 bekleedde hij deze functie fulltime.

Boerwinkel, Dr. Feitse (1906-1987)
Nederlands Hervormd. Directeur van "Kerk & Wereld" sinds 1945. Voorzitter van de "Commissie voor de Studie van Sektarisme" dat het herderlijk schrijven betreffende de *Kerk en de Pinkstergroepen* (voorbereidde (1958-1963).

Balen, Klaas van (geboren 1932)
Pinkstervoorganger in Rotterdam. In de jaren zestig lid van de redactie van *De Pinksterboodschap*. In 1969 schreef hij een niet-gepubliceerd antwoord op het voorlichtend geschrift *Het Werk van de Heilige Geest in de Gemeente* van de Gereformeerde kerken in Nederland.

Brink, Henk van den (1904-1986)
Evangelisch Pinksteren. Van 1941-1958 de hoofdredacteur van het tijdschrift *Kracht van Omhoog*. Hij diende verschillende jaren (rond 1950) als voorzitter van de Nederlandse tak van Youth for Christ. Hij was baptistenvoorganger in Alkmaar van 1956-1958.

Brink, Johannes Emmanuël (Jo) van den (1909-1992)
Pinksteren. In de redactie het tijdschrift *Kracht van Omhoog* vanaf 1941; vanaf 1958 hoofdredacteur. Pionier en voorganger van de Pinkstergemeente in Gorinchem vanaf 1958. Lid van het Beukenstein-team. In de jaren zestig ontwikkelde hij enkele afwijkende leerstellingen over onder meer demonische bezetting bij christenen, over Israël, de erfzonde etc., die bekend werden als de leer van "Kracht van Omhoog". Deze leerstellingen isoleerden hem van de rest van de Pinksterbeweging in Nederland.

Dries, Peter W. van den (1905-1975)
Gereformeerd Pinksteren. Voorzitter van de VEZA van 1960-1967. Initiator van de "Vreugde Dagen" en in de vroege jaren zestig pleitbezorger van eenheid tussen de verschillende Nederlandse pinkstergroepen.

Glashouwer, Willem (Wim) (1913-1983)
Nederlands hervormde predikant. Lid van de "commissie voor de studie van het sektarisme". Redacteur van het charismatische tijdschrift *Vuur* van 1958-1963. Samen met Wim Verhoef leider van de dialoog van predikanten en voorgangers in Baarn (1959-1963). In 1971 werd hij voorzitter van de Evangelische Omroep (E.O.). Hij was aan het einde van zijn leven kritischer ten aanzien van de Pinkster- en Charismatische beweging.

Gunning, Dr. Johannus JHzn. (1858-1940)
Nederlandse hervormde predikant. Redacteur van het weekblad *Pniël* (1892-1940). Hij correspondeerde regelmatig met G.R. Polman en bezocht hem twee keer (1917 en 1920). Hij was positief geïnteresseerd in de Pinksterbeweging.

Hoekendijk, Ben (1938-2021)
Pinksterevangelist. Jongste zoon van Karel Hoekendijk. Voorganger of "Stromen van Kracht-gemeente" in 1958 in Den Haag. Leidde tent-campagnes van 1959-1974. Initiator van de "One Way Day's" (1972-1985) en de nationale conferenties in "Vierhouten" (van 1971-1990). Redacteur van het tijdschrift *Opwekking* vanaf 1960, dat later ook de naam van zijn organisatie werd. In 1990 trok hij zich uit deze stichting terug.

Hoekendijk, Karel (1904-1987)
Pinksterevangelist en reizend zendeling. Daarnaast kunstenaar. Zoon van de vrije evangelische zendeling en predikant C.J. Hoekendijk. Initiator en leider van de beweging "Stromen van Kracht". Eindredacteur van het gelijknamige tijdschrift. Hij leidde het nationale werk van deze organisatie van 1953-1960. Vanaf 1960 tot aan zijn dood reisden hij en zijn vrouw Elisabeth de wereld rond en leidden talloze evangelisatiecampagnes.

Klaver, Piet (1890-1970)
Pinksterzendeling in China (1915-1927) en Indonesië (1929-1933). Voorganger van de Pinkstergemeente in Amsterdam van 1933-1956. Initiator van het tijdschrift *Kracht van Omhoog*.

Kraan, Dr. Karel J. (1912-1982)
Gereformeerd predikant. Initiator en leider van het pastorale werk "De Oase". Schreef verschillende boeken over de dienst der genezing en publiceerde een antwoord (*Ruimte voor de Geest*, 1970) op het voorlichtend geschrift van de Gereformeerde Kerken. Medeoprichter van de C.W.N. in 1972.

Kok, Arie (1883-1951)
Ontving als een van de eersten in Nederland de gave van het spreken in tongen. Pinksterzendeling in China en Tibet van 1910-1920, waarna hij tot 1945 als kanselier bij de Nederlandse ambassade in Peking werkte. Van 1948-1951 was hij de eerste algemeen secretaris van het ICCC. Van 1947-1951 was hij hoofdredacteur van het tijdschrift *Getrouw*.

Leeuwen, Drs. Piet C. van (1910-1996)
Nederlands hervormde predikant in Den Haag. Van 1945-1975 diende hij als secretaris van de Raad voor Kerk en Ziekenzorg. Voorzitter van de Nederlandse tak van de Lucasorde vanaf de oprichting in 1953 tot aan 1983. Voorzitter van het interkerkelijk comité dat de campagne van T.L. Osborn in 1958 heeft voorbereid.

Plaisier, Bas (geboren Hendrik-Ido-Ambacht in 1946)
Nederlandse theoloog, predikant en zendeling. Na zijn studie werkte Plaisier bij de Gereformeerde Zendingsbond (GZB) in de Nederlands Hervormde Kerk. In 1977 vertrok hij naar Celebes om daar de Toraja-predikanten te onderrichten. In 1984 keerde hij terug naar Nederland en werd predikant in Den Haag-Moerwijk, In 1997 werd Plaisier gekozen tot scriba van de Nederlandse Hervormde Kerk. Vanaf 1999 verrichtte hij dezelfde functie voor de Samen op Weg-kerken, de samenwerking van hervormden en ('gewone') gereformeerden. In 2002 sprak hij de wens uit deze kerken helemaal verenigd te willen zien. Die eenheid, waar ook de Lutherse Kerk deel van uitmaakt, kwam er op 12 december 2003, Tot medio 2008 was hij scriba (secretaris) van de Protestantse Kerk in Nederland (PKN).

Plessis, David J. du (1905-1987)
Pinksterambassadeur van christelijke eenheid. Secretaris van de Apostolische Geloofszending

(Apostolic Faith Mission) van Zuid-Afrika van 1928-1948. Secretaris en organisator van de Pinksterwereldconferenties in 1949, 1952 en 1958. Hij was de enige Pinkstervertegenwoordiger op de W.R.K.-conferentie in 1954 in Evanston en tijdens het Tweede Vaticaans Concilie in Rome. Hij bezocht Nederland verschillende keren en stimuleerde zowel de pinksterbeweging als de charismatische beweging om zich te engageren in de oecumene.

Polen, Ap van (1923-2016)
Pinkstervoorganger in Den Haag en Utrecht. Eindredacteur van de tijdschriften *Pinksterklanken* (1946-1960) en *De Pinksterboodschap* (1960-1969). Lid van het comité van de BvP dat het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk beantwoordde. Secretaris van de BvP in de jaren zeventig.

Polman, Gerrit Roelof (1868-1932)
Pionier en apostel van de pinksterbeweging in Nederland. Eindredacteur van de tijdschriften *Spade Regen* (1908-1931) en *Klanken des Vredes* (1915-1929). De onbetwiste nationale leider tot 1930. Internationaal bekend en gerespecteerd voorman van de vroege Pinksterbeweging.

Reiling, Prof.Dr. Jannes (1923-2005)
Baptistenvoorganger en (hoog)leraar. Oprichter en rector van het Seminarium van de Unie van Baptistengemeenten van 1958 tot 1987. Van 1974-1987 was hij bijzonder hoogleraar in de geschiedenis en leerstellingen van het Baptisme aan de Universiteit van Utrecht en vanaf 1980 tevens gewoon hoogleraar Nieuwe Testament aan deze Universiteit. Ook maakte hij vele jaren deel uit van de redactie van '*De Christen*', het weekblad van de Unie. In de jaren zeventig bevorderde hij een dialoog tussen de Baptisten- en Pinkstergelovigen.

Sleebos, Peter (geboren Malang, Indonesië, in 1949)
Nederlandse zendeling, voorganger en bestuurder uit de pinksterbeweging. Na zijn eigen Bijbelschoolopleiding aan de Centrale Pinkster Bijbelschool (CPB) in Den Haag werd hij staflid/docent aan de CPB. In 1978 vertrok hij samen met zijn vrouw Corrie als zendeling naar Indonesië, waar hij directeur werd van de theologische opleiding in Tomohon, Sulawesi. Na zijn terugkeer naar Nederland werd hij voorganger van de CityLight/Pinkstergemeente in Alkmaar. Sleebos volgde in 1997 Herman van Amerom op als voorzitter van het Broederschap van Pinkstergemeenten (BvP). De BvP fuseerde in 2002 met de Volle Evangelie Gemeenten Nederland. Sleebos was vervolgens tot 2017 voorzitter van de nieuw ontstane Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE).

Stroethoff, Frans A. (1897-1982)
Nederlands hervormde lekenprediker. Directeur van het sociaal- en opvangcentrum "Tot Heil des Volks" te Amsterdam (1937-1967). Eindredacteur van het tijdschrift *De Oogst*. Voorzitter van het organisatiecomité van de campagnes van Hermann Zaiss in 1952 en 1953. Pleitbezorger van de dienst der genezing. Belangrijke bruggenbouwer tussen de reformatorische kerken en de pinksterbeweging.

Vetter, Nico (1899-1945)
Pinksterzendeling in Venezuela (1924-1935) en voorganger in Haarlem (1936-1946). Eindredacteur van het tijdschrift *Het Middernachtelijk Geroep* (1937-1943). Dynamisch evangelist en pleitbezorger van eenheid onder de Nederlandse Pinkstergelovigen.

Verhoef, Willem (Wim) Wouter (1928-2013)
Nederlands hervormde predikant in Vlaardingen. Initiator van de Nederlandse charismatische beweging en haar tijdschrift *Vuur*. Met Wim Glashouwer leidde hij de dialoogsessies in Baarn begin jaren zestig. Fervente oecumenisch. Medeoprichter van de C.W.N. in 1972. Vertegenwoordiger van de C.W.N. in het Gereformeerd deputaatschap voor contact met de Charismatische beweging.

Voordewind, Dick (geboren 1937)
Pinkstervoorganger en vanaf 1977 legerpredikant. Toen hij student was aan het Baptisten Seminarium werd hij van school gestuurd, omdat hij de doop in de Heilige Geest promootte (1961). Pinkstervoorganger in Emmen (1961-1965), Alkmaar (1965-1972) en Amsterdam (1972-1977). Voorzitter van de BvP van 1967-1969. In de jaren zeventig probeerde hij de kloof tussen de pinksterbeweging en de charismatische beweging te overbruggen.

Woude, Pieter van der (1895-1978)
Pinkstervoorganger in Rotterdam sinds 1932. Redacteur van de tijdschriften *Spade Regen* (1933-1946) en *Volle Evangelie Koerier* (1947-1960). In de jaren vijftig en zestig diende hij vele jaren als secretaris van de BvP. Hij vertegenwoordigde Nederland tijdens de vroege Pinksterconferenties. Lid van het comité van de Broederschap dat het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk beantwoordde.

Wumkes, Dr. Geert A. (1869-1954)
Nederlands hervormde predikant in Terschelling en Sneek. Voorstander van de Friese taal en erkend historicus. Was in nauw contact met G.R. Polman van 1915 tot 1917, gedurende welke tijd hij de eerste geschiedenis schreef over de Nederlandse Pinksterbeweging (De Pinksterbeweging, voornaamelijk in Nederland, 1916). Na de verwijdering van Polman in 1930 meende hij dat de Pinksterbeweging tot uitsterven gedoemd was.

Zweers, Hendrik J. (1893-1981)
Gereformeerd. Notaris te Den Haag. Lid van de "Lucasorde". Penningmeester van het organiserend comité van T.L. Osborn campagne in 1958 in Den Haag. Pleitbezorger van de Pinksterbeweging met name door zijn boeken *Osborn en de Bijbel* (1959), *Het volle evangelie* (1960), *Handoplegging en Goddelijke genezing* (1961) en *De hemel komt naar de aarde* (1981).

INLEIDING

Inleiding 1 - BELANG EN DOEL VAN DE STUDIE

Waar gaat je boek over? Over de oecumenische betekenis van de pinksterbeweging? Is die er dan? Toen de schrijver aan deze studie begon, zijn hem regelmatig deze vragen gesteld, door anderen en zichzelf. Maar de plaats waar hij begon te graven bleek een continent te zijn. Het is geen prettig woonoord. Onbegrip en vervreemding heersen er. In de kakofonie van wederzijdse beschuldigingen en verwijten, fluistert er echter een zachte stem: "Liefde, Vergeving, Eenheid". De schrijver gelooft dat dit de stem is van de Heilige Geest, die zowel de oecumenische als de pinksterbeweging wil gebruiken om het gebed van Jezus te vervullen "Opdat zij allen één zijn" (Johannes 17:11).

In 1987 stelde Dr. M. Robinson vast: “Alleen al om statistische redenen kan men bij een serieuze behandeling van het christendom niet meer aan de pinksterbeweging voorbijgaan” [1] Als dit juist is dan lijken de Nederlandse kerkhistorici niet bijster geïnteresseerd in statistieken, want zij vermelden de pinksterbeweging slechts marginaal[2]. Desalniettemin is de wereldwijde groei verbazingwekkend, hetgeen ook erkend wordt door personen buiten de pinksterbeweging. In 1987 schatte Dr. David Barrett het aantal aanhangers van de pinkster- en charismatische beweging samen op 277 miljoen, hetgeen neerkomt op 17 % van het totale Christendom[3]. Dr. Peter Wagner heeft berekend dat als het huidige groeipercentage zich voortzet er in het jaar 2000 alleen al in China 440 miljoen pinkster- c.q. charismatische gelovigen zullen zijn[4]. Hoewel men bij dit soort cijfers en voorspellingen de nodige slagen om de arm moet houden, is de snelle expansie met name in de derdewereldlanden onweerlegbaar. Het etiket "de derde kracht van het christendom" waarmee de pinksterbeweging wel eens is aangeduid[5], past daarbij aardig bij haar geografische verspreiding. Tegelijkertijd ontwikkelde deze eeuw zich de oecumenische beweging in een gevarieerd en machtig lichaam. De lidkerken van de Wereldraad van Kerken, de grootste en meest expliciete oecumenische organisatie maar zeker niet de enige exponent daarvan, telde in 1981 386 miljoen leden, waarvan 1.415.000 behoorden tot de Pinkstergemeente[6].

Het is niet ondenkbaar dat toekomstige historici de ontwikkeling van de oecumenische beweging en de opkomst van de pinksterbeweging als de belangrijkste gebeurtenissen zullen beschouwen in het christendom van de 20e eeuw. In dit werk tracht de schrijver de relatie tussen beide bewegingen aan te duiden en passend gereedschap aan te reiken, waarmee de vastgelopen dialoog weer op gang kan komen. De studie en conclusies richten zich daarbij vooral op de specifieke Nederlandse situatie en dienen ook in die context gewogen te worden. Desalniettemin zullen bepaalde elementen ongetwijfeld ook relevant zijn in andere landen, met name in de westerse

---

[1] Martin Robinson, "*To the ends of the earth - The pilgrimage of an ecumenical Pentecostal David du Plessis (1905-1987)*" (Ph.D dissertation University of Birmingham, U.K., 1987), p.1.

[2] Bijvoorbeeld:

- Dr. J.N. Bakhuizen van den Brink, Dr. J. van den Berg, Dr. W.F. Dankbaar, *Handboek bij de studie der Kerkgeschiedenis De kerk sedert de zeventiende eeuw Vol. 4* (Leeuwarden: De Tille, 1985), p. 276-277.
- Dr. Otto J. de Jong, *Geschiedenis der Kerk* (Nijkerk: Callenbach, 1987, 11e herziene druk) p. 282-283 & 343.
- Dr. L. Praamsma, *De Kerk van alle tijden, Verkenningen in het landschap van de kerkgeschiedenis Vol.4* (Franeker: T. Wever, 1981), p. 224-228.

[3] Growth of Pentecostals, *Pentecost International Report*, Oktober 1987, p.2. In zijn gezaghebbende werk over het wereldwijde christendom, schatte Barrett het aantal actieve pinkster- en charismatische gelovigen in 1980 op 62,2 miljoen, en het totale aantal aanhangers boven 100 miljoen. De overgrote meerderheid hiervan (70 %) behoren tot de zogenaamde "Non-White indigenous churches"(onafhankelijke niet-blanke kerken). (D. Barrett ed., *World Christian Encyclopedia A contemporary study of churches and religions in the modern world 1900-2000*, Nairobi/New York/ Oxford: Oxford University Press, p. 838 & 836).

[4] Kenneth Foreman, Pentecostals the largest protestant family, *World Pentecost* 5/15, december 1987, p.16.

[5] Henry P. Van Dusen, Caribbean Holiday, *The Christian Century* 72/33, 17 August 1955, p. 946-948.
Dr. Henry P. Van Dusen, Third force in Christendom, *Life* 44, 9 juni 1958, p. 113-124.

[6] Ans J. van der Bent ed., *Handbook Member Churches* (Geneva: World Council of Churches, 1982), p. 269-271 & 282-283.

wereld. Meer onderzoek in verschillende disciplines en culturen zal nodig zijn om te bepalen in hoeverre de drang naar een geestelijke eenheid van de Pinksterbeweging kan worden toegepast in een universele oecumenische context.

Deze studie heeft een drievoudig doel. In de eerste plaats wil het een historische bijdrage leveren aan de relatie tussen de kerken en de pinksterbeweging in Nederland. Daar deze feiten de basis vormen voor de te trekken conclusies, is het overgrote deel van de inhoud hieraan gewijd. In de tweede plaats wil het een antwoord aanreiken op de vraag op welke wijze de pinksterbeweging een bijdrage levert aan de hedendaagse kerk en maatschappij. Vanwege de achtergrond van de schrijver is deze visie gekleurd door een nadrukkelijke verbondenheid met de pinkstergemeente. De gebezigde denktrant en terminologie, die soms karakteristiek is voor "Pinkster-insiders", wordt zo nodig toegelicht. Anderzijds is getracht om middels diepgaande studies en veelvuldig gebruik van citaten van voor- en tegenstanders een zo objectief mogelijk beeld te scheppen. De schrijver hoopt dat de combinatie van geschiedschrijving van binnenuit in een academische bedding een nieuwe bijdrage mag leveren aan de wetenschappelijke discussie over dit onderwerp. In de derde plaats bevat deze studie een oproep om te komen tot een intensieve dialoog tussen aanhangers van de pinksterbeweging en andere christenen op alle niveaus. Deze kruisbestuiving lijkt van vitaal belang voor de voortplanting van nieuw leven.

Inleiding 2 - ONDERZOEKSPROBLEMEN EN METHODOLOGIE

In het onderzoek waren er twee fundamentele problemen, die de reikwijdte van de studie beperkten, In de eerste plaats incompleet bronnenmateriaal en ten tweede de breedte en complexiteit van het onderwerp.

Inleiding 2.1 - Incompleet bronnenmateriaal

De auteur verzamelt reeds sinds 1976 historisch materiaal over de pinksterbeweging, met name in Nederland en Vlaanderen. Daardoor is hij in het bezit van een uitgebreide en unieke collectie, desalniettemin zijn de bronnen verre van compleet. Het feit dat de Pinkstergelovigen geen academische traditie kennen en bovendien voortdurend in de verwachting hebben geleefd van de onmiddellijke terugkeer van Christus, was niet bepaald bevorderlijk voor de archivering van hun literatuur en belangrijke documentatie. Het is een hele toer om authentiek materiaal bijeen te schrapen, waarvoor veel doorzettingsvermogen en soms dom geluk nodig is. De speurtocht naar de spreekwoordelijke dozen op zolder is daarbij onontbeerlijk. Om toekomstige onderzoekers deze lijdensweg enigszins te besparen is in deze dissertatie een uitgebreid notenapparaat opgenomen met bibliografische gegevens en nuttige aanvullingen.

Inleiding 2.2 - Breedte en complexiteit van het onderwerp

Zoals al in de openingsparagraaf van dit hoofdstuk is aangegeven, bleek er veel meer materiaal over dit specifieke onderwerp beschikbaar, met name in de kerkelijke pers, dan aanvankelijk verwacht. Daarenboven is de kerkelijke kaart van Nederland zeer uiteenlopend en ingewikkeld. Tenslotte is de periode van tachtig jaar die hier in een notendop wordt beschreven een veel bewogen en nog altijd bewegende tijd. Hoewel meerdere malen is overwogen om het onderwerp in te dammen, door bijvoorbeeld alleen de relatie met de Hervormde Kerk te beschouwen of de tijdsperiode in te korten is uiteindelijk toch gekozen voor deze opzet. Het feit dat dit het eerste omvangrijke onderzoek is over dit specifieke onderwerp, rechtvaardigde deze brede aanpak. De schrijver heeft zich wel geconcentreerd op die kerkgenootschappen, die getracht hebben op een of andere manier met de pinksterbeweging in dialoog te treden. Bijzondere aandacht is gegeven aan officiële kerkelijke rapporten, omdat deze in de regel goed gedocumenteerd waren en het belang van individuele betrokkenheid overstegen. Vanwege de complexiteit van het onderwerp zijn een aantal cruciale aspecten van het Pentecostalisme, die wellicht van grote oecumenische betekenis zullen blijken te

zijn, onderbelicht gebleven, zoals de buitenlandse zending, de Jezus beweging en interraciale communicatie. Onnodige overlapping met andere beschikbare boeken over dit onderwerp is zoveel mogelijk vermeden[7]. De gids met belangrijkste persoonlijkheden en de bijlagen, met name de historische overzichten, kunnen de lezer helpen om het bos weer terug te vinden als zij in de bomen verdwaald raken.

De belangrijkste gegevens voor historische feiten werden gehaald uit pinkster- en kerkelijke tijdschriften, kranten en persoonlijke correspondentie, waarbij ook gebruik werd gemaakt van Amerikaans, Engels, Belgisch, Duits, Zwitsers en Zweeds materiaal. Daarnaast werden meer dan duizend boeken geraadpleegd en voorzagen diverse interviews in wezenlijke achtergrondinformatie. Veel is gespeurd in diverse kerkelijke archieven, waarvoor altijd alle medewerking werd verleend. Tenslotte is een enquête gehouden onder een aantal Kerkelijke en Pinksterleiders om inzicht te krijgen in de huidige oecumenische openheid.

Ieder hoofdstuk concentreert zich op de belangrijkste oecumenische vraag, waarmee de Pinksterbeweging in die specifieke periode werd geconfronteerd. De hoofdstuktitels geven dit aan. Deze benadering heeft twee nadelen. In de eerste plaats doet men de geschiedenis geweld aan door haar achteraf zo op te delen. Het vraagstuk over de goddelijke genezing bijvoorbeeld, kan men niet beperken tot de jaren vijftig. Hieruit voortvloeiend is het tweede nadeel, dat men nieuwe onderwerpen kort moet inleiden met noodzakelijke achtergrondinformatie. Deze terugblikken verstoren de strikt chronologische volgorde. Toch is voor deze methode gekozen, omdat het de beste manier leek om de belangrijkste oecumenische vragen te behandelen in het tijdsgewricht dat zij het meest actueel waren. Daarenboven bleek de historische ontwikkeling in Nederland zich buitengewoon goed te lenen voor deze werkwijze. Ieder historisch hoofdstuk wordt ingeleid door een brede schets van de sociaaleconomische, politieke, kerkelijke en oecumenische context. Dit toont aan hoe de micro-wereld van de pinksterbeweging nauw verweven is met haar omgeving, ondanks haar schijnbaar isolement en overtuiging niet te behoren tot "deze wereld". Iedere sectie wordt afgesloten met een beknopte evaluatie en conclusie, die zoveel mogelijk complementair zijn. In de eindconclusie worden deze observaties samengevat en met elkaar verbonden teneinde een antwoord te vinden op de basisvraag van deze studie: "Op welke wijze kan de pinksterbeweging van oecumenische betekenis zijn voor de kerk en de maatschappij?"

Inleiding 3 - TERMINOLOGIE

Omdat het gebezigde onderscheid tussen de woorden "kerk" en "gemeente" van wezenlijk belang is voor deze studie, worden deze termen in de regel gebruikt volgens de perceptie van de meeste Nederlandse evangelicalen. "Kerk" staat daarbij voor "de geïnstitutionaliseerde vorm van gevestigd en formeel christendom" (met name de Rooms Katholieke en Reformatorische kerken) en "Gemeente" voor "de vergadering van persoonlijk wedergeboren christenen". De ontoereikendheid van dit onderscheid zal ook in dit werk meer dan eens blijken, desalniettemin viel aan een afzonderlijk gebruik van deze woorden niet te ontkomen.

Een aantal uitdrukkingen of benamingen die in de loop van deze studie zonder verdere toelichting worden gebruikt, behoeven nadere definiëring. Hieronder geeft de schrijver in alfabetische volgorde aan hoe hij deze termen persoonlijk definieert[8]:

---

[7] In het bijzonder is getracht om aan te vullen op de werken:

C. & P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging* Kampen: Kok, 1982. Cornelis van der Laan, *Sectarian against his will Gerrit Roelof Polman* (1868-1932) The Birth of Pentecostalism in the Netherlands "*Studies in Evangelicalism*" Metuchan, New Jersey: Scarecrow Press, 1988.

C. van der Laan, *Spade Regen Opkomst en Vestiging van de Pinksterbeweging in Nederland*, Kampen: J.H.Kok, 1989.

[8] Gedeeltelijk is gebruikt gemaakt van de definities in:

D. Barrett, *World Christian Encyclopedia*, p. 820-838.

Jerry L. Sandidge, *Roman Catholic/Pentecostal dialogue (1977-1982) A study in developing ecumenism*, Vol. 1, Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1987, p. LXXXIV-LXXXV).

Charismata (Geestelijke Gaven)
Gaven of talenten (zoals genezing, profetie, het onderscheiden van geesten, exorcisme enz.) die goddelijk worden toebedeeld door de kracht van de Heilige Geest, naar het voorbeeld van het vroege christendom.

Charismatische Beweging of Charismatische Vernieuwing
De Pinkster- en neo-Pinkster vernieuwing in de gevestigde Protestantse, Anglicaanse, Katholieke en Orthodoxe kerken sinds de vijftiger jaren; gekarakteriseerd door het integreren van het gebruik van de charismata binnen de pinksterbeweging in de eigen kerkelijke bedding.

Doop in de Heilige Geest
Een religieuze piekervaring na de bekering, gewoonlijk maar niet noodzakelijkerwijs gepaard gaande met het spreken in onbekende talen.

Evangelicalen[9]
Gelovigen uit het volle spectrum van het christendom, waarvan de meerderheid behoort tot de Protestantse traditie, die voortkomen uit het Piëtisme, Methodisme, de grote Amerikaanse opwekkingen in de 18e en 19e eeuw (Awakenings) en het Réveil. Zij worden gekarakteriseerd door een persoonlijk bekering, een toegewijd leven aan God, het aanvaarden van de Bijbel als de enige basis voor geloof en christelijk leven, een nadruk op Bijbellezing en gebed, evangelisatie- en zendingsdrang en staan in de regel een behoudende theologie voor.

Fundamentalisten
Militante en conservatieve evangelicalen (meestal dispensationalisten) die vasthouden aan de doctrine van de onfeilbaarheid van de Bijbel, en zich kanten tegen het modernisme, liberalisme en oecumene. Ze benadrukken de volgende leerstellingen, die zij fundamenteel achten voor waarachtig christendom: foutloze en verbale inspiratie van de Bijbel, de maagdelijke geboorte, de wonderen van Christus, de opstanding, de totale verdorvenheid van de mens, de plaatsvervangende verzoening en de wederkomst voorafgaand aan het duizendjarig vrederijk.

Glossolalie (Spreken in Tongen c.q. Talen)
Een niet-rationele, meditatieve vorm van gebed in een taal onbekend en niet geleerd door degene die het uit. Degenen die glossolalie beoefenen, geloven dat dit een taal is waarin hij / zij met God communiceert door de Heilige Geest, hetzij omwille van aanbidding of voorbede.

Klassieke Pentecostalen
Pinkstergelovigen die in het begin van deze eeuw braken met de heiligingsbeweging en protestantse kerken en zich organiseerden in Pinksterdenominaties, bijvoorbeeld de Assemblies of God en de Elim Pinksterkerk. Wat Nederland betreft, verwijst dit naar de Pentecostalen, die zichzelf beschouwen als staande in de directe historische lijn van G.R. Polman, in het bijzonder de Broederschap van Pinkstergemeenten. Door latere vernieuwingsbewegingen werden deze klassieke Pentecostalen ook wel eens als “oud Pinksteren” bestempeld.

[9] D. Barrett verdeelt de Evangelicalen in drie groepen: de conservatieve evangelicalen, de conciliaire evangelicalen en de fundamentalisten. De conciliaire evangelicalen zijn de 'evangelicalen in protestantse en anglicaanse kerken die zijn aangesloten bij de oecumenische beweging en die in het algemeen binnen en daarmee samenwerken' (*World Christian Encyclopedia*, p. 826 & 821). In Nederland zijn er nauwelijks conciliaire evangelicals, enkele uitzonderingen zijn te vinden in de charismatische beweging. De meeste Nederlandse evangelicalen verzetten zich sterk tegen de oecumenische beweging en in het bijzonder de Wereldraad der Kerken.

Oecumenische beweging of oecumene[10] *:*
De beweging in het grote lichaam van het christendom, geïnitieerd door evangelicalen en protestanten in de 19e eeuw, die probeert alle denominaties en christelijke lichamen samen te brengen voor gemeenschap, overleg, dialoog, missionaire strategie, aanbidding, gezamenlijke actie en uiteindelijk organische eenheid.

Pinksterbeweging, Pinkstergemeente of Pentecostalisme
Een tak van het Christendom of kerkelijke traditie, geworteld in de Black Holiness Churches van de Verenigde Staten, met de onderscheidende leer dat alle christenen de doop in de Heilige Geest moeten zoeken en dat de charismata voortdurend in deze wereld dienen te worden gemanifesteerd in en door de kerk. Hun bijeenkomsten worden gekenmerkt door enthousiaste aanbidding en actieve participatie van alle deelnemers.

[10] Zie ook de beschrijving van het begrip oecumene in het artikel: Willem A. Visser 't Hooft, The Word "Ecumenical" - Its history and use, in: Ruth Rouse & Stephen Charles Neill ed., *A history of the Ecumenical Movement*, London: S.P.C.K., 1954, p. 736-740.

HOOFDSTUK 1 - HISTORISCHE EN INTERNATIONALE CONTEXT

1.1 NEDERLAND, EEN LAND VAN CONTRASTEN

Nederland is in meerdere opzichten een land van contrasten. De inwoners die uit verschillende volken zijn samengesteld, zijn zo gevarieerd als hun grond en klimaat. Om een consensus te vinden tussen die talrijke variaties was verdraagzaamheid een noodzakelijke deugd. Zowel Desiderius Erasmus (1469-1536) [11] als Willem van Oranje (1533-1584)[12] propageerden onderlinge verdraagzaamheid en vrije keuze van levensideologie, maar hun stemmen verzwolgen in de godsdienstige strijd van hun dagen. Vergeleken met de omliggende landen was Nederland echter nog tamelijk tolerant. Terwijl de Nederduits Gereformeerde Kerk (vanaf de 19e eeuw "Nederlandse Hervormde Kerk" genoemd) de officiële staatskerk was in de 17e en 18e eeuw, vluchtten velen die in het buitenland vanwege hun geloof werden vervolgd naar Nederland, waaronder veel religieuze Joden. Zelfs de rooms-katholieken werden in Nederland tot op zekere hoogte gedoogd. Het godsdienstige geweten bleek door steekpenningen gemakkelijk gesust te kunnen worden.

Hoewel Nederland maar een betrekkelijk klein land is, heeft het in economisch, artistiek en militair opzicht een belangrijke rol gespeeld. Het absolute hoogtepunt van haar conjunctuur beleefde zij in de 17e eeuw. Vanwege de bevolkingsdichtheid is er een sterke sociale controle en immigranten kunnen de daaruit voortvloeiende bekrompenheid nauwelijks verdragen. Tegelijkertijd staan de Nederlanders bekend om hun gastvrijheid en openheid. De eeuwenoude stedencultuur heeft een soms benauwende burgerlijke mentaliteit ontwikkeld, desalniettemin zijn de mensen uitermate individualistisch en wordt buitensporigheid bewonderd. Hoewel wij gemakkelijk neerkijken op ons land en vaak in verkleinwoorden spreken, zijn wij een trots en vaderlandslievend volk en beschouwen wij ons wel eens als het geweten der wereld. De Nederlanders zijn gevormd door hun interactie met de Franse, Engelse en Duitse cultuur. Tot in de zestiger jaren waren deze talen verplichte stof in het voortgezet onderwijs. Deze mengeling van invloeden heeft Nederland een heterogene natie gemaakt. De eenheid en saamhorigheid komen vooral tot uiting als er een gemeenschappelijke vijand is te bestrijden, bijvoorbeeld bij een natuurramp of als een vreemd volk een aanslag doet op onze onafhankelijkheid. In tijden van vrede drijft de onverbeterlijke handelsgeest ons weer uit elkaar en verdedigen wij bitter onze eigen vierkante meter. De 20e eeuw is gekenmerkt door de verzuiling. De brede pallet aan politieke partijen, omroepen, onderwijsinstellingen en kerkgenootschappen weerspiegelt dit nog altijd, hoewel de godsdienstige stromingen sterk aan invloed hebben ingeboet. Het democratiseringsproces, in de vorige eeuw vurig gepropageerd door de gereformeerde theoloog Abraham Kuyper en rooms katholieke priester H.J.A.M. Schaepman, heeft zich krachtig doorgezet. Er heeft een onmiskenbare nivellering plaatsgevonden tussen de verschillende sociale klassen, zowel in inkomen als in opleiding. Nagenoeg alle Nederlandse koloniën verkregen in deze eeuw onafhankelijkheid. Een bijeffect hiervan was de instroom van een groot aantal autochtone bewoners van onze vroegere koloniën naar Nederland. Samen met de vele gastarbeiders, die in de zestiger jaren driftig werden geronseld om aan de hoge productievraag te voldoen, voegden deze immigranten een nieuwe dimensie toe aan de veelkleurigheid van onze natie. Gelet op de weerstand hiertegen lijkt onze verdraagzaamheid tot haar uiterste grenzen te zijn uitgerekt.

---

[11] De historicus Romein ziet in de tolerante geest van Erasmus een kenmerk van de Nederlandse volksaard. (Jan & Annie Romein, *Erflaters van onze beschaving Nederlandse gestalten uit zes eeuwen*, Amsterdam: Querido, p. 1979, p. 79-80.

[12] Willem van Oranje was achtereenvolgens Luthers, Rooms Katholiek (1545) en Calvinist (1573). Al in 1564 pleitte hij voor godsdienstvrede (Jan & Annie Romein, p. 113). In 1578 trachtte hij tevergeefs zijn plan voor "Religionsvrede" door te voeren. (Dr. Otto de Jong, *Nederlandse Kerkgeschiedenis* , Nijkerk: Callenbach, 1978, p. 151-152.

1.2 NEDERLAND, EEN OECUMENISCH MODEL?

In zijn voorwoord van het boek Lowland Highlights schrijft Hebly:
Vele noemen Nederland een "oecumenisch model", een voorbeeld dat navolging verdient. Anderen zijn weer geschokt door de veranderingen die er plaatsvinden[13].
In hetzelfde boek moet Nijenhuis toegeven: Nergens ter wereld met uitzondering van de Verenigde Staten is het verhaal van de geschiedenis van de reformatie zo versplinterd als in Nederland[14].

Een beschrijving van de verschillende takken van het Nederlandse Calvinisme valt buiten het bestek van dit boek. Het is wel opvallend om aan te tekenen, dat alle kerksplitsingen vanaf 1796, toen de Nederlandse Hervormde Kerk haar beschermde positie als Staatskerk verloor, werden veroorzaakt door groepen die zich van de hoofdstroom afscheiden omdat deze naar hun mening niet meer zuiver was in leer en leven.
De historische achtergrond van het ontstaan van de Nederlandse pinksterbeweging wordt voldoende toegelicht in het boek Spade Regen van Dr. C. van der Laan[15]. In aanvulling hierop is het belangrijk om vast te stellen dat Nederland een lange traditie kent van mystiek en piëtisme. Bekend zijn de "Broeders des Gemenen Levens" oftewel de "Moderne Devotie", een lekenorde die werd opgericht door Geert Groote (1340-1384). In commune verband werd hier op een mystieke en devotionele wijze het geloof beleefd. Grote aandacht werd gegeven aan het onderwijs. Het boekje Navolging van Christus van een van haar volgelingen, Thomas à Kempis (1379-1471), is een van de bestverkochte werken aller tijden en heeft tot de dag van vandaag grote aftrek.
De reformatie van het Nederlandse volk werd niet in de eerste plaats veroorzaakt door Luther of Calvijn, maar door de invloed van de wederdopers. Hun eschatologische boodschap gaf het volk uitzicht in hun sociale nood[16]. Daarom wordt het anabaptisme wel eens "de godsdienst der armen" genoemd[17]. Na de nederlaag van hun militante vleugel, die in 1535 onder leiding van Jan van Leiden een Godsstad trachtte te bouwen in het Duitse Münster, werden de wederdopers echter rigoureus vervolgd. De ex-priester Menno Simons (1496-1561) slaagde erin om het vredelievende deel van de wederdopers te organiseren tot een hechte gemeenschap van gelovigen.

In de tweede helft van de zestiende eeuw komt het Calvinisme sterk op. Verschillende van haar predikers benadrukken het belang van een juiste balans tussen het verstand en het hart, de leer en het leven. Als voorlopers van het Nederlandse piëtisme kunnen onder meer worden beschouwd Jean Taffin (1528-1602), Petrus Dathenus (1531-1588), Willem Teellinck (1579-1629) en zijn zonen Maximiliaen en Johannes. De laatsten werden beïnvloed door de Engelse puriteinen. Goeters heeft echter aangetoond dat het Nederlandse piëtisme niet slechts een exportproduct is van Duitsland of Engeland, maar dat het zijn eigen specifieke ontwikkeling doormaakte en is ingebed in onze cultuur[18]. In de 17e eeuw werd dit reformatorisch piëtisme, door Graafland getypeerd als "het pneumatologisch aanhangsel van het orthodoxe calvinisme"[19], vooral uitgedragen door de zogenaamde "Nadere Reformatie". Hoewel de meeste Nederlandse piëtisten lid bleven van hun eigen kerk, beschouwden zij in de regel toch de huissamenkomsten waar zij hun geestelijke

---

[13] J.A. Hebly ed., *Lowland Highlights Church and Oecumene in the Netherlands*, Kampen: J.H. Kok, 1972, p. 5.
[14] W. Nijenhuis, The Dutch Reformation in: *Lowland highlights*, p. 23.
[15] C. van der Laan, *Spade Regen*, Kampen: J.H. Kok, 1989, p. 15-64. Zie ook: Cornelis van der Laan,"*Gerrit Roelof Polman: Sectarian against his will: Birth of Pentecostalism in the Netherlands*", Phd.-dissertation, University of Birmingham, 1987, p. 7-43.
[16] J. Reitsma, *Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk in der Nederlanden*, Utrecht: Kemink & Zoon, 4e druk, 1933, p. 71.
[17] Prof. E. de Jongh & prof.dr. Th. van Tijn ed., *8 Miljoen Nederlanders en hun kerken*, Utrecht/Antwerpen: Het Spectrum, 1979, p. 32.
[18] J. Reitsma, p. 383. Citaat uit: W. Goeters, *Die Vorbereitung des Pietismus in der reformierten Kirche der Niederlanden bis zur labadistischen Krisis* 1670, Leipzig 1911, p. 41-43.
[19] C. Graafland, De Gereformeerde Orthodoxie en het piëtisme in Nederland, *Nederlands Theologisch Tijdschrift* Jaargang 19, 1964-1965, p. 478.

ervaringen uitwisselden (de z.g. conventikels) als de ware kerk i.e. de vergadering van de uitverkorenen. De conventikels stonden open voor leden van verschillende kerken, maar werden toch vooral door aanhangers van het orthodoxe calvinisme bezocht. De unieke combinatie van calvinisme en piëtisme resulteerde in een bevindelijk en tegelijkertijd angstig geloof. De twijfel of men wel wedergeboren was of wel zuiver genoeg om aan het avondmaal deel te nemen, kon vele van hen bevangen. Desalniettemin waren de geschriften van hun leiders in de 18e eeuw, B. Smytegelt (1665-1739), J. Verschuir (1680-1737) en W. Schortinghuis (1700-1750), uitermate populair. Zij spraken met name de vele ontevredenen aan die de kerk te geleerd en te onpersoonlijk vonden. De kloof werd groter toen vele predikanten en theologen afgaven op hun "sentimenteel gezwijmel" terwijl de piëtisten de dominees verachten omdat zij vasthielden aan de "wijsheid van boeken in plaats van wijsheid van het hart".
Van groter oecumenisch belang waren de "sociëteiten" van de Hernhutters, die in 1738 in Amsterdam en Haarlem begonnen. Hun internationale leider, de Oostenrijkse graaf Ludwig von Zinzendorf (1700-1760), probeerde het piëtisme te verbinden met het leven in commune verband, wereldwijde evangelisatie en oecumenische relaties. Dit principe trachtte hij ook in Nederland toe te passen. In 1745 werd het "Zeister kasteel" hun nationaal hoofdkwartier. Von Zinzendorf was er echter niet op uit om een grote nieuwe kerk in Nederland te stichten en stimuleerde zijn aanhangers om in hun eigen kerk te blijven. Aangrijpend in deze periode waren de zogenaamde Nijkerkse beroeringen in 1749. Geïnspireerd door de opwekking onder de Methodisten te Schotland hield de gereformeerde dominee Gerardus Kuypers (1722-1798) een bezielende preek, die tot zijn eigen verbazing voor de nodige commotie zorgde. De ongewone lichamelijke uitingen en extatische manifestaties, waaronder mogelijk ook tongentaal[20], riepen echter veel tegenstand en bespotting op, waardoor de beweging in enkele jaren uitstierf.

De conventikels c.q. kleine geloofskringen speelden een belangrijke rol in de eerste scheuring binnen de Nederlandse Hervormde Kerk in 1834. [21] De afscheiding was vooral een protest tegen het modernisme binnen de kerk en beoogde een terugkeer naar de zuivere gereformeerde leer. Binnen de nieuwe kerkgenootschappen die hieruit voortvloeiden, de Christelijke Gereformeerde Gemeenten en de Gereformeerde Gemeenten, vindt men tot de dag van vandaag elementen van het reformatorische piëtisme. De literatuur van de "Nadere Reformatie" geniet daar nog altijd een zekere mate van populariteit.
De zogenaamde "Réveil-beweging" van de 19e eeuw wilde de Hervormde Kerk van binnenuit herstellen, door het orthodoxe belijden te verbinden met een persoonlijke geloofsbeleving en diaconale zorg. In de periode van 1845 tot 1854 kwamen haar aanhangers bijeen in aparte bijeenkomsten van "Christelijke vrienden". Een bijzonder aspect van het Réveil was het feit dat het piëtisme in een aristocratisch milieu werd beleefd, terwijl het voorheen was gebrandmerkt als een primitieve vorm van volkse religie.
Toen de kerkhistoricus S.D. van der Veen de negentiende eeuw samenvatte, schreef hij:

> En dit vooral is de grote vooruitgang, dat de beginselen meer uitkomen, en de lijnen, die scheiding maken tussen wat Christelijk is en wat het niet is, scherper getrokken worden. ... Aan het einde der eeuw blijkt het, helaas, overvloedig, dat het woord van Christus nog niet is verstaan door wie zich zijn discipelen noemen: Eén is uw meester en gij zijt allen broeders. Hoe zal het zijn in de twintigste eeuw? [22]

[20] Het feit dat glossolalie plaatsvond in Nijkerk is discutabel. Een van de weinige plaatsen waar dit wordt vermeld is: Dr.G. Sevenster, "Glossolalie" *Encyclopedie van het Christendom - Protestants Deel*, Amsterdam: Elsevier, 1955, p. 381.

[21] R.P. Zijp, *Een geschiedenis van de gereformeerde gezindte, Anderhalve eeuw Gereformeerden 1834-1984*, Utrecht: Catharijneconvent, 1984, p. 16. Het merendeel van de 100 gemeenten die voor 1840 ontstonden als gevolg van de "Afscheiding" kwamen voort uit vroegere conventikels. Zie ook: H. Algra, *Het wonder van de negentiende eeuw*, 4e herziene druk, Franeker: Wever, 1976, p. 95-123.

[22] Dr. S.D. van der Veen, *Eene eeuw van worsteling*, Groningen: J.B. Wolters, 1904, p. 888-889.

Nu wij het einde van deze eeuw naderen, kunnen wij vaststellen dat er een opmerkelijke toenadering heeft plaatsgevonden tussen verscheidene kerken. Merkwaardig daarbij is dat de kerken en groepen waar het piëtisme in Nederland nog het meest herkenbaar aanwezig is, nauwelijks in dit proces betrokken zijn. De conclusie lijkt gerechtvaardigd dat het piëtisme een wezenlijk onderdeel is van de Nederlandse kerkgeschiedenis en verankerd is in ons volksgeloof. Het is de mening van de schrijver dat Nederland pas volwaardig als oecumenisch model kan fungeren als dit karakteristieke piëtistische element in de dialoog wordt geïntegreerd. Als het mogelijk is gebleken dat katholieken en protestanten samen in oecumenische harmonie kunnen optrekken, iets wat aan het begin van deze eeuw nog ondenkbaar was, dan moet het mogelijk om ook de piëtisten hierin te betrekken die historisch gezien hier eeuwenlang zo voor hebben geijverd. De Nederlandse pinksterbeweging is zeker niet de enige en zelfs niet belangrijkste vertegenwoordiger van het piëtisme. Toch kan deze studie, die ingaat op de gespannen relatie tussen haar en de kerken, bijdragen tot een beter verstaan van de mogelijkheden en moeilijkheden die in dit proces te verwachten zijn.

1.3 ONTSTAAN EN ONTWIKKELING VAN DE PINKSTERBEWEGING

Gedurende de laatste decennia is veel onderzoek verricht naar de antecedenten en het ontstaan van de Pinksterbeweging.[23] Daarom beperken wij ons hier tot een brede schets. In vele artikelen en boeken is betoogd dat de charismata en in het bijzonder de glossolalie met een bepaalde regelmaat bij opwekkingsbewegingen dwars door de kerkgeschiedenis voorkwamen[24].

---

[23] De meest complete bibliografieën over het Pentecostalisme, met name inzake de anglo amerikaanse literatuur, zijn:

- Charles Edwin Jones, *A Guide to the Study of the Pentecostal movement* 2 Volumes ATLA Bibliography Series no 6, Metuchen, N.J.: The Scarecow Press and The American Theological Library Association, 1983.
- Watson E. Mills, *Charismatic Religion in Modern Research A Bibliography*, Macon, Georgia: Mercer University Press, 1985).

Voor antecedenten en wortels van de beweging, zie:

- Vinson Synan ed., *Aspects of Pentecostal-Charismatic origins*, Plainfield, N.J.: Logos International, 1975.
- Donald W. Dayton, *Theological Roots of Pentecostalism*, Grand Rapids, Mi.: Francis Asbury Press, 1987.
- Daniel Brandt-Bessire, *Aux sources de la spiritualité Pentecôtiste*, Geneva: Labor et Fides, 1986.

Voor het ontstaan van de beweging zie:

- Vinson Synan, *The Holiness-Pentecostal movement in the United States*, Grand Rapids, Mi.:William B. Eerdmans, 1977.
- Robert Mapes Anderson, *Vision of the Disinherited The making of American Pentecostalism*, New York/Oxford: Oxford University Press, 1979.
- Paul Fleisch, *Die Moderne Gemeinschaftsbewegung in Deutschland Vol. 2: Die deutsche Gemeinschaftsbewegung seit auftreten des Zungenredens Deel 1: Die Zungenbewegung in Deutschland*, Leipzig: H.G. Wallman, 1914.
- Ernst Giese, *Und flicken die Netze Dokumente zur Erweckungs-geschichte des 20.Jahrhundert* 2e herziene druk, Metzingen/Württ:Ernst Franz Verlag, 1987.

Voor een algemene beschrijving van de Pinksterbeweging:

- Nils Bloch-Hoell, *The Pentecostal movement*, Oslo/London/New York: Universitetsforlaget, 1964.
- Walter J. Hollenweger, *Handbuch der Pfingstbewegung* 14 delen, Geneva: Privé publikatie 1965-1969.
- Walter J. Hollenweger, *The Pentecostals*, London: SCM Press, 1972.
- Donald Gee, *Wind and Flame*, Nottingham: Assemblies of God Publishing House, 1967.
- John Thomas Nichol, *The Pentecostals*, Plainfield N.J.: Logos International, 1966.
- Jakob Zopfi, "... *Auf Alles Fleisch* !" *Geschichte und Auftrag der Pfingstbewegung*, Kreuzlingen: Dynamis Verlag, 1985.

[24] Zie bijvoorbeeld: George H. Williams & Edith Waldvogel, "A history of speaking in tongues and related gifts" in: Michael P. Hamilton ed., *The Charismatic movement*, Grand Rapids: W.B.Eerdmans, 1975, p. 61-113.

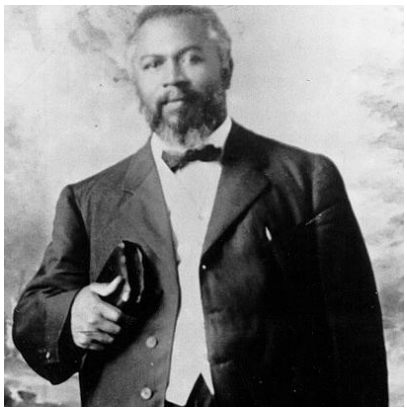
zie ook twee haaks op elkaar bestaande beschrijvingen van:

Karel Hoekendijk, *Charismata*, Zwolle: Lectuurfonds Stromen van Kracht, geen jaar.

Dr. Anthony A. Hoekema, *Spreken in tongen*, Kampen: J.H. Kok, p. 7-23.

Voor een psychologische studie:

Waar de pinksterbeweging zich met name door onderscheidde was dat zij de leer van de "doop in de Heilige Geest" verbond met het spreken in talen en andere geestelijke gaven. Aan het eind van de 19e eeuw was "de doop in de Heilige Geest" een geliefd thema in de kringen van de Amerikaanse Heiligingsbeweging en de Engelse Keswick conferenties. In een trainingsschool voor evangelisten in Topeka, Kansas (USA), raakte de leider Charles F. Parham (1873-1929) er met zijn studenten van overtuigd, dat het boek Handelingen aangaf dat het Bijbelse teken voor deze Geestesdoop het spreken in tongen was. Zij baden hier ernstig voor en op 1 januari 1901 ontving de 30-jarige Agnez Ozman (1870-1937) deze gave. Urenlang kon zij naast haar tongentaal geen zinnig woord meer uitbrengen. De extatische gebeurtenissen die daarna plaatsvonden, werden breed uitgemeten in de lokale pers, hetgeen weer in de nodige belangstelling resulteerde. Door interne spanningen raakte de groep echter spoedig verdeeld en enkelen zwoeren zelfs hun ervaring af. Vanaf 1903 concentreerde Parham zich weer meer op de bediening van goddelijke genezing en groeide zijn succes. Zijn cursussen over de doop in de heilige Geest zette hij echter voort.



William J. Seymour

In 1905 wist de Afro-Amerikaanse predikant William J. Seymour (1870-1922) na enig aandringen toestemming te verwerven om een gedeelte van deze cursus bij te wonen. Vanwege zijn huidskleur moest hij zich echter verdekt in een zijkamertje opstellen; door een openstaande deur kon hij zo de lessen volgen[25]. Seymour combineerde Parham's leer over de doop in de heilige Geest met zijn visie dat deze ervaring zou uitmonden in een ware communiteit van liefde, waarin de huidskleur geen rol meer zou spelen[26]. Dit bleek de aanzet voor een bijzondere opwekking te worden, die begon in april 1906 in een eenvoudig huis in Los Angeles. Deze keer zette de opwekking door. Het nieuws verspreidde zich razendsnel. De oplage van hun gratis tijdschrift The Apostolic Faith, groeide van 5.000 in 1906 naar 40.000 in 1907 en 80.000 in 1908. Uit principe reageerde Seymour nooit op kritiek. Als reactie op de vraag hoe wij moeten omgaan met de bestaande kerken, -schreef hij in januari 1907:

> Predik Christus en jullie zullen de kudde weiden en vette schapen hebben. Maar als je tegen de kerken gaat prediken zul je ontdekken dat de zoete Geest van Christus zal wijken, die niet afgunstig is, niet praalt, niet opgeblazen is, het kwade niet toerekent, geduldig is en vriendelijk. Een harde, veroordelende geest zal hiervoor in de plaats komen[27].

Eddison Mosiman, *Das Zungenreden geschichtlich und psychologisch untersucht*, Tübingen: J.C.B. Mohr, 1911.

Voor meer bibliografische informatie:

Watson E. Mills, *Speaking in Tongues: A classified Bibliography, Studies in the Bible and Early Christianity* Volume 6, New York/-Toronto: The Edwin Mellen Press, 1985.

[25] D.J. Nelson, "*For such a time as this - The story of bishop William J. Seymour and the Azusa Street Revival. A search for Pentecostal Charismatic roots*", Ph.D. dissertation University of Birmingham, U.K., 1981, p. 167.

[26] R.M. Anderson, p. 74. Een complete herdruk van de eerste jaargangen van *The Apostolic Faith* (april 1906-mei 1908) zijn in 1981 uitgegeven (*Like as of Fire*, Wilmington, Massachusetts: Fred T. Corum).

[27] [W.J. Seymour], The church question, *The Apostlic Faith* 1/5, January 1907, p. 2.

Binnen enkele jaren verspreidde de beweging zich over heel de wereld. De Noorse methodistische predikant Thomas Ball Barratt (1862-1940) bracht het over naar Europa. In een "beknopte geschiedenis van de Pinksterbeweging" die de zendeling Max Moorhead al in november 1908 uitgaf, meldde hij reeds uitstortingen van de Geest in Australië, China, Duitsland, Groot-Brittannië en India. [28] Ten opzichte van de sociale status schreef hij:

> Velen van hen die hieraan deelnamen waren Afro-Amerikanen, armen, laaggeplaatsten, analfabeten en verachten. Minder dan vijftig jaar geleden waren Afro-Amerikanen nog slaven van blanke mensen in de Verenigde Staten. Alleen een Amerikaan kan ten volle begrijpen hoe veracht een Afro-Amerikaan is. De Pinksterbeweging van de twintigste eeuw ontstond in een verachte plaats met verachte mensen, omdat er voor hen geen plaats was in de hedendaagse kerk[29].

Barratt en met hem de meeste Europese pinksterpioniers beschouwde deze zogenaamde "Late Regen", die de wederkomst van de Heer aankondigde (Jakobus 5:7-8), als een beweging die boven de kerken uitsteeg. Van meet af aan verwachtte hij ook tegenstand. In 1907 schreef hij over de predikant, die verlangde naar de doop in de heilige Geest:
Hij is ook bereid om vervolging te doorstaan, ja zelfs het kruis van de martelaar. Hij heeft slechts een doel voor ogen en dat is zijn Heer en Meester te vereren. En de Kerk moet of hem verdragen, en zich aan de opwekking onderwerpen die nieuwe kracht voortbrengt, of haar deuren voor hem sluiten[30].
In 1911, vijf jaar voordat hij zelf de Methodistische kerk verliet, deed Barratt nog een ernstig beroep op zijn mede pinkstergelovigen om de eenheid te bewaren. Hij was inmiddels tot het inzicht gekomen dat de Pinksterervaring niet automatisch de oude traditionele inzichten vernieuwde. In het blad Confidence schreef hij:

> Thans blijft zoals voor de opwekking dezelfde verscheidenheid van meningen, zelfs onder onze Pinkstervrienden, betreffende een verscheidenheid van kwesties die de kinderen van God al eeuwenlang heeft verdeeld in diverse kerkgenootschappen of religieuze splintergroeperingen. Dit is een feit! Bij het begin van de opwekking werd dit nauwelijks opgemerkt, maar velen die vroeger Lutheraan, Methodist, Baptist, Quaker enzovoorts waren, bleven bij het oude standpunt inzake verscheidene belangrijke vraagstukken. De opwekking heeft hier geen verandering in gebracht[31].

Om de bestaande tegenstellingen te overbruggen stelde Barratt het volgende voor:

> Alles moet toegelaten worden om uitgevoerd te worden overeenkomstig hun eigen persoonlijke inzicht over deze zaken, zonder bekritiseerd, beoordeeld of veroordeeld te worden door de anderen. Hun oprechtheid en het authentieke karakter van hun christelijke ervaring mogen om die reden niet in twijfel worden getrokken. Ook mogen zij niet buitengesloten worden van de voorrechten of ambten van het kerkgenootschap waartoe zij behoren of van de opwekking als geheel[32].

---

[28] Max Wood Moorhead, A short history of the Pentecostal movement, *Clouds of Witnesses to Pentecost in India Pamphlet no. 6*, November 1908, p. 15-23. Dit is waarschijnlijk de eerste historische beschrijving van de wereldwijde pinksterbeweging. Het is bewaard gebleven door J.H. Gunning J.Hz. en tot nu toe lijkt het nog niet te zijn ontdekt door andere historici van de pinksterbeweging. In zijn historische onderzoek heeft Moorhead een aantal landen niet genoemd waar op dat moment wel Pinksteruitstortingen hadden plaatsgevonden, zoals: Noorwegen, Zweden, Zwitserland, Frankrijk en Nederland.

[29] Max Wood Moorhead, A short history of the Pentecostal movement, *Clouds of Witnesses to Pentecost in India* Pamphlet no. 6, November 1908, p. 15.

[30] T.B. Barratt, *A friendly talk - with ministers and Christian Workers on the Baptism of the Holy Ghost*, Sunderland: A.A. Boddy, 1907, p. 13.

[31] T.B. Barratt, An urgent plea for Charity and Unity, *Confidence* 4/2, februari 1911, p. 31.

[32] Ibid, *Confidenc*e 4/3, maart 1911, p. 63.

Naarmate de jaren vorderden konden de Pinkstergelovigen niet voldoen aan deze oecumenische benadering en begonnen zij met het stichten van hun eigen kerkgenootschappen. In 1964 concludeerde professor Nils Bloch-Hoell:

> De Pinksterbeweging is in feite een uitnemend voorbeeld in de kerkgeschiedenis van een reactie-beweging, die zich geleidelijk ontwikkelde tot uitgerekend hetzelfde type kerkgenootschap tegen wie het oorspronkelijk ageerde teneinde het te hervormen[33].

1.4 OECUMENISCH POOTJEBADEN IN INTERNATIONALE WATEREN

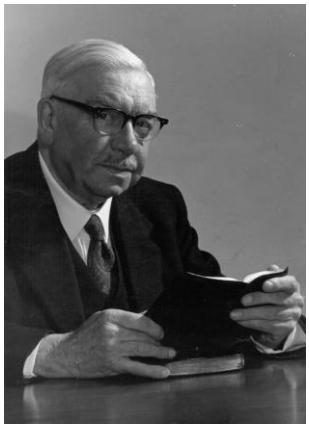
Een aantal vooraanstaande pinksterleiders hebben zich nadrukkelijk ingezet om de oorspronkelijke oecumenische dimensie van de vroege Pinksterbeweging nieuw leven in te blazen. Twee prominente pinksterleiders die zich hier na de tweede wereldoorlog voor hebben ingespannen zijn de Zuid Afrikaan David J. du Plessis (1905-1987) en de Engelsman Donald Gee (1891-1966). Beide waren nauw betrokken bij de opzet en eerste ontwikkelingen van de Wereld Pinksterconferenties.



David du Plessis

David J. du Plessis (1905-1987) diende als haar eerste uitvoerend secretaris (1948-1958) terwijl Gee haar tijdschrift *Pentecost* redigeerde (1947-1966). In 1951 voelde Du Plessis zich gedrongen om te getuigen tegen de leiders van de Wereldraad der Kerken (voortaan kortweg "Wereldraad" of WCC genoemd). Tot zijn eigen verbazing bemerkte hij dat met name de vrijzinnige theologen bijzonder geïnteresseerd waren in zijn visie op de geestelijke gaven. Voor de rest van zijn leven, fungeerde Du Plessis als de stem van de Pinksterbeweging binnen de Wereldraad der Kerken. [34] Hij was ook de eerste Pinkster-wereldleider die contact onderhield met de Rooms-Katholieke Kerk en het Vaticaan.[35]

[33] Nils Bloch-Hoell, *The Pentecostal movement*, p. 177.
[34] Martin Robinson, *To the ends of the earth - The pilgrimage of an ecumenical Pentecostal David J. du Plessis (1905-1987)*, Ph.D. dissertation University of Birmingham, U.K., 1987, p. 247 & 297-298.
[35] Martin Robinson, p. 206-216.



Donald Gee

Donald Gee (1891-1966) was een van de uitzonderlijke pinksterleiders, die gematigd positief durfde te reageren op de vestiging van de Wereldraad in 1948. In Pentecost schreef hij hierover:

> In deze donkere tijd is het dringend nodig dat alle Christenen samen plannen beramen, samen werken en samen hun eensgezindheid in geloof, hoop en liefde verklaren. Wij hebben geen waardering voor misleide mensen die het isolement zoeken, binnen en buiten de pinksterbeweging, en zichzelf afzijdig houden van dit soort raden. [36]

Gee bleef positieve verslagen over de W.R.K. doorgeven. Dit tot ergernis van zijn geloofsgenoten die de W.R.K. het werk van de Antichrist achtten, in het bijzonder de Amerikaanse broeders die nauw verbonden waren met de N.A.E. (National Association of Evangelicals). In 1961 dwongen zij Gee zelfs, zeer tegen zijn zin in, om niet in te gaan op de uitnodiging om als waarnemer de vergadering van de Wereldraad der Kerken in New Delhi bij te wonen. In 1964 verklaarde Gee in een radiotoespraak dat hij tot de groep Pinkstermensen behoorde die "de oecumenische beweging als een van de belangrijkste geestelijke feiten van deze tijd beschouwde en een rechtstreeks werk van de heilige Geest".[37]
Een andere belangrijke persoon die baanbrekend werk heeft verricht in het belichten van de oecumenische betekenis van de pinksterbeweging is de Zwitser dr. Walter J. Hollenweger (1927-2016). Hollenweger kwam al jong met de pinkstergemeente in aanraking. In de vijftiger jaren was hij een vooraanstaand evangelist en voorganger binnen de Zwitserse "Pfingstmission". In 1965 werd hij benoemd als secretaris van de studieafdeling "zending en evangelisatie" van de Wereldraad. Deze functie bekleedde hij tot 1971 waarna hij professor missiologie werd aan de universiteit van Birmingham. Door zijn uitgebreid historisch onderzoek en scherpe analyse, werd het Pentecostalisme toegankelijk voor academische studie. In oktober 1966 organiseerde hij een unieke consultatie in Gunten (Zwitserland), waar Europese pinksterleiders en afgevaardigden van de Wereldraad met elkaar in conclaaf gingen[38]. Hollenweger heeft een reeks van boeken en artikelen gepubliceerd, waarin hij de oecumenische potentie van de pinkster- en charismatische beweging analyseerde. [39]

---

[36] Donald Gee, Amsterdam and Pentecost, *Pentecost* 1/6, december 1948, p. 17.

[37] D. Gee, The Pentecostal Churches and the World Council of Churches, *Pentecost* 17/67, maart-mei 1964, p. 1 & 16-17.

[38] Tijdens deze consultatie in het Parkhotel te Gunten, van 22-24 oktober 1966, waren 23 Pinkster- and 12 W.R.K.-vertegenwoordigers. De enige Nederlander was A.H. van den Heuvel. Zie: Walter J. Hollenweger ed., *Die Pfingstkirchen - Selbstdarstellungen, Dokumente, Kommentare*, Die Kirchen der Welt Vol. VII, Stuttgart: Evangelisches Verlagwerk, 1971, p. 288.

[39] Walter J. Hollenweger, The Pentecostal movement and the World Council of Churches, *The Ecumenical Review* 18/3, July 1966, p. 310-320.

- W.J. Hollenweger and M.B. Handspicker, Pentecostals and the Ecumenical movement - An outlook special, *The outlook (*Presbyterian Church of New Zealand) 74/2, 18 February 1967, p. 16-17 & 21.

- _,Die Pfingstbewegung im ökumenischen Gespräch, *Das Wort in der Welt Allgemeine Missionsnachrichten* 1970/nr. 5, Oktober 1970, p. 133-136.

Tenslotte kunnen nog een aantal namen genoemd worden, die zich heden ten dage inzetten om de dialoog tussen kerken en pinksterbeweging te bevorderen. Twee Amerikaanse pinkster-academici (beide aangesloten bij de Assemblies of God) die verwikkeld zijn in oecumenische contacten en hier regelmatig over publiceren, zijn dr. Cecil M. Robeck[40] en dr. Jerry L. Sandidge[41]. Twee rooms-katholieke geleerden die regelmatig de oecumenische betekenis van de pinkster- en charismatische beweging onderstrepen zijn dr. Killian McDonnell[42] en dr. Peter Hocken[43]. De Lutherse predikant dr. Arnold Bittlinger[44] mag in dit lijstje niet ontbreken. Hij heeft veel onderzoek gedaan naar de betekenis van de charismatische beweging binnen het streven van de Wereldraad. De veelzijdige ontwikkeling van de pinkster- en charismatische beweging in Nederland, die in dit boek nader wordt beschreven, biedt interessant vergelijkingsmateriaal met de onderzoekingen van bovengenoemde schrijvers.

- _,Charisma and Oikoumene - The Pentecostal contribution to the Church universal, *One in Christ* 7/4, 1971, p. 324-343 (originally published in German: Charisma und Oekumene, *Rondom het Woord* , Theological Radio Broadcasting Lectures of the N.C.R.V. on 16, 23 and 30 May 1970, 12/3, July 1970, p. 300-316).

- _, *New wine in Old wineskins Protestant and Catholic Neo-Pentecostals*, Gloucester: Fellowship Press, 1973.

- _, Charismatic and Pentecostal movements: a Challenge to the Churches in: Dow Kirkpatrick ed., *The Holy Spirit* (Nashville, Tennesy: Tidings, 1974), p. 209-233.

- _, Der Ökumenische Rat und die charismatische Erneuerung, *Orientierung* 45/2, 31 January 1981, p. 15-18.

- _, Pentecostals and the Charismatic Movement in: Cheslyn Jones et.al. ed., *The Study of Spirituality* (London: SPCK, 1986) p. 549-554.

[40] Cecil M. Robeck is sinds 1974 professor op Fuller Theological Seminary in Pasadena, Californië, Verenigde Staten. Hij is er nu senior professor in Kerkgeschiedenis en Oecumene en directeur van het David DuPlessis studie centrum. Voor meer biogarfische informatie zie: https://www.fuller.edu/faculty/cecil-m-robeck-jr/

[41] Jerry L. Sandidge (1939 – 1992) was sinds 1977 nauw betrokken bij de internationale dialoog tussen Pinksterleiders en de Rooms Katholieke Kerk, hetgeen ook het onderwerp van zijn dissertatie was: Jerry L. Sandidge, *Roman Catholic/Pentecostal dialogue [1977-1982] - A study in developing ecumenism* 2 delen, Studies in the in the intercultural history of Christianity Vol. 44-45, Frankfurt am Main:Verlag Peter Lang, 1987.

[42] Kilian McDonnell, The Ecumenical Significance of the Pentecostal Movement, *Worship* 40/10, December 1966, p. 608-629.

- _, The Experiental and the Social, *One in Christ* 6/1, 1973, p. 43-58.

- _, *Charismatic Renewal and the Churches* (New York: The Seabury Press, 1976).

- _, Charismatic Renewal and Ecumenism, *One in Christ* 14/3, 1978, p. 247-258.

- _, *Charismatic Renewal and Ecumenism* (New York: Paulist Press, 1978).

[43] Peter Hocken, The significance and potential of Pentecostalism, in: *New Heaven - New Earth* (London: Dayton, Longman and Todd, 1976), p. 15-69.

- _, The Charismatic movement and the Church; a response to Heribert Muhlen, *Theological Renewal* No. 13, Oktober 1979, p. 22-29.

- _, Charismatic Renewal, the Churches and Unity, *One in Christ* 15/4, 1979, p. 310-321.

- _, "Ecumenism and Charismatic renewal", Lezing tijdens het theologisch symposium van de National Association of Diocesan Liaisons for Catholic Charismatic Renewal, Sedalia, Colorado: September 1986.

- _, *One Lord One Spirit One Body* (Exeter: The Paternoster Press, 1987).

[44] Arnold Bittlinger ed., *The Church is Charismatic The World Council of Churches and the Charismatic Renewal* (Geneva: W.R.K. , 1981).

For A. Bittlinger see also :

- Killian McDonnell and Arnold Bittlinger, *The baptism in the Holy Spirit as an Ecumenical Problem* (Notre Dame: Charismatic Renewal Series, 1972).

- _, Die Charismatische Erneuerung der Kirchen: Aufbruch urchristklichen Erfahrung, in: *Erfahrung und Theologie des Heiligen Geistes*, C. Heitmann & H. Mhle ed. (Kössel, 1974), p. 19-35.

- _, *Papst und Pfingstler Der römisch katholisch-pfingstliche Dialog und seine ökumenische Relevanz* Studies in the Intercultural History of Christianity Vol. 16, (Frankfurt am Main: Peter Lang, 1978).

HOOFDSTUK 2 – PINKSTERGEMEENTE, DOORGEEFLUIK OF KERK?

2.1 EEN VERZUILDE SAMENLEVING.

De enige constante in Europa sinds de Franse en Industriële revolutie leek wel die van de voortdurende verandering. Elk land had zijn problemen met betrekking tot de nieuwverworven vrijheden en wisselende sociale lagen. Terwijl we in gedachten houden dat het individualisme een van de belangrijkste en gewaardeerde karaktertrekken in de Nederlandse samenleving is, kan men zich de turbulente atmosfeer voorstellen die Nederland kenschetste in de negentiende eeuw. Door het aanvaarden van de nieuwe grondwet in 1848 was de macht van de koning, de "soevereine monarch" overgegaan in het parlement. De regering bestond beurtelings uit Liberalen of de zogenaamde "confessionelen"(i.e. Christendemocraten. Aanvankelijk hadden de Calvinisten, die gedurende de 17e en 18e eeuw behoorden tot de officiële staatskerk, veel moeite om samen te werken met de Rooms-Katholieken. Dit verzwakte de politieke kracht van de "confessionelen¨ in ernstige mate, maar geleidelijk kreeg het pragmatisme de overhand over het fundamentalisme. Ten einde een nieuw schoolsysteem op te zetten waardoor scholen gebaseerd op godsdienstige principes ook rijkssubsidie krijgen, werkten de "confessionelen" in de laatste helft van de negentiende eeuw samen. Vanaf 1880 begon de arbeidersklasse zich in politiek opzicht te emanciperen. Op initiatief van Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1864-1919), een voormalig Luthers geestelijke die atheïst was geworden, ontwikkelde zich een belangrijke socialistische partij. Nadat de kieswet in 1918 werd veranderd en de arbeiders kiesrecht kregen, werden de socialisten een politieke macht om rekening mee te houden.

In 1903 werd het land opgeschrikt door een golf van stakingen. Ze werden snel onderdrukt door de zogenaamde "worgwetten" van de regering die geleid werden door de beroemde theoloog Abraham Kuyper. Niettemin bekrachtigde dit de eigenwaarde van de lagere klasse, die gesymboliseerd werd door hun staking kreet: "*Heel het raderwerk staat stil, als uw machtige arm dat wil*". De periode van de Eerste Wereldoorlog werd gekenmerkt door vrees en oppervlakkige neutraliteit, met aan de ene kant bewonderenswaardige liefdadigheid en aan de andere kant afschuwwekkende uitbuiting. De periode tussen de twee Wereldoorlogen werd beheerst door het proces van de zogenaamde verzuiling (verdelen van de maatschappij in ideologische "zuilen"). Iedere "zuil" had haar eigen levensfilosofie, richtte haar eigen politieke partij op, vakbond en omroepvereniging, had haar eigen sociale en medische centra en zelfs haar eigen dagbladen en tijdschriften. Pas sinds de jaren zestig werd het proces van ontzuiling in beweging gezet samen met de deconfessionalisering.

De kerkelijke achtergrond van deze periode was ook een achtergrond van verandering, verdeeldheid en verwarring. Modernistische en liberale ideologieën voerden de boventoon op het academische vlak, maar bij het volk heerste een sterke neiging naar orthodox conservatisme. Gedurende de negentiende eeuw vonden er twee belangrijke afscheidingen plaats binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. In 1834 vond de eerste exodus plaats op aansporing van twee geestelijken, H. de Cock en H.P. Scholte, die sterk gekant waren tegen het modernisme en het liberalisme. Deze twee mannen hadden piëtistische tendensen, vooral Scholte, die soms visioenen had en geleid werd door een innerlijke stem. Na een langdurig proces waarin ze vervolgd werden en een aanzienlijk deel met Scholte naar de V.S. vluchtte, werden de Gereformeerde Gemeenten en de Christelijk Gereformeerde Gemeenten opgericht, beide met een sterke nadruk op een strikte naleving van het Calvinisme zoals uitgelegd in de kerkelijke orde van de synode van Dordrecht (1618-1619). In 1886 veroorzaakte Abraham Kuyper een tweede meer ingrijpende afscheiding, die leidde tot de vorming van de Gereformeerde Kerken in 1892. In tegenstelling tot de Nederlandse Hervormde Kerk die zichzelf als de "volkskerk" beschouwde van het Nederlandse volk als geheel, waren de Gereformeerde kerken exclusiever. Zij beschouwden zichzelf als de "wedergeborenen" of "uitverkorenen" en de ware voortzetting van de oorspronkelijke Nederlandse reformatie. De

spanning tussen de liberale en de orthodoxe opvatting was tot op zeker hoogte ook werkbaar in de andere veel kleinere denominaties die voortgekomen waren uit de reformatie, namelijk de Evangelisch Lutherse Gemeente, de Doopsgezinde Broederschap en de Remonstrantse Broederschap. In de 19de eeuw werden er enkele nieuwe denominaties van Anglo-Amerikaanse oorsprong gesticht in Nederland: de Apostolische Gemeente, de Vergadering van Gelovigen (Broeders of Darbisten), de Unie van Baptisten (Baptisten), de Vrije Evangelische Gemeenten en het Leger des Heils kwamen tot wording als een protest tegen de strenge controle van de nationale synode van de Nederlandse Hervormde kerk. De autonomie van de plaatselijke kerk en evangelisatie, waaronder persoonlijke bekering werd benadrukt. Ondanks enige persoonlijke bezoeken van John Wesley kwam Nederland slechts indirect in contact met het Methodisme, voornamelijk binnen het gebied van het "Réveil" en de Vrije Evangelische Groeperingen. Vanaf 1887 werd het Methodisme het duidelijkst zichtbaar door het Leger des Heils dat erin slaagde binnen een aantal jaren een vaste voet aan de grond te krijgen in Nederland. Deze religieuze organisatie, op militaire leest geschoeid, gaf gelegenheid aan onopgeleide leken om hun leven toe te wijden aan de dienst van God. Tot dusverre werd dit aspect over het hoofd gezien door de traditionele kerken. Het Leger des Heils bleek de broedplaats te zijn van de Nederlandse Pinksterbeweging. Ondanks kerkelijke verdeeldheid was er veel belangstelling voor de jonge oecumenische beweging, voor zowel "Geloof en Orde" als "Leven en Werk", vooral onder de Nederlands Hervormden, Lutheranen, Mennonieten, Remonstranten en Oud Katholieken. De Gereformeerde kerken waren gekant tegen ieder compromis of zelfs samenwerking met liberale theologen en hielden zichzelf om deze reden op een afstand. Het is van betekenis dat de voorlopige vergadering voor het oprichten van de Wereldraad van Kerken gehouden werd in Utrecht in 1938 en dat de eigenlijke stichting van de Raad plaatsvond in Amsterdam in 1948. De eerste vergadering van de vroegere Wereld alliantie na de Eerste Wereldoorlog vond ook plaats in Nederland, en wel in 1919 in kasteel Oud Wassenaar. In 1939 werd de eerste Wereldconferentie van Christelijke Jeugd gehouden in Amsterdam over het onderwerp "Christus de Overwinnaar". Twee Nederlanders namen een vooraanstaande plaats in het leiderschap van de vroegere Wereldraad van Kerken: H. Kraemer was de eerste president van het Oecumenisch Instituut in Bossey en W.A. Visser 't Hooft was de eerste Algemeen Secretaris (1937-1966). Ondanks al deze oecumenische activiteit op internationaal niveau trad dit pas duidelijk op de voorgrond na de Tweede Wereldoorlog in een groeiend wederzijds respect en interkerkelijke verhoudingen op nationaal en plaatselijk niveau. Tot op die tijd werd de kerkgeschiedenis nog steeds hoofdzakelijk geschreven met het oogmerk de superioriteit van elke bijzondere denominatie te bewijzen. De opvallendste godsdienstige verandering in deze periode was het feit dat een toenemend aantal mensen openlijk met hun kerk brak. Het percentage van hen die zichzelf als niet-religieus beschouwde groeide van 1,48% tot 14,43% in 1930.
Als historische curiositeit kan hieraan toegevoegd worden dat het Bijbelse fenomeen van de glossolalie in de tijd van de vroege kerk in de eerste eeuw van onze jaartelling een onderwerp werd van vurige discussie onder een groot aantal Duitse en Nederlandse theologen in de loop van de 19e eeuw. Toen ditzelfde fenomeen zich in de Pinksterbeweging manifesteerde aan het begin van de 20e eeuw, schonken de theologen er echter slechts weinig aandacht aan[45].

---

[45] A. Hilgenfeld, *Die glossolalie in der alte Kirche*, Leipzig: Breitkop und Härtel, 1850, 491 pagina's https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10411127_00005.html

- W. Hengel, *De gave der talen* Leiden: 1860. Hengel noemt dat hij tenminste 60 boeken en artikelen kent die recentelijk over dit onderwerp geschreven zijn.
- A. Kuyper, *Het werk van den Heiligen Geest* Vol. 1 (Kampen: J.H. Kok, 2nd druk 1927) p.187 193.
- M. Beversluis, *De Heilige Geest en zijne werkingen volgens de schriften des Nieuwen Verbonds*, Utrecht:C.H.E. Breijer 1896) p. 119 157.

In het eerste decennium na het uitbreken van de opwekking verschenen sporadisch wetenschappelijke artikelen over de glossolalie:

- M.J. Beukenhorst, Het spreken in tongen, *Stemmen voor waarheid en vrede*, deel 45, maart 1908, p. 295-318.
- J.L. de Wagemaker, *De glossolalie in het N.T.*, Amsterdam, Thesis Algemeen Doopsgezinde Sociëteit, 1913.
- H.L.M. v.d. Hof, 't Wonder der glossolalie. In *Annuarium der Roomsch Katholieke Studenten in Nederland* - 1918 (Bussum: Paul Brand, 1918), p. 268-291.

Een van de meest betekenisvolle aspecten van de vroege Pinksterbeweging in Europa zijn haar oecumenische en vernieuwende kenmerken.

2.2 GERRIT POLMAN - OP ZOEK NAAR GEESTELIJKE EENHEID

Binnen de Europese context is de Nederlandse situatie uniek aangezien het "vuur daar viel" in een kleine onafhankelijke groep van voormalige Dowie-aanhangers die reeds als een sekte werd beschouwd. Nadat in Nederland de eerste “doop in de Heilige Geest” plaatsvond, voltrok zich een merkwaardige verandering. De gedachte om een nieuw kerkgenootschap op te richten wordt opzijgezet en de bijeenkomsten worden beschouwd als een plaats waar Gods volle zegen ervaren kan worden om vervolgens door te geven aan de medechristenen van hun eigen kerk.



Gerrit Polman en Wilhelmina Blekkink

Gerrit R. Polman wordt de onbetwiste leider en in de volgende vijfentwintig jaar concentreert de Nederlandse Pinksterbeweging zich rond deze veelzijdige evangelist. Hij worstelt om een synthese tot stand te brengen tussen zijn overtuiging dat de Pinksterzegen bedoeld is voor het hele lichaam van Christus en hoe om te gaan met de tegenstand die binnen de kerken ontstaat als leden uit hun midden ernstig naar de doop in de Heilige Geest verlangen. Zij die aanvankelijk de doop in de Heilige Geest hadden bepleit als het ultieme bewijs van volledige heiligmaking, namelijk de Baptisten, de Vrije Evangelische kerken en de aanhangers van de zogenaamde "Nederlandse Tentzending", ontpopten zich als de felste tegenstanders van de Pinksterbeweging toen deze de doop in de heilige Geest verbonden met het spreken in tongen. Omdat ze zoveel gemeenschappelijks hadden met de Pinkstergroeperingen was deze voor hen zeer bedreigend en de minieme verschillen werden daardoor sterk uitvergroot. Aan de andere kant vertoonden een aantal Nederlands Hervormde predikanten zoals Dr. G.A. Wumkes, Dr. J.H. Gunning JHzn. en Dr. A.H. den Hartog een verrassende maar voorzichtige openheid. Als Polman vastloopt in zijn ideaal om een oecumenisch centrum van zegen in het leven te roepen wordt een Pinkstergemeente gesticht en in 1926 (!) zijn de eerste oudsten benoemd. De vorming van een eigen kerkgenootschap heeft vanaf die tijd de weg bepaald voor de Nederlandse Pinkstergroeperingen. Dit komt onder meer tot uitdrukking in de specifieke toepassing van de Nederlandse woorden kerk en gemeente als tegengestelde polen. Kerk wordt dan als synoniem beschouwd met droog, ongeestelijk, liturgisch, lauw, vrijzinnig en uiteindelijk een vorm van Christendom waarbij de deelnemers onbekeerd zijn en daardoor niet wederom geboren. Met gemeente wordt dan bedoeld een samenkomen van enthousiaste,

- F.W. Grosheide, Iets over de glossolalie, *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* 19 (1918), p. 1-24.
- H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek* deel 3, Kampen: J.H. Kok, 1929, p. 496-499.

geestelijke, spontane, ijverige, bijbels-fundamentalistische wedergeboren kinderen van God die gedoopt zijn in de heilige Geest.

Gerrit Roelof Polman werd geboren op de tweede mei 1868 te Westerholte, een gehucht in de provincie Overijssel. Hij was de oudste zoon van Coenraad Roelofs en Hendrikje Polman en scheen voorbestemd te zijn om de boerderij van zijn ouders over te nemen. Een radicale bekering op zijn twintigste verjaardag veranderde echter zijn levensrichting. Nadat hij de militaire dienst had doorlopen, waar hij de bijnaam "de tinnen dominee" kreeg vanwege zijn aanhoudende evangelisatie, veranderde hij van uniform en trad toe tot het Leger des Heils. Hij ontpopte zich spoedig als leider en al snel werd hij bevorderd van cadet (1890) tot luitenant (1892), tot kapitein (1893) en tenslotte tot adjudant (1897). In 1897 trouwde hij met de officier van het Leger des Heils Maria A.H. Brinkman, maar zij stierf twee jaar later. In 1901 kreeg hij de leiding over de Kweekschool voor mannen te Amsterdam. Op 10 januari 1902 namen de commissaris voor Nederland en België, Arthur Booth-Clibborn (1855-1939) en zijn vrouw Catharina Booth (1858-1955, de oudste dochter van William Booth) ontslag, omdat ze onder de bekoring van de genezingsevangelist Alexander A. Dowie (1847-1907) waren gekomen. Dit veroorzaakte menig verhitte discussie binnen de gelederen van het Nederlandse Leger des Heils. Verscheidene andere officieren, waaronder Polman, namen ontslag toen hun werd gevraagd hun eed bij het Leger en de vlag te hernieuwen. Niet lang na deze oproerige gebeurtenis trouwde Polman voor de tweede keer. Zijn vrouw Wilhelmina Johanna Blekkink, geboren op 21 maart 1878 te Wonsobo, was opgegroeid in Indonesië waar haar vader onderwijzer was. Evenals Polman had zij ontslag genomen bij het Leger des Heils vanwege Dowie. Een paar maanden later na hun huwelijk op 2 juli 1903 vertrokken ze naar de stad Zion, de godsdienstige droomstad die Dowie had gevestigd, veertig mijl ten noorden van Chicago. Kort na hun aankomst werden ze op 1 november 1903 in Madison Square Garden tijdens Dowie's grote demonstratie in New York gedoopt door driemalige onderdompeling. Ze gingen naar het Zion College waar zij onder meer Grieks en Hebreeuws bestudeerden. Polman bleek redelijk bedreven in deze Bijbelse talen.[46] Op 17 juli 1904 werden ze beiden tot diaken gewijd. Dowie merkte op: "Diaken Polman is Nederlander ten voeten uit en daarom moet hij naar Nederland gaan"[47]. Aldus werd hij op 5 januari 1906 ingezegend als evangelist en teruggezonden naar Nederland om het werk van zijn voorlopers voort te zetten[48] met als doel een tak van de Apostolisch Christelijke Katholieke Kerk in Nederland te vestigen. Dowie was zeer openhartig in zijn uiteindelijke doelstelling: "Laat ik het eenvoudig en duidelijk stellen." Het doel van de Christelijke Kerk in Zion is om iedere andere kerk te verpletteren"[49].

Kort na hun terugkeer naar Nederland werd Dowie afgezet, voornamelijk wegens zijn financieel wanbeheer. Bijgevolg werd de kleine groep die door Polman werd geleid in Amsterdam een geestelijke wees. Ze baden om leiding en verlangden naar de ervaring van de doop in de Heilige Geest. Dit laatste was in die tijd een veelbesproken onderwerp in evangelische kringen geworden en men had zelfs nog hogere verwachtingen gekregen na de opwekking in Wales in 1904. De evangelische kranten in Nederland publiceerden uitvoerige verslagen over deze opwekking zonder dat ze de emotionele uitingen noemden, en veel artikelen werden besteed aan de noodzakelijkheid van de Geestesdoop. Polmans eerste contact met de Pinksteropwekking werd gelegd via Amerikaanse en Engelse tijdschriften die verslag deden van de uitstorting van de Heilige Geest en

[46] *Leaves of Healing*, 10 februari 1906, p. 408.Zie ook Polman's brief aan G.A. Wumkes van 6 juni 1916.

[47] Ibid.

[48] In Amsterdam en Den Haag waren reeds enkele celgroepen met Dowie-aanhangers door de bediening van Albert Edward Marpurg, die van 1902 tot 1903 in Amsterdam werkte. Arthur Booth-Clibborn de schoonzoon van William Booth, die de officiële Nederlandse vertegenwoordiger van Dowie diende in Amsterdam en Den Haag van 1902 tot 1904.

[49] Rolvix Harlan, *John Alexander Dowie and the Christian Catholic Apostolic Church in Zion* Evansville: Wis., Press of R.M. Antes, 1906, Ph.D.-dissertatie Faculty Graduate Divinity School, University of Chicago, p 91.

het herstel van de geestelijke gaven in verscheidene landen[50]. De Nederlandse kerkelijke pers noemde de Pinksteropwekking in Los Angeles in 1906 slechts terloops. [51] Het eerste uitvoerige verslag verscheen in april 1907 van Johannes de Heer in zijn tijdschrift Jeruël. Hij beschreef met enthousiasme verschillende gevallen van het spreken in tongen, genezing en exorcisme en besloot zijn artikel met het gebed:

> Wat schijnt bij het lezen van deze hoogheerlijke dingen al ons werk gering en onze arbeid in Gods koninkrijk nietig. Onwillekeurig zingt mijn hart het bekende lied: “Daal als in tijdens vanouds op mij neer, Heilige Geest”[52].

Hij merkte ook de oecumenische en sociologische betekenis van dit gebeuren op:

> Deze spade regen wordt ook niet in een zekere kring of kerk uitgestort doch is een alliantiezegen komende over kleinen en groten, rijken en armen, Baptisten en Methodisten; over allen die na vergeving der zonden ontvangen te hebben, zich hebben laten reinigen door het bloed van Jezus en met een ernstig verlangen God niet loslaten totdat zij deze Geestesdoop ontvangen[53].

Sommigen in de groep van Polman waren ervan overtuigd dat dit de late regen was die de komst van Jezus Christus zou inluiden. Maar mevrouw Wilhelmina Polman trachtte dit nieuwe sprankje hoop de kop in te drukken, omdat ze vreesde dat ze weer eens teleurgesteld zou worden. Op 29 oktober 1907 echter was uitgerekend mevrouw Polman de eerste die de doop in de heilige Geest ontving, vergezeld van het spreken in tongen, interpretatie en profetie. Vanaf die tijd veranderden de samenkomsten drastisch. Dramatische ervaringen en extatische uitingen werden gemeengoed. Deze dingen stonden aan het begin van hun ontplooiing waarin de eigen identiteit, theologie, liturgie, mogelijkheden en beperkingen nog moesten worden ontdekt. Ongehinderd door kerkelijke regels of dogma's scheen alles te gebeuren en mogelijk te zijn: lichamelijke trillingen, vallen op de grond, exorcisme bij kinderen, luid spreken en zingen in tongen, dromen, visioenen, profetieën, interpretatie van tongen, lichamelijke en mentale genezingen etc. [54] Men kan zich voorstellen dat sommigen hun vraagtekens hadden toen die ongewone religieuze manifestaties plaatsvonden. In januari 1908 kwam De Heer terug op zijn aanvankelijke goedkeuring. Zijn vrienden van de Duitse "Gemeinschaftsbewegung" hadden hem ervan overtuigd dat deze zogenaamde "Zungenbewegung" slechts verdeeldheid veroorzaakte en uiteindelijk uit de hel kwam. De broeders A. en H. Dallmeyer waarschuwden dat alle gaven die zich manifesteerden in deze "Zungenbewegung" vals bleken te zijn en zonder uitzondering van satan zelf afkomstig waren. [55] De Heer echter wilde de Nederlandse tegenhanger niet zo streng veroordelen. In mei 1908 schreef hij:

---

[50] G.R. Polman, De Heere heeft groote dingen bij ons gedaan : dies zijn wij verblijd, *Spade Regen* 5/29, maart-mei 1912, p.1. In de Apostolic Faith van februari 1909, p.1. schrijft Polman dit het eerste tijdschrift was dat hem informeerde over de nieuwe uitstorting van de Heilige Geest.

[51] Een en ander uit de verte - Opwekking te Los Angeles, *Ermelosch Zendingsblad* 48/1, januari 1907, p. 11. - Winckel, Buitenland - Noorwegen, *De Heraut* nr. 1525, 24 maart 1907, p. 3.

In zijn kolom "Buitenland" rapporteerde ds. Winckel regelmatig over de Gemeinschaftsbewegung en Pinksterbeweging in het Gereformeerde weekblad *De Heraut.* Vanaf zijn eerste artikelen bestempelde hij de Pinksterbeweging als een gevaarlijke ketterij en sekte.

[52] Joh. de Heer, Op den uitkijk, *Ermelosch Zendingsblad*, 48/5, Mei 1907, p.1-4. The eindredacteur van het Ermelosch Zendingsblad nam het volledige artikel van Johannes de Heer over uit dienst eigen blad *Jeruël* van 27 april 1907.

[53] Ibid, p. 4

[54] Mrs. W. Polman, Subsequent blessing in Holland, *Confidence* 1/5, August 1908, p 18-19.

[55] In zijn artikel noemt Joh. De Heer de volgende pamfletten:

- A. Dallmeyer, ”Satan unter den Heiligen”, 1907
- H. Dallmeyer, ”Sonderbare Heilige”, 1907
- E. Schrenk, ”Was lehrt uns die Casseler Bewegung, 1907.

> Men mene niet, dat ik, met het schrijven van dezen uitkijk, een oordeel heb uitgesproken over de samenkomsten, die sinds korte tijd in ons land gehouden worden en waar men eveneens in `talen' spreekt; integendeel hoewel zelf nog niet in de gelegenheid geweest zijnde deze samenkomsten bij te wonen, zijn mij toch eenige daarin betrokken broeders en zusters, persoonlijk als ernstige Christenen bekend, wier mededeelingen zelfs een gunstige indruk maken[56].

Niettemin veroorzaakte dit artikel onherstelbare schade. De Vrij Evangelische Gemeenten, de Baptisten en de Nederlandse Tentzending (een voorloper van de huidige Gemeenschapsbond) maakten gretig gebruik van de voortdurende stroom van laster van de "Gemeinschaftsbewegung" om zich te kanten tegen het Nederlands Pentecostalisme.[57] Ironisch genoeg hebben deze drie groeperingen een belangrijk aandeel gehad in de vorming van de stroming, die wij heden ten dage "Evangelisch" noemen; uitgerekend de stroming waarmee het Pentecostalisme zich het meest verwant voelt. Behalve deze groepen was het nieuwsblad De Heraut van de Gereformeerde Kerken uitermate duidelijk in haar veroordeling. Tot op heden zijn de uitwassen die zich voordeden in Kassel, Duitsland in juli 1907(!) de voornaamste en in veel gevallen de enige bron om de Pinksterbeweging in veel Nederlandse polemische boeken of artikelen te veroordelen en belachelijk te maken. In 1912 plaatste Polman een opmerking over deze kritiek:

> Zoals te verwachten was, kwam ook van verscheidene zijden tegenstand. Jezus zei: `Een dienstknecht is niet meer dan zijn heer. Indien zij mij vervolgd hebben, zullen zij ook u vervolgen'. Het meest smartte het ons echter, dat deze tegenstand vaak kwam van hen, die wij toch niet anders dan als broeders in den Heer kunnen beschouwen en onze bede is nog steeds, dat God hun ogen moge openen voor hetgeen Hij doet in onze dagen ... Maar vaak smartte het ons en konden wij niet begrijpen, hoe kinderen Gods zoiets durven te schrijven, of in hun blad kunnen plaatsen. In plaats van zelve de dingen te onderzoeken, nam men vaak maar op wat wereldse bladen hadden geschreven, of hetgeen men uit andere mond, ook meestal geen ooggetuigen, vernam. Doch de Pinksterzegen heeft ons liefhebbende harten gegeven, en ons geleerd te doen wat Jezus deed, die niet wederschold, noch dreigde, maar het overgaf aan Hem, die rechtvaardig oordeelt[58].

Nog steeds kan men het verdriet voelen dat werd veroorzaakt als men het getuigenis van mevrouw Polman leest tien jaar na haar ervaring met Pinksteren:

> Men heeft ons getracht als duivelskinderen te brandmerken, als geestenbezweerders, als fanatici, als spiritisten, als verleiders, als krankzinnigen, als zenuwlijders, als liefdelozen. Ja, zal ik de meerdere epitheta herhalen, waarmede men ons, die in het pinksterwonder geloven en die zich ernaar uitstrekten, betitelde? [59]

---

[56] Joh. de Heer, Op den uitkijk, *Ermelosch Zendingsblad*, 49/2, mei 1908, p. 10.

[57] De zogenaamde Berlijnse verklaring of the "Gemeinschaftsbewegung" welke de Pinksterbeweging veroordeelde en stelde dat het "von unten" (i.e. vanuit de hel) was, werd in oktober 1909 vertaald en gepubliceerd in het *Ermelosch Zendingsblad* van november 1909, p. 2-8, in *De Christen* nr. 28/1174 van 28-10-1909, p.337-338 en in *De Heraut* van 31 oktober 1909, p. 3. De verklaring van het "Gnadauer Gemeinschaftsbund" van 1932 werd vertaald en gepubliceerd door H.J. Couvée, *Het standpunt van den Nederlandse Christelijke Gemeenschapsbond tegenover de Ker*k , Zeist: Gemeenschapsbond, 1932, p.10-13. Andere kritische artikelen over de Pinksterbeweging naar aanleiding van de negatieve publicaties uit Duitsland in deze periode zijn:
"Uit de zogenaamde Pinksterbeweging, "*De Christen*", 22-12-1909, p. 405-406.
"Van de zogenaamde Pinksterbeweging, "*De Christen*", 16-2-1911, p.53-54
"Pinksterbeweging", *Ons Orgaan*" 7/95, July 1911, p. 3.

[58] G.R. Polman, De Heere heeft grote dingen bij ons gedaan: dies zijn wij verblijd! , *Spade Regen* 5/29, Maart Mei 1912, p. 1-2.

[59] W. Polman Blekkink, Na tien jaar pinksterbeweging, *Spade Regen* 10/8, 15 11 1917, p. 2-3.

Niettemin polemiseerde Polman nooit. Tweemaal stelde hij heel duidelijk, in 1912 en 1930 (!), dat hij "*zich nooit geleid voelde om te schrijven tegen deze leugenachtige beschuldigingen*"[60]. Tegen het einde van zijn leven voegde hij hier in 1930 aan toe:

> Wij behoren aan allen. Wij zijn geen sekte en mijden iedere sektarische geest, wij willen eenieder een zegen zijn, trachten niet zelf groot te worden, maar het algemeen te helpen. Moge de Pinkstergeest in iedere kerk, onder welke naam ook, uitgestort worden, dat is onze bede[61].

Deze houding van stil verzet tegen oppositie werd voorgezet in de tweede generatie van het Nederlands Pentecostalisme. Nog verrassender was Polmans verlangen om op te gaan in het lichaam van Christus. Het oorspronkelijke doel van de gemeente in Amsterdam was volgens een uitspraak van Dowie, "iedere andere kerk op haar grondvesten te doen schudden", maar na de doop in de Heilige Geest sloeg de pendule naar de andere kant. Zelfs voordat hij deze ervaring zelf ontving, jubelde Polman:

> Het is heerlijk om te zien, dat kinderen Gods van verschillende kerkgenootschappen en verenigingen en het Heilsleger samenkomen, biddende om de doop van de Heilige Geest. Waar Gods Geest uitgestort wordt, vallen alle scheidingen weg en verenigt men zich aan de voet van het Kruis, en ziet men alleen op de Heiland aller mensen[62].

Op 4 juni 1908 om 2 uur ontving Polman eindelijk de zegen waar hij zo lang naar had verlangd en voor had gebeden. Achteraf bezien is het symbolisch te noemen dat dit in een Anglicaanse pastorie plaatsvond. Alexander Boddy (1845-1932) en zijn vrouw Mary legden Polman de handen op, waarop Polman de Geestesdoop ontving.[63] Boddy was de pionier van de Engelse Pinksterbeweging. Ook na zijn Geestesdoop bleef hij een Anglicaanse dominee tot zijn dood. Tijdens de eerste belangrijke conferentie in Amsterdam (5 tot 7 september 1908) was hij de hoofdspreker. Polman eerde Boddy door hem te betitelen als "een geliefde geestelijke vader en raadgever in deze ernstige zaak".[64] Jonathan Paul (een Lutherse voorganger) en C.O. Voget (een hervormde voorganger) uit Duitsland spraken ook regelmatig in de Amsterdamse gemeente en werden vrienden van de Polmans. Tijdens zijn ontelbare reizen naar Engeland, Duitsland, Zwitserland, België en Frankrijk moet Polman hebben gesproken in allerlei kerken binnen het christelijk spectrum en predikte hij de boodschap van redding, heiliging en de doop in de Heilige Geest. Het is duidelijk dat Polman niet de bedoeling had een nieuwe gemeente of denominatie te stichten. In maart 1909 schreef hij:

> In verband met ontvangen brieven, delen wij gaarne mede dat dit blad geen enkele kerk of secte vertegenwoordigt. Wij danken God te mogen geloven in de eenheid, die God wil (Joh. 17:21-23) en te mogen ervaren dat het kruis van Christus en de Heilige Geest waarachtig één maakt. Onder degenen die de Pinksterzegen ontvangen hebben, of die ernstig zoeken, kennen wij Hervormden, Gereformeerden, Luthersen, Baptisten, Evangelischen, Heilssoldaten e.a. Met nadruk wijzen wij erop, dat wij in generlei betrekking staan of gestaan hebben tot de z.g. `Hersteld Apostolische Gemeente' te Amsterdam of ergens anders.[65]

Terugkijkend op die eerste jaren schreef Polman in 1925:

---

[60] G.R. Polman, *Spade Regen* 5/29, maart-mei 1912, p.2 en G.R. Polman, "Spade Regen", *Spade Regen* 22/12, 15 maart 1930, p.190. Op 7 januari 1913 schreef Polman aan J.H. Gunning, dat tegenstand het werk van God alleen maar sterker maakt, zoals een boom zich diep wortelt door de stormen die haar teisteren.

[61] [G.R. Polman], "Spade Regen", *Spade Regen* 22/12, 15 maart 1930, p. 190-191.

[62] G.R. Polman, Mededeelingen, *Spade Regen* 1/1, april 1908, p.4.

[63] G.R. Polman, Testimony by Pastor Polman, *Confidence* nr. 5, augustus 1908, p. 2 en *Spade Rigen*, mei-aug. 1908, p. 4.

[64] G.R. Polman, Het bezoek van Ds. Boddy, *Spade Regen* 1/3, september-Oktober 1908, p. 2.

[65] G.R. Polman, Mededeelingen, *Spade Regen* 2/7, maart 1909, p. 4.

> In het begin leek het ons toe en hadden wij gehoopt dat de vrucht van deze zegen, zich had verspreid in de verschillende bestaande kerkgenootschappen, en wij, die naar het uitwendige erbuiten stonden voor de verschillende genootschappen en zegen hadden mogen zijn. Wij spraken dat menigmaal uit, als wij wensten, dat ons kleine zaaltje op de Nieuwe Prinsengracht, altijd groot genoeg zou zijn, om zodoende de eenheid onder de verschillende genootschappen te bevorderen, en ons zelf als pinksterbeweging te verliezen in het grote lichaam van het christendom, dat wij ook in dit opzicht mochten zien de vervulling van Joëls profetie. Zijn Geest over alle vlees, over alle kinderen Gods van welke naam ook. [66]

Het zaaltje dat hier wordt genoemd kon slechts een maximum van 160 personen herbergen. Voor Polman en zijn medewerkers was dat groot genoeg om als doorgangshuis te fungeren.

Eenheid was zeker een van Polmans belangrijkste onderwerpen. Men kan nauwelijks een editie van zijn tijdschrift Spade Regen vinden waar niet gesproken wordt over eenheid op welke manier dan ook. Het voorbeeld dat hij in gedachten had was eenvoudig en ongekunsteld. In deze laatste dagen stortte God zijn Geest uit op alle vlees (Joël 2,28, hand. 2,17). Deze ervaring zou het totale lichaam van Christus verenigen waarna de Heer zou terugkeren. Polman legde er regelmatig de nadruk op dat christelijke eenheid een vitale voorwaarde was voor de Tweede Komst. Maar voor hem betekende dit meer een geestelijke dan een organische eenheid, opgelegd door het hart in plaats van door het verstand. Eenheid moest gebaseerd worden op innerlijk leven en aanbidding, meer dan op uiterlijke ideologie en wederzijdse instemming. Hij stelde zelfs dat deze eenheid zo essentieel was, dat alle evangelisatie tevergeefs zou zijn als zij hier niet op gericht was:

> Wij gevoelen dat deze opwekking niet in de eerste plaats geldt voor de redding van duizenden, maar eerst de overwinning van de gemeente Gods, het mystieke lichaam van Christus, de voorbereiding voor de komst van haar gezegend Hoofd. De Evangelisatie-arbeid, zonder dit doel, is een totale mislukking. Het helpt niet veel of men al stenen aanbrengt, als zij niet worden toegevoegd tot een eenheid, Gods gebouw. En dat kan men zelf niet doen, dat moet God doen; de Heer voegt toe tot de Gemeente, die zalig worden door de heilige Geest. Wanneer de kinderen Gods niet de eenheid van het lichaam van Christus als het hoogste stellen boven hun eigen kerk, organisatie of beweging, zal alle arbeid tevergeefs zijn. De eenheid der Gemeente werkt als een getuigenis naar buiten, waardoor de zielen bekeerd worden, en toegevoegd tot de onzichtbare Gemeente van Christus. De Pinksteropwekking leidt tot dit doel; vandaar ontmoet men juist de grootste moeilijkheden onder kinderen Gods, en heeft de Heilige Geest nog niet kunnen doordringen in alle kerken en genootschappen. [67]

Polmans begrip van organische eenheid als een vitale voorwaarde voor de Tweede Komst en een essentiële vereiste voor evangelisatie heeft zijns gelijke niet gekend van welke andere Nederlandse pinksterleider dan ook. In een brief aan Dr. G.A. Wumkes, gedateerd op 27 februari 1915, gewaagde Polman van zijn dilemma om deze eenheid te realiseren ondanks de vijandschap van de kerken:

> Wat kunnen wij doen om de ernstige kinderen Gods in de verschillende kerken deze waarheid bekend te maken terwijl hun voormannen in het algemeen een vooroordeel hebben tegenover de Pinksterbeweging.
> Om deze poging aan te wenden, is het goed een Pinkstergemeente te stichten?

[66] G.R. Polman, Uit den Arbeid, *Spade Regen* 18/1, 15 April 1925, p. 14
[67] G.R. Polman, Ontwaakt, *Spade Regen*, 11/3, 15 6 1918, p. 10.

> Zoo ja, wat moeten dan diegenen doen, die nu nog lid zijn van de verschillende bestaande kerken? [68]

Uiteindelijk won het realisme het van het idealisme. In 1920 werd er een bestuur van twintig broeders gekozen om leiding te geven aan de Amsterdamse gemeente. [69] In hetzelfde jaar werd Het Nederlandsch Pinksterzendingsgenootschap opgericht. De voorwaarden voor lidmaatschap, zoals in de statuten was vastgelegd, waren:
1) De ware en eeuwige goddelijkheid van Christus erkennen.
2) Door heilig gedrag bewijzen dat men gered was door het bloed van Christus.
3) Geloven in de wederkomst van Christus voor Zijn gemeente.
4) Geloven in de doop in de Heilige Geest volgens de Schriften. [70]

In januari 1921 werd er een internationale Pinksterconferentie gehouden te Amsterdam waarop de Zweedse leider Lewi Pethrus (1884-1974) pleitte voor de oprichting van vrije onafhankelijke Pinkstergemeenten. Polman publiceerde Pethrus' toespraak over dit onderwerp in zijn maandblad Spade Regen[71]. Uiteindelijk werd de cirkel van het denominationalisme gesloten toen Polman het persoonlijk lidmaatschap introduceerde en er in 1925 een doopvont werd gebouwd in zijn kerkgebouw in Amsterdam. In 1926 werden de eerste zeven oudsten ingezegend. Wat onvermijdelijk leek gebeurde; de Pinksterbeweging veranderde in een Pinksterdenominatie.
Hoe raakte Polmans visie op de geestelijke eenheid kwijt? Ongetwijfeld zal de grote tegenstand binnen de historische kerken en nog sterkere weerstand bij gelijksoortige kerkgenootschappen als bij de Unie van Baptisten of de Vergadering van Gelovigen hier mee te maken hebben. Polman had zelf ook transparanter kunnen en moeten zijn om de argwaan weg te nemen. Hij zaaide verdeeldheid door hen, wiens doop in de Heilige Geest niet geaccepteerd werd in hun kerken, aan te moedigen hun eigen gescheiden samenkomsten te houden. Dit gebeurde bijvoorbeeld in de Baptistengemeenten van Sneek en Harlingen in 1909. De exclusieve samenkomsten voor hen die gedoopt waren in de Heilige Geest of de gescheiden samenkomsten voor zoekers naar deze ervaring, zoals die vanaf 1908 plaatsvonden in Amsterdam, gaven ook reden voor wantrouwen. Toen F.J. van Meerlo deze samenkomsten als waarnemer wilde bijwonen, schreef Polman hem:

> Wanneer u van inzicht veranderd is en overtuigd zijt, dat God werkelijk zijn H. Geest in ons midden heeft uitgestort, zoals op het Pinksterfeest, en u zich met ons kunt verenigen in één geest, zoals de 120 op het Pinksterfeest, zullen wij blij zijn, wanneer u onze onderlinge samenkomsten bezoekt. [72]

Het is begrijpelijk dat Polman gedurende deze "heilige samenkomsten" louter nieuwsgierige of negatieve toeschouwers wilde vermijden. Niettemin werden de gaven van de Geest zodoende te veel weggedrukt naar het gebied van het mysterieuze en subjectieve, terwijl deze charismata bedoeld zijn om de kerk en de wereld in zijn geheel te dienen. Een essentieel oecumenisch element van de geestelijke gaven gaat verloren als deze slechts voorbehouden zijn aan een geselecteerde groep. Bovendien was Polman niet consequent in zijn streven om de Pinksterbeweging te doen opgaan in het grote lichaam van Christus, aangezien zijn openbare samenkomsten op dezelfde tijd plaatsvonden als andere kerken in de regel hun erediensten hielden. Polman had ook de neiging de totstandkoming van eenheid te versmallen tot hen die eenzelfde religieuze ervaring hadden. Deze

---

[68] Persoonlijke brief van Polman aan G.A. Wumkes d.d. 27-2-1915. G.A. Wumkes bewaarde de 41 brieven die hij van Polman ontving in zijn archief en bracht deze onder in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden en in een map bij het Fries Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Grote Kerkstraat 28 te Leeuwarden.

[69] G.R. Polman, Uit den Arbeid, *Spade Regen 13/8*, 15-11-1920, p.122-123

[70] Bijlage van de *Nederlandse Staatscourant*, 17-4-1923 nr.74, ad 452, p.1.

[71] L. Pethrus, De Internationale Pinksterconferentie te Amsterdam, *Spade Regen* 13/12, maart 1921, p. 178-181.

[72] F.J. van Meerlo, *Over de Pinkster- of Tongenbeweging, Referaat voor de Algemene Vergadering der Unie, op 11 juli 1912 te Amsterdam* (Apeldoorn: Neerlandia Drukkerij, 1912), p.8-9. Na zijn lezing werd met veel bijval geopperd om het als apart boekje uit te geven in een oplage van 100.000 stuks (*De Christen* 31/1319, 2 augustus 1912, p.244).

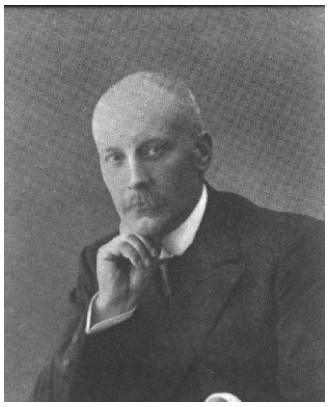
houding loopt het gevaar christenen te verdelen in verschillende onoverbrugbare hokjes. De doop in de Heilige Geest kan een belangrijk eenheidsmakend element zijn, maar deze ervaring doet niet alle bestaande verschillen teniet. Polman schrok terug van het idee van een Pinkstersamenkomst die terugkeerde naar de traditionele modellen van de kerken. Hij was ervan overtuigd dat de manifestatie van de gaven van de Geest de enige hoop was om het Christendom te redden van dood ceremonieel, geestelijke dorheid en vruchteloosheid. Terecht had hij waargenomen dat een van de belangrijkste bijdragen die de Pinksterbeweging kan leveren de dynamische integratie is van de charismata in kerk en samenleving. Polman besefte dat, indien de charismata een Bijbelse en actuele werkelijkheid zijn, deze niet slechts een hobby van bepaalde gelovigen kunnen blijven, maar iedereen moeten beïnvloeden. De oorspronkelijke wens om te dienen als doorgangsplaats waar Gods zegen doorgegeven zou worden, gaf ruimte voor een creatieve belichaming van de charismata in de verschillende kerkelijke tradities. De tijd was echter nog niet rijp voor een dergelijke integratie in de kerken. Polmans leven was te kort en zijn bediening te overbelast en controversieel om de volledige oecumenische implicaties van zijn overtuigingen uit te werken. Aan het einde van zijn leven bleek dat Polman niet kon voldoen aan de hoge ethische normen die hij zelf predikte. Het kwam aan het licht dat hij al jarenlang overspel pleegde met verschillende vrouwen uit de gemeente. Tijdens een ledenvergadering op 6 oktober 1930 werd hij uit zijn ambt gezet. Hoewel hij vergeving zocht en ernaar verlangde om weer in de bediening te treden, was zijn lichamelijke kracht uitgeput door zijn onvermoeibare toewijding aan zijn roeping. Op 1 maart 1932 stierf Polman in een Rooms-katholiek ziekenhuis in Haarlem. Tot zijn dood bleef hij evangelist. Zijn medepatiënten en zij die hem verpleegden noemden hem een engel. In zijn laatste woorden aan zijn vriend Emil Humburg, zie hij:

> *Alleen liefde is van volle waarde en het spijt mij dat ik dat nu pas begin te beseffen. Alleen de liefde van God brengt onze geest tot volle rust.*[73]

2.3 BELANGSTELLING UIT NEDERLANDS HERVORMDE HOEK

Gedurende de periode van 1914 tot 1924 raakten drie Nederlands Hervormde predikanten betrokken bij de kleine Nederlandse Pinksterbeweging: G.A. Wumkes, J.H. Gunning JHzn. en A.H. Hartog. Alle drie hadden een doctorstitel en werden alom gerespecteerd.

2.3.1 Dr. Geert A. Wumkes



Geert Aeilco Wumkes

Geert Aeilco Wumkes *(1869-1954)* was Nederlands Hervormd predikant van 1897 tot 1924 waarna hij bibliothecaris werd van de "Provinciale Friese Bibliotheek" tot zijn pensioen in 1941. Wumkes was een bekend historicus met een levendige journalistieke stijl. Hij werd vereeuwigd als de grote pleiter voor de Friese taal en identiteit. Hij was een van de eerste predikanten die in de Friese taal

[73] Nachruf, *Heilzeugnisse*, 24/7,1 4 1932, p.49.

predikte tot afschuw van vele van zijn toehoorders, die dit als te werelds beschouwden. Hij hielp mee om de Bijbel in het Fries te vertalen en werkte mee aan de uitgave van een Nederlands-Fries woordenboek. De Friezen staan algemeen bekend om hun onbuigzaam karakter; Wumkes bewees echter zeer flexibel te zijn. Ondanks het feit dat hij zelf als orthodox te boek staat, nam hij het op voor de vrijzinnigen toen een conservatieve synode enige strenge regels trachtte toe te voegen aan de belijdenis formulieren. Wumkes schreef boos dat "het zou leiden tot machtsmisbruik en dwingelandij van een conservatieve middengroep in de kerk"[74]. In zijn autobiografie, die hij in de Friese taal schreef, verklaarde hij zijn onconventionele liefde voor dissenters:

> Gedeeltelijk ben ik van oud Doopsgezind bloed. Dit heeft in mij een zwak voor allerlei mogelijke dissenters ontwikkeld. Het lijkt wel of de splinters die van de goudstaaf zijn afgeslagen mij met een magnetische kracht aantrekken. [75]

In 1912 schreef hij een gedetailleerd verslag over de opkomst en de ontwikkeling van de Baptisten in Nederland. Aangezien hij toentertijd dominee was in Sneek is het aannemelijk dat de plaatselijke Baptisten hem destijds nogal dramatische verhalen hebben verteld over die fanatieke Pinkstermensen en hun leider Polman die een afscheiding hadden veroorzaakt in hun gemeente in 1909. Desalniettemin ging hij het gesprek aan met twee Pinksterzusters, toen deze bij zijn pastorie aanklopten tijdens het van deur tot deur verspreiden van geestelijke literatuur. Via hen kwam hij in contact met Polman en groeide er een vriendschap tussen deze beide mannen. Als Polman Sneek bezocht, dan bracht hij de nacht regelmatig door bij de familie Wumkes. Polman overspoelde hem met pinksterliteratuur en hieruit ontstond bij hem het idee om een geschiedenis over deze nog jonge beweging in Nederland te schrijven. In november 1914 interviewde Wumkes Polman met dit doel. In februari 1915 ontving Polman het manuscript ter correctie. Het is verbazingwekkend hoe Wumkes in zijn publicatie Polmans commentaren regelmatig citeert, soms zelfs zonder de bron te noemen. Als Wumkes bijvoorbeeld twee gevaren van de Pinksterbeweging opsomt, te weten: 1) terugvallen in een profaan christendom en 2) overdrijven in een soort overgeestelijkheid, dan doet hij voorkomen alsof dit zijn conclusie is terwijl deze gedachten in werkelijkheid bijna woordelijk uit een brief van Polman komen[76]. Ironisch genoeg citeert N. van Beek (Baptist) in zijn kritiek juist dit gedeelte en betwijfelt of de Pinkstergelovigen het hier mee eens zullen zijn. Natuurlijk kon hij niet weten dat deze uitspraken van Polmans eigen hand afkomstig waren. [77] Aanvankelijk zou dit boekje met als titel: "De Pinksterbeweging, voornamelijk in Nederland", gepubliceerd worden in de serie "Kerk en Sekte", uitgegeven door Prof.Dr. S.D. van Veen, maar om onbekende redenen werd hiervan afgezien. Uiteindelijk werd het gepubliceerd in het septembernummer van 1916 van *Stemmen des Tijds*, een maandblad over Christendom en Cultuur. Diezelfde maand kopieerde het christelijk nieuwsblad *De Nederlander* het bijna in zijn geheel in vier edities zonder enig aanvullend commentaar toe te voegen.[78] Wumkes' beschrijvende geschiedenis was waarschijnlijk een van de allereerste positieve verslagen over de Pinksterbeweging, geschreven door iemand die zelf geen aanhanger van deze beweging was noch daarin participeerde. Zoals men kon verwachten waren de kritieken van de Vrije Evangelischen, de Nederlandse Tentzending en de Baptisten negatief. De Baptisten waren nogal in verlegenheid

---

[74] G.A. Wumkes, *Nai Sawntich Jier*, Bolsaert: Fa. A.J. Osinga, 1949, p.175.

[75] Ibid, p.417. In het Fries staat hier: "Foar in diel fan âld Mennist bloed, hat soks him geastelik by my utere yn swak op alle mooglike dissenters. It like wol oft de splinsters dy't fan 'e goudstêf ôfslein wiene my oanloeken mei in magnetyske krêft."

[76] Vergelijk brief van Polman aan Wumkes, Amsterdam 27 februari 1917, p.3 met publicatie G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland*, p. 23.

[77] N. van Beek, Van de boekentafel, *De Christen*, 36/1559 16 maart 1917, p. 84-85. Wumkes nam deze uitspraken van Polman's brief aan hem van 27 februari 1917 nagenoeg woordelijk over.

[78] De Pinksterbeweging, *De Nederlander*, 23/7032, 19- 9-1916, p. 4.
De Pinksterbeweging, *De Nederlander*, 23/7033, 20-9-1916, p. 4.
De Pinksterbeweging, *De Nederlander*, 23/7034, 21-9-1916, p. 4.
De Pinksterbeweging, *De Nederlander*, 23/7035, 22-9-1916, p. 4.
Alleen het eerste gedeelte is samengevat. De rest is woordelijk overgenomen van: *Stemmen des Tijds* 5/11 (September 1916), p. 251-271.

gebracht aangezien Wumkes hun geschiedenis had geschreven in dezelfde positieve stijl[79], hoewel veel uitgebreider. Niettemin verweet N. van Beek Wumkes eenzijdigheid.[80] A. Wickel van de Vrije Evangelische Kerken besteedde drie artikelen aan zijn recensie. Hij beschuldigde Wumkes ervan dat hij geen juist onderzoek of exegese had gedaan.[81] A. Petermeijer van de Nederlandse Tentzending begon positief door te stellen dat dit "een belangrijke geschiedkundige uiteenzetting was over het begin en de ontwikkeling van de Pinksterbeweging", maar hij besloot met de notoire roddel uit de "Gemeinschaftsbewegung".[82] Als reactie op deze kritiek verzuchtte Polman, "Ik heb deze zelfde argumenten acht jaar geleden al gehoord!" [83]Andere Protestantse tijdschriften waren ontvankelijker en beter in balans.[84] Polman zelf publiceerde slechts een korte recensie waarin hij schreef:

> Dit geschriftje, door iemand buiten de beweging staande geschreven, heeft ten zeerste onze waardering, en wordt ieder, die belangstelt in de beweging, ter lezing aanbevolen[85].

Deze waardering werd gedemonstreerd door het feit dat Polman dit artikel na enige minieme correcties publiceerde in een afzonderlijke brochure. De eerste druk van zo'n 1.000 exemplaren was binnen enkele maanden uitverkocht. Wumkes' publicaties wekten de nodige belangstelling op waaronder ook interesse van predikanten en theologiestudenten. Deze periode van uitwisseling was slechts tijdelijk en zonder blijvende gevolgen. In maart 1917 vatte Wumkes het plan op om een geschiedenis te schrijven over de Pinksterbeweging op het eiland Terschelling. Van 1897 tot 1900 had Wumkes daar gediend als predikant. Niet lang na zijn vertrek kwam zijn opvolger ds. H. Stegenga onder de invloed van H. Haitema, een Amerikaanse heiligingsprediker van Friese afkomst. Ten gevolge hiervan nam Stegenga ontslag en een kleine groep scheidde zich af van de plaatselijke Nederlandse Hervormde kerk. In februari 1908 accepteerde deze groep Polmans boodschap van de doop in de Heilige Geest. Omdat Wumkes zo nauw betrokken was geweest bij de afzetting van ds. Stegenga, kende hij een aantal van de Terschellingse Pinksteraanhangers persoonlijk. Helaas bleek hij niet in staat om zijn oorspronkelijke plan uit te voeren en bleef zijn onderzoek beperkt tot een aantal persoonlijke aantekeningen en brieven, die hij verzamelde en bewaarde en welke uiteindelijk in het archief zijn beland. [86] Wumkes raakte in deze periode dusdanig betrokken in de emancipatie van de Friese taal, dat zijn interesse in de Pinksterbeweging vervaagde. Tot 1922 bleef hij met Polman corresponderen.[87] Na Polman's afzetting was hij erg teleurgesteld en raakte hij ervan overtuigd dat de beweging nu wel moest verwelken. Toen mevrouw M. Visser hem in 1946 schreef en toestemming vroeg om zijn boekje over het ontstaan van de Pinksterbeweging in Nederland te gebruiken voor een recente geschiedschrijving van de Nederlandse Pinksterbeweging, weigerde hij.[88] In zijn autobiografie van 1947 besloot hij met de woorden: "*In mijn archief zit een pakje brieven over het einde van een beweging die in het begin zo veelbelovend scheen*".[89]

---

[79] G.A. Wumkes, *De opkomst en Vestiging van het Baptisme in Nederland*, Sneek: A.J. Osinga, 1912.

[80] N. van Beek, Van de boekentafel, *De Christen*, 36/1559, 16 maart 1917, p.83.

[81] A. Wickel, De Pinksterbeweging door Dr. Wumkes - Een betrouwbare schets?, *Ons orgaan* 12/164, 12-1-1917, p.5-6. *Ons orgaan* 12/165, 26-1-1917, p.11-12. *Ons orgaan 12*/167, 23-2-1917, p.29.

[82] A. Petermeijer, Van heinde en Ver - De Pinksterbeweging, *Maranatha* 7/8, december 1916, p.58-59

[83] G.R. Polman, Persoonlijke brief aan Wumkes, Amsterdam 27 maart 1917.

[84] Dr. J. van Dorp, *Nieuwe Nederlandse Kerkbode* 2/22, 2 maart 1917, p. 3.

Een samenvatting verscheen in *De Amsterdammer* van 16 juni 1917, p.4 onder de titel: :De Pinksterbeweging en haar leider G.R. Polman.

[85] G.R. Polman, DE PINKSTERBEWEGING voornamelijk in Nederland, *Spade Regen* 9/41, januari 1917, p.2.

[86] Deze correspondentie en aantekeningen zijn aanwezig in een map van het Fries Letterkundig en Documentatiecentrum te Leeuwarden.

[87] De laatste brief waarin Polman Wunkes dankt voor de verleende gastvrijheid is gedateerd op 22 februari 1922.

[88] M. Visser, Brief aan dr. G.A. Wumkes d.d. 30 juli 1946. (A. van Polen, Actie wekt reactie, *Pinksterklanken* 4/2, February 1951, p. 11).

[89] G.A. Wumkes, Nai Sawntich Jier, p.441.

Om Wumkes' bijdrage naar waarde te schatten moet men onderstrepen dat zijn geschiedschrijving van de Pinksterbeweging een moedige poging was om de aantrekkingskracht van de Pinksterbeweging in beeld te brengen. Hij zocht niet naar de dichtstbijzijnde stok die voorhanden was om hiermee die luidruchtige pinksterhond te slaan, maar deed pogingen om te ontdekken waarom hij blafte. Er moeten echter ook enkele kritische kanttekeningen worden gemaakt. Ten eerste kan Wumkes terecht eenzijdigheid worden verweten. Hij verliet zich te veel op de inlichtingen en de literatuur die hij ontving van Polman en andere pinkstergelovigen in Sneek. Hierin handelde hij meer als journalist dan als historicus. Niettemin lag zijn verslaggeving veel dichter bij de waarheid dan de verhalen die verspreid waren door hen die Wumkes beschuldigden van eenzijdigheid, omdat de laatstgenoemden zelf nooit met de Pentecostalen in dialoog waren gegaan. Ten tweede stelde Wumkes zichzelf niet bloot aan deelname aan een pinksterdienst of gebedsdienst, ondanks het feit dat Polman hem steeds maar weer uitnodigde in de hoop dat hij een beter begrip zou krijgen van hun motieven[90]. Ten derde was Wumkes' beeld van de Pinksterbeweging te veel gericht op één persoon. Een derde van zijn geschiedschrijving ging over Polmans biografie. Om deze reden moet hij gedacht hebben dat de beweging tot zijn einde was gekomen toen Polman afgezet werd. Polman was ongetwijfeld een buitengewone leider, maar er stond veel meer op het spel dan het leven en de visie van één mens. Ten vierde ontbeerde Wumkes' artikel over de Pinksterbeweging aan diepgaande evaluatie. De enige persoonlijke waardebepaling die Wumkes gaf, stond in zijn laatste alinea:

> De beteekenis der Pinksterbeweging ligt hoofdzakelijk hierin, dat zij bij vernieuwing heeft getoond, dat wonderbare geestesdiepten zich ontsluiten en buitengewone energieën ontwaken, wanneer een mensch den geestesdoop ondergaat. [91]

Een van de meest essentiële vragen bleef onaangeroerd: hoe moet deze pinksterzegen geïntegreerd worden in het leven van de kerk en de wereld? Wumkes was te weinig in contact geweest met de Pinksterbeweging om te kunnen uitweiden over dit cruciale onderwerp. Het is jammer dat hij de uitdaging niet aannam waar Polman hem eens voor stelde:

> Ik geloof dat uw pamphlet een introductie is op wat volgen moet. Wie weet, wanneer u meer in het hart der beweging komt, U een meer geestelijke, krachtige brochure zult schrijven. [92]

Al met al was Wumkes zich slechts ten dele bewust van de belangrijke bijdrage die de Pinksterbeweging zou leveren op het sociale vlak. Hij begon zijn boekje over de Nederlandse Pinksterbeweging op een veelbelovende manier met een citaat van Th. Achelis waarin gezegd werd dat extase een belangrijk sociaal-ethisch ingrediënt was geworden, maar hij liet na om over dit onderwerp uit te weiden. [93] Hij probeerde zelfs de structuur van ingewijde predikanten en ambtsdragers op te dringen aan Polman. Toen Polman antwoordde dat hij zich nog niet geleid voelde in deze richting te gaan, veronderstelde Wumkes dat Polman alle macht in eigen handen wilde houden.[94] Maar het wijst er echter op dat Polman nog steeds uit was op een nieuw kerkelijk stelsel, waarbij de geestelijke gaven een belangrijke plaats innamen.

---

[90] G.R. Polman, Persoonlijke brief aan Wumkes, Amsterdam 15 mei 1916. In deze brief nodigt Polman Wumkes uit om met zijn gehele gezin naar Amsterdam te komen om zo de beweging van binnen uit te leren kennen.

[91] G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland,* p. 23.

[92] G.R. Polman, Persoonlijke brief aan Wumkes, Amsterdam 8 maart 1916.

[93] Dr. G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland,* p 3. Wumkes citeert hier Professor Dr. Thomas Achelis, *Kulturprobleme der Gegenwart, Deel I "Die Ekstase in ihrer kulturellen Bedeutung*, Berlijn: Johannes Rede, 1902, p. 195. Het citaat was de conclusie van Achelis over de sociale betekenis van extase en handelde niet specifiek over de Pinksterbeweging. Wumkes citeert alleen het laatste deel. Het volle citaat luidt in zijn oorspronkelijke tekst: "[Das Individuum ordnet sich der Gattung under,] die Ekstase wird geradezu zu einem ausserst wichtigen sozialethischen Ferment." Het gedeelte tussen [ ] wordt niet door Wumkes vermeld.

[94] G.A. Wumkes, *Nai Sawntich Jier*, p. 437. In zijn discussie over het aanstellen van oudsten en ambtsdragers verweet Wumkes Polman dat hij bang was om controle te verliezen. Polman verdedigde zich door te te stellen dat de tijd

2.3.2 Dr. Johannes H. Gunning JHzn.



J.H. Gunning JHzn

Johannes Hermanus Gunning JHzn (1858-1940) begon zijn pastorale loopbaan in 1881 te Wilhelminadorp, om die te vervolgen in Bennebroek (1884), Gouda (1887), Leiden (1891) en Utrecht (1894). In 1913 werd hij predikant-directeur van het Diaconessenhuis te Haarlem, waar hij slechts twee jaar bleef, om in 1915 voorganger van de evangelisatie in Apeldoorn te worden. In 1920 keerde hij naar Zeeland terug. Hij nam een beroep aan naar Serooskerke, alwaar hem in 1924 emeritaat werd verleend. [95] Hij werd vooral bekend door zijn weekblad Pniël, dat hij publiceerde vanaf 1892 tot zijn dood. In de laatste jaren van zijn leven waren zijn radiotoespraken heel populair. Het is moeilijk hem te plaatsen, maar hij wordt in het algemeen beschouwd als een vertegenwoordiger van de orthodoxe en ethische vleugel. Soms propageerde hij revolutionaire ideeën. In de tijd toen hij Nederlands Hervormd predikant in Gouda was (1887-1891) had hij reeds geëxperimenteerd met liturgische veranderingen, waarbij hij kerkleden actief liet deelnemen in de aanbidding. Hij moet deze dorst naar eenheid geërfd hebben van zijn vader, de bekende Prof. J.H. Gunning Jr. (1829-1905). Reeds in 1901 schreef Prof.Dr. J.H. Gunning Jr.:

> Ik hecht mij alleen aan de éne katholieke kerk en zoek haar openbaring met honger en dorst der ziel - overtuigd dat de scheuringen in de gemeente, zelfs ook de scheuring in rooms en protestant, niet naar ‘s Heren wil zijn. [96]

Gunning Jhzn. stond intellectueel gezien wellicht in de schaduw van zijn vader, maar hij had zeker dezelfde hartstocht. Hij was polyglot; hij sprak en las tenminste twaalf talen, tegelijkertijd was hij ook in staat om met christenen van allerlei richtingen of groeperingen op een broederlijk niveau te praten. In 1922 schreef hij:

> Ik heb ze lief, die kerken en kringen in ons Vaderland die niet met onze Hervormde of `Groote’ Kerk vereenigd zijn, voorzover ze zich niet tegen het Evangelie naar de Schriften zich kanten of in sectarische vijandschap haar verfoeien en bestrijden. Dan blijf ik natuurlijk, zij het ook met droefheid, op een eerbiedigen afstand van hen. Maar anders kom ik gaarne af en toe eens onder hun dak, en dubbel blij ben ik als ik ook eens op hun kansel of platform mag optreden om te getuigen van de hope, die in mij is. [97]

Deze openheid resulteerde onder meer in zijn belangstelling voor de Pinksterbeweging. In zijn autobiografie schreef hij:

---

nog niet rijp was en dat de heilige Geest hem hier niet toe leidde. Zie ook G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland*, p.22.

[95] Encyclopedie van Zeeland, Johannes Hermanus J.Hz. Gunning, Betaversie Planbureau en Bibliotheek van Zeeland, https://encyclopedievanzeeland.nl/Johannes_Hermanus_J.Hz._Gunning

[96] Prof.Dr. J.H. Gunning Jr., Persoonlijke brief aan Dr. de Visser in 1901, geciteerd in *Woord en Dienst*, 10 november 1962, p. 367.

[97] J.H. Gunning J.Hz., Onze Dissenters, *Pniël* 31/1606, 7 10 1922, p.320.

> Al de geestelijke stromingen, ook de roepstemmen, vaak met hartstochtelijke aandrang mij bestormend, zijn door mijn hart heengegaan. Sabbatisme en Perfectionisme, de Pinksterbeweging en de gewichtige boodschap van het Millennium, boven alles de prediking der Apostolische en der Rooms-Katholieke kerken, ze hebben mij somwijlen hevig aangegrepen en vervuld. [98]

In 1910 vroeg Gunning Polman om meer informatie en deed in het bijzonder navraag naar hun houding ten opzichte van de kerk. Polman antwoordde gretig en schreef:

> Deze zegen van God heeft mijn hart vervuld met overvloeiende liefde voor al mijne medechristenen en kan ik niet anders als hen allen liefhebben ofschoon ik lijd onder de geestelijke tegenstand van de kerken in 't algemeen, die dezen zegen verwerpen hetzij in onwetendheid of bitterheid. Sinds dien tijd (begin van de pinksteropwekking in Nederland) zijn er alleen in Amsterdam ongeveer 150 broeders en zusters van verschillende kerkgenootschappen, die deze zegen hebben ontvangen. Zoolang de kerkdeuren voor deze openbaring Gods gesloten blijven, worden wij als vanzelf gedwongen, afgescheiden van andere genootschappen, samen te komen.[99]

In augustus 1911 publiceerde Gunning een verhaal, vertaald uit het Duits, met als titel: "Hoe mevrouw Flammberg genezen werd van het spreken in tongen". [100] J.F. Hoogesteger, officier van het Leger des Heils, schreef in een brief aan Gunning dat het getekende contrast schromelijk werd overdreven[101]. Datzelfde jaar kondigde Gunning aan dat hij van plan was om een serie te publiceren over "geestelijke stromingen", waaronder de Pinksterbeweging en vroeg hij om materiaal.[102] Polman drong er bij Gunning op aan niets te schrijven "zonder een grondig persoonlijk onderzoek" en voegde eraan toe:

> Dat wij in Holland buiten de kerken staan, is niet onze schuld. Wij zouden niets liever zien, dat de kerkdeuren zich openden voor deze zegen, dien God geeft, om de gemeente voor te bereiden voor de wederkomst van haar Heer en Heiland, maar tot op heden is iedere deur nog gesloten, uit vrees voor de gemeente, terwijl het juist de eenige en Goddelijke uitweg is, om uit den geestelijk dooden toestand te geraken. [103]

Gunning ontving een aantal brieven die verwezen naar de Pinksterbeweging, waaronder ook vernietigend materiaal van J.D. Root Jr., maar volgde Polmans verzoek op en schortte zijn oordeel op totdat hij zelf enig persoonlijk onderzoek had verricht. In december 1916 schreef hij een sarcastisch artikel over de sekte van de "Holy Rollers" in de Verenigde Staten[104] en bracht hen in verband met de Pinksterbeweging. Polman, gealarmeerd door Wumkes over dit artikel, vroeg Gunning waarom hij deze twee met elkaar in verband had gebracht. Gunning beantwoordde de vraag niet, maar schreef wel dat hij sympathiek stond tegenover de beweging en dat hij zo nu en dan gedeelten voorlas uit de Spade Regen aan anderen[105]. Gestimuleerd door zijn zuster Caroline van Lennep die met Polman in contact was gekomen en die zeer waarderend over hem sprak, bracht Gunning een eerste bezoek aan Polman in het begin van 1917. Nadien noemde Gunning dit

---

[98] Dr. J. H. Gunning J.Hz., *Herinneringen uit mijn leven*, eigen uitgave, 1940, p. 188.

[99] G.R. Polman, Persoonlijke brief aan J.H. Gunning J.Hz., Amsterdam 12 maart 1910. De correspondentie tussen Gunning J.Hz. is ondergebracht in de collectie handschriften van de Universiteitsbibliotheek Utrecht onder signatuur HSS: Gunning.

[100] Dr. S., Hoe juffrouw Flammberg van het spreken in tongen genezen werd, *Pniël* 20/1024, 12 augustus 1911, p. 249-256.

[101] J.F. Hoogesteger, Brief aan J.H. Gunning J.Hz., Amsterdam , d.d. 13 februari 1911.

[102] Verzoek J.H. Gunning JHz., *De Christen* 30/1258, 8-6-1911, p. 179, in het tijdschrift *Boodschapper* en in zijn eigen blad *Pniël*.

[103] G.R. Polman, Persoonlijke brief aan J.H. Gunning J.Hz., Amsterdam 7 januari 1913. De onderstreping in de tekst was door Polman in de brief aangebracht.

[104] J.H. Gunning JHz., Een nieuwe secte, *Nieuwe Nederlandse Kerkbode* 2/9, 1 december 1916, p.1-2.

[105] Polman noemde dit in een brief aan Wumkes: G.R. Polman, aan Wumkes, Amsterdam 16 juli 1917.

"een heilige conversatie" en getuigde dat Polmans gebed hem had "gesterkt en bemoedigd". [106] Vanaf 1917 tot 1920 gaf Gunning leiding aan het interkerkelijk centrum "Maranatha" te Apeldoorn, waar Polman zo nu en dan sprak. Polman was blij dat Gunning niet meer gebonden was aan een denominatie en verwachtte dat hij hierdoor tot grotere zegen zou zijn. Toen de meeste van zijn Nederlands Hervormde collega's die Gunning wilde betrekken in zijn evangelisatiewerk weigerden mee te werken, drong Polman er bij hem op aan weer een paar dagen bij hem door te brengen. Tenslotte nam hij de uitnodiging aan. In februari 1920 bleef Gunning een paar dagen bij de Polmans. Terugkijkend op dit bezoek opende Gunning zijn hart en schreef:

> Sedert ik in Februari 1920 enkele dagen te gast was van Broeder en Zuster Polman te Amsterdam, en daar ook den bekende Pastor Paul ontmoette, heeft de `Pinkstergedachte' een plaats in mijn hart en gebed behouden. Ik heb daar in het lokaal `Immanuël' en in de woning van Br. Polman dingen gehoord en bijgewoond, die mij niet meer hebben losgelaten. Die menschen hebben iets, dat ik mis, en dat ik o zoo gaarne bezitten zou. Ik bedoel niet het `spreken in tongen' (in vreemde talen), dat ik óók enkele malen gehoord heb, maar dat mij weinig zeide, al blijf ik met eerbiedigen schroom met elk woord van critiek terug. Ik bedoel óók niet de onderlinge bidstonden waaraan ik deelnam, maar wier onrustige, soms geweldige, soms overspannen uitingen mij niet in de ware gebedsstemming brachten. (Ik kan natuurlijk alleen voor mijzelf spreken, een ander had wellicht weer zeer verschillende ervaringen). Ik bedoel óók niet de `gezichten' die enkelen in deze samenkomsten ontvingen en mededeelden, al waren ze (alweer ik kan alleen spreken van wat ik heb bijgewoond) stichtelijk en schoon, en al heeft één daarvan, dat mijzelven gold, mij reeds meer dan eenmaal zegen gebracht. Er is zelfs veel in deze `Pinksterbeweging' wier geschiedenis, ook in Duitsland, mij niet onbekend is, dat mj ongezond en bedenkelijk voorkomt, wat, die tot haar behooren, erkend en betreurd wordt. Evenals in het `Leger des Heils' zijn daar in den eersten tijd blijkbaar uitwassen en eenzijdigheden voorgekomen, die door oprechte kinderen Gods niet dan betreurd kunnen worden.
> Maar ondanks dat alles en nog velerlei meer, dat men zou kunnen opnoemen, geloof ik dat deze `Pinkstergedachte' een ernstige roepstem Gods tot de twistende, verscheurde, geestelijk dorre en diepgezonken Christenheid onzer dagen brengen komt ...
> Ik heb theologisch een anderen kijk op het werk des Heiligen Geestes als hij. Ik ben nog niet overtuigd dat zulk een afzonderlijken `doop' des Geestes met die wonderbaarlijke charismata vereenigd, het alles overklimmend verlangen der kinderen Gods behoort te wezen, en zeker komt de eenzijdigheid en de hartstocht waarmede juist deze zegen door velen, die onder hun invloed verkeren, mij bedenkelijk voor. Maar dat sommigen hunner toch iets bezitten wat velen onzer missen en dat wij toch zo gaarne zouden kennen, schijnt mij onbetwistbaar.[107]

In deze scherpzinnige en openhartige analyse wees Gunning op een paar zwakheden die de Pinksterbeweging bedreigen: exclusivisme, te ver doorgeschoten emotionaliteit, eenzijdigheid en een bekrompen visie op de doop en de gaven van de Heilige Geest. Maar niettemin erkende hij dat "deze mensen iets hebben wat wij missen". Nog opmerkelijker is het feit dat hij zich realiseerde dat dit iets was wat uitging boven het spreken in tongen, luid gebed, visioenen of enig andere manifestatie die verband houdt met de Pinksterbeweging. Natuurlijk is dit "iets wat zij hebben" nog steeds erg vaag. Aan het slot van dit artikel, dat in feite een meditatie is over een preek die gegeven werd door de Vrije Evangelische zendeling C.J. Hoekendijk over de doop in de Heilige Geest, onthulde Gunning iets meer:

> Ik zie in mijn leven wèl de macht van Christus, maar die onbezweken moed van een Sadhoe[108], die onverdoofbare geestdrift van een Hoekendijk of een Polman, neen, die zijn

[106] J.H. Gunning, Brief aan G.R. Polman, Haarlem 31 maart 1917.
[107] J.H. Gunning J.Hz., De Doop des Heiligen Geestes, *Pniël* 31/1604, 23 september 1922, p. 303.
[108] Gunning verwijst hier naar de legendarische Indische evangelist Sadhoe Soendar Singh (1889-1929).

> niet altijd mijn deel en vaak genoeg moet ik den dag beginnen met de bede: `ach Heer, geef mij toch meer gebedsbehoefte en meer levensblijheid! Vervul mij toch geheel en al met Uwen Heiligen Geest! Dus juist wat deze broeders beweren te bezitten? Ja dat geloof ik wel. En toch is er altijd iets, dat mij huiverig maakt te veel naar hen uit te zien. Is het dat ik bang ben voor opwinding? Of dat ik de zonde niet ernstig genoeg in mijn hart en leven bestrijd? Of dat ik exegetische bezwaren heb tegen sommige hunner Bijbelverklaringen?[109]

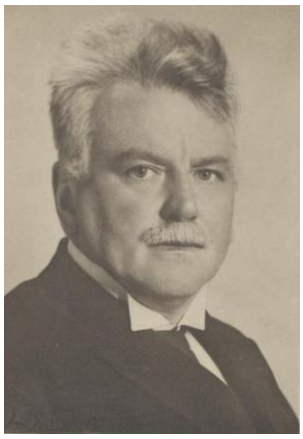
Een zeldzame hartenkreet van Gunning's diepste zielenroerselen, die op haarfijne wijze weerspiegelt hoe velen ook vandaag de dag worstelen met het appèl van de Pinksterbeweging. Enerzijds trekt het hen aan, anderzijds zijn zij er huiverig voor.

In antwoord op een vraag in een christelijk jeugdblad (1923) gaf Gunning toe dat hij slechts een fragmentarische kennis had van de Pinksterbeweging:

> In Duitsland, wellicht ook in Nederland, moet deze Pinksterbeweging in 't eerst allerlei kranke en bedenkelijke verschijnselen vertoond hebben; thans is zij, naar ik meen, nuchterder en gezonder geworden. Maar ik ben te weinig van het intieme leven en van de meer `aparte' stellingen en leeringen, die er wellicht verdedigd worden, op de hoogte om een goede gids voor onzekere gemoederen te zijn. Ik beschouw al zulke min of meer `afwijkende' verschijnselen (ook de Apostolische beweging, de Darbysten e.a.) als onbetaalde rekeningen der Kerk. Zoolang de kerk niet de `gemeenschap der heiligen', maar de verwarring en beschaming van elkaar bevechtende partijen en richtingen te zien geeft, zullen er stemmen weerklinken: `Komt hier, wij kunnen u licht en leidinggeven!'[110]

Het strekt Gunning tot eer dat hij de moeite nam om de dingen zelf te onderzoeken; een essentiële noodzaak voor een eerlijke dialoog en ontmoeting met het Pentecostalisme. Ook durfde hij, nadat hij de zwakheden van de Pinksterbeweging had geanalyseerd, de beslissende verdere stap te nemen door zichzelf af te vragen: "Welke tekortkomingen komen er bloot te liggen in mijn eigen leven en in dat van de kerk ten gevolge van deze confrontatie?" Tenslotte had Gunning de moed zijn waardebepaling te beperken tot zijn eigen waarneming en erkende zijn begrenzing in dit opzicht.

2.3.3 Dr. Arnold H. de Hartog



A.H. de Hartog

Arnold (Nol) Hendrik de Hartog (1869-1938) is de derde prominente Nederlands Hervormd predikant die zich in deze beginjaren van haar ontstaan verdiepte in de Pinksterbeweging. De Hartog trachtte een synthese te vinden tussen wetenschap, filosofie en christelijk geloof. Hij was een hartstochtelijk metafysicus die sympathiseerde met het gedachtegoed van de filosoof E. van Hartmann (1842-1906). Hoewel De Hartog de superioriteit van het Christendom verdedigde en het

[109] J.H. Gunning J.Hz., De doop des Heiligen Geestes, *Pniël*, 31/1604, 23 september 1922, p. 304.
[110] J.H. Gunning, J.Hz., Wat wilt ge weten? *De Jongeman - Orgaan van het Nederlandse Jongelingsverbond*, 67/19, 10 mei 1923, p. 149.

beschouwde als de hoeksteen van alle kennis, werd hij vaak beschuldigd van pantheïsme en ketterij. Zijn verhitte debatten met atheïsten en agnostici werden door duizenden bezocht. In tegenstelling tot vele van zijn tijdgenoten en collega-professoren, verstond De Hartog de kunst om de massa bereiken door zijn filosofie te verbinden met zijn uitzonderlijke oratorische gaven. De Hartog had de moed om te wijzen op de zwakheden van zijn eigen Nederlandse Hervormde Kerk en vond het oude Calvinistische bijbelfanatisme gevaarlijker dan het geestes-fanatisme van de sekten.[111] Zijn definitie van de kerk als "de nieuwe menselijkheid, het lichaam van Christus, de zichtbare algemene eenheid van de wedergeborenen door de Geest"[112] stond dichter bij de pinkstergedachte over de gemeente dan bij het Hervormde begrip van de kerk. Om deze reden is het niet verrassend dat hij, ondanks zijn academische inslag, zich verwant voelde met het Pentecostalisme. Mogelijk kwam zijn eerste ontmoeting tot stand via de pinksterzendeling J. Thiessen, wiens vrouw familie was van De Hartog. In 1916 schreef Polman in een brief aan Wumkes dat hij een bezoek zou brengen aan Dr. de Hartog en noemde hem een “geliefde broeder".[113] Van 1911 tot 1917 was De Hartog Nederlands Hervormd predikant in Amsterdam. Gedurende deze tijd groeide er een vriendschap tussen hem en de Polmans. Hun kinderen gingen naar dezelfde school en waren speelkameraadjes. Op 7 juli 1917 schreef Polman aan Wumkes:

> Vorige donderdag was Dr. De Hartog in onze samenkomst en hij besloot de dienst met een gebed van dankzegging, waarin hij zijn dankbaarheid uitsprak voor de zegen die hij had ontvangen.

De Hartog was mogelijk geboeid door de ervaring van de volheid van de Geest waar de Pentecostalen prat op gingen Zijn uitspraak dat de laatste dagen de periode waren van de "*Verheerlijking door den Geest van den mensch en door dezen van het van het Al*"[114] heeft iets weg van de leerstelling van de spade regen van het Pentecostalisme. De talrijke artikelen en boeken die De Hartog schreef, lopen over van filosofische en theologische beschouwingen, maar zeer zelden bracht hij dit in verband met ervaringen uit zijn persoonlijk leven. Om deze reden is het nogal speculatief om vast te stellen op welke manier zijn ontmoeting met het Pentecostalisme zijn denken beïnvloedde. Niettemin is het opmerkelijk dat een gewaardeerd academicus als De Hartog Pinksterbijeenkomsten bezocht en daar zelfs voorging in het gebed.
Deze drie invloedrijke predikanten onderkenden enkele bijdragen die het Pentecostalisme zou kunnen leveren, welke als volgt kunnen worden samengevat:
Wumkes: De eenmakende en creatieve krachten van de Geest in het leven van gelovigen.
Gunning: Het reinigende en levendmakende werk van de Geest in het bestaan van de kerk.
De Hartog: de universele en vernieuwende kracht van de Geest in het leven van mensen.

Niettemin scheen geen van hen ten volle Polmans wens te begrijpen, namelijk dat het Pentecostalisme een geïntegreerd deel zou moeten worden van het lichaam van de kerk. Integendeel, Wumkes moedigde Polman aan een organisatie op te bouwen en oudsten en diakenen te benoemen. Gunning begreep niet waarom ze zichzelf een Pinksterbeweging noemden in plaats van een Pinkstergemeente. Aangezien het Pentecostalisme meer een gebeuren is dan een dogma, meer een verhaal dan een theologie, een ervaring in plaats van het routineus afwerken van een vastgelegde liturgie, is een open houding en participatie noodzakelijk om de kern van hun geloofsbeleving te leren kennen. Als men de Geest ontmoet die over de chaos zweeft (Genesis 1:2) dan opent zich een nieuwe horizon die uitmondt in de nieuwe schepping (Openbaring 21:5).

2.4 POST POLMAN PERIODE

[111] A.H. de Hartog, Farizeeën en Schriftgeleerden, *Nieuwe Banen*, deel 10, 1917, p. 148.
[112] [A.H. de Hartog], Grondbeginselen der christelijke dogmatiek – De Kerk, *Nieuwe Banen*, deel 11, 1918, p. 205.
[113] G.R. Polman, Persoonlijke brief aan Wumkes, 23 november 1916.
[114] Jac. Rustige, *Dr. A.H. de Hartog*, Amsterdam: H.J. Paris, 1922, p.57. Deze biografie over de persoon en het gedachtengoed van A.H. de Hartog is digitaal beschikbaar.

Na Polmans afzetting in 1930 versplinterde zich de Pinksterbeweging in verscheidene richtingen. Een aanzienlijk grote groep bleef trouw aan de radicale vleugel, de "Gemeente des Heeren", die gekenmerkt werd door haar exclusiviteit en grote nadruk op genezing en heiliging. De voortzetting van Polmans bediening bindt vooral weerslag in het werk van drie leiders, die gedurende de dertiger jaren van zich deden spreken: Pieter van der Woude, Piet Klaver en Nico Vetter, die we in in chronologische volgorde vanaf hun terugkeer naar Nederland de revue laten passeren. Elk van hen streefde ernaar om het nationale leiderschap van Polman over te nemen. Deze strijd om de macht eindigde gedurende de Tweede Wereldoorlog de drie mannen erin toestemden om samen te werken in de "Pinkstergemeenten in Nederland" (P.I.N.).

2.4.1 Gemeente des Heeren



J. Orsel (links) op evangelisatieschip Immanuël

De "Gemeente des Heeren" is een objectles van hetgeen kan gebeuren als Pentecostalen zichzelf afsluiten van de rest van het christendom en hun eigen specifieke leerstellingen uit balans worden getrokken. Hun leider J. Orsel (1877-1949) begon te evangeliseren kort na zijn wonderbaarlijke genezing van pleuritis in 1918. Via Polman kwam hij in contact met de Pinkstergemeente. Orsel beweerde zelf hier lid van te zijn, hoewel Polman stelde dat er" nooit enig contact is geweest met deze beweging" en zijn volgelingen waarschuwde "geen gemeenschap te hebben met deze mensen"[115]. Orsel evangeliseerde een groot deel van Nederland door middel van zijn orgaan "*Immanuël*" totdat hij zich in 1935 in Halfweg vestigde. In 1928 voegde Albert Otten (1892-1971) zich bij Orsel en werd dientengevolge ontslagen uit zijn positie als "vader" van het Nederlands Hervormd armenhuis in Rhenen. In 1931 verhuisde Otten naar het dorp Elim in Drenthe. Tot 1922 had hij in dit gebied gewerkt als turfsteker. Toen hij terugkeerde was de economische crisis juist begonnen en veel gezinnen verkeerden in een hopeloze toestand. De samenkomsten in zijn huis en in de openlucht, zowel op zondag als gedurende de week, trokken veel mensen. Zijn preken met een sterke nadruk op eeuwige verlossing en de nabije wederkomst van Jezus Christus gaven hoop aan de hopelozen[116]. Otten's afkeer van de traditionele kerken die hij "Babylon" of "Egypte" noemde en als "dood" bestempelde, vond aantrekkingskracht bij de vele teleurgestelde arbeiders die geen troost vonden in hun kerk[117].

De exodus van kerkleden naar Ottens groep wekte vragen op bij de Nederlands Hervormde en Gereformeerde kerk in Elim en Hollandscheveld. Toen Jantje Schonewille haar lidmaatschap officieel beëindigde in januari 1932, besliste de Kerkenraad van de plaatselijke Nederlandse Hervormde Kerk deze beëindiging niet te accepteren, maar deze te plaatsen onder "Censura

[115] G.R. Polman, Een ernstige waarschuwing, *Spade Regen* 21/4 (Juli 1928), p.64.

[116] W.T.M. van Haaren, "Jezus alleen: Een religieus-antropologisch onderzoek naar de Gemeente des Heeren te Elim" (Kandidaats thesis, Universiteit van Leiden, 1981), p. 16-17.

[117] J.C. Borgdorff, M. van Dijk & H. Fokkens, *De Pinkstergemeente en hare dwalingen getoetst aan Gods woord*, Hoogeveen: Slingenberg, 1932, p. 3.

Morum". Men weigerde haar de sacramenten toe te dienen en ontzegde haar het stemrecht. De voorzitter vermaande haar, maar verwachtte geen resultaat "zo lang de opwinding heerst over het verstand"[118]. In 1934 werden dezelfde disciplinaire maatregelen genomen tegen Jan van der Weide en zijn vrouw Roelofje Koopman, die de "Gemeente des Heeren" regelmatig bezochten en "*de kerk en haar sacramenten belasterden*". [119] H. Fokkens (1883-1963), sinds 1922 predikant van de Gereformeerde kerk te Hollandscheveld, bracht de zaak ter tafel in de classis Meppel. Op 9 september 1931 kreeg Fokkens de taak toegewezen om een studie voor te bereiden samen met J.C. Borgdorff (1883-1952, predikant te Nieuwlande) en M. van Dijk (1893-1973), predikant te Nieuweroord, de geboorteplaats van Otten. Dit zogenaamde "Comité voor de Pinksterbeweging" presenteerde hun rapport reeds op 25 november 1931. Het werd zonder enige discussie geaccepteerd en er werd beslist het na een geringe herziening te laten drukken na een laatste raadpleging op de vergadering van de kerkelijke gemeenten op 10 februari 1932. Fokkens was klaarblijkelijk de belangrijkste opsteller van dit rapport. Op de vergadering sprak hij in naam van het comité en de inhoud van het rapport werd gepubliceerd in het bekende *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift*, waarbij Fokkens als enige auteur genoemd werd[120].
De inhoud van het rapport wekt de indruk dat de schrijvers geen persoonlijk onderzoek deden noch een van Ottens samenkomsten bezochten. Hun informatie over de Pinksterbeweging steunde op enkele kritische boeken en artikelen. Ondanks het feit dat het comité een brief ontving van Polmans gemeente waarin stond dat "z*e zichzelf in het geheel niet wilden beschouwen als dit soort mensen"*[121], stelden ze de Pinksterbeweging op één lijn met de Gemeente des Heeren, op grond van het feit dat hun leerstellingen op elkaar leken. Aangezien het comité weinig moeite deed om de verschillen tussen de Pinksterbeweging en de Gemeente des Heeren te onderzoeken[122], was het rapport een curieuze vermenging van wat ze lazen over de Pinksterbeweging en wat ze hoorden over de Gemeente des Heeren. Bijvoorbeeld, de conclusie dat "*het religieuze individualisme en de subjectiviteit hier uitmondde in een versmading van de kerk, de belijdenis en de sacramenten*"[123], sloeg op de Gemeente des Heeren, maar zeker niet op de oecumenische fundamenten die Polman had gelegd.
De auteurs waren er zich van bewust dat de Pinksterbeweging geen welomlijnde geloofsbelijdenis noch een uitgewerkte kerkorde heeft[124]. Desalniettemin verliest het rapport zich in een langdurige weerlegging van de pinkstertheologie. Daarmee maakt dit comité de klassieke fout om de Pinksterbeweging te wegen naar haar theologie en niet naar haar sociale impact. Dit rapport hielp zeker niet degenen die hun kerk verlieten. Integendeel, de theologische bewoordingen en academische aanpak illustreert waarom men de gevestigde kerk had verlaten en naar de Gemeente des Heeren was overgestapt. De moeilijke preken, de afstandelijkheid en de staat van het geestelijk leven binnen de kerken konden hen niet aanspraken. De schrijvers erkenden dat "deze sekte de kerk tot zelfonderzoek zou moeten dwingen"[125], maar verzaakten de hand in eigen boezem te steken. De relatie met de bestaande armoede werd niet gelegd. Het comité legde de oorzaak en schuld eenzijdig bij hen die "misleid" waren en ¨weggetrokken van de eenvoud van het geloof". Zij die sympathiseerden met de "Gemeente des Heeren" werden onder discipline gesteld en als men de

[118] Protocol der handelingen van den eerwaarden kerkenraad der hervormde gemeente te Hollandscheveld. Notulen: Kerkenraadsvergadering 21 januari 1932.
[119] Protocol der handelingen van den eerwaarden kerkenraad der hervormde gemeente te Hollandscheveld. Notulen: Kerkenraadsvergadering 12 juli 1934, geciteerd uit W..M. van Haaren, p. 65.
[120] H. Fokkens, De Pinksterbeweging, *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* nr.32 (1931 1932), p. 521-540.
[121] J.C. Borgdorff, p. 18. Omdat Polman inmiddels uit zijn functie was ontheven, was deze brief waarschijnlijk door de leiding van de pinkstergemeente in Amsterdam geschreven.
[122] Naast het boekje van Wumkes over het ontstaan van de Pinksterbeweging had het comité volgens hun literatuurlijst alleen kennis genomen van twee brochures uit de Pinksterbeweging zelf, te weten: E. Schuurman, *Wat zegt de Schrift?* en E. Schuurman, *Behoudt den rechten weg* (1928). De brochures van Schuurman gaan nauwelijks in op de specifieke onderscheidende leer van de Pinksterbeweging over bijvoorbeeld de doop in de heilige Geest of de Geestesgaven.
[123] J.C. Borgdorff, M. van Dijk & H. Fokkens, *De Pinkstergemeente en hare dwalingen getoetst aan Gods woord*, p. 16.
[124] Ibid, p. 3.
[125] Ibid, p. 3.

"Pinksterdoop" had ontvangen, dan moest men het kerkelijk lidmaatschap worden ontzegd. Hadden de comitéleden maar de moed hadden gehad om een dialoog te starten, dan had veel leed en afwijzing voorkomen kunnen worden. Maar dit verslag verschafte slechts verbale munitie, in plaats van brood om te eten of een schouder om op uit te huilen. De arbeiders die toetraden tot de "Gemeente des Heeren" protesteerden tegen hun onverdraaglijke status quo. Toen dit slechts beantwoord werd met veroordeling en verwerping, namen ze hun toevlucht tot berusting en isolatie.

De afzondering van de buitenwereld die de "Gemeente des Heeren" voortaan kenmerkte, escaleerde in enige vreemde en extreme praktijken. In het begin werd men geadviseerd niet te trouwen teneinde een rein leven te kunnen leiden, maar op het laatst werden zowel Orsel (1948) als Otten (1964) afgezet wegens ontucht. Goddelijke genezing werd zo radicaal gepredikt, dat alle medische hulp of het gebruik van medicijnen werd veroordeeld als een wantrouwen tot God. Ziekte en zelfs dood werd beschouwd als Zijn straf en als “dat de wil van God is, mogen mensenhanden dit niet veranderen.”[126] Toen de dood van de zesjarige Bertje Pater in oktober 1971 een nationale beroering teweegbracht, verminderde deze fanatieke stellingname. Zowel Orsel als Otten eisten totale onderdanigheid van hun volgelingen; Orsel vroeg zelfs eens zijn toehoorders de kamer te verlaten als ze niet geloofden dat hij de profeet was die door God was gezonden. Hun gehoorzaamheid aan de "letterlijke" Bijbeltekst leidde tot wettische interpretatie zoals het dragen van zwarte kousen en hoeden voor de vrouwen. Om deze reden kregen ze de bijnaam van "de zwarte-kousen sekte". De Gemeente des Heeren is in de jaren van haar bestaan daarna wat blijven steken in de jaren 1930. Zij onderwees nog wel een aantal specifieke pinksterdoctrines, hoewel vanaf 1971 het spreken in tongen niet meer voorkwam. Niet iedereen kon het eens zijn met hun afzondering en starre levensstijl; sommigen gingen weg en traden toe tot de Pinksterbeweging waar ze gerespecteerde leiders werden. De gesloten subcultuur vond haar uitdrukking in een verwerping en veroordeling van eenieder die niet behoorde tot hun groep, waaronder de Pinksterbeweging. In 1981 had de Gemeente des Heeren nog steeds acht ontmoetingsplaatsen met een totaal van tenminste 750 aanhangers. De antropoloog Van Haaren stelde in zijn kandidaat-thesis in 1981 dat de groep snel aan betekenis afneemt en de volgende generatie dreigt te verdwijnen. [127] In 1971 deed de Broederschap van Pinkstergemeenten een persbericht uitgaan om de negatieve publiciteit rond de dood van Bertje Pater in een juist daglicht te plaatsen. De conclusie onderstreepte het belangrijkste onderscheid:

> De nood van kleine, geïsoleerde groepen zoals in Hollandscheveld, is dat zij de correctie missen van de gemeenschap met andere christenen, hetgeen vaak uitmondt in excessen en daardoor onherstelbaar verdriet. [128]

De ontwikkeling binnen de Gemeente des Heeren is een waarschuwing voor de Pinksterbeweging om niet in als reactie op tegenstand en afwijzing ons in een isolement terug te trekken. Een oud Nederlands gezegde is hier van toepassing "een schip op het strand is een baken in zee".

Het oecumenische zaad dat in de eerste tientallen jaren werd gezaaid kon moeilijk tot wasdom komen nadat Polman in 1930 was geschorst. De rivaliteit tussen de drie nieuwe leiders Pieter van der Woude, Piet Klaver en Nico Vetter verstikte welhaast de tere en nog betrekkelijk jonge oecumenische plant. Na enkele jaren groeide er echter wederzijds begrip en respect. Dit resulteerde uiteindelijk in een nationale organisatie die later diende als een springplank voor interkerkelijke uitwisseling. De aanvankelijke oecumenische insteek vond ook weerklank in het tijdschrift *Kracht van Omhoog* dat begonnen was als een pastoraal blad voor de Pinkstergemeente Amsterdam.

---

[126] W.T.M. van Haaren, p. 61. De radicale boodschap van genezing is van meet af aan een bijzonder kenmerk geweest van de “Gemeente des Heeren” – zie: Genezingen aan boord van een bijbelschip, *Het Leven* 22 (1927), p. 1178-1179.

[127] W.T.M. van Haaren, p. 67-68

[128] A. van Polen, Persbericht van de Broederschap van Pinkstergemeenten, d.d. 21 oktober 1971.

Gedurende de veertiger jaren groeide dit blad uit tot een interkerkelijk tijdschrift met als doel het merendeel van de Christenheid met de pinksterboodschap in aanraking te brengen.

2.4.2 Pieter van der Woude



Pieter van der Woude

Pieter van der Woude (1895-1978) werd geboren te Franekeradeel in de provincie Friesland. Zijn vader was voorman in een houtzagerij. Hij was serieus, getalenteerd en ambitieus, maar hij was ook introvert en gereserveerd. Hij is nooit getrouwd geweest, hetgeen tamelijk ongebruikelijk is voor een pinkstervoorganger. Tijdens zijn militaire dienst werd hij spoedig korporaal en werkte hij in de chemische laboratoria van het artillerieinstituut te Zaandam. [129] Geestelijk was hij niet gauw tevreden. Hij werd opgevoed in de Gereformeerde kerk, maar toen hij vijfentwintig jaar was, had hij nog steeds geen belijdenis gedaan. Toen de ouderlingen van de kerk bij hem kwamen om hem hierover te vermanen, antwoordde hij dat hij hiervoor nog niet klaar was want hij wilde meer bezitten voordat hij in oprechtheid ja kon zeggen. Toen hij het leger verliet, kwam hij in dienst bij Unilever en verhuisde vervolgens naar Londen. Hij werd hoofd chemicus en met zijn team ontwikkelde hij de Blueband margarine. Tijdens zijn religieuze zoektocht werd hij aangesproken door een openluchtsamenkomst van de Pinkstergemeente van Summer Road Chapel te Peckham. Deze gemeente werd in 1910 opgericht door de zwarte voorganger Brem Wilson waardoor zij de bijnaam kreeg van de "kerk van de zwarte man". Op zondag 23 oktober 1921 kwam Van der Woude tot bekering in hun ontmoetingsplaats genaamd Gods Huis. Hij werd gedoopt en een jaar later ontving hij de doop in de Heilige Geest. Hij overwon zijn natuurlijke bescheidenheid en werd een vurig evangelist. Op 2 mei 1929 werd hij ingezegend als de assistent voorganger in zijn thuisgemeente die intussen was toegetreden tot de Assemblies of God. Van der Woude verwachtte dat hij spoedig gekozen zou worden als voorganger van de gemeente[130]. Dit gebeurde niet. Terwijl hij worstelde met zijn frustraties, ontving hij een visioen van een land met een bevroren sloot; uit het gras kwamen een paar grassprietjes op. Hij begreep hieruit dat de Heer Nederland bedoelde. Hij had gehoord van de succesvolle campagne van William Hacking in 1931 en 1932 in zijn geboorteland. In juli 1932 assisteerde Van der Woude William J. Jeffreys gedurende een campagne in Rotterdam. Tijdens een verblijf in Southend-on-Sea sprak de Heer tot hem op 1 augustus 1932 en werd zijn aandacht gevestigd op de Bijbeltekst 1 Koningen 11:21[131]. Hij begreep hieruit dat hij terug moest keren naar zijn geboorteland. Onmiddellijk nam hij ontslag bij Unilever en binnen een week voer hij terug naar Nederland. Hij begon zijn eerste samenkomst op 21 augustus 1932 in Rotterdam.

---

[129] Voor meer biografische informatie over Pieter van der Woude:
- C. v.d. Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in Beweging*, Kampen: J.H. Kok, 1982, p. 33-37.
- J.W. Embregts, Een leven voor God, *Woord & Geest* 1/2, juli 1978, p.6-9.
- *40 Jaar Pinksterwerk in Rotterdam*, Jubileumuitgave 1972, p. 2-10.
- Cees & Paul van der Laan, *Toen de Kracht Gods op mij viel*, Kampen: J.H. Kok, 2007, p. 58-63.

[130] P. van der Woude, dagboeken van 1928-1931.

[131] 1 Koningen 11:21 Statenvertaling: *Toen nu Hadad in Egypte hoorde, dat David met zijn vaderen ontslapen, en dat Joab, de krijgsoverste, dood was, zeide Hadad tot Farao: Laat mij gaan, dat ik in mijn land trekke.*

Mevrouw M. Marijs-Visser geeft een juiste beschrijving van de behoeftige omstandigheden waarin de Pinksterbeweging tijdens zijn aankomst verkeerde:

> In het jaar 1931 stierf Polman. Hij liet een gedecimeerde gemeente en een groot aantal gedesillusioneerde broeders en zusters achter. Sommigen van hen vielen geheel terug en wilden nergens meer van weten. Men was nl. in de voormalige voorganger zeer teleurgesteld. De meesten zochten hun toevlucht in de kerken, het Leger des Heils of de Möttlingenbeweging. Toen Emil Humburg uit Mülheim-Ruhr de begrafenisdienst van Polman leidde, liet het zich aanzien, dat hij meteen de doodsklok over de Nederlandse Pinksterbeweging kwam luiden. Er was geen broeder hier te lande, die bekwaamheid en moed had de leiding op zich te nemen. Er lag schande over de gemeenten vanwege een betreurenswaardige misstap van de overleden voorganger, die door zijn berouw en vredig afsterven toch niet ongedaan was te maken. Toen kwam kort daarop de heer P. van der Woude uit Engeland. [132]

Van der Woude heeft Polman zelf waarschijnlijk nooit ontmoet, maar hij zal wel gedacht hebben, dat hij bestemd was om zijn opvolger te worden. Hij richtte dezelfde nationale bediening op, bezocht de meeste plaatsen waar kleine Pinkstergroepen waren overgebleven en organiseerde evenals Polman nationale conferenties op godsdienstige feestdagen. In het begin van 1933 begon hij een tijdschrift met dezelfde naam als Polmans Spade Regen. De doelstelling werd als volgt vermeld in alle edities:

> Spade Regen is wat den inhoud aangaat, een boodschapper van het Volle Evangelie en brengt meer in het bijzonder, die Bijbelsche waarheden naar voren welke door anderen weinig of niet aangeroerd worden. Behalve Jezus als Zaligmaker verkondigt het blad ook de heiligmaking, Goddelijke Genezing en den doop met den Heiligen Geest en Jezus Wederkomst zoals uit de Fundamentele Waarheden duidelijk blijkt. Terwijl wij een vol Evangelie voorstaan voor geest, ziel en lichaam stellen wij ons tegen uitwassen en fanatisme welke ook de Schrift veroordeelt[133].

De inhoud bestond voornamelijk uit vertaalde artikelen uit het Engels en Amerikaanse Pinksterpublicaties, evenals verslagen over de nationale en internationale Pinksterbeweging. In de regel waren deze artikelen tamelijk triomfantelijk geschreven. In de lijn van Polman polemiseerde Van der Woude nauwelijks. Hij reageerde slechts eenmaal toen er in 1934 in enkele kerkelijke documenten ten onrechte werd vermeld, dat zij die in tongen spraken gedwongen werden dit tegen hun wil in te doen. Van der Woude merkte op:

> Waarom stelt men zich niet eerst op de hoogte hoe de dingen werkelijk zijn aleer daarover te schrijven. Zulks kan men wel van leeken verwachten doch niet van menschen die anderen moeten voorgaan en leiden. [134]

Door Van der Woude's tijdschrift begonnen de teleurgestelde Nederlandse Pentecostalen hun identiteit opnieuw te waarderen. De Pinksterwaarheden werden breedvoerig uiteengezet en verdedigd, en de internationale verslagen met veel statistische informatie maakte hen bewust van hun wereldwijde invloed. Dit werd versterkt door de vele buitenlandse voorgangers die Van der Woude's gemeente bezochten, onder wie T.B. Barratt (1933), Donald Gee (1934), Fred Squire (1934 & 1935) en William Hacking (1936 & 1937). Anglo-Amerikaanse invloed kenmerkte Van der Woude's bediening. Hij had dezelfde stuwkracht als Polman, maar was niet zo ruimdenkend en miste

---

[132] Mevrouw M. Marijs Visser, De Pinksterbeweging III, *Witte Velden* 20/8, November 1950.
Mw. Visser schrijft hier abusievelijk dat Polman in 1931 is overleden, dat moet zijn 1932.

[133] Gewoonlijk gepubliceerd op de achterpagina van *Spade Regen* uitgegeven door P. van der Woude. Zijn eerste uitgave nummerde hij als jaargang 1 nummer 1.

[134] P. van der Woude, De gave der talen, *Spade Regen* 1/5, 1934, p.2.

persoonlijk charisma om een gelijkwaardige plaatsvervanger te worden. Niettemin floreerde zijn gemeente in Rotterdam-Zuid. [135] Tegen het eind van 1932 waren er 79 personen gedoopt. In 1934 konden ze hun eigen kerk bouwen in de Bonaventurastraat 15 met een accommodatie van 434 personen. De kerk werd samen met de pastorie binnen twee maanden gebouwd. Op 13 juni 1935 werden ze officieel geregistreerd door de regering als kerkgenootschap. In verscheidene plaatsen begon men nieuwe gemeenten: Sassenheim (1933), Oegstgeest (1936), Voorburg (1937), Rotterdam-Centrum (1937), Den Haag (1941), Driebergen/Zeist (1941) en Bilthoven (1943). Gedurende de oorlog werd het werk voortgezet. Toen de treinen niet meer reden, legde Van der Woude grote afstanden af op zijn fiets om zijn gemeenteleden te bemoedigen. In 1945 bracht hij verslag uit aan het Amerikaanse tijdschrift de *Pentecostal Evangel* over de moeilijke oorlogsjaren:

> Wat het geestelijk werk betreft hebben we het wonderbaarlijk gered. De Duitsers gaven ons vrijheid in ons werk om het evangelie te prediken. Ik moest slechts eenmaal komen om een gedetailleerde beschrijving te geven van wat we geloofden en waarom we sommige dingen anders deden dan de kerken, en dit alles werd op papier gezet en ik moest ondertekenen dat het de waarheid was. Natuurlijk was het waar. [136]

In een brief, gepubliceerd in het Zwitserse tijdschrift *Verheissung des Vaters*, voegde hij eraan toe:

> We waren in staat ons evangelisatiewerk voort te zetten. Maar al onze openluchtsamenkomsten werden verboden en in februari 1941 moesten we de uitgave van ons tijdschrift stoppen wegens gebrek aan papier. Maar voor de Nazi-publicaties was er overvloed aan papier. Ondanks het feit dat duizenden stierven ten gevolge van de honger en de ellende, verloren we slechts een 75-jarige oude broeder in onze kerk aan wie niet het noodzakelijke voedsel kon worden verstrekt.[137]

Na de oorlog coördineerde Van der Woude de materiële hulp van de Commissie voor Oorlogs Hulpverlening van de Nationale Associatie van Evangelicalen (N.A.E.) ten bate van alle Pentecostalen in Nederland.

Met betrekking tot de christelijke eenheid sprak Van der Woude zich niet zo duidelijk uit als Polman en nam hij het karakteristieke standpunt van Pentecostalen in dat eenheid door God van boven af bewerkt moest worden en niet tot stand gebracht kon worden door menselijke inspanningen.

> De pogingen om een eenheid te scheppen en samen iets trachten tot stand te brengen, mogen goed bedoeld zijn, doch God is er vaak niet in. God heeft Zelf een plan. Dat plan is vervat in Zijn Woord. Wij moeten Zijn plan bestuderen en Hem vragen ons dit duidelijk te maken. De eenheid is in Christus en gaan we onze eigen weg dan verbreken wij de eenheid en benaarstigen ons niet om de eenheid des Geestes te behouden in de band des vredes (Efeze 4:3). Dan moeten we terug naar de plaats waar wij uit Gods weg zijn gegaan. Dat kost strijd en gaat niet zonder onszelf te verliezen. [138]

Van der Woude kan zeker niet worden beschuldigd van exclusiviteit. In 1956 schreef hij in de krant *Het Vaderland*:

---

[135] T.B. Barratt bezocht Rotterdam met zijn vrouw in mei 1933 voor een tweedaagse campagne. Donald Gee bezocht de kerk van Van der Woude in november 1934. Fred Squire en zijn vrouw kwamen twee dagen in mei 1934 en veertien dagen in september 1935. In juni 1937 leidde W. Hacking een campagne in Oegstgeest die uiteindelijk zes weken duurde. Op 18 juli 1937 werden twintig personen in de open lucht gedoopt. Binnen drie maanden bekeerden zich ruim 100 personen.

[136] P. van der Woude, Holland's needy saints, *Pentecostal Evangel* 15 December 1945, p. 11.

[137] P. van der Woude, Die Pfingstgemeinden in Holland während des krieges und heute - brief van 17 Oktober 1945, *Verheissung des Vaters* 38/12 december 1945, p. 18.

[138] P. van der Woude, Over eenheid en samenwerken, *Volle Evangelie Koerier* 17/3, 15 september 1954, p. 1.

> Terwijl aan de ene kant de bede van onze Heer Jezus Christus ligt: `Dat zij allen één zijn, gelijk als Wij één zijn', ziet men aan de andere kant de pluriformiteit van de kerk. Dit behoeft toch geen oorzaak van verdeeldheid te zijn in de zin van tegen elkander te strijden. [139]

Ten opzichte van de Rooms-Katholieke Kerk was Van der Woude uiterst kritisch en klonk het antipapisme door, dat bij behoudende Gereformeerden in die periode nog veel voorkwam. Waarschijnlijk had hij deze houding door zijn religieuze achtergrond meegekregen, maar zijn nieuwe Pinksteridentiteit veranderde daar klaarblijkelijk weinig aan. Hij had ook zijn bedenkingen tegen de oecumenische beweging. In een radiotoespraak in 1964 zei hij:

> Wij moeten niet een eenheid maken, maar de door God gegeven eenheid erkennen. Wij moeten geen heterogene mengeling nastreven van hen die wedergeboren zijn met onbekeerde christenen, maar ons uitstrekken naar de eenheid van de Geest van hen die waarachtig Christus volgen en ware christenen zijn. [140]

Deze tweedeling tussen hen die wedergeboren zijn en hen die dat niet zijn, is nog steeds kenmerkend voor de meeste Pentecostalen van vandaag en is een van de grootste struikelblokken als men oecumenische samenwerking nastreeft. Gedurende zijn bediening raakte Van der Woude zo verstrikt in het verwezenlijken van eenheid in zijn eigen kring dat er weinig energie en gelegenheid overbleef voor interkerkelijke uitwisseling. Hij onderhield goede persoonlijke contacten met verschillende hervormde predikanten en als men hem vroeg om de Pinksterbeweging te vertegenwoordigen, hetzij door het geven van een lezing, of als woordvoerder in de media, dan was hij altijd bereid dit te doen. Internationaal was hij ook een gerespecteerd ambassadeur; hij vertegenwoordigde Nederland tijdens de Europese Pinksterconferentie in 1939 te Stockholm, woonde de meeste Wereldpinksterconferenties bij sinds 1947 en publiceerde herhaaldelijk verslagen uit internationale tijdschriften zoals (World) Pentecost. Terwijl de landen buiten Nederland hem respecteerden als de nationaal leider, kreeg hij deze erkenning niet binnen Nederland zelf.

2.4.3 Piet Klaver



Rose Waters en Piet Klaver

Piet Klaver (1890-1970) werd geboren op 23 januari 1890 als de jongste van zes kinderen te Broek in Waterland. Hij groeide op in Amsterdam, waar zijn vader een bakkerij had. Zijn ouders waren Nederlands Hervormd. Op 17 mei 1907 kwam hij tot bekering en trad toe tot het Leger des Heils. In 1909 ging hij naar hun Kweekschool. In die tijd kreeg hij zijn eerste contacten met Polman´s gemeente in Amsterdam. In 1911 trad hij toe tot de Pinkstergemeente ondanks het feit dat zijn

[139] P. van der Woude, De redenen waarom ik behoor tot de Pinkstergemeente, *Het Vaderland*, 15 december 1956, p. 13/15.

[140] P. van der Woude, *Opdat zij allen één zijn*, Radiotoespraak voor de NCRV, 9 april 1964.

luitenant hem waarschuwde dat hij daar erg ongelukkig zou worden. [141] Op 31 mei 1911 werd hij gedoopt in de Heilige Geest, wat een onuitwisbare indruk op hem maakte. Later zag hij hierop als volgt terug:

> Nooit zal ik mijn doop in de Heilige Geest kunnen loochenen, Het is een geweldige, duidelijke ervaring voor mij geweest. In de pinksterbeweging zijn talloze fouten gemaakt. Er zijn grote moeilijkheden geweest. Er is verdeeldheid en vaak liefdeloosheid, als ik dáár op zou moeten letten, had ik Pinksteren misschien al lang de rug toegekeerd. Maar mijn doop in de Heilige Geest is zo reëel geweest dat ik moet zeggen: er is niets beter dan Pinksteren[142].

In 1912 was hij de enige mannelijke student van de zeven studenten in de zendingstrainingsschool, die Polman in oktober van dat jaar was begonnen. Aanvankelijk wilde hij naar Indonesië gaan, maar men haalde hem over om naar China te vertrekken om daar Arie Kok te helpen. Nadat hij nog een opleiding in Londen had gevolgd, werd hij eind 1915 uitgezonden door de Pentecostal Missionary Union (P.M.U.). Hij werkte overwegend in Likiang en Tibet. Op 16 februari 1918 trouwde hij met Rose Waters uit Liverpool, een mede-zendelinge van de P.M.U.. Toen ze aan hun tweede termijn in China begonnen (1925-1927) werden ze ondersteund door het Nederlands Zendingsgenootschap. In 1929 kon Klaver eindelijk naar het land van zijn eerste liefde gaan; vier jaar lang werkte hij op Java in Indonesië. In 1933 werd hem dringend verzocht terug te keren naar zijn thuisgemeente in Amsterdam. Zijn broer Jan had het leiderschap overgenomen na Polmans afzetting in 1930, maar hij kon dit niet meer aan. Op 30 juni 1933 werd P. Klaver ingezegend door de kerkenraad en enkele voorgangers waaronder P. van der Woude. Klaver diende als voorganger van deze gemeente tot zijn pensioen in 1956. Evenals Van der Woude breidde hij zijn bediening uit door intensieve nationale en internationale contacten, maar hij deed niet veel pionierswerk. Hij bouwde voornamelijk verder op hetgeen overgebleven was van de inspanningen van Polman en bezocht herhaaldelijk de kleine groepen in Terschelling, Sneek, Delfzijl, Scheveningen, Rotterdam en Hilversum. Hij stond in nauw contact met de Pinkstergemeente te Velbert in Duitsland en was raadslid van hun "Vereinigte Missionsfreunde e.V.". Evenals Van der Woude publiceerde hij een maandelijks tijdschrift met als titel *Kracht van Omhoog*. Het maandblad fungeerde aanvankelijk vooral als contactorgaan van de verscheidene gemeenten die hij diende. De eerste editie verscheen in juni 1937. De bijzondere interkerkelijke ontwikkeling van dit tijdschrift komt later aan de orde. Klaver's theologie richtte zich op heiligmaking, de doop in de Heilige Geest en de nabije wederkomst van Christus. Hij beschouwde het als zijn belangrijkste opdracht om de kerk voor te bereiden op die gebeurtenis die naar zijn vaste overtuiging zeer spoedig zou plaatsvinden. Vanwege de nadruk die hij legde op de heiligmaking, die Klaver, evenals het vroege Pentecostalisme, beschouwde als een voorwaarde om de Geestesdoop te ontvangen[143], werd hij vele malen beschuldigd van een gebrek aan liefde en van hardheid.

Klaver was kritisch naar de historische kerken en verweet hun:
1. Christus is niet meer Heer en Meester van de gemeente.
2. Zijn Kerk houdt zich niet mee aan de van God gestelde verordeningen en ambten.
3. De gaven van de Geest (1 Cor. 12) worden niet in zijn geheel erkend als behorende tot deze tijd.

---

[141] Voor meer biografische informatie over Piet Klaver:
- C. & P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging*, p. 27-30.
- P. Klaver, Herinneringen van een Pinksterpionier, *Kracht van Omhoog* 28/14 tot 28/20, december 1964 tot april 1965
- Cees & Paul van der Laan, *Toen de Kracht Gods op mij viel*, Kampen: J.H. Kok, 2007, p. 63-64.

[142] Johan Th. Bos, Piet Klaver: laatste zendingsreis, *Kracht van Omhoog* 31/5 16 juni 1967, p. 6.

[143] In 1940 schreef Klaver een artikel dat een uiteenzetting was van de drietrapsleer (rechtvaardiging, heiliging, geestdoop). Deze leer was tamelijk prominent in de vroege pinksterbeweging en werd onderwezen door Charles E. Parham, William Seymour en Gerrit Polman (P. Klaver, Drie stappen in het geestelijke leven, *Kracht van Omhoog* 3/8, Februari 1940, p. 1-2.) Onder invloed van William H. Durham (1873-1912) en de Assemblies of God in de Verenigde Staten werd deze leer vervangen door een tweetrapsleer, beter bekend als de "Finished-Work-doctrine": rechtvaardiging en geestesdoop. Zie: W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, p 25.

4. De standaard van heiliging en afscheiding is verdwenen - wereldgelijkvormigheid. [144]

Hij verdeelde het Christendom in twee groeperingen: de lauwen, wereldlijken, pseudo-christenen die waren als het zand van de aarde waarop men trapte en daar tegenover de zoute, geestelijke, ware christenen die waren als de sterren die schijnen in de duisternis.[145] De ultieme test om te bepalen of men tot de laatste groep behoorde was voor hem de totale afscheiding van de wereld en de dagelijkse verwachting van en bereidheid voor de wederkomst van Christus.[146] De apocalyptische gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog radicaliseerden deze boodschap zelfs nog meer. Voor Klaver was er een duidelijke verbinding tussen de doop in de Heilige Geest en de verwachting van Christus' wederkomst. In juni 1941 (!) leerde hij:

> Daarom is de beleving in het vervuld worden met den Heiligen Geest en de openbaring van de Geestesgave voor dezen tijd, ja juist voor deze eindbedeeling, het vervuld zijn en blijven, een persoonlijke ervaring van Pinksteren, is juist Bijbelsch en noodzakelijk voor de ware Christus-verwachting. [147]

Volgens Klaver zou de eenheid onder de christenen groeien als ze meer zouden uitkijken naar de wederkomst van Christus. Een korte tijd gedurende en na de oorlog zocht Klaver toenadering tot de zogenaamde Maranathabeweging, een interkerkelijke verzameling van christenen die het dispensationalisme aanhingen. Zoals eerder in dit hoofdstuk beschreven had hun ongekroonde leider Johannes de Heer vraagtekens gezet bij de Pinksterbeweging. De oorlogsomstandigheden leken deze barrière te doorbreken. Van 29 februari tot 2 maart 1944 werd er een interkerkelijke conferentie gehouden in het gebouw van de Pinkstergemeente in Amsterdam over het onderwerp "van berouw tot vervulling". Op 10 oktober 1946 stichtten 47 broeders uit verscheidene groepen en denominaties de "Stichting Arbeiders in Gods Koninkrijk (A.I.G.K.) met als doel een jaarlijkse conferentie te organiseren en evangelisatie activiteiten te coördineren en te bevorderen. [148] P. Klaver en A. Zijp, een voormalig Pinksterman, werden gekozen om in een tijdelijk bestuur zitting te nemen. Hun publicatie werd uitgegeven als een bijlage van Kracht van Omhoog. Het lidmaatschap werd verkregen door het ondertekenen van een individuele deelname-akte, waarbij men het eens moest zijn met de statuten en een fundamentele geloofsbelijdenis. Ongebruikelijk en daarom bijzonder was het zevende en laatste punt van deze belijdenis:

> Ik geloof in de eenheid van al Gods kinderen in Christus Jezus, ongeacht in welke vorm zich het gemeenschapsleven openbaart[149].

De samenwerking duurde echter slechts enkele jaren en vervaagde langzamerhand naarmate prioriteiten zich verlegden en iedereen door zijn eigen bediening in beslag werd genomen. Haar bestaan echter liet Klavers openheid en bereidwilligheid zien om samen te werken. Klaver was eerlijk genoeg om toe te geven dat de Pinksterbeweging enige fouten had gemaakt en streefde ernaar om te komen tot de volledige openbaring van de Geest. Zijn zoektocht naar eenheid werd beperkt door het feit dat de Nederlandse Pinkstergemeenten zo verdeeld waren. Het is de verdienste van Klaver geweest dat hij tenslotte bereid was om een compromis aan te gaan teneinde samenwerking mogelijk te maken. Vergeleken met Polman, bij wie hij toch in de leer was geweest, ontbrak het bij hem aan een duidelijke visie om de Pinksterzegen onder alle christenen te verspreiden. Zijn grote nadruk op levensheiliging maakte van de doop in de heilige Geest iets exclusiefs, dat alleen voor volmaakte christenen is weggelegd. Dit lijkt in tegenspraak met de

---

[144] P. Klaver, Pinksterfeest, *Kracht van Omhoog* 1/12, juni 1938, p.2.

[145] P. Klaver, De nood van Christus' Kerk en haar genezing, *Kracht van Omhoog* 4/6, December 1940, p. 1-2.

[146] P. Klaver, De ware Christus verwachting, *Kracht van Omhoog* 4/8, February 1941, p. 174. In dit artikel schreef Klaver in bedekte termen dat de oorzaak van de huidige oorlog de bestraffende hand van God was.

[147] P. Klaver, Pinksteren in deze tijd, *Kracht van Omhoog* 4/12, juni 1941, p.2.

[148] Naar de noodzakelijke EENHEID, *Bijblad Kracht van Omhoog* 10/18, 2-11-1946, p. 3.

[149] Mededelingen A.I.G.K., bijlage *Kracht van Omhoog*, april 1947/pasen 1947.

belofte uit Joël 2:28-29 en Handelingen 2:17-18 waar we lezen dat God in het laatste der dagen Zijn Geest zal uitstorten over “al wat leeft”.

2.4.4 Nico Vetter



Nico Vetter en Maartje van de Goor

Nicolaas Vetter (1899-1945) werd opgevoed in een traditioneel Nederlands Hervormd gezin. Zijn vader was smid. Toen hij elf jaar oud was, traden zijn ouders toe tot de Pinkstergemeente te Amsterdam. Op zestienjarige leeftijd gaf hij zijn leven over aan God. Ongeveer een jaar later werd hij gedoopt in de Geest terwijl hij in zijn kamer bijbellessen aan het overdenken was. In februari 1919 trouwde hij met Maartje van de Goor. [150] In december 1924 vertrokken ze om zendelingen te worden in Venezuela. Bij de afscheidsdienst sprak Vetter uit dat zijn levensmotto was "alles voor Jezus". Hij hield zich hier zijn hele leven aan. Ze werkten bijna elf jaar onafgebroken zonder salaris in Los Teques en El Tocuyo, stichtten gemeenten, trainden inheemse evangelisten en gaven sociale en medische hulp aan de behoeftigen en armen. Wegens ernstige ziekte moest Vetter aan het einde van 1935 terugkeren en werd hij in het ziekenhuis opgenomen in Engeland. Zelfs rillend van de malaria bad hij voor een zieke zuster. Beiden werden onmiddellijk genezen.[151] Terug in Nederland bereidde hij zich voor om naar het zendingsveld terug te keren, maar toen de gemeente in Haarlem hem vroeg om hun voorganger te worden, veranderde hij van gedachten. Later zei hij, hierop terugkijkend:

> Het was waarlijk een stap in het geloof. De gemeente was toen nog heel klein met ongeveer 20 leden, maar dit waren broeders en zusters die ons volkomen ondersteunden door hun toewijding en gebed. Een van de eerste dingen die wij besloten, was om de maandelijkse viering van het Heilig Avondmaal in te stellen en een doopvont te bouwen in onze eigen zaal. Want als God zielen toevoegt dan moeten zij in het midden van de gemeente gedoopt worden[152].

Evenals Van der Woude en Klaver ontwikkelde hij een nationale bediening en publiceerde hij een maandblad, die hij de eschatologische titel *Het Middernachtelijk Geroep* gaf. In 1937 werden de statuten van de stichting "Immanuel" uitgebreid, waardoor andere Pinkstergroepen zich zijn werk konden aansluiten. Op 17 januari 1939 zegende hij C.A. Hali in als voorganger van de gemeente Hilversum. Op 6 maart 1939 nam hij de leiding over van de kleine groep die overgebleven was in Polman´s kerkgebouw in Amsterdam. Op 4 januari 1942 werd M. Verkamman geïnstalleerd als hun voorganger. Gedurende de oorlog had de stichting "Immanuël" gemeenten in Haarlem, Hilversum, Amsterdam, Amersfoort, Den Haag en Sassenheim. Het tijdschrift "*Het Middernachtelijk Geroep*", voor het eerst uitgegeven in 1937, diende als een werktuig voor evangelisatie en zending. Tevens bevorderde het de interne gemeenschap door maandelijkse verslagen van wat er zich in de

[150] Voor meer biografische informatie over N. Vetter:
- C. van der Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in Beweging*, p. 30-32.
- C. van der Laan, *Gerrit Roelof Polman - Sectarian against his will*, p.195-196.
- Cees & Paul van der Laan, *Toen de Kracht Gods op mij viel*, Kampen: J.H. Kok, 2007, p. 65-68.

[151] Br. [H. v.d. Brink], Bij het heengaan van br. Vetter, *Kracht van Omhoog 9/3*, 11 augustus 1945, p. 5 / inlegvel.

[152] N. Vetter, rondschrijfbrief aan mede-gelovigen, mei 1943.

gemeenten afspeelde. De oorlog veranderde zijn activiteiten niet. Integendeel, in 1943 schreef Vetter:

> De strijd die in onze harten ontbrandde toen de oorlog uitbrak en Holland bezet werd, is veranderd in een wonderbaarlijke overwinning in ons midden en wij verblijden ons in een gestadige groei van de gemeente. Velen zijn bekeerd, anderen zijn gedoopt en vervuld met den Heiligen Geest[153].

Tijdens de hongerwinter van 1944-1945 deed hij zijn uiterste best om de behoeftige gemeenteleden te helpen. Hij ging met een handkar naar de boeren om groenten en aardappels op te halen, en op een keer sleepte hij zelfs een schip met kool met de hand door het kanaal, samen met een paar jonge mannen. Dit ging zijn lichaamskracht te boven, maar ondanks een paar beroerten ging hij door. Een paar maanden na de oorlog stierf hij op 31 juli 1945 aan een hartaanval. [154] Hij werd begraven op de dag waarop Haarlem officieel de bevrijding van de Duitse bezetting vierde.

Vetter was een voortreffelijk evangelist. Zelfs de oorlog kon geen verandering brengen in zijn prioriteiten; hij ging door met het winnen van zielen en het stichten van gemeenten. Al het andere scheen van minder betekenis. Hij had vooral aantrekkingskracht op de jeugd. Velen van hen gingen later in de bediening, onder wie Gerrit Klumper, Willy Maasbach-Klumper, Andries Nauta, Marius van der Sluys, Arend Venema en Pieter van Woerden.

Hij was zich terdege bewust van Polmans aanvankelijke wens de Pinksterboodschap in de kerken te brengen. Aan de Gereformeerde Dr. A.B.W.M. Kok schreef hij:

> Het heeft niet in de bedoeling gelegen van de heer G.R. Polman om een gemeente te stichten, omdat men gevoelde dat deze ervaring niet aan de leden van de een of andere gemeente toebehoorde, maar aan de kerk van Jezus Christus in haar geheel. De houding die in deze jaren aangenomen werd door kerkelijke instellingen had tot uitwerking, dat degenen die deze zegen ervaarden zich meer tot elkander aangetrokken gevoelden en zo ontstonden er op verschillende plaatsen kringen welke op krachtdadige wijze de zending in het vaderland en daarbuiten voorstonden. [155]

Vetter scheen te berusten in het feit dat de kerken zichzelf hadden afgesloten van de Pinksterbeweging, hoewel hij de verscheidene kerkelijke publicaties doorzocht en deze citeerde als hij openingen zag. Zijn pogingen tot christelijke eenheid waren hoofdzakelijk gericht op samenwerking met andere Pinkstergemeenten. Vanuit de gemeente in Amsterdam trachtte hij verschillende groepen te verbinden. In 1939 schreef hij in zijn maandblad hierover:

> Ons bestuur heeft een uitnodiging gezonden tot enkele bestaande groepen, opdat wij tot een gemeenschappelijke actie zullen komen en daardoor aantonen, dat wij door éénen Geest, n.l. den Heiligen Geest tot één lichaam gedrenkt zijn…. Het is altijd de bedoeling van de booze de kinderen Gods van elkaar te scheiden en daartoe gebruikt hij allerlei middelen, maar het is het werk des Heiligen Geestes bijeen te vergaderen, opdat de bede van Christus in vervulling zal gaan: 'Vader dat zij één zijn, gelijk zijn.'[156]

In 1943 voegde hij eraan toe:

---

[153] N. Vetter, rondschrijfbrief aan mede-gelovigen, mei 1943.

[154] Br. [H. v.d. Brink], Bij het heengaan van br. Vetter, *Kracht van Omhoog 9/3*, 11 augustus 1945, p. 5 / inlegvel.

[155] Prof.Dr. J.H. Bavinck – Dr. P. Prins – Prof. Dr. G. Brillenburg Wurth (red.), *De Heilige Geest*, Kampen: J.H. Kok, 1949, p. 289.

[156] [N. Vetter], Uit den Arbeid - Amsterdam, *Het Middernachtelijk Geroep* 2/7, 1939, p. 57

> De Heilige Geest is ook een Geest van eenheid. Het verlangen in ons hart groeide om te geraken tot een eenheid onder Gods kinderen, in het bijzonder met de andere Pinkstergroepen in Nederland. De Heer heeft onze gebeden gehoord en een wonderlijke eenheid is tot stand gekomen onder de naam `Verenigde Pinkstergemeenten in Nederland'. [157]

Vetter vertegenwoordigt de grote groep Pentecostalen die actief eenheid zoeken als praktische omstandigheden hen hiertoe nopen. Eenheid onder christenen moet echter niet geworteld zijn in de praktische omstandigheden, maar in het verlangen van de Heer dat Zijn kinderen één zijn zoals Hij en de Vader één zijn (Johannes 17:11). Deze eenheid is geworteld in de drie-enige God en niet in een door de mensen opgezette organisatie.

2.4.5 Veelkleurige Pinkstereenheid

Mevrouw M. Marijs-Visser die nauw betrokken is geweest bij de pogingen om nationale eenheid te brengen onder de verscheidene Pinkstergemeenten in de veertiger jaren, geeft een treffende beschrijving van het innerlijk conflict waar Pentecostalen mee te maken krijgen als zij een dergelijk streven proberen gestalte te geven:

> De organisatie vormt een zeer zwak punt in de Pinkstergemeenten. Van de aanvang af heeft men geaarzeld zich plaatselijk stevig te organiseren en de nodige maatregelen te treffen om te komen tot een behoorlijk nationaal en/of internationaal verband. Men vreese daarmede de Geest te blussen en het spontaan karakter te verliezen. Het gevolg is, dat de volledige `vrijheid' van de gemeenten (of uit eenzelfde hoofdarbeid ontstane groep van gemeenten) deze al meer in het isolement drijft. [158]

Hier kan aan toegevoegd worden dat de dominante positie die voorgangers van Pinkstergemeenten in de regel opeisen binnen hun eigen gemeente(n), niet bepaald bevorderlijk is om op nationaal niveau met collega-voorgangers samen te werken. Het is interessant om na te gaan hoe de Nederlandse voorgangers van de "Post-Polman Periode" hebben getracht dit probleem op te lossen.

In 1938 deed P. van der Woude een eerste poging. In een vergadering op 30 oktober in Den Haag kwamen elf broeders bij elkaar om de mogelijkheden van nationale samenwerking te onderzoeken. Naast de vertegenwoordigers van de gemeenten die gesticht waren door Van der Woude, georganiseerd onder de naam "Gemeenten Gods" - van nu af aan afgekort met G.G., waren er anderen zoals P. Klaver en G. van Polen uit Den Haag aanwezig. Van der Woude begon de vergadering met de stelling dat in de toekomst alle dingen opgelost zouden moeten worden aan de hand van de Schrift en "zonder overheersing van de een over de ander". Niettemin waren alle voorgestelde punten voor samenwerking een blauwdruk van wat er in zijn eigen werk gebeurde. Hij maakte zelfs de opmerking dat alle gemeenten die zich aansloten "Gemeente Gods" genoemd zouden moeten worden. In artikel 2 van dit voorstel stond:
Deze samenwerking zal geschieden in liefde,

Als voorwaarde voor lidmaatschap van de plaatselijke gemeente werd unaniem tot het volgende besloten:

---

[157] N. Vetter, rondschrijfbrief aan mede-gelovigen, mei 1943.

[158] M. Marijs Visser, De Pinksterbeweging II, *Witte Velden* 20/7, oktober 1950.

Mevr. Martha Marijs Visser (1896-1985) schreef later een roman over de Pinkstergemeente; waarin zij een aantal van haar ervaringen binnen de beweging treffend beschreef: Martha Marijs Visser, *De Zwarte*, Kampen: J.H. Kok, 1960. Zij is ook de auteur van een reeks kinderboeken. Zie: https://achterderug.nl/tmp/MarthaMarijs-Visser.pdf

> Van alle leden wordt verlangd om de wetten des lands en de wettige autoriteiten te gehoorzamen, voor hen te bidden en door hun leven en invloed de vrede en gerechtigheid onder de menschen te helpen bevorderen. [159]

Het voorgestelde concept werd geaccepteerd met enkele minieme wijzigingen en de toevoegingen van een geloofsverklaring op voorwaarde dat Klaver, Bruining en Van Polen dit nog moesten bespreken met hun leden en dat Klaver en Van der Woude een manier moesten vinden om hun tijdschriften te fuseren. Waarschijnlijk kon aan deze voorwaarden niet worden voldaan. Het begin van de oorlog zal het prille initiatief ook hebben gefrustreerd. In ieder geval duurde het enige tijd tot er een tweede poging werd ondernomen. Ditmaal waarschijnlijk op initiatief van Vetter. Nu deden de G.G. van Van der Woude niet mee. In 1941 werd de "Verenigde Pinkstergemeenten in Nederland (V.P.I.N.)" opgericht door vertegenwoordigers van de Immanuël gemeenten, P. Klaver en L. Bruining uit Den Haag. De eerste openbare vergadering vond plaats in Klavers gemeente op 16 november 1941. Henk van den Brink rapporteerde:

> Deze dag zal voor vele Pinksterbroeders en zusters een dag blijven van schoone herinnering. Het was immers op den middag van dezen dag, dat voor het eerst na jaren de broeders en zusters van verschillende Pinkstergemeenten zich hadden opgemaakt om gezamenlijk den Heer te prijzen en te loven, voor wat Hij in ons midden heeft gedaan. In de eivolle gemeente te Amsterdam, in de Noorderstaat, was een blijde dankstemming. Deze kwam tot uiting in de glanzende gezichten van velen die elkander soms na langen tijd hier weder mochten ontmoeten en in het woord dat verschillende sprekers brachten. [160]

Tegen 1943 hadden de gemeenten van Amsterdam, Amersfoort, Delfzijl, Den Haag (L. Bruining en G. van Polen), Haarlem, Hilversum, Rotterdam (K. Neumeijer) en Zwolle (H. Schuurman) zich bij de V.P.I.N. aangesloten. Er is niet veel bewaard gebleven uit deze periode, maar de verslagen in de tijdschriften geven de indruk dat de V.P.I.N. voornamelijk gebaseerd was op onderlinge gemeenschap en uitwisseling met elkaar. Er werden conferenties gehouden op Pasen en Pinksteren en zo nu en dan kwamen de voorgangers bij elkaar voor gebed en overleg; de zogenaamde "voorgangersconferenties" waren ook open voor broeders die geïnteresseerd waren. Deze samenkomsten zetten zich voort tot ver in de jaren veertig. Op 29 mei 1943 werd er een eerste vergadering samengeroepen om de V.P.I.N. en de G.G. samen te bundelen. De vergadering begon spoedig in een crisis te geraken, de statuten van de V.P.I.N. waren onacceptabel voor de G.G. en verscheidene persoonlijke spanningen blokkeerden de weg voor verdere samenwerking. De manier waarop men dit struikelblok aanpakte is betekenisvol. De notulen vermelden:

> Intussen blijft er een zekere gereserveerdheid, totdat een der broeders een krachtig en bezield pleidooi houdt voor broederlijke samenwerking, hetgeen door allen wordt aangevoeld als een beroep des Heeren, om elkander toch te aanvaarden in de geest van liefde en verzoeningsgezindheid. De broeders gaan dan in gebed, en verschillende verootmoedigen zich. En de vragen worden in principe beantwoord en/of opgelost. [161]

Dit gedetailleerd verslag geeft aan hoe belangrijk het is in de besluitvorming van Pentecostalen om hen aan te spreken in hun gemoed en ruimte te scheppen voor gebed. Desalniettemin zouden er nog heel veel vergaderingen nodig zijn en pas vier jaar later was de weg volledig vrijgemaakt voor

---

[159] Notulen van de algemene vergadering van 22 Oktober 1938 in het gebouw Nazareth, Fagelstreet in Den Haag.

[160] H. v.d. B., Uit den Arbeid – Eerste conferentie der vereenigde Pinkstergemeenten in Nederland, Bijblad *Kracht van Omhoog* 5/6, december 1941, p.9. tevens gepubliceerd in: H. v.d. Brink, Uit den Arbeid, *Het Middernachtelijk Geroep* 4/3, 1941, p. 23.

[161] W. de Jong, Verslag van vergadering om tot een eenheid te komen tussen de V.P.I.N en de Gemeente Gods 29 mei 1943 te Rotterdam, p. 1.

een daadwerkelijke samenwerking. Op een derde vergadering op 22 september 1943 konden ze het eens worden op 4 punten:
1. Een gemeente is een groep van gelovigen, onder leiding van een daartoe geroepen voorganger of ouderling(en).
2. In beginsel is iedere gemeente zelfstandig (autonoom).
3. Een plaatselijke gemeente kan andere gemeenten bij elkaar roepen in algemene vergadering ter oplossing van vragen inzake leer en leven, om in de gemeenten tot zuivere leer en leven te komen.
4. Voorstel om te komen tot een gang van zaken, waarbij de twee organisaties (de V.P.I.N. en de G.G.) van voorgangers en oudsten samen vergaderen en wier eenparige besluiten bindend zijn voor beide partijen. [162]

Op 17 november 1943 werd Wiebe de Jong (mede-voorganger in Haarlem) benoemd tot secretaris, om zorg te dragen voor de administratie. Tijdens diezelfde vergadering hield M. Verkamman een lezing over Nieuwtestamentische organisatie waarin hij uiteenzette:

> Het gebrek aan volheid des Geestes trachtte men aan te vullen door een ver doorgevoerde organisatie. Zo ontstaat dan de ontwikkeling van beweging tot gemeente en straks tot Kerk. [163]

Dit laatste was ongetwijfeld bedoeld om als schrikbeeld voor te houden voor alle aanwezigen:" Straks Kerk ... dat nooit!" moet de algemene gedachte geweest zijn. Deze tegenstelling tussen organisatie enerzijds en het werk van de heilige Geest anderzijds is kenmerkend voor het denkpatroon van veel Pinkstergelovigen.

In 1944 hielden de V.P.I.N. en de G.G. gezamenlijke vergaderingen onder de naam "Pinkstergemeenten in Nederland" (P.I.N), die in 1947 veranderd werd in "Volle Evangelie Gemeenten". Ze riepen een gezamenlijk fonds in het leven voor buitenlandse zending, richtten een nationaal jeugdcommissie op (de latere Nederlandse Pinkster Jeugd Beweging, afgekort N.P.J.B.) en vormden een raad van advies voor kandidaten voor een Bijbelschoolopleiding. Deze werden in die jaren aangeraden om naar het "International Bible Training Institute" te Leamington Spa in Engeland te gaan. In 1952 werd de "Broederschap van Volle Evangelie Gemeenten in Nederland" opgericht als een officiële denominatie. In 1959 werd de naam opnieuw veranderd in "Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland".
De Pentecostalen moesten aan den lijve ondervinden dat ondanks de volheid van de Geest die ze beweren te bezitten, eenheid ook compromis en offerbereidheid voor hen inhield. Ze maakten de keuze om samen te werken en met elkaar om te gaan op nationaal niveau, terwijl de autonomie en de identiteit van de plaatselijke gemeente bleef gerespecteerd. Dezelfde lijn werd op internationaal niveau gevolgd op de Wereld-pinksterconferenties vanaf 1947. Door deze verbanden werd er wel een basis geschapen om op nationaal en internationaal niveau met elkaar als kerkgenootschappen in gesprek te gaan.

2.5 ARIE KOK, VAN PINKSTEREN NAAR HET I.C.C.C.

[162] Ibid, p. 2-4.
[163] Ibid, p. 4-5.



Arie Kok, (links) Pinksterzendeling in China

Arie Kok (1883-1951) werd geboren op 9 april in Goes. Hij groeide op in een Nederlands Hervormd gezin, maar als jonge man toonde hij reeds belangstelling voor de boeken van Asa Mahan, Andrew Murray en Reuben A. Torrey. In 1904 bracht hij een bezoek aan de opwekking in Wales. Vanaf dat bezoek was hij ervan overtuigd, dat hij de doop in de heilige Geest nodig had Hij was klein en bescheiden, maar bijzonder begaafd; zijn carrière bij de Nederlandse Posterijen leek veelbelovend. Op 2 januari 1908 trouwde hij met Elsje R. Aldenberg. Acht dagen later was hij de eerste man die de doop in de Heilige Geest ontving in Nederland. Hij schreef hierover:

> Geheel ongedacht en onverwacht viel de Heilige Geest op ons. Ik zal niet trachten te beschrijven hoe het kwam en hoe het ging. Woorden zijn niet in staat uit te drukken wat men ervaart in zulk een heilig uur. Het is te wonderbaar, te geestelijk en te heilig. Men gevoelt dat de menselijke taal te arm is om de blijdschap, de liefde, de aanbidding, weer te geven, die het hart vervult als de Heilige Geest komt en bezitneemt van Zijn tempel. [164]

In een brief aan J.H. Gunning JHzn. van 12 september 1911 beschreef J. Timmerman, een van de ooggetuigen, het als volgt:

> Toen mijn vriend A. Kok voor een paar jaar des nachts in een bidstond in zijn huis dien “doop” ontving zag ik hem vol verrukking van zijn knieën opstaan, juichend: nu heb ik wat ik al jaren zocht; ik ben nu ook dronken als de discipelen op den Pinksterdag (hij wachelde op zijn benen) en hij ging naar ’n wandkaart en wees China aan, waar hij thans bezig is die taal te leeren na met zijn gade en kind hier een zeer goede betrekking en alles verlaten te hebben. [165]

Paul Fleisch schrijft over deze zelfde gebeurtenis:

> Terwijl hij zo bad, kwam de zegen in overweldigende wijze over hem. Hij werd vervuld met de Heilige Geest en begon God met nieuwe tongen te prijzen. Toen stond hij op en liep door de kamer, terwijl hij voortdurend in tongen bleef spreken. Toen werd hij gedwongen een wereldbol van de schoorsteenmantel te nemen. Zonder ernaar te kijken, plaatste hij, nog altijd in tongen sprekend, zijn vinger op de globe en wees naar het Himalaya gebergte, bij de grens van Tibet. [166]

[164] G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland*, Amsterdam: G.R. Polman, 1917, p. 17.

[165] J. Timmerman, brief aan J.H. Gunning J.Hz. d.d. 12-9-1911, p.5 – aanwezig in het handschrift archief van Gunning in de Universiteitsbibliotheek Utrecht.

[166] Paul Fleisch, *Die Pfingstbewegung in Deutschland*, Hannover: Heino Feesche Verlag, 1957, p. 202.

Door zijn aansluiting bij de Pinksterbeweging verloor Arie Kok veel van zijn evangelische vrienden[167]. In de eerste jaren van de opwekking was hij Polmans naaste medewerker. Hij vergezelde hem naar de conferenties in Sunderland (juni 1908) en Hamburg (december 1908) en had de leiding over een groep van ongeveer 20 personen in Den Haag. In augustus 1909 waren hij en zijn vrouw de eerste zendelingen die uitgezonden werden door de Nederlandse Pinksterbeweging. Na een half jaar voorbereiding in Londen op de opleidingsschool van de Pentecostal Missionary Union (P.M.U.), de Engelse zendingsorganisatie die hen ondersteunde, vertrokken ze naar China. Ze werkten voornamelijk in Likiang bij de Tibetaanse grens waar ze een gemeente stichtten en een bijbelschool begonnen om inheemse evangelisten op te leiden. Een brief die uit 1912 toont aan dat Kok samenwerkte met zendelingen uit andere denominaties en hen trachtte te winnen voor de Pinksterboodschap:

> We leven en werken in goede harmonie met de andere zendelingen. Zij zijn bereid om te luisteren naar de boodschap van herstel van de Pinksterkracht en zijn het er min of meer mee eens. [168]

Maar de ontberingen van vele jaren ononderbroken zendingswerk in primitieve omstandigheden eisten hun tol. In een brief die gepubliceerd werd in *Flames of Fire*, het contactblad van de P.M.U., van februari 1918 scheen hij erg depressief. In 1919 moest P. Klaver, die in 1917 arriveerde om Kok te assisteren, schrijven:

> Momenteel zijn de heer en mevrouw Kok in Yunnan-Fu om tot rust te komen. Mijnheer Kok had de laatste maanden een slechte gezondheid en het was hoogstnoodzakelijk dat hij ging. Het laatste jaar is in alle opzichten heel moeilijk voor mijnheer Kok geweest en de enige hoop op een volledig herstel is een verlofperiode. [169]

Met behulp van de Nederlandse Pentecostalen werd de P.M.U. in staat gesteld de reiskosten te betalen voor de familie Kok om naar Nederland terug te keren. Cecil Polhill probeerde een zendingsschool te vinden voor hun drie kinderen in China, maar toen dit niet mogelijk was besloot men hen terug te zenden naar Nederland en te regelen dat ieder kind een toelage kreeg. Maar de dingen vielen anders uit. Op 22 april 1919 accepteerde Kok een baan bij het Nederlands Gezantschap in Peking. In een brief, gedateerd op 13 mei 1919 vroeg Kok aan het P.M.U.-bestuur hem ontslag te verlenen. Zijn reden voor ontslag was zijn uitgesteld verlof en de scholing van zijn kinderen[170]. In februari 1921 publiceerde Polman zijn laatste regels over Kok in Spade Regen:

> Van broeder Arie Kok te Peking ontvingen wij een opgewekt schrijven; hij deelde ons mede, dat hun een dochter geboren was en dat hij zelf weer geheel op krachten is gekomen. De Heere zegene het zestal, en bereide onzen broeder en zuster toe voor hun nieuwen arbeid op het zendingsveld. [171]

Datzelfde jaar zond de P.M.U. Kok een laatste bedrag van $ 320,15 om de uitstaande reiskosten te dekken. Niet lang hierna moet Kok de Pinksterbeweging de rug hebben toegekeerd. Men kan slechts gissen waarom. De Pentecostalen zullen hem waarschijnlijk verweten hebben, dat hij zijn

---

[167] A. Kok, Wien zal ik zenden?, *Spade Regen* 1/12, november 1909, p. 1-2.
Voor meer biografische informatie over Arie Kok:
- C. & P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging*, p. 27-30. P. 22.
- Bob van Dijk, Nederlands protestantisme in China – Arie Kok, https://npic.jimdo.com/organisaties-en-werkers/pentecostal-mission-union/arie-kok/#_ftn1
- Prof. J.J. van der Schuit, In Thankful remembrance & Arie Kok op de website:
Remembering the Ministry of The Reverend Dr. Carl McIntire, http://www.carlmcintire.org/booklets-YetSpeaketh.php

[168] A. Kok, Tidings of Tibet, *Flames of Fire* no. 7, oktober 1912, p.3.

[169] P. Klaver, brief gepubliceerd in *Flames of Fire*, april 1919, p.7.

[170] P.M.U. Minutes Book (Notulen van de vergaderingen van het P.M.U.-bestuur), , pp. 61-62, 98-99, 104.

[171] G.R. Polman, Uit den Arbeid, Spade Regen13/11, 15 February 1921, p. 156.

goddelijke roeping ongehoorzaam was geworden. Op het Nederlands Gezantschap te Peking waar zijn taalkundige en diplomatieke gaven zeer werden gewaardeerd. Op 3 maart 1920 werd hij aangesteld als kanselier 2e klasse en op 17 april 1925 werd hij bevorderd tot kanselier 1e klasse. [172] Tijdens de Tweede Wereldoorlog wist hij door middel van een verborgen radio-ontvanger belangrijke informatie door te spelen aan de geallieerden. [173] Hierdoor werd hij door de Japanners in een strafkamp geplaatst. Door zijn ontberingen aldaar werd hem vervroegd verlof verleend en vertrok hij in maart 1946 uit China. Op 1 mei 1948 werd hem eervol ontslag verleend. Voor zijn werk als kanselier en zijn heldhaftig optreden tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij door koningin Wilhelmina onderscheiden met de Nederlandse ridderorde. Waar hij maar kon ondersteunde hij tijdens zijn verblijf in China het zendingswerk en gaf hij onderdak aan vele zendelingen uit allerlei denominaties. Hij werd vicepresident van de "Bible Union of China" en vicepresident van de "League of Chinese Christian Churches". Langzamerhand richtte hij zich meer op waar hij tegen was dan waar hij voor stond. In toenemende mate beschouwde hij het als zijn plicht om te vechten tegen het opkomende getij van de vrijzinnigheid in de kerken, hetgeen ook op het zendingsveld en met name in China zijn weerslag had. Hij publiceerde enige artikelen om te waarschuwen tegen de standpunten van enkele prominente liberale Amerikaanse en Chinese afgevaardigden om op de Internationale Zendingsraad in Jeruzalem in 1928[174]. In de jaren dertig raakte Kok betrokken bij de campagnes tegen het opkomend liberalisme in de noordelijke Presbyteriaanse kerk van de Verenigde Staten. Prof.Dr. J. Gresham Machen (1881-1937) leidde een groep, waaronder Dr. Carl McIntyre, welke protesteerde tegen de modernistische zendelingen die werden opgeleid en ondersteund door de Presbyteriaanse Buitenlandse Zending. Toen de Raad van Buitenlandse Zending in 1933 hun verzoek afwees om een duidelijk standpunt in te nemen tegen de zienswijze dat het Christendom slechts waarheden als aanvulling gaf op andere wereldgodsdiensten, richtten ze hun eigen onafhankelijke Raad voor Presbyteriaanse Buitenlandse Zending op ten einde hun zendingsdonaties veilig te stellen. Machen vroeg Kok een rapport te schrijven over de situatie in China. Dit lijvig rapport stond Machen zozeer aan dat hij het toevoegde als aanhangsel in zijn boek *Modernism and the Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church in the U.S.A.*[175] Het conflict culmineerde in een schisma en de vorming van de "Orthodox Presbyterian Church" in 1936. Dit kerkgenootschap speelde een belangrijke rol in de totstandkoming van de American Council of Christian Churches (A.C.C.C.) in 1941, waarvan McIntyre de eerste voorzitter werd. Kok ging door veel ontberingen gedurende de Tweede Wereldoorlog en werd hierom ontslagen van zijn kantoorwerkzaamheden. Hij verliet China in maart 1946, hoewel hij zijn salaris bleef ontvangen tot de officiële beëindiging van zijn dienstverband in mei 1948. Vanaf de tijd dat hij China verliet zette hij zijn leven in voor de A.C.C.C. Hij werd benoemd als voorzitter van het Departement van Buitenlandse Zaken. Francis A. Schaeffer functioneerde in dit bestuur als secretaris. Toen de Wereldraad der Kerken (W.R.K.) in de zomer van 1948 samenkwam in Amsterdam voor haar officiële inwijding, werd Kok naar Europa gezonden om zoveel mogelijk kerken te verenigen om een bijbelgetrouw alternatief te bieden. Hij vestigde zich in februari 1948 in Amsterdam. Ongeveer zes maanden later werd de International Council of Christian Churches (I.C.C.C.) opgericht en werd Kok gekozen als haar eerste Algemeen Secretaris en McIntire als voorzitter. In 1947 begon Kok met de uitgave van het maandblad *Getrouw*. In het nummer van maart 1948 werd het duidelijk gemaakt dat de Pinkstergemeenten zich niet konden aansluiten bij de A.C.C.C.:

---

[172] Telefonisch interview met de heer v.d. Zwaan van het Ministerie van Buitenlandse Zaken d.d. 27 augustus 1985.

[173] Carl McIntire, *Modern Tower of Babel*, Collingswood: Christian Beacon Press, 1949, p. 217.

[174] A. Kok, Modernisme op de conferentie te Jeruzalem, *De Nederlander*, nr's. 10594 & 10599 van 22 maart 1928 & 30 maart 1928. Dat zelfde jaar had hij het in tijdschrift *Indische Banier* twee artikelen geplaatst, die de toenemende invloed van het modernisme en het bolsjewisme (communisme) in de Chinese christelijke kerken beschreven. Deze artikelen werden ook gepubliceerd in *de Nederlander* en als: K. [Arie Kok], De Zending in China bedreigd door het Modernisme en Bolsjewisme, *De Macedoniër* – (Gereformeerd Zendingstijdschrift), februari 1928, p. 9-26 en p. 48-59.

[175] J. Gresham Machen, *Modernism and the Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church in the U.S.A.*, Philadelphia: Press of Allen, Lane & Scott, 1933, memorandum by A. Kok p. 75-110. Zie ook: A. Warnaar Jr., Bevorderd tot Heerlijkheid, *Getrouw* 4/7, Februari 1951, p.2.

> De A.C.C.C. houdt zich afzijdig van Pinkster-, Heiligings- en gelijksoortige bewegingen. Zij zijn aangesloten bij de National Association of Evangelicals (N.A.E.). Volgens hun woordvoerder hebben reeds 400.000 Pinkstergelovigen zich bij hen aangesloten. [176]

In 1944 had McIntire geschreven waarom de A.C.C.C. zich van de Pinkstergemeente distantieerde:

> Tongen zijn een van de belangrijkste tekenen van afvalligheid. Als ware protestantse kerkgenootschappen zich van hun geloof afkeren en het donkerder wordt, dan wordt het werk van de duivel meer openbaar. En mensen die niet gevoed worden door de orthodoxe kerkgenootschappen gaan naar de `tongenbeweging', omdat zij voelen dat zij nog een soort van leven hebben[177].

Steeds als de N.A.E. werd besproken in *Getrouw* werd het lidmaatschap van Pentecostalen te berde gebracht als een belangrijk bewijs dat samenwerking eenvoudigweg onmogelijk was. Koks eigen pinksterwortels werden zorgvuldig in de doofpot gestopt en nooit genoemd. [178] De Nederlandse Pentecostalen die dit feit in het openbaar hadden kunnen brengen, brachten het fatsoen om deze informatie voor zichzelf te houden. Slechts eenmaal lichtte W. de Jong de sluier op, maar dit alleen door te verwijzen naar Koks initialen en slechts een paar ingewijden begrepen wat hij in werkelijkheid bedoelde. In antwoord op een artikel van Kok in Getrouw schreef De Jong in februari 1949:

> Op een vraag of de A.C.C.C. zich afzijdig houdt van Pinkstergemeenten, Perfectionisten, Universalisten, Adventisten, Jehova's Getuigen etc. antwoordt A.K. in haar orgaan: *`Volkomen juist. De A.C.C.C. heeft gemeend zich afzijdig te moeten houden van bepaalde protestantse groepen. De A.C.C.C. blijft voortgaan in de stroom van "ware protestantse successie", verkiezende zuiverheid boven gemengdheid en kwaliteit boven kwantiteit'* Ziezo, nu weten we waar we bij behoren, niet bij de zuiveren, maar bij de gemengden, niet bij de kwaliteit, maar bij de kwantiteit, niet bij de Bijbelvasten, maar bij de Jehova's Getuigen etc.. Wij zelven wensen echter niet bij dit gezelschap te behoren en vragen ons af of A.K. in `Getrouw' dit oordeel wel verantwoorden kan[179].

Kok vertelde alleen zijn naaste vrienden over zijn pinksterachtergrond, maar hij wenste hier niet aan herinnerd te worden. Evenwel kon hij niet eenvoudigweg dit deel uit zijn leven schrappen dat hem onuitwisbaar gevormd had. Toen in 1950 S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel, de voorzitter van de Nederlandse Oecumenische Raad van Kerken, tegen de fundamentalisten schreef, nam hij aan dat Koks Gereformeerde achtergrond gecombineerd met een langdurig verblijf in het buitenland hem star had gemaakt en slechts gecentreerd op antithesen. [180]

---

[176] [Arie Kok], Opheldering, *Getrouw* 1/10, mei 1948, p. 2.

[177] Carl McIntire, *Christian Beacon*, 27 April 1944, p. 8 geciteerd door Vinson Synan, The *Holiness-Pentecostal movement in the United States*, Grand Rapids, Michigan: Eerdmans, 1977, p. 207.

[178] In zijn artikel over het opkomend modernisme in China, noemt Kok dat hij ruim dertig jaar diplomatieke dienst heeft verricht in China, over zijn jaren als Pinksterzendeling noemt hij niets. Arie Kok, The Enemy in the Camp, in Samuel E. Boyle ed., *The Church in Red China "LEANS TO ONE SIDE"*, Hong Kong, juli 1950, p. 34. Dit artikel is ook opgenomen in het tijdschrift *Christian Beacon* van december 1949.

[179] W. de Jong, Onder ons, *Volle Evangelie Koerier*, 11/8, 15 februari 1949, p. 5.De Jong reageert hier op vraag 9 en 10 uit het volgende artikel van Arie Kok: A.K., De National Association en de American Council, *Getrouw* 2/6, januari 1949, p. 3. De stellingname van de A.C.C.C. ten opzichte van de Pinkstergemeente werd reeds in 1948 gespecificeerd: [Arie Kok], Opheldering, *Getrouw* 1/10, mei 1948, p. 2.

[180] S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel, *Weekblad van de Nederlandse Hervormde Kerk* 34/18, 6 May 1950, p.2. Prof. S.F.H.J. Berkelbach van der Sprenkel (1882-1967) was voorzitter van de Oecumenische Raad van Christelijke Kerken in Nederland van 1946 tot 1954. In een lange reeks artikelen weerlegde Arie Kok de aanval van Berkelbach van der Sprenkel. Hij corrigeerde een aantal onbeduidende historische fouten, maar ging niet in op Berkelbach van der Sprenkel's veronderstelling dat hij een Gereformeerde achtergrond had . zie: A. Kok, Schriftverklaring en Schriftgeloof I - II - III, *Getrouw*, juli 1950 p. 1- 3, augustus 1950 p. 1-2, september 1950 p. 1-3. Ook gepubliceerd als een afzonderlijk boekje. A. Kok, *Schriftverklaring en Schriftgeloof*, Uitgave van de Internationale Raad van Christelijke Kerken,

Maar hoe kunnen we de starheid en de defensieve houding van Arie Kok verklaren nu we de waarheid weten over zijn verborgen gehouden verleden? We zullen ernaar moeten gissen. Zijn aversie tegen modernisme en angst om een open gesprek aan te gaan met andersdenkenden zijn overigens ook karakteristieke kenmerken van Pentecostalen tot op de dag van vandaag. Daar kwam nog bij dat zijn baan bij de Nederlandse Kanselarij in China een tijd van defensieve en conservatieve diplomatie was. Dit noopte hem om voortdurend op zijn hoede te zijn tegen bedreigende ontwikkelingen. Wij kunnen vanuit zijn Pinksterachtergrond begrijpen, dat hij zeer bezorgd was over de opkomende vrijzinnigheid binnen de kerk in China. De Pinksterbeweging heeft altijd fel gereageerd op elke vorm van vrijzinnigheid, waardoor volgens hen aan Gods woord werd getwijfeld en de bevindingen van de wetenschap een te prominente plaats kregen toebedeeld. In zijn pennenstrijd tegen deze ontwikkelingen vond hij medestanders in de Presbyteriaanse kerk in de Verenigde Staten. Wellicht dat hij door hun veroordelende houding tegenover de Pinksterbeweging zich ging schamen voor zijn achtergrond.
Kok's artikelen uit de tijd dat hij een Pinksterzendeling was, zijn van dezelfde dynamische stijl als de artikelen in het blad *Getrouw*, maar zijn levenshouding is na zijn terugtrekking als Pinksterzendeling sterk veranderd. Het progressieve is regressief geworden, het persoonlijk getuigenis is veranderd in polemische twistgesprekken en de vroegere actie is veranderd in reactie. De laatste jaren van zijn leven woonde Kok in Amsterdam en reisde hij land en wereld af om de christelijke eenheid te bevorderen. Vanwege zijn openheid werd hij een kosmopolitisch christen genoemd. In zijn aandrang om zijn medechristenen te verenigen reflecteerde hij de aanvankelijke oecumenische drijfveer van de vroege Pinksterbeweging, maar dit werd beneveld door de kortzichtigheid van het behoudende christendom waarmee hij zich in toenemende mate mee identificeerde. Tijdens zijn laatste levensjaren in Amsterdam bracht hij zover bekend niet eenmaal een bezoek aan zijn broeders en zusters uit de Pinkstergemeente aldaar. Sommigen van hen hadden jarenlang voor hem gebeden en hem vanuit hun armoede financieel ondersteund. Wat moet het hun bitter hebben teleurgesteld, toen Arie Kok hen verwierp als onechte christenen. Het is laakbaar dat Kok op het einde van zijn leven stenen wierp in de bron waar hij vele jaren uit gedronken had. Juist hij had de mogelijkheid om de scherpe veroordeling van de Pinksterbeweging te nuanceren en hen dichter te brengen bij medechristenen die qua Bjbelgetrouwheid veel met elkaar gemeen hadden.

Arie Kok stierf aan een hartaanval op 8 januari 1951 om tien minuten over tien tijdens een verblijf in de Verenigde Staten. Hij werd begraven in Collingswood, New Jersey, ver weg van huis en van zijn vroegere Pinkstervrienden, maar dicht bij Carl McIntire.

2.6 KRACHT VAN OMHOOG, EEN PAPIEREN BRUG


9e JAARGANG No. 39 — 27 APRIL 1946

KRACHT VAN OMHOOG

Onafhankelijk weekblad gewijd aan de vervulling met Gods Geest en de verwachting van Christus' komst.

Hoofdredacteur: H. van den Brink, Noordlaan 11, Bloemendaal.

Abonnementsprijs ƒ 4.— per jaar; ƒ 2.— p. half jaar of ƒ 1.— p. kwartaal.
Administratie: „Kracht van Omhoog", Groote Haarschekade 37 — Gorinchem
Girorekening No. 468562

Amsterdam: Drukkerij Wed. G. van Soest, (1950). De artikelen van Kok waren over het algemeen lang, nauwkeurig en ondersteund door voetnoten.

Het maandblad Kracht van Omhoog werd gestart in juli 1937 door Piet Klaver, voornamelijk als contactblad voor de verscheidene gemeenten die hij bezocht. Het eerste jaar had het slechts een oplage van 100 exemplaren. In 1941 werd de redactie uitgebreid met de gebroeders Henk en Jo van den Brink. Op hun verzoek werd de doelstelling van Kracht van Omhoog veranderd, namelijk in een nationaal en onafhankelijk blad "voor de bevordering van de boodschap van de vervulling van de Heilige Geest en de wederkomst van Christus". [181] Vanaf die tijd tot het begin van de jaren zestig was Kracht van Omhoog een papieren brug tussen de Pinksterbeweging en de kerken en in deze periode groeide het in oplage en invloed. Vanwege haar oecumenische betekenis gaan we hier dieper op in.

Henk van den Brink (1904-1986) en Johannes Emmanuel van den Brink (1909-1992) werden opgevoed in een orthodox gereformeerd gezin. Beiden werden onderwijzer en ontpopten zich als begaafde schrijvers. Henk was de kunstenaar terwijl Jo de dogmaticus was. Henk schilderde en schreef gedichten terwijl Jo cursussen volgde in dogmatiek en kerkgeschiedenis. Ze kwamen in contact met de Pinksterbeweging via hun zuster Marie, die zich aan het einde van de jaren twintig zich bij Polman had aangesloten en lid werd van de Immanuël gemeente in Haarlem. Hun vader was ruimdenkend genoeg om hun keuze te respecteren. Op 1 juni 1936 werd Jo gedoopt in de Heilige Geest terwijl hij op zijn kamer in Gorinchem was. Zo nu en dan bezocht hij de Pinkstergemeente in Amsterdam op de fiets, maar hij bleef lid van de Gereformeerde kerk. Niettemin gaf de V.P.I.N. hem een officiële benoeming als predikant op 3 januari 1942. J.E. van den Brink sprak regelmatig in de zogenaamde vrije groeperingen. Soms predikte hij in de tijd dat de diensten in zijn eigen kerk werden gehouden. Dit gaf problemen binnen de Gereformeerde kerk, waardoor hij deze in 1944 verliet. Pas op 24 april 1949 werd hij gedoopt door onderdompeling door Klaver in Amsterdam. Henk predikte regelmatig in Pinkstergemeenten en was een vurige voorvechter voor persoonlijke heiliging en het gebruik van de geestelijke gaven. Toch noemde hij zichzelf geen pinksterman. In 1946 was hij nauw betrokken bij de oprichting van Youth for Christ in Nederland en enige jaren diende hij zelfs als voorzitter. Van 1956 tot 1958 was H. van den Brink voorganger van een Baptistengemeente in Alkmaar, waarna hij zich moest terugtrekken omdat hij ging scheiden.
In 1941 wilden Henk en Jo van den Brink een nieuw tijdschrift uitgeven waarin de tekenen van de tijd en de voorbereiding van de komst van de Heer op de voorgrond zouden staan. Aangezien de Duitsers geen enkele nieuwe publicatie toestonden stemde P. Klaver ermee in dat zijn contactblad *Kracht van Omhoog* gebruikt kon worden voor dit doel. Tot 1967 bleef Klaver in de redactie. De uitgave van het blad kon zelfs in de oorlogsjaren worden voortgezet, ondanks het feit dat de Duitsers op enig moment verboden het tijdschrift te doen uitkomen wegens papiergebrek. Ten gevolge van een administratieve fout bleef men van het nodige papier voorzien. Van 1945 tot 1958 was Henk van den Brink de hoofdredacteur. De eerste twee jaar na de oorlog werd *Kracht van Omhoog* wekelijks uitgegeven, daarna iedere twee weken. Vanaf 1945 had Corrie ten Boom een eigen rubriek waarin ze in het begin vertelde over haar ervaringen in het concentratiekamp. Later werd de rubriek voornamelijk gevuld met haar reisverslagen. Via de contacten van Henk met Youth for Christ waren vele andere prominente evangelicalen bereid een bijdrage te leveren aan hun artikelen. Om zoveel mogelijk mensen te interesseren stond het onafhankelijke karakter van *Kracht van Omhoog* voorop. In 1947 schreven de redacteuren:

> Het is ons steeds duidelijk geworden, dat we ons blad niet in dienst van een bepaalde kring of groep moeten stellen, doch onafhankelijk de waarheid moeten brengen zoals zij ons de schrift in volle heerlijkheid is geopenbaard. Dit wil dus zeggen, dat wij naast de rechtvaardigmaking door het geloof ook de geweldige rijkdom van de vervulling des Geestes en de heiligmaking door het geloof belijden. Er zijn in ons land tientallen bladen, die het orgaan zijn van een bepaalde kerk of kring. Dat is goed en nodig. Jammer is het, dat zij zo vaak meer polemisch dan opbouwend zijn. Er wordt in onze christelijke pers zo ontzettend veel gestreden, helaas ook menigmaal in felle en grievende bewoordingen. Wij

[181] Vanaf *Kracht van Omhoog* 4/9, maart 1941, p. 8.

> verlangen allen, die Christus van harte liefhebben, hun diepe eenheid bewust te doen worden door te wijzen op dat wat ons bindt. [182]

Niettemin waren *Kracht van Omhoog* samen met Van Polens maandelijkse publicatie *Pinksterklanken* de eerste Nederlandse Pinkstertijdschriften die begonnen te polemiseren. In 1950 stelde H. van den Brink nadrukkelijk dat *Kracht van Omhoog* geen pinksterblad was, hoewel het wel de doop en de gaven van de Geest propageerde:

> Vele hebben zo de eis van de vervulling met Gods Geest bij het lezen van “Kracht van Omhoog” van zich afgeschoven door te zeggen: “Nu ja Kracht van Omhoog is een blad van de Pinkstergemeenten.” Dit is niet waar. Van al de medewerkers is er slechts één die tot een Pinkstergemeente behoort. Wij willen niet heen sturen naar een of andere gemeentelijke organisatie, we willen ook niet een stelsel brengen behorend tot een bepaalde groep gelovigen. We willen aan iedere gelovige, tot welke kerk of richting hij ook behoort, de eis van Gods woord voorhouden: het ideaal van de Nieuwtestamentische gemeente zoals ons dit in Gods woord wordt beschreven: de gelovige vervuld met Gods Geest zich toebereidend op de komst van Christus. [183]

Toen mevrouw M. Marijs-Visser schreef dat Kracht van Omhoog verreweg het beste Pinkstertijdschrift was, protesteerde H. van den Brink, dat ze het classificeerde als een Pinksterpublicatie. [184] Door deze benadering, voornamelijk ten gevolge van Henks ongebruikelijke relatie met de Pinksterbeweging werden veel Nederlandse evangelicalen geconfronteerd met specifieke Pinksterleerstellingen en uitgedaagd om deze toe te passen in hun eigen leven. Tegelijkertijd verbreedde Kracht van Omhoog het Pentecostalisme, omdat schrijvers uit verschillende denominaties ertoe bijdroegen en de inhoud ook nieuws bevatte uit het kerkelijk en politiek nieuws aangevuld met geestelijk commentaar.
Vanaf 1946 werd er een speciale rubriek gewijd aan de zogenaamde "Oecumenische Flitsen". De naam werd in 1949 veranderd in "Flitsen". Vanaf november 1947 werd er een andere rubriek gestart met korte berichten, getiteld "Wereldspiegel".
Toen de Evangelicalen en de Pentecostalen zich verenigden bracht dit ook een radicale verwerping van de Rooms-Katholieke Kerk en de W.R.K. teweeg, die beide beschouwd werden als een voorbereiding voor de antichrist. Toen het dagblad *Trouw* verslaggaf van de oecumenische viering bij de doop van prinses Maria Christina (Marijke) waaraan ook de rooms-katholieke kardinaal en een rabbijn meezongen in een gezang over de eenheid van de kerk, reageerde Kracht van Omhoog met de woorden:

> Dit is wel de eenheid van de wereldkerk der toekomst, doch niet die, waar Christus in Zijn Hogepriesterlijk gebed om bad. Want deze wordt alleen gevonden in de gemeenschappelijke belijdenis van Christus’ sterven als zoenoffer van onze zonden. [185]

De term “wereldkerk” waar hiernaar verwezen wordt is een eschatologische verwijzing naar de wereldregering van de antichrist zoals beschreven in het Bijbelboek Openbaring. Deze term vinden wij ook daarna in vele boeken terug, die van grote invloed waren op de Pentecostalen in Nederland. Vaak werd ook de W.R.K. in verband gebracht met de “wereldkerk”.[186]

---

[182] H. van den Brink, P. Klaver, J.E. van den Brink, Aan onze lezers, *Kracht van Omhoog* 11/1, 12-7-1947, p.2.

[183] H.v.d.Brink, Want u komt de belofte toe, *Kracht van Omhoog* 14/1, 8 juli 1950, p. 2.

[184] H. van den Brink, Briefkaart aan Mrs. M. Marijs-Visser d.d. 13 november 1950 in reactie op het artikel M. Marijs Visser, De Pinksterbeweging III, *Witte Velden* 20/8, November 1950.

[185] [H. v.d. Brink], Oecumenische Flitsen, *Kracht van Omhoog* 11/9, 1 november 1947, p. 6. Dit citaat was vetgedrukt in deze editie van *Kracht van Omhoog*, hetgeen in dit blad erg ongebruikelijk was.

[186] De uitdrukking "wereldkerk" wordt vaak door evangelicalen en pinkstermensen verstaan als een verbond tussen de historische kerken en de antichrist (Openbaring 13, 17 en 18). Enkele voorbeelden zijn:
- Elisabeth Hoekendijk-La Riviere, *Het Koninkrijk komt*, Kampen: J.H. Kok, p.60.
- David Wilkerson, *Het visioen*, Rotterdam: Gramma, 1978), p. 88.

Reeds in december 1947 werd de W.R.K. afgewezen omdat zij modernisten of zij die de goddelijkheid van Christus ontkenden niet uitsloot. H. van den Brink verwoordde dit als volgt:

> De Wereldraad van Kerken tracht in een brede organisatie tot dat doel een internationaal front te vormen. Deze groots-opgezette beweging tracht praktisch te verwezenlijken, wat onze Heer zegt in het Hogepriesterlijke gebed: Dat zij allen één zijn. Het betreurenswaardige echter is dat zij niet alleen diegenen samenbundelt, die hun eenheid vinden met den Godsmens Christus, maar dat zij ook in zich opgenomen heeft den modernist, den unitariër, den rationalist en den humanist. Het is de strijd van den vromen Josafat met het goddeloze huis van Achab en het nakroost van Ezau tegen een gemeenschappelijke vijand. Het betreurenswaardige is, dat zij de oplossing der problemen niet zoekt in een gemeenschappelijke wederkeer tot haar Hoofd, den Here Jezus Christus, in een bidden om een vernieuwing van de kracht des Geestes, naar het model van de Pinksterdag, maar dat zij betrouwt op een samengaan van zonen der mensen met de kinderen Gods. [187]

Hetzelfde artikel bevatte een citaat uit het Amerikaanse tijdschrift *Pentecostal Evangel* van de Assemblies of God:

> Kenmerkend is wel, dat de moderne leiders er allen voor zijn. Eenmaal zal deze valse eenheid van religieuze afvallige krachten zich verbinden met de Antichrist. Dit Kerkelijk Babylon zal hoereren met de koningen der aarde. [188]

Kort voordat de W.R.K. haar officiële inwijding in september 1948 vierde, wijdde Henk van den Brink een lange serie van 7 artikelen aan het onderwerp met de titel "Onze houding ten opzichte van de Oecumenische Beweging". Aangezien Henk in nauw contact stond met Youth for Christ waarvan de Amerikaanse voorzitter Dr. Torrey M. Johnson bestuurslid was van de N.A.E., was het niet verrassend dat hij zich fel kantte tegen de W.R.K. na een historisch overzicht verwierp hij de W.R.K., voornamelijk omdat zij compromitteerde met het modernisme en Gods Woord niet respecteert als gezaghebbend. De argumenten die hij gebruikte zouden de volgende jaren door veel Nederlandse Pentecostalen herhaald worden. Aangezien dit wel eens vijandigheid ten opzichte van de W.R.K. en de achterdocht ten opzichte van de oecumene in het algemeen zou kunnen verklaren, wordt hier een uiteenzetting gegeven van zijn belangrijkste stellingen. Deze stellingen zijn hoe dan ook illustratief voor het eschatologische raamwerk, gebaseerd op de Darbystische bedelingenleer, die een ernstige blokkade vormt voor vele Pentecostalen om zich met de brede oecumenische beweging te engageren.

> 29 maart 1948:
> Gelijk echter Rome niet mee kan doen zonder haar fundamentele geloofsbelijdenis los te laten, zo kunnen ook wij niet deelnemen aan deze beweging zonder ons geweten geweld aan te doen...
> Immers, er is geen gemeenschappelijk belijden met hen, die niet geloven aan het kostbaar bloed van Christus, vergoten voor onze zonden. Wij staan niet *naast* elkaar, doch *tegenover* hen die deze waarheden loochenen. [189]

- J.W. Embregts, *Geen uitstel meer*, Rotterdam: Gramma, 1978, p. 178.
- Bernard Smith, *Vanuit een ander evangelie*, Amsterdam: Moria, 1978, p. 135.
- Hal Lindsey, *De Planeet die aarde heette*, Laren: Luitingh, 1972, p. 128-129 & 183.
- Hal Lindsey, *Op weg naar een nieuwe wereld*, Laren: Novapres, 1973, p. 168.

[187] [H. v.d. Brink], Wereldspiegel - Een vals eenheidsstreven, *Kracht van Omhoog* 11/12, 14 December 1947, p. 13.

[188] Ibid, p. 15.

[189] H. v. d. Brink, Onze houding tegenover de oecumenische beweging II, *Kracht van Omhoog* 11/21 (29 mei 1948), p. 7-8.

12 juni 1948:
Deze samenwerking moet leiden tot een steeds meer in veel opzicht samengaan met hen, met wien men geen gemeenschap mocht hebben, doch die als verloren zonen met boete en berouw moesten terugkeren tot de Vader. [190]

26 juni 1948
Het is oneindig beter een verdeeld Protestantisme te hebben, dan een compromis te sluiten met hen, die de hoofdwaarheden der Schrift ontkennen! [191]

10 juli 1948
Over het bloed van Christus wordt niet gesproken, wel over politieke, economische en sociale kwesties...
Allen die oprecht Christus liefhebben, zullen zich aan deze beweging moeten onttrekken voor het te laat is. Indien zij dit niet doen, zullen zij meegezogen worden in deze schijneenheid, die de kerken ten verderve voert ...
Deze kerk zal straks het gewillige werktuig worden in de handen van de grootste verleider aller eeuwen: de Antichrist. [192]

24 juli 1948
Hoe zal ooit de man die gelooft in het kostbaar bloed van Jezus Christus als zijn enige troost in leven en sterven en de man, die dit niet nodig meent te hebben, elkander vinden en een eenheid gaan vormen. Het is alsof iemand beweerde dat leugen en waarheid, duisternis en licht nog eens tot een hogere eenheid zouden komen. [193]

De andere Nederlandse Pinkstertijdschriften noemden de oecumenische beweging en de W.R.K. slechts zijdelings, maar namen in de kern hetzelfde standpunt in. Ongetwijfeld was de invloed van de N.A.E., waarin ook Amerikaanse Pinksterdenominaties deelnamen, uiterst belangrijk in deze kwestie. Aan de andere kant legde H. van den Brink de vinger op een belangrijk oecumenisch struikelblok: wedergeboren christenen kunnen zich niet verenigen met hen die dat niet zijn. De scherpomlijnde definitie van een wedergeboren christen die volgens Pentecostalen een persoonlijke bekering moet hebben ervaren en dit moet bewijzen door een heilig leven, maakt het voor hen nauwelijks mogelijk samen te werken, laat staan zich één te weten, met hen die niet in dit stramien passen. Voor de meeste Pentecostalen is het enige motief dat een dialoog tussen hen die zij beschouwen als wedergeboren christenen en zij die dat niet zijn, kan rechtvaardigen de kans die hen hierdoor gegeven wordt om te getuigen en te evangeliseren. Evenals de vroege Pinksterbeweging trachtte Kracht van Omhoog een geestelijke eenheid te creëren, maar dit werd nadrukkelijk versmald tot hen met wie zij zich konden identificeren.
De beide Van den Brinks legden er de nadruk op dat alleen de Geest waarachtig kan verenigen; iedere menselijke poging of organisatie zal volgens hun mening deze eenheid aantasten. Zij beschouwden gebed als "een ultiem middel om Gods kinderen te verenigen". [194] Daarom organiseerden zij regionale interkerkelijke gebedsdiensten; vanaf november 1947 werden deze regelmatig aangekondigd in *Kracht van Omhoog*. Telkens weer werd erop gewezen dat ze geen nieuwe organisatie wilden oprichten, maar "Gods kinderen uit iedere kerk of groep konden elkaar daar vinden om hun gemeenschappelijke nood aan de Heer voor te leggen".[195] Volgens Jo van den

[190] H. v.d. Brink, Onze houding tegenover de oecumenische beweging III, *Kracht van Omhoog* 11/22, (12 juni 1948), p. 6.
[191] H. v.d. Brink, Onze houding tegenover de oecumenische beweging IV, *Kracht van Omhoog* 11/23 (26 juni 1948), p. 6.
[192] H. v.d. Brink, Onze houding tegenover de oecumenische beweging V, *Kracht van Omhoog* 12/1 (10 juli 1948), p. 7.
[193] H. v.d. Brink, Onze houding tegenover de oecumenische beweging VI, Kracht van Omhoog 12/2 (24 juli 1948), p. 7.
[194] Gebedssamenkomsten, *Kracht van Omhoog* 11/9 (1 november 1947), p.7.
[195] Ibid.

Brink waren nationale denominaties en organisaties de belangrijkste oorzaak van afscheiding. In januari 1950 schreef hij:

> Juist het landelijk organisatieverband stimuleert deze eindeloze verdelingen. Men tracht in iedere stad of in elk dorp nog een groep, al is het maar van tien personen, erbij te krijgen vanwege de kleurschakering. Slechts experts in de theologie en de dogmatiek kennen de futiele verschillen. Men scheurt en verdeelt omdat men van boven af al door leidslieden meegetrokken wordt. In plaats dat de gelovigen in iedere plaats elkander kunnen en mogen opzoeken, verhindert de organisatie elke toenadering. [196]

In een beladen artikel van de beide broers Van den Brink, waarin ze eveneens enkele evangelische aanvallen op de Pinksterbeweging weerlegden, beweerden ze dat er geen opwekking verwacht moest worden binnen de kerkelijke grenzen.

> Het is niet moeilijk in te zien dat een wereldomvattende opwekking, waarin ook Nederland zijn plaats zou kunnen hebben, moeilijk geleid zou kunnen worden door de bedding van een bepaald kerkgenootschap. Want een opwekking verenigt Gods kinderen en de kerken scheiden hen. Men kan nu eenmaal niet lid zijn van twee kerken tegelijk zijn. De kerken moeten wel scheiden, omdat zij de verschilpunten in leer juist accentueren. Bij een opwekking echter vormt nooit de leer het kernpunt, maar de levensvernieuwing. Het is daarom niet zo dat enkele kerken de stoot zullen geven tot een opwekking, maar juist de opwekking zal nieuw leven verwekken in de verschillende kerken. [197]

In de jaren vijftig stond de boodschap van goddelijke genezing Nederland centraal in de ontmoeting tussen Kerk en de Pinksterbeweging. *Kracht van Omhoog* publiceerde hier vele artikelen over. De oproep van de Van den Brinks om christelijke eenheid na te streven op basis van een soortgelijke geestelijke ervaring, meer dan op grond van een geloofsbelijdenis, wordt vandaag de dag nog altijd gedeeld door het merendeel der Pentecostalen. De geschiedenis van de Pinksterbeweging heeft echter bewezen dat de doop in de Heilige Geest niet automatisch een blijvende eenheid schept. Op het laatst kon J.E. van den Brink zelf niet aan dit ideaal voldoen (vgl. hoofdstuk 4.4.2). Zolang de Pentecostalen er niet in slagen om binnen hun eigen gelederen een eenheid te creëren op grond van dezelfde geloofservaring, lijkt het streven van de van den Brinks een utopie. Aan de andere kant kan de dialoog met andere denominaties Pentecostalen helpen een juiste balans te vinden tussen een geestelijke en organisatorische eenheid, welke aansluit bij hun eigen identiteit.

[196] J.E. v.d. Brink, Eenheid niet gewenst!, *Kracht van Omhoog* 13/13, 7 januari 1950, p. 4.

[197] H. en J.E. van den Brink, Waarom geen opwekking in Nederland?, *Kracht van Omhoog* 14/8, 14 oktober 1950, p. 5.

HOOFDSTUK 3 - GODDELIJKE GENEZING

3.1 INLEIDING – DE JAREN VIJFTIG, TIJD VOOR WEDEROPBOUW

Zelfs de vernietigende kracht van de Tweede Wereldoorlog maakte geen einde aan de verzuiling, die Nederland had gekarakteriseerd gedurende de eerste helft van de 20e eeuw. De Nederlandse Volksbeweging (NVB), die in mei 1945 ontstond, probeerde dit wel te bewerkstelligen. De NVB streefde naar een nieuwe Nederlandse samenleving van eenheid en menselijkheid. De politieke partijen moesten de sociale inzichten die onder de bevolking leefden voortaan zwaarder laten wegen dan de religieuze keuze of levensfilosofie. [198] Het spoedkabinet Schermerhorn-Drees dat vlak na de oorlog werd geïnstalleerd, trachtte de idealen van de NVB te verwezenlijken, maar de periode van één jaar dat ze aan de macht waren bleek daarvoor veel te kort te zijn. Naast een Rooms-Katholieke- en Protestantse zuil ontwikkelde zich een socialistische, een liberale en een humanistische zuil. Elk had haar eigen zorgvuldig beschermde subcultuur. Ondanks het feit dat deze verschillen gedurende de oorlog vervaagd waren, zou het nog 20 jaar duren voordat deze bijna onwrikbare zuilen van de Nederlandse samenleving zouden verdwijnen. In de jaren vijftig bereikte de verzuiling haar hoogtepunt, maar tegelijkertijd ontstonden er barsten en scheuren, welke de zuilen uiteindelijk zouden doen breken.

Op het politieke vlak werden deze jaren beheerst door de zogenaamde rooms-rode (rooms-katholieke en socialistische politieke partijen) coalitie. Van 1946 tot 1958 waren ze voortdurend aan de regering met zo nu en dan enkele vertegenwoordigers uit de Protestantse partijen. De pragmatische socialist Willem Drees, minister-president van 1948 tot 1958, slaagde erin een aantal punten van zijn partijprogramma te verwezenlijken, waardoor Nederland veranderde in een verzorgingsstaat. De hoogte van de sociale premies verdubbelde in de periode tussen 1950 en 1960. [199] Het was een tijd van snelle economische groei, gebaseerd op industriële ontwikkeling en export "Een auto voor iedere werker" werd het motto, waaruit blijkt dat welvaart voor iedereen het doel was. Dit vereiste een gesloten systeem van een geleide loonstructuur waarin de regering minimum en maximum loonniveaus vaststelde. John P. Windmuller stelde dat dit “soms de uiterste grenzen raakte van wat een niet-autoritaire staat". [200] Stakingen werden beschouwd als een blokkade voor de nationale vooruitgang en kwamen daarom nauwelijks voor. De economische groei bracht geen verandering teweeg in het conservatisme, die dit tijdperk typeerde. Sociale wetgeving werd niet uitgevoerd als deze de bestaande sociale orde dreigde te verstoren.[201] Geheimhouding werd gezien als een grote verdienste en zelfs gerespecteerd door journalisten. De koude oorlog tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie paste in de starre hiërarchische wereldvisie. Door deze levensvisie was er weinig ruimte voor nuance en zelfonderzoek. Aan het eind van de jaren vijftig luidde de zogenaamde nozemcultuur een nieuw tijdperk in, waarin de opkomende generatie niet meer automatisch het wereldbeeld of het beroep van de ouders volgde, maar men zijn eigen bestemming koos. Langzamerhand moest het collectivisme plaats maken voor het individualisme. Op kerkelijk vlak kreeg de oecumene van de eerste helft van de 20e eeuw gestalte in een interkerkelijke dialoog op nationaal niveau. Op 10 mei 1946 werd de "Oecumenische Raad van Kerken in Nederland" opgericht. De Nederlandse Hervormde Kerk was de enige grote traditionele kerk die deelnam, samen met Lutheranen, Remonstranten, Mennonieten, Baptisten Unie, de Oud Katholieke Kerk en de Hernhutters.[202] In 1956 werden de Nederlandse Hervormde Kerk en de

[198] F.P. Gout, Het socio-culturele leven in Nederland 1945-1980, *Algemene Geschiedenis der Nederlanden - Nieuwste Tijd* Deel. 15, Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 1982, p. 339. Meer over de NVB: p. 270-279.

[199] Ibid, F. Messing, Het economische leven in Nederland 1945-1980, p. 163

[200] Geciteerd in: 2. Mens en Samenleving, *Decennium Serie Deel 2 - De jaren 50*, Utrecht: Oosthoek, 1983, p. 350.

[201] Ibid, p. 351.

[202] Dr. W.F. Golterman, *Eén Heer, één Kerk*, Nijkerk: Callenbach, 1956, p.195. Deze raad was een voortzetting van de "Oecumenische Raad" die werd opgericht in 1935, waaraan alleen oecumenisch ingestelde individuen deelnamen.

Evangelisch Lutherse kerk het eens over een consensus van wederzijdse deelname aan het Heilig Avondmaal en uitwisseling van predikanten.[203] In andere kerken heerste eveneens een opkomend verlangen om als gelovigen dichter bij elkaar te komen.[204] De introverte cultuur die de Gereformeerde kerken in de laatste tientallen jaren had gekenmerkt opende zich langzaam naarmate ze begonnen deel te nemen aan theologische discussies en kerkelijke dialogen. Het feit dat 10% van hun ultraorthodoxe vleugel zich had afgescheiden in 1944 in de Gereformeerde kerk Vrijgemaakt (Art. 31) droeg bij aan hun voorzichtige openheid. De curie van de Rooms-Katholieke Kerk was nog steeds erg voorzichtig. Toen de NVB enkele prominente katholieken beïnvloedde en de socialisten een belangrijke verkiezingsoverwinning behaalden in 1952, kwamen de bisschoppen met een tegenaanval door een herderlijke brief met te publiceren met als titel "*De katholiek in het openbare leven van vandaag*". Hierin werd heel duidelijk gemaakt dat het een katholiek niet past om zich met het socialisme in te laten. Het wordt de katholieke gelovigen verboden lid te zijn van een socialistische vakbond, zoals de N.V.V., regelmatig socialistische vergaderingen te bezoeken, regelmatig socialistische bladen te lezen en naar de socialistische omroep de VARA te luisteren. Met nadruk wordt gesteld, dat de rooms-katholiek zijn medewerking niet behoort te geven aan de Partij van de Arbeid. Doet men dit wel, dan zullen hem de sacramenten onthouden worden. [205] Pas in 1965 werden deze sancties afgeschaft. Alleen tijdens de ramp van de overstroming in de provincie Zeeland in februari 1953 en het hulpverleningswerk van Hongaarse vluchtelingen in 1956 ontstond er een vereende samenwerking tussen de traditionele kerken.

De Pinksterbeweging werd verbreed door de toetreding van een nieuwe vleugel als resultaat van de vele Indische Nederlanders, die naar Nederland repatrieerden na de Indonesische onafhankelijkheid in 1949. Sommigen voegden zich bij de bestaande Pinkstergemeenten, maar de meesten bleven in hun eigen subcultuur en stichtten gemeenten in lijn met hun identiteit, cultuur en specifieke leerstellingen. Rond 1960 organiseerden sommige van deze gemeenten zich in de "Bethel Pinkster Tempel Nederland". Vanwege de culturele verschillen werkten ze in de regel gescheiden van de andere Pentecostalen en was er weinig of geen onderling contact. Dit werd versterkt door hun zogenaamde “tabernakelleer” waardoor ze door de andere Pentecostalen werden beschuldigd van ketterij. [206] De belangrijkste verandering in deze periode was dat de Nederlandse Hervormde Kerk de Pinksterbeweging niet langer brandmerkte als een sekte. De belangrijkste hefboom die deze verandering in gang zette, was het feit dat de bediening van genezing in kerkelijke kring breder geaccepteerd werd.

3.2. DE BEDIENING VAN GENEZING HERONTDEKT

Na de turbulente jaren van de Tweede Wereldoorlog heerste er in Europa een dorst naar wederopbouw. De teleurstelling in het leven, de mensen en uiteindelijk in God, werd gecompenseerd door wereldwijde opwekkingen. Sommige vonden hierin de bevestiging dat God wel degelijk bestond en zich het lot van de mensen aantrok. De jaren vijftig waren de gouden jaren van de gebedsgenezers wereldwijd en Nederland was geen uitzondering[207]. Greet Hofmans introduceerde genezing op gebed zelfs in het Nederlandse koningshuis. Prins Bernhard moest hier niets van hebben, maar zijn vrouw koningin Juliana klampte zich er juist aan vast. Uiteindelijk moest de regering in 1956 tussenbeide komen om een monarchale crisis te voorkomen. [208]

De Vrije Evangelische Gemeente, het Leger des Heils en de Quakers woonden de vergaderingen van de Raad bij als gasten.

[203] C. Augustijn, *Kerk in Nederland 1945-1984* (Delft: Meinema, 1984), p.56-57.

[204] Gerard Klaassen ed., *Aanzien kerk en godsdienst in Nederland en België 1945-1985,* Utrecht: Het Spectrum, 1985, p. 20.

[205] C. Augustijn, p.44. *Bisschoppelijk mandement*: *De katholiek in het openbare leven van deze tijd*, Utrecht, mei 1954, deel 3.

[206] C. van der Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in Beweging*, Kampen: J.H. Kok, 1982, p. 52-53.

[207] David Edwin Harrell Jr., *All things are possible - the Healing and Charismatic revivals in Modern America* , Bloomington: Indiana University Press, 1975, p. 25-26.

[208] Dra M.G. Schenk & M. van Herk, *Juliana, vorstin naast de rode loper,* Amsterdam/Brussel: De Boekerij 1980, p. 204-223.

Evangelisten uit de Verenigde Staten (William Branham, Tommy Hicks, Oral Roberts) waren extra populair in Nederland, want zij kwamen uit het land van onze bevrijders. Pinkstertijdschriften belichtten hun succesvolle bedieningen uitgebreid. De onderscheidende factor in Nederland was echter dat de meeste genezingssamenkomsten plaatsvonden binnen de grenzen van de traditionele kerken, voornamelijk de Nederlandse Hervormde Kerk. Daar kwam nog bij dat het een Duitse(!) evangelist, Hermann Zaiss, was die de meeste indruk maakte in het begin van de jaren vijftig. Andere voorvechters van de bediening van de genezing zoals Roland Brown (Amerikaans Baptist) en R.E. Forget (Franse voorganger) bezochten Nederland om lezingen over dit onderwerp te houden in de traditionele kerken. De geruchtmakende campagne van de pinksterzendeling T.L. Osborn in 1958, werd georganiseerd door een interkerkelijk comité waarin Nederlands Hervormde predikanten en Pinkstervoorgangers zij aan zij werkten.
Voor vele buitenstaanders lijken de glossolalie en de geloofsgenezing de twee scharnieren te zijn waarop de Pinksterbeweging draait. Één van de negen geestelijke gaven die in 1 Korinthe 12 wordt benoemd is inderdaad genezing. Met name in Nederland is het door de Dowie achtergrond altijd een van haar hoofdkenmerken geweest en werd genezing op gebed van meet af aan gepropageerd en toegepast. Aangezien genezing binnen de Pinksterbeweging zich voornamelijk richt op lichamelijk herstel door Goddelijk ingrijpen, werd dit een belangrijke blikvanger. In 1916 deelde Wumkes het gebed voor genezing, zoals dat werd toegepast door de Pinksterbeweging in vier categorieën in:
1. Direct door een geloofsgebed.
2. Voorbede door twee of meer personen.
3. Zalving door de oudsten met het gebed van geloof.
4. Oplegging van handen door de gelovigen. [209]

Vragen of deze genezingen echt of bijbels waren, moesten beantwoord worden. Tijdens de eerste tientallen jaren van deze eeuw negeerden de Reformatorische kerken in Nederland het vraagstuk en verwierpen ze in het algemeen openbaar gebed voor de zieken, zoals dat voorkwam bij verscheidene groepen van gebedsgenezers en bij de Pentecostalen.[210] De Reformatorische polemisten hielden zich voornamelijk bezig met de verwerping van de leer dat alle ziekte een gevolg was van de zonde en ageerden sterk tegen de opvatting dat een christen ervan af moest zien om medische hulp te zoeken. De laatste opvatting was usance binnen de volgers van de gebedsgenezers. Binnen de Pinksterbeweging zag men medische hulp in de regel als “second best”. [211]

---

[209] Dr. G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland*, Amsterdam: G.R. Polman 1917, p.21. Zonder Wumkes te citeren, noemde B. Wielenga de zelfde vier categorieën in zijn boek *Genezing op het gebed* p. 11. Hoogstwaarschijnlijk zijn deze categorieën overgenomen uit J.A. Dowie, die ze regelmatig publiceerde in zijn tijdschrift *Leaves of Healing*.

[210] Dr. B. Wielenga, *Genezing op het gebed*, Kampen: J.H. Kok, voor het eerst gepubliceerd in het tijdschrift *Schild en Pijl*, 1918 nr. 5, p. 1-35.

- Dr. G. Brillenburg Wurth & Dr. G.A. Lindeboom, *Geloofs- en Gebedsgenezing*, Rotterdam: J.H. Donner 1937. Brillenburg Wurth erkent de algemeen aanvaarde hervormde doctrine, dat het weglaten van genezende wonderen een teken is van de progressieve openbaring van God. Aan de andere kant sluit hij de mogelijkheid niet uit dat zich vandaag speciale genezingswonderen zullen voordoen (p. 19).

Zie ook: Dr. C. van der Laan, De Spade Regen – Geboorte en groei van de Pinksterbeweging in Nederland 1907-1930, Kampen: J.H. Kok, 1989, p. 33-35 & 150-153.

[211] De vraag of een zieke christen door de medische wetenschap hulp kan verwachten, is door de jaren heen een veelbesproken onderwerp geweest binnen de Pinksterbeweging. In de beginjaren nam G.R. Polman, in lijn met J.A. Dowie de positie in dat alle medische hulp moet worden verworpen. Later werd Polman gematigder. De "Gemeente des Heeren" verbood haar volgers om een arts te raadplegen. De Nederlandse Pinkstergelovigen in Indonesië waren van mening dat artsen door de genade van God alleen aan ongelovigen hulp konden bieden. Gelovigen mogen echter alleen genezing van God verwachten: ([J. Thiessen], Jezus en de doktoren, *Dit is het*, 3/9, maart 1926, p. 355-356 & M.A. Alt, Gedachten over gebedsgenezing, *Gouden Schoven*, 11/2 , januari 1937, p. 4-6 & M.A. Alt, Genezing door het geloof, *Gouden Schoven*, 11/8, april 1937, p. 5-7. & M.A. Alt, Vragen mbt genezing, *Gouden Schoven*, 11/11, juni 1937, p.14.. In 1964 verwoordt J.E. v.d. Brink het primaat van Goddelijke genezing als volgt: “*Wij zijn niet tegen dokters. In onze diensten hebben wij verschillende artsen de handen opgelegd, ook voor genezing. De bedoeling ervan was dat zij hun werk weer konden doen. Dokters werken met hun menselijk verstand en doen hun best met de kennis en de kunde die zij hebben. Toch aanvaarden wij nog liever de rechtstreekse genezing van Hem, die het lichaam schiep en dit door en door*

In chronologische volgorde richten we nu onze blik op de genezingssamenkomsten, waarbij de Pinksterbeweging in de vijftiger jaren betrokken was en die het meeste stof deed opwaaien. Vanwege de focus van deze dissertatie wordt daarbij bijzondere aandacht geschonken aan de raakmomenten die deze gebeurtenissen opleveren ten aanzien van de relatie tussen de historische kerken en de Pinkstergroepen in Nederland.

3.2.1 Lam Jeevaratnam



Lam Jeevaratnam

De campagne in januari 1950 van de Indiër Lam Jeevaratnam (1892-1960), een begaafd evangelist, is exemplarisch voor de destijds heersende aversie tegen de boodschap van goddelijke genezing en bevrijding. Jeevaratnam hield zijn eerste samenkomst op 15 januari in Amsterdam. Een doofstomme jongen van acht jaar oud werd genezen. Vanaf het moment dat Jeevaratnam echter boze geesten begon uit te drijven, begon de pers hem belachelijk te maken. Hij werd bespot en beschuldigd een showbink, een kwakzalver, een wonderwerker te zijn. Het populaire nieuwsblad De Telegraaf schreef:

> Jeevaratnam maakte gebruik van een merkwaardige techniek ter genezing, die bij de primitieve volksstammen heel gewoon is: hij bande duivels uit. Typisch voorbeeld van primitieve, magisch-archaïsche denken, dat in wezen bij elk mens, hoe geciviliseerd hij ook mooge wezen, eveneens in 1950 sluimert. [212]

kent. Er is een natuurlijke genezing en er is een bovennatuurlijke genezing." (J.E. van den Brink, Pinksteren in de pers – zijn wij een gevaar voor de volksgezondheid?, *Kracht van Omhoog* 28/10, 20 november 1964, p. 15).

Dr. J.H. Gunning JHz. pleitte er al om zowel de medische wetenschap als de gelovige die alleen zijn genezing van God verwacht beide te respecteren (J.H. Gunning J.Hz., Iets over geloofsgenezing, *Pniël* 25/1286, 19 augustus 1916, p. 269. Zie ook: J.v.g. (Jan van Gijs) Bidden of de dokter bellen? – Goddelijke genezing en geneeskunde, *Kracht van Omhoog* 25/21, 4 mei 1962, p. 11-12.

[212] Citaat in : H. v.d. Brink, Zou Jezus in ons land nog wonderen mogen doen, *Kracht van Omhoog* 13/15, 4 februari 1950, p. 2 / zie verder: J.E. van den Brink, De Christelijke Sadhu van India heengegaan, *Kracht van Omhoog* 24/9, 28 oktober 1960, p. 7. Jeevaratnam was een zoon van een Lutherse predikant. Hij was een uitstekende cartoonist en gaf zelfs uitvoeringen in Buckingham Palace. Tijdens zijn tour door Engeland werd hij bekeerd en ging hij naar de Hampstead Bible School. Hij keerde terug naar India en gekleed als een sadhu evangeliseerde hij op vele plaatsen. In Gudivada (Zuid-India) richtte hij een centrum voor evangelisatie op, een genezing en een weeshuis. Jeevaratnam leidde een ascetisch leven en was zich voortdurend bewust van de geestelijke oorlogvoering. Voor meer biografische informatie: [H.E. v.d. Brink], Iets uit het leven van Sadhu Lam Jeeveratnam, *Kracht van Omhoog* 13/14, 21 januari 1950, p. 5-8.

Volgens A. van Polen was het enige vreemde dat gebeurde, dat de mensen flauwvielen nadat de demonen waren uitgedreven, maar hij voegde er snel aan toe "*even later stonden ze op en getuigden van een wonderlijke vrede*". [213] Gealarmeerd door zulke sensationele publicaties kwam de politie tussenbeide. Na zijn eerste samenkomst in Rotterdam op maandag 23 januari werd Jeevaratnam gearresteerd. Omdat er op zijn visum slechts "prediker" stond in plaats van "gebedsgenezer", werd hij de volgende dag op een boot gezet naar Engeland. De dienstdoende politieagent zei grofweg tegen hem: "Ik, duivel, gebied je nu dit land te verlaten".[214] Jeevaratnam bleef onbewogen en gehoorzaamde stoïcijns. Later verzuchtte hij dat hij “nog nooit zoveel vrome geesten had meegemaakt als in Nederland”.[215] Het organisatiecomité dat voornamelijk uit Pentecostalen bestond, moest zeer tegen haar zin de rest van de campagne afgelasten. In een daaropvolgend hoofdartikel besloot P. van der Woude met de woorden:

> Dat was jammer, maar toch moest dat gebeuren, opdat de blindheid van zo’n journalist openbaar zou worden. Het instrument dat God gebruikte, moest het land uit en de gelovigen, die met elkaar wilden bidden, dat God opnieuw Zijn machtige arm bewegen zou, mochten niet meer vergaderen. De Here Jezus heeft echter reeds gezegd: Als ze dit doen aan het groene hout (dat was Hij Zelf), wat zal dan aan het dorre geschieden? [216]

H. van den Brink reageerde feller:

> Als Sadhu Jeevaratnam enkel *gesproken* had over de kracht van Christus zou niemand hem lastiggevallen zijn … Doch nu hij metterdaad *bewees* dat de kracht van Christus sterker is dan de macht der demonen, nu raakte het rijk der duisternis, dat zo ongestoord in ons land zielen kan binden, in beweging. We vragen ons af: als Jezus in onze dagen Holland binnenkwam en predikte en zieken genas en demonen uitwierp, zou men Hem dan ook niet wegens onbevoegd uitoefenen der geneeskunde en het geven van hypnotische voorstellingen het land uitzetten? [217]

3.2.2 Genezing in de Reformatorische kerken

Het keerpunt voor de boodschap van goddelijke genezing en de toepassing daarvan binnen de grenzen van de Reformatorische kerken, vond plaats door de activiteiten in het interkerkelijke centrum "De Hezenberg" in Hattem. Dit centrum was gestart als resultaat van de zielzorg die ds. Wim A. Plug (1900-1974) en zijn vrouw Barbara in de jaren dertig waren begonnen in hun pastorie te Bredevoort. In 1933 brachten ze een bezoek aan de "Rettungsarche" van "Vater" Wilhelm Friedrich Stanger (1855-1932) te Möttlingen die voortbouwde op de bediening van de welbekende Lutherse dominee Johann Christoph Blumhardt.[218] Evenals veel andere Nederlandse gelovigen die

---

[213] [A.. van Polen], Dankzij sensatie beluste pers werd optreden van br. Jeevaratnam een rel, *Pinksterklanken* 3/2, 1 februari 1950, p.4. Vanwege de berichten in de krant veroordeelde F.H. Landsman "deze schokkende ontmoetingen", (FH Landsman, Gebedsgenezing is geen reclame-object, *De Hervormde Kerk* 6/5, 4 februari 1950, p.1). Toen H.v.d.Brink reageerde dat Landsman een slechte rechter was, omdat hij alleen vertrouwde op seculiere bronnen, bond hij zijn aanvankelijke kritiek enigszins in (Actie wekt reactie, *De Hervormde Kerk* 6/15, 15 april 1950, p.5).

[214] J.E. van den Brink, De Christelijke Sadhu van India heengegaan, *Kracht van Omhoog* 24/9, 28 oktober 1960, p. 7.

[215] Ibid p. 9.

[216] P. van der Woude, Een ding weet ik, *Volle Evangelie Koerier* 12/8, 15 February 1950, p. 2.

[217] H. van den Brink, Zou Jezus in ons land nog wonderen mogen doen ?, *Kracht van Omhoog* 13/15, 4 February 1950, p. 3.

[218] Johann Christoph Blumhardt (1805 1880), een Lutherse predikant, diende de parochie in Möttlingen sinds 1838. In 1844 werd Gottliebin Dittus verlost van een demon als gevolg van Blumhardt's aanhoudende gebed en werd bijgevolg genezen van epilepsie. Möttlingen (vanaf 1854 Bad Boll) werd het centrum waar Blumhardt vele zieken adviseerde die genezing en bevrijding zochten. Omdat Blumhardt binnen zijn denominatie bleef en medische hulp niet afwees, werd hij getolereerd. Soms werd hij zelfs gerespecteerd door Nederlandse predikanten, die bedenkingen hadden tegen geloofsgenezing in het algemeen. In de eerste decennia van deze eeuw heeft de bekende hofpredikant Dr. J.H.

een pelgrimstocht naar Möttlingen hadden gemaakt, waren ze zeer onder de indruk van het evenwicht tussen Bijbelstudie, zielzorg en gebed voor genezing.

Plug beschreef zijn ervaring daar later als volgt:

> De reden waarom mensen uit alle lagen van het leven naar ons toe kwamen, kan hierin worden gevonden, dat in het jaar 1933 een grote verandering plaatsvond in ons eigen leven. Als mensen die zelf geestelijke hulp nodig hadden, ondanks het feit dat ik al jaren predikant was, waren we naar Möttlingen gegaan. Dit geestelijk centrum stond destijds goed bekend in Duitsland en later ook in Nederland. Daar ontmoetten we Jezus Christus als de levende Heer, die ons hele leven veranderde; daar zagen we de kracht van het evangelie door de Heilige Geest op dezelfde manier, zoals we lezen in Handelingen en zoals Jezus het voorleefde. We waren niet alleen getuige van echte bekeringen en innerlijke vernieuwingen van veel aanwezigen, maar zagen ook "tekenen en wonderen die zouden volgen" zoals lichamelijke genezingen en het uitwerpen van demonen. [219]

Met de industrieel Anton Begeer als de stuwende kracht ontwikkelde zich een "Möttlingen Beweging" in Nederland waarin de pastorie van de Plugs het nationale centrum werd. Vanaf 1937 verscheen er een maandblad met als titel *Jezus is Overwinnaar*. In 1946 werd de “Stichting ten bate der Möttlingen Beweging in Nederland” in het leven geroepen en er werd een pastoraal centrum opgericht op De Hezenberg te Hattem, waar ds. Plug en zijn vrouw leiding aan gaven. Zijn naaste medewerker was Jan Th. Erdtsieck (1879-1968) een voormalig Pinkstergelovige. [220] Op een conferentie van de London Healing Mission te High Leigh in juni 1951, waar Agnes Sanford de hoofdspreekster was, ontmoette ds. Plug Elaine Button Richards.

Elaine Richards, een Anglicaanse leek en voormalig secretaresse van dominee E.H. Cobb, was lid van de “Order of Saint Luke the physician” (OSL). Twaalf jaar lang had ze de leiding gegeven aan diverse gebedsgroepen. Ze werkte nauw samen met de Engelse "Church Council of Healing", een overkoepelend orgaan dat in 1944 door de aartsbisschop van Canterbury William Temple was opgericht. Omdat gebed voor de zieken met handoplegging nog steeds een terra incognita was in de Reformatorische kerken, haalde Plug mevrouw Richards over om naar Nederland te komen en daar lezingen te houden over dit onderwerp en haar ervaringen. Wegens de grote belangstelling bleef ze een jaar lang. Ze leidde verschillende conferenties en wekelijkse genezingsdiensten op de

---

Gerretsen (1865-1933) zelfs het exorcisme-concept van Blumhardt aanbevolen. Er zijn veel Nederlandse boeken en artikelen verschenen over het leven en de bediening van Blumhardt. Van bijzonder belang zijn:

- Prof. Dr. M.C. van Mourik Broekman, *Geestelijke stromingen in het christelijk cultuurbeeld* , Amsterdam: H. Meulenhoff, geen jaar, p. 197-207.
- J.A. Schreuder, *Uit het leven en werk van Johann Christoph Blumhardt*, Den Haag: Boekencentrum, 1949.
- Dr. J.C. Schreuder, *De overwinningsgedachte bij Johann Christoph Blumhardt* , Kampen: J.H. Kok, 1957.
- Jan van Gijs, *Strijd en overwinning van ds. Blumhardt*, Emmen: Gideon, 1964.

[219] W.A. Plug, Perspectives of Divine Healing, *Report of the fourth International Conference on Divine Healing at Trinity College, Glasgow , 7-15 July 1959*, p. 33. Al in 1951 schreef J.A. Schreuder een verslag over het werk op “De Hezenberg: J.A. Schreuder, Op "De Hezenberg" leefde het werk van Stanger voort, *De Hervormde Kerk* 7/39, 6 oktober 1951, p. 3.

[220] J.Th. Erdtsieck was een naaste medewerker van G.R. Polman. Hij was jarenlang secretaris van het "Pinkster Zendingsgenootschap". In de jaren dertig trok hij zich terug uit de pinksterbeweging. Erdtsieck werd ook beïnvloed door dr. A.H. de Hartog, die hij assisteerde in zijn organisatie "De Middaghoogte". Na de dood van zijn vrouw verhuisde Erdtsieck naar "De Hezenberg". In een In Memoriam in het tijdschrift *Hervormd Nederland* wordt zijn pinksterachtergrond niet genoemd (A.A. Drost, Jan Erdtsieck 1879-1968, *Hervormd Nederland* 24/14, 6 april 1968, p.6).

Hezenberg, sprak in verschillende kerken en individuele groepen en gaf lezingen voor ziekenhuispredikanten, doctoren, diaconessen en predikanten.
Het hoogtepunt van haar bezoek was de zogenaamde Week der Genezing die van 14 tot 21 september 1951 gehouden werd in de Bethlehemkerk te Den Haag. Ds. Pieter C. van Leeuwen bracht verslag uit aan dominee John G. Banks (hoofd van de OSL):

> De week begon met een inleiding van twee predikanten, de volgende dag gevolgd door een speciale gebedsdienst, en op zondag werden de dominees van alle lokale kerken gevraagd om de boodschap van volledige redding voor geest, ziel en lichaam te prediken. De volgende drie avonden waren er lezingen door Miss Richards, met de nadruk op onderwijs vanuit de Schrift. De daaropvolgende ochtenden was er drie uur tijd ingepland voor persoonlijke gesprekken, waarin de noodzaak van berouw en belijdenis van zonde werd benadrukt. Maar vanwege de menigte die aanwezig was, waren persoonlijke gesprekken bijna onmogelijk. Onder leiding van een predikant werden de mensen in groepen verdeeld zodat in groepsverband geestelijk hulp kon worden verleend. Toen kwam de viering van het Heilig Avondmaal de avond voor de genezingsdienst. De week was begonnen in een kleine kapel, maar vanwege het steeds toenemende aantal was het nodig om op de tweede avond naar een grotere kerk te verhuizen, die op zijn beurt vol raakte, er waren 1.600 zoekers aanwezig op de avond van de genezingsdienst. Dit begon met een algemene belijdenis van zonden, gevolgd door absolutie en de belijdenis van Gods beloften van genezing. De toespraak bestond uit een uiteenzetting van de Bijbelse grondslagen. Toen was er voor het eerst in de kerkgeschiedenis van Nederland de bediening van het opleggen van handen door acht ambtsdragers: twee vrouwen, één oudste en vijf predikanten gingen voor. Hoewel de dienst bijna drie uur duurde en honderden mensen de bediening van genezing ontvingen, was er tot het einde een diepe en eerbiedige stilte. De week werd afgesloten met een dienst van gebed en dankzegging. De stralende vreugde van de Heilige Geest was merkbaar op de gezichten van zovelen die geestelijk en lichamelijk genezen waren, en nu worden vele deuren geopend en de boodschap van genezing zal verder worden uitgedragen, ter ere van God en voor de vestiging van Zijn Koninkrijk. [221]

Vele jaren later schreef P.C. van Leeuwen nog altijd enthousiast, dat de genezingsdienst in de volgepakte Bethlehemkerk bij de deelnemers een onuitwisbare indruk heeft achtergelaten. [222]

Een gedetailleerd verslag van deze avond, gegeven door de kritische Gereformeerde predikant Dr. J.L. Koole, geeft ons inzicht in de eigenlijke techniek en liturgie gedurende deze experimentele fase:

> Een der predikanten, Ds. Drost begint met een toespraak, waarin de geestelijke kant van de grote vragen over gezondheid en ziekte uiteengezet wordt. Vervolgens wordt de liturgie, voornamelijk in gebeden bestaande, door Ds. Van Leeuwen verricht. Met een inleiding door miss Richards is dan het eerste deel van de samenkomst besloten.
> En dan is het indrukwekkend ogenblik gekomen, waarop de aanwezige predikanten, waarbij ook Ds Plug van de Hezenberg, br, Stroethoff, de leider van de arbeid van “het Heil” in de Amsterdamse Jordaan, en miss Richards zich samen op het podium opstellen. Nu heffen allen in die kleine groep, ten aanschouwe van de volle kerk, de handen op om deze daarna op elkaar te leggen. Zij bezegelen hun eendrachtige wil tot gehoorzaamheid aan de opdracht van Jezus Christus, die zijn dienstknechten uitgezonden heeft om de kranken te genezen, en zij delen in elkaars ambtswijding. Het is ademloos stil in het kerkgebouw.

[221] P.C. van Leeuwen, The ministry of healing in Holland - 1 June until 1 oktober 1951, Ongedateerd verslag aan Rev. John Gayner Banks D.S.T..
[222] K.J. Kraan & P.C. van Leeuwen, *De dienst der genezing*, Lochem: De Tijdstroom, 1972, p. 15.

> Dan gaat de kleine groep het kerkgebouw in. Vooraan liggen op brancards de patiënten, die noch lopend noch zittend vervoerd konden komen. Het doet denken aan de beroemde ets van Rembrandt: Jezus te midden van de zieken. Dan spreek men zacht, enkele woorden. Daarna worden er hier en daar, en ginds, de handen opgelegd.
> Als men op het podium teruggekeerd is, stelt men zich op bij de rij van zestien stoelen, die daar, vooraan, al klaar staan. Nu komen de zieken die wèl kunnen lopen, uit het kerkgebouw naar voren. Terwijl er een eerbiedige stilte blijft heersen en velen hun ontroering nauwelijks meester kunnen blijven, gaat ginds, op dat platform, de handoplegging door. Tot eindelijk de stroom luwt en de laatste patiënt teruggegaan is. Er zal nog gemeenschappelijk het Onze Vader gebeden worden, maar vooraf zingt men gezang 111:
> Dan ziet het oog des blindgeboren'
> Uw schepping in haar zomergloor;
> Dan dringen tot des doven oren
> Uw goddelijke woorden door.
> De kreup'le zal van vreugde springen,
> De sprakeloze tong zal zingen
> Hosanna's meng'lend tot uw lof …[223]

Men schat dat er ongeveer 500 mensen naar voren kwamen voor gebed. De volgende dagen wordt vastgesteld dat tenminste tien ernstig zieke patiënten baat hadden gevonden bij het gebed met handoplegging. Een dame, die jarenlang in een invalidenwagentje gereden had, verklaarde genezen te zijn. Een 28-jarige jongedame, sinds een tiental jaren lijdend aan een reumatische aandoening in de rug, was plotseling hersteld. [224]
De volgende punten onderscheidt deze gebeurtenis van de Pinkstertraditie bij samenkomsten waar genezing en gebed voor de zieken centraal staat:
1. Er werd veel tijd besteed aan bijbelonderwijs over genezing.
2. Zoals in Engeland gebruikelijk is, werd er een verbinding gelegd tussen het Heilig Avondmaal en de bediening van genezing.
3. Er was gedurende de dag ruim tijd vrijgemaakt voor zielzorg.
4. Het eigenlijke gebed voor de zieken werd gedaan door een groep van vijf predikanten, één oudste c.q. leek (F.A. Stroefhoff) en twee lekenvouwen (mevrouw Richards en mevrouw Plug). Als er veel zieken naar voren kwamen werd er in groepen van twee gebeden.
5. In overeenstemming met het onderwijs van Elaine Richards legde de groep pas de handen op de zieken, nadat ze eerst de handen op elkaar hadden gelegd. [225]
6. Er was geen zucht naar het spectaculaire. De genezingen die plaatsvonden werden pas later echt zichtbaar en kenbaar gemaakt. [226]

---

[223] Dr. J.L. Koole, *De boodschap der genezing*, Kampen: J.H. Kok, 1955, p. 12-13. Een ander gedetailleerd verslag is geschreven door ds. H.J. Drost, dat is gepubliceerd in het tijdschrift De *Hervormde Kerk* 7/40, 13 oktober 1951, p. 3.

[224] Ibid, p. 14.

[225] H.v.d. Brink, Het ruisen van een verre regen, *Kracht van Omhoog* 15/7, 29 september 1951, p. 3.

[226] H.v.d. Brink, De boodschap der genezing, Kracht van Omhoog 15/8, 13 oktober 1951, p. 7.
Volgens van den Brink waren ze dankbaar dat deze genezingen pas later duidelijk werden en niet op de avond zelf. Dr. J.L. Koole vermeldt dat ten minste tien ernstige patiënten, onder wie een gehandicapte dame, langdurige genezing ontvingen (Dr. J.L. Koole, p. 14). In het geïllustreerde christelijke tijdschrift *De Spiegel* van 1956 getuigt mevrouw C.M. Schunhart Jautze dat ze op die avond genezen is van multiple sclerose. Ds. P.C. van Leeuwen en F.A. Stroethoff hadden voor haar gebeden, maar ze verwachtte nauwelijks genezing. De volgende ochtend ontdekte ze dat ze weer kon lopen. (Peter van Campen, Werden zij op het gebed blijvend genezen?, *De Spiegel*, 13 oktober 1956, p. 3.) In dit nummer bezocht Van Campen zes mensen wiens genezing door gebed hij had gemeld in De Spiegel van 20 november 1952. Twee van hen ontvingen genezing tijdens de campagne van Hermann Zaiss. Tot zijn eigen verbazing bleken ze alle zes blijvende genezing te hebben ontvangen. In 1970 was mevrouw C.M. Schunhart Jautze nog altijd gezond (Nieuwe aandacht in kerk voor opdracht tot genezen, *De Rotterdammer* 14 mei 1970, p.2.)

De drie Nederlandse Reformatorische predikanten die deze week van genezing hadden georganiseerd, ds. H.J. Drost, ds. P.C. van Leeuwen en ds. P. Lugtigheid, bleven de rest van hun leven vurige voorstanders en pleitbezorgers voor de dienst van genezing. De Pentecostalen die bij deze avonden aanwezig waren konden hun ogen nauwelijks geloven. A. van Polen jubelde:

> Wij willen bidden, dat deze kleine beweging moge uitgroeien tot een machtig ontwaken der kerken. De opwekking begonnen? Het antwoord durven wij niet geven. Maar zeker is het, dat het een wonder van de Heer is, dat wij deze Volle Evangelie-boodschap in de kerk mochten horen. Wij prijzen daarvoor Gods wonderbare naam. Hallelujah! [227]

Hij verwachtte verzet en vroeg om te bidden voor deze moedige Reformatorische predikanten. De kritiek bleek echter mee te vallen. Er werden wel enige kerkordelijke en praktische vragen gesteld en er werden enkele kritische theologische opmerkingen gemaakt, maar al met al was er een voorzichtige acceptatie. In de *Hervormde Kerk*, het officiële orgaan van de Nederlandse Hervormde Kerk, schreef hoofdredacteur F.H. Landsman:

> Tenslotte de "dienst der genezing" is het waard herontdekt te worden in de gemeente van Christus in onze dagen. Maar ze verworde niet tot een religieuze liefhebberij. Als er "gaven van genezing" zijn, dienen deze alleen te worden uitgeoefend als de gemeente ze in haar ambtelijke vergadering gekeurd en erkend heeft.
> En dan mogen ze niet worden losgemaakt van de dienst van de presbyter, de ouderling-priester, die de nood van de zieke in het gebed voor het aangezicht van God brengt. [228]

In zijn proefschrift over de handoplegging bekritiseerde P.A. Elderenbosch de armoedige voorbereiding en de nazorg:

> Hoewel velen geestelijk en ook lichamelijk gezegend werden in deze diensten, bleek evenwel dat de ontoereikende voorbereiding en onvoldoende catechetische en zielzorgelijke werkzaamheid voordien ernstige misverstanden in het leven riepen. Wil deze arbeid in de Nederlandse Kerk ingang vinden dan zal een zeer zorgvuldige bestudering van deze vragen onontbeerlijk zijn.[229]

P.J. Roscam Abbing gaf in het tijdschrift *Wending* een theologische evaluatie, waarin hij stelde dat de belofte van genezing primair bedoeld was voor de komende eeuw en waarschuwde om dit voortijdig te proberen af te dwingen. In zijn artikel pleitte hij wel voor de vorming van gebedsgroepen, maar die moesten zich vooral richten op voorbede en niets slechts op gebed voor zieken. [230]

---

[227] A. van Polen, De opwekking begonnen?, *Pinksterklanken* 4/10, oktober 1951, p. 2. In zijn tijdschrift bleef Van Polen de discussie hierover in de kerkelijke pers volgen.

[228] F.H. Landsman, De dienst der genezing, *De Hervormde Kerk* 7/40, 13 oktober 1951, p. 3. Geciteerd in *Pinksterklanken* 5/1, januari 1952, p. 8.

[229] Pieter Adriaan Elderenbosch, *De oplegging der handen*, Proefschrift aan de Universiteit van Amsterdam, Den Haag: Boekencentrum, 1953, p. 119.

[230] Dr. P.J. Roscam Abbing, Gebed en genezing, *Wending* 7/5-6, juli-augustus 1952, p.332.
Deze zogenaamde 'Aesculaap-uitgave van het kwartaalblad *Wending* had verschillende artikelen van theologen en artsen over ziekte en genezing. Andere boeken die in deze periode over dit onderwerp zijn gepubliceerd, waren:

- C. Aalders, *Terug naar de medicina sacra* (Den Haag: J.N. Voorhoeve, 1952). [Aalders stelt dat de toenemende belangstelling voor de psychosomatische aspecten van genezing om een nauwere samenwerking tussen arts en geestelijke vraagt, p.15 17]
- Dr. A.J. Raskar, *Gezondheid, gebed, genezing* (Nijkerk: Callenbach, 1953). [Raskar hoorde E.B. Richards in Haarlem, p. 23-28 en bezocht H. Zaiss in 1951 in Wuppertal, p. 11. Hij deed een oproep om te luisteren en kritisch te leren van de voorstanders van genezing door gebed, p. 59].
- Dr. M.J. Elzinga, *Geloof en geneeskunde* (Franeker: Wever, 1954). [Een medische reflectie op genezing door gebed. Elzinga herkent geen fundamenteel verschil tussen genezing door de medische wetenschap of door een goddelijk wonder; beide zijn tekenen van Gods genade, p. 78].

Het effect van het bezoek van Elaine Richards bleek verstrekkend te zijn. Sinds 1951 is de "Week van Genezing" een jaarlijkse traditie geworden. Ze vinden nog steeds plaats in Den Haag, gewoonlijk rond Pinksteren en verlopen volgens dezelfde basispatronen als in 1951. Een ander resultaat was de start van verscheidene interkerkelijke gebedsgroepen. In 1955 kon mevrouw N. Adams-Brinkman getuigen:

> Tegenwoordig zijn er gebedsgroepen door heel Nederland, waarvan de leden tot elke denominatie behoren. Er zijn veertig groepen in onze stad (Den Haag). We hebben een maandelijkse bijeenkomst van alle groepen samen, geleid door een van onze predikanten. Hij geeft een toespraak, waarna mensen kunnen getuigen of vragen kunnen stellen. De dienst eindigt met gebed en het opleggen van handen. Verschillende mensen komen naar voren en er zijn meestal ook zieke mensen bij. In aanvulling op deze bijeenkomst komen eens per maand drie of vier groepen, bij elkaar in het huis van een van een van de groepsleden. Ik geloof dat de meesten van ons deze bijeenkomsten het prettigst vinden, omdat het gemakkelijker is om vóór twintig personen te getuigen dan vóór 120 mensen. Zo leren ze elkaar kennen, en is het gemakkelijker om hun hart te openen, dan voor mensen die volkomen vreemden voor hen zijn. [231]

De gebedsgroepen kregen het advies uit ongeveer zeven leden te bestaan en om het leiderschap onderling te rouleren. De zielzorg moest wel overgelaten worden aan de predikant. [232] P.C. van Leeuwen herinnert zich dat de gemengde groepen waarin Pentecostalen en Reformatorische gelovigen deelnamen de boeiendste waren.[233] Als P. van der Woude reageert op Donald Gee's oproep om als Pinksterbeweging van grotere betekenis te zijn voor de de Kerk wereldwijd, door Gee uitgesproken op de wereld-pinksterconferentie van 1952 in Londen, geeft hij als commentaar:

> Ook in ons land is er meer interkerkelijke toenadering in verschillende plaatsen. We vernamen van plaatsen waar bidstonden gehouden worden van Hervormd, Baptist, Leger des Heils en Pinkstergemeente met hun voorgangers. Op andere plaatsen waar de voorgangers van diverse christelijke gemeenten met Pinkstervoorgangers samenkomen in een bidstond. Waarom ook niet? Ofschoon we verschillen, is er toch zoveel wat we gemeenschappelijk hebben. [234]

Elaine Richards besefte dat de boodschap van genezing oecumenische gevolgen zou moeten hebben. In haar lezing over het thema "De genezing van de kerk", die ze gaf op een voorgangersconferentie op de Hezenberg in april 1952, zei ze:

---

[231] Mevrouw Adams Brinkman, Sprekers uit Nederland, *Verslag van de Tweede Internationale Conferentie over Goddelijke Genezing, 5-13 juli 1955,* p.64. De twee zogenaamde "moeders" van de gebedsgroepen in Den Haag waren mevrouw N. Adams Brinkman (die later lid werd van een Pinkstergemeente) en mevrouw D.C. van Luyk.

[232] Dr. J.L. Koole, *De boodschap der genezing*, p. 85-86. Koole somt de organisatorische richtlijnen op van de Nederlands Hervormde Kerk in Den Haag voor de "Gebedsgroepen voor geloofsgenezing":

1. Een gebedsgroep bestaat uit ongeveer 7 personen.
2. Men bidt voor zoveel personen als leden van de groep.
3. Elk lid heeft slechts één keer contact met één patiënt.
4. De pastorale begeleiding wordt overgelaten aan de predikant.
5. Bijzondere informatie over de patiënt wordt onmiddellijk aan de predikant doorgegeven.
6. In de groepen worden de namen van de patiënt niet genoemd, ze worden alleen bekendgemaakt door een korte vermelding van de ziekte enz.
7. De groep komt eens in de veertien dagen samen voor reflectie, gemeenschappelijke schriftlezingen en gebed. Groepsleden leiden deze bijeenkomsten om beurten.
8. Op de gebedstijden die om de veertien dagen in de plaatselijke gemeente plaatsvinden, komen alle groepen zoveel mogelijk bijeen.

[233] Ds. Pieter C. van Leeuwen, Persoonlijk Interview, Den Haag 3 oktober 1984.

[234] P. van der Woude, 1953, *Volle Evangelie Koerier* 15/7, 15 januari 1953, p.1.

Van der Woude zegt niet expliciet, dat hij de gebedsbijeenkomsten bedoelt die voortvloeiden uit het bezoek van Miss Richards, maar de auteur kwam in deze periode geen andere gelijkwaardige gebedsbijeenkomsten tegen en veronderstelt daarom dat deze hier bedoeld zijn.

> De Kerk is ziek en wacht op haar genezing. Het gebed van de Heer is: dat zij allen één zijn.
> Wanneer wij waarlijk één in Christus zijn en in Zijn liefde. Dan is het voor de wereld mogelijk te geloven dat wij één zijn in Zijn heerlijkheid en tegenwoordigheid. In zo'n atmosfeer kunnen er bovennatuurlijke dingen gebeuren. De mensen zullen geloven om de werken, die zij zien, doch niet om onze leerstellingen. ...
> De kerk heeft gebrek aan heiligmaking, zij scheidt zich niet meer af. De kerk is ziek en heeft genezing nodig. Het ontbreekt haar aan de pinksterzegen, ze moet vervuld worden met de heilige Geest. [235]

In 1953 werd de Nederlandse Lucasorde opgericht. Ds. P.C. van Leeuwen werd de eerste voorzitter en hij bleef dit tot 1983. In 1953 werd ook de eerste internationale conferentie over Goddelijke genezing gehouden in de Hezenberg te Hattem. Een van de sprekers was Pieter van der Woude, die was uitgenodigd om te spreken over het onderwerp "Wat moet de aard zijn van een genezingsopdracht?". Van der Woude benadrukte:

> Wanneer het Woord, niet genezing, wordt gepredikt, dan zullen tekenen volgen. Onze kerken moeten biddende kerken zijn, zodat dit kan plaatsvinden. Een genezingsmissie moet altijd verbonden zijn met een kerk of gemeente en mag nooit een losstaand initiatief zijn. [236]

Het feit dat een pinkstervoorganger werd gevraagd om deze conferentie toe te spreken is betekenisvol voor de openhartige houding van de Nederlandse Lucasorde, waarvan de meeste leden theologen of medisch arts zijn. Dit vond ook de volgende jaren plaats met Donald Gee en David du Plessis, die respectievelijk uitgenodigd werden om te spreken in de conferenties van 1955 en 1959. In Nederland hielpen deze contacten om een brug te slaan en om het wantrouwen in en de verwerping van de Pinksterbeweging te overwinnen. Deze genezing zou wel eens het grootste wonder genoemd kunnen worden van de vijftiger jaren.

3.2.3 Hermann Zaiss



Hermann Zaiss

De samenkomsten van de Duitse evangelist Hermann Zaiss (1889-1958) gehouden in 1952, 1953 en 1956 in verschillende delen van Nederland verwekten nog meer opschudding. Hierop terugkijkend,

[235] F.A. Stroethoff, *Toen het vuur viel*, (Niet-gepubliceerd manuscript, geen jaar), p. 68-69. Dit ongepubliceerde manuscript is digitaal beschikbaar op: https://ziladoc.com/download/vuur01-gordon-van-veelen_pdf , Deze interkerkelijke conferentie van predikanten waar mw. E.B. Richards sprak vond plaats van 23-25 april op de "Hezenberg" in Hattem. De lezingen van P.C. van Leeuwen over "De Bijbel en Genezing" en E.B. Richards over 'Healing of the Church' maakte het meeste indruk op Stroethoff.

[236] P. van der Woude, Zondag 6 september 1953, *Report of the international retreat conference on the healing of the church and the nations through the healing ministry "Hezenberg", Hattem* (Gepubliceerd verslag), p. 36.

zei Stroefhoff: "*Er was geen krant, geen gemeenteblad, geen tijdschrift die de kwestie niet op tafel legde*". [237]

In 1944 was Hermann Zaiss, een fabrikant van scheermesjes. In dat jaar weidde hij na 20 jaar samen met zijn vrouw zijn leven opnieuw aan God toe. Hij begon dinsdagavond samenkomsten te houden in zijn huis te Ohlings. Zijn humoristische en radicale preken gelieerd aan zijn unieke improvisatietalent, trokken velen aan. Hoewel zijn preken soms uren duurden, verveelden deze nooit. Aanvankelijk wilde hij geen kerk stichten, maar naarmate het groeiend aantal bezoekers regelmatiger samen wilde komen, werd er een nieuwe denominatie gesticht, genaamd "Gemeinde der Christen Ecclesia". In 1951 telden ze 28 "Ortsgemeinden" (oergemeenten) en in 1958, het jaar dat Zaiss stierf, telde men reeds 300 kerken en 200 evangelisten. [238] Terwijl zijn fabriek uitgroeide tot een van de productiefste in zijn soort in Duitsland, breidde de bediening van Zaiss zich uit tot over de Duitse grenzen. Pas nadat hij een visioen had gekregen van een pan met melk die overkookte, was hij bereid om de uitnodiging aan te nemen om naar Nederland te komen. Later hield hij verschillende campagnes in Denemarken, Oostenrijk, Frankrijk, Zwitserland, Canada en India. De Nederlandse Pentecostalen waren de eersten die zijn artikelen en campagne-verslagen, die verschenen in het Duitse Pinkstertijdschrift "*Mehr Licht*", vertaalden en publiceerden.[239]
Sommige Nederlandse gelovigen gingen naar Duitsland om zelf onderzoek te doen. Onder hen was Frans A. Stroethoff (1897-1982), voorzitter van het crisiscentrum Tot Heil des Volks in Amsterdam en redacteur van het maandblad *De Oogst*. Zijn eerste bezoek in juni 1951 had zo een indruk op hem gemaakt dat Stroefhoff er bij Zaiss op aandrong om naar Nederland te komen. Zaiss weigerde aanvankelijk, en zei:

> Niet Zaiss moet in Holland de mensen overtuigen en bewegen tot het geloof. Neem uw eigen Hollandse Bijbel en zeg aan uw volk, dat ze niet half maar onvoorwaardelijk in Jezus moeten geloven. Radikal, radikal, radikal, Herr Stroethoff![240]

Maar tenslotte slaagde Stroefhoff erin hem over te halen. Er werd een nationaal comité gevormd om deze campagne te organiseren. Het comité, onder voorzitterschap van F.A. Stroethoff, bestond uit gelovigen uit verschillende kerken, die Zaiss bezocht hadden in Duitsland. Hun hartenwens was dat deze opwekking ook Nederland zou beroeren:

> Een opwekking is het enige waarom wij bidden. Wij vragen niet om een nieuwe kerk. De leden van het comité hebben allen hun eigen kerk hartelijk lief. De nazorg van dit tiendaagse tournee zal niet eenvoudig zijn. Wij weten er dan ook positief nog geen weg mee. Negatief is het ons wel duidelijk – geen nieuwe denominatie zal uit deze evangelisatie-campagne groeien. [241]

In de persberichten, die ook gepubliceerd werden in enkele gezaghebbende kerkelijke tijdschriften, moest duidelijk worden gemaakt dat Zaiss in de oorlog aan de juiste kant had gestaan. Stroethoff, voormalig lid van de verzetsbeweging die over zijn weerzin moest overwinnen toen hij de Duitse grens overstak, schreef:

---

[237] F.A. Stroethoff, *Er zijn geen grenzen ..!* Amsterdam: Buijten & Schipperheijn, 1972, p. 149.

[238] Kurt Hutten, *Seher, Grubler, Enthusiasten*, Stuttgart: Quell Verlag, 1982, 12e gewijzigde druk, p. 375-376.

[239] [A. van Polen], Opwekkingen in Duitsland, *Pinksterklanken* 2/7, 1 juli 1949, p. 2-4 & [H. v.d. Brink], Geestelijk wereldfront - Opwekkingen in het Rijnland, *Kracht van Omhoog* 13/18, 18 maart 1950, p. 6.

[240] F.A. Stroethoff, *Er zijn geen grenzen ..!*, p. 133.

[241] [F.A. Stroethoff], Hermann Zaiss naar ons land!, *De Oogst*, september 1952.

Leden van het organiserend comité waren:

F. A. Stroethoff, H.van den Brink, J.E. van den Brink, Cor Kee (organist en leider van een interkerkelijke evangelisatie groep in Zaandam), Anthony van Kampen (journalist), A. van der Most (Nederlands Hervormde predikant voor binnenschepen), C. Mak (ziekenhuispredikant), A.E. Alland, J. Bijlsma, Dr.Ir. R.H. Borkent (Gereformeerd), H.J. van den Berg (secretaris van de Vrije Evangelische Vergadering te Amsterdam en penningmeester van het comité), ds. W. A. Dekker (Nederlands hervormde predikant in Losdorp), dr. S. T. Heidema (neuroloog in Rotterdam), K.L Lange (Evangelist van de Christian Union Bible in Nijmegen), Ir. W. van Slingelandt en Sydney Wilson (Youth for Christ).

> Het zal heel wat Nederlanders moeite kosten om naar Hermann Zaiss te luisteren. Wij zijn immers de jaren ’40-’45 nog niet vergeten. Weet, dat het hem ook heel wat moeite zal kosten om straks hier te spreken. Het is zijn dagelijkse bede “Geef uw dienstknecht vrijmoedigheid om straks in Holland te spreken”. Zaiss weet maar al te goed wat zijn volk ons volk heeft aangedaan. Broeder Zaiss heeft zelf veel geleden onder het nationaalsocialisme van Hitler. [242]

H. van den Brink voegde eraan toe:

> Br. Zaiss, die in de oorlog zeer geleden heeft, was op het punt gearresteerd te worden door de Nazi’s toen de man die het arrestatiebevel bij zich had, door een bom werd gedood. Hij zei onlangs: ”Duitsland heeft een hele grote schuld aan Nederland, een schuld die we nooit met goud of zilver kunnen betalen, doch de Here zal het doen. Misschien zal Hij mij daarvoor gebruiken. [243]

Deze laatste uitspraak was tevens Zaiss' openingszin tijdens zijn eerste campagne in Nederland, die van 29 oktober tot 4 november 1952 plaatsvond. Niettemin beschimpten sommige critici hem vanwege zijn "Adolf Hitler-snor" en zeiden anderen dat "zijn bevelende, schreeuwende Duitse stem hen herinnerde aan slechte tijden".[244] Anderen verlieten tijdens de bijeenkomst de zaal met de woorden "net Hitler". Na de samenkomst in Amsterdam ontving Zaiss twee telegrammen, één in het Duits en een in het Nederlands, waarin men hem werd verzocht om “niet zo te schreeuwen als die andere beroemde Duitser". Zaiss reageerde met de woorden dat hij op zou houden met schreeuwen wanneer het Nederlandse volk wakker zou worden; niettemin matigde hij vanaf dat moment zijn volume.
De reisverslagen van Stroethoff”s bezoek aan Duitsland, gepubliceerd in zijn blad *De Oogst* en in een apart boekje met als titel "*Een wonderbare reis*" hadden geresulteerd in veel discussie en nieuwsgierigheid. Mede hierdoor trokken er veel meer bezoekers naar de samenkomsten met Hermann Zaiss dan men had verwacht. Een verslag van H. van den Brink voorziet ons van details betreffende de eigenlijke campagne en de interkerkelijke organisatie:

> Er was vooraf veel gebeden voor de evangelisatie-campagne met broeder Zaiss. Het comité dat de campagne leidde bestond uit broeders en zusters van verschillende kerkgenootschappen, die allen één waren in hun verlangen om de naam van Jezus en de kracht van Zijn bloed in ons land te verheerlijken. Het is een verhaal van overvolle zalen en kerken en grote gebouwen die op het laatste moment werden gebruikt om de menigten te herbergen. Het comité werd vaak geconfronteerd met bijna onmogelijke problemen toen ze zich bewust werd van de vloedgolf aan publieke belangstelling. Zo werd bijvoorbeeld in Amsterdam op het allerlaatste moment duidelijk dat zelfs de Apollohal niet voldoende ruimte bood, en werd besloten de hoofdzaal van het Concertgebouw te huren. Zelfs toen moesten duizenden mensen nog worden weggestuurd. In Rotterdam hadden we naast de majestueuze "Koninginnenkerk" andere kerken kunnen vullen met belangstellenden. In Den Haag was de machtige Willemskerk telefonisch verbonden met de Kloosterkerk en de Remonstrantse kerk. In Arnhem was de Klarendalse-kapel al twee uur voor de aanvang vol en werd de verkondiging doorgegeven naar de Lutherse kerk. De prachtige Grote Kerk in Goes had nog nooit zo'n mensenmenigte. Honderden extra stoelen moesten worden bijgezet. In de stad Den Helder was de Hervormde kerk waar Zaiss predikte verbonden met vier andere kerkgebouwen, die allemaal tot de laatste zitplaats bezet waren. In Groningen was het

[242] Ibid.
[243] Not 47 [H.v.d.Brink], Het tournee van br. Hermann Zaiss, *Kracht van Omhoog* 16/8, 11 oktober 1952, p. 8.
[244] H. v.d. Brink, Reactie of Réveil, *Kracht van Omhoog* 16/11, 22 november 1952, p. 2 & 3, hij citeert hier het *Deventer Dagblad* en ds. G.F.W. Herngreen in *De Rotterdammer*.

> Korenbeurs-gebouw telefonisch verbonden met zes andere hallen en kerkgebouwen. In de stad Leeuwarden werd het gesproken woord vanuit de Harmonie en aangrenzende zalen doorgegeven naar de Grote Kerk, die nauwelijks de menigte kon bergen. Onze harten waren vervuld van dankbaarheid omdat de kerken bereid waren hun deuren te openen voor de boodschap van deze fabrikant-evangelist uit Wuppertal. We zijn blij dat niet alleen de Hervormde predikanten van Nederland, maar ook die van andere Gereformeerde Kerken bereid waren om in plaatselijke commissies mee te werken aan de voorbereidingen voor deze campagne. Het is niet onze bedoeling een nieuwe kerk te stichten, maar we bidden voor stromen van Goddelijke kracht die onze reeds bestaande kerken en kringen zullen vernieuwen. [245]

Men schat dat op zijn campagne in november 1952 ongeveer 40.000 mensen naar Zaiss kwamen luisteren. Naast de bovengenoemde evangelisatie-samenkomsten, waarin het comité legde dat er de nadruk op dit geen genezingsdiensten waren, sprak hij ook afzonderlijk tot twee specifieke doelgroepen. Op zondag 2 november 1952 sprak hij in het Eykmanhuis in Driebergen met ongeveer 200 theologiestudenten. Dit waren voornamelijk seminaristen van "De Horst" en studenten van de N.C.S.V. van Woudschoten Deze samenkomst stond onder voorzitterschap van Dr. H. Berkhof over wie Zaiss later schreef:

> Het was voor mij een bijzonder genoegen dat de rector zo'n geweldige broeder in Christus bleek te zijn en mij volledig de vrijheid gaf. [246]

Na zijn lezing vroeg een jonge man, Wim Verhoef, aan Zaiss om hem de handen op te leggen en te bidden voor de doop in de Heilige Geest. Hoewel Zaiss niet tot de Pinkstergemeente behoorde, ging hij in op dit verzoek en zijn gebed werd beantwoord. Wim Verhoef werd later een van de leiders van de Charismatische Beweging in Nederland. Aan het einde van zijn rondreis sprak Zaiss op de Hezenberg in Hattem voor een groep van ongeveer 130 voorgangers en predikanten uit verschillende kerken. J. Koole klaagde er later over dat er niet veel reformatorische predikanten aanwezig waren en dat er geen gelegenheid was voor discussie. [247] Het merendeel van de aanwezigen was geraakt door het eenvoudige getuigenis van Zaiss. Aan het eind zongen ze spontaan het lied "*Dat 's Heeren zegen op u daal*".[248]

Zaiss merkte op dat hij grotere wonderen in Nederland had gezien dan in Duitsland en schreef dat de engel die de boeken bijhoudt voor de verlosten moest overwerken. [249] De seculiere pers bracht enthousiaste verslagen uit, de kerkelijke pers was echter kritischer.[250] Zaiss werd een spiritist genoemd, een fanaticus, een anabaptist, een sektariër en een massamanipulator. De tegenstand was vooral sterk in Amsterdam. Voordat Zaiss naar Nederland kwam, hadden de Nederlandse predikanten reeds een nazorg samenkomst georganiseerd en verzochten zij de politie om de

---

[245] H.v.d.Brink, Divine healing in Holland, *Pentecost* no. 23, 1953, p.1. Dit artikel is een verkorte vertaling van H. v.d. Brink, Terugblik, *Kracht van Omhoog* 16/12, 6 december 1952, p. 7-10. In de vertaling wordt niet vermeld dat men in Groningen geweigerd had om de "Martinikerk" te verhuren voor de bijeenkomsten met Zaiss..

[246] Hermann Zaiss, Offenbarung der Herrlichkeit Jesu Christi auf meiner Hollandreise, *Fröhliche Nachrichten* 1/2, 15 januari 1953, p.1.

[247] J. Koole, *De boodschap der genezing,* p.5. Koole merkte op dat er voornamelijke Evangelische predikanten aanwezig waren. Hij ontmoette zelf slechts twee Reformatorische predikanten.

[248] W. van Slingelandt, Kerk en Hermann Zaiss, *Kracht van Omhoog* 16/11, 22 november 1952, p.7.

[249] Zaiss zag groter wonderen in Nederland dan in Duitsland, *Friesch Dagblad*, 5 november 1952 en F.J. Hoogenraad, *Gebedsgenezing-Pinksterbeweging*, Groningen: De Vuurbaak, 1975, p. 10.

[250] De Haagse Courant van 31 oktober 1952 geeft bijvoorbeeld een veel positiever verslag van dezelfde dienst in de "Willemskerk" als de *'s Gravenhaagse Kerkbode* van 8 november 1952. De laatste bekritiseerde de manier waarop zieken verloren raakten in de massa en kon niet de nodige persoonlijke begeleiding kregen. J.E. v.d. Brink merkte hetzelfde verschil op tussen de seculiere en kerkelijke pers en citeerde iemand die zei: "Als je wilt weten wat er op geestelijke gebied gebeurt, dan moet je de neutrale pers lezen". (J.E. v.d. Brink, De samenkomsten van br. Zaiss in Amsterdam, *Kracht van Omhoog* 17/8, 17 oktober 1953, p. 8.)

campagne te verbieden, omdat Zaiss onbevoegde medische hulp verleende. [251] De politie kwam niet tussenbeide, maar om schending van de Nederlandse wet te vermijden deed Zaiss niet aan handoplegging in Amsterdam en bad hij samen met een arts. Om ongewenste sensatie te vermijden vond het gebed voor de zieken pas plaats nadat men de gezonde bezoekers had verzocht de zaal te verlaten. De meeste tegenstanders bekritiseerden Zaiss wegens zijn al te simplistische oproep dat iedere gelovige genezing kon ontvangen, omdat dit deel uitmaakte van het verlossingswerk van Christus. Men verweet hem tevens een gebrek aan pastorale zorg voor hen die geen genezing ter plaatse ontvingen.[252] Ze spraken ook de vrees uit dat er rond zijn persoon een persoonlijkheidscultus zou ontstaan. Die bezorgdheid was niet geheel onterecht. Ondanks Zaiss' herhaaldelijke waarschuwingen om niet op hem maar slechts op God te vertrouwen, stonden de mensen erop dat hij persoonlijk voor hen zou bidden, zelfs als ze daarvoor urenlang moesten wachten.[253] Er waren in de kerkelijke kringen niet alleen kritische geluiden. Sommigen beseften dat Zaiss de Kerk aanzette om de dienst der genezing meer aandacht te geven. Ds. J.J. Buskes jr. schreef:

> Intussen Zaiss komt en Zaiss gaat. Maar hij stelt de kerk voor vragen, die zij niet onbeantwoord kan laten. Is ons geloof in het koninkrijk Gods een levende kracht, zodat ons getuigenis vergezeld gaat van de tekenen van het Koninkrijk? Die tekenen ontbreken niet, maar zij zijn schaars. En wij mogen niet van onze traditionele beschouwingen, die vaak alleen maar onze geestelijke armoe illustreren, schamper de schouders over Zaiss ophalen. Dat Zaiss al meer in het sektarisme terecht komt, is niet alleen zijn schuld, maar ook de schuld van een christenheid, die de band met deze broeder verbreekt, terwijl zij zelf zo weinig wezenlijk in het Godsrijk en de krachten van dat Godsrijk gelooft, dat haar getuigenis in de wereld van 1951 ongeloofwaardig is. [254]

Ds. R. van der Mast daagde zijn lezers uit door te stellen:

> Wel is zeker dat de Kerken in het bijzonder de klem zijn gesteld voor de vraag naar de plaats die de genezingen in het leven der gemeente naar 1 Corinthe 12 en naar Jakobus 5 mogen hebben, Eenieder die critiek heeft moge zich verplicht gevoelen te trachten hetzelfde dan beter en meer verantwoord te doen, zó dat naar alle kanten duidelijk wordt, dat dit alles “niets bijzonders” is. [255]

Ds. W. Glashouwer worstelde met de vragen:

---

[251] F.A. Stroethoff, Er zijn geen grenzen ..!, p. 152-153.

Het verzoek van de Amsterdamse predikanten om Zaiss te stoppen vanwege zijn "ongeautoriseerde medische hulp" verwees naar een wet van 1 juni 1865, die de vereiste voorwaarden regelde voor het verlenen van medische hulp. Notaris H.J. Zweers, J.E. v.d. Brink en de Nederlandse Lucasorde konden jaren later de de Minister van Justitie overtuigen dat deze wet niet van toepassing was op gebed met handoplegging, omdat dit niet als een medische handeling kon worden beschouwd. (H.J. Zweers, *Handoplegging en Goddelijke genezing*, Den Haag: J.N. Voorhoeve, geen jaar, p.61).

[252] H.F.B., Actie wekt reactie, *De Hervormde Kerk* 8/46, 22 November 1952, p.3.

[253] Te Leeuwarden predikte Zaiss: "*We hebben allemaal de gave van genezing. Het staat geschreven in 1 Korinthe 12. Verwacht niets van mij. Geloof niet in de afgod Zaiss, maar alleen in Jezus Christus. Het is belangrijker voor een man om gered te worden dan te genezen. Gezondheid is secundair; geloof is primair.*" (Zaiss sprak in Leeuwarden, *Leeuwarder Courant*, 5 november 1952, p. 7.).

De *'s Gravenhaagse Kerkbode* van 8 november 1952 meldt dat veel zieken teleurgesteld de kerk verlieten omdat Zaiss van 22.00 uur tot 0.15 uur met de kinderen had gebeden en te moe was om door te gaan. In Leeuwarden bad Zaiss tot 2.30 uur 's ochtends. Nadenkend over zijn Nederlandse tournee schreef Zaiss:

"*Dodelijk moe arriveerde ik in Goes. De Nederlandse broeders van het comité waren net zo dwaas als de Duitsers. De Duitse broeders proberen me ook twee keer per dag te laten spreken en denken dat ze er God een plezier mee doen. Dat ze een man op zijn knieën brengen realiseren zij zich niet, en zij realiseren zich ook niet dat zij Hermann Zaiss niet nodig zouden hebben, wanneer zij zouden bidden en smeken om Gods kracht* "

(H. Zaiss, *Fröhliche Nachrichten* 1/2, 15 januari 1953, p.2).

[254] Ds. J.J. Buskes Jr, Hermann Zaiss, *Vrij Nederland*, 8 november 1952.

[255] R. van der Mast, Wat denkt u van Hermann Zaiss ? Niets bijzonders!, *De Hervormde Kerk* 8/45, 15 november 1952, p. 1.

> Hebben we de medische wetenschap niet veel te veel alleen staan (en daarmee zijn secularisatie in de hand gewerkt) in zijn strijd tegen de verdervende macht van de ziekte? Trokken wij ons niet al te vlot wanneer het woord "ongeneeslijk" viel uit de mond der wetenschap terug op het: "Uw wil geschiede", dat maar al te dikwijls de toon van berusting kreeg? [256]

Zaiss bezocht Nederland opnieuw bij drie andere gelegenheden, tweemaal in 1953 (Den Haag, Haarlem en Amsterdam) en eenmaal in 1956 (Haarlem), maar deze samenkomsten hadden niet dezelfde impact als zijn eerste campagne. Stroethoff scheidde zich af van Zaiss toen hij ontdekte dat Zaiss de leerstelling van het universalisme aanhing. Er ontstond een ander conflict toen Zaiss het plan steunde om "Ecclesia-gemeenten" in Nederland te vestigen. [257] Stroethoff bleef trouw aan zijn overtuiging dat deze boodschap de kerken zou moeten wakker schudden en deed een poging een weg te banen om de bediening van de genezing te integreren als een sacramentele handeling. In de jaren vijftig werd hij uitgenodigd om in Nederland, België, Oostenrijk en Duitsland genezingsdiensten te leiden. Hij predikte regelmatig in Pinkstergemeenten.[258] In zijn tijdschrift *De Oogst* probeerde hij de vooroordelen tegen de Pinksterbeweging weg te nemen door op positieve wijze verslag te doen van haar wereldwijde ontwikkeling. Tot op zijn dood bleef Stroethoff binnen zijn eigen Hervormde Kerk een belangrijke pleitbezorger voor de Pinkster- en Charismatische beweging.

3.2.4 Tommy Lee Osborn – Holland Wonder



T.L. Osborn (links) en zijn tolk Johan Maasbach



Malieveld, Den Haag 1958

Het hoogtepunt van de verscheidene genezingscampagnes in de jaren vijftig vormen de landelijke campagnes van de Amerikaanse evangelist Tommy (of Thomas) Lee Osborn in de zomer van 1958 in Den Haag en Groningen. Pentecostalen werkten eendrachtig samen met leiders uit andere denominaties, waaronder de Rooms-katholieke kerk, in een gezamenlijke poging om zielen voor Christus te winnen en om de boodschap van Goddelijke genezing te verkondigen. De resultaten waren verbluffend. Zelfs Billy Graham trok niet zulke grote massa's als Osborn. Meer dan 100.000 mensen verzamelden zich voor een godsdienstige samenkomst, een unicum dat tot op heden zijn weerga niet kent in de Nederlandse (kerk)geschiedenis.

T.L. Osborn werd geboren op 12 december 1923 in Pocassett, Oklahoma en overleed op 14 februari 2013 te Tulsa, Oklahoma. Hij was het zevende kind uit een arm gezin met dertien kinderen en doorliep slechts acht klassen van de lagere dorpsschool. Zijn vader was boer. Toen Tommy vijftien jaar oud was, verliet hij het ouderlijk huis om de evangelist Ernest Dillard te vergezellen op zijn evangelisatie-campagnes. Twee jaar later gaf hij zijn eerste preek en reisde hij zelfstandig door

[256] W. Glashouwer, Zaiss stelt ons voor vragen waarop de Bijbel ons het antwoord kan geven, *Woord en Dienst*, 17 januari 1953, p.21.
[257] P. Koenes, *In de kracht van de Geest*, Kampen: J.H. Kok, 1974, p.113.
[258] F.A. Stroethoff, *Er zijn geen grenzen ..!*, p. 184-223.

Californië. In 1945 werd hij met zijn gezin uitgezonden om zendeling te worden in India, maar binnen een jaar moesten ze terugkeren wegens aanhoudende slechte gezondheidsproblemen en teleurstelling op het zendingsveld. Hij beloofde zijn vrouw om nooit meer naar het buitenland te gaan. Hij werd voorganger van de "Volle Evangelie Gemeente " te McMinnville in de staat Oregon. In 1947 hield William Branham een campagne bij hem in de buurt in Portland. Osborn zag vele wonderbaarlijke genezingen en raakte ervan overtuigd dat de Heer hem dezelfde bediening wilde geven. Vanaf 1948 werd hij rondtrekkend evangelist, aanvankelijk door de Verenigde Staten, maar al spoedig reisde hij de hele wereld over. [259] Nederland was het dertiende land dat hij bezocht. Hij specialiseerde zich in massa-samenkomsten, en niet zoals Branham die individueel voor de zieken bad, ontwikkelde hij de methode van genezing-en-masse, dat wil zeggen vanaf het platform een gebed om genezing bidden voor de gehele aanwezige menigte. [260] De film "Java Harvest" die een verslag gaf van Osborn's campagne van juli 1954 in Indonesië en de vele verslagen in verschillende Nederlandse tijdschriften wekten veel interesse voor zijn campagnes in Nederland. In 1954 had mevrouw E.C. van Petegem-Feij een droom waarin ze een man en een vrouw zag die ze niet kende. De Heilige Geest zei tegen haar dat Hij deze mensen zou zenden voor een opwekking in de kerken. Later ontdekte ze dat dit echtpaar T.L. Osborn en zijn vrouw Daisy waren. Samen met haar interkerkelijke gebedsgroep schreef mevrouw Van Petegem een brief aan Osborn, gedateerd op 13 mei 1957. Op 25 juni 1957 antwoordde Osborn:

> Het zal u goed doen om te vernemen, dat de dag voordat we uw brief lazen, God tot ons sprak in een droom, en ons het land en de naam van Nederland liet zien. Hij gaf ons de opdracht om daar campagnes te houden. [261]

Aanvankelijk werd de organisatie in Nederland gestart door Pinkstervoorganger Piet Quist (1905-1987), geassisteerd door J.E. van den Brink. Maar zoals Osborn gewoon was bij campagnes in andere landen, eiste hij dat zijn campagnes door zoveel mogelijk kerkgenootschappen zou worden georganiseerd. In Jakarta zei hij bij een inleidende vergadering met 150 voorgangers en predikanten uit verschillende kerken:

> Wij zoeken eenheid van alle kerken. Wij willen een geest van eenheid, laat ons de geest van verdeeldheid begraven. Terwille van de talloze zielen moeten we één zijn. In deze tijd is geen eenheid mogelijk op grond van de leer. Alleen op grondslag van eenheid in streven om zielen te winnen, kunnen wij samenwerken. [262]

Het kan zijn dat deze oecumenische houding van Osborn, hetgeen ongebruikelijk was voor een Pinksterevangelist in die jaren, deels uit eigenbelang bestond. Het is mogelijk dat hij dit als een middel zag om zo veel mogelijk mensen te trekken naar zijn evangelisatie-campagnes. Toch spreekt het in het voordeel van Osborn, dat hij oprecht de samenwerking van zo veel mogelijk kerken zocht

---

[259] Deze biografische informatie is samengesteld uit boekjes en artikelen die kort voor de aankomst van Osborn in Nederland verschenen:

- [D. Koppelle], *Werktuig in God's hand*, Laren: Plento, 1958, p. 1-4.
- Osborn, zijn roeping en arbeid, *Volle Evangelie Koerier* 21/2, 1 augustus 1958, p.5-6.
- T.L. Osborn, Mijn levensgeschiedenis en roeping, *Stromen van Kracht* 5/57, augustus 1958, p. 3-7.

Voor een uiteenzetting van zijn latere bediening, vgl. David Edwin Harrell Jr., *All things are possible* : *The Healing and Charismatic Revivals in Modern America*, Bloomingtion, IN: Indiana University Press, 1979, p. 169-172.

[260] Dr. F.A. Nolle, *Gebedsgenezing en masse*, Wageningen: Zomer & Keunings, geen jaar, p. 107 qzie ook: T.L. Osborn, *Healing en Masse*, p. 11-12.

[261] E.C. van Petegem Feij, *Troost, troost mijn volk*, Hoenderloo: Stichting Vuur, 1963, p. 75-77.

Dit boek staat vol met dromen, visioenen en profetieën over een opwekking die God aan alle kerken in Nederland zou gaan geven. Mevrouw van Petegem Feij was lid van de Vrije Evangelische Kerk in Hilversum. Haar opzienbarende verhaal kon de Vrije Evangelische predikant J. Enter echter niet overtuigen, hij bleef kritisch over de bediening van T.L. Osborn: Ds. J. Enter jr., Onder de loep: Osborn reakties, *Ons Orgaan* 53/20, 15 oktober 1958, p.195. Overigens was Daisy Osborn nauw betrokken bij de campagnes van haar man. Zij introduceerde hem voor hij kwam preken en had het voorgesprek met de mensen die naar voren kwamen om te getuigen van hun genezing.

[262] [D. Koppelle], Charismaton Reeks nr. 3, *Werktuig in Gods hand – Uit het leven van Rev. T.L. Osborn*, Laren: Plento – druk "Obed Edom", tweede herziene druk, p. 7.

en theologische conflicten trachtte te vermijden. In Den Haag werd uitdrukkelijk gezegd dat men niet moest discussiëren over de waterdoop. Toen een aantal Gereformeerde predikanten in Groningen een brochure tegen hem schreven, die verspreid werd onder het publiek om hen te waarschuwen, merkte Osborn schimpscheutend op: "Ik ben er zeker van dat ze nog nooit zo hard hebben gewerkt om een opwekking te promoten". Maar tegelijkertijd nodigde hij ze uit tot een dialoog met de woorden:

> Er zijn kleine dingen waar we het niet over eens zijn, maar daar moeten we geen twist over maken. Want wij zijn broeders - als we in Christus blijven. Prijs de Heer! Christus is voor ons allen het enige. Ik wilde dat ik tijd had om een gesprek te hebben met de gereformeerde broeders; we zouden dan samen de Bijbel openslaan en luisteren naar Gods woord. Als ik terugkom in Nederland, dan zal ik dit toch proberen te doen, want het is nodig dat we elkander zullen verstaan. [263]

Osborn is bij verschillende gelegenheden teruggekeerd naar Nederland, maar het beloofde gesprek heeft nooit plaatsgevonden. Zoals de meeste Pentecostalen, zeker in die jaren, had Osborn een lage dunk van academische studie. In de laatste preek van zijn campagne in Nederland zei hij daarover:

> Oh predikers, wees toch niet zo ingewikkeld. Wordt toch als de Here Jezus, want de mensen die naar u luisteren zijn geschapen om tempelen Gods te zijn. Het is uw verantwoordelijkheid hen tot God te brengen. Theologie brengt u nooit blijdschap, maar één ziel voor de Heer zal u meer waard zijn dan alle academische graden. Nog eens, gooi alle boeken met de mijne in het kanaal en begin het Nieuwe Testament te lezen, alsof u het nooit gelezen hebt. [264]

In april 1958 hield Osborn's campagneleider William A. Calwell een voorbereidende bijeenkomst in Rotterdam met ongeveer zeventig voorgangers en afgevaardigden. Alles was erop gericht om Pinkstervoorgangers en Reformatorische en Evangelische predikanten optimaal te laten samenwerken. Op 10 mei werd er een nationaal comité opgericht. [265] Er werden gebedssamenkomsten door het hele land gehouden en informatieve avonden georganiseerd. P. Quist vertaalde een paar van Osborn's boeken in het Nederlands, die tegen een lage prijs werden verspreid. De organisatie voor de campagne zelf werd volkomen overgelaten aan de plaatselijke comités. Het campagne-comité voor Den Haag bestond uit:

Ds. P.C. van Leeuwen (Nederlands Hervormd)	voorzitter
D.R. Repko (Gereformeerd)	secretaris
H.J. Zweers (Gereformeerd)	penningmeester

W.W. Verhoef (Nederlands Hervormd) werd benoemd als de woordvoerder voor de kerkelijke zijde en A. van Polen (Pinksteren) voor de Pentecostalen. Verhoef en Van Polen waren samen verantwoordelijk voor de nazorg.
Het comité voor de campagne te Groningen werd op 30 juni 1958 bij acclamatie gekozen en bleek meer evangelisch getint te zijn:

L. Kooi (Baptist)	voorzitter
H.N. van Amerom (Pinksteren)	secretaris
R.S. Heidema (evangelisch)	penningmeester

De notulen van deze vergadering in Hotel Frascati in Groningen laten zien dat samenwerking hier stroever verliep dan in Den Haag. Slechts enkele Nederlands Hervormde predikanten waren aanwezig waarvan er één, ds. G.F.W. Herngreen, boos wegliep uit de vergadering met de mededeling

---

[263] T.L. Osborn, *Een keur uit de toespraken van evangelist T.L. Osborn en evangelist W. Caldwell*, Groningen: T.L. Osborn comité, 1958, p. 28-29. Bij de inleiding van zijn preek ging Osborn uitgebreid in op dit pamflet van de Gereformeerde predikanten dat bij de poort werd uitgedeeld. Hij prees de godsdienstvrijheid in Nederland en de inspanningen die deze Gereformeerde gelovigen zich hadden getroost om naar hun overtuiging te handelen.

[264] Ibid, p. 34.

[265] H.B. Colenbrander, *Spiritualiteit in opmars*, p. 240.

dat hij deze onbijbelse methode van "genezingen-en-masse" verwierp. [266] Het verschil tussen Groningen en Den Haag treedt ook op de voorgrond in de adressenlijst van ontmoetingsplaatsen en voorgangers, die gegeven werden aan de bekeerlingen tijdens de respectievelijke campagnes. De lijst die uitgereikt werd te Den Haag telde: 50 Pentecostale, 22 Nederlands Hervormde, 1 Gereformeerde, 1 Baptist en 1 Vrije Evangelisch adres. Op de lijst in Groningen stonden echter 32 Pentecostale-, 3 Nederlands Hervormde-, 3 Baptisten- en 3 Vrije Evangelische adressen.[267] P.C. van Leeuwen stelde terecht vast dat men in Den Haag een veel beter op een dergelijke samenwerking was voorbereid, omdat daar sinds 1951 jaarlijks de "weken van genezing" waren gehouden den en er bij de verschillende interkerkelijke gebedsgroepen ook Pinkstergelovigen deelnamen.[268] Waarschijnlijk verklaart dit deels waarom de campagne in Den Haag een veel grotere impact had, zowel kwalitatief als kwantitatief, ondanks het feit dat Groningen het voordeel had dat de campagne in Den Haag voor heel veel publiciteit had gezorgd. Mogelijk verklaart ook de spreekwoordelijke stugheid van Groningers, waarom men daar meer moeite had met de samenwerking dan in de diplomatenstad Den Haag.

Alle Pinkstergroeperingen, ook meer exclusieve groepen als "*Stromen van Kracht*" en "*Bethel Tempel",* raakten met grote verwachting bij de campagnes betrokken. Alleen P. van der Woude was aanvankelijk sceptisch en schreef:

> Zal het met de komst van broeder Osborn niet net eender gaan: grote scharen, nieuwsgierige gelovigen en ongelovigen, een massa hulpbehoevenden en zieken, en het resultaat? Slechts enkele genezingen, maar veel twist en verdeeldheid onder de gelovigen? [269]

Een televisiedocumentaire van 50 minuten over Osborn's campagne te Luik, uitgezonden op maandag 18 augustus, wekte veel interesse op. Dit was de eerste keer dat de overwegend conservatieve Nederlandse televisie een Pinkster bijeenkomst liet zien. De omroepvereniging NCRV moest toegeven, dat ze nog nooit eerder zoveel reacties had ontvangen. [270] Van vrijdag 22 augustus tot zondag 31 augustus vond de campagne plaats in Den Haag. 's Ochtends sprak W.A. Caldwell in de Willemskerk met een gemiddelde opkomst van ongeveer 2.000. 's Avonds sprak Osborn in de openlucht op het Malieveld, een groot open grasveld aan de rand van het centrum van de stad. Binnen een week groeide het aantal bezoekers van 10.000 tot meer dan 100.000. Op verzoek van Osborn werden de bijeenkomsten heel sober gehouden. D. Repko schreef hierover in *Faith Digest*, het blad van Osborn:

> In feite was de moeilijkste hobbel die we in de voorbereiding moesten nemen, dat we het uitgebreide programma dat we hadden opgesteld moesten aanpassen aan de eisen van deze boerenjongen uit Oklahoma, die God had gestuurd om onze natie te beroeren. Wij Hollanders hadden allerlei ideeën over wat nodig was voor een opwekking en we wilden iedereen er actief bij betrekken. Broeder Osborn eiste eenvoud, geen orkest of orgel, geen

[266] Notulen Osborn-comité Groningen, 30 juni 1958 in Hotel Frascati in Groningen, p. 1 2. Deze bijeenkomst werd bijgewoond door 19 personen van wie er minstens 10 van de Pinksterbeweging waren.

[267] H.B. Colenbrander, p. 247-248.

[268] Ds. P.C. van Leeuwen, 10 jaar na Osborn's Holland wonder, *Nieuw Leven* 6/8, augustus 1969, p. 5. Volgens Van Leeuwen was het geheim van de grote zegen tijdens deze campagne "het unanieme interkerkelijke gebed ondanks verschillende meningen of vooronderstellingen".

[269] [P. van der Woude], Osborn - zijn roeping en arbeid, *Volle Evangelie Koerier* 21/2, 1 augustus 1958, p. 5.

[270] F.A. Stroethoff, *Er zijn geen grenzen ..!,* p. 210. Volgens Stroethoff, een van de geïnterviewde personen tijdens de documentaire, was deze televisie-uitzending de belangrijkste verklaring voor de grote opkomst. Niettemin waren er op de eerste avond van de campagne, vier dagen na de uitzending, "slechts" 10.000 mensen aanwezig. De menigte groeide geleidelijk. Waarschijnlijk was het nieuws over de genezingen die plaatsvonden de belangrijkste attractie. De eindredacteur Peter van Campen had in de voorgaande jaren al verschillende artikelen over genezing door gebed gepubliceerd in het tijdschrift *De Spiegel*.

> koor of speciale zang, geen banken of stoelen voor de toehoorders, alleen een open veld, een eenvoudig platform, lichten, luidsprekers en een Bijbel. [271]

Op Osborn's verzoek zaten alle voorgangers en predikanten achter hem op het podium. Na een korte toespraak van zijn vrouw en een inleiding door Caldwell begon Osborn te prediken. Zijn preken waren eenvoudig, op de man af, suggestief en doorspekt met Bijbelteksten, afgewisseld met talrijke illustraties. Negatieve woorden of gedachten die twijfel zaaien, worden consequent vermeden. Zijn gebeden zijn krachtig, aanhoudend, emotioneel en lang; hij beval herhaaldelijk de boze geesten om het zieke lichaam te verlaten (b.v.: "Dove geest, ga nu uit!") Hij drong er bij de mensen op aan hun handen te leggen op het zieke deel van hun lichaam, in het geloof te gaan staan om daarna vasthoudend hun genezing te claimen, zelfs als ze dit zelf niet onmiddellijk ervoeren. Zij die genezen waren werden verzocht naar het podium te komen en te getuigen, hetgeen ze pas mochten doen na een kort onderzoek door Daisy Osborn. De eerste avond bad Osborn alleen voor hen die doof waren in één oor; tenminste zestig personen beweerden genezen te zijn. Reeds tijdens de campagne barstte de discussie over zijn bediening los. Een knipselbureau van een dagblad zei dat ze nauwelijks alle artikelen konden bijhouden die over de Osborn campagne verschenen. [272] Tien Gereformeerde predikanten van Den Haag gaven reeds op 26 augustus een verklaring uit, een zogenaamde "verklaring van gevoelen", waarin ze Osborn's prediking als onbijbels verwierpen en stelden:

> … als dienaars van het evangelie, zich volledig te distantiëren van deze woorden en praktijken, die naar hun mening geen enkele basis vinden in de Heilige Schrift en wensen allen, voor wie zij verantwoordelijk zijn, ernstig te waarschuwen tegen de verkeerde invloed, die van deze meetings moet uitgaan.[273]

De campagne te Groningen werd van 3 tot 7 september gehouden op het Bodenterrein, een groot met stenen geplaveid vrachtwagen terrein. De tegenstand was hier veel sterker. Terugblikkend, zei Herman van Amerom:

> Alle machten van de satan, van ongeloof, van haat en vervolging zijn losgebroken tijdens de campagne in Groningen. Broeder Osborn vertelde ons dat dit de tweede maal was dat er zoveel oppositie tijdens zijn campagnes was in dertig landen. De eerste maal waren het in Porto Rico de Jezuïeten, die aan de uitgang van de plaats van samenkomst pamfletten uitstrooiden tegen de boodschap welke hij bracht en daar heeft men getracht hem het land uit te zetten. Zelfs werd hij onder politiebewaking gesteld. In Groningen deelden de Gereformeerde kerken een pamflet uit tegen de boodschap aan de ingangen van het Bodenterrein, terwijl velen, waaronder communisten en theologische studenten twist zochten met broeders van de ordedienst. Ook zag ik vele predikanten, welke zich tegen de Osborn-campagne geschaard hadden, van verschillende kerken, honend en spottend naast het podium staan, zich verlustigend wanneer zij een zieke zagen die trachtte op te staan en er geen kracht voor had, terwijl zij mensen die naar het podium kwamen om te getuigen van hun genezing weerhielden, hen zeggende dat zij niet genezen waren, dat het van de duivel was en dat Osborn een oplichter was. [274]

Voordat de campagne zelf begonnen was, gaven elf Groningse predikanten van verschillende denominaties (3 Nederlands Hervormde, 3 Gereformeerde, 1 Christelijk Gereformeerde, 2

---

[271] Dick R. Repko, Religious Holland's spiritual upheaval, *Faith Digest* 3/12, december 1958, p. 1.

[272] Ibid, p. 1.

[273] Haagse gereformeerde predikanten distantiëren zich van evangelist Osborn, *Nieuwsblad van het Noorden* 71/199, p.7. Zie ook: Dr. B. Rietveld, Osborns prediking is niet naar de Schrift, *Nieuwe Haagsche Courant*, 27 augustus 1958 & Gereformeerde predikanten distantiëren zich van Osborn, *Nieuwe Drentsche Courant*, 27 augustus 1958. De tien Gereformeerde predikanten waren: Dr. B. Rietveld, ds. J. Meynen, ds. J.C.J. Kuiper, ds. S. Eringa, ds. B.J.A. Streefkerk, ds. J. Kremer, ds. J.H. Baas, dr. C. Gildhuis, ds. K. Welbedacht and ds. P. de Bruyn.

[274] - H.N. van Amerom, Osborn in Groningen, *Volle Evangelie Koerier* 21/4, 1 oktober 1958, p. 4 & 8.

Lutheranen, 1 Remonstrant, 1 Doopsgezind, 1 Vrije Evangelisch) een verklaring uit waarin ze hun leden waarschuwden om zich hier niet mee in te laten. Ze brachten nadrukkelijk bezwaar in tegen de methode van genezing-en-masse:

> Het komt ons voor dat deze massale aanpak - typisch verschijnsel van de tijdgeest - juist datgene is wat de verkondiging van het evangelie in de weg staat. Wat we nu meer dan ooit nodig hebben, is een vernieuwde intensieve aandacht voor de enkele vereenzaamde mens, een zeer zorgvuldig pastoraat waarin de mens, ook en juist de zieke, bij name gekend wordt. [275]

Enkele zieke gelovigen reageerden bitter dat ze hun dominee die deze verklaring mede had ondertekend, in geen maanden gezien hadden en woonden de campagne demonstratief juist wel bij. Op de laatste avond van de campagne verspreidden vier Gereformeerde predikanten het reeds genoemde pamflet waarin ze er bij de mensen op aandrongen Osborn's onderwijs over genezing niet te geloven. Het pamflet eindigde met de verklaring dat hun kerken het niet eens waren met deze leer.[276] Na de eerste avond riep de inspecteur van gezondheid Dr. R. Manthing, Van Amerom en Caldwell op het matje in zijn kantoor en zei tegen hen dat de campagne slechts voortgezet kon worden op voorwaarde dat de boodschap van genezing op een minder besliste wijze gebracht zou worden, en dat ze mensen die beweerden dat ze genezen waren, het advies zouden geven om hun arts te raadplegen of ze al dan niet hun medische behandeling konden stopzetten.[277] Gemeenteraadslid Kobus van de communistische partij CPN, wierp de vraag op in de gemeenteraadsvergadering van 8 september of "een universiteitsstad als Groningen zich de onzin kon veroorloven om zo'n Amerikaanse Raspoetin de gelegenheid te geven zijn magische kunstjes te vertonen.[278] Een humoristisch protest werd aangetekend door iemand die zijn been in gips op een hek hing met het onderschrift: "*Ik ben niet genezen door Osborn, maar door de doctoren van het Academisch Ziekenhuis. Halleluja*![279]

Het staat wel vast dat de Osborn-campagne zowel de Nederlandse samenleving als de kerk in opschudding heeft gebracht. Een opsomming van de verschillende commentaren, per kerk gerubriceerd, laat de verscheidenheid aan meningen zien:

Nederlandse Hervormde Kerk
J. Swijnenburg (23 augustus 1958)

> Maar wat ons het zwaarste weegt is dit: dat hier de indruk wordt gewekt, dat het leven in het geloof zonder verzoeking, kruis, moeite en beproeving zou zijn. ...
> Het evangelie zoals Osborn dit ons predikt roept ons op om te hopen op wat wij te zien krijgen bij zijn massa-meetings. Het suggereert ons een leven in het geloof zonder een enkele hindernis, noch van het lichaam, noch van den geest, waarbij alle ziekte genezen, alle twijfel geweken, alle bedreigingen van de boze verdwenen zijn. [280]

---

[275] Ingezonden Stukken – De evangelisatiecampagne van Osborn, *Nieuwsblad van het Noorden*, 27 augustus 1958 –, p.10. De namen van deze predikanten stonden met hun bijbehorende kerkgenootschap vermeldt onder dit artikel: G.F.W. Herngreen, J.E. Uitman, S. de Vries (Nederland Hervormd), A. Broek & A. Wijngaarden (Gereformeerd), Joh. Prins (Christelijk Gereformeerd), L. Dufour (Evangelisch Luthers), Dr. C.J. Munter (Luthers), W. Fleischer (Doopsgezind), D.G. van Vreumingen (Remonstrant) en W.E. van Petegem (Vrij Evangelisch).

[276] Osborn-campagne behoort tot het verleden, *Nieuwe Provinciale Groninger Courant*, 8 september 1958.De vier Gereformeerde predikanten, die dit pamflet verspreidden, waren: A. Broek, J.G. Marseille, W. Reeskamp and L. Zwanenburg.

[277] Osborn onderwerpt zich aan voorwaarden, *Nieuwe Provinciale Groninger Courant*, 5 September 1958.

[278] Osborn-prediking in de Groninger Raad, *Nieuwsblad van het Noorden*, 9 September 1958, p. 3.

[279] Osborn been, *Nieuwe Provinciale Groninger Courant*, 8 September 1958.

[280] J. Swijnenburg, Wel prediking maar geen reclame, *Hervormd Nederland* 14/33, 23 augustus 1958, p. 3.
Deze waarschuwing voor de komst van Osborn is van bijzonder belang omdat J. Swijnenburg later deelnam aan de commissie die het Herderlijk Schrijven van 'De Kerk en de Pinkstergroepen' publiceerde (hoofdstuk 4).

F.H. Landsman (6 september 1958)

> Kerk en Christenheid hebben in onze tijd in de dingen van het geloof overtuigende mensen nodig. Van zulke mensen gaat kracht uit.
> Zij zijn uitverkoren dienaren van God. En wij mogen om zulke dienaren bidden.
> Sceptici hebben we al genoeg.
> Dat Osborn een overtuigd getuige is van Jezus Christus staat wel vast.
> Als we ons dan toch verplicht achten op een aangelegen en centraal punt een zeer ernstig bezwaar tegen zijn optreden naar voren te brengen, dan is dit juist omdat we zo gaarne zouden zien dat de geestelijke beweging waarvan hij een representant is, niet ontaardt in een geestdrijverij, waardoor de gemeente van Christus niet gebouwd wordt. [281]

H.G. Groenewoud (11 september 1958)

> Het lijkt me toe, dat het positief de behoefte aan het levende, warme, zeer persoonlijke geloofsgetuigenis is, ook het meer gevoelsmatige dan dogmatische van dit getuigenis, dat velen trekt. [282]

Gereformeerde Kerk
W. Reeskamp (13 september 1958)

> U kunt ervan verzekerd zijn dat als Osborn zegt dat hij niet de christelijke religie maar de levende Christus predikt, hij bedoelt te zeggen dat de christelijke religie in de kerken wordt gepredikt, maar de levende Christus in de Pinkstergemeenten. Aldus is deze hele campagne een grote propagandastunt geworden voor de Pinkstergemeenten. [283]

G. Toornvliet (6 september 1958)

> Helaas hebben enkele predikanten van onze kerken een getuigenis de wereld in gestuurd, dat ons inziens misplaatst was. Hierin wordt heel Osborn's optreden als onschriftuurlijk bestempeld en wordt elke Bijbelse basis aan zijn optreden ontzegd. Dat betreuren wij zeer!
> Had men de gemeente willen voorlichten over zijn "genezings-theologie" – best – maar waarom hier het zwart-wit schema moest worden gebracht is ons een raadsel.
> Welk effect heeft dit getuigenis? De kerkmensen lopen nu nog harder naar Osborn dan anders! [284]

Rooms-katholieke Kerk
H. van Heijst (25 augustus 1958)

> De preken van Osborn zijn niets anders dan massasuggestie. Hij gebruikt het evangelie om mensen te suggereren, dat God hun ziekte niet wil, maar dat iedere ziekte iets is van de duivel Zijn leer zou ik gerust onchristelijk durven noemen. Hij eist van God wonderen. Daarop is ook heel zijn preek ingesteld. Van berusting in Gods wil hoort men geen woord.

---

[281] F.H. Landsman, Wonderen op het Malieveld, *Hervormd Nederland* 14/35, 6 september 1958, p. 1.
Dit belangrijke weekblad van de Nederlands Hervormde kerk wijdde zijn volledige voorpagina aan de campagne van Osborn in Den Haag.

[282] H.G. Groenewoud, Een vraag aan ons, *Hervormd Weekblad* 69/3490, 11 september 1958, p. 354.

[283] W. Reeskamp, Ik heb Jezus daar niet gezien, *Groninger Kerkbode* 69/37, 13 september 1958, p.3.

[284] G. Toornvliet, De evangelist Osborn, *De Strijdende Kerk* 12/332, 6 september 1958, p. 4. In de vele commentaren in verschillende Gereformeerde tijdschriften en kranten was Toornvliet een van de weinigen, die een positief oordeel gaf over Osborn.

[285]

De Bazuin (27 september 1958)

> Ons protest, ons scherpe protest, heeft betrekking op uitlatingen in deze trant: Als u gebeden hebt maar nog geen genezing hebt gevonden, hebt u nog niet echt gebeden. Dat is nog eens een bemoedigend woord voor zieken, die soms jarenlang hebben gebeden om genezing, zonder in dat opzicht verhoring te vinden. Schreeuw ze dan maar toe dat hun bidden "*dus*" geen echt bidden is geweest, zodat ze daarover eens stevig in de put kunnen zitten. Met dergelijke uitlatingen maakt dhr. Osborn niet maar een vergeeflijk slippertje, doch sticht hij kwaad en berokkent hij leed, waartegen we zo sterk mogelijk moeten opkomen. Niet het verhoring vinden, bewijst dat wij "*echt*" gebeden hebben, maar het gelovige hart, waaruit ons gebed voortkomt, beslist over de echtheid of niet van ons gebed. [286]

Vrije Evangelische Kerk
J. Enter Jr. (15 september 1958)

> Het deed merkwaardig aan dat de evangelist na de boodschap dat er geen grenzen zijn aan Jezus' macht, zelf de grens der genezing trok, deze eerste avond genazen de doven aan één oor. Was zijn geloof toen niet groot genoeg voor allen? [287]

Charismatici
W. Glashouwer (september 1958)

> Allereerst moeten wij *als kerken en groepen schuld belijden*. Dat wij het volle Evangelie, dat Jezus Christus niet alleen de zonden vergeeft, maar ook de zieken geneest niet in al zijn volheid en met volmacht gebracht hebben. De Kerk heeft deze schuld moeten belijden met het oog op de maatschappelijke vragen. De kerk zal dat moeten erkennen ten aanzien van het volkeren leven. Maar nu zijn we met de neus op de lichamelijke nood in de vorm van ziekten gedrukt. Wij hebben de Boodschap veel te veel *vergeestelijkt.* [288]

W.W. Verhoef (september 1958)

> Een verenigde, positieve christenheid had van de campagne een massale volksbeweging voor Christus kunnen maken. De tijd was rijp, alleen de christenen niet. Pas de eenheid der gemeente zal het geslaagde apostolaat brengen (Joh. 17:20,21). [289]

Pinkstergemeenten
A.van Polen (1 oktober 1958)

> Op het Malieveld begon een opwekking!
> Op deze opwekking is de duivel losgebrand, en ook de vrome wereld. Misschien wel de duivel in de vrome wereld. Hij kan ook vrome mensen voor zijn doel gebruiken …..

---

[285] H. van Heijst, Artsen zonder Grenzen, *De Volkskrant*, 25 augustus 1958. Dit artikel werd geciteerd in de krant *Trouw* van 26 augustus 1958 en in een overzicht van verschillende artikelen over de Osborn-campagne door W. Nijenhuis, Persschouw, *Woord en Dienst*, 18 oktober 1958 , p. 301-302.

[286] Genezingen op het Malieveld, *De Bazuin* 41/48, 27 september 1958, p.2.

[287] Ds. J. Enter Jr., Onder de loep *Ons Orgaan* 53/18, 15 september 1958, p.175.

[288] W. Glashouwer, Wat doen wij na Osborn?, *Vuur* 2/7, september 1958, p.4. Ds. Glashouwer nam evenals ds. Swijnenburg deel aan de commissie die het herderlijk schrijven 'De Kerk en de Pinkstergroepen' publiceerde.

[289] W.W. Verhoef, Evangelist T.L. Osborn Gods microfoon, *Vuur* 2/7, september 1958, p. 12. Vanwege de grote vraag werd een extra herdruk gemaakt van dit nummer van Vuur, dat de campagne van de Osborn op een positieve en tegelijkertijd kritische manier behandelde.

> Maar de zegen van deze campagne zal blijven. En in de hemel moet er feest zijn geweest, naar het woord van onze Heiland. [290]

K. Hoekendijk (oktober 1958)

> We zullen ons niet zoals anderen zorgen maken over de "teleurgestelde zieke mensen" en "al die nieuwe bekeerlingen", dat is Zijn zaak, niet de onze. [291]

(M.A. Alt) (november 1958)

> Dat de Kerken deze wonderbare krachten en Gaven verloren hebben is diep beschamend. Dat gemis is waarlijk niet met schimpwoorden op de trouwe arbeiders en vrome lieve woorden tot de arme kranken te loochenen of goed te praten. [292]

W.A. Caldwell (januari 1959)

> Wat er in Nederland is gebeurd, zal zeker worden herinnerd als een van de meest buitengewone opwekkingen aller tijden ... Ik veronderstel dat elke predikant en voorganger in dit land, dat in de theologie zo een belangrijke plaats inneemt, een keuze heeft moeten maken vóór of tegen het Evangelie van Christus, Zijn kracht en Zijn woord.[293]

De discussie over voor of tegen Osborn duurde maanden. Het Osborn-comité uit Den Haag zette het organiseren van regelmatige samenkomsten in de Willemskerk voort.[294] Verscheidene kerken belegden discussieavonden over het onderwerp. Op de Hezenberg werd een conferentie gehouden van 6-9 januari 1959 over het onderwerp "De kerk na Osborn", waarop 114 predikanten en voorgangers van verschillende denominaties, waaronder Pentecostalen, luisterden naar lezingen van C. Aalders en F. Boerwinkel.[295] Wat betreft deze na-activiteiten bracht P. van der Woude het volgende verslag uit aan Donald Gee:

> De bijeenkomsten brachten het land in beroering en zelfs nu worden er ook bijeenkomsten gehouden door de kerken, sommige voor en sommige tegen, zoals altijd het geval is bij dergelijke evenementen. Maar verschillende predikanten geven nu een duidelijk signaal af over zaken die de kerken uit hun leerstellingen hebben weggelaten. Gisteravond nog verklaarde een Nederlands hervormde predikant in Rotterdam, dat het zijn vaste overtuiging was dat de tijd zou komen dat Jakobus 5:14 met betrekking tot de zieken opnieuw in alle kerken zou worden beoefend. We hebben dit nog nooit in

---

[290] A. van Polen, Osborn in Den Haag, *Volle Evangelie Koerier* 21/4, 1 oktober 1958, p. 3.

[291] Karel Hoekendijk, Nabeschouwing over de Osborn-campagne in Nederland, *Stromen van Kracht 4/59*, oktober 1958, p. 110. Origineel citaat niet gevonden, terugvertaald vanuit het Engels.

[292] [M.A. Alt], Ontstellend pastoraal bedrog ..., *Gouden Schoven* 27/11, november 1958, p. 4.

[293] Wm. A. Caldwell, Yes ... Holland is different, *Faith Digest* 4/1, January 1959, p. 2 & p. 9.

[294] Bijvoorbeeld op 11 juni 1959, toen David du Plessis hun gastspreker was. In het begin van de jaren zestig trokken de Pinkstermensen zich terug uit deze commissie op voorspraak van de voormalige Gereformeerde minister ds. A.A. Leenhouts. (Zie hoofdstuk 4). Anno 1988 zijn er nog steeds bijeenkomsten met de dienst van genezing in de "Willemskerk".

[295] De twee aanwezige Pinkstervoorgangers waren P. van der Woude en H.N. van Amerom. Een verslag van Van der Woude werd gepubliceerd in het Engelstalige tijdschrift *Pentecost* 47, maart 1959, p. 2. Het is verbazingwekkend dat Van der Woude geen verslag publiceerde in zijn eigen tijdschrift *Volle Evangelie Koerier*. Dr. C. Aalders sprak over de impact die Osborn op de kerk en haar ambtsdragers had moeten hebben. Volgens Aalders had de realistische en zichtbare overtuiging van Osborn bewezen dat de kerk onder haar eigen normen leeft. Dr. F. Boerwinkel, die toen al betrokken was bij de commissie die het herderlijk schrijven over “De Kerk en de Pinkstergroepen” (zie hoofdstuk 4) voorbereidde, sprak over het thema "De toenemende reactie op de boodschap van de Pinkstergroepen en het antwoord van de kerk hierop", dat hij later ontwikkeld tot de lezing "De kerk en de appèl van de pinkstergroepen" Verslagen van deze lezingen werden gepubliceerd in het tijdschrift *Jezus is Overwinnaar*, februari 1959.

> Nederland meegemaakt. In Den Haag vertelde de voorzitter van het Osborn-comité, een Nederlands Hervormd predikant, mij persoonlijk dat hij niet alleen wenste dat Pinksteren in de kerken zou komen, maar dat elke kerk een Pinkstergemeente zou worden. Maar in de praktijk zullen natuurlijk vele andere predikanten het hier niet mee eens zijn. [296]

Over de vragen die de campagne opriep, werden twee boeken geschreven. De eerste, geschreven door H.J. Zweers (1893-1981), een notaris uit Den Haag en actief lid van de Gereformeerde Kerk, was een omvangrijke Bijbelse verdediging van Osborn's leer en bediening. Overeenkomstig zijn argumenten wijdde hij een hoofdstuk aan de relatie tussen de kerken en de pinkstergroeperingen waarin hij schreef:

> Maar de kerk moet weer eens gaan inzien, dat Jezus Christus ook de Heiland der wereld is. Er moet mee doorbraak komen naar buiten, dat zal ook het leven van de kerk ten goede komen. Niet in de eerste plaats een doorbraak van beginselen voor staat en maatschappij. Dat is ook wel van belang. Maar bovenal en in de eerste plaats een doorbraak van het Evangelie der verlossing ...Een dergelijke doorbraak kan er eerst komen wanneer de kerkmensen op hun gemeenschappelijk gebed zelf worden vervuld met de Heilige Geest. [297]

Hij stelde voor om de volgende zondagse eredienst te vervangen door een gebedssamenkomst, die geleid zou worden door de plaatselijke kerkenraad. De eerste druk van zijn boek van 230 pagina's, met als titel *Osborn en de Bijbel*, was binnen een maand uitverkocht. Binnen twee jaar verscheen er van Zweers nog een boek getiteld *Het volle evangelie?* waarin hij probeerde de kloof te overbruggen tussen de kerken en de Pinksterbeweging.[298] Het tweede boek over Osborn door Dr. F.A. Nolle met als titel *Gebedsgenezing en masse* was veel kritischer. Dr. F.A. Nolle (1905-1970) studeerde theologie in Leiden en medicijnen in Groningen. Hij studeerde in Leiden theologie en was sinds 1934 predikant bij de Nederlandse Hervormde Kerk. In Groningen studeerde hij medicijnen. Van 1947 tot 1950 was hij zendingsarts in Rantepao, op het eiland Sulawesi in Indonesië. In 1952 promoveerde hij op het medisch proefschrift *Predikant en Arts*.[299] In 1958 was hij geneesheer-directeur van het diaconessenhuis in Leiden. Nolle voerde aan dat er bij de Osborn campagne geen genezingen waren aangetoond, omdat men doctoren verbood op het podium te komen en er geen medische controle werd toegestaan op degenen die beweerden genezen te zijn..[300] Dr. S.T. Heidema,

---

[296] P. van der Woude, Immense crowds flock to T.L. Osborn's meetings in Holland, *Pentecost* no. 46, december 1958, p. 8.

[297] H.J. Zweers, *Osborn en de Bijbel*, Den Haag: J.N. Voorhoeve, 1959, p. 178. Het woord "doorbraak" is in deze paragraaf van bijzonder e betekenis. "Doorbraak" stond na de Tweede Wereldoorlog voor een politieke beweging, die de barrière wilde slechten tussen confessionelen en socialisten. Hun droom was één verenigde progressieve partij. Aanhangers werden vooral gevonden onder intellectuele Rooms-katholieken en orthodoxe Protestanten. In 1965 werd een boek gepubliceerd met de titel *T.L. Osborn doorbraak*. Dit laatstgenoemde boek was er echter vooral op uit om fondsen te werven voor de wereldwijde campagnes van T.L. Osborn.

[298] H.J. Zweers, *Het volle evangelie?* Den Haag: J.N. Voorhoeve, rond 1961. Zweers bleef de rest van zijn leven lid van de Nederlandse Lucasorde en was nauw betrokken bij de bijeenkomsten, die plaatsvonden in de Willemskerk in Den Haag, waar de dienst der genezing werd uitgeoefend. Kort voor zijn dood voltooide Hendrik Jan Zweers nog een boek waarin hij de Pinkstermensen verdedigde tegen W.J. Ouweneel, destijds behorende tot de Vergadering der Gelovigen, die in zijn boek *Domein van de Slang* beweerde dat de Pinksterbeweging tot het rijk van Satan behoorde. (H.J. Zweers, *De hemel komt naar de aarde*, Bussum: De Gooise Uitgeverij, 1981, p. 10-11).

[299] F.A. Nolle, Arts en Predikant (Utrecht: P. den Boer, 1952), M.D. Dissertatie - Rijksuniversiteit Utrecht, 4 november 1952.

[300] Dr. F.A. Nolle, *Gebedsgenezing en masse*, Wageningen: Zomer & Keunings, geen jaar), p. 15.

Nolle was op een aantal avonden bij de campagne in Den Haag een ooggetuige geweest. Omdat hij ook predikantbevoegdheid had, mocht hij op het platform zitten. Tijdens de campagne van Osborn werd hij geïnterviewd door de plaatselijke krant en uitte hij al felle kritiek (Er zijn geen woorden genoeg voor mijn verontwaardiging, *Nieuwe Haagsche Courant*, 30 augustus 1958, p. 5). Hij gaf verschillende lezingen, waarin hij de genezingsmethode van Osborn afwees (bijvoorbeeld in Utrecht in de Mattheuskerk op 19 september 1958: Wat ouderen gebeurt, *Woord en Dienst* 8/9, 2 mei 1959, p. 137).

neuroloog in Rotterdam die sympathie toonde voor Osborn's bediening, beweerde dat hij wel patiënten had onderzocht die tijdens de campagne genezing hadden ontvangen.[301]

Veel Pentecostalen probeerden voordeel te trekken uit de gewekte belangstelling. Piet Quist begon een "T.L. Osborn Boek- en Filmwinkel". Er werden verschillende boeken van Osborn vertaald en bij duizenden verkocht. De film "*Holland Wonder*", een Osborn-productie, werd jarenlang vertoond. Johan Maasbach die tot grote ergernis van het organisatiecomité door Osborn tijdens een voorbereidingsavond uitgekozen werd om als zijn vertaler te dienen tijdens de campagne in Den Haag, presenteerde zichzelf als de Nederlandse Osborn en trok grote menigten over heel Nederland.[302] Maasbach nam de methode en de stijl van de Amerikaanse genezingsevangelisten over en slaagde erin een indrukwekkend evangelisch imperium te bouwen. Sommige pinkstergemeenten kondigden aan dat de boodschap van Osborn navolging zou vinden in hun samenkomsten. Tussen de volkstellingen van 1947 (584) en 1960 (7,590) is er sprake van een groeistuip van personen, die zich bij de burgerlijke stand inschreven als Pinkstergelovige. De campagne van Osborn in 1958 zal daar ongetwijfeld aan hebben meegeholpen. De kritische houding van vele gevestigde kerken, stond vaak haaks op de beleving van velen die tijdens de campagne zelf gezegend waren of onder de indruk waren van het werk dat God deed. De kritiek en het wanbegrip van hun eigen kerk, dreef sommige van hen naar de Pinkstergemeente, waar de campagne uitsluitend positief werd beleefd.

3.2.5 Dienst der genezing in oecumenisch perspectief

Op welke wijze was nu de herontdekking van de dienst der genezing van oecumenische relevantie, zowel positief als negatief beschouwd? De tegenstelling tussen de verwerping van Lam Jeeveratnam en en de acceptatie van Elaine Richards toont aan dat een toepasselijke setting en integratie in de vertrouwde kerkelijke cultuur van groot belang is. Klaarblijkelijk was er openheid voor de dienst der genezing, maar moest deze aanvankelijk wel op creatieve wijze ingebed worden in de heersende kerkelijke culturen en liturgie. De emotionele en lichamelijke manifestaties die plaatsvonden tijdens Jeevaratnam's campagne maakten de Nederlandse Calvinistische gelovigen kopschuw, terwijl de rustige en niet-sensationele benadering van Richards veel breder geaccepteerd werd. Uit de bijeenkomsten van Elaine Richards ontstonden verschillende gebedsgroepen, waar de dienst der genezing de nodige persoonlijke aandacht kreeg. De interkerkelijke organisatie van de campagnes van Zaiss en Osborn bracht een buitengewone respons teweeg. Pentecostalen bewezen waardevolle partners te zijn zolang iedereen op hetzelfde doel gericht was. De schrijver heeft geen noemenswaardige spanningen tussen de verschillende leden van de organisatiecomités kunnen ontdekken. Integendeel, sommigen (F.A. Stroefhoff, H.J. Zweers, P.C. van Leeuwen) werden pleitbezorgers van de pinksterboodschap binnen hun eigen kerk. Een vereende poging van alle pinkstergroeperingen in 1964 om de Oral Roberts campagne tot nog een groter succes te maken, dan die van Osborn, miste de interkerkelijke dimensie en had betrekkelijk weinig resultaat. Tenslotte wil de schrijver de volgende kritische noten plaatsen, voornamelijk met betrekking tot de bijdrage van de Pentecostalen tijdens deze episode.

1. De genezingsbediening was te veel gericht op succes.

[301] Dr. S.T. Heidema, Genezingen op het Malieveld Alleen suggestie?, *Haagsche Courant*, 13 januari 1959, p. 14. Al bij de campagne van Hermann Zaiss stond dr. S.T. Heidema veel positiever ten opzichte van de dienst der genezing, terwijl dr. F.A. Nolle ook toen al daar fel op tegen op. Het Bijbelse principe dat iemand ontvangt naar gelang zijn geloof (Matteüs 9:29) lijkt ook van toepassing is op de diagnose van medische artsen.

[302] Johan Maasbach, *Waarom ik Christus predik*, Den Haag: Gazon, geen jaar, p. 116. In 1958 was Maasbach voorganger van een kleine pinkstergemeente in Gouda. Na de Osborn-campagne groeide zijn werk uit tot een indrukwekkende evangelisatie- en zendingsorganisatie met 12 gemeenten in Nederland en meer dan 2500 leden. Voor meer informatie over J. Maasbach: C. van der Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in Beweging*, p. 90-97. Na zijn dood volgde zijn zoon David Maasbach hem op, die over zijn ouders uitgebreide biografieën uitgaf.

Pentecostalen hebben in het algemeen de neiging om te denken en te spreken in absoluten, en staan daardoor niet erg open om andere opvattingen serieus te nemen. In deze context wreekte deze eigenschap zich doordat de absolute wijze waarop de evangelisten de boodschap van genezing brachten, niet werd genuanceerd en er onvoldoende aandacht was voor hen die niet genazen, maar daar wel vurig naar verlangden. Dit liet een aantal toehoorders gefrustreerd en teleurgesteld achter. De Pentecostalen gaven daarbij nauwelijks antwoord op de gerechtvaardigde kritiek, dat er aan deze personen geen passende nazorg werd verleend. Zij wezen voornamelijk op de indrukwekkende resultaten van de campagne die naar hun mening bewezen dat alles wat er gezegd en gedaan was van God moest zijn. Pagina's vol werden besteed aan getuigenissen van hen die beweerden genezen te zijn, maar kritiek werd gewoonlijk weggewoven als demonische tegenstand. Er werd nauwelijks aandacht geschonken aan de teleurgestelde duizenden die geen genezing ontvingen.[303] De verantwoordelijkheid en noodzaak van een bekwaam pastoraal team werd schromelijk onderschat.[304] Het feit dat men gefixeerd was op onmiddellijke en zichtbare genezing deed schade aan de belangrijke troostende en genezende functie die het gebed zelf heeft.

2. Het gevaar van persoonsaanbidding werd onvoldoende vermeden.

   Ondanks de herhaalde waarschuwingen van Zaiss en Osborn dat alleen God kan genezen en dat zij slechts de boodschap doorgeven, klampten de mensen zich soms letterlijk aan deze evangelisten vast. Waarom stond het organisatiecomité toe dat de mensen urenlang moesten wachten zodat Zaiss persoonlijk voor hen kon bidden? Was de gave van genezing slechts beperkt tot één man? De publicaties over de campagnes waren meer op de evangelist gericht dan op zijn boodschap. In de aanloop van de campagnes waren de Nederlandse

---

[303] Alleen *Kracht van Omhoog* besteedde één pagina om degenen, die niet de verwachte genezing ontvingen, te bemoedigen (Borkent, Voor hen die niet genezen werden, *Kracht van Omhoog* 22/7, 4 oktober 1958, p. 10.)

Stroethoff benadrukte dat Zaiss en Osborn nooit hebben gezegd dat degenen die niet genazen, een gebrek aan geloof hadden. Hij noemt dit een fabel en een nadrukkelijke leugen.

(F.A. Stroethoff, Er zijn geen grenzen ...!, P. 211-212). Hoewel Zaiss noch Osborn dit inderdaad nooit letterlijk zo hebben gepredikt, was hun claim dat God iedereen wilde genezen zo zwart-wit, dat deze gedachte wel in hun boodschap en nazorg werd geïmpliceerd. W. Sikken vertelt over een Nederlandse dame in een rolstoel, die door een van de raadgevers in Wuppertal werd verteld toen ze niet onmiddellijk werd genezen: "Dat komt door uw geloof, u gelooft het niet!" (W. Sikken, Een opwekkingsbeweging II, *Hervormd Weekblad* 63/3204, 14 augustus 1952, p. 338). Als antwoord op de vraag van de Indonesische autoriteiten gaf Osborn tien redenen waarom sommigen geen genezing ontvingen:

1. Sommigen hebben geen geloof
2. Sommigen zijn te trots om ernstig te bidden
3. Sommigen willen zich niet bekeren en de zonde in hun leven opgeven
4. Sommige willen Christus, de Geneesheer, niet in hun hart ontvangen
5. Sommigen willen anderen niet vergeven
6. Sommigen weten niet, dat God beloofd heeft hen te genezen
7. Sommigen willen Christus niet volgen
8. Sommigen willen niet geloven vóór ze zien, en dat is geen geloof
9. Sommigen doen de natuurlijke wetten van gezondheid geen geweld aan
10. Sommigen zijn van plan hun nieuw verworven gezondheid door te brengen in een leven van meer zonde, in plaats van Christus te willen dienen. (H.J. Zweers, Osborn en de Bijbel, p. 172.)

Sommige Pinksterleiders uit die tijd hadden een gematigder beeld, bijvoorbeeld:

- D. Gee, , *Trophimus I left sick. Our problems of divine healing*, Londen: Elim Publishing Co., 1952.
- J. Rietdijk, *Het Nut van Goddelijke Genezing*, Antwerpen, ca. 1954. Dit boekje van Rietdijk (de Nederlandse pionier van de Pinksterbeweging in Vlaanderen) werd door de meeste voorgangers van de Broederschap van Volle Evangelie Gemeenten gewaardeerd en onderschreven.

[304] Bij de Osborn-campagne in Den Haag waren er slechts 300 nazorgers.. Wim Verhoef (Nederlands Hervormd – vicaris), die samen met Ap van Polen (voorganger Pinkstergemeente) belast was met de nazorg, schreef achteraf:

"Ongetwijfeld zijn er mensen teleurgesteld en ik geef direct toe dat de pastorale kant het zwakke punt is in massameetings. Ik zat in de leiding van het nazorgwerk met ongeveer 300 medewerkers, maar wat betekent dit op 100.000 bezoekers? Ze hebben hun best gedaan; ze hebben gesjouwd wat ze konden, ook met hun geloof. "

(W.W. Verhoef, Evangelist T.L. Osborn Gods microfoon, *Vuur* 2/7, september 1958, p.10).

pinkstertijdschriften voornamelijk gevuld met Osborn's levensgeschiedenis in plaats van een bijbelse uiteenzetting over genezing. Pas toen de financiële noden en het machtsstreven van Zaiss en Osborn in conflict kwamen met hun eigen verlangen om hun eigen gemeente te zien groeien, werd deze persoonsaanbidding verbroken. Hetzelfde gebeurde ook in internationaal verband en maakte een einde aan de wereldwijde steun die de Pentecostalen in de jaren vijftig hadden gegeven aan de talloze gebedsgenezers. [305] De gave van genezing wordt genoemd in 1 Korinthe 12 als een van de charismata (genadegave), waardoor de gelovigen elkaar moeten dienen. Dit hoofdstuk in de Bijbel veronderstelt een volledige deelname van ieder lid in het lichaam van Christus. Om deze reden lijkt de methode zoals die geïntroduceerd is door Elaine Richards, waar alle gelovigen van verschillende lagen aangemoedigd worden om deel te nemen in de dienst der genezing Bijbelser dan genezing-en-masse die gecentreerd is rond één persoon.

3. De verbinding tussen genezing door goddelijke tussenkomst en de medische wetenschap werd niet voldoende erkend.

   Hoewel de Pentecostalen geen bezwaar hadden tegen de medische wetenschap of tegen medicijnen, werd dit nog steeds beschouwd als tweederangs. Samenwerking met of verwijzing naar een arts werd slechts gedaan als dit opgelegd werd door de autoriteiten. De Pentecostalen gaven nauwelijks antwoord op de gerechtvaardigde kritiek, dat zij de genezingen die tijdens de campagnes plaatsvonden niet door vakbekwame medici lieten bevestigen. Aan de andere kant hadden de kerken hun specifieke taak in de bediening van genezing verwaarloosd en steunden zij op de resultaten van de medische wetenschap. Moderne medische hulp ontbeert vaak de koesterende liefde en zorg die uitgaat van het gebed. Deze twee verschillende methodes om genezing te bewerkstelligen zouden elkaar moeten aanvullen in plaats van met elkaar te wedijveren. Laten beide disciplines hun wederzijdse beperkingen respecteren. [306] Christenen zouden niet zo hoogmoedig moeten zijn om de medische wetenschap te verwaarlozen of te verachten. Aan de andere kant hebben doktoren niet het exclusieve recht om te bepalen wat het beste is voor iemands gezondheid en al helemaal niet als hun oordeel beneveld is door tegenstrijdige economische belangen.

4. Genezing werd te veel beperkt tot het lichamelijke vlak.
   Het Pentecostalisme legt grote nadruk op het individuele geloof. Met betrekking tot de dienst der genezing impliceert dit dat de focus gericht is op genezing van het lichaam, niet direct bijvoorbeeld op genezing van zieke sociale structuren of ongerechtigheid. De lichamelijke genezingen in het Nieuwe Testament worden gepresenteerd als tekenen van het koninkrijk van God dat nabij is (Mattheüs 10: 7-8). Als de Pentecostalen gaan beseffen dat de genezing die zij op Bijbelse gronden verwachten, eveneens een herstel inhoudt van de hele schepping van God, dan kan hun oecumenische bijdrage van grotere betekenis worden. in het bijzonder als dit met dezelfde overtuiging en ijver gevolgd wordt zoals dit het geval is met betrekking tot lichamelijke genezing. Deze bijdrage zal naar de verwachting van de schrijver niet zo zeer op theologisch vlak zijn[307], maar eerder bewerkstelligen dat het

---

[305] Walter J. Hollenweger, *The Pentecostals,* p. 357.

[306] Er is een toenemende erkenning van dit standpunt, zowel door artsen als door verschillende kerkgenootschappen, waaronder de Pinkstergemeenten. In 1981 publiceerde de Stichting Opwekking van Ben Hoekendijk een verklaring, de zogenaamde "Vierhoutenverklaring", waarin stond:

"*Gebed met de zieken en de acceptatie van medische hulp spreken elkaar niet tegen, maar vullen elkaar aan."*

(Vierhoutenverklaring, *Trouw*, 17 juni 1981, p. 2). Zie ook: Ben Hoekendijk, Genezing vroeger en nu, *Opwekking* 21/223, april 1981, p. 2-6 & 21/224, mei 1981, p. 6-7).

[307] Dr. Karel J. Kraan doet dit bijvoorbeeld wel in zijn magnum opus over genezing en bevrijding, waarin hij zich afvraagt waarom Pinkstergroepen genezing baseren op Pasen c.q. het volbrachte werk aan het kruis en niet op Pinksteren c.q. op de gaven van de heilige Geest. (Dr. K.J. Kraan, *Genezing en Bevrijding Deel 2 - Spanningen in de dienst der genezing*, Kampen: J.H. Kok, 1984, p. 44.) Kraan maakt de klassieke fout van het verwachten van een pinksterbijdrage in het kader van de westerse academische theologie. Een andere klassieke fout die hij maakt, is de vooronderstelling dat Pinkstergelovigen Pneuma-gecentreerd zijn, terwijl ze in feite Christus-gecentreerd zijn

koninkrijk Gods zichtbaarder wordt in een voortdurend veranderende wereld. Met dit doel hebben de gebedsgroepen die begonnen zijn door Elaine Richards bewezen een goede start te zijn. Zij concentreerden zich op twee onderwerpen die integraal met elkaar verbonden zijn: genezing en de eenheid van de Kerk. [308]

3.3 OPNIEUW GENEZING IN DE NEDERLANDSE HERVORMDE KERK

De confrontatie met de dienst der genezing resulteerde in twee officiële publicaties binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. De eerste werd uitgegeven door de Provinciale Kerkenraad van Groningen en ging over het vraagstuk tot op welke hoogte samenwerking met de Pinkstergemeenten mogelijk en wenselijk was. De tweede was een veel omvangrijker studie van de "Hervormde Raad voor Kerk en Ziekenzorg", die een uiteenzetting gaf over de titel: "*Vragen rondom de gebedsgenezing*". Dit verslag werd geaccepteerd door de Generale Synode in 1959. Beide stimuleerden een dialoog met de Pinksterbeweging, die culmineerde in het herderlijk schrijven "De Kerk en de Pinkstergroepen" van 1960. We zullen eerst ingaan op de Groningse brief, omdat deze twee jaar voor het synodale verslag "*Vragen rondom de gebedsgenezing*" was verschenen, hoewel de laatstgenoemde studie reeds in 1951 was begonnen.

3.3.1 Pastoraal schrijven inzake de pinksterbeweging in Groningen

Op 16 september 1957 besloot de Provinciale Kerkvergadering van Groningen een "Pastoraal schrijven inzake de pinksterbeweging" te verzenden naar alle kerkenraden van haar district. Het doel van deze brief was volgens eigen zeggen: "*om beschouwingen en richtlijnen te geven betreffende de zogenaamde pinksterbeweging en de mogelijkheid van samenwerking met deze beweging*". De verspreiding van deze brief werd veroorzaakt door enkele opvallende gebeurtenissen, die in 1956 in het gehucht Niekerk waren begonnen. De aanzet was de wonderbaarlijke genezing van Harm Reitsema, een handelaar in bont die later getuigde:

> Begin november 1956, toen ik voor het eerst in de Pinkstergemeente te Groningen kwam, gaf geen dokter mij nog kans om twee maanden te leven.
> In juni van datzelfde jaar was ik geopereerd aan een tumor in mijn hoofd. Tenminste, dat beweerde de professor die mij geopereerd had. Enige maanden na deze operatie verergerde mijn toestand zienderogen en na andermaal de dokter geraadpleegd te hebben, bleek dat het gewezen tumorgezwel een kankergezwel was. Doch in mijn geval was alles reeds gedaan wat gedaan kon worden, zei de dokter en kon er noch door een medisch, noch door een chirurgisch optreden iets veranderd worden in mijn toestand, daar de kanker zich door bloed in mijn gehele lichaam had voortgezet en zich in het laatste stadium bevond. Er was dus geen redding voor mij meer mogelijk en ik had mij voorbereid om te sterven. Mijn zaken had ik geregeld, mijn testament opgemaakt en afscheid genomen van mijn vrouw en kinderen.
> Toen alles zover gekomen was en alle hoop opgegeven, lazen wij een uitnodiging in de krant om bijzonder evangelisatie- en genezingsdiensten in Groningen. Een week nadat ik iedere avond ten koste van bovenmenselijke inspanning deze diensten had bezocht en er voor mij gebeden was met handoplegging (Markus 16:18) gevoelde ik éénmaal dat er nieuw leven in mij kwam. De eetlust kwam weer, de slapte was weg en spoedig daarna kon ik weer aan mijn arbeid beginnen. Het wonder was geschied! Ik was genezen in de Naam van Jezus.
> Het heerlijkste van alles is echter dat mijn leven nu geheel veranderd is geworden, en dat ik mag weten verzoend te zijn met God door het bloed van Jezus Christus.

[308] In zijn toespraak tot de Algemene Synode van de Nederlands Hervormde Kerk d.d. 9 februari 1959, noemde ds. P.C. van Leeuwen deze twee items als de belangrijkste onderwerpen van de gebedsgroepen. (Notulen van de Algemene Synode van de Nederlands Hervormde Kerk van 9-11 februari 1959 te Zeist, p. 27).

> Ook in mijn huisgezin en in mijn werkzaamheden is alles anders geworden sinds ik Jezus volkomen ben gaan volgen. [309]

De campagne waar Reitsema naar verwees werd gehouden in het clubgebouw van de speeltuin Centrum Zuid aan de Driemolendrift in Groningen, dat een maximumcapaciteit van vijftig zitplaatsen had. Gedurende drie opeenvolgende avonden bad de Zwitserse Amerikaan Richard Ruff voor Reitsema, die binnengebracht was op een stretcher en vergezeld werd door een groep van vijftien mensen uit zijn dorp. Reitsema werd niet genezen, maar klampte zich vast aan deze allerlaatste strohalm. Hij bezocht vervolgens de gebedssamenkomst van de plaatselijke Pinkstergemeente, die op dat moment slechts zeven leden en vijfentwintig bezoekers had.



Herman van Amerom ca. 1958

De toen nog jonge voorganger Herman Nicolai van Amerom (geboren 1933) bad luid voor hem in tongen, hetgeen heel ongewoon was in die dagen. De volgende dag voelde hij zich veel beter; na maanden van vloeibaar voedsel at hij roggebrood met spek en rookte hij weer een sigaar. Zelfs de dokter moest toegeven: "Geen enkele arts of professor kon Reitsema genezen Er is een groot wonder gebeurd".[310] Hij leefde hierna nog vijftien jaar en stierf aan een hartaanval. [311] In een klein dorp als Niekerk met slechts 300 inwoners verspreidde dit nieuws zich als een lopend vuurtje. Toen Reitsema Van Amerom uitnodigde om samenkomsten in zijn huis te houden, bleek de woonkamer veel te klein te zijn. Zelfs de openbare school kon de menigte niet bevatten. Uiteindelijk besloot men het grootste gebouw in het dorp te gebruiken: de Nederlandse Hervormde Kerk. De predikant van die kerk, ds. G.J.J. Liefting, die gewend was aan een gemiddelde opkomst van 15 personen op zondagmorgen kon zijn ogen niet geloven toen zijn kerk volgepakt was met meer dan 400 mensen op vrijdagavond. De burgemeester van Oldekerk, de gemeente waaronder Niekerk viel, bespeelde het orgel. De samenkomsten die aangekondigd werden in de krant als "Evangelisatie en Genezingsdienst" [312] duurden maandenlang. De bijeenkomsten werden geleid door de jonge pinksterevangelist Herman van Amerom, maar het gebed voor de zieken met handoplegging deed hij altijd samen met de aanwezige predikanten nadat hij hen had geïnstrueerd hoe ze dit moesten doen. Ds. G.J.J. Liefting, de predikant van de Hervormde Kerk in Niekerk was razend enthousiast en jubelde:

---

[309] Harm Reitsema, Uit de arbeid Getuigenis, *Pinksterklanken* 10/2, februari 1957, p.7-8.

Geciteerd uit de *Heilsfontein* van februari 1957. Dit getuigenis ging vergezeld van een verklaring van H.N. van Amerom waarin de genoemde feiten werden bevestigd. Tevens gepubliceerd in *Kracht van Omhoog* 20/16, 23 februari 1957, p.5. Reitsema voegde ook zijn telefoonnummer toe (Niekerk nr. 53) zodat lezers hem konen bellen om e.e.a. te verifiëren.

[310] P.v.d.Woude, Uit de gemeenten, *Volle Evangelie Koerier* 19/12, June 1957, p. 4.

[311] Persoonlijk interview met Herman van Amerom te Nieuwegein d.d. 30 september 1987.

[312] Zie bijvoorbeeld: *Nieuwsblad van het Noorden*, 07-02-1957, p. 4.

> Dit is nu hetgeen waar ik bijna tien jaar naar verlangd heb, dat de mensen in Niekerk zullen getuigen van hun geloof. Nu is het gekomen, weliswaar anders dan ik gehoopt heb en min of meer buiten de kerk om, maar het is er en daar ben ik blij om. [313]

Toen de Gereformeerde dominee en radio-evangelist G. Toornvliet over deze opwekking las verheugde hij zich, en sloot hij zijn artikel af met de volgende oproep:

> Het dilemma: Geesteloze Kerk of Kerkloze geestdrijverij mag het laatste woord niet zijn. Het moet meer en meer worden, een door de H. Geest vervulde Kerk, waarin de Heere Jezus vele tekenen doet in geloof, bekering, liefde en genezing. [314]

Over heel Westerkwartier zoals dit deel van de provincie genoemd wordt, werd Van Amerom uitgenodigd om evangelisatiesamenkomsten te houden, gewoonlijk op doordeweekse avonden. Soms kwamen ze bijeen in particuliere huizen, soms in openbare gebouwen, soms in kerkgebouwen. In februari 1957 had Van Amerom reeds bijeenkomsten gehad in 25 dorpen en steden en hij predikte soms wel twee of drie keer per dag.[315] Ds. J.G.U. van Hoogstraten, Nederlands Hervormd dominee te Stadskanaal, zei:

> Ik heb voor het eerst meegemaakt dat mensen na afloop niet uit de kerk gaan maar blijven zitten. Dronkaards lopen uit de kroegen en bekeren zich. [316]

In de publiciteit werd er de nadruk op gelegd, dat er geen sprake mocht zijn van persoonsverheerlijking, zoals blijkt uit een artikel in de Friese Koerier:

> Zowel de predikanten als de heer Van Amerom en allen die bij deze opleving betrokken zijn, doen hetgeen zij kunnen om te voorkomen dat uit deze gebeurtenissen een bepaalde persoonsverheerlijking ontstaat, gericht op „de man, die zieken kan genezen". „Die man doet niets en kan ook niets", zegt de heer Van Amerom zelf, „God werkt hier, door Zijn Geest". [317]

Te Grootegast sprak Van Amerom in de Gereformeerde kerk met meer dan 1.000 aanwezigen. De dominee verzocht hem dringend om de volwassendoop niet te noemen en met de zieken mocht alleen in de consistoriekamer gebeden worden. G.J.J. Liefting bood Van Amerom aan om hem tot evangelist aan te stellen van de Nederlandse Hervormde Kerk.
Hij had reeds een aanstellingsbrief kunnen regelen, maar de voorwaarde dat hij zou zwijgen over de volwassendoop kon Van Amerom niet ondertekenen. In zijn eigen gemeente doopte Van Amerom velen, die gedurende zijn campagnes tot bekering waren gekomen, hoewel hij tijdens zijn campagnes nooit over de doop sprak. Hij eiste altijd dat de doopkandidaten hun voornemen om zich te laten dopen eerst met hun plaatselijke predikant zouden bespreken en raadde hen aan in hun kerk te blijven en daar een getuige te zijn van wat God in hun leven had gedaan. Niettemin werd de praktijk van de doop een onoplosbaar probleem, dat verdeeldheid veroorzaakte. De Gereformeerde dominee van Oldekerk H. de Zwart die aanvankelijk zijn bediening ondersteunde, keerde zich helemaal tegen Van Amerom. Vanaf sommige kansels werd nu gewaarschuwd om deze

---

[313] Revival in het Westerkwartier, *Nieuwe Provinciale Groninger Courant*, 26 januari 1957. Ook gepubliceerd in de *Nieuwe Drentse Courant*; in zijn geheel overgenomen in *De Oogst* no. 259, maart 1957, p. 3-4 en in Pinksterklanken onder de titel “WAT ER IN HET NOORDEN VAN ONS LAND GEBEURT”, *Pinksterklanken* 10/3, p. 7-8. Gedeeltelijk is dit krantenartikel ook geciteerd in: H.N. van Amerom, Opwekking te Groningen, *Volle Evangelie Koerier* 19/9, 1 maart 1957, p. 3.

[314] G. T. (oornvliet), Een opwekkingsbeweging in het noorden, *De Strijdende Kerk* 12/297, 4 mei 1957, p. 8.

[315] H.N. van Amerom, Opwekking te Groningen, *Volle Evangelie Koerier* 19/9, 1 maart 1957, p. 2-3. Ook gepubliceerd in *Kracht van Omhoog* 20/19, 23 maart 1957, p.5.

[316] H.v.d.Brink, Geestelijk wereldfront, *Kracht van Omhoog* 20/16, 23 februari 1957, p.5.

[317] OPMERKELIJKE DINGEN IN GRONINGERLAND- In Niekerk en Oldekerk is van geestelijke opwekking sprake, *Friese koerier*: onafhankelijk dagblad voor Friesland en aangrenzende gebieden, 02-03-1957, p. 9

samenkomsten niet meer te bezoeken. Zeer tot zijn spijt moest Liefting breken met Van Amerom, omdat hij vreesde dat hij zijn salaris zou kwijtraken als ze de samenwerking zouden voortzetten. De Provinciale Kerkvergadering van de Nederlandse Hervormde Kerk in de kerkprovincie Groningen voelde zich gedwongen om een helder standpunt in te nemen ten aanzien van de Pinksterbeweging en binnen enkele maanden verscheen er een rondschrijfbrief van drie pagina's, die naar alle kerkenraden in hun district werd verzonden. In dit schrijven dat op 16 september 1957 werd verzonden werd erkend dat de Pinksterbeweging onderscheiden moest worden van andere sekten, omdat zij vriendelijker was, bereid was om samen te werken en haar geloofsbelijdenis acceptabel was. Om deze reden werd een dialoog niet verworpen:

> Wanneer dus uit plaatselijke omstandigheden contact met de Pinksterbeweging voortvloeit, is er uit dit oogpunt aanleiding te vinden om met deze beweging het gesprek te voeren, evenals dat geschiedt of getracht wordt te doen geschieden met de verschillende kerken. [318]

Het schrijven sprak zelfs over een pinksterbeweging binnen de kerk:

> Een pinksterbeweging in de kerk, hoe gaarne zullen we die begroeten! Maar dan ook in de kerk, en niet los naast en nog minder tegenover de kerk! Hoe zou de Heilige Geest niet machtig zijn om, ook door onze gemeenten heen, te getuigen en te doen getuigen van de grote werken Gods? [319]

Maar toen het aankwam op de praktische kant van samenwerking was de brief veel voorzichtiger. Ze vermoedden dat de Pinksterbeweging alles zou oogsten van wat er was gezaaid:

> Het is een illusie om te menen dat men vreedzaam samen kan zaaien en dat het maaien en oogsten later wel aan ieder op eigen gelegenheid kan worden overgelaten. Inderdaad zijn er bij het zaaien vaak niet zoveel moeilijkheden. Die komen des te meer bij het maaien en binnenhalen van de oogst. In welke schuur zal het nieuwverworven koren worden binnengebracht? ... Ook de Pinkstergemeente zal haar aanvankelijke terughoudendheid en bescheidenheid toch laten varen en zich openbaren als een afscheuring (secte). Zij zal zichzelf trachten uit te breiden, niet alleen ten koste van de “wereld” maar ook ten koste van de kerk; en haar gelederen trachten te versterken met behulp van afgezogen leden van de kerk. Daarom is het gevaar van een dergelijke samenwerking dit, dat men de afbraak van de eigen gemeente helpt voorbereiden.[320].

De verwachting die in de laatste zin werd uitgesproken bleek in de praktijk niet het geval. Integendeel, het wekelijks bezoekersaantal van de erediensten van de Nederlandse Hervormde Kerk te Niekerk groeide bijvoorbeeld van 15 tot 200, ondanks het feit dat sommigen zich voegden bij de Pinkstergemeente. Harm Reitsema bleef lid van de Nederlandse Hervormde Kerk en liet zich niet volwassen dopen. Wel bezocht hij regelmatig de Pinkstergemeente “Gemeente Gods” in Groningen. Aan het eind ging het pastoraal schrijven in op de praktische vraag wat er gedaan moest worden met hen die in de Pinkstergemeente gedoopt waren door onderdompeling en er toch voor kozen om daarna lid te blijven van de Nederlandse Hervormde Kerk. De kerkenraden kregen het positieve advies:

> U behandele deze mensen niet als waren zij vijanden van het Kruis, als mensen die buiten de gemeenschap der kerk behoren, maar als mensen die een stuk van de rijkdom

[318] Provinciale Kerkvergadering van Groningen, *Pastoraal schrijven inzake de pinksterbeweging*, Groningen: 16 september 1957, p. 1.
[319] Ibid, p. 1
[320] Ibid, p. 1-2.

> der belijdenis onzer kerk kwijt zijn en daarmee ook een stuk van de eigen belijdenis, wanneer ze die in onze kerk hebben afgelegd. [321]

Desalniettemin werd impliciet geadviseerd om deze personen niet te laten deelnemen aan het Heilig Avondmaal, met als belangrijkste argument dat de sacramenten van doop en avondmaal niet gescheiden kunnen worden. De vraag moet gesteld worden of de leden van de Provinciale Kerkvergadering van Groningen die dit schrijven hebben opgesteld[322], beseften dat zij hiermee hun eigen leden wel degelijk het gevoel gaven dat zij “buiten de gemeenschap der kerk behoren”.

Volgens Van Amerom werd de opwekking tenietgedaan wegens het verzet van de kerken en het gebrek aan mankracht en pastorale en materiële ondersteuning vanuit de Pinkstergemeente. Hij moest alles op eigen houtje doen en had zelfs geen auto om rond te reizen. Het Pastorale Schrijven van de Provinciale Kerkvergadering Groningen is een voorbeeld van de kerkelijke huichelachtigheid van die jaren. Terwijl de oecumene werd nagestreefd op internationaal niveau, bleef het beleid op landelijk en provinciaal niveau beperkt tot zelfbehoud en conservatisme. De samenstellers van de brief moedigden aan tot een dialoog, maar hadden zelf het fatsoen niet om een gesprek aan te gaan met Van Amerom. Er werd geen melding gedaan van de "dienst der genezing" en de naam van Van Amerom kwam in het schrijven zelfs niet voor. Het beeld dat geschilderd werd was een karikatuur van de werkelijkheid. Door deze handelswijze werd het stof dat deze opwekking deed oplaaien wel tijdelijk onder het tapijt geschoven, hetgeen uiteindelijk alleen maar smerigheid teweegbrengt. Wat kwalijker is: men onthield haar eigen kerkgangers van de zegen die God voor hen in petto had. Waarom konden de plaatselijke predikanten niet eenvoudig de bediening die de jonge Van Amerom hun had voorgedaan, niet voortzetten binnen de kaders van hun eigen kerkelijke traditie? Waarom werd er geen lering getrokken uit het feit dat er voor deze dienst der genezing grote belangstelling bestond en er velen door gezegend werden?

3.3.2 Synodaal rapport “Vragen rondom de gebedsgenezing”

Een intensere benadering vinden wij in het rapport "*Vragen rondom de gebedsgenezing*". Hoewel het slechts de Pinksterbeweging zijdelings benaderde, propageerde het wel een integratie van de bediening van de genezing binnen de grenzen van de Nederlandse Hervormde Kerk. De diensten met E.B. Richards en de artikelen van F.A. Stroefhoff over zijn bezoek aan Hermann Zaiss had vragen opgeworpen over het officiële standpunt van de Nederlandse Hervormde Kerk ten opzichte van genezing door gebed. De ouderling Kloos bracht de zaak ter discussie op de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk op 14 november 1951. Kloos vreesde dat de berichten van de heer Stroethoff en de daaraan gekoppelde gebedsdiensten, bedrog en geldklopperij zouden ontlokken. [323] Als antwoord werd hem meegedeeld dat het Moderamen van de Generale Synode advies over deze zaak aan de de Raad voor Kerk en Ziekenzorg had gevraagd. Deze Raad werd in 1940 gesticht met een drievoudig doel van pastorale hulp, diaconale ondersteuning en training.[324] De Raad bestond uit predikanten, artsen en verpleegsters. In augustus 1945 werd ds. Pieter Cornelis van Leeuwen benoemd tot de full-time secretaris, hetgeen hij bleef tot zijn pensioen in mei 1975. Van Leeuwen werd geboren op 13 januari 1910 te Cothen, waar zijn vader stond als dominee. Hij was tijdens zijn jeugd vaak ziek, waardoor het vraagstuk over ziekte en lijden hem erg bezighield.[325] Zijn theologische opstelling werd sterk beïnvloed door de boeken van J.C. Blumhardt en Agnes Sanford. Samen met ds. Wim Plug van de Hezenberg woonde in 1951 een conferentie bij te High

---

[321] Ibid p. 2.

[322] Het schrijven was ondertekend door A.K.L. Bloem (praeses) en D. Hokwerda (scriba).

[323] Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde kerk ten jare 1951/1952, ’s-Gravenhage: N.V. De Nederlandse Boek- en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1955, gehouden van 12-14 november 1951 in het gebouw “Woudschoten” te Zeist, derde zitting, woensdag 14 november 1951, p. 277.De handelingen en acta’s van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken zijn voor het grootste deel digitaal te raadplegen op: http://pkn-acta.digibron.nl/overview

[324] P.C. van Leeuwen, Ziekenzorg, *Encyclopedie van het Christendom - Protestants Deel*, Amsterdam: Elsevier, 1955, p.747.

[325] P. Koenes, *In de kracht van de Geest*, Kampen:Kok, 1974, p. 95.

Leigh, waar Agnes Sanford en Elaine Richards een lezing hielden. Zijn positieve en actieve betrokkenheid in de dienst der genezing maakte hem alom bekend en gerespecteerd onder de Pentecostalen, die hem unaniem verzochten voorzitter te worden van het Osborn-comité te Den Haag.[326] De voorzitter van de Raad was Dr. Johan van der Spek, theoloog en arts. De studie over de gebedsgenezing maakte langzaam vorderingen. De meeste raadsleden waren reeds overbelast en bovendien waren de meningen over dit onderwerp nogal verdeeld.[327] Gedurende de eerste maanden werden er gesprekken gevoerd met enkele leidinggevende personen in de dienst der genezing, waaronder mw. Elaine B. Richards, de heer en mevrouw Stroefhoff en mevrouw Van der Meer. In het voorjaar van 1952 werd er een "zeer tijdelijk verslag" gezonden aan het synodaal bestuur waarvan het belangrijkste gedeelte werd gepubliceerd in het tijdschrift *Woord en Dienst*.[328] Daarna legden de zeven theologen in de Raad zich ieder toe op een verschillend aspect van de Bijbelse bediening van de genezing. Hun conclusies werden gedeeld op een conferentie van ziekenhuispredikanten in september 1952 te Driebergen.[329] De doctoren in de raad bespraken het verslag met enige van hun geïnteresseerde collega's, hetgeen resulteerde in een gebedsgroep van tien doctoren. Samen met hun inbreng werd er een ontwerptekst opgesteld, waarop ieder raadslid commentaar kon geven. Ds. A. Hijmans (een gepensioneerd ziekenhuispredikant) stelde het slotdocument hieruit samen. Tenslotte kon acht jaar later het lijvige rapport van 221 pagina's worden aangeboden.

Het werd besproken op de Generale Synode van 9 februari 1959. Opvallend genoeg was dit het volgende agendapunt, nadat de vergadering een verslag over de doopppraktijk binnen de Nederlandse Hervormde Kerk had besproken. Het rapport met als titel *Vragen rondom de gebedsgenezing* werd aangeboden en toegelicht door achtereenvolgens dr. J. v.d. Spek, ds. P.C. van Leeuwen, ds. A. Hijmans en dr. J.C.J. Burkens (psychiater). In zijn inleiding aan de Synode, noemde Van Leeuwen vier historische lijnen:

1. De Hervormde lijn van J.C. Blumhardt en Andrew Murray, die het verband legt tussen ziekte en zonde. Deze lijn inspireerde in Nederland onder meer de hof predikant Dr. J.H. Gerretsen[330] en ds. Wim Plug.
2. De Anglicaanse lijn van James Moore Hicks en mevrouw E.B. Richards, die de nadruk legt op de sacramentele kant.

---

[326] P.C. van Leeuwen, persoonlijke interviews in Den Haag 3 oktober 1984 en 6 februari 1986.

Van Leeuwen typeert zichzelf als staande tussen orthodox en charismatisch. Sinds eind jaren vijftig spreekt hij af en toe in tongen, maar hij maakt er geen sjibbolet van. Hij studeerde theologie aan de Universiteit van Leiden samen met Dr. F.A. Nolle. Hij genoot ervan samen te werken met zijn pinkstervrienden, hoewel hun tactloosheid hem wel eens tegenstond. Van Leeuwen was een goede vriend van David du Plessis, die hij regelmatig uitnodigde voor lezingen.

[327] Raad voor Kerk en Ziekenzorg, *Vragen rondom de gebedsgenezing* , Den Haag: Lectuur Bureau Nederlandse Hervormde Kerk, 1959, p. 3.

[328] J. v.d. Spek en P.C. van Leeuwen, Officiële mededelingen: Rapport over gebedsgenezingen, *Woord en Dienst*, 3 mei 1952, p. 142. De woorden "zeer tijdelijk" worden genoemd in *Vragen rondom de gebedsgenezing*, p. 3. Dit tussentijds verslag spreekt respectvol de dienst der genezing van E.B. Richards, hoewel sommige van haar uitspraken als te absoluut werden beschouwd. Men is kritischer ten opzichte van Hermann Zaiss vanwege zijn anti-kerkelijke houding en het feit dat hij een eigen kerkverband heeft opgericht, waar wederdoop en avondmaal wordt bediend. .

[329] Ds. P.C. van Leeuwen, Wat zegt de Schrift over gebedsgenezing, *Woord en Dienst,* 17 januari 1953, p. 20-21.

De onderwerpen waren als volgt verdeeld:
Dr. J. van der Spek: Ziel en Lichaam
Ds. H.J. Dijckmeester: Woord en werk bij Christus en zijn discipelen
Ds. H. van 't Hof,: Ziekte en demonie
Ds. J.C. van Dongen: De samenhang van ziekte en zonde
Ds. G.J. Koolhaas: Motief der genezingen
Ds. A. Heijmans: Betekenis van het geloof voor de genezing
Ds. P.C. van Leeuwen: Het verschil tussen ziekte en lijden.

[330] J.H. Gerretsen was een fervent promotor van een liturgische reformatie en stond open voor de boodschap van genezing door geloof. In 1914 bezocht hij Bad Boll en hun motto "Jesus ist Sieger" (Jezus is Overwinnaar) maakte diepe indruk op hem. (Prof. dr. G. van der Leeuw, *Jan Hendrik Gerretsen*, Den Haag: Adoremus, 1943, p. 22). In 1916 werd Gerretsen geestesziek. Het is niet bekend of hij contact heeft gehad met de Pinksterbeweging, maar hij schreef wel dat hij een nieuwe Pinksterdag verwachtte, die licht zou geven in de huidige nacht van de Reformatie (Dr. JH Gerretsen, *Keur van overdenkingen*, Nijmegen: H. ten Hoet, 1925, p. 135).

3. De lijn van Hermann Zaiss, die zich enigszins in antikerkelijke richting beweegt.
4. De Pinksterlijn van T.L. Osborn.[331]
Dr. Burkens zette uiteen dat de Raad geen medische controle van de genezingen adviseerde, zoals de Rooms-Katholieke Kerk dit gewend was te doen, omdat dit een valse scheiding veronderstelde van het natuurlijke en het bovennatuurlijke. Hij voegde eraan toe: "Men kan genezing niet onderzoeken als een zaak van het geloof". [332] Het rapport werd alom gewaardeerd en velen roemden het. Na een langdurige discussie van vijf uur besloot men het te publiceren, nadat er enige minieme veranderingen[333] in aan werden gebracht. Er werd voorgesteld om een minder academische versie op te stellen voor kerkleden. C.M. Luteijn was van mening dat dit een van de prachtigste verslagen was, die ooit aan de Synode was aangeboden; het speet hem slechts dat dat het niet veel eerder verschenen was: "*... want dat zou een hele massa onrijpe en dwaze uitingen hebben kunnen voorkomen en misschien ook het optreden van Osborn tot zeer bescheiden proporties hebben teruggebracht*"[334]

Het verslag begon met de opmerking dat de recente belangstelling in genezing door gebed een tegenactie was ten aanzien van de historische ontwikkeling sinds de Reformatie, waarbij de Kerk zich in toenemende mate concentreerde op het welzijn van de ziel, terwijl de medische wetenschap al haar kundigheden wijdde aan het menselijk lichaam. De schrijvers merkten echter een nieuw bewustzijn op, dat deze twee componenten van de mens niet gescheiden kunnen. Niet voor niets was er voorheen de gecombineerde functie van de priester-dokter (p.11-18). [335] Het verslag bestreed de passieve acceptatie van ziekte; in lijn met de medische wetenschap wil zij ziekte als abnormaal beschouwen en een kwaad dat bestreden moet worden (p.93-100). Door deze stellingname gaven zij een nieuwe invulling aan vraag 27 van de Heidelbergse catechismus, waarin als antwoord vermeld wordt:

> De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met zijn hand nog onderhoudt, en alzo regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijze en drank, *gezondheid en krankheid*, rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van zijn vaderlijke hand ons toekomen. [336]

---

[331] Kort verslag van de vergadering der Generale Synode te Woudschoten op 9, 10 en 11 februari 1959, *Woord en Dienst*, 7 maart 1959, p. 71-72. Handelingen van de vergadering van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde kerk gehouden van 9 tot en met 11 februari in het gebouw "Woudschoten" te Zeist, eerste zitting maandag 9 februari 1959, p. 26-27. De historische inleiding van P.C. van Leeuwen is in het rapport Vragen rondom gebedsgenezing zelf weggelaten. Van Leeuwen beschouwde de positie van Zaiss ergens tussen de Hervormde kerk en de Pinkstertraditie.

[332] Handelingen van de vergadering van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk gehouden van 9 tot en met 11 februari in het gebouw "Woudschoten" te Zeist, 9 februari 1959, p. 28. In het rapport is dit uitgewerkt op p. 178-180, waar o.a. werd vermeld:

"*We houden ons echter scherp voor ogen dat hoewel een serieuze controle van grote betekenis kan zijn, deze controle de betrokken patiënt zelf groot nadeel kan berokkenen." "De pas genezene, kan in een toestand van ernstige twijfel geraken op het moment dat zijn genezing door deskundigen aan een nauwgezet en kritisch onderzoek onderworpen wordt*." (*Vragen rondom de gebedsgenezing*, p. 179)

[333] Ibid. De drie aanpassingen c.q. toevoegingen die werden voorgesteld zijn:
1. Speciale genezingsdiensten hebben het gevaar dat het gebed losgemaakt wordt van het leven van de gemeente.
2. Het wordt wenselijk geacht dat het rapport ook aandacht geeft aan genezingswonderen van spiritistische zijde.
3. Ziekte laat niet alleen tegenstand zien. In de ziekte is iets dat men passief moet aanvaarden, omdat men creatuur is.

[334] C.M. Luteijn, Brieven uit de synode II, *Hervormd Weekblad* 70/3513, 26 februari 1959, p. 163.

[335] *Vragen rondom de gebedsgenezing*, p. 11-18. Dit standpunt wordt ook ingenomen door Dr. FA Nolle Arts en Predikant, *Gebedsgenezing en masse*, p.114-115. Hollenweger heeft ook gewezen op het belang van de functie van de priester-arts c.q. (medicijnman) in de Afrikaanse setting (W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, p . 360-362.)

[336] Vraag 27 van de Heidelbergse Catechismus, die wordt gelezen op de 10e zondag van het hervormde kerkelijk jaar luidt: "Wat verstaat gij door de voorzienigheid Gods? " (J.N. Bakhuizen van den Brink, ed., *De Nederlandsche Belijdenis Geschriften*, Amsterdam: Holland, 1941, p. 161). Het deel van het antwoord dat cursief in de tekst staat, wordt door veel tegenstanders van gebedsgenezing aangehaald om te bepleiten, dat wij in ziekte moeten

De “Commissie van Rapport”[337] welke het rapport in voorbereiding van de synode moest beoordelen, ging met het grootste deel van het rapport akkoord. Wel vond de commissie dat er scherper onderscheid gemaakt moest worden tussen zonde en ziekte, omdat ziekte een bedreiging is, maar niet een vijandige macht zoals zonde dat wel is. Ds. A. Hijmans antwoordde hierop: "*dat in de bijbel bepaald zonde en ziekte met elkaar in verband gebracht worden”*[338] en vulde aan dat, *"Als we de gedachte, dat we ons tegen het ziek-zijn moeten verzetten, weglieten, zou het rapport de tanden worden uitgetrokken.”*[339] Het rapport brak met de Reformatorische traditie, dat de wonderen van genezing slechts nodig waren in het eerste stadium van de ontwikkeling van de Christelijke gemeente (p.119-131). Het verslag besloot met een praktische overweging over de genezingsbediening in de kerk. Dit gedeelte dat ook inging op de genezingspraktijk van de Pinkstergemeente, lijkt een geforceerd compromis tussen de verschillende meningen van de raadsleden. [340] Terwijl er enige aarzeling was om een afzonderlijke "dienst der genezing" te erkennen naast de "dienst van het Woord" en de "dienst van de sacramenten", werd de waarde van genezingsdiensten als een onderdeel van de verkondiging van het Evangelie wel gerespecteerd. Wat betreft de "week van genezing" te Den Haag merkte het rapport op:

> Deze “week der genezing” staat niet op zichzelf. In de Gemeente bestaat een aantal gebedskringen, waarin ook de genezing accent ontvangt. Het wil ons voorkomen dat juist deze gebedskringen van de grootste betekenis zijn voor de opbouw der Gemeente. (Vragen rondom de gebedsgenezing, p. 202).

De handoplegging werd slechts aanbevolen in bijzondere situaties van grote nood en diende enkel en alleen om de beloften van God te onderstrepen (p.206). Wat betreft de zalving met olie, vermeldde het rapport dat deze handeling haar oorspronkelijke medisch-therapeutische functie had verloren en om deze reden zou "*Herinvoering in de kerkelijke praktijk van de zalving zou de deur onherroepelijk openzetten voor magie en bijgeloof en de gedachten afwenden van het eigenlijke Evangelie als de bron van kracht;".* (p. 211) [341]

Massa-campagnes zoals die van Zaiss en Osborn verworpen. Als reden werd onder meer genoemd:

---

berusten. Voor een bespreking van deze leer in relatie tot de vroege pinksterbeweging, vgl. dr. C. van der Laan, *Spade Regen* , p. 150-154.

[337] Handelingen van de vergadering van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde kerk gehouden van 9 tot en met 11 februari in het gebouw “Woudschoten” te Zeist, 9 februari 1959, p. 22-23. De “Commissie van Rapport” bestond uit: ds. P.G. van den Hooff, Dr. J.A.W. Berghauser Pont en ds. G. Gemorst.

[338] Kort verslag van de vergadering der Generale Synode te Woudschoten op 9, 10 en 11 februari 1959, *Woord en Dienst*, 7 maart 1959, p. 72.

[339] Handelingen van de vergadering van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde kerk gehouden van 9 tot en met 11 februari in het gebouw “Woudschoten” te Zeist, 9 februari 1959, p. 29.

[340] Pieter van Leeuwen noemde het rapport een compromis. Hij had liever gezien dat het dichter bij de basis en bijbelser was geworden (Persoonlijk interview met ds. P.C. van Leeuwen, Den Haag d.d. 3 oktober 1984).

[341] De Raad volgde de exegese van F.A. Nolle van Jacobus 5:13-16, waarin hij betoogde dat de vroege kerk de zalving van de zieken installeerde om de medische uitbuiting van hun dagen tegen te gaan en om de vermenging met afgoderij te vermijden (*Arts en Predikant*, p 69-71). P.A. Elderenbosch was echter van mening dat deze exegese de oorspronkelijke betekenis limiteerde. Volgens hem was zalving oorspronkelijk gekoppeld aan het bevrijdende mandaat van Christus (*Oplegging der handen*, p. 34-35). In 1964 pleitte Elderenbosch nog steeds voor een integratie van dit sacrament op de manier van de Oosters-orthodoxe kerken (Dr. P.A. Elderenbosch, Zieken zalven en de handen opleggen, Hervormd Nederland 20/32, 8 augustus 1964, p. 2). De auteur is het met Elderenbosch eens dat de verdwijning van de medische functie die zalving in het vroege christendom had, niet betekent dat het zijn betekenis voor vandaag heeft verloren. Zalving en handoplegging hebben nog steeds een therapeutische functie. Zoals met elk deel van de Schrift moet de kerk de beginselen creatief toepassen op een manier die aansluit bij onze tijd. In onze tijd is er in toenemende mate sprake van medische uitbuiting. De kerk doet er goed aan om deze uitbuiting aan de kaak te stellen en tegelijkertijd zich samen met de medici in te spannen om de mensen die zij dienen tot heil c.q. gezondmaking naar geest, ziel en lichaam.

> De massa eenmaal in beweging gebracht, leeft haar eigen leven, dat ook de leiders die tot de beweging de stoot gaven, zelfs niet meer in de hand hebben. (p. 213).[342]

Met name de kritische opmerkingen over Osborn werden herhaalde malen in de verschillende perscommentaren geciteerd. W.W. Verhoef had echter gelijk met de bewering dat het rapport niet naar waarde zou worden geschat als het slechts gebruikt zou worden als bestrijdingsmiddel.[343] M. Groenenberg noemde het rapport een verstandig en weloverwogen stuk werk over een onderwerp dat de mensen emotioneel beroert.[344] P.A. Elderenbosch, die zelf in 1953 gepromoveerd was op het onderwerp *De Oplegging der Handen*[345], gaf als commentaar dat de genezingsdiensten die sinds 1951 in Den Haag en elders worden gehouden, in dit rapport voorzichtig worden aanbevolen en stelt dat de onderdelen die tijdens deze genezingsdiensten aan de orde komen zoals voorbede, gemeenschap, prediking, aanbidding en sacramentele ervaring inderdaad zeer essentieel zijn.[346]

Ds. A. Hijmans[347] werkte een laagdrempelige versie van het rapport uit, hetgeen in 1962 gepubliceerd werd onder de titel *Geloofsgenezing*. [348] Het was geen uittreksel van *Vragen rondom de gebedsgenezing*, maar de voornaamste motieven van dit rapport kwamen wel aan de orde in dit populaire werk. Het boek had een aanhangsel van 15 pagina's waarin het onderwerp "gaven van genezing" werd besproken. Klaarblijkelijk had de publicatie van het herderlijk schrijven "De Kerk en de Pinkstergroepen (Hoofdstuk 4.3) meer ruimte gecreëerd om dit gevoelige onderwerp te bespreken. Hijmans beschouwde de bewering dat de geestelijke gaven slechts voorkwamen in de tijd van het Nieuwe Testament “kinderachtig en tegelijkertijd hoogmoedig” (p.78). Hij erkende dat de Kerk "arm is aan Heilige Geest" (p.77) en dat zij “in onzekerheid” is over de toepassing van de geestelijke gaven (p.84). In de volgende opmerking laat hij zien, dat hij niet goed op de hoogte was van de praktijk om hoe er binnen de Pinkstergemeente wordt omgegaan met geestelijke gaven:

> Er zijn in elk geval bepaalde dingen die wij o.i. niet moeten doen. Wanneer wij horen van samenkomsten waarin men door overmatig zingen – wij houden bijzonder van zingen! – door handgeklap, door halleluja-geroep, een soort doorbraak van geestesgaven wil forceren, dan worden wij daar steenkoud onder. Wij geloven niet dat men op een dergelijke wijze de Geest moet willen dwingen. De Geest heeft dat niet nodig, vraagt er niet om; staat er torenhoog boven. [349]

---

[342] Hoewel de schrijvers niet twijfelden aan de integriteit van Osborn (p. 213), werd hij in het rapport altijd negatief benoemd (p. 127, p. 157, p. 179, p. 212-213).

[343] W.W. Verhoef, Citaten uit "Vragen rondom gebedsgenezing", *Vuur* 3/6, August 1959, p.6.

[344] M. Groenenberg, Zin en onzin uit de kerk Gebedsgenezing, *Hervormd Utrecht* 14/50, 12 June 1959, p. 688.

[345] Dr. P.A. Elderenbosch, *De Oplegging der Handen*, ’s Gravenhage: Boekencentrum, 1953. (proefschrift Amsterdam Universiteit van Amsterdam), 156 pagina’s. Pieter Adriaan Elderenbosch (1921-2002) schreef nog vele boeken over een keur van onderwerpen: *Gebedsmoeilijkheden*, Den Haag: Voorhoeve, zonder jaar, 76 pagina’s; *Vergeving en Genezing*, ‘s Gravenhage: Boekencentrum, 1953, 66 pagina’s.; *Ontmoeting met God*, Nijkerk: G.F. Callenbach, 1956, 111 pagina’s; *Hoor Israël: De Bijbel in de verkondiging van het oude Israël*, 1971, 143 pagina’s;; *De rivier die in Taizé ontspringt*, 1975, Nijkerk: G.F. Callenbach, 83 pagina’s; *Het onderricht van de Messias*, 1976, 168 pagina’s; *Van Feest tot Feest*, ‘s Gravenhage : Boekencentrum 1977, 168 pagina’s; *Israel, Kerk en Oecumene - een bezinning op het leven van de kerk vanuit de oudjoodse denkwereld*, Den Haag: Boekencentrum,1980, 148 pagina’s; *Jahweh is onze God*, Den Haag: Boekencentrum. 1981; *Het Evangelie als uitlegging van het Oude Testament*, 's Gravenhage, Boekencentrum, 1986. 182 pagina’s; *Psalmen om mee te beginnen, De gebeden van de Messias*, Den Haag, Boekencentrum, paperback, 1989, 122 pagina’s.

[346] Dr. P.A. Elderenbosch, Vragen rondom de gebedsgenezing, *Woord en Dienst* 8/14, 11 juli 1959, p. 1.

[347] Ds. Abraham Hijmans was op 5 november 1889 geboren in Overschie en al op emeritaat toen het rapport aan de synode werd aangeboden. De laatste negen jaar voor zijn emeritaat was hij ziekenhuispredikant in Amsterdam. Hij is in 1964 overleden. In 1959 sprak A. Hijmans de wens uit om te worden verrijkt door de sekten, in het bijzonder de "opwekkingsbewegingen". In een artikel gepubliceerd in september 1959 verklaarde Hijmans dat de opwekkingschristenen de Kerk terecht vermaanden, dat het niet veel blijdschap ten toon spreidde. Hij was het er ook over eens dat bekering een persoonlijke beslissing inhoudt, hoewel hij benadrukte dat de eigenlijke redding veel belangrijker is dan de weg naar het heil. (A. Hijmans, Het revivalistische type, *Woord en Dienst* 8/17, 5 september 1959, p. 243-244).

[348] Ds. A. Hijmans, *Geloofsgenezing*, Den Haag: Boekencentrum, 1962, 88 pagina’s.

[349] Ibid, p. 86.

De Pinkstergemeente is het met ds. Hijmans eens. De Geest heeft een bepaalde gemoedstoestand helemaal niet nodig om Zijn gaven uit te delen aan de leden in het lichaam van Christus. Het uitbundig zingen heeft niets te maken met het "forceren van een doorbraak van geestesgaven". Blijmoedig zingen inclusief bijvoorbeeld handgeklap hoort wel bij de Pinkstercultuur of Pinksterliturgie, maar tijdens de zangdiensten wordt normaliter niet gevraagd of gebeden om geestesgaven te ontvangen. Het kan wel zijn dat iemand tijdens de zangdienst een profetie of een beeld doorgeeft, maar dat heeft te maken met het feit dat men door de liederen en aanbidding meer ontvankelijk wordt voor wat God tot de gemeente wil zeggen. In die zin dienen psalmen en gezangen in de Reformatorische kerken ook om de harten te openen voor het Woord van God.

Hijmans gaf geen antwoord op de cruciale vraag van hoe deze gaven geïntegreerd zouden moeten worden in het leven van de Kerk, maar hij was eerlijk genoeg om zijn verlegenheid toe te geven:

> Wij mogen dan de weg, die de Pinkstergroepen gaan, voor een deel afwijzen, wij mogen ons fel verzetten tegen excessen (uitersten) op dit gebied., die wij in sommige sektarische kringen ontmoeten, dit alles moge zo zijn, mits wij maar erkennen, dat wij in de Kerk blijkbaar ook nog niet het volle licht over deze dingen ontvangen hebben, en er vaak meer vragen dan antwoorden zijn. [350]

P.A. Elderenbosch stelde in zijn boekbespreking van Hijmans' *Geloofsgenezing*, met betrekking tot het slothoofdstuk over de gaven der genezing: "*Een onderzoek naar de levens van heiligen zou wellicht tot andere gezichtspunten hebben geleid*". [351] H. Schut vindt de voornaamste zwakke plek in dit hoofdstuk: "*Vooral een toch niet voldoende ernst maken met de heerlijke realiteit van de Geestesdoop en de vervulling met de Geest*".[352]

Zowel het Synodale rapport (p.43 & 186 ff) als Hijmans (p. 49-59 & p.85) benadrukten dat het probleem (?) van de gebedsgenezing een zorg is voor de Kerk als geheel. Zij worstelden om een weg te banen waardoor de dienst der genezing kon worden geïntegreerd in hun kerkgenootschap. Een dialoog met de Pentecostalen zal helpen om tot een praktische invulling te komen. De Pentecostalen hebben misschien een gebrek aan tact en hun theologie is zeker niet grondig doordacht, maar zij zijn zeer bedreven in de pragmatische toepassing van deze Bijbelse bediening. De handoplegging en de ziekenzalving door de oudsten bijvoorbeeld wordt in nagenoeg alle (Nederlandse) Pinkstergemeenten toegepast. De vrees dat dit kan leiden tot magie of bijgeloof is niet gerechtvaardigd door hun dagelijkse praktijk. In het algemeen hechten Pentecostalen geen magische waarde aan de handoplegging zelf of de samenstelling van olie die bij ziekenzalving wordt gebruikt. Deze handelingen worden slechts uitgevoerd omdat ze voorgeschreven worden in het Nieuwe Testament en in dat geval denkt een Pinkstergelovige er niet over om deze dingen aan te passen. Men verwacht genezing omdat dit over het algemeen beschouwd wordt als een deel van het verzoeningswerk van Christus. Ondanks het gevaar dat men te hoge verwachtingen wekt en dat uitwassen kunnen voorkomen, heeft de Kerk het voorrecht en opdracht om de genezingsbediening toe te passen in een verziekte wereld. Elektriciteit kan erg gevaarlijk zijn, maar mits juist toegepast is zij tot groot nut. Als de traditionele kerken helpen om een handleiding te schrijven over hoe de genezingsbediening zou moeten functioneren, dan zullen de Pentecostalen de spanning wel leveren. Is elektriciteit niet gebaseerd op de krachtstromen tussen twee ongelijke polen?

3.4 STROMEN VAN KRACHT VLOEIT UIT DE KERKEN

[350] Ibid, p. 84.
[351] P.A. Elderenbosch, In de boekenhoek, *Woord en Dienst*, 4 August 1962, p.255.
[352] H. Schut, Geloofsgenezing, *Vuur* 7/3, mei 1963, p.8.
H. Schut was het Gereformeerde lid van de redactie van *Vuur*. Zijn conclusie over dit boek was: "*Ds. Hijmans heeft met dit vriendelijk, wijs en vooral dóór en dóór evangelisch geschrift een fijn antwoord gegeven op vele klemmende vragen!."* – Ibid p. 5.



Karel Hoekendijk (1904-1987)

De bezoeken van mevrouw Elaine Richards en Hermann Zaiss wekten in het bijzonder onder de Protestantse denominaties interesse op ten aanzien van lichamelijke genezing door het geloof, gebed en de oplegging van handen. Kort na deze gebeurtenissen kwam er een andere merkwaardige beweging tot stand, die bekend werd door de naam van haar tijdschrift "*Stromen van Kracht*". Gedurende haar eerste jaren vertoonde "*Stromen van Kracht*" een verrassende oecumenische houding, maar naarmate de leider Karel Hoekendijk meer op de voorgrond trad vervaagde dit langzamerhand. Omdat de Nederlandse Charismatische beweging gedeeltelijk haar wortels heeft in deze beweging, is haar geschiedenis van bijzonder belang.

In 1952 gaf een onafhankelijke Canadese evangelist, B.G. Leonard[353], decaan van het Christian Training Centre (C.T.C.) in Calgary (Canada), twee cursussen in Nederland, die elk twee weken duurde en waarin hij een nieuwe leerstelling presenteerde over het gebruik van de geestelijke gaven. Hij werd uitgenodigd door mevrouw B. Njiokiktjien, die over een deel van zijn onderwijs had gelezen. [354] De cursussen werden gegeven in de grote woonkamer van de familie Njiokiktjien op de Laan van Beek en Rooijen 12 te Zeist. [355] Dit gezin had ook gastvrijheid verleend aan Lam Jeevaratnam tijdens zijn Nederlandse campagne in 1950, toen mevrouw Njiokiktjien gediend had als zijn vertaalster. De eerste twee cursussen in april en mei 1952 werden bijgewoond door een totaal van ongeveer 30 studenten onder wie voorganger Piet Quist, voorganger Ernst A. Graf,

---

[353] Ondanks verschillende pogingen, zowel per brief als per telefoon, weigerde Leonard mee te werken door meer informatie te verstrekken en de gegevens te controleren. Blijkbaar was Leonard ervan overtuigd dat zijn leer de kerken een opleving zou brengen. In 1952 schreef hij over zijn roeping:

"*De Heer nam Zijn dienaar apart. Hij sprak met hem over de kerk, haar verwarring, haar chaos, Hij verklaarde dat Hij aan Zijn dienaar het licht over de Geestelijke gaven zou onthullen, die essentieel was en Zijn volk nodig had om hen uit de staat van nederlaag te verheffen*. " (B.G. Leonard, Vision, *C.T.C. News*, maart 1952, p.18).

Ben Hoekendijks chreef later dat Leonard ontving zijn openbaring over het gebruik van de geestelijke gaven ontving na een periode van 40 dagen van vasten en bidden" (Verslag Bijbelcursus, *Stromen van Kracht*, 11/128, januari 1965, p.21).

De inhoud van het gestencilde tijdschrift C.T.C. Nieuws bestond voornamelijk uit bijbelstudies, zendingsverslagen en getuigenissen over genezing.

Leonard overleed op 15 november 2000 op 94 jarige leeftijd. Zijn cursussen over de geestelijke gaven zijn centraal gebleven in zijn bediening en in dat van zijn tweede vrouw Evelyn Thiele-Leonard (overleden 26 juni 2017) . Hun werk wordt in 2019 voortgezet door rev. Mark G. Machado onder de naam *Christian Training Centre of Texas,* welke is gevestigd in Brownsville, Texas, Verenigde Staten. Zie: http://130.211.175.175/~ctcoftex/wordpress/index.php/about/

[354] Miss Bertha Njiokiktjien, How the C.T.C. Message came to Holland, *C.T.C. News,* juni 1952, p.18-19. In dit artikel vermeldt ze dat ze de cursus van Leonard hadden ontvangen via broeder van Beyma uit Leeuwarden. Mevrouw A.G. Njiokiktjien had contact opgenomen met Leonard, nadat ze een van zijn artikelen had gelezen in *The Voice of Healing* (persoonlijk interview met Mevrouw A.G. Njiokiktjien te Zeist op 8 januari 1981).

[355] Ironisch genoeg diende datzelfde huis vroeger vele jaren als het nationale hoofdkantoor van de "Nederlandse Christelijke Gemeenschapsbond"; een organisatie die zich fel tegen de pinksterbeweging had verzet. Het huis was vroeger eigendom van de vader van mevrouw A.G. Njiokiktjien, ds. H.J. Couvée, die in de jaren twintig en dertig de "Gemeenschapsbond" had geleid.

mevrouw Elisabeth Hoekendijk-la Rivière en mevrouw Elma van Riemsdijk.[356] Het nieuwe element in het onderwijs van Leonard kan als volgt worden samengevat: het vrijmaken van alle geestelijke gaven die latent aanwezig zijn in iedere gelovige. Leonard benadrukte dat de doop in de Heilige Geest door het geloof ontvangen moest worden, waarna de gelovige alle negen geestelijke gaven die genoemd worden in 1 Korinthe 12 kan gaan gebruiken. Dit week af van de klassieke Pinksterleer, waarin geleerd werd dat de geestelijke gaven verdeeld werden onder de gelovigen, waarbij de ene bijvoorbeeld de gave van genezing ontving en de ander de gave van profetie. Nieuw was ook dat Leonard benadrukte dat de gelovige zelf de gaven bezat en niets als het ware door de Geest overgenomen diende te worden voor de gaven werkzaam zouden zijn. Zo schreef hij bijvoorbeeld over het spreken in tongen dat dit een daad was van de gelovige zelf, zoals blijkt uit het volgende citaat uit zijn nieuwsbrief (hoofdletters zoals in het artikel zelf).:

> "Lieve ziel, begrijp dit, GOD SPREEKT NIET IN TONGEN. HIJ HEEFT NOOIT EN ZAL NOOIT DOOR U OF ANDEREN SPREKEN (en ik zeg dit zonder vrees of om in een goed blaadje te komen), HET SPREKEN IN TONGEN DOET U ZELF." [357]

Vanaf het moment van ontvangst van de geestesgaven, leerde Leonard, heeft de gelovige de verantwoordelijkheid al deze gaven te gebruiken. [358] Karel Hoekendijk schreef in 1955/1956 aan Boerwinkel dat deze leerstelling het belangrijkste verschil was tussen *Stromen van Kracht* en de traditionele Pinksterbeweging en stelde dat hun benadering beter aansloot bij de gevestigde kerken:

> Ons doel is de gemeente terug te brengen tot haar oorspronkelijke rijkdom en kracht. Het gaat er hierbij om, dat het Pinkstergebeuren voluit verdisconteerd wordt. Zo komt ook de charismatische genezing en het spreken in tongen weer aan de orde. Met nadruk wil ik in dit verband op het verschil met de visie van de Pinkstergemeente wijzen. De kern en het verschil ligt in de plaats van “Het geloof” in dit alles.
> Zo leren wij het ontvangen en functioneren van de vervulling en de gaven des geestes door het geloof; nuchter, zakelijk en zonder extase o.i.d. Dus niet op grond van de heiliging, niet op grond van perfectionistische strevingen, maar op grond van het door het geloof “gerechtvaardigd” zijn. Ook op dit punt blijkt dus onze aanknoping bij de leer zoals die in de meeste kerken is. Dit centraal stellen van het geloof voorkomt hysterie en

---

[356] *Piet Quist* (1905-1987) kwam uit de Gemeente Gods in Rotterdam, waar P. vd Woude voorganger was. Vele jaren werkte hij als een onafhankelijke evangelist. Hij pionierde op veel plaatsen in Nederland, Duitsland en België. Vanaf 1952 raakte hij geïsoleerd toen hij de leer van de Drie-eenheid ontkende en de zogenaamde "Jesus Only-doctrine" onderwees.
Ernst A. Graf (geboren in 1913), een Zwitserse zendeling, kwam in 1950 naar Nederland. Hij pionierde in Stadskanaal (1950-1960), Assen (vanaf 1956) en Groningen 1960-1982) waar hij drie gemeenten oprichtte, die nog steeds floreren. Van 1960 tot 1964 was hij directeur van de "Nederlandse Pinksterbijbelschool". In 1982 ging hij met pensioen en keerde hij terug naar Zwitserland .
Elma van Riemsdijk gaf leiding aan een kindertehuis in Langhenkel in Leusden samen met mevrouw G. van Heyningen. Ze diende als pianiste tijdens de rally 'Jeugd voor Christus' die door het hele land werd gehouden. Vanaf 1959-1965 diende zij als catecheet in de Nederlands Hervormde Kerk in Almelo.
Elisabeth Hoekendijk-La Rivière (geboren in 1910) is de echtgenote van Karel Hoekendijk, de stichter van Stromen van Kracht. Ben Hoekendijk beschreef haar eerste contact met Leonard als volgt:
"Nadat ze jaren gezocht had in allerlei Pinksterkringen en studieclubs naar de waarheid omtrent de vervulling met de Heilige Geest, was deze cursus een openbaring voor haar." Ze zei:"Heer, als dit van U is, kom doop dan mij hier met Uw geest. ' En waarvoor ze zes jaren had gebeden en eindeloos naar had gezocht, gebeurde.' (Ben Hoekendijk, Verslag bijbelcursus, *Stromen van Kracht*, 10/128, januari 1965, p.22).

[357] B.G. Leonard, Tongues *C.T.C. News*, mei 1952, p.14-15.

[358] B.G. Leonard, *De gaven van God*, Baarn: Stromen van Kracht, ±1954, p. 40-42. Dit boekje was een bewerkte vertaling van Elma van Riemsdijk, gebaseerd op de gestencilde samenvatting, die Leonard aan het eind van de cursus had uitgedeeld. Tijdens de cursus was het niet toegestaan om aantekeningen te maken.

> extase. Met nadruk brengen wij ook naar voren, dat het spreken in tongen een daad is van de gelovige, hij spreekt, niet de heilige Geest. [359]

Hoewel de meeste Nederlandse Pinksterleiders Leonards' onderwijs afwezen als gevaarlijke ketterij[360], doorbrak het op een bepaalde manier het dode punt waarin ze zelf terechtgekomen waren. Door de grote nadruk op de heiliging en het bovennatuurlijke aspect van de Geestesdoop en de Geestesgaven, waren deze gaven voor vele aanhangers binnen de Pinksterbeweging iets onbereikbaars geworden. W.W. Verhoef analyseerde dit op een juiste wijze toen hij opmerkte:

> Zoals de sterke nadruk op de uitverkiezingsleer veel calvinistische gelovigen verlamde en fatalistisch maakte ten aanzien van de persoonlijke verlossing, beperkte de nadruk op het bovennatuurlijke en op het perfectionisme veel Pinkstermensen om de geestelijke gaven te ontvangen en te gebruiken. [361]

Voordat Leonard Nederland verliet, benoemde hij vijf landelijke leiders, onder wie de heer A. Njiokiktjien en E. Graf; P. Quist werd benoemd tot Nationaal Directeur. De andere drieëntwintig studenten werden ingezegend tot C.I.C.-werkers nadat zij de cursus hadden voltooid. De ceremonie werd uitgevoerd door handoplegging van de decaan, zoals Leonard door zijn leerlingen werd genoemd. Tijdens de ceremonie profeteerde hij over de aard van ieders individuele roeping. [362] Een van de ingezegende studenten, Elma van Riemsdijk, leidde hierna verschillende cursussen bij haar aan huis in Leusden en in Amersfoort. Vanwege haar contacten met Youth for Christ trok ze verschillende theologiestudenten uit Utrecht aan. Een van hen was Wim W. Verhoef, die onlangs bij Hermann Zaiss de doop in de Heilige Geest had ontvangen.[363] Een andere student van mevrouw Van Riemsdijk was Albert H. v.d Heuvel, die later leider werd van de Jeugdafdeling van de Nederlandse "Oecumenische Raad van Kerken" (1957-1959) en de "Wereldraad van Kerken" (1959-1972).[364] Van 1972 tot 1975 diende Van den Heuvel als Algemeen Secretaris van de Nederlandse Hervormde Kerk, waarna hij directeur werd van de omroepvereniging VARA. Op verschillende gelegenheden gaf Van den Heuvel te kennen dat hij de pinksterbeweging een uitdaging voor de kerk achtte.[365]

---

[359] Dr. F. Boerwinkel, *Kerk en Secte*, Den Haag: Boekencentrum, 1956. pp. 38-39. Karel Hoekendijk ontkende later dat de relatie met Leonard van enig belang was (brief aan C.v.d. Laan: d.d.14-9-1981). Ondanks het feit dat hij hem nooit heeft ontmoet, is de invloed van Leonard op Karel Hoekendijk aanzienlijk. De eerste uitgaven van Levend Water omvatten vertaalde artikelen van Leonard overgenomen uit C.T.C. News, het blad van Leonard.

De leer die de Hoekendijk's verkondigden is voor een groot deel gebaseerd op de gedachten van Leonard, waarvan ze de rest van hun leven fervente pleitbezorgers bleven.

Zie ook:

- G.Y. Vellenga & A. Kret, *Stromen van Kracht*, Kampen: Kok 1957, p.11-12.
- Ben Hoekendijk, Verslag Bijbelcursus, *Stromen van Kracht*, 11/128 januari 1965, p.22.

[360] H.A. Luuring, Waarom staat de Pinkstergemeente afwijzend tegenover de leer van Leonard, Persoonlijk pamflet ± 1953. Dit pamflet is ook gepubliceerd in een voetnoot van G.Y. Vellenga & A.J. Kret, *Stromen van Kracht*, p.12-13. Luuring was predikant van een pinkstergemeente in Utrecht. Volgens mevrouw Elma van Riemsdijk ging Luuring door heel Nederland om zijn geloofsgenoten te waarschuwen (persoonlijk interview 11 november 1986. H. v.d. Brink verklaarde zelfs dat de ketterij van Leonard van Satan kwam en beschuldigde hem van het ontkennen van de Drie-eenheid (H. v.d. Brink, Waarschuwing, *Kracht van Omhoog* 16/16, 7 februari 1953, p. 10). Zie ook:

- P.v.d. Woude, Over de negen gaven, *Volle Evangelie Koerier*, 15/3, 15-9-1952.
- P.v.d. Woude, Uitverkiezing, *Volle Evangelie Koerier*, 15/7, 15-1-1953, p.3.
- J. Rietdijk, Waarschuwing aan de Pinkster Christenen, *De Trooster*, niet gedateerd.

[361] Wim Verhoef, persoonlijk interview te Vlaardingen 27-10-1981. Ook: Wim Verhoef, Karel Hoekendijk, *Vuur*, 32/1 augustus-september 1987, p. 15.

[362] Ds. G.Y. Vellenga & Ds. A.J. Kret, *Stromen van Kracht*, p.12.

[363] Dit gebeurde nadat Zaiss hem de handen had opgelegd (zie eerder in dit hoofdstuk)

[364] C.T.C. News, juli 1953, p. 5 toont een foto van Elma van Riemsdijk met haar groep in Amersfoort, bestaande uit acht studenten waaronder Wim Verhoef en Albert v.d. Heuvel.

[365] In 1985 werd Van den Heuvel een van de directeuren van de N.O.S. (Nederlandse Omroep Stichting) om een nieuw televisienetwerk op te zetten. Van den Heuvel heeft een aantal malen geschreven en gesproken over het oecumenische appèl van de de Pinksterbeweging waarmee de kerk haar voordeel kan doen:

Een derde student bij Elma van Riemsdijk was Karel Hoekendijk. Zijn vrouw, Elisabeth la Rivière, had jarenlang in nauw contact gestaan met Elma van Riemsdijk. In 1951 waren ze beiden door onderdompeling gedoopt door A. Nauta, voorganger van een Pinkstergemeente in Hilversum. Elisabeth Hoekendijk had Leonard's eerste cursus bijgewoond, Elma van Riemsdijk was aanwezig op de tweede. Ondanks de vijf mannelijke leiders, bewezen deze twee vrouwen de succesvolste leraren te zijn, van alle personen die Leonard na afloop van de cursussen in het ambt had bevestigd. Van Riemsdijk gaf twaalf cursussen en Elisabeth Hoekendijk veel meer. Leonard's cursus werd vertaald in het Nederlands, maar Leonard wilde niet dat deze gepubliceerd werd. Later publiceerde Elisabeth Hoekendijk eenvoudigweg de essentie van Leonard's onderwijs zonder zijn naam te noemen. [366] Binnen een jaar kwam de interkerkelijke opwekkingsbeweging *Stromen van Kracht* tot stand, met Karel Hoekendijk als evangelist en leider en Elisabeth als haar lerares en profeet.
Het gezin van Karel en Elisabeth Hoekendijk heeft een belangrijke rol heeft gespeeld in de Nederlandse Pinksterbeweging zijn de drijvende krachten geweest van Stromen van Kracht. Wij zullen later met de andere gezinsleden kennismaken, maar willen eerst stilstaan bij het gezin waar Karel Hoekendijk uit voortkwam.
Karel Hoekendijk (1904-1987) werd op 1 december 1904 geboren in Apeldoorn. Hij was de oudste zoon van de welbekende evangelist, zendeling en schrijver Cornelis Johannes Hoekendijk (1873 – 1948. In 1899 werd C.J. Hoekendijk uitgezonden naar Indonesië door de N.Z.U. (Nederlandse Zending Unie). Tot 1915 werkte hij in Garut, Java. Van 1918 tot 1925 diende hij als evangelist van de Vrije Evangelische Bond voor Evangelisatie en reisde hij over heel Java. C.J. Hoekendijk had twee zonen, Karel en Hans, en vijf dochters. Hij was een zeer dynamische en creatieve zendeling. Hij publiceerde zoveel literatuur, meer dan 110 boeken en boekjes[367], verschillende tijdschriften en evangelische pamfletten, dat hij de bijnaam kreeg van "de papieren zendeling", dat overigens ook de naam was van het lectuurfonds dat hij in 1906 had opgericht. Hij was erg pragmatisch, maar ook een gevoelsmens en typeerde zichzelf als "vrolijk orthodox" In 1925 moest hij vanwege de gezondheid van zijn vrouw terugkeren naar Nederland, waar hij Vrije-Evangelische predikant werd eerst in Rotterdam en later Bussum. In die jaren leidde hij de zogenaamde Maranatha-conferenties van de Vrije Evangelische Gemeenten en sprak hij regelmatig in de door Johannes de Heer belegde Zoeklicht-Maranatha Tentdagen-conferenties. Hij was vaste medewerker aan het blad *Het Zoeklicht.* [368] Met de Pinksterbeweging lijkt hij een haat-liefdeverhouding gehad te hebben. In 1922 hield hij een toespraak op een Pinksterconferentie te Bandoeng, waarin hij de noodzaak van de doop in de Heilige Geest onderstreepte inclusief spreken in tongen[369], maar één jaar later

---

- A.H. van den Heuvel, Kracht van Omhoog en de oecumene, *Hervormd Nederland* 19/42, 19 oktober 1963, p. 9

- A.H. van den Heuvel, De oecumene en de Pinkstergemeente, *Hervormd Nederland 22*/3, 22 januari 1966, p. 7.

- A.H. van den Heuvel, "What impulses for renewal does the World Council of Churches expect from the Pentecostal Churches ?", Genève: Jeugdafdeling Wereldraad van Kerken Y: 66/21, toespraak gehouden in overleg tussen de W.R.K. en Pinkstergelovigen in Gunten, Zwitserland in oktober 1966.

Albert van den Heuvel, Een reformatorische theoloog in de Pinkstergemeente, *Steek elke pastorie in brand – Honderd jaar dwarsverbindingen tussen Pinkstergemeenten en protestantse kerken*, Amsterdam: VU – Historisch Documentatiecentrum voor het Protestantisme (1800-heden), 2008, p. 28-31.
In een interview in 1987 was Van den Heuvel nog steeds van mening dat men in de Pinksterbeweging "warmte en acceptatie bood aan mensen, die niet echt welkom zijn in andere kerken". In hetzelfde interview zei hij dat hij zelf ongeveer een jaar in tongen had gesproken, maar dat hij was gestopt omdat hij er bang van was geworden (Huub Oosterhuis, Albert van den Heuvel, *De Tijd* 13/5, 30 januari 1987, p. 5).

[366] E. Hoekendijk-la Rivière, *De negen gaven van de Geest*, Gorinchem: Gideon, n.y..

[367] Getal genoemd in Leeuwarder Courant, rubriek kerknieuws, 30 september 1948.

[368] Meer biografische informatie: Th. van den End, Hoekendijk, Christiaan Johannes, in: *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme*, deel 4 (1998), blz.202-203. Dit lexicon is te lezen op http://www.historici.nl/ . Zijn (voor)naam is hier verkeerd en moet zijn Hoekendijk, Cornelis Johannes.

[369] Toespraak C.J. Hoekendijk werd oorspronkelijk gepubliceerd in het weekblad *De Vredesbode*, nr. 371, juni 1922. Belangrijke delen van deze toespraak worden ook aangehaald in:

- J.H. Gunning J.Hz., De doop des Heiligen Geestes, *Pniël*, 31/1604, 23-9-1922, p. 301-302. Gunning concludeerde naar aanleiding van dit artikel abusievelijk dat C.J. Hoekendijk was overgestapt naar de Pinksterbeweging.

nam hij in verschillende artikelen afstand van de Pinksterbeweging. [370] Zijn beide zonen reflecteren in hun latere kerkelijke werk, deze beide kanten van hun vader ten aanzien van de Pinksterbeweging.

De jongste zoon Hans, beter bekend als Prof.Dr. J.C. Hoekendijk (1912-1975) [371], werd secretaris van de afdeling Evangelisatie van de Wereldraad van Kerken (1950-1953), daarna hoogleraar in de Missiologie en Oecumenica aan de Rijksuniversiteit te Utrecht (1953-1965) en tenslotte hoogleraar World Christianity aan het Union Theological Seminary in New York.[372] Hij bleek een creatief denker te zijn, die zich verdienstelijk maakte in de filosofie van evangelisatie en zending. Hij stimuleerde de zogenaamde “comprehensive approach” (alomvattende benadering), waarmee hij bedoelde dat kerkzending betrokken moet zijn binnen het totale gebied van mens en samenleving.[373] Hij gaf ook een aanzet tot de Sjaloom-groep, een invloedrijke lekenbeweging, waaronder rooms-katholieken in de jaren zestig, die trachtte het oecumenische ideaal te bevorderen in alle lagen van de bevolking.[374] Zijn Vrije Evangelische achtergrond verraadt zich onder meer in het feit dat J.C. Hoekendijk´s bezwaar maakte tegen de gedachte dat de Nederlandse Hervormde Kerk de "Volkskerk" zou zijn voor Nederland. Ook had hij moeite met de "dominees-cultuur".[375] Uit zijn archieven blijkt dat hij wel een aantal studies had gemaakt over het

---

- G.R. Polman, *Spade Regen*, 15/5, 15 augustus 1922, p.77-78.

Polman introduceert deze toespraak met de uitspraak: "Wij verheugen ons te horen dat er op Java een sterk verlangen onder Gods kinderen ontwaakt naar de doop met den Heiligen Geest”

[370] Oorspronkelijk gepubliceerd in *De Vredebode* en herdrukt in vier artikelen in Ons Orgaan:

C.J. Hoekendijk, De Pinksterbeweging, *Ons Orgaan* 18/282, 1 10 1923, p.282 283; 18/283, 1 11 1923, p. 290 291; 19/285, 1 1 1924, p.308 309; 19/286, 1 2 1924, p. 315 317.

Zijn belangrijkste argumenten tegen de Pinksterbeweging waren:

1. De Pinksterbeweging scheurt de Schrift uit elkaar.
2. De geestelijke manifestaties zijn vleselijk.
3. Het spreken in tongen is alleen bedoeld voor tijdelijk gebruik bij zeer speciale gelegenheden, zoals pionieren in nieuwe districten. (dit is in tegenspraak met zijn oorspronkelijke toespraak!)
4. De pinksterbeweging dwingt bovennatuurlijke genezing af.
5. Hun visioenen kunnen psychologisch worden verklaard.

[371] Johannes Christiaan Hoekendijk (Garut, Java, 3 mei 1912 - New York, 26 juni 1975). Hij werd vooral bekend om zijn boek *De kerk binnenste buiten*, Amsterdam: Ten Have, 1964.

[372] Voor meer informatie over Prof. Dr. J.C. Hoekendijk:

- Dr. A.J. Rasker, *De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795*, Kampen: J.H.Kok, 1974, p. 438.
- L.H. Ruiten, Apostolaat Prof. Dr. J.C. Hoekendijk Kerkelijk Hoogleraar, *Woord & Dienst*, 9 mei 1953, p. 150.
- A. van Es, Een kritische stem, die we zullen missen, *Hervormd Nederland* 21/22, 29 May 1965, p. 1.
- W.J. Hollenweger, Hans Hoekendijk, ein ökumenische Souffleur, *Leben und Glauben* 52/15, 9 april 1977, p. 10.
- W.J. Hollenweger, *Umgang mit Mythen* (München: Chr. Kaiser, 1982), p.45-62.
- H.D. de Loor, "*Hoekendijk en verder...",* Amsterdam: Ten Have, 1966.
- P. van Gurp, *Kerk en zending in de theologie van Johannes Christiaan Hoekendijk (1912-1975). Een plaatsbepaling*, diss. RU Utrecht 1989, Haarlem: AcaMedia, 1989.

[373] Dr. A.J. Raskar, *De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795*, Kampen: J.H.Kok, 1974, p. 328-330.

Ds. Drost vat de gedachte van Hoekendijk als volgt samen*:” de dienst der kerk is niet slechts in woorden, maar in de hele sociale context*.” Kerknieuws Redactie, Kritiek op woord-en-daad visie bij Wereldraad én Geref. Gezindte – Zendingslector Ds. Drost in openbare les,, *Reformatorisch Dagblad*, 6 april 1979, p. 2.

[374] Al tijdens een trainingsconferentie van de Oecumenische Jeugdraad in 1961 schetste J.C. Hoekendijk de blauwdruk voor de Sjaloom-groep, die later een gemeenschapscentrum oprichtte in Odijk. In zijn lezing presenteerde Hoekendijk August Franke, Ludwig von Zinzendorf, John Wesley en William Carey als de oecumenische voorbeelden die we moesten volgen. (Prof.Dr. J.C. Hoekendijk, Oecumenische perspectieven, *De Strijdende Kerk*, 17/405, 8 juli 1961, p. 5-7 & 17/406, 22 juli 1961, p. 3-5). De zogenaamde "Sjaloom-groep" was een oecumenisch experiment op basisniveau. W.W. Verhoef nam ook halverwege de jaren zestig deel aan hun activiteiten. In december 1964 publiceerde hun tijdschrift een positief artikel over de Pinksterbeweging, waarin stond dat de oecumenische beweging hun bijdrage nodig had, zie: J.H. Horsthuis & W.W. Verhoef, Pinksteren ook zo'n stroming, *Sjaloom* 1/12, december 1964, p. 244-247.

[375] J.C. Hoekendijk, *De Kerk binnenste buiten*. (Keuze uit zijn werk door L.A. Hoedemaker en P. Tijmes), Amsterdam: Ten Have, 1964, p. 179-181.

Pentecostalisme, maar niettemin publiceerde hij nooit een artikel over dit onderwerp.[376] Mogelijk wilde hij een conflict vermijden met zijn broer Karel, die hier inmiddels volkomen mee verstrengeld was.

Karel groeide op in Garut, Indonesië. Toen hij elf jaar oud was, zonden zijn ouders hem naar de kostschool in Nederland, waar hij zijn opleiding ontving tot binnenhuisarchitect. Toen hij negentien was keerde hij terug naar Java; op de terugreis bekeerde hij zich aan boord van het schip.[377] Aanvankelijk wilde hij zijn leven wijden aan de bediening van het evangelie, maar toen zijn aanvraag tot toelating door verschillende bijbelscholen werd afgewezen, besloot hij kunstschilder te worden. Hij studeerde aan de Kunstacademie te Rotterdam. Hier ontmoette hij Elisabeth la Rivière met wie hij op 24 september 1930 in het huwelijk trad. In 1948 keerde hij terug naar Indonesië, vanwege zijn benoeming tot directeur van het Visuele Productie Team van de Nederlandse Rijksvoorlichtingsdienst (RVD). In deze hoedanigheid diende hij drie jaar lang, en stond gedurende die tijd in nauw contact met de jonge Indonesische president Soekarno.[378] In 1951 keerde hij terug naar zijn gezin in Nederland. In het voorjaar van 1953 werd Karel door een wonder genezen van een gevaarlijke hartziekte. Hij dacht dat hij zou sterven. Toen hij naar de dokter vroeg zei zijn vrouw: "Je weet wel in welke dokter ik geloof".[379] Karel stemde toe dat er voor hem gebeden zou worden. Snel werd een gelovige kennis, mevrouw G. Veenendaal uit Bilthoven, ingeschakeld. Zij legde Karel de handen op en bad of de Heer hem wilde genezen. Karel herstelde vrijwel onmiddellijk.[380] Vanaf die dag wijdde hij de rest van zijn leven aan de dienst van God als reizend evangelist en zendeling. Zonder enige theologische vorming of ervaring in de christelijke bediening begon hij diensten te leiden in Bilthoven. Op 12 december 1953 vroeg men hem om te getuigen over zijn genezing in een openbare samenkomst in Utrecht.[381] Tijdens die samenkomst werd Frits Waning uit Deventer, die vier jaar invalide was geweest en in een rolstoel was beland, genezen toen Karel voor hem bad.[382] Ben Hoekendijk, de zoon van Karel, die zelf bij deze bijeenkomst aanwezig was, schreef hier later over:

---

[376] In zijn handgeschreven aantekeningen en correspondentie, die bewaard worden in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit in Utrecht, is een notitieboek geschreven door J.C. Hoekendijk aanwezig met aantekeningen van zijn privé studies over de pinksterbeweging. Dit zijn slechts uittreksels uit verschillende boeken en artikelen over dit onderwerp zonder persoonlijke opmerkingen. Desondanks toont het wel de speciale interesse van Hoekendijk. Het materiaal dat hij bestudeerde bestond uit: W.J. Hollenweger, *Geist und Bibelverständnis bei Spiritualisten der Gegenwart* (Zürich: Akzessarbeit, 1960); K. Hutten, *Seher, Grubler, Enthusiasten*; F. Boerwinkel, De Pinkstergroepen *Oecumenische Leergang*, Deel. 5 (Den Haag: Stichting Plein, 1962); G.T. Clark, *The small sects in America* (1949); F.E. Mayer, *The religious Bodies of America* (1958).

(Handschrift Archief Rijksuniversiteit Utrecht: J.C. Hoekendijk A 78)

[377] J. Bos, Biografieën, *Opwekking*, 8/79, May 1968, p.19.

[378] K. Hoekendijk, *Voor ik het vergeet*, Dalfsen: Stromen van Kracht, 1985, p. 101-111.

In dit hoofdstuk beweert Hoekendijk dat Soekarno's weduwe, mevrouw Fatmawati, die hij voor het eerst ontmoette in 1949, genezen werd nadat hij voor haar bad tijdens een campagne in 1980 (p.112-114).

[379] Elisabeth Hoekendijk-La Rivière, Mijn levensverhaal, http://www.stromenvankracht.nl : Karel en Elisabeth

[380] Mevrouw G. Veenendaal had een kindertehuis in Bilthoven en bezocht de Pinkstergemeente van A. Nauta in Hilversum. Mevrouw Veenendaal bezocht waarschijnlijk ook de cursus van Leonard en had de gave van genezing. Toen mevrouw Hoekendijk haar vroeg te komen, bad ze eerst telefonisch voor Karel (brief van M. van Doorn aan G.Y. Vellenga / A.J. Kret: *Stromen van Kracht*, p.13.) In een interview in 1987 zei Karel dat hij binnen 15 minuten was genezen. Daaropvolgend ging hij met de fiets naar het ziekenhuis waar de arts verklaarde dat hij volledig genezen was (Ed van de Kerkhof, "En wij staken de handen omhoog en prezen de Heer der Heren ...", *Eindhovens Dagblad*, 7 februari 1987) .

[381] Deze bijeenkomst vond plaats in het "Protestants Centrum" in Utrecht. Tot Karels verbazing was de kamer volgepakt, onder wie verschillende geestelijken, ouderlingen en Dr. W.H.C. Tenhaeff (een Nederlands hervormde professor in parapsychologie aan de Universiteit van Utrecht). Volgens Karel werd hem gevraagd om te getuigen over zijn persoonlijke genezing (interview met C.v.d. Laan, Dalfsen 30 maart 1979). Volgens M. van Doorn was Hoekendijk gevraagd om te vertellen over de wonderbaarlijke genezing van alle kinderen in het kindertehuis in Bilthoven. Karel had hen de handen opgelegd, nadat ze besmet waren door een huidziekte (G.Y. Vellenga & A. Kret, *Stromen van Kracht*, p .13-14.) Vanaf die tijd vonden er bijeenkomsten van stromen van Kracht plaats op zaterdagavond door in Utrecht.

[382] F. Waning, En gij zult mijn getuigen zijn, *Levend Water*, 1/2, januari 1954, p.16.

Volgens Karel Hoekendijk wist Frits Waning niet eens dat er die avond een bijeenkomst zou zijn. De heilige Geest had hem gezegd dat hij genezen zou zijn. Daarop nam hij een taxi en reed rond, totdat hij mensen hoorde zingen. (Karel Hoekendijk, Interview met C. van der Laan, Dalfsen 30 maart 1979).

> Als in een droom zagen de aanwezigen, deze lamme man opstaan en gaan lopen, steeds sneller door de zaal. U zult het niet geloven, maar we stonden te dansen op de stoelen, de Gereformeerde ouderlingen incluis. [383]

Deze genezing bracht een brede interesse voor zijn bediening. Diezelfde maand begon hij met de publicatie van een maandblad. De eerste vier maanden had dit blad de titel *Levend Water*, maar in april 1954 werd de naam veranderd in *Stromen van Kracht*. [384] In zijn eerste hoofdartikel zette Karel het aanvankelijke doel van hun periodiek uiteen:

> Wij stellen U hierbij het eerste nummer voor van “Levend Water”, maandschrift ter bestudering en verbreding van de Boodschap der Geestelijke Gaven. …
> Het idee van deze uitgave is ook voortgekomen uit een sterk gevoelde behoefte naar inniger contact van al de over ons land verspreid wonende zusters en broeders die achter deze boodschap staan. Wij stellen ons voor met dit periodiek hen allen tot één grote gemeenschap samen te voegen, tot één sterke, actieve werkgroep, die elkanders ervaringen in dit blad kunnen uitwisselen, waar dit nodig is hulp bieden en aanvuren en vooral ook met elkander zich verblijden in de zegeningen van de Heer. “Levend Water” wil persé geen blad zijn waarin enkelen (en steeds weer dezelfde) voor allen schrijven, maar het wil een levend orgaan zijn van en voor ons allen, waar wij samen aan meewerken om het tot een zegen te doen zijn. [385]

Naarmate de jaren verstreken veranderde de nadruk van het blad en werd het meer een nieuwskroniek over Gods bijzondere handelen in wereldwijde campagnes. Eind jaren vijftig werden de meeste pagina's gewijd aan de bediening van Amerikaanse evangelisten zoals William Branham, Tommy Hicks en Tommy Lee Osborn. In de zestiger jaren begon Karel Hoekendijk zijn aandacht te verleggen naar het zendingsveld. Met name in het Caribisch gebied en Suriname hield hij vele campagnes. Begin 1962 kwam er een abrupt einde aan het verblijf van de familie Hoekendijk in Suriname. Eerst werden Karel en Elisabeth en een paar weken later ook zijn zoon Frans en zijn vrouw Yvonne door de autoriteiten het land uitgezet. Men vond Hoekendijk schadelijk voor de volksgezondheid. Er waren inlichtingen over Hoekendijk ingewonnen, waarbij de volksgezondheidsdienst in Nederland als zijn beroep 'kwakzalver' had opgegeven. De zaak leidde tot enorme ophef in de kranten. [386] Het blad *Stromen van Kracht* veranderde in deze periode in de persoonlijke nieuwsbrief van Karel en Elisabeth Hoekendijk.[387]

Van april 1954 tot augustus 1956 had Wim Verhoef zitting in de redactie van *Stromen van Kracht*. Hij publiceerde een omvangrijke serie van twintig artikelen over het spreken in tongen. [388] Twee

---

[383] Ben Hoekendijk, Geloof overwon, *Opwekking*, 4/28, februari 1964, p.3

[384] De naam werd gewijzigd omdat een ander tijdschrift met dezelfde naam "Levend Water" protesteerde. (K. Hoekendijk, Inleiding, Levend Water 1/4, maart 1954, p.2).

De naam "Stromen van Kracht" werd gekozen uit het refrein van lied 863 van de Joh. de Heer zangbundel:
“Gods Woord heeft beloofd, aan elk die gelooft
het water des Levens, de *stromen van kracht* "
(Karel Hoekendijk, Inleiding, Stromen van Kracht, april 1954, p. 2.)

[385] K. Hoekendijk, Inleiding, *Levend Water* 1/1, december 1953, p.2.

Het oorspronkelijke doel dat aan het einde van zijn hoofdartikel werd genoemd, werd nooit bereikt. In tegenspraak met deze uitgesproken wens, werd het tijdschrift in de praktijk door slechts enkele en altijd dezelfde geschreven.

[386] J.E. van den Brink, Vervolging van het Volle Evangelie, *Kracht van Omhoog* 25/18, 23-3-1962, p. 12-13.

[387] In 1954 bedroeg het abonnementsgeld *ƒ* 2,50 per jaar, in 1959 was dit *ƒ* 4,. Vanaf 1960 werd het tijdschrift gratis verzonden, maar vanaf dat moment werden de pagina's vooral gevuld met uitgebreide zendingsverslagen van de Hoekendijk's. In 1967 fuseerde het tijdschrift voor een korte periode met het maandblad *Opwekking* onder redactie van Ben Hoekendijk. Vanaf 1968 verscheen het eenvoudigweg als Nieuwsbrief.

[388] W.W. Verhoef, Rondom het spreken in tongen I t/m XX, *Levend Water 1*/4 tot en met *Stromen van Kracht* 2/24, maart 1954 tot november 1955. Deze serie werd later gepubliceerd in een apart boekje. Het eerste artikel van W.W. Verhoef in dit blad verscheen in januari 1954 (W.W. Verhoef, Van Kerstfeest tot Pinksteren, *Levend Water*, p.2-5). Van

andere redactieleden waren beiden Nederlands Hervormde predikanten, die hun standplaats hadden in de provincie Zeeland: ds. H. Kuylman, een schoonzoon van Karel Hoekendijk – gehuwd met zijn dochter Liebje (redactielid van van september 1954 tot juni 1955) en ds. Johan W. Starrenburg (redactielid van september 1954 tot januari 1957). In november 1953 bracht ds. Starrenburg, die toen predikant was in Sluiskil, de nodige opschudding te weeg toen hij tijdens een doopdienst, wel drie kinderen doopte, maar zijn eigen kind slechts zegende.[389] Hij worstelde met de vraag of de kinderdoop wel Bijbels was. Uiteindelijk leidde dit tot zijn afzetting. Hierover schreef Starrenburg enigszins verbitterd in zijn nieuwsbrief:

> Ik ben nog steeds van mening, dat de harde wijze waarop de Hervormde Kerk in verband met de doop tegen mij is opgetreden nl: onverbiddelijk ontslag met slechts één week salaris en dat aan een gezin met 4 kinderen en de vijfde op komst en weigering een "elegantere" oplossing te zoeken – alleen hierin zijn grond vond: een hard voorbeeld stellen om andere voorgangers af te schrikken. [390]

Ten gevolge hiervan begon Starrenburg fulltime te werken voor "*Stromen van Kracht*". In 1957 waren er tenminste vier fulltime werkers.[391] De snelle groei van de beweging blijkt uit het feit, dat het aantal ontmoetingsplaatsen groeide van vijf in december 1953 tot twaalf in december 1954, tot negentien in december 1955 en tenslotte tot eenentwintig in februari 1957.[392] Deze samenkomsten werden altijd gehouden op een weekdag. Op deze manier hoefden de aanwezigen niet hun eigen regelmatige zondagsdiensten te missen.[393]

---

bijzonder belang is het gedeelte over de liturgische mogelijkheden van de charismata, waarin hij een creatieve poging doet om de geestelijke gaven te integreren in de protestantse eredienst (WW Verhoef, Rondom het Spreken in Tongen XVII, *Stromen van kracht*, 2/20 21 , juli-augustus 1955, p.6-7). Een artikel van Verhoef getiteld "Daad" oorspronkelijk gepubliceerd in 1953 in *Stentor* van de Utrechtse studentenvereniging "Studiosorum Reformatorum", werd uitgegeven door Stromen van Kracht als een afzonderlijk traktaat. In dit artikel noemde Verhoef vier attributen van de vroege kerk, die vandaag nodig waren: 1. Geloof, 2. Gebed, 3. Handoplegging, 4. Spreken in tongen (W.W. Verhoef, Daad, *Kracht van Omhoog* 17/19, 3 april 1954, pp. 4 & 8-9).

[389] Bezwaar tegen de kinderdoop: *Zeeuwsch Dagblad* , 21 november 1953, p. 7

[390] Joh. W. Starrenburg, ongedateerde rondzendbrief ±september 1955 – zie ook Stromen van Kracht 2/23, oktober 1955. Johan Willem Starrenburg (1915-±2006) was een zoon van ds. Dirk Bernardus Starrenburg en Metje Aaltje Baas . Zijn ouders werkten tientallen jaren als zendeling in Nieuw-Guinea, Indonesië. Ook J.W. Starrenburg is zijn eerste jaren als predikant (1947-1949) werkzaam geweest in Indonesië, maar de onafhankelijkheidsoorlog dwong hem terug te keren. Na zijn afzetting trad hij in dienst van Stromen van Kracht. Hij had een belangrijke rol in de organisatie van de Osborn-campagne in 1958, maar kon deze zelf vanwege ziekte niet bijwonen.

[391] De vier fulltimers, genoemd van oktober 1956 tot juli 1957 zijn: K. Hoekendijk, R.J. Blol, J.W. Starrenburg en J.W. van Petegem Gzn. (Adressen Fulltimers, *Stromen van Kracht* 3/35 tot 4/47, p.2). Van oktober 1956 tot december 1956 wordt ook F. Gouyn Stook uit Den Haag genoemd, die op 1 oktober 1955 als fulltimer begon.
In 1956 werd ds. Jan Willem van Petegem (geboren 1927), toen predikant van de Vrije Evangelische Kerk in Bergum in Friesland, ook vanwege zijn bezwaren tegen de kinderdoop afgezet. Jan Willem van Petegem brak later met Stromen van Kracht en pionierde een Pinkstergemeente in Zwaagwesteinde. In 1979 werd Van Petegem aangesteld als predikant van de Pinkstergemeente "Zuidwijkkapel" in Amsterdam, de gemeente die werd gesticht door G.R. Polman. (zie ook C. & P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging*, p. 45-46).

[392] Adressen, *Levend Water*, 1/1, december 1953, p.5:
Utrecht, Bilthoven, Leusden, Bussum & Zuidzande. In Zuidzande vonden de bijeenkomsten plaats in de pastorie van de Nederlands hervormde predikant Ds. H. Kuylman.
Adressen waar onze samenkomsten worden gehouden, *Stromen van Kracht*, 2/13, december 1954, p.19:
Amsterdam, Alphen aan de Rijn, Apeldoorn, Arnhem, Bussum, Deventer, Goes, Hilversum, Rotterdam, Sluiskil, Utrecht, Zuidzande.
Adressen, *Stromen van Kracht*, 3/25, december 1955, p. 16 .:
Alphen aan de Rijn, Amsterdam Centrum, Amsterdam Noord, Arnhem, Apeldoorn, Bussum, Dantumawouda, Deventer, Dordrecht, Duitsland (Duitsland: Schadges, Kr. Lauterbach), Den Haag, Den Helder, Harlingen, Hilversum, Rotterdam, Sluiskil, Utrecht, Vlaardingen en Wageningen.
Adressen, *Stromen van Kracht* 4/44, juli 1957, p. 23-24:
Alblasserdam, Alphen aan de Rijn, Amsterdam Centrum, Landsmeer, Arnhem, Apeldoorn, Bergum (Fr.), Bilthoven, Bussum, Dantumawouda, Dokkum, Den Haag, Den Helder, Driebergen, Groningen, Harlingen, Kollumerzwaag (Fr.), Leeuwarden, Rotterdam, Utrecht en Vlaardingen. Dit is het laatste nummer met de adressen van de verschillende ontmoetingsplaatsen.

[393] K. Hoekendijk, persoonlijk interview met C.v.d. Laan, 30 maart 1979.

Ondanks heftige tegenstand van zowel de Pinkstergemeenten als de Protestantse kerken[394], vertoonde *Stromen van Kracht* een opzienbarende oecumenische openheid. In de tweede uitgave van *Levend Water*, januari 1954, vermeldt Hoekendijk:

> Wij wensen nadrukkelijk vast te stellen geen voornemens te koesteren een nieuwe sekte of groep te formeren, het is een poging tot interkerkelijk réveil waarin iedere gelovige christen van elke richting een plaats kan vinden om dit Licht uit te dragen in zijn eigen kerk. Het is de Geest die levend maakt, die bindt en verenigt! Alleen de volle kracht van de Heilige Geest brengt de doorbraak in de kerken en de opwekking waar wij om bidden. [395]

Een half jaar later voegde hij hieraan toe:

> Gelukkig gaat men begrijpen dat het nimmer onze bedoeling is om weer een nieuwe sekte te stichten, een nieuwe groep, samengesteld uit geestelijke malcontenten en richtingloze buitenkerkelijken. Integendeel, wij hebben ons voorgenomen om de zwervende broeders en zusters terug te brengen naar hun kerken en kringen. We willen zwakken activeren, gedesinteresseerden aanvuren, zoekenden tot de Heiland leiden, zieken naar de Goddelijke Heelmeester. Vele werden tot actief getuigen gebracht, zij hernamen op een nieuwe krachtige wijze hun plaats in hun kerkelijke gemeenschappen waar weer warmte en leven teruggekomen is, waar men weer is gaan zingen en levendige bidstonden houden, waar weer bekeringen gebeuren en genezingen. [396]

In 1954 worden er in het maandblad *Stromen van Kracht* positieve verslagen uit over de tweede assemblee van de Wereldraad der Kerken te Evanston.[397] Op plaatselijk niveau toonden groepen van verschillende kerken en groepen positieve interesse. Karel Hoekendijk schreef hierover:

> De arbeid groeit heerlijk. Op vele plaatsen breekt Gods Geest op bijzondere wijze door. Er is honger gewekt naar deze boodschap. Wij zijn dankbaar dat vooral kerkelijken zich hiernaar uitstrekken. Avond aan avond wordt in het land gepredikt, de Heer werkt mede en bevestigt het woord door tekenen. Het is merkwaardig dat hier en daar speciale groepen worden aangeraakt; in een plaats de chr. Gereformeerden, een andere plaats

---

In juni 1959 worden de eerste reguliere zondagochtenddiensten als volgt aangekondigd: "Elke gelovige die geen geestelijk thuis heeft, iedereen buiten de kerk of elke geïnteresseerde, nodigen wij van harte uit om deze bijeenkomsten te bezoeken". Deze bijeenkomsten vonden plaats in "Beukenstein" in Driebergen.

(K. Hoekendijk, Zondagmorgen Samenkomsten, *Stromen van Kracht*, 6/67, p.6).

[394] De tegenstand van de Pinksterbeweging is eerder aan de orde in een bovenstaande noot genoemd. Voor tegenstand binnen de Protestantse kerken zie:

G.P. van Itterzon, Levensgevaarlijke dweperij, *Hervormd Weekblad*, 65/3274, 4 februari 1954, p.146.

- Vragenbus, *Hervormd Weekblad*, 65/3281, 25 maart 1954, p.200 201 (In deze brief beschreef een theologische student spottend een ontmoeting met een zekere juffrouw, waarschijnlijk Elma van Riemsdijk, en verklaarde: "De invloed van deze mensen in onze Universiteit en buiten zijn behoorlijk sterk geweest, hoewel de laatste tijd een zekere vermoeidheid en teleurstelling kan worden vastgesteld. "

- A. Vroegindeweij, Correspondentie, *Gereformeerd Weekblad*, 58/1, 5 januari 1957, p.6.

- Roelof K. Heijs, Stromen van Kracht, *De Hervormde Kerk* 8 juni 1957.

- H.L. Heijkoop, Genezingen, *Spreken in talen enz. aan de Schrift getoetst*, Winschoten, ± 1957, p.29 36.

- G.Y. Vellenga & A.J. Kret, *Stromen van Kracht*, Kampen: J.H. Kok 1957.

- Persschouw, *Gereformeerd Weekblad*, 60/34, 29 8 1959 citeert een artikel uit de Haagse Post over mevrouw Van Eijk die stierf ondanks aanhoudend gebed.

[395] Karel Hoekendijk, Inleiding, *Levend Water*, 1/2, januari 1954, p.2.

[396] Karel Hoekendijk, Inleiding, *Stromen van Kracht*, 1/7, juni 1954, p.2.

In 1957 schreef Heijs dat aanhangers keer op keer zeiden, dat ze geen nieuwe denominatie of sekte wilden vestigen (Roelof K. Heijs, Stromen van Kracht, *De Hervormde Kerk*, 8 juni 1957) .

Zie ook: - F. Boerwinkel, *Kerk en Secte*, p. 38.

- Th. Delleman, *Tussen Kerk en Tegenkerk*, Aalten: De Graafschap, tweede editie, geen jaar, p. 41-42.

[397] Geciteerd uit de krant *Trouw*, Evanston, *Stromen van Kracht*, 1/10, september 1954, p.8.

W.W. Verhoef, Christus de hoop der wereld Evanston, *Stromen van Kracht*, augustus 1954, p. 10-12.

> vooral de gereformeerden, op andere plaatsen komen de Hervormden, de Vrij-Evangelischen, er zijn plaatsen waar hoofdzakelijk de broeders en zusters van de Vergadering der Gelovigen zich bezighouden met deze boodschap en deze naarstig bestuderen. In al deze groepen leeft het verlangen naar het meerdere van de Heer, velen strekken zich uit naar de Doop des Geestes. Wij verheugen ons zeer hierover. Het is de geest des Heren die door de vaderlandse kerken en kringen gaat. De Geest die levend maakt. Die de Gemeente samenvoegt. Die de Bruid toebereidt. [398]

In oktober 1957 schreef H.R. Roffel nog in een ingezonden brief in het Friese Koerier:

> Stromen van Kracht" heeft geen andere pretenties dan te willen zijn een opwekkingsbeweging. Het is zeer beslist niet haar bedoeling om een nieuwe kerkformatie in het leven te roepen. Zij wenst slechts een revival in de bestaande. De gloed en 't bruisend enthousiasme van de eerste gemeente moet herwonnen worden. [399]

Vanuit de kerken keek men echter over het algemeen op de beweging neer met groot wantrouwen en op het moment dat Stromen van Kracht haar aanhangers volwassen begon te dopen en het Heilig Avondmaal ging toedienen werden ze geheel en al afgewezen. Zelfs Dr. Feitse Boerwinkel die de beweging aanvankelijk op vriendelijke wijze had bejegend, concludeerde dat "ze nu onherroepelijk in een sektarisch vaarwater terecht is gekomen". [400] In maart 1957 verscheen er een scherp veroordelend boek geschreven door een Gereformeerde (ds. G.Y. Vellenga) en een Nederlands Hervormde dominee (ds. A.J. Kret).[401]
De Generale Synode van de Gereformeerde Kerk boog zich op verzoek van de Particuliere Synode van Noord-Holland, over de vraag wat er gedaan moest worden met kerkleden die zich in de “kring Hoekendijk” hebben laten overdopen. Op de zitting van woensdag 7 mei 1958 werd bepaald:

1. Dat in dat zich “laten overdopen” steeds een miskenning ligt van de rijkdom van het sacrament, in de gemeente bediend;
2. Dat dit zich “laten overdopen” soms gepaard gaat met algehele verachting van de reeds ontvangen doop;
3. Dat toch in dat zich “laten overdopen” zonder meer geen reden ligt om uit te spreken dat de betreffende kerkleden zich onttrokken aan de Gereformeerde Kerken;
   Spreekt uit:
   a. Dat de betreffende kerkleden in elk geval ernstig en geduldig vermaand moeten worden, waarbij van het gehele optreden van deze leden, van geval tot geval te beoordelen, zal afhangen, of zij vanwege het geven van ergernis in de gemeente ook voorwerp van kerkelijke tucht zullen moeten worden, hetgeen bij algehele verachting van de oorspronkelijke doop zeker zal moeten geschieden;
   b. Dat voor ambtsdragers het actief deelnemen aan de “kring Hoekendijk” met de bekleding van hun ambt onverenigbaar is;

398

399 H.R. Roffel, *Friese koerier*, 04-10-1957, Rubriek: Zo denk IK er over - Stromen van Kracht wil opwekkingsbeweging zijn, p. 8.

400 F. Boerwinkel in: *De Kerk en de Pinkstergroepen -Herderlijk schrijven van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk*, Den Haag: Boekencentrum, 3e herziene editie, 1959, p.9..

401 Ds. Gerrit Ymes Vellenga (1920-2004) was in die periode predikant in Apeldoorn, waar hij in 1983 op emeritaat ging. G.Y. Vellenga nam ook deel uit van het deputaatschap die het voorlichtend geschrift“*Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*” schreef, hetgeen in het volgende hoofdstuk uitgebreid zal worden beschreven.

Ds. Abraham Jacobus Kret (1928-1993) was in die jaren predikant in Krimpen aan de Lek. Hij stond ingeschreven in het adressenboekje van de Gereformeerde Bond, een conservatieve, behoudende richting binnen de Nederlandse Hervormde Kerk. Van 1974 tot 1989 diende hij als burgemeester van Sassenheim. Hij was tevens auteur van de boeken: *De hervormde kerkdienst*, Den Haag 1955. *Jan Zwart 1877-1937* (1957); *Ten dis geleid* (1957).

Een van de auteurs was extra bitter, omdat zijn vrouw stierf aan kanker, ondanks het feit dat K. Hoekendijk drie maanden eerder met haar bad en vertelde dat ze genezen was (p.38 & 55-56).

> En besluit van deze uitspraak kennis te geven aan de particuliere synode van Noord-Holland. [402]

De eerste doopdiensten van Stromen Kracht vonden plaats op 5 en 9 augustus 1956 tijdens een conferentie in "De Harskamp" bij Ede. Er werd een aantal van 126 personen gedoopt uit "alle overtuigingen" in het meer "De Zanding". Er kwam ook van binnenuit kritiek op dit initiatief, maar Karel Hoekendijk verdedigde dit als volgt:

> In deze beide diensten werden 126 gelovigen gedoopt. Zij hadden dit zelf gevraagd, niemand had enige dwang opgelegd, dit verlangen werd spontaan geboren.
> Een aantal gelovigen had al geruime tijd geleden, in de voorbije winter al, het verzoek daartoe kenbaar gemaakt. Deze groep werd steeds groter, steeds zagen meerderen en meer deze Bijbelse doop. De leiders van Stromen van Kracht hebben iedereen altijd volkomen vrijgelaten, omdat zij de mening is toegedaan dat eenieder deze ernstige dingen zelf met zijn God in orde heeft te maken. Doch toen bleek dat de aanvragen zich vermeerderden en dat er verlangend naar deze doop werd uitgezien, is er gelegenheid gezocht tijdens de Harskampcursus hierin tegemoet te komen. [403]

Ondanks zijn persoonlijke wens om gedoopt te worden door onderdompeling, wachtte Karel Hoekendijk hier drie jaar mee om "de deur naar de kerken open te houden". [404] Tenslotte werd hij gedoopt door ds. J. Starrenburg. Zoals verwacht kon worden, zorgde deze beleidsverandering voor grote opschudding binnen de gelederen van *Stromen van Kracht*. Onder andere Wim Verhoef trok zich terug. Zijn lege plaats in de redactie werd overgenomen door J.P. Hardenberg, een arts. In 1957 startte Wim Verhoef het maandblad *Vuur* waarin hij trachtte de oorspronkelijke oecumenische ijver van *Stromen van Kracht* voort te zetten. Albert van den Heuvel maakte ook deel uit van de oorspronkelijke redactie van het tijdschrift *Vuur*. De liefde-haat relatie tussen Karel Hoekendijk en de traditionele kerken bereikte spoedig hierna een climax.
Terugkijkend op zijn leven reflecteerde Karel Hoekendijk over deze tegenstand later:

> In de kerkbodes van allerlei kerken kwam heel wat los; bijna alle schrijvers distantieerden zich van Stromen van Kracht. Er verscheen in die tijd drie boeken, officieel in de boekhandel verkrijgbaar, waardoor dominees en voorgangers op de meest afkeurende en fantastische manier over de beweging en vooral de persoon Karel Hoekendijk werd geschreven, hij werd daarin de valse profeet en zelfs de antichrist genoemd. Deze boeken brachten, zoals dat gaat, juist vele mensen naar deze samenkomsten, waar ze gezegend werden door het Woord van God en bleven komen. Niemand als Karel Hoekendijk heeft in de vijftiger zoveel vervolging en smaad moeten verdragen, maar naarmate er meer tegen hem werd geschreven, werd de zegen groter. De

---

[402] *Acta van de Generale Synode gehouden te Assen 1957 en 1958 van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Kampen: J.H. Kok, zitting van woensdag 7 mei 1958, art. 481, p. 303. Op verzoek van de 'Particuliere Synode van de Gereformeerde kerken van Noord-Holland' antwoordde de algemene synode dat degenen die door onderdompeling waren gedoopt, ernstig moesten worden vermaand en gedisciplineerd. De Particuliere Synode van Noord-Holland had deze kwestie besproken in haar vergaderingen van 6 en 21 juni 1957 omdat de classis Haarlem en Zaandam hadden gevraagd wat zij moesten doen met leden die werden gedoopt door onderdompeling in de groep Hoekendijk. Uiteindelijk werd deze vraag voorgelegd aan de Generale Synode (Archief van Gereformeerde Kerken in het Staatsarchief in Utrecht, inventaris nr. 851, brief N8).

[403] K. Hoekendijk, Verslag doopplechtigheid, *Stromen van Kracht*, 3/34, september 1956, p.13-14. In dit verslag schreef Hoekendijk:

Ben Hoekendijk beschreef in 1964 de onderlinge spanning over dit onderwerp:

"Sommigen beweerden stellig dat het niet de wil van de Heer was om te dopen of het avondmaal houden, en anderen zeiden het tegenovergestelde." (Ben Hoekendijk, Geloof Overwon, *Opwekking*, 4/28, februari 1964, p.5).

[404] In zijn interview met Cees van der Laan (Dalfsen, 30 maart 1979) zei Karel Hoekendijk dat de kerken nooit een blijk van waardering hebben gegeven voor het feit dat hij hier zo lang mee gewacht heeft.

> mensen denken dat ze tegen personen schelden, maar zij strijden tegen de Heilige Geest. [405]

In augustus 1957 kwam Hoekendijk met een reorganisatieplan waarin hij pleit voor zelfstandige autonome gemeenten:

> Wij hebben nimmer een bond van kerken of gemeenten voorgestaan, sectes willen stichten, wij hebben steeds aangestuurd tot zelfwerkzaamheid van groepen gelovigen die samen een gebeds- of bijbelstudiegroep vormen en deze dingen des Geestes onderzoeken en uitdragen willen. Vrije groepen zullen het zijn, geen verkapte nieuwe kerkjes of sektes. In vrijheid arbeiden, onder de leiding des heiligen Geestes.
> Wij gaan rustig voort, met allen die verder met ons optrekken, achter de Heer. We geloven dat wanneer de belemmeringen zijn weggenomen, de Heer met zijn volle kracht kan doorbreken, dit zal Hij zeker doen. Schaart u dus achter het Woord, sta in de wil van de Heer. Laat u niet wederom een slavenjuk opleggen. [406]

Karel Hoekendijk stichtte nooit zelf een nieuw kerkgenootschap. De gemeenten die voortvloeiden uit zijn bediening bleven autonoom en organiseerden zich aanvankelijk onder de vlag van Volle Evangelie Gemeenten Nederland (VEGN), welke in 2002 met de Broederschap van Pinkstergemeenten fuseerde tot de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten. [407]
In een brief aan W.J. Hollenweger, gedateerd op 1 februari 1963, onderstreepte Jo van den Brink de betekenis van Hoekendijk's bediening:

> Van groot belang in de wereld van de kerken is evangelist, Karel Hoekendijk ... Duizenden en duizenden zijn gedoopt in de Geest en spraken in tongen onder zijn handoplegging, waaronder vele predikanten uit de Nederlands Hervormde en Gereformeerde kerken. Bijna al deze aanhangers bleven lid van hun kerken ... de Hoekendijk-beweging behoort tot de meest invloedrijke en machtigste in Nederland. Zij maken hun meeste volgelingen onder de intellectuelen. [408]

Bij zijn begrafenis in juni 1987 bracht zijn zoon Frans in herinnering dat zijn vader geloofde in een opwekking binnen en buiten de kerken. Omdat er tijdens zijn campagnes velen zich bekeerden, ook rechtstreeks uit de wereld, ontstonden er meerdere gemeenten als gevolg van zijn bediening. [409]

Tegen het einde van de jaren vijftig breiden "Vader Karel" en "Moeder Bep", zoals ze genoemd werden door hun volgelingen, hun bediening uit tot enkele Europese landen (Zwitserland, Duitsland en België). Van 1960 tot Karels dood op 16 juni 1987 lag het zwaartepunt van hun bediening voornamelijk op het houden van grote campagnes over de hele wereld: Zuid-Afrika, Nederlandse Antillen, Suriname, Trinidad, Saint Vincent, Saint Lucia, Martinique, Sri Lanka, Japan, India, Maleisië, de Filipijnen, maar vooral Indonesië etc.

---

[405] Karel Hoekendijk, Bijlage bij persoonlijke brief aan Cees van der Laan, 14 september 1981.

[406] K. Hoekendijk, Inleiding, *Stromen van Kracht* 4/44, augustus 1957, p.3. Ook deels geciteerd in: Als een stem in de woestijn, *Opwekking* 7/69, juli 1967, p.27.

[407] Cees en Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel*, Kampen: J.H. Kok, p. 137-142.

[408] Walter J. Hollenweger, *Handbuch der Pfingstbewegung*, Geneva, 1965/1967, Band 5, 05.20.010, p. 1928.

[409] Frans Hoekendijk, In memoriam Karel Hoekendijk, *EZA In-Formatie* 18/4, augustus 1987, p. 3. In dezelfde toespraak zei Frans dat Karel een goede vriend was van David du Plessis en dat hij zijn verlangen deelde naar een interkerkelijke opwekking van het Pinkstergebeuren. Toen Du Plessis stierf in februari 1987, verzuchtte Karel "ik ben de laatste van de oude garde die het heeft overleefd". Enkele maanden later stierf Karel Hoekendijk zelf aan een hartaanval.



Gezin Karel Hoekendijk (Liebje Hoekendijk ontbreekt)
Midden voor: Karel en Elisabeth Hoekendijk
Links: Frans en Yvonne Hoekendijk
Rechts: Peter Vlug en Else Vlug-Hoekendijk
Midden achter: Ben Hoekendijk en Wiesje Hoekendijk-Hijink

De levensloop van hun vier kinderen zijn een weerspiegeling van de veelzijdigheid van "Stromen van Kracht".
Liebje Hoekendijk (1931-2021) vertegenwoordigt de aanvankelijke oecumenische drijfkracht van de beweging. Ze trouwde in 1951 met de Nederlandse Hervormde predikant Henk Kuylman (1921-2006) [410]. Samen met haar echtgenoot was ze actief in de vroege jaren van "*Stromen van Kracht*". In 1969 schreef ze een boek, met als titel "*Dwarslagen in het Christendom*", waarin ze op creatieve wijze trachtte een brug te slaan tussen vier typen van het Christendom. De eerste dwarslaag, waaronder het Pentecostalisme, legt sterk de nadruk legt op het verkrijgen van de genade via een persoonlijke relatie met God; de tweede via de relatie met de medemens; een derde via de ambten, sacramenten, liturgie en rituelen en een vierde via de leeroverdracht, de prediking en de Bijbel.[411] Naast het kerkelijke werk heeft ze zich ingezet voor vrijwilligerswerk. Over dit onderwerp heeft ze een aantal televisieprogramma's gemaakt en vele boeken en artikelen gepubliceerd.[412]

---

[410] Henk Kuylman werd op 18 juni 1950 predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk in Zuidzande. Zijn vader en grootvader waren ook predikanten. Hij bleef zijn werkzaam leven predikant bij de Nederlandse Hervormde Kerk tot zijn eervol emeritaat op 1 mei 1987. Hij werd geboren op 21 juni 1921 in Soekaboemi, Java, Indonesië. Naast predikant, was hij muziekleraar piano. Hij huwde op 3 januari 1951 te Baarn met Liebje Hoekendijk en is in ± 1980 van haar gescheiden. Hij is overleden op 2 april 2006 in Bussum. Zie voor meer biografische informatie: Liebje *Hoekendijk, Evangelische roepingen en wat er van overbleef*, Houten, Ekklesia, 2011.

[411] Liebje Kuylman Hoekendijk, *Dwarslagen in de christenheid*, Baarn: Ten Have, 1969, 108 pagina's.

De kern van dit boek was al gepubliceerd in een serie in het tijdschrift *Gemeente toerusting* (L. Kuylman-Hoekendijk, Verkenningen in de kleine oecumene, *Gemeente toerusting*, 23/7, 27 mei 1967, p. 5-6 & 23/8 , 17 juni 1967, p. 5-7 & 23/9, 8 juli 1967, p. 1-3. Liebje Hoekendijk (geboren 1931) heeft later nog vele boeken geschreven, met name over vrijwilligerswerk. Voor meer informatie: http://liebjehoekendijk.nl/

[412] Van 1973-1976 maakte zij voor de NOS het programma *Werkwinkel*, waarin kijkers opgeroepen zich in te zetten voor maatschappelijke doelen en zij werden daarin zorgvuldig begeleid. In 1995 produceerde zij bij de AVRO het Werkwinkel-project nog een keer. Publicaties over vrijwilligerswerk van haar hand:

Liebje Hoekendijk, Visie op vrijwilligerswerk. – 's-Gravenhage, *Platform Vrijwilligerswerk*, 1982, 59 blz.

____. *Gezonde gemeenschap, in Van rooms naar katholiek, ontwikkelingen in de katholieke kerk in Nederland, 1960—1982*.- Baarn, Bosch & Keuning, 1982, 118 blz.

____. Overzicht organisatietypen die met vrijwilligers werken. In *Handboek hulpverlenen en veranderen*, Alphen a.d.Rijn, Samson, 1976;

____. Institutionalisering van welzijnsvoorzieningen, in *Het geluk van Nederland, over welzijnsbeleid in een no-nonsense tijdvak.* – Muiderberg, Coutinho, 1986, 142 blz. Ook in aparte brochure, 27 blz., ned., eng.

____. Cultural Roots of Voluntarism in the different countries, in *Transnational Associations*, Brussel 1989 nr.2

Frans Hoekendijk (1933-1998) vergezelde zijn vader in het begin van de jaren zestig op zijn zendingsreizen en leidde ook zelf enkele campagnes. In 1969 werd hij directeur van het conferentieoord “De Bron” te Dalfsen. Hij raakte betrokken bij de Nederlandse Charismatische beweging toen deze haar nationale conventies in de Bron begon te beleggen.
Else Vlug-Hoekendijk (1934-2019) werd een autoriteit op het gebied van kinderevangelisatie en zondagsschool onderwijs. Zij was van de aanvang in 1970 betrokken bij de Stichting Kinderwerk Timotheüs, die materialen ontwikkelt voor geloofsopvoeding die door de meeste Nederlandse kerken gebruikt werden. Ze schreef een aantal kinderboeken en publiceerde eveneens een paar levensbeschrijvingen van zendelingen. [413] In 1985 ontstond door toedoen van Else Vlug de Stichting Chris. Volgens haar was er binnen de christelijke wereld een tekort aan aandacht voor de grote pastorale nood onder kinderen en jeugd. Om hierin te voorzien werd een telefonische hulplijn met vrijwillige hulpverleners opgezet. Later werd de organisatie uitgebreid met onder meer projecten en hulpverlening via e-mail. Haar echtgenoot Peter Vlug was de administrateur van "Stromen van Kracht" (van 1957 tot 1960), waarna hij betrokken raakte bij de organisatie die geleid werd door Karels jongste zoon Ben. Toen Ben zich in 1990 terugtrok werd Peter Vlug de directeur van de Stichting Opwekking, welke functie hij tot zijn pensioen in 1999 vervulde.
Ben Hoekendijk (1938-2020) stapte in de niet geringe schoenen van zijn vader als evangelist. In 1956, toen hij nog maar achttien jaar oud was, leidde hij een jeugdgroep genaamd "de Gideons" waarmee hij openlucht samenkomsten hield in Utrecht. In 1958 was hij voorganger van een kleine groep in Den Haag en raakte hij betrokken bij de campagne van T.L. Osborn als tolk van het Nederlands naar het Engels. Vanaf 1959 begon hij zijn eigen tentcampagnes door heel Nederland, die georganiseerd werden onder de naam "Stichting Ben Hoekendijk’s Evangelische Genezingscampagnes". In 1960 begon hij met de publicatie van zijn eigen blad *Opwekking*. In 1974 werd dit ook de naam van zijn stichting. In 1968 deed Ben een poging om de verschillende Nederlandse Pinkstergroeperingen te verzoenen, door het organiseren van regionale "vernieuwingscampagnes" waarin hij een oproep deed tot alle christenen zichzelf te vernederen en elkaar de zonden te belijden die trots en verdeeldheid hadden veroorzaakt. [414] Van 1972 organiseerde hij nationale jeugd rally's die "One Way Days" werden genoemd. Hij beschreef deze dagen zelf als massale evangelisatie-samenkomsten. Het aantal bezoekers groeide tot meer dan 15.000 personen. In 1978 ging aan het einde van de bijeenkomst iedereen in optocht naar buiten om door Utrecht te trekken als een positieve demonstratie voor Jezus.[415] In 1979 werd iedereen uitgezonden in kleine groepen voor "guerrilla geestelijke oorlogvoering". Zijn belangrijkste oecumenische bijdrage werd geleverd door de nationale conventies van vier dagen die georganiseerd werden rond de Pinksterdagen, van vrijdag tot en met maandag. De eerste conferentie, die vooral een familiekamp beoogde, begon in 1972 in Hattem. Vanaf 1974 tot en met 1996 vonden deze conferenties plaats op de Paasheuvel in Vierhouten.[416] Vanwege de steeds

---

____. *Company giving in Europe*. – Londen, Directory of Social Change, 1991, 144 blz.
____. *Deontological code for voluntarism*. — Bussum, EuroNetwork Foundation, 1991.
____. *Het kwetsbare vrijwilligerswerk,* Bussum 1992, 69 blz. (beleids—adviesnota voor Stichting Benevolentia)

[413] Maria Else Vlug, geboren 7 augustus 1934 te Wassenaar. Zij huwde op 28 juli 1955 met Peter Vlug. Voor meer biografische informatie en haar indrukwekkende lijst van kinderboeken zie: https://nl.wikipedia.org/wiki/Else_Vlug. Peter en Else Vlug schreven samen de autobiografie: *En wij hebben het geloof behouden*, Christelijke Boekencentrale ’t Gulden Boek, 316 pagina’s.
Haar bekendste kinderboeken zijn:
Else Vlug, Schatgraven (Hoornaar: Gideon n.y.), 4 delen.
Else Vlug, *Het geheim van de bunker* (Hoornaar: Gideon, geen jaar)
Else Vlug, De Koning komt (Hoornaar: Gideon, geen jaar)
Else Vlug, Verhinder ze niet Kinderen en het evangelie (Hoornaar: Gideon geen jaar).

[414] Ben Hoekendijk, *Vernieuwing*, Hoornaar: Gideon, 1971, p. 59-68. Zie ook: Johan Bos, Vernieuwing in Amsterdam, *Opwekking* 8/86, December 1968, p. 4-6.

[415] In 1980 en 1981 werden de One Way Day's gehouden in Antwerpen (België), daarna werden ze gehouden op verschillende dagen in verschillende regio's. In 1986 stopte Opwekking met het organiseren van deze One Way Days.

[416] In een interview in 1987 zei Ben Hoekendijk dat de Vierhouten-conferenties aantrekkelijker waren geworden voor leden van de traditionele kerken, omdat het zijn oorspronkelijke pinksterstigma had verloren (Bert Pol, Wij zijn

toenemende bezoekersaantallen moest men in 1996 opnieuw verhuizen. Vanaf dat jaar vinden de conferenties plaats in Walibi World in Biddinghuizen. Bezoekers komen uit allerlei christelijke kerken en kringen; het merendeel van buiten de Pinksterbeweging. Het gemiddelde bezoekersaantal schommelt rond de 60.000 en is daarmee het grootste oecumenische evenement dat jaarlijks in Nederland plaatsvindt. Naarmate de jaren verstreken begonnen hoe langer hoe meer leden van evangelische en traditionele kerken deel te nemen. Hun liederenboek *Opwekkingsliederen*, dat jaarlijks gereviseerd wordt door "Opwekking", heeft veel aan populariteit gewonnen, ook in niet-pinkstergroepen en kerken.[417]
Ben Hoekendijk trok 1990 uit zijn eigen organisatie terug. Enkele jaren zou blijken dat morele problemen hiervan de oorzaak waren. Zijn huwelijk met Wiesje liep op de klippen, waardoor zijn leidende rol in Pinkster Nederland verloren is gegaan; in de stichting Opwekking worden zijn idealen wel op landelijk niveau voortgezet.

Uit de geschiedenis van "Stromen van Kracht" kunnen wij de volgende lering trekken:

1. *Kruisbestuiving*
   De oorspronkelijke oecumenische motieven waren oprecht, maar deze werden besmet met een ongepast triomfalisme. De aanhangers van "*Stromen van Kracht*" wekten de indruk alsof ze alles wisten en alles bezaten en leken de pretentie te hebben, dat zij de enigen waren die iets te bieden hadden. Christenen moeten erkennen dat hun kennis en ervaring slechts ten dele is. Om deze reden is oecumenische uitwisseling essentieel teneinde de rijkdom en volheid van het Koninkrijk van God ten toon te spreiden. Dit houdt in dat alle partijen, die deelnemen aan de dialoog zonder vooroordelen, de ander dienen te respecteren en bereid en verlangend zijn om elkaar wederzijds te verrijken.

2. *Niet de leer, maar de Heer!*
   Als een bepaald leerstellig standpunt de essentie vormt van een kerk of beweging, dan heeft dit de neiging verdeeldheid te brengen in plaats van te verenigen, in het bijzonder als zij die niet wensen deze "volle boodschap" te ontvangen onmiddellijk afgeschreven worden als "zij die de Geest weerstaan".[418] Aan de andere kant waren de meeste critici, zowel Pentecostalen als Protestanten, nauwelijks bereid om wat voor dialoog dan ook aan te gaan. De vraag of wat geleerd en ontvangen kon worden, werd slechts door enkelen gesteld. [419] Toen Karel Hoekendijk op Nieuwjaarsdag 1958 aan zijn geloofsgenoten een emotionele oproep deed voor hulp en samenwerking, werd hij genegeerd.[420]

---

voor eenheid onder de christenen, *Gooi en Eemlander*, 9 mei 1987). Voor meer biografische informatie over Ben Hoekendijk, zie: Cees & Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel*, p.108-111.

[417] Opwekkingsliederen, https://www.opwekking-webwinkel.nl/opwekkingsliederen – De liederen nemen in de Pinkstergemeenten in de zogenaamde "dienst der aanbidding" een belangrijke zo niet centrale plaats in. Omdat veel van deze liederen anno 2019 gebruikt worden in vele Nederlandse kerken en ook via EO tv-programma's als *Ronduit Praise* en *Nederland Zingt* bekendheid krijgen is men inmiddels vertrouwd met een belangrijk deel van de Pinksterspiritualiteit.

[418] ([K. Hoekendijk], Protestantisme, *Stromen van Kracht*, 6/66, mei 1959, p.11

[419] Een meer gematigde benadering met zelfkritiek vindt men in de volgende publicaties:
- F. Boerwinkel, *Kerk en Secte*, Den Haag: Boekencentrum, 1956, p. 38-40.
- Th.Delleman, *Tussen Kerk en Tegenkerk*, Aalten: De Graafschap, geen jaar, p.41-44.
- Okke Jager, Stromen van Kracht, *De Strijdende Kerk* 12 / 302-304, 13 juli 1957, p. 1-2 / 27 juli 1957, p. 1-2 / 15 augustus 1957, p. 9-10.

De bekende Gereformeerde auteur Okke Jager gaf vooral commentaar op het boek van G.Y. Vellenga en A.J. Kret. Op een creatieve manier paste Okke Jager dezelfde principes toe die Vellenga en Kret gebruikten om Stromen van Kracht aan te klagen in zijn eigen Gereformeerde Kerk. Okke Jager drong er bij de kerk op aan gehoor te geven aan het het appèl dat bewegingen als Stromen van Kracht op de kerk doen.

[420] K. Hoekendijk, rondschrijfbrief nieuwjaar 1957. Deze brief van drie bladzijden is een hartekreet om eenheid en samenwerking gezonden aan 118 kerk- en pinksterleiders waaronder: M.A. Alt, H. Berkhof, F. Boerwinkel, v.d. Brink (H. en J.E.), E.A. Graf, J.C. Hoekendijk, O. Jager, P. Klaver, J. Kits, J. de Heer, A.Klein Haneveld, P.C. van Leeuwen, H.A. Luuring, P. Quist, I. Roose, E. Schuurman, G.Y. Vellenga (!), W.W. Verhoef, A. Zijp, S. Wilson en P. v.d. Woude.
Karel Hoekendijk schreef onder meer: "*Niets is satan aangenamer dan deze gescheidenheid, deze afschuwelijke*

3. *Hoofd en hart*
De verschuiving die "Stromen van Kracht" teweegbracht, resulteerde in een belangrijke en blijvende verandering. Het zwaartepunt bewoog zich van het emotionele naar het rationele, van heiliging naar geloof, van de bovennatuurlijke ervaring naar geestelijke bekwaamheid. De methode van een twee weken durende cursus als een inleiding op de doop in de Heilige Geest en het gebruik van de geestelijke gaven, stond in scherp contrast tot de Pinkstersamenkomsten voor "ernstige zoekers". Klaarblijkelijk appelleerde dit aan veel intellectuelen onder wie een groot aantal theologische studenten en geestelijken, die zich meer op hun gemak voelden met deze rationele benadering. De academische en artistieke achtergrond van Karel Hoekendijk droeg bij aan dit fenomeen. Enkele jaren functioneerde hij als een charismatisch katalysator. Zijn vijandigheid echter ten opzichte van welke vorm van organisatie of structuur dan ook moest tenslotte botsen met de meer formeel en traditioneel georiënteerde kerken en dit gebeurde dan ook. "Stromen van Kracht" stelt de klassieke Pentecostalen voor de vraag of hun dichotomie tussen het bovennatuurlijke en het natuurlijke wel realistisch is. Zij daagt de Pentecostalen uit om nieuwe creatieve manieren te vinden waarbinnen de charismata tot uiting gebracht kunnen worden en relevant kunnen worden voor andere gebieden van de samenleving. Tenslotte moeten de traditionele kerken nog steeds het beroep beantwoorden dat "Stromen van Kracht" heeft gedaan om de kerkelijke barrières te doorbreken door middel van een gezamenlijk bewustzijn en ervaring van de Heilige Geest, wiens universele aanwezigheid ons in staat stelt ieder grens te overschrijden.

---

verscheurdheid in geestelijk leven van ons land, dit belasteren van elkander en met smaadheid overladen, dit waarschuwen voor elkander en elkanders arbeid schade toebrengen.Wij zullen hiervoor allen ter verantwoording worden geroepen voor de Troon. Dit staat de Heilige Geest niet toe, broeders!"
Er werd op deze brief nauwelijks gereageerd.

HOOFDSTUK 4 – OECUMENISCHE UITWISSELING

4.1 INLEIDING - DE ROERIGE JAREN ZESTIG

De jaren zestig waren het hoogtepunt van de naoorlogse hoogconjunctuur en tegelijkertijd luidden zij een nieuwe tijd in van protest en kritische evaluatie van de heersende normen en waarden. De oude politieke ideeën schenen uitgeput te zijn[421] Op vele terreinen in de samenleving trad een herleving van ideologieën naar voren. De meest betekenisvolle gebeurtenis wereldwijd was de dekolonisatie van Afrika. In de stroomversnelling van dit proces groeide er een toenemende weerstand tegen racisme en apartheid. De Baptisten dominee Martin Luther King (1929-1968) slaagde erin wereldwijd de aandacht te vestigen op dit onrecht. In Uppsala besloot de W.R.K. een krachtig actieprogramma te ontwikkelen om racisme te bestrijden. [422] Tijdens dit decennium traden drie Zuid-Amerikaanse Pinkster Denominaties toe tot de W.R.K.[423] In Uppsala sprak de Pentecostaal Christian Krust hun vergadering toe. [424] In 1969 voegden de Gereformeerde Kerken zich bij de W.R.K...

In Nederland werden de oude grenzen van de "verzuiling" afgebroken, hetgeen resulteerde in een belangrijke heroriëntatie van de samenleving. Sociale premies en de inflatie groeiden drastisch en dientengevolge verloor Nederland haar status van goedkope enclave. [425] Behalve hun materiële eisen, eisten de vakbonden ook democratisering van de macht en betere werkomstandigheden. Medezeggenschap van werknemers bedrijfsbeleid werd een trend. Samen met de koelkast en de auto werd de televisie een belangrijk product, dat de materiële vooruitgang van de gemiddelde Nederlander symboliseert.[426] Via de televisie ontwikkelde zich een nieuwe vorm van informatie en communicatie, die alle lagen van de samenleving raakte. In hun eigen woonkamer hoorden de mensen over etnische groepen, waarvan ze nagenoeg geïsoleerd waren geweest. De seksuele revolutie beïnvloedde Nederland in sterke mate. Het gebruik van voorbehoedsmiddelen werd gemeengoed en de ethiek van het huwelijk onderging drastische veranderingen[427]. De jongere generatie keerde zich in toenemende mate tegen de gevestigde orde, hetgeen zijn uitdrukking vond in hun onconventionele kleding, haarstijl en muziek. Het werd populair om in te gaan tegen de sociale taboes. Drugs en oosters mystiek werden aangewend om uiting te geven aan hun verlangen om het leven te richten naar een ander waardensysteem. Ze protesteerden tegen de bourgeoisie door in grote groepen te gaan zitten op het plein van de Dam of te slapen in het Vondelpark in

---

[421] Zie bijvoorbeeld: D. Bell *The end of ideology. On the exhaustion of political ideas in the fifties,* New York-London, 1960.

[422] World Council of Churches, *Uppsala to Nairobi 1968-1975*, London: SPCK, 1975, p. 152-162.

[423] In 1961 werden in New Delhi twee Chileense pinkster denominaties met een methodistische achtergrond aanvaard als leden van de W.R.K. : De "Iglesia Pentecostal de Chile" (90.000 leden) en de "Mision Iglesia Pentecostal"(12.000 leden). In 1969 werd de veel grotere "Igreja Evangélica Pentecostal "O Brasil para Cristo" (1.100.000 leden) de derde Pinkstergemeente die lid werd van de W.R.K. . Datzelfde jaar werd de "Eglise du Christ sur la terre par le Prophète Simon Kimbangu" (5.000.000 leden) lid van de W.R.K. . Deze denominatie heeft sterke gelijkenissen met de Pinkstergemeente zie: Walter Hollenweger, *Pentecost between Black and White*, Belfast: Christian Journals, 1974, p. 55-75. Zie voor meer informatie over deze kerkgenootschappen. Ans J. van der Bent ed., *Handbook member Churches World Council of Churches*, Geneva: W.C.C., 1982, p. 24-25, 65-66, 249-253.

[424] Christian Krust, Pentecostal Churches and the Ecumenical Movement, Appendix VIII in: Norman Goodall ed., *The Uppsala Report 1968 Official Report of the Fourth Assembly of the W.C.C. Uppsala 4-20 July 1968*, Geneva: W.C.C., 1968, p. 340-343.

[425] Het gemiddelde loon groeide van *ƒ* 56,76 per week in 1950 tot *ƒ* 214,52 in 1970. Het percentage sociale premies steeg van 9,1% in 1960 tot 16,5% in 1970 (F. Messing, *Het economische leven in Nederland 1945-1980, in: Algemene Geschiedenis der Nederlanden Deel 15 Nieuwste Tijd*, Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 1982, p. 163 & p. 189). De index van de consumptieprijzen groeide van 100 in 1960 tot 145 in 1969 (*Decennium Serie Deel 3 De jaren 60* Utrecht: Oosthoek, 1982, p. 397).

[426] In 1957 waren er slechts 250.000 televisietoestellen geregistreerd. Vanaf die tijd was er een jaarlijkse groei van 200.000. (J. Bosmans, Het maatschappelijk-politieke leven in Nederland 1945-1980, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden, Deel 15 Nieuwste tijd*, p. 299).

[427] Ibid, p. 301.

Amsterdam. De anarchistische provo's[428] waren gewelddadiger in hun gedrag. De regering probeerde hun activiteiten met geweld de kop in te drukken, maar dit resulteerde slechts in een toename van hun populariteit. Nederland werd langzamerhand een tolerante samenleving, waarin het ontwakend bewustzijn van het individu tot een unieke hoogte steeg. Met de komst van de vele gastarbeiders uit de overwegend Islamitische landen, werd Nederland ook hoe langer hoe meer multi-raciaal en multireligieus. Het zou echter nog jaren duren voordat de integratie van deze minderheidsgroepen op de politieke agenda kwam.

Het kerkelijk leven werd ook beheerst door vernieuwing en dialoog, maar tegelijkertijd was er landelijk sprake van een toenemende onverschilligheid ten opzichte van het geloof en won de secularisatie met rasse schreden. De Rooms-katholieken ondergingen de radicaalste gedaanteverandering. Onder leiding van de progressieve kardinaal B.J. Alfrink (1900-1987) pasten de Nederlandse bisschoppen de "Aggiornamento" (de modernisering van de Kerk) waar Paus Johannes XXIII en Het Tweede Vaticaans Concilie om hadden gevraagd, gretig toe op de situatie in Nederland. Leken werden opgeroepen om actief deel te nemen aan de mis en hun bijdrage te leveren aan de totstandkoming van het Kerkbeleid. "*De nieuwe catechismus, geloofsverkondiging voor volwassenen*", die verscheen in 1966, veroorzaakte een behoorlijke controverse omdat sommige fundamentele waarheden, zoals de maagdelijke geboorte van Christus en het bestaan van engelen, niet werden genoemd. Deze catechismus werd in vele talen vertaald, maar werd door een kardinalencommissie, die op last van Paulus VI was samengesteld, op wezenlijke punten afgekeurd.[429] Nog bedreigender voor de conservatieve Katholieken en de Roomse curie was het zogenaamde "Pastoraal Concilie van de Nederlandse Kerkprovincie", dat gehouden werd in zes plenaire sessies van 1968 tot 1970 te Noordwijkerhout. Omdat dit “Concilie” geen mandaat had om besluiten te nemen, werden heersende kwesties zoals het celibaat en de wijding van vrouwen openlijk besproken.[430]
In dit klimaat van vernieuwing en wederzijdse toenadering kwam de oecumenische voortgang tot bloei. In 1961 deden negen Nederlands hervormde en negen Gereformeerde predikanten een historische poging om hun kerkelijke afscheidingen van 1834 en 1886 te herstellen. [431] Dit leidde tot de totstandkoming van een intersynodaal studie-comité "Samen op Weg", dat voor het eerst samenkwam in 1971 om de mogelijkheden van een samensmelting te onderzoeken. Dit leidde uiteindelijk tot de fusie van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) op 1 mei 2014. De spanning tussen de Nederlands Hervormde en de Rooms-Katholieke Kerk nam toe toen Prinses Irene toetrad tot de Rooms-Katholieke Kerk en dientengevolge gedoopt werd in januari 1964.[432] De Synodale Raad van de Nederlandse Hervormde Kerk protesteerde bij de opvatting dat hun doop niet werd erkend. Uiteindelijk leidde dit tot een wederzijdse erkenning van een doop toegediend in een Nederlands Hervormde, Gereformeerde, Lutherse of Rooms-katholieke Kerk

[428] De naam "Provo" (van: provoceren) wordt voor het eerst vermeld in het proefschrift van W. Buikhuisen *Achtergronden van Nozemgedrag*, Assen: Van Gorcum, 1965.

[429] Dr. Otto de Jong, *Nederlandse Kerkgeschiedenis* , Nijkerk: Callenbach, 1978, p. 417.

Gedwongen door Rome kwamen de Nederlandse bisschoppen overeen een supplement uit te geven, dat bepaalde passages over bijvoorbeeld de maagdelijke geboorte van Christus, het bestaan van engelen enz. verduidelijkte. Dit supplement dat afzonderlijk werd gepubliceerd in 1968 werd nauwelijks verkocht. Voor meer informatie:
De Nieuwe Katechismus, geloofsverkondiging voor volwassenen, in opdracht van de Bisschoppen van Nederland, Hilversum-Antwerpen/'s-Hertogenbosch/Roermond-Maaseik, 1966.

E. Dhanis s.j. en J. Visser c.ss.r., *Aanvulling bij de nieuwe katechismus, op last van de kardinalencommissie*, Hilversum-Antwerpen/Roermond-Maaseik, 1969.
Aldo Chiaruttini ed., *Het dossier van de Nederlandse Katechismus*, Utrecht: A.W. Bruna & Zoon, 1968.

[430] Gerard Klaassen red., *Aanzien Kerk en Godsdienst in Nederland en België 1945-1985*, Utrecht: Het Spectrum, 1985, p. 90-91.

[431] Deze groep predikanten werd kortweg "De 18" genoemd. Een van hen was de Gereformeerde ds. G. Toornvliet, die het Pinkster-appèl benoemde in zijn tijdschrift *De Strijdende Kerk.*. Voor meer informatie zie:
De 18, *Aanvaardt elkander* Beiaard-serie nr. 26, Amsterdam: W. ten Have, 1962, p. 14-17).

De 18, *Van Kerken tot Kerk* & *Nieuw Land*, Beiaard-serie 22 & 35, Amsterdam: W. ten Have, 1961 & 1965.

[432] C. Augustijn red., *Kerk in Nederland 1945-1984*, Delft: Meinema, 1984, p. 88-89.

(1967) en een erkenning van huwelijken tussen partners van verschillende kerkgenootschappen (1970).[433]
Op 21 juni 1968 werd de Oecumenische Raad van Kerken de "Raad van Kerken in Nederland". De preambule van haar statuten vatte haar kerndoelstelling als volgt samen:

> De kerken aangesloten bij de Raad van Kerken in Nederland willen in getuigenis en dienst gestalte geven aan de gemeenschap van kerken. Zij doen dit in geloof in de ene Heer Jezus Christus, het Hoofd der Kerk en de Heer der wereld. [434]

De belangrijkste veranderingen waren de uitbreiding van het lidmaatschap en een meer bindende participatie van leden. Van bijzonder betekenis was het unicum dat de Rooms-Katholieke Kerk toetrad tot een nationale raad van kerken. De andere leden waren: Nederlandse Hervormde Kerk, Gereformeerde Kerken in Nederland, Evangelisch Lutherse Kerk, Oudkatholieke Kerk, Algemene Doopsgezinde Sociëteit, Remonstrantse Broederschap, Evangelische Broedergemeente in Nederland en het Religieus Genootschap der Vrienden (Quakers). De Nederlandse Protestanten Bond en het Leger des Heils ontvingen een gastlidmaatschap. De Vrije Evangelische Gemeenten en de Unie van trokken zich terug. [435]
In de theologie was er een trend om sociale en politieke kwesties een theologische basis te geven zoals bijvoorbeeld de bevrijdingstheologie of de feministische theologie. Deze ontwikkeling maakte de Evangelicalen en Pentecostalen wat kopschuw met betrekking tot de oecumenische beweging. Zij vreesden dat hierdoor de verticale dimensie van de relatie tussen God en mens in het gedrang kwam. Ook hadden de Evangelicalen moeite met het feit dat in de zending van de traditionele kerken het werelddiaconaat de plaats leek in te nemen van de verkondiging van het evangelie. Hoewel sommigen trachten deze ontwikkeling een halt toe te roepen, zoals bijvoorbeeld 24 Nederlands Hervormde predikanten dit deden in een open brief in 1967[436], bepaalden politieke en sociale betrokkenheid in toenemende mate de agenda in de traditionele kerken.

---

[433] Naar aanleiding van het Nederlandse hervormde protest tegen de Rooms-Katholieke doop van prinses Irene op 2 januari 1964 werd een dialoog georganiseerd tussen afgevaardigden van hun kerken. Het akkoord over de wederzijdse erkenning van hun doop werd aangekondigd op 10 juni 1967. Het akkoord over de erkenning van zogenaamde "gemengde huwelijken" werd bereikt op 17 februari 1970 en werd van kracht op 8 mei 1971 (Cornelis P. van Andel, *Ruimte om samen te leven Oecumenisch vademecum ten dienste van de Nederlandse Hervormde Kerk*, Den Haag: Boekencentrum, 1978, p. 56-68).

[434] H.A.M. Fiolet, The Ecumenical movement in the Netherlands,in: *Lowland Highlights Church and Oecumene in the Netherlands*, Kampen: J.H.Kok, 1972, p. 58.

[435] Anno 2019 zijn de volgende kerkgenootschappen lid:
Protestantse Kerk in Nederland
Rooms-Katholieke Kerk in Nederland
Oud-Katholieke Kerk van Nederland
Algemene Doopsgezinde Sociëteit
Remonstrantse Broederschap
Evangelische Broedergemeente in Nederland
Religieus Genootschap der Vrienden (Quakers)
Syrisch-Orthodoxe Kerk in Nederland
Leger des Heils
Anglicaanse Kerk in Nederland
Koptisch Orthodoxe Kerk
Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland
Orthodoxe Kerk in Nederland
Nieuw-Apostolische Kerk in Nederland
Geassocieerd lid zijn:
2of3bijEEN (voorheen Basisbeweging Nederland)
Kerkgenootschap der Zevende Dags Adventisten
Vrijzinnigen Nederland
Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten
De NPB (Nederlandse Protestantenbond, nu Vrijzinnigen Nederland (VN), trok zich in 2010 terug, omdat zij niet volwaardig lid kon worden.

[436] Ds. C.G. Bos, *Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1945*, Groningen: De Vuurbaak, 1980, p. 52-53.

Terwijl de Nederlandse Charismatische beweging meeging in deze ontwikkeling, was de Pinksterbeweging sterk gekant tegen dit "horizontalisme". Binnen hun eigen gelederen ervoeren zij eveneens turbulente jaren van verandering en heroriëntatie. In het begin van de jaren zestig trachtte de Broederschap van Pinkstergemeenten te dienen als een brede paraplu voor de Nederlandse Pinksterbeweging. Om dit doel te bereiken reorganiseerde zij zich in 1959 en ontvingen zij officiële erkenning als kerkgenootschap in februari 1960. Voor het eerst konden nu naast het persoonlijk lidmaatschap ook gemeenten lid worden en zich laten vertegenwoordigen door hun voorganger of een van de oudsten c.q. bestuursleden. De periodieken *Volle Evangelie Koerier* en *Pinksterklanken* fuseerden in *De Pinksterboodschap*. In oktober 1960 werd de eerste Nederlandse Pinkster Bijbelschool geopend in Groningen. Voor een korte tijd stonden uiteenlopende persoonlijkheden als Jo van den Brink, Jan Zijlstra (van de Volle Evangelie Zending van Johan Maasbach) en zelfs David du Plessis op de lidmaatschapslijst van de BvP. Op initiatief van de Broederschap werd er een "Oral Roberts Comité" in het leven geroepen om een evangelisatiecampagne te organiseren met Oral Roberts in 1964, die overigens lang niet zo veel opschudding teweegbracht als de Osborn-campagne in 1958. De hechte samenwerking van de verschillende Pinksterstromingen was zo opmerkelijk dat de Broederschap besloot een "Pinkster Concilie" te organiseren ten einde de mogelijkheid van een hechtere eenheid te bevorderen. [437] Toen de Pinkster Bijbelschool mislukte ten gevolge van interne spanningen en financiële tekorten, verzocht men de Assemblies of God in de Verenigde Staten om hulp. Dit leidde tot de stichting van de Centrale Pinkster Bijbelschool in Den Haag in 1967 met de Assemblies of God zendeling Roscoe Leach als de eerste directeur. Een gevolg van deze samenwerking was een tweede reorganisatie. Er werden nieuwe statuten naar Amerikaans model samengesteld, die met een krappe meerderheid op 26 februari 1966 werden geaccepteerd. Een aantal leden vreesde dat de Broederschap een al te gestructureerde organisatie zou worden. Anderen konden niet instemmen met de uitgebreide geloofsbelijdenis en trokken zich terug. Sommigen van hen stichtten de "Federatie van Volle Evangelie Gemeenten in Nederland". Deze organisatie hield het minder dan een jaar vol vanwege onoplosbare interne conflicten. In 1969 werd het kerkgenootschap "Volle Evangelie Gemeenschap" (V.E.G.) in het leven geroepen met als belangrijkste doel om een hechtere band met elkaar te bevorderen. Veel gemeenten die zich bij de V.E.G. aansloten, waren voortgekomen uit Stromen van Kracht.
In veel opzichten hebben de jaren zestig een nieuwe ideologische fundering gelegd, hetgeen ook gezegd kan worden van de Nederlandse Pinksterbeweging. Uit de rest van dit hoofdstuk zal blijken, dat in dit decennium zowel op persoonlijk als synodaal vlak boeiende dialogen plaatsvonden tussen de traditionele kerken en de Pinkstergemeenten. Van beide kanten bleek dit een onwennig en uitdagend proces.

4.2. DE OECUMENISCHE RAAD VAN KERKEN EN DE PINKSTERBEWEGING

Kort voordat de roerige jaren zestig begonnen, bezon de "Oecumenische Raad van Kerken" (van nu af aan O.R.v.K. genoemd) zich op de Pinksterbeweging. Dit luidde het decennium in waarin het Pinksterappèl in veel kerkgenootschappen werd besproken. Dat is de reden waarom de studie van het O.R.v.K. in dit hoofdstuk onder de loep wordt genomen, ondanks het feit dat het feitelijk in het laatste kwartaal van 1959 plaatsvond.

Deze open brief is ook samengevat in *De Pinksterboodschap* 8/10, december 1967, p. 10.
Van bijzonder belang in de context van deze verhandeling is de vraag:"Is het niet tijd om te bidden voor een nieuw besef van onze afhankelijkheid van de vervulling van de Pinksterbelofte?"

[437] De eerste bijeenkomst op 6 maart 1965 werd een "Oecumenisch Pinkster Concilie" genoemd. H.A. Luuring, de toenmalige voorzitter van de Broederschap, benadrukte dat de Pinkstergelovigen een eenheid moesten nastreven, waarin elke groep zijn eigen specifieke identiteit kon behouden. (Eerste zitting oecumenisch "Pinkster-concilie" - Liefde en samenbinding nodig, *De Pinksterboodschap* 6/4, april 1965, p.12).

Op haar vergadering van 27 februari 1959 besprak de O.R.v.K. het onderwerp "De sekten en de W.R.K.", naar aanleiding van een studie van Dr. W.F. Golterman. Willem Frederik Golterman (1898-1990) was Doopsgezind. Van 1946 tot 1968 was hij lector aan het Doopsgezinde Seminarium te Amsterdam (practica). In 1960 werd hij lector aan de Universiteit van Amsterdam (Christendom in de twintigste eeuw, oecumene). Van 1964 tot zijn emeritaat in 1968 was hij hoogleraar Christendom in de twintigste eeuw en onderlinge verhoudingen der kerken. In 1953 werd hij benoemd tot studie-secretaris van de O.R.v.K., en diende in deze functie tot 1960. In zijn studie over de sekten was Golterman het eens met K. Hutten, de Duitse specialist van het sektarisme, dat de kerken het fanatisme van de sekten met veel geduld moeten benaderen en moesten trachten hen terug te brengen tot de gehoorzaamheid aan Gods Woord. Golterman voegde er echter aan toe dat de kerken in deze dialoog ook bereid moesten zijn om zelf door de sekten gecorrigeerd te worden. [438] Wat betreft de Pinksterbeweging was hij het eens met Lesslie Newbigin dat de zogenaamde "pinksterachtige" christen een belangrijk nieuw element zou kunnen bijdragen in de relatie met de W.R.K.. [439] Ook merkte hij op dat er binnen de internationale Pinksterbeweging een openheid was naar de kerken toe. De opmerkingen van Golterman werden op heel korte termijn op hun waarde getest. Op 4 juli 1959 vroegen de gezamenlijke Pinkstergemeenten om een gesprek met de O.R.v.K.. De aanleiding tot dit verrassend initiatief van de Pentecostalen was het feit dat de IBRA (de Zweedse Pinkster radio-omroep) niet meer mocht uitzenden naar Nederland. Sinds 1955 had de IBRA Nederlandse programma's uitgezonden via radio Tanger, maar toen de Marokkaanse regering dit vanaf 1 januari 1960 verbood, werden ze gedwongen om op korte termijn hiermee te stoppen. De Pentecostalen probeerden nu zendtijd te verkrijgen via de I.K.O.R., die werkte onder auspiciën van de O.R.v.K.. De broeders J.E. van den Brink, H.A.Luuring en J.W. van Petegem werden afgevaardigd om met de O.R.v.K. te spreken[440], die op haar beurt geheel verlegen leek met dit verzoek. Een botte weigering paste niet in het tijdsbeeld van oecumenische openheid. In haar vergadering van 25 september 1959 viel daarom het besluit dat Dr. W.F. Golterman contact met hen op zou nemen en een studierapport zou samenstellen over de Pinksterbeweging in Nederland. In zijn voorbereiding voor dit rapport, had Golterman verschillende gesprekken met H.A. Luuring (1914-1985), een fulltime voorganger van de "Volle Evangelie Kerk" te Utrecht.[441] Het resultaat was een gebalanceerde studie, ter zake en accuraat, en voorzien van een voor die tijd scherpe analyse. Het rapport werd besproken op hun vergadering van 27 november 1959 te Utrecht. Ds. Albert v.d.

---

[438] W. F. Golterman, Secten en de wereldraad van kerken (III), *In de Waagschaal* 14/44, 22 augustus 1959, p. 663, gedeeltelijk citeren: K. Hutten, *Die Glaubenswelt der Sektariers*, 1957, p. 132 ev en K.Hutten, Oekumene und Sektentum, *Ökumenische Rundschau*, april 1959, 53 ev

[439] Ibid, p. 661-662, met verwijzing naar Lesslie Newbigin, *The Household of God* (Londen: S.C.M. Press, 1953), p. 95. Golterman definieerde het Pinkstertype in een bredere context dan alleen de Pinksterbeweging, zoals Newbigin zelf ook deed. Voor Golterman betekende dit "een samenvatting van groepen, een alliantie van vrije gemeenten en sekten". De volledige reeks van deze studie werd in drie delen gepubliceerd in het tijdschrift *In de waagschaal* 14 / 42-44, Deel I, 25 juli 1959, p. 633-635 / Deel II, 8 augustus 1959, p. 648-650 / Deel III, 22 augustus 1959, p. 660-663. Van bijzonder belang is deel II waarin Golterman de theologische, psychologische en sociologische aspecten van de sekten behandelt. Volgens zijn analyse zijn de belangrijkste kenmerken:

Theologisch: Een deel van de waarheid of een nieuwe openbaring, dat de rest overtreft centraal stellen in het geloofsleven.

Psychologisch: neiging om prioriteit te geven aan de eigen groep.

Sociologisch: spreekt de lagere of lagere middenklasse aan. Participatie van alle leden.

[440] H.A. Luuring, brief aan O.R.v.K. , Utrecht: 14 juli 1959.

Deze brief vermeldt alleen hun verlangen naar zendtijd van de I.K.O.R. als reden voor deze aanvraag. Nadat dit gesprek had plaatsgevonden, zei Golterman in de vergadering van de O.R.v.K. van 27 november 1959, dat er ook andere motieven waren (notulen van de vergadering van O.R.v.K., 27 november 1959 te Utrecht, p. 6).

[441] Henri Antoine Luuring was de zoon van een docent klassieke talen, en zelf een zakenman. In 1946 trad hij toe tot de Pinkstergemeente in Hilversum. Vanaf 1948 pionierde hij in Utrecht. In 1957 werd hij de fulltime voorganger van deze gemeente van ongeveer honderd leden. Van 1965 tot 1967 was Luuring de voorzitter van de Broederschap. In 1972 trok hij zich terug uit de bediening. Kort voor zijn dood publiceerde hij een boek waarin hij probeerde zich te verzoenen met zijn pinksterverleden (H.A. Luuring, *Zeg mij de waarheid*, Groede: Pieters, 1983).

Voor meer biografische informatie: J.W.E., Zoeklicht op .... Utrecht, *De Pinksterboodschap* 3/1, januari 1962, p.6-7,10. Luuring leende Golterman twee boeken van Karl Ecke (*Der Durchbruch des Urchristentums seit Luther* en *Die Pfingstbewegung*), die Golterman gebruikte in zijn studierapport (Dr. W.F. Golterman, brief aan H.A. Luuring, Utrecht: 23 november 1959).

Heuvel, die fungeerde als de secretaris van de Jeugdraad van de O.R.v.K. van 1958 tot 1960, zei dat hij in nauw contact stond met deze groepen en volgens hem waren "*de excessen voor een belangrijk deel zijn terug te brengen op de harteloze wijze waarop de kerken de broeders bejegenen*". Prof.Dr. P. Boendemaker merkte op dat "*het toenemen van het bijbelgebruik aan deze groepen te danken is*". Prof.Dr. J.C. Hoekendijk was negatiever. Volgens hem was de belangrijkste verandering bij de sekten, dat ze nu duidelijker "neen" zeiden tegen de kerken dan vroeger. Tenslotte concludeerde de vergadering dat verdere contacten uitgesteld zouden worden totdat er meer informatie over beschikbaar zou zijn. Dr. H. Berkhof verzocht hen dringend hier haast mee te maken want "er ging een golf van wederdoop door het land".[442] Op verzoek van ds. M.N.W. Smit werd een uiterst kritische lezing over de Pinkstergroeperingen, gehouden door ds. A.D. Bakker tijdens een classicale vergadering van de Nederlandse Hervormde Kerk van Den Haag op 30 september 1959[443], naar alle leden van de O.R.v.K. verzonden.

Golterman's studie over de Pinksterbeweging in Nederland verscheen in twee delen in het periodiek *In de Waagschaal* van januari 1960. [444] Het eerste deel was een beschrijving van de geschiedenis, de theologie en de liturgie van de Pinksterbeweging wereldwijd. Gelet op het feit dat Golterman zelf nooit een pinkstersamenkomst had bezocht, was dit een acceptabele uiteenzetting met slechts enkele onnauwkeurigheden. [445] Het tweede deel van zijn studie ging over de aspecten van evangelisatie, organisatie, relatie tot de kerken en eindigde met een evaluatie. Wat betreft de doop merkte Golterman terecht op dat dit niet een wederdoop genoemd kon worden, want de Pentecostalen erkenden de kinderdoop niet en ook niet de doop van volwassenen zonder onderdompeling.[446] Het appèl van de Pinksterbeweging werd samengevat in vier vragen:

---

[442] Notulen van de 152e vergadering van de O.R.v.K. in Nederland, vrijdag 27 november 1959 op het Domplein 3, Utrecht, p. 6-7. Verslagen van deze bijeenkomst waarin de discussie over de Pinksterbeweging werd gevoerd, verschenen in de kranten *De Rotterdammer* van 30 november 1959 en *Het Vrije Volk* van 8 december 1959 onder de kop "Oecumenische Raad sprak over de Pinkstergemeenten". Een deel van het artikel in *Het Vrije Volk* werd geciteerd in: "Geestelijk Wereldfront", *Kracht van Omhoog* 23/13, 9 januari 1960, p.9.

[443] A.D. Bakker, "Antwoord op het appèl der Pinkstergroepen", Ongepubliceerde lezing gegeven tijdens een een classicale vergadering van de Nederlandse Hervormde Kerk van Den Haag op 30 september 1959. Dit referaat van 7 bladzijden was een reactie op Boerwinkel's lezing "De kerk en het appèl van de pinkstergroepen". Ds. Bakker gaf in een brief aan W.F. Golterman (10 december 1959) zelf toe dat hij alleen het werk van Kurt Hutten had geraadpleegd. Zijn beschrijving van de Pinksterbeweging was een karikatuur van de werkelijkheid in Nederland.
Door de "week van genezing" die sinds 1951 jaarlijks in Den Haag plaatsvond, waren veel Nederlandse Hervormde predikanten in nauw contact gekomen met de Pinksterbeweging (o.a. ds. H.J. Drost, ds. P.C. van Leeuwen , ds. P. Lugtigheid, ds. J.J.Ph. Valeton) en deze waren hier nogal positief over. Om deze reden was Ds. Bakker naar eigen zeggen tamelijk agressief in zijn lezing. Nadien schreef hij Golterman:

"Mijn agressiviteit laat zich verklaren uit het feit dat ik in de Classis den Haag stond voor collega's en ambtsdragers, die maar al te vlot geneigd zijn te schelden op eigen kerk en Gods werk in en aan haar en Zijn trouw. De kritiek van deze heren was niet mals, maar ik ben geen duimbreed toegegeven jegens lieden die niet bereid zijn de enorme theologische vernieuwing positief te verwerken en kritiekloos met elke Amerikaanse succesbeweging meelopen ."

(A.D. Bakker, brief aan dr. W.F. Golterman, Voorburg 10 december 1959).

[444] W. F. Golterman, De pinksterbeweging in Nederland (I) & (II), *In de Waagschaal* 15/13, 9 januari 1960, p. 201-202 & 204 en 15/14, 23 januari 1960, p. 222-223.

Voordat hij zijn rapport liet publiceren, stuurde hij een kopie naar H.A. Luuring met het verzoek om het te controleren op feiten (Dr. W.F. Golterman, brief aan H.A. Luuring, Utrecht: 1 december 1959). Uiteindelijk is het rapport dat aanvankelijk naar alle leden van de O.R.v.K werd gestuurd onder de noemer "vertrouwelijk", zonder noemenswaardige wijzigingen gepubliceerd.

[445] W.F. Golterman, telefonisch interview 12 december 1985. Golterman herinnerde zich zijn studie over de pinksterbeweging nauwelijks. Zijn persoonlijke contacten met de Pinkstergelovigen waren tot deze gelegenheid beperkt. De kleine onnauwkeurigheden in het eerste deel waren:

1. p. 201 Polman was niet aanwezig bij de opwekking in Los Angeles in 1906. Op dat moment was hij in Nederland.

2. p. 202 Over het algemeen kan men niet zeggen dat de Pinkstergelovigen de waterdoop minder belangrijk vinden dan Geestesdoop. Ze menen dat beide behoren tot de basiservaringen van een normaal christelijk leven.

3. p. 202 Alleen in de beginjaren van de pinksterbeweging, met name in de Verenigde Staten, geloofde men dat glossolalie meestal een menselijke taal was, onbekend voor de spreker. Zo ver bekend is dit nooit als zodanig in Nederland geleerd. Men ging er in de regel er vanuit dat dit een onbekende taal is.

[446] W. F. Golterman, De Pinksterbeweging in Nederland, *In de Waagschaal* 15/14, 23 januari 1960, p. 222-223.

1. Op welke manier kunnen de kerken de emotionele noden van de mensen integreren?
2. Waarom ervaren de kerken de gelukzalige verwachting van de komende eeuw zo weinig?
3. Wat doet de kerk met de gave van genezing?
4. Hoe kunnen de kerken een warme en beschermende gemeenschap stimuleren? [447]

Natuurlijk merkte hij ook "belangrijke gevaren" op zoals subjectivisme, wanorde, fragmentatie en elitarisme. Zijn belangrijkste bezwaar was echter dat de Pentecostalen de Geestesdoop veel meer benadrukten dan het verzoeningswerk van Christus. Dit laatste is een klassieke misvatting; de Pinksterbeweging is nadrukkelijk Christocentrisch en niet Pneumacentrisch. In een analyse van Nederlandse liederenboeken van de pinksterbeweging ontdekte Luc Meijer dat 16% van de liederen over Jezus Christus ging en slechts 4% over de heilige Geest. [448] Hoewel dit nog niet statistisch onderzocht is, zal waarschijnlijk dezelfde verhouding mogelijk eveneens van toepassing zijn op de onderwerpen van de preken, die in Pinkstergemeenten worden gebracht. In hun literatuur treden hun pneumatologische inzichten meer op de voorgrond, aangezien dit hun onderscheidende factor is. Om deze reden is het begrijpelijk dat westerse geleerden, die geen pinksterachtergrond hebben en die beroepshalve aangewezen zijn op geschreven bronnen, geneigd zijn om te denken dat de Pentecostalen voornamelijk bezig zijn met de Geest. Het Pentecostalisme leert men niet kennen door er slechts over te lezen. Het is noodzakelijk om de bijeenkomsten mee te maken, desnoods als kritische toeschouwer, om te begrijpen wat hen drijft. Golterman's andere punten van kritiek die reeds aangestipt zijn, moeten Pentecostalen ter harte nemen. Niettemin was Golterman van mening dat behoedzame contacten met de Pinksterbeweging aanbevolen zouden moeten worden. In zijn slotopmerkingen stelde hij vast:

> Zodat rest de vraag achter of er enig contact met de Pinksterbeweging mogelijk of wenselijk is. Persoonlijk zou ik zeggen: ja maar uiterst voorzichtig aan. Mogelijk zou een beïnvloeding van de Oecumenische Raad de Pinksterbroeders de ogen kunnen openen voor de gevaren van sektarisme, proselitisme (ook als dit niet bewust het geval is) en geestdrijverij; anderzijds zouden de Pinkstergroepen te midden van de kerken een ernstige aansporing zijn tot correctie van eigen fouten en gebreken. [449]

De Pentecostalen zelf reageerden nauwelijks op deze artikelen; alleen J.E. van den Brink schreef een jaar later dat "*Golterman een grondig werk had verricht*". [450] Na hun eerste kennismaking met de O.R.v.K. hadden de Pentecostalen geen behoefte om het contact voort te zetten en probeerden zij om een eigen radio-vereniging op te richten. Binnen de O.R.v.K. werd de uitdaging om elkaar beter te leren kennen ook niet aangenomen. Het voorstel om verdere studie aan dit onderwerp te wijden, bleek een probaat middel om het probleem opzij te schuiven. In oktober 1960 verscheen er in hun tijdschrift *Gemeenschap der Kerken* een artikel van Dr. F. Boerwinkel waarin eens te meer de oecumenische openheid van de Pinkstergroeperingen werd genoemd[451] In zijn boek *Eenheid in de chaos der Kerken*, gepubliceerd in 1962, noemde Golterman dat met name binnen de

---

Een interessante studie van Golterman waarin hij een oecumenische consensus met betrekking tot de doop voorstelt: W.F. Golterman, Een consensus over de doop?, in: I.B. Horst, A.F. de Jong & D. Visser red., *De Geest in het geding: Opstellen aangeboden aan J.A. Oosterbaan*,, H.D. Tjeenk Willink, 1978, p. 73-85.

[447] W.F. Golterman, De Pinksterbeweging in Nederland, *In de Waagschaal* 15/14, 23 januari 1960, p. 223.

[448] Luc Meijer, *Pinksterliederen onder de loep*, scriptie, Zeist: Centrale Pinkster Bijbelschool, 1981, p. 40-41. Zie bijlage 2 Deze analyse omvatte tevens twee charismatische zangbundels, die een andere verhouding weergaven: Liederen over Jezus Christus 8% - Liederen over de Heilige Geest 7%

Een analyse van de Franse pinksterzangbundel "*Choers et Cantiques*" gaf een nog groter verschil weer: 79% was christologisch en slechts 10% pneumatologisch (Donald Smeeton, Gezongen Theologie, *Parakleet* 2/7, september 1982, p. 1-2). Zie ook: - Donald D. Smeeton, Holiness Hymns and Pentecostal Power:A Theologian Looks at Pentecostal Hymnology, *The Hymn* 31, juli 1980, p. 183-185.

- Donald D. Smeeton, Statistisch overzicht bij zijn presentatie over "*Franse pinksterhymnologie*" op 29 december 1980 tijdens de Eurpean Pentecostal and Charismatic Research Association conferentie in Leuven, België.

[449] W.F. Golterman, De Pinksterbeweging in Nederland, *In de Waagschaal* 15/14, 23 januari 1960, p. 223.

[450] [J.E. v.d. Brink], De Kerk en de Pinkstergroepen, *Kracht van Omhoog* 24/14, 13 januari 1961, p. 13.

[451] F. Boerwinkel, De oecumene en de Sekten, *Gemeenschap der Kerken* 14/10, oktober 1960, p. 12-13.

Pinkstergroepen, de wens naar een positieve verhouding tot de kerken herhaaldelijk tot uitdrukking is gekomen.[452] De oecumenische en sociale kwesties van de jaren zestig overschaduwden echter de kortstondige kennismaking met de Pinksterbeweging. Er had zich een unieke relatie kunnen ontwikkelen als de hand die aarzelend door de Pentecostalen was uitgestoken, gekust zou zijn in plaats van zorgvuldig onderzocht.

4.3 HERDERLIJK SCHRIJVEN VAN DE NEDERLANDSE HERVORMDE KERK

In 1960 publiceerde de Nederlandse Hervormde Kerk een opmerkelijk herderlijk schrijven getiteld "*De Kerk en de Pinkstergroepen*". Ondanks de korte lengte (78 pagina's) en betrekkelijk eenvoudige inhoud werd deze met enthousiasme en goedkeuring ontvangen door de meeste traditionele kerken, evenals door de Pentecostalen. Walter Hollenweger noemde dit schrijven zelfs "een mijlpaal in relaties tussen een nationale kerk en de Pinksterbeweging, die aanwezig zou moeten zijn in iedere theologische bibliotheek". [453] Het schrijven is waarschijnlijk de eerste officiële publicatie, waar dan ook, waarin een traditionele kerk de belangrijke bijdrage erkent van de Pinksterbeweging aan de kerk en die antwoorden zoekt binnen de eigen kerkelijke context. Wegens zijn historische en oecumenische betekenis volgt hieronder een beschouwing van de achtergrond, ontwikkeling en resultaten van dit belangrijke document:
Op 4 februari 1958 gaf de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk haar moderamen een mandaat om een “Commissie voor het Sectewezen” te benoemen. De reden dat het moderamen de benoeming van deze commissie voorstelde was "voornamelijk vanwege de groeiende invloed van bewegingen als Stromen van Kracht". [454] In haar aanvankelijke brief aan de voorgestelde commissieleden van 13 februari 1958 werd het doel als volgt uiteengezet:

> Het moderamen is van oordeel dat het in een eventueel te publiceren geschrift niet alleen moet gaan om het geven van onderricht en voorlichting van de gemeente, maar ook om het opsporen van de oorzaken van het ontstaan van bedoelde bewegingen in het leven, belijden en werken van de Hervormde gemeenten en het aanwijzen van de weg, die zou moeten worden bewandeld om de groei van de bewegingen tegen te gaan. [455]

Op 16 september 1958 werd deze commissie officieel geïnstalleerd met de specifieke opdracht om "een herderlijk schrijven voor te bereiden waar in het bijzonder de zogenaamde "Pinksteruitdaging aan de Kerk en haar reactie" zou worden besproken". [456]

---

[452] Dr. W.F. Golterman, *Eenheid in de chaos der Kerken*, Haarlem: De Erven F. Bohn N.V., 1962, p. 197.

[453] W.J. Hollenweger ed., *Die Pfingstkirchen*, *Series Die Kirchen der Welt Deel VII*, Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1971, p. 320. Het is opmerkelijk dat in zijn bespreking van de dialoog tussen de Hervormde Kerk en de Pinksterbeweging er geen melding wordt gemaakt van het voorlichtend geschrift van de Gereformeerde kerken van 1967. Dit kan impliceren dat prof. Hollenweger het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk van grotere oecumenische betekenis acht.

zie ook: W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, Londen: S.C.M. Press, 1972, p. 432-434.

[454] *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode van Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1958 (*Den Haag: Ned. Boek- en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1963)
Generale Synode van Nederlandse Hervormde Kerk, gehouden op 3 en 4 februari 1958 te Driebergen, p. 141-142. De commissie zoals voorgesteld door de Raad werd uitgebreid met Dr. J.W. Doeve en ds. J.R. Wolfensberger om tegemoet te komen aan de klacht dat de commissie slechts één niet-theoloog (met name Dr. F. Boerwinkel) bevatte.

[455] Moderamen van de Nederlandse Hervormde Kerk, Brief van 13-2-1958 aan de Commissie voor de studie van het sectewezen, Algemeen Rijksarchief: Secretariaat Generaal Nederlandse Hervormde Kerk,nr. 202.15.1

[456] *Handelingen van de oproepen van de Generale Synode van Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1960* (Den Haag: Ned. Boek en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1964), Generale synode gehouden op 8 en 9 februari 1960 in Woudschoten te Zeist, p. 20-21.

De verschuiving van het oorspronkelijke idee om bewegingen zoals "Stromen van Kracht" te bestuderen naar de opdracht om een herderlijk schrijven over de Pinksterbeweging voor te bereiden, is opmerkelijk. Dit zou een gevolg kunnen zijn van de succesvolle en invloedrijke evangelisatiecampagne van T.L. Osborn in augustus 1958, maar werd waarschijnlijk aangezet door Dr. F. Boerwinkel. Na de eerste raadpleging op 16 september 1958 herhaalde het

De commissie bestond uit de volgende leden:
Dr. Feitse Boerwinkel (1906-1987) - Voorzitter (creatief & onbevooroordeeld), directeur van de academie "De Horst" en medewerker van "Kerk en Wereld" te Driebergen.
Ds. Johan Swijnenburg (1912-2001) - Secretaris (punctueel & voorzichtig), predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk sinds 1936, vanaf 1955 te Amersfoort.
Dr. Jan Willem Doeve (1918-1979) - commissielid (intellectueel & kritisch), predikant te Musselkanaal sinds 1957, hoogleraar in geschiedenis van het Jodendom in de hellenistische en romeinse tijd aan de Rijksuniversiteit van Utrecht vanaf 1962. [457]
Jonkheer Louis de Geer (1911-2009) - commissielid (pragmatisch & ondersteunend), secretaris van het college van visitatoren-generaal van de Hervormde Kerk; voormalig ouderling van de Nederlandse Hervormde Kerk te Zeist; beroep: kunstschilder.
Ds. Willem Glashouwer (1913-1983) - commissielid (evangelisch & betrokken), predikant sinds 1939 te Amsterdam, mederedacteur van het tijdschrift *Vuur*.
Ds. Siebe Paulus de Roos (1912-1982) - commissielid (open & sociaal betrokken), predikant sinds 1937, vanaf 1958 directeur van het jeugdcentrum Ons Huis te Rotterdam.
Ds. Johannes Rudolf Wolfensberger (1898-1985) - commissielid (optimistisch & filosofisch), predikant sinds 1926, vanaf 1945 te Amsterdam, sinds 1957 voorzitter van de "Centrale Kerkenraad te Amsterdam"; vanaf 1951 tot 1953 fungeerde hij als de voorzitter (praeses) van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk. [458]

---

moderamen de opdracht voor de commissie als volgt:
"*Het is de bedoeling dat de commissie voor het sectewezen een concept herderlijk schrijven gereed maakt met de bedoeling dat dit in de zomervergadering van de Generale Synode van 1959 kan worden behandeld. In dit herderlijk schrijven dient, zonder dat op alle secten of sectoïde stromingen afzonderlijk wordt ingegaan met het aanvoeren van voorbeelden concreet gewezen worden op de gevaren van het optreden van deze secten en stromingen., maar dan in zulk een vorm, dat de nadruk vooral ook valt op een noodzakelijke vernieuwing vanuit een begrip. Dat zij zich verworven heeft op de tekorten van haar eigen leven, waarop deze stromingen haar wijzen. Het gaat dus in het algemeen om de uitdaging van de Pinksterbeweging aan de Kerk en haar reactie.*"
(brief van het Synodaal Bestuur van 8 oktober 1958 aan de commissie)
Deze brief beantwoordde een vraag van de commissie, in haar brief van 2 oktober 1958, of het Moderamen akkoord zou gaan met de volgende functiebeschrijving, zoals specifiek geformuleerd door Dr. F. Boerwinkel:
"*Het voorbereiden van een herderlijk schrijven, in concept gereed midden met 1959, bevattende een beschrijving van de uitdaging die in de pinkstergemeente-groepen in Nederland tot de kerk is gericht, en het antwoord dat de kerk hierop heeft te geven, niet in de eerste plaats op apologetische wijze, maar vooral door een hernieuwde vorm van kerk-zijn die deze elementen op legitieme wijze in zich heeft opgenomen*."
Uiteindelijk volgde de commissie haar eigen functiebeschrijving.
[457] Dr. J.W. Doeve werd voorgesteld door ds. A.K.L.Bloem (1908-1987) vanwege zijn nauwe betrokkenheid bij het rapport van de Provinciale Kerkeraad van Groningen in 1957. Ds. Antonie Karel Lodewijk Bloem was de eerste keuze van het moderamen, maar uiteindelijk was hij slechts marginaal betrokken bij de voorbereiding van dit rapport.
[458] De genoemde karaktertrekken van de commissieleden zijn afgeleid van de persoonlijke interviews met Dr. F. Boerwinkel (Driebergen, 8 december 1986), ds. J. Swijnenburg (Amersfoort, 9 september 1986) en Jonkheer L. de Geer (telefoon, 20 maart 1987).
De biografische gegevens zijn voornamelijk ontleend aan het Van Alphens Nieuw Kerkelijk Handboek (Gouda: Koch & Knuttel, 1960, 1972, 1982) en verschillende knipsels uit de Nederlandse Hervormde archieven van Nederland op hun nationale hoofdkantoor in Leidschendam. Inmiddels is dit hoofdkantoor ondergebracht bij de PKN in Utrecht.
Het is veelzeggend dat Boerwinkel pleitte om de commissie aan te vullen met afgevaardigden uit de Gereformeerde en vrijzinnige modaliteit (notulen van de commissie op 9 juni 1959, p. 2). Blijkbaar was het moderamen (nog) niet klaar voor een dergelijk oecumenische initiatief.
Voor meer biografische gegevens over de commissieleden:
Boerwinkel: - L.H. Ruitenberg, Waar het om gaat Een gesprek met Dr. F. Boerwinkel, *Hervormd Nederland*, 21/46, 14 november 1965, p. 15.
- ds. T. Poot, Portret van een man - Portret van een tijd, *Woord en Dienst* 36/12, 13 juni 1987, p. 265-266.
- A.J. Bronkhorst, Kroniek - In memoriam Dr. Feitse Boerwinkel, *Kerk en Theologie* 38/3, juli 1987, p. 236-239.
De Geer: - Loek Elferich, Jhr. L. de Geer: De laatste van het eerste uur, *Hervormd Nederland*, 23/12, 25 maart 1967, p. 5.
Glashouwer: - L.J. Geluk, Ds. W. Glashouwer overleden, *De Waarheidsvriend*, 3 maart 1983.
Doeve: - O.J. de Jong, Jan Willem Doeve, *Woord en Dienst* 28/7, 31 maart 1979.
Wolfensberger: Ds. J.R. Wolfensberger, Welkom ambtsdrager!, *Woord en Dienst* - 8/1, 10 januari 1959, p. 1.
[H.P.], Ds. J.R. Wolfensberger, Present (Amsterdam), 7 februari 1976.



Dr. Feitse Boerwinkel

De benoeming van Dr. Feitse Boerwinkel als voorzitter van deze commissie laat de richting zien die de Generale Synode op wilde en zijn inbreng bleek inderdaad verrijkend te zijn in het eindresultaat. Boerwinkel werd geboren op 12 mei 1906 te Amersfoort en opgevoed als lid van de Gereformeerde Kerk. Na het belangrijke dispuut in 1926 over de onfeilbaarheid van de Schrift voegde hij zich bij Dr. J.G. Geelkerken, die afgezet was vanwege zijn vermeende vrijzinnigheid. Als lid van de pas opgerichte "Gereformeerde Kerk in Hersteld Verband", die zich in 1946 aansloot bij de Nederlandse Hervormde Kerk, raakte hij bekend met de pijn om te behoren tot een kleine en versmade denominatie. Zijn huwelijk in 1938 met Hendrika van Es (1911-2005), die lid was van de Katholiek Apostolische gemeente, gaf dit nog een extra dimensie. Nadat hij zijn studie in de Nederlandse Letterkunde in Utrecht (1924-1932) had voltooid, werkte hij een aantal jaren als jeugdleider van het humanistische "Zuidervolkshuis" te Rotterdam. Hier ging hij, zoals hij zelf zei, "door een bekering van de middenklasse naar de lagere klasse". [459] Van 1936 tot 1945 was hij directeur van het Montessori Lyceum te Amersfoort. [460] In 1945 werd hij benoemd tot een van de directeuren van de pas opgerichte academie "Kerk & Wereld" te Driebergen.[461] Binnen deze organisatie werden studenten opgeleid voor welzijnswerk in dienst van de Nederlandse Hervormde Kerk. Deze werkers in kerkelijke arbeid (de zogenaamde “wika's”) verrichten pastorale en soms diaconale taken waar predikanten niet aan toe kwamen of niet voor waren toegerust. Met zijn gezin verhuisde Boerwinkel in 1945 naar Driebergen, waar hij tot 1965 deel uitmaakte van de directie van 'Kerk en Wereld' en tot 1964 rector was van het bij het instituut horende internaat in Driebergen. Van 1953 tot 1971 was hij tevens directeur van de School voor Maatschappelijk Werk - later de Academie 'De Horst' - die aan 'Kerk en Wereld' was verbonden. Hij doceerde hier hedendaagse politiek, geestelijke stromingen en moderne poëzie.
In het begin van de jaren vijftig begon Boerwinkel lezingen te houden over "Kerk en Sekten", waarin hij brak met de traditie om de sekten neerbuigend te beschouwen vanuit een zelfgenoegzaam gezichtspunt. Hij baande de weg naar een open ontmoeting waardoor naar zijn oprechte overtuiging ook de Kerk door verrijkt zou worden. [462] Deze lezingen verschenen in

[459] Dr. F. Boerwinkel, interview in Driebergen, 5 februari 1986. Door zijn ervaring in het Zuidervolkshuis werd Boerwinkel een fervent socialist en pacifist.

[460] In deze periode promoveerde hij op het leven van Marcellus Emants (1848-1923), een Nederlandse romanschrijver. (F. Boerwinkel, *De levensbeschouwing van Marcellus Emants*, Amersfoort: BBNC Uitgevers, Doctoraal proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht, 1943). Boerwinkel ziet in Emants een romantisch idealist die ontgoocheld raakt en vervolgens in determinisme vervalt.

[461] Hij raakte geïnteresseerd in dit project omdat hij zich zorgen maakte over de toenemende secularisatie. Dr. J. Eykman (1892-1945) wekte Boerwinkel's enthousiasme voor zijn plannen om een centrum te openen dat systematisch zou werken aan de verchristelijking van de Nederlandse samenleving (Dr. A.J. Rasker, *De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795*, Kampen: JH Kok, 1974, p 308). In mei 1946 werd de "Gereformeerde Kerk in Hersteld Verband" herenigd met de Nederlands Hervormde Kerk.

[462] Dr. F. Boerwinkel, *Kerk en Secte*, Den Haag: Boekencentrum, 1953 (eerste editie), 1956 (tweede editie), 1959 (derde editie). In deze benadering bouwde Boerwinkel voort op de gedachtegang van C. Aalders in zijn boek *Lot en*

boekvorm onder de titel *Kerk en Sekte*, waarvan de eerste editie verscheen in 1953. Het is Boerwinkels verdienste dat hij bij zijn studie uitging van authentiek materiaal en literatuur, die hem aanbevolen waren door de sekten en bewegingen zelf. Hij beschouwde dit zelfs als essentiële informatie ten einde bekend te raken met deze groepen. [463] Hij concentreerde zich op de vraag op welke manier de verschillende sekten een bijdrage leverden aan de Kerk als geheel. Al vroeg beschouwde hij de Pinksterbeweging als een belangrijke uitdaging voor de Kerk. Via dit boek werd de oproep van Lesslie Newbigin om plaats in te ruimen het Pinkstertype binnen het Christendom een discussiepunt in de Nederlandse Hervormde Kerk.[464] Naast de sekten hield Boerwinkel zich in deze periode ook bezig met de relatie tussen Kerk en cultuur[465] en de stopzetting van proeven met kernwapens.[466] Boerwinkel werd spoedig erkend als een autoriteit in de benadering van de sekten, die door zijn inbreng niet langer beschouwd werden als bastaards, maar als integrale delen van het lichaam van Christus. Met zijn benoeming als voorzitter van de "Commissie voor het Sectewezen" stond hij voor de uitdaging zijn ideeën toe te passen op een beweging die even veelbelovend was als schrikaanjagend. Hij slaagde met lof.

De commissie kwam negenmaal bijeen in de periode van 16 september 1958 tot 25 september 1959. [467] Daarna nog eenmaal in 1960 om de opmerkingen van de Generale Synode in het herderlijk schrijven te verwerken en tenslotte nog eenmaal in 1963 voor een afrondende dialoog met de opstellers van het antwoord van de Broederschap van Pinkstergemeenten. Er werd veel tijd besteed

---

Illusie, Amsterdam: UM Holland, 1939.De terughoudendheid van Boerwinkel om de Nederlandse Hervormde Kerk als superieur te kwalificeren groeide door de jaren heen. Dit wordt onder meer aangetoond door het feit dat hij de uitgever toestemming weigerde voor een vierde druk, omdat hij vond dat *Kerk en Secte* nog steeds vanuit een te supérieur standpunt was geschreven (interview te Driebergen, 1 december 1981).

[463] Dr.F.Boerwinkel, *Kerk en Secte*, 1956, p. 7. Om de 'sekte' te leren kennen, raadde Boerwinkel aan om hun meest recente literatuur te lezen, hun bijeenkomsten te bezoeken en aandacht te schenken aan hun muziek (p.164 165). Dit is een heel andere houding dan bijvoorbeeld ds. A.D. Bakker, die in zijn voorbereiding op een lezing over de Pinksterbeweging in 1959 geen gebruik maakte van enig authentiek materiaal, omdat hij zijn tijd als te waardevol beschouwde voor deze “tweede en derde klas boekjes” (brief van A.D. Bakker aan Dr. WF Golterman, 10 december 1959).

[464] Dr. F. Boerwinkel, *Kerk en Secte*, p. 98-104. Boerwinkel concludeerde ten onrechte dat Lesslie Newbigin de Pinksterbeweging bedoelde in zijn boek *The Household of God* (Londen: S.C.M. Press, 1953), p. 98-103. In zijn autobiografie verklaarde Newbigin dat het zogenaamde "Pinkstertype" in een veel grotere context was bedoeld, maar uiteindelijk heeft dit misverstand hem geholpen zijn persoonlijke contacten met vele Pinkster- en Charismatische gelovigen te verdiepen (L. Newbigin, *Unfinished Agenda*, Londen: SPCK, 1985, p.136 137). Boerwinkel kon dit misverstand nauwelijks worden verweten, want de Pentecostalen maakten dezelfde vergissing (bijv. The Editor (i.e. Donald Gee), "Catholic, Protestant and Pentecostal", *Pentecost*, nr. 32, juni 1955, p. 2).

[465] In "De Horst" gaf hij lezingen over de geschiedenis van de cultuur. Zijn belangrijkste ideeën met betrekking tot de relatie tussen kerk en cultuur werden gepubliceerd in zijn boek: Dr. F. Boerwinkel, *Kerk en Cultuur in deze tijd - Serie Kerk en Wereld nr. 3*, Den Haag : Boekencentrum, 1958.

[466] Dr. F. Boerwinkel, De Kerk en de stopzetting der kernproeven, *Woord en Dienst* 8/7, 4 april 1959, p. 1.

[467] Een complete set van de notulen van de “commissie voor het sektewezen” is bewaard in het "Algemeen Rijksarchief" te Den Haag : Archief Nederlandse Hervormde Kerk - Secretariaat Generaal nrs 141, 144 & 145 202.11 / 2, 202.15 / 1, 202.15 / 2. De notulen zijn overigens niet openbaar en alleen na toestemming van de PKN te raadplegen.

De vergaderingen handelden in chronologische volgorde over de volgende onderwerpen:

16 september 1958 te Den Haag : Installatie van commissie door Moderamen van de Synode.

14 oktober 1958 te Amsterdam: Dialoog met W.W. Verhoef & F. Stroethoff.

2 december 1958 te Amsterdam: Dialoog met P. v.d. Woude / Eerste opzet herderlijk schrijven besproken.

16 januari 1959 in Amsterdam: Lezing van W. Glashouwer over de doop in de Heilige Geest en discussie.

6 maart 1959 te Amsterdam: Discussie over de lezing van Boerwinkel "De kerk en het appèl van de Pinkstergroepen" en taakverdeling m.b.t. het herderlijk schrijven.

24 april 1959 in Amsterdam: Dialoog met Dr. F. Kamma en ds. H. Zunnenberg

9 juni 1959 in Driebergen: Bespreking concept herderlijk schrijven.

24 juni 1959 in Driebergen: Dialoog met David du Plessis.

25 september 1959 Driebergen: Bewerken van concept herderlijk schrijven van F. Boerwinkel.

18 maart 1960 in Driebergen: Dialoog met "Commissie van Rapport" en Prof. Jonker om suggesties van de Generale Synode te integreren.

28 mei 1963 te Driebergen: Dialoog met opstellers van het antwoord van de Broederschap van Pinkstergemeenten op het herderlijk schrijven: *De Pinkstergemeente en de Kerk*, Rotterdam/Groningen: Stichting Volle Evangelie Lectuur, 1963.

aan zittingen met prominente Pinksterleiders (Pieter v.d. Woude en David du Plessis) en zij die nauw betrokken waren bij het Pentecostalisme in Nederland (Frans Stroefhoff en Wim Verhoef) of op het zendingsveld (Dr. F.C. Kamma, die negatieve ervaringen had in de ontmoeting met Pentecostalen in Irian Jaya, en ds. H. Zunnenberg die werkte onder gerepatrieerde Indonesiërs).
Het oecumenische aspect trad het sterkst op de voorgrond in de vergadering met David du Plessis op 24 juni 1959 te Driebergen. Du Plessis geloofde niet dat de tijd rijp was voor de Pinksterbeweging om het lidmaatschap van de Wereldraad van Kerken in overweging te nemen, maar hij merkte wel op dat er sprake was van een ontluikende openheid naar elkaar. Hij vergeleek de Pentecostalen met een druk, lastig kind en de Kerk met een oude man die ligt te slapen in een stoel en concludeerde: "*beiden hebben hun bezwaren, maar in het eerste geval leeft er tenminste iets*!"[468] Volgens Du Plessis kan de eenheid alleen door de Geest komen: "*Een eenheidskerk is onbereikbaar naar menselijke maatstaf, maar de Geest verenigt*", aldus Du Plessis.[469]
Als onderdeel van de voorbereiding hield Dr. F. Boerwinkel op 1 april 1959 tijdens een predikantenconferentie in Utrecht een lezing met als titel "De Kerk en het appèl van de Pinkstergroepen". De inhoud werd vooraf besproken door de commissie en na de presentatie fungeerden de commissieleden als leiders van de discussiegroepen. Deze lezing verscheen in tenminste vier tijdschriften en werd tevens als een apart brochure gepubliceerd. [470] Betreffende de oecumenische openheid merkte Boerwinkel op:

> Wij mogen ook dankbaar constateren dat er op het ogenblik bij grote groepen Pinkstermensen een erkenning is van wat erbij henzelf fout is geweest en dat, naarmate er binnen de kerk meer gehoor komt voor de Pinksterboodschap, bij hen de oprechte begeerte is om niet sectarisch apart te blijven staan maar tot samenwerking te komen. [471]

In reactie op deze lezing schreef David du Plessis aan Boerwinkel in zijn moedertaal Afrikaans:

> Sommige van u medebroeders in die bediening mag u beskuldig dat u te sterk 'pro-pinkster' geword het bij so 'n dergelijke ondersoek van 'n saak wat al te lang verwaarloos was. Pinksterbroeders sal bijna in geheel alles onderskrijf wat u oor die Heilige Gees skrijf.[472]

De inhoud van deze lezing kan worden beschouwd als de kern van het Herderlijk Schrijven, hetgeen niet verrassend is als men beseft dat Boerwinkel het originele ontwerp van het Herderlijk Schrijven schreef.[473]

---

[468] J. Swijnenburg, "Verslag van het gesprek met ds. Du Plessis op woensdag 24 juni 1959 op de Horst te 9 uur v.m.", p. 1. Op deze vergadering waren de commissieleden F. Boerwinkel, L. de Geer en J. Swijnenburg aanwezig en ook als gast ds. D. Broers uit Amsterdam. Uit de nummering van de notulen blijkt dat deze dialoog niet als een officiële vergadering werd beschouwd.

[469] Ibid, p. 3.

[470] Dr. F. Boerwinkel, De Kerk en het appèl van de Pinkstergroepen, *Woord en Dienst*, 16 mei 1959, p. 151-156.
De Strijdende Kerk, 14/353, 27 juni 1959, p. 3-5 & 14/355, 25 juli 1959, p. 6-8.
Vuur, 3/4, juni 1959, p. 2-5, een samenvatting met commentaar van A.H.v.d. Heuvel.
Volle Evangelie Koerier, 21/11, 1 mei 1959, p. 3, een korte samenvatting met een commentaar van P. van der Woude.
Jezus is Overwinnaar, rond mei 1959.
De lezing werd ook gepubliceerd als een afzonderlijk boekje door Boekencentrum: Den Haag, 1959.
De kern van deze lezing werd al gepresenteerd door Boerwinkel op een interkerkelijke bijeenkomst van predikanten op de "Hezenberg" in Hattem op 8 januari 1959, waar hij met dr. C. Aalders sprak over het thema "De kerk na Osborn".

[471] Dr. F. Boerwinkel, De Kerk en het appèl van de Pinkstergroepen, *Woord en Dienst* 16 mei 1959, p. 155.

[472] David J. du Plessis, persoonlijke brief aan Dr. Boerwinkel, 14 december 1959.

[473] G.J. Streeder, De Nederlandse Hervormde Kerk op 8 en 9 februari in Generale Synode bijeen II, *Hervormd Weekblad*, 71/3560, 25 februari 1960, p. 180.

Op 8 februari 1960 kwam de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk samen in “Woudschoten” te Zeist. De hoofdonderwerpen op de agenda waren "de doopppraktijk, de zogenaamde geloofszending, de leerstelling van de uitverkiezing en de Pinksterbeweging". [474] De “commissie voor het sektewezen” presenteerde op deze synode haar concept van het Herderlijk Schrijven, vergezeld van, zoals dat de gewoonte was, een kritische beschouwing van een "commissie van rapport". Op enkele kritische noten na werd dit eerste ontwerp welwillend geaccepteerd. De kritiek was voornamelijk gericht op het feit dat de specifieke positie van de hervormde traditie niet voldoende aan de orde kwam. In de langdurige discussie die na de presentatie van het concept volgde, pleiten sommigen voor een kritischer benadering (Prof.Dr. H. Jonker[475], Prof.Dr. A.J. Raskar, Ds. A. Dronkers) en anderen (Ds. G. Juckema en kerkvoogd H.W. Kuipers) wilden meer aandacht voor de sociale context. [476] De notulen vermelden dat er uitgebreid werd gediscussieerd over de waterdoop, welk onderwerp klaarblijkelijk een essentieel twistpunt bleef.

Op de volgende Generale Synode op maandag 27 juni 1960 werd een aangepast ontwerp gepresenteerd. De belangrijkste veranderingen waren: [477]
a) Het citaat van L. Newbigin, die een oproep deed om ruimte te bieden aan het Pinkstertype binnen het Christendom, was geschrapt.
b) Hoofdstuk IV ("Het antwoord van de Kerk") werd uitgebreid met een overdenking over "Woord en Geest" (geschreven door Prof.Dr. H. Jonker) en met Kurt Hutten’s stelling dat de meeste sekten die op protestants gebied zijn ontstaan, waaronder de Pentecostalen, te karakteriseren zijn als "een schrede boven de rechtvaardigmaking uit ". [478]
c) Hoofdstuk V (De Kerk en de vraag naar de vervulling met de Heilige Geest) werd uitgebreid met een gedeelte over "Het Oude Testament en het werk van de Heilige Geest" en een oproep om meer "diakonia" en "koinonia" als middel om de gaven van de Geest in de Kerk te integreren. [479]

Tijdens de synode was dr. G.J. Streeder de woordvoerder van de "commissie van rapport". De andere leden van deze commissie waren ds. P.F.Th. Aalders, ds. J. Vermaas en ds. A. Dronkers. Blijkbaar besefte Streeder de brede belangstelling voor dit onderwerp. In het bovengenoemde synode verslag schreef hij:

"*Wanneer dit schrijven wordt gepubliceerd, kan men ervan verzekerd zijn dat niet alleen de kerken van rooms-katholiek tot oud gereformeerd, maar ook alle geestelijke stromingen, min of meer georganiseerd, hiervan kennis zullen nemen." "De commissie van rapport besefte met betrekking tot haar taak, dat haar kritische noten, indien deze geplaatst dienden te worden, de waarde van ’t geen hier geboden werd, niet mochten schaden*."

[474] Ds. G. Spilt, Utrecht op de Synode, *Hervormd Utrecht*, 15/33, 12 februari 1960, p. 422.

Bij de synode waren aanwezig: 53 afgevaardigden van de classes en 12 afgevaardigden die verschillende raden vertegenwoordigen.

[475] Prof. Dr. Hendrik Jonker (1917-1990) was de opvolger van Prof.Dr. J.C. Hoekendijk en werd in november 1958 door de Synode benoemd tot hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Hij nam deel aan de herziening van het eerste ontwerp van het herderlijk schrijven. Voor meer biografische informatie over Jonker:

Ds. L.H. Ruitenberg, Op bezoek bij Prof.Dr. H. Jonker, *Woord en Dienst* 8/5, 7 maart 1959, p. 66.
Prof.dr. H. Jonker (1917 - 1990), https://profs.library.uu.nl/index.php/profrec/getprofdata/1041/58/68/0
J.H. van de Bank, In memoriam prof. dr. H. Jonker, 18 oktober 1990, *De Waarheidsvriend*, p. 4-5.

[476] *Handelingen van de vergadering van de generale synode der Nederlandse Hervormde Kerk, gehouden op 8 en 9 februari 1960 in "Woudschoten" te Zeist*, p. 16-31. Verslagen van deze synode zijn te vinden in *Woord en Dienst* 3-5-1960, p. 72 en *Gereformeerd Weekblad* 61/7, 13 februari 1960, p. 54 & 61/8, 20 februari 1960, p.60-61.

[477] *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1960*, Den Haag: Ned. Boek en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1964, Generale Synode gehouden van 27 tot en met 29 juni 1960 op "Woudschoten" te Zeist, p. 107-119 geeft een gedetailleerd verslag van de wijzigingsvoorstellen van de commissie van rapport, die naast inhoudelijke voorstellen ook vele taalcorrecties voorstelde.

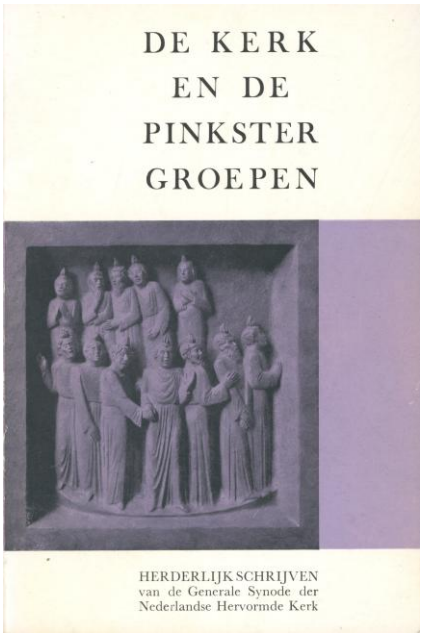
[478] Kurt Hutten, *Geloof en Secte*, Franeker:T. Wever, p. 35.

[479] *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1960*, Den Haag: Ned. Boek en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1964, Generale Synode gehouden van 27 tot en met 29 juni 1960 op "Woudschoten" te Zeist, p. 107-121.

Verslagen van deze synode zijn te vinden in: G.J. Streeder, De Nederlandse Hervormde Kerk in Generale Synode bijeen, *Hervormd Weekblad* 71/3578, 7 juli 1960 p. 306 & 71/3581, 18 augustus 1960, p. 322-323.

P.M. van Galen, De Synode vergaderde, *Gereformeerd Weekblad*, 61/28, 9 juli 1960, p. 221-222.

Persbureau der Nederlands Hervormde Kerk *Weekbulletin* 16/27, 2 juli 1960, no. 10-12.



In de discussie die volgde wierpen sommigen (ds. P.M. van Galen en ds. R. Kaptein) weer de vraag op of het oordeel over de Pentecostalen niet al te positief was, maar tenslotte accepteerde de Synode het aangepaste ontwerp met twee stemmen tegen. [480] In december 1960 werd het Herderlijk Schrijven gepubliceerd, met een inleiding van het moderamen van de Generale Synodale. Over een tijdsbestek van negen jaar verschenen vier herdrukken en werden er in totaal 12.000 exemplaren verkocht. [481]
De reacties waren nogal uiteenlopend, maar over het algemeen werd het schrijven gewaardeerd als waardevol en uitdagend. Een overzicht van de verschillende kritieken, onderverdeeld per denominatie toont de brede belangstelling:

Nederlandse Hervormde Kerk
P.M. van Galen (9 juli 1960):

> Zeker er wordt in het schrijven wel critiek geoefend op deze stroming. Maar het is te vriendelijk, te positief-waarderend. Het kerkvolk komt zo niet uit de mist. We hadden m.i. scherper moeten zeggen, dat het deze kant niet uit moet. [482]

L.H. Ruitenberg (9 juli 1960)

> Zal dit stuk gelezen worden? Of zal het alleen geciteerd worden, waar het gemeentelid argumenten nodig heeft om de man, de vrouw van de Pinksterbeweging met zijn tongentaal, met zijn doop door onderdompeling terecht te wijzen. Dan is het slecht

[480] *Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1960,* Den Haag: Ned. Boek en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1964, Generale Synode gehouden van 27 tot en met 29 juni 1960 op "Woudschoten" te Zeist, p. 131.
Hervormd Weekblad, 71/3581, 18 augustus 1960, p. 322
Persbureau der Nederlandse Hervormde Kerk, *Weekbulletin* 16/27, 2 juli 1960, nr. 11.
Er wordt in deze publicaties niet vermeld welke personen tegenstemden. Bij deze synode waren er 58 stemgerechtigde leden en afgevaardigden.

[481] Herderlijk schrijven van de Generale Synode van Nederlandse Hervormde Kerk, *De Kerk en de Pinkstergroepen,* Den Haag: Boekencentrum, 1960, 79 pagina's.
1e editie, december 1960, 3.000 exemplaren
2e editie, 1961, 3000 exemplaren
3e editie, 1961, 3000 exemplaren
4e editie, 1962, 2.000 exemplaren
5e editie, 1969, 1.000 exemplaren.

[482] Ds. P.M. van Galen, De Synode Vergaderde (1) *Gereformeerd Weekblad* 61/28, 9 juli 1960, p. 221. Het Gereformeerd Weekblad is vooral gericht op de Gereformeerde Bond, een conservatief behoudend onderdeel van de Nederlandse Hervormde Kerk.

begrepen. Het wil ons zelf te recht, d.w.z. naar het rechte spoor wijzen. Het spoor dat God getrokken heeft in Christus. Door de Heilige Geest. Laat men deze handreiking aanvatten. Het gaat in eerste instantie om de Pinkstergroepen. Maar uiteindelijk om de gemeente, om de kerk. [483]

J.H. van Beusekom (4 maart 1961)

Al met al: hoeveel er in dit geschrift te prijzen valt (vooral in het laatste hoofdstuk), ik betreur het dat de gelegenheid niet is aangegrepen de hele kerk actueel te stellen voor de eis tot radicale ommekeer. Dit herderlijk schrijven zal nu naar mijn mening weinig reactie oproepen in de kerk, daar men, (n'en déplaise de voorgestelde kerkelijke correcties op blz. 71 vlg) het echte antwoord op de uitdaging der Pinkstergroepen is schuldig gebleven. [484]

C. vader Wal (17 augustus 1961)

Bij alle bedenkingen, die we tegen de Pinkstergroepen hebben, moeten wij toch verstaan, dat er een gerechtvaardigd verlangen is naar zulk een openbaring van geestelijk leven, waaraan het vuur niet ontbreekt en waarin erkend wordt, dat de Heilige Geest de hele menselijke ziel in dienst wil nemen met al haar functies, die meer zijn dan die, welke wij boven bet verstandsoppervlak zien verschijnen. [485]

A.P. van der Haas (11 maart 1961)

Het boekje eindigt met een kleine en bescheiden dogmatische bespreking van de doorwerking van de Geest in de kerk. Is dit ter zake? Ik geloof het niet. Natuurlijk hebben wij allen Bijbelse bezinning op het punt van de leiding en de werking des Geestes broodnodig. Maar de moeilijkheid is juist dat een Pinkstermens geen dogmatische bezinning verdraagt. Hoe bijbels deze ook verantwoord mag lijkt, zij zoeken de opwekking en leven dogmatisch "eenvoudig" van een orthodoxe erfenis als "fundament"! Zweden leert ons dat de kerk hem hoog zit en dwars als instituut. Daar knelt hem sociologisch, psychologisch en theologisch (in liturgie én kerkorde) de schoen. [486]

Presbyter (31 maart 1961)

Ik moge dit geschrift dan ook niet slechts hartelijk, maar ditmaal zeer dringend in uw aller belangstelling aanbevelen. U kunt het niet zonder geestelijke schade voor uzelf ongelezen laten. Niet alleen omdat u gefundeerd moet staan ten opzichte van de zuiging van de Pinkstergroepen, met het oog op uzelf of met het oog op anderen, maar ook omdat elk gemeentelid, dat bewogen is over de verschraling van ons geestelijk en kerkelijk leven, de opmerkingen in het slothoofdstuk ter harte dient te nemen. [487]

---

[483] Ds. L.H. Ruitenberg, De vragen der Pinksterbeweging moeten wij beantwoorden: De synode aanvaardde een Herderlijk schrijven, *Hervormd Nederland* 16/27, 9 juli 1960, p. 1.

Dit artikel besloeg de volledige voorpagina van dit weekblad van de Nederlands Hervormde Kerk.

[484] J.H. van Beusekom, Wij lazen voor u, *Woord en Dienst,* 4 maart 1961, p.81.

[485] C. van der Wal, De Kerk en de Pinkstergroepen (6), *De Waarheidsvriend*, p. 5. Ds. C. van der Wal schreef een serie van zes artikelen over het herderlijk schrijven, die vanaf 22 juni 1961 in het tijdschrift *De Waarheidsvriend* werd gepubliceerd. (De Waarheidsvriend, 22 juni 1961, p. 2 / 29 juni 1961, p. 4-5 / 6 juli 1961, p. 4 / 20 juli 1961, p. 3-4, 3 augustus 1961, p6 / 17 augustus 1961, p.5.

[486] A.P. van der Haas, De Pinkstergroepen en de Oecumene (II) - De Kerk binnen en buiten de grenzen, *'s-Gravenhaagse Kerkbode* 75/24, 11 maart 1961, p. 2.

Ds. Adrianus Pieter van der Haas (1911-1990), een Nederlandse Hervormde predikant te Den Haag, wijdde een reeks van drie artikelen over de Pinksterbeweging en Oecumene. Hij bleek een opmerkelijk goed inzicht te hebben in het oecumenisch potentieel van de Pinksterbeweging en hun aarzelingen om hier actief aan deel te nemen. (*'s-Gravenhaagse Kerkbode* 75/23, 4 maart 1961, p. 1 / 75/24, 11 maart 1961, p. 2 / 75/25, 18 maart 1961, p.2.

In 1968 publiceerde Van der Haas een ander artikel waarin hij pleitte om de dialoog met de Pinkstermensen opnieuw te openen. (Ds. A.P. van der Haas, Oecumenische Ontmoeting en Verkenning (III) - De Pinksterbeweging zeer verscheiden in oecumenische gebondenheid, *Hervormd Den Haag* 82/41, 27 juli 1968, p. 1.

[487] Presbyter, De Kerk en de Pinkstergroepen, *Hervormd Gooi - weekblad voor de (Nederlands) Hervormde Gemeenten Hilversum, Laren en Blaricum*, 31 maart 1961.

A. Groot (14 september 1961)

> Een zeer waardevol geschrift, dat in iedere kerkenraad behandeld moet worden, op gemeenteavonden aan de orde gesteld moet worden. [488]

C.M. Luteijn (14 april 1962)

> Een van de voortreffelijkste eigenschappen van het herderlijk schrijven van de Generale Synode is ongetwijfeld, dat niet alleen duidelijke *kritiek* uitgeoefend wordt op het denken en voelen van de pinksterbroeders, maar dat het zeer in den brede ingaat op de gewichtige vraag, hoe het komt dat in de kerk de krachten des Heiligen Geestes zich *niet in die rijkdom* openbaren, die men toch mocht verwachten. [489]

W.W. Verhoef (Nederlands Hervormd/Charismatisch – februari 1961)

> Dan hoop ik ook dat vele pinksterbroeders en –zusters dit geschrift zullen lezen en zeker dienen alle voorgangers hier dringend kennis van te nemen. Deze hoop heeft twee kanten: Ten eerste kan dit weer een stap verder zijn voor contact tussen kerk en pinksterbeweging, een stimulering van het onderling gesprek, een mogelijkheid om samen bezig te zijn met een aantal vragen en de weg naar de praktijk te zoeken. We zouden veel van elkaar kunnen leren. En daarmee zit ik op het tweede: ik ben ervan overtuigd, dat een belangrijk deel van de kritiek alleen maar de pinkstergroepen ten goede kan komen. In dit geschrift is niet de negatieve kritiek aan de orde van een paar eigenwijze theologen, maar er wordt gesproken vanuit een Bijbelse bewogenheid. [490]

Gereformeerde Kerken

J.M. van Minnen (4 februari 1961)

> Naar onze mening is het een zeldzaam voorbeeld van diepgaande, respectvolle, bijbels-evenwichtige beoordeling over het werk dat door de Pinkstergroepen wordt gedaan. [491]

G. Toornvliet (18 februari 1961)

> Het laatste hoofdstuk “De Kerk en de vraag naar de vervulling met de Heilige Geest” kon door één van ons geschreven zijn. Dit is de feestelijke beleving bij het lezen van dit geschrift. Hier is alles van a tot z bijbels verantwoord. Rondom dit getuigenis voel je je opgenomen in die éne Kerk van de Heere Jezus Christus, samen met een synode die dit kon schrijven. Wanneer dit hoofdstuk vlees en bloed gaat worden in de Hervormde Kerk, gaat zij een grote toekomst tegemoet. [492]

Evangelisch Lutherse Kerk

C.J. Munter (april 1961)

> De Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk gaf een voortreffelijke, Bijbels verantwoorde handleiding. Kritiek? Wij menen, dat de accenten ook anders gelegd kunnen worden. Er is ook een reformatie die door Luther is bevrucht. Wie over de Heilige

---

[488] A. Groot, De Kerk en de Pinkstergroepen, *Hervormd Weekblad*, 72/3631, 14 September 1961.

[489] Ds. CM. Luteijn, De Kerk en de Pinkstergroepen XI, *Hervormd Weekblad*, 73/3660, 12-4-1962, p. 212. Luteijn schreef een reeks van twaalf (!) Artikelen die het herderlijk schrijven analyseerde en toelichtte (*Hervormd Weekblad*, 73/3650 tot 73/3661, 1 februari 1962 tot en met 19 april 1962).

[490] W.W. Verhoef, De Kerk en de Pinkstergroepen (2), *Vuur* 4/12, februari 1961, p. 7. De bespreking van het herderlijk schrijven vond in twee opeenvolgende artikelen plaats. Het eerste artikel was een beknopte samenvatting van het herderlijk schrijven: W.W. Verhoef, De Kerk en de Pinkstergroepen (1), *Vuur* 4/11, januari 1961, p. 6-8.

[491] Ds. J.M. van Minnen, De Pinkstergroepen, *Centraal Weekblad van de Gereformeerde Kerken*, 4 februari 1961.

(Een tweede vervolgartikel over dit onderwerp van J.M. van Minnen werd gepubliceerd in de volgende editie van dit weekblad, 11 februari 1961).

[492] Ds. G. Toornvliet, De Pinkstergroepen, de Hervormde Kerk en wij, *De Strijdende Kerk* 17/395, 18 februari 1961, p. 1. Toornvliet (een bekende radio-evangelist) schreef een reeks van zes artikelen over dit onderwerp, die werden gepubliceerd als hoofdartikelen in *De Strijdende Kerk* 17/395 tot 17/404 van 18 februari 1961 tot en met 24 juni 1961.

> Geest spreekt en denkt is geneigd uit het oog te verliezen dat wij in de aloude aeon leven, dat het werk Gods verborgen is, dat de vorm van ons theologiseren die van het kruis is. Wij moeten niet anticiperen, maar gelovig ontvangen wat God ons nu schenkt in zijn woord en sacrament, het heil van Gods gerechtigheid. [493]

Remonstrantse Kerk

Drs. D.C.J. van Peype (27 mei 1961):

> De kritiek die het diepst insnijdt lijkt ons die, welke de Pinkstergroepen de verwaarlozing verwijt van het onderscheid tussen *Pneuma* en *psyche* – de werking van de Heilige – en van de menselijke geest; benevens de opmerking, dat men wel moet letten op de verschillende werking van de geest in momentane beleving en gestadige inspiratie. Tenslotte: zo men al aan de kerk het gevaar van verstarring verwijt: de Pinkstergroepen stellen zich aan het gevaar van verwildering bloot.[494]

Oecumenische Raad van Kerken/Doopsgezinden

W.F. Golterman (1 april 1961)

> Het waardevolle van dit geschrift is de objectieve weergave van de Pinksterbeweging en de bereidheid de critiek, die haar bestaan op de kerk inhoudt, te verdisconteren. [495]

Rooms-Katholieke Kerk

C.F. Pauwels OP (25 februari 1961)

> Het herderlijk schrijven over hen citeert echter ook met instemming een woord van de katholieke professor Fortmann: „Het argument dat de charismata alleen maar nodig waren bij de stichting van de Kerk en nu niet meer, heb ik nooit begrepen. Men zou zeggen: nu meer dan ooit. Misschien kan nu ook dit probleem nog eens opnieuw aan de orde worden gesteld. [496]

Oudkatholieke Kerk

M.J. Aarents (13 mei 1961)

> Want wanneer er ook maar iets van waarheid schuilt in het gezegde, dat de sekten de onbetaalde rekeningen vormen van de Kerk, dan zullen wij, bij het benaderen van de Pinkstergroepen allereerst de hand in eigen boezem moeten steken en ons moeten afvragen hoe het komt, dat ze ontstaan zijn en dat hun leden zich in de Kerk niet meer thuis konden voelen. [497]

Vrije Evangelische Gemeenten

Ds. G. van Bruggen (15 januari 1961)

> Enkele nootjes onderaan de blz. geven de indruk, dat schrijvers er met verschil van

---

[493] J. Munter, De Kerk en de Pinkstergroepen, *Evangelisch Luthers Weekblad*, april 1961, p. 122.

[494] Drs. D.C.J. van Peype, De Nederlandse Hervormde Kerk en de Pinkstergroepen (II), *Remonstrants Weekblad*, 27 mei 1961, p. 6.

Van Peype schreef een reeks van drie artikelen over de Pinksterbeweging naar aanleiding van het herderlijk schrijven. Hij waarschuwt zijn lezers dat hij een socioloog is en dat hij de Pinksterbeweging vanuit dat perspectief moet bekijken (20 mei 1961, p. 5). In zijn conclusie vraagt hij zich af of de pinksterbeweging een reactie is op het isolement van de moderne mens, waarop de kerk geen antwoord heeft gegeven. Hij pleit voor meer onderzoek met betrekking tot de sociaal-economische feiten en sociale structuur van de Pinkstergelovigen (2 april 1961, p. 5).

[495] Dr. W.F. Golterman, Boekbespreking, *In de Waagschaal*, 16/14, 1 april 1961, p. 270.

[496] C.F. Pauwels OP, De Pinkstergroepen, *De Volkskrant*, zaterdag 25 februari 1961, p. 8.

C.F.W. Pauwels (1903-1965) = Frans Willem Pauwels = Zijn kloosternaam was Carolus.

In 1929 werd hij tot priester gewijd. In 1964 werd hij benoemd tot docent in de oecumenica aan het Angelicum in Rome. Het aangehaalde citaat van de katholieke Prof. Henricus Martinus Maria (Han) Fortmann (1912-1970) werd in december 1958 gepubliceerd in het r.k. maandblad *Dux*, waarvan hij hoofdredacteur en redactiesecretaris was.

[497] M.J. Aarents, De Kerk en de Pinkstergroepen, *De Oud Katholiek*, 77/2090, 13 mei 1961, p. 90-91.

Een deel van dit artikel werd geciteerd in Persbureau der Nederlandse Hervormde Kerk, Weekbulletin, 17/20, 20 mei 1961, p. 1.

mening aan gewerkt hebben … Maar in hoofdzaken meen ik dit boekje ook in onze gemeenten ten zeerste te moeten aanbevelen. [498]

Unie van Baptistengemeenten
J. Reiling (17 februari 1961)

Het moet mij van het hart. Dat dit antwoord van de kerk mij teleurstelt. Het is welwillend en voorzichtig genoeg, maar het is geen vlees en geen vis. Het doorziet niet de samenhang tussen Heilige Geest en gemeente. En de oorzaak daarvan is niet ver te zoeken. De reformatorische theologie heeft die samenhang nooit een centrale plaats in haar theologie gegeven. [499]

Leger des Heils
W.H.A.G. Folmer (april 1961):

Het standpunt dat in het eerste hoofdstuk wordt ingenomen, moet m.i. ook het standpunt zijn van onze korpsofficieren. Het is niet mogelijk de geestelijke houding van de Pinkstergroepen zonder meer goed te keuren en door de structuur van het leger des Heils is het ook niet mogelijk er mee samen te werken, evenmin past een botte afwijzing. [500]

Pentecostalen
J.E. van den Brink (13 januari 1961):

Wij zijn blij met dit boekje en hopen dat velen in de kerken, in de vrije kringen en ook in de Pinkstergroepen deze ter hand nemen. Het zal op de gedachtegang zeer verhelderend werken. Het is met grote kennis van zaken geschreven en de samenstellers hebben zich op dit vaak onoverzichtelijke terrein terdege georiënteerd. Het is enig in zijn soort. … Geen sterke en gefantaseerde verhalen uit Duitse boekjes van meer dan een halve eeuw terug, ook geen populaire verklaringen welke voortspruiten uit grove onkunde, waaraan men in de kleine kringen zo rijk is, maar een benadering van de Nederlandse Pinksterkringen die up to date is en welke getuigt van een zorgvuldige studie en openheid voor de Pinkstergedachte, [501]

P. van der Woude (1 februari 1961):

Het is uitstekend en geeft zoveel goede dingen over het Bijbelse van de Pinkstergroepen, dat we dit werk heel hartelijk willen aanbevelen, ook aan onze Pinkstermensen. Moge er ook wat kritiek in staan, dit komt ons wel ten goede en kan ons helpen nederig te zijn en ons niet te verheffen boven andere kerkgroeperingen die zelf erkennen dat er een geestelijke armoede en verschraling bij hen is. [502]

Tijdens het begin van de jaren zestig was de Pinksterbeweging een belangrijk onderwerp van gesprek in de kerkelijke pers, hoewel de pennen meer in beweging kwamen dan de harten. In het tijdschrift *Kracht van Omhoog* kon men van 1962 tot 1964 een speciale rubriek getiteld "Pinksteren in de pers" vullen met veel, over het algemeen polemische artikelen.
De artikelen bleven in de meeste gevallen nogal aan de oppervlakte en kenmerkten zich door weinig diepgang. Behalve deze papieren oorlog met zo nu en dan wapenstilstanden, vonden er enige interessante dialogen op plaatselijk niveau plaats. In Haarlem was bijvoorbeeld een gezamenlijke aanbiddingsdienst van de Nederlandse Hervormde Kerk en de plaatselijke Pinkstergemeenten op 11 juni 1961. [503] In Driebergen werd Jan van Gijs uitgenodigd om te spreken

[498] Ds. G. van Bruggen, Van de Boekentafel, *Ons Orgaan*, 56/2, 15 januari 1961, p. 19 20.
[499] J. Reiling, Gemeente tussen kerk en Pinkstergroepen, *De Christen*, 78/3562, 17 februari 1961, p. 1-2.
[500] W.H.A.G. Folmer, Wat lezen we? De Kerk en de Pinkstergroepen, *De Officier*, maart-april 1961, p. 44-46.
[501] J.E. van den Brink, De Kerk en de Pinkstergroepen, *Kracht van Omhoog* 24/14, 13 januari 1961, p. 13.
[502] P. van der Woude, De Kerk en de Pinkstergroepen, *De Pinksterboodschap* 2/2, februari 1961, p. 15.
[503] J. Zeegers, Gemeenschappelijke getuigenis dienst van Hervormden en Pinkstergelovigen in Haarlem, *De Pinksterboodschap*, 2/7, juli 1961, p. 7.

over het thema "Pinksteren in het dagelijks leven". [504] De groep predikanten voorgangers die samenkwamen in Baarn publiceerden een "adhesiebetuiging" uit, waarin ze hun erkentelijkheid uitspraken voor het herderlijk schrijven. De adhesiebetuiging opende als volgt:

> Namens een groep van ongeveer 70 predikanten en voorgangers en enkele andere ambtsdragers uit verschillende kerken en gemeenschappen spreken we onze dankbaarheid uit voor het Herderlijk Schrijven van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk over de Kerk en de Pinkstergroepen. De meesten van ons komen reeds meer dan een jaar iedere maand een dag samen voor bezinning, om naar elkaar te luisteren en samen te bidden. Wij spreken de hoop uit, dat velen de boodschap aangaande de Heilige Geest hierin vervat zullen ter harte nemen, opdat het in vele kerken en gemeenschappen zal komen tot een werkelijke vernieuwing door de Heilige Geest, waardoor we ook zullen groeien tot de openbaring van de eenheid in Christus. [505]

Deze adhesiebetuiging was ondertekend door onder meer J. Braaksma (Apostolisch), W.W. Verhoef (Nederlands Hervormd), H.J. Hegger (Gereformeerd) en P. van der Woude (Pentecostaal) in naam van 70 predikanten en ambtsdragers van verschillende kerkgenootschappen.[506] Het beklemtoonde de oproep tot nederigheid en zelfonderzoek, onderstreepte de bewering dat geestelijke gaven ook bedoeld waren voor de tegenwoordige tijd en stelde vast: "de vraag waarvoor de Kerk permanent zal staan is: Leven we ten volle door de Heilige Geest?"
De leden van de "Commissie voor het Sectewezen" bleven ook na de publicatie van het herderlijk schrijven nog bij dit onderwerp betrokken. Tenminste vier classis-districten nodigden hen uit voor een informatieve bijeenkomst. [507] Op 17 maart 1960 werd er een radioprogramma uitgezonden met Dr. F. Boerwinkel, J. Swijnenburg en P. van der Woude, dat op Pinksteren werd uitgezonden. In 1960 begon ds. W. Glashouwer een "training voor evangelische gemeenteleden", die de nadruk legde op de doop in de Heilige Geest en de geestelijke gaven.[508] Op 11 januari 1961 hield ds. W. Glashouwer een radiotoespraak over het thema "Het appèl van de Pinksterbeweging"[509] In mei 1961 hield hij vier radiotoespraken over het onderwerp "De Kerk en de Pinkstergroepen", die later gepubliceerd werden in het maandblad *Vuur*.[510] Toen Glashouwer ruimte wilde maken voor de volwassenendoop binnen de Nederlandse Hervormde Kerk, veroorzaakte dit enig tumult, maar dit verstomde toen hij verklaarde dat hij niet tegen de kinderdoop was.[511] In het midden van de jaren zestig nam

---

W.J. Hollenweger vermeldt dat verschillende van deze gezamenlijke diensten plaatsvonden: *The Pentecostals*, London: SCM Press, 1972, p. 432.

[504] Jan van Gijs, Pinkstervuur in de Kerk, *Kracht van Omhoog* 25/11, 1 december 1961, p.5-6.

[505] J. Braaksma et al., Adhesiebetuiging, *Vuur*, 5/4, juni 1961, p.10 11. Ook gepubliceerd in:
- *In de Rechte Straat*, 4/7 8, 1 juli 1961, p. 175-176.
- Persdienst van de Nederlands Hervormde Kerk, *Het Weekbulletin* 17/21 van 27 mei 1961: korte samenvatting
- J. Reiling (Baptist) noemde het in zijn artikel in *De Christen*, 78/3577, 2 juni 1961, p. 1-2.

[506] Alle ondertekenden op persoonlijke titel. J. Braaksma moet worden beschouwd als charismatisch apostolisch.

[507] J. Swijnenburg heeft de volgende bezoeken in verschillende classisen genoteerd:
Gouda - 30 maart 1960
Mijnsherenland - 22 september 1960
Dokkum - 16 november 1960
Middelburg - 21 mei 1961.

[508] W. Glashouwer, Gemeentelid-Opleiding voor "Evangelicals", *Vuur* juli / augustus 1960, p. 8.
De training werd gegeven in Driebergen tijdens de weekenden en werd begeleid door een interkerkelijk comité. Het doel was om leken-evangelicalen op te leiden uit allerlei denominaties en groepen, om ze effectiever te maken in de dienst voor hun kerk of gemeente. De training, waaraan velen hebben deelgenomen, duurde ten minste vijf jaar. In 1961 organiseerde de commissie vier openbare bijeenkomsten in de Grote Kerk in Driebergen. Prof.Dr. H. Kraemer en Jan van Gijs waren twee van hun sprekers (Pinkstervuur in de Kerk !, *Kracht van Omhoog* 25/11, 1 december 1961, p. 4-5).

[509] Ds. W. Glashouwer, Het appèl van de Pinksterbeweging - Radiotoespraak voor de N.C.R.V. op 11 januari 1961, *Kracht van Omhoog* 24/15, 27 januari 1961, p. 12-14.

[510] W. Glashouwer, De Kerk en de Pinkstergroepen, *Vuur*, 5/5 6 juli augustus 1961 p. 13-15., 5/8 oktober 1961 p. 3-9., 5/12 februari 1962 p. 10-11.

[511] A. van Polen, Problemen rond de doop, *De Pinksterboodschap*, 2/12, december 1961, p. 5.

Glashouwers interesse voor de Pinkster- en Charismatische beweging af en begon hij in toenemende mate te waarschuwen tegen extremiteiten binnen de Pinkstergroepen.[512]
In mei 1961 schreef J. Swijnenburg een artikel dat nog steeds de toon weergeeft van het herderlijk schrijven:

> Maar laten we niet vergeten dat het appèl van de Pinksterbeweging inhoudt een herinnering aan een spontaniteit in het geloofsleven, dat wij vaak bitter missen in onze kerk van heden ...
> Maar de kerk zal pas dan het echte gesprek met de Pinksterbeweging kunnen openen als zij zichzelf ten overstaan van het evangelie dat zij verkondigt herzien heeft. [513]

In 1962 schreef Boerwinkel een brochure voor de "Oecumenische Leergang" getiteld "de Pinkstergroepen", waarin hij de oecumenische uitdaging nogmaals beklemtoonde:

> De Pinksterbeweging vraagt aan de mensen van de kerk om opnieuw de bijbel te gaan lezen op deze beloften van God aan zijn gemeente. Zij vraagt aan de mensen van de kerk of zij tevreden zijn met de huidige situatie van onmacht en zo niet, of zij dan niet er goed aan zouden doen om in alle eenvoud, maar met groot geloof, te bidden om de krachtige werking van de Geest die al aan de gemeente gegeven is. [514]

Op aandrang van ds. W. Glashouwer besloot de "Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland" (van nu af aan genoemd "Broederschap" of afgekort BvP) een officieel antwoord uit te geven op het Herderlijk Schrijven. De Algemene Vergadering van 8 februari 1961 benoemde een commissie om dit voor te bereiden. [515] De commissie bestond uit:
Ap van Polen (1923-2016) - voorzitter (ambtelijk en nuchter), voorganger te Den Haag sinds 1957 en eindredacteur van de tijdschriften *Pinksterklanken* en *De Pinksterboodschap*; in het dagelijks leven was bij ambtenaar bij het ministerie van Buitenlandse Zaken. .
Pieter van der Woude (1895-1978) - secretaris (punctueel & introvert), voorganger te Rotterdam sinds 1932, secretaris van de "Broederschap".

In 1960 schreef Glashouwer een lange serie over de waterdoop, waarin hij probeerde enig begrip en ruimte te creëren voor de doop voor volwassenen naast die van de kinderdoop in de Nederlandse Hervormde Kerk. (Ds. W. Glashouwer, Problemen rond de Doop 1 tot 7, *Vuur* 4/1 - 4/10, maart-december 1960). Het is opmerkelijk dat Glashouwer pleitte voor een sacramentele zegening van de baby als de ouders zich verzetten tegen de kinderdoop op Bijbelse gronden. (W. Glashouwer, Problemen rond de doop, *Vuur* 5/9, november 1961, p. 7). De Nederlandse Pinkstergemeenten dragen in het algemeen de baby in het midden van de gemeente op, kort nadat het is geboren. In Nederland vindt er in de Pinkstergemeenten van meet af aan geen kinderdoop plaats.
zie ook: Ds. W. Glashouwer en de kinderdoop, *Gereformeerd Weekblad*, 14 oktober 1961.

[512] Op 13 september 1965 hield Glashouwer een lezing in Haarlem, waarin hij verschillende 'ketterijen' van de Nederlandse Pinksterbeweging verwierp; in het bijzonder de leer en pastorale praktijk van B.G. Leonard, Karel Hoekendijk, I. Roose en J.E.v.d. Brink werden aangevallen. (W. Glashouwer, Is de boodschap van sommige Volle Evangelie Gemeenten verantwoord van zijn er gevaren ?, Ongepubliceerde lezing in de "Begijnhofkapel" te Haarlem op 13 september 1965).

J.E. van den Brink reageerde met een uitgebreide weerlegging van de beschuldigingen. Dit artikel onthulde de namen van de Pinksterleiders, die Glashouwer impliciet had aangevallen. (J.E.v.d. Brink, Dominee Glashouwer contra Pinkster- "Krachtpatsers", *Kracht van Omhoog* 29/10, 19 november 1965, p. 16-18).

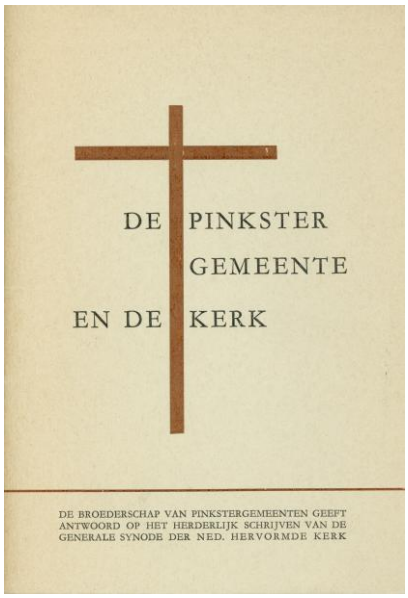
[513] J. Swijnenburg, Pinksterfeest en Pinksterbeweging, *Hervormd Weekblad* 72/36/19, 18 mei 1961, p. 258-259.

[514] Dr. F. Boerwinkel, *De Pinkstergroepen - Oecumenische Leergang no.5, Den* Haag: Stichting Plein, 1962, p. 13.

De zogenaamde "Plein-beweging" was een rooms-katholieke groep die werd opgericht in de vroege jaren zestig die oecumene en evangelisatie nastreefden op basisniveau. Ze organiseerden weekendconferenties en lezingen en publiceerden een reeks over oecumenische onderwerpen. Enkele jaren later raakten ze betrokken bij de Sjaloom-groep. Zie L.H. Ruitenberg, Ook dit is oecumene, *Hervormd Nederland*, 9 februari 1963, p. 3.

[515] Notulen van de vergadering van de Algemene Vergadering van de "Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland" (Broederschap) te Den Haag, 8 februari 1961, p. 4.

Cees Visser (geboren 1916) - commissielid (ernstig & mystiek), voorganger te Den Haag sinds 1949.[516]



De commissie stelde in hoofdlijnen vast wat het antwoord moest omvatten en verdeelde de onderwerpen onder elkaar: A. van Polen schreef de inleiding en conclusie. P. van der Woude de historische en pneumatologische commentaren en C. Visser droeg achtergrondinformatie aan. Het concept werd kritisch beoordeeld en van commentaar voorzien door de voorgangers Klaas van Balen, Ernst Graf en Piet Klaver. In de Algemene Vergadering van 29 februari 1962 werd het concept aangenomen en werd besloten om het te laten drukken na een laatste revisie door G. Mik en G. Susan. [517] Op 13 oktober 1962 presenteerde de commissie officieel haar antwoord op het Herderlijk Schrijven, dat de titel "*De Pinkstergemeente en de Kerk*" kreeg, aan het moderamen van de Generale Synodale van de Nederlandse Hervormde Kerk. Bij deze gelegenheid sprak P. van der Woude de Synode praeses ds. P.G. van den Hooff toe met de woorden:

> Op de omslag ziet u de Pinkstergemeente en de Kerk samen onder het kruis. Dat is geloof ik ook tekenend voor de inhoud. Wij zouden deze brochure willen noemen "Een positieve reactie op een positief schrijven". Dat betekent niet dat wij de verschilpunten – en die zijn er – uit de weg zijn gegaan. U kunt dit alles zelf in deze brochure vinden. Een ding wil ik vanmorgen wel gaarne opmerken. De Broederschap van Pinkstergemeenten is verheugd dat Uw Synode zich duidelijk uitgesproken heeft over de noodzaak van de vervulling met de Heilige Geest. Wij geloven dat het in deze tijd meer dan ooit noodzakelijk is dat er een Kerk, een gemeente, komt die staat in de kracht en de volheid waarover de Bijbel spreekt.
> Mag ik U meneer de voorzitter namens de Broederschap van Pinkstergemeenten ons antwoord op uw Herderlijk Schrijven overhandigen met de woorden die U in het slot van onze brochure vindt: "De Broederschap wil niet beschuldigend haar vinger naar de Kerk uitsteken, maar wel in liefde haar hand naar de Kerk reiken om samen te komen tot de

[516] De kenmerken van de commissieleden zijn gebaseerd op persoonlijke observatie en afgeleid uit interviews (A. van Polen, persoonlijk interview in Houten, 5 maart 1987 en C. Visser, telefonisch interview op 7 maart 1987).
Voor meer biografische details:
P. van der Woude: zie hoofdstuk 2
A. van Polen: C. & P.N. v.d. Laan, *Pinksteren in beweging*, p. 40-41.
C. Visser: Getuigenissen, *Kracht van Omhoog* 43/3, 23 februari 1979, p.4-7. Visser trad in 1965 in dienst bij *Kracht van Omhoog*.

[517] Notulen van de Algemene Vergadering van de Broederschap, Amersfoort 28 februari 1962, sub 8 - p.2.

heerlijkheid die Christus gegeven heeft. God zegene de arbeid van Uw Synode en de ganse kerk, ik dank U.[518]

Op 20 november 1962 werd dit antwoord op het Herderlijk Schrijven besproken op de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk en besloot men dat de leden van de "Commissie voor het Sectewezen" zouden trachten een dialoog te beginnen met de "Broederschap". [519] Hoewel dit boekje, dat slechts bestond uit 15 pagina's, niet zoveel aandacht trok als het Herderlijk Schrijven zelf, waren er enkele interessante recensies en commentaren:

Nederlandse Hervormde Kerk

F.H. Landsman (10 november 1962):

> Ik heb namelijk de indruk dat het Herderlijk Schrijven serieuzer is bestudeerd door leden van de Pinkstergemeente dan door leden van onze eigen kerk. Ik heb soms het gevoel dat ook dit Herderlijk Schrijven dreigt te worden bijgezet in het grote Mausoleum, waar ook andere geschriften een plechtige begrafenis hebben gekregen.

W.W. Verhoef (juni 1963):

> En dit is wat meer dan mooi weer spelen tegenover elkaar, want het is een teken dat het klimaat de laatste tien jaren wel grondig veranderd is. Ook een teken daarvan, dat kerk en pinkstergemeente niet meer langs elkaar heen leven. Er is erkenning van elkaar en openheid voor elkaar. ... Al met al zijn we erg blij met dit eenvoudige en liefdevolle antwoord van de broederschap van Pinkstergemeenten. [520]

Gereformeerde Kerken

H.J. Hegger (januari 1963):

> Wij hopen dat niet alleen de Ned. Herv. kerk, maar ook de andere protestantse kerken in Nederland zich op eenzelfde positieve wijze zullen bezighouden met het appèl van de pinkstergemeenten. [521]

Unie van Baptistengemeenten

J. Reiling (november 1962):

> Dit antwoord bevestigt de indruk, die ook in het herderlijk schrijven naar voren kwam, dat noch de Nederlands Hervormde Kerk noch de Pinkstergemeenten in hun theologie en geloof de relatie zien tussen het werk van de Heilige Geest en de opbouw van de

---

[518] P. van der Woude, ongepubliceerde toespraak gehouden op 13 oktober 1962 bij de presentatie van het "Antwoord van de Broederschap" aan het breed moderamen van de Nederlandse Hervormde Kerk in Den Haag (toespraak aanwezig in v.d. Woude's persoonlijke archieven in Hoogvliet ten huize van J.W. Embregts).

Het is opmerkelijk dat het moderamen niet het verzoek van de Broederschap heeft ingewilligd om de pers uit te nodigen om bij deze presentatie aanwezig te zijn. Desalniettemin werden verslagen van deze overhandiging van het boekje *De Pinkstergemeente en de Kerk* met samenvattingen van het boekje in verschillende kranten en tijdschriften gepubliceerd zie:

- Pinkstergroepen brengen Hervormde Kerk hun antwoord, *Nieuwe Haagsche Courant* 15 oktober 1962.
- Pinkstergemeenten antwoorden op schrijven Hervormde Kerk column: - Kerkelijk Leven, *Trouw* 16 oktober 1962.

Het antwoord van de Broederschap werd gepubliceerd als een afzonderlijk boekje van 21 pagina's door de Stichting Volle Evangelie Lectuur te Groningen, getiteld *De Pinkstergemeente en de Kerk*, met de lange ondertitel:

"De Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland geeft antwoord op het Herderlijk schrijven van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk over: De Kerk en de Pinkstergroepen".

De eerste editie was binnen een maand uitverkocht, na de tweede editie werd geen herdruk meer uitgegeven. In totaal zijn er ongeveer 1.000 exemplaren van deze brochure verspreid.

[519] Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk ten jare 1962,

[520] W.W. Verhoef, De Pinkstergemeente en de Kerk, *Vuur*, 7/4, juni 1963, p. 9.

[521] [H.J. Hegger], Boekbespreking, *In de rechte straat*, 6/1, januari 1963, p. 28.

H.J. Hegger, een voormalige rooms-katholieke priester, was destijds predikant van de Gereformeerde Kerk. Zijn onafhankelijke tijdschrift *In de rechte straat* was vooral gewijd aan het bestrijden van de rooms-katholieke kerk. De redactie was interkerkelijk, onder wie P. van der Woude die de Pinksterbeweging vertegenwoordigde.

ook: [H.J. Hegger], Herderlijk schrijven hervormde kerk, *In de rechte straat*, 5/11, november 1962, p. 19.

gemeente. ... Ik denk dat de tijd is gekomen dat wij als baptisten ons wagen aan een nader gesprek met onze Pinksterbroeders. [522]

Maranatha-beweging

J.A. Monsma (24 november 1962):

> Misschien is het goed onze lezers erop te wijzen dat Pinkstergroepen, Pinkstergemeenten en Pinksterbeweging in Nederland niet hetzelfde zijn. ... Bij de Pinksterbeweging staat de zaak niet anders. Deze stelt zich eveneens ten doel om het "Volle Evangelie" interkerkelijk te verkondigen aan het gehele Nederlandse volk. [523]

Pentecostalen

J.E. van den Brink (2 november 1962)

> Wij hopen dat men in de kerken deze brochure met evenveel aandacht zal lezen als men in de Pinkstergroepen het herderlijk schrijven der Ned. Herv. Kerk heeft bestudeerd! In dit geschrift wordt geconstateerd dat "de Pinksterbeweging in al haar geledingen tot nu toe heeft vastgehouden aan het geloof in de bijbel als het geïnspireerde Woord van God." Dat is dus de goede basis voor het onderlinge contact, dat tegenwoordig door de Pinksterbroeders begeerd wordt. [524]

A. van Polen (november 1962):

> Heer, zegen de Hervormde kerk in ons vaderland. Zegen de synode die zich zo duidelijk uitsprak over de noodzakelijkheid om vervuld te worden van de Heilige Geest. Geef de kerk Heer de volheid van Uw Geest. Geeft het alle kerken, Heer, ook ons, opdat wij allen één mogen zijn. [525]

Ap van Polen organiseerde in verschillende plaatsen in Nederland openbare lezingen waarin hij het Herderlijk Schrijven en het antwoord van de Broederschap besprak. Voor deze lezingen was veel belangstelling. [526]

Als resultaat van het besluit van de Generale Synode van 20 november 1962 kwam de "commissie voor het sektewezen" eenmaal bijeen met de commissie, die het antwoord van de Broederschap had voorbereid. Hoewel geen van de deelnemers zich veel van deze historische ontmoeting, die plaatsvond op 28 mei 1963, schijnt te herinneren, tonen de notulen aan dat er sprake is geweest van een interessante en veelbelovende discussie. [527] Van beide commissies was iedereen behalve Prof.Dr. J.W. Doeve aanwezig. De enige die in 1987 nog een heldere herinnering aan deze bijeenkomst heeft, is Ap van Polen.[528] De bijeenkomst liet een bittere smaak in zijn hoofd achter. Boerwinkel was woedend omdat hem onlangs was meegedeeld dat David du Plessis zijn

---

[522] J. Reiling, De Pinkstergemeente, *De Christen*, 79/3651, 2 november 1962, p. 1-2. (geciteerd in de krant *De Rotterdammer*, 10 november 1962).

[523] J.A. Monsma, Boekbespreking: De Pinkstergemeente en de Kerk, *Het Zoeklicht*, 24 november 1962 (geciteerd in Pinksteren in de Pers, *Kracht van Omhoog*, 26/12, 12 december 1962, p. 18). Monsma benadrukt in dit artikel dat Johannes de Heer de motor van de Maranathabeweging en het Zoeklicht ook nooit Maranthagemeenten wilde stichten, maar zich er op wilde toeleggen om de verwachting van de wederkomst van Christus onder alle christenen in Nederland te verspreiden. Zo was de Pinksterbeweging, anders dan de Pinkstergemeenten, naar zijn inzicht nog altijd een interkerkelijke beweging.

[524] [J.E. van den Brink], De Pinkstergemeente en de Kerk, *Kracht van Omhoog*, 26/9, 2 november 1962, p. 6.

[525] A. van Polen, De Pinkstergemeente en de Kerk, *De Pinksterboodschap* 3/11, november 1962, p. 2-3.

[526] In Den Haag organiseerde Ap van Polen verschillende bijeenkomsten op eigen initiatief (op 14 en 21 februari 1963 in restaurant "De Kroon"), in andere steden (Alblasserdam, Arnhem, Middelburg, Utrecht) was hij uitgenodigd. De vergaderingen werden soms aangekondigd door advertenties in de krant, waarin werd vermeld dat de lezingen zouden worden gesloten met een korte tijd van voorbede om de volheid van de Geest te ontvangen (Bron: Knipsels in plakboek van A. van Polen).

[527] J. Swijnenburg, "Verslag van het gesprek van de Commissie voor het Herderlijk Schrijven *De Kerk en de Pinkstergroepen* met enige vertegenwoordigers van het Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland", Driebergen: 28 mei 1963.

[528] Ap van Polen, Interview 5 maart 1987.

lidmaatschap van de Assemblies of God (VS) was ontzegd vanwege zijn oecumenische contacten. De Pinksterleiders waren teleurgesteld omdat er naar hun beleving te weinig gesproken was over het werk en de volheid van de Heilige Geest. Ook vonden ze dat er te veel tijd werd verspild aan onderwerpen als oecumene en kernbewapening. Het gekozen hoofdthema was: "Wat houdt ons tegen samen de Kerk van Jezus Christus te zijn?" In een verslag in het tijdschrift *De Pinksterboodschap* werd vermeld dat de ontmoeting plaatsvond "in een geest van wederzijdse openheid, hetgeen resulteerde in enkele nieuwe inzichten".[529] Als antwoord op hun houding ten opzichte van de Wereldraad van Kerken antwoordde de Pinksterdelegatie dat ze bezwaar aantekenden tegen vrijzinnige opvattingen van sommige van haar leden. Beweringen van bijvoorbeeld C.H. Dodd en T.C. Chao boezemde hen de vrees in dat de Bijbel niet volledig geaccepteerd werd als het Woord van God en dat de W.R.K. te sympathiek stond tegenover het communisme. Hierover werd in de notulen aangetekend:

> De Wereldraad doet meer denken aan een tijdverschijnsel, een verlangen naar een georganiseerde wereldkerk i.p.v. aan een werkelijke geestelijke vernieuwing. Het gevaar van een hernieuwing van de “machtskerk” die de gelovigen vervolgt doemt zich op (de vrouw met het rode kleed van Openb. 17). [530]

De Pinksterbroeders zeiden eerlijk dat het niet in de lijn der verwachting lag dat de "Broederschap" toe zou treden tot de W.R.K., maar zij stonden wel open om samen te werken op praktische terreinen. Wat betreft de Rooms-Katholieke Kerk waren de Pentecostalen verheugd over de vernieuwing die daar plaatsvond. Aan de andere kant beschouwden ze de macht van Rome als een gevaar voor de Christelijke kerk en voegden eraan toe:

> Dit sluit niet uit dat in deze kerk ook echte gelovigen voorkomen. Maar in feite is door Rome geen wezenlijke concessie gedaan aangaande leer en ambtsaanspraken. [531]

Ds. J.R. Wolfensberger drong erop aan dat de bezorgdheid van de Broederschap niet de hoop moest uitsluiten, zelfs niet voor Rome. Volgens hem was het krampachtige vastklampen aan de eigen denominatie een groter kwaad dan het "gevaar van Rome". Tenslotte kwam men overeen nog twee ontmoetingen te plannen, één in de herfst van 1963 over de "exegese van bepaalde Schriftgedeelten" en één in het voorjaar van 1964 over "het werk van de Heilige Geest". Deze ontmoetingen vonden echter nooit plaats. In een brief van 12 mei 1964 vroeg J. Swijnenburg aan het moderamen of het wenselijk was dat de commissie deze dialoog zou voortzetten:

> Intussen rijst bij ons de vraag, of het voortzetten van dit gesprek, hoe gewichtig op zichzelf ook, het door de kerk gewenste doel nader komt. Het betrof hier immers vertegenwoordigers van de gevestigde Pinkstergemeenten, waar ten opzichte van de kerk een begrijpende houding wordt aangenomen en die zelf een geordend gemeenteleven hebben, maar die in verreweg de meeste gevallen niet het probleem oproepen waarvoor de gemeenten in onze kerk gesteld zijn, en waarvoor onze commissie in het leven is geroepen. Dit gaat immers vooral om de nieuwe Pinksterstromingen (Stromen van Kracht, Kracht van Omhoog, de bewegingen waarin de namen van Osborn, Maasbach, Doctorian en anderen een rol spelen) waar een veel sterkere afkeer tegen de kerk aanwezig is, en die zeer moeilijk te benaderen zijn met een gesprek vanwege een kerkelijke commissie. [532]

---

[529] Gesprek Nederlandse Hervormde Kerk - Broederschap van Pinkstergemeenten, *De Pinksterboodschap* 4/7, juli 1963, p. 11.

[530] J. Swijnenburg, "Verslag van het gesprek van de Commissie voor het Herderlijk Schrijven *De Kerk en de Pinkstergroepen* met enige vertegenwoordigers van het Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland", Driebergen: 28 mei 1963, p. 4.

[531] Ibid, p. 4.

[532] J. Swijnenburg, brief aan het moderamen van de Nederlandse Hervormde Kerk, Amersfoort 12 mei 1964.

Het is op zijn minst merkwaardig dat J. Swijnenburg, die deze brief namens de “Commissie voor het Herderlijk Schrijven” schrijft, enkele onjuiste feiten noemt. Kracht van Omhoog was in die jaren onderdeel van de Broederschap van Pinkstergemeenten. Osborn en Stromen van Kracht hadden bewezen, dat zij zeer open stonden om met de kerken in gesprek te komen en juist een samenwerking voorstonden. Opvallend dat juist deze commissie na al die jaren een onjuiste indruk bleek te hebben van de feiten.
Het moderamen die klaarblijkelijk nooit verwacht had dat deze dialoog langer dan één vergadering zou duren, stemde gretig in met het oordeel van de commissie, dat een discussie met de radicalere groepen binnen de Pinksterbeweging van weinig nut zou zijn en dat de commissie haar taak als voleindigd kon beschouwen.[533] Volgens Boerwinkel verloor men langzamerhand de belangstelling omdat de Nederlandse Hervormde Kerk in de daarop volgende jaren te veel verstrikt raakte in politieke kwesties zoals de kernbewapening, terwijl de Pentecostalen al hun aandacht moesten richten op de roerige ontwikkelingen binnen hun eigen gelederen.
Zodoende eindigde deze veelbelovende dialoog nog voordat deze goed op gang was gekomen.
Het Herderlijk Schrijven bleek op korte termijn niet te resulteren in blijvende effecten. In een artikel dat gepubliceerd werd in Hervormd Nederland in 1967, werd de Pinksterbeweging als vanouds weerlegd door af te geven op hun hooghartige pretenties en verdeelde geest. [534] Het leek wel alsof het Herderlijk Schrijven nooit geschreven was.
Ter afronding van dit gedeelte past het om te eindigen met een kritische analyse van de inhoud en methodologie van zowel het Herderlijk Schrijven als het antwoord van de Broederschap. Het Herderlijk Schrijven was zonder meer een uniek document, dat zijn tijd vooruit was. Het bevestigde wat David du Plessis had waargenomen toen hij Nederland in 1959 bezocht:

> Mijn bezoek aan Holland in juni gaf mij een gelegenheid, uit eerste hand kennis te nemen van het machtige werk van de Heilige Geest in de Hervormde Kerk. Ik voelde in dit land een beweging van God, die slechts kan worden waargenomen door mensen, die waarlijk met de Geest vervuld zijn. Een werkelijk Pinkster-getij komt op binnen deze kerk. Thans moge het nog zijn “het ruisen van een zachte koelte door de toppen van de moerbeibomen”. Er is een merkbare toename in zijn kracht en zijn vrucht. Ik ben overtuigd, dat Amerika zich niet kan beroepen op een verder en dieper gaande beweging van God dan Holland. [535]

De openheid ten opzichte van de Pentecostalen en de bereidheid om de zwakheden van zichzelf toe te geven was verfrissend. De ¨Commissie voor het Sectewezen¨ had gelijk toen het opmerkte dat "*deze brief slechts het begin kon zijn van een hoogstnoodzakelijke bestudering van de pneumatologie binnen de kerk*". [536] De inhoud van het herderlijk schrijven was goed leesbaar zonder

---

Het is opmerkelijk dat *"Kracht van Omhoog*" hier wordt genoemd als een fanatieke vleugel van de Pinksterbeweging. Op dat moment was J.E. v.d. Brink, de leidende kracht van Kracht van Omhoog was nog steeds lid van de Broederschap. C. Visser die mede-auteur was van het antwoord van de broederschap op het herderlijk schrijven was ook deel van de Kracht van Omhoog vleugel en lid van de Broederschap.

[533] Moderamen Nederlandse Hervormde Kerk, brief aan de commissie voor het sektarisme, Den Haag, 26 mei 1964.

In verschillende brieven aan individuele commissieleden had het moderamen reeds aangegeven dat zij slechts één vergadering verwachtten. In de brief aan J.R. Wolfensberger van 26 maart 1963 luidde dit als volgt:

"Het is slechts een bijeenkomst om een eerbetoon te brengen aan het antwoord van de Broederschap die het verdient."

[534] Dr. J.C. Schreuder, Volle Evangelie Gemeente of .... juist niet?, *Hervormd Nederland* 23/10, 11 maart 1967, p. 7.

[535] David J. du Plessis, Echo van de Opwekking in de Kerken, *Kracht van Omhoog* 23/2, 25 juli 1959, p.7-8. Het genoemde citaat komt uit 2 Samuel 5:24, waarin God David te hulp komt tegen het leger van de Filistijnen. Zodra David het geruis in de toppen van de bomen hoort, weet hij dat God voor hem uitgaat en hij door zijn kracht de Filistijnen zal verslaan.

[536] Handelingen van de vergadering van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk, gehouden op 8 en 9 februari 1960, in "Woudschoten" te Zeist, p. 21.

theologisch jargon. De hoofdlijnen waren kort en bondig samengevat. Om die reden was het toegankelijk voor leken binnen de kerk en voor de Pentecostalen, die in de regel geen theologische training hadden doorlopen. Naast de vele commentaren die eerder zijn geciteerd moeten er ook enkele kritische kanttekeningen worden geplaatst die nog onaangeroerd zijn gebleven:

1. In de eerste plaats is de titel *De Kerk en de Pinkstergroepen* nogal pretentieus. De inhoud in aanmerking genomen zou de titel "De Nederlandse Hervormde Kerk en de Pinkstergroepen" gepaster zijn geweest.
2. De op zichzelf juiste beschouwing van de aarzelende oecumenische interesse binnen de gelederen van het Pentecostalisme wereldwijd, die beschouwd werd als een van de drie motieven voor deze brief, werd niet onderzocht binnen hun eigen nationale context. De interkerkelijke pogingen van bijvoorbeeld het Osborn-comité, *Kracht van Omhoog* of *Vuur* werden nauwelijks genoemd (p. 20). Het feit dat *Stromen van Kracht* haar aanvankelijke oecumenische ijver had verloren werd eenvoudigweg afgedaan met de opmerking dat "Aangezien zij waren begonnen met hun eigen avondmaalsdiensten en doopdiensten, waren ze onherroepelijk gekomen in een sektarische vaargeul" (p.20). Aangezien de activiteiten van *Stromen van Kracht* de oorzaak waren van dit onderzoek is het zeer merkwaardig en slordig, dat er geen verdere aandacht werd gegeven aan deze beweging. Het is een gemiste kans dat het aanvankelijke idee om Karel Hoekendijk uit te nodigen is losgelaten vanwege zijn "controversiële gedrag". Karel Hoekendijk had zinnige dingen kunnen inbrengen met betrekking tot de vraag waarom "de Kerk lijdt aan een tekort aan de Heilige Geest"[537], het tweede doel van het herderlijk schrijven.
3. De commissie heeft zich wel erg makkelijk tevredengesteld met het door haar verrichte historisch onderzoek. Voor academici van hun kaliber was dit bepaald onder de maat. Wat de internationale achtergrond betreft beriep zij zich enkel en alleen op de boeken van Leonhard Steiner, *Mit folgenden Zeichnen* en Donald Gee, *The Pentecostal Movement*. Het is een omissie dat het uitstekende werk van hun Nederlandse Hervormde collega Dr. G.A. Wumkes, *De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland,* blijkbaar niet is geraadpleegd. Het overzicht van de Nederlandse Pinkstergroeperingen, voornamelijk ontleend aan de ontmoetingen met Pinkstervertegenwoordigers, bevatte tenminste vier grote historische fouten. [538] Het is pijnlijk om te constateren dat Walter J. Hollenweger, een toenmalige student uit Zurich, er in deze zelfde periode wel in slaagde om betere en meer accurate

---

Dit werd geciteerd in de brief van de "Commissie voor het sektarisme" van 21 oktober 1959. Deze brief had als bijlage het eerste concept van het herderlijk schrijven ter voorbereiding van de presentatie hiervan aan de Generale Synode.

[537] De verklaring dat de Kerk leidt aan een tekort van de heilige Geest, was een letterlijk citaat uit een recent rapport van een commissie van de Gereformeerde kerken over de toestand van het geestelijk leven getiteld "Rapport stand geestelijk leven", Generale Synode Utrecht 1959, p. 27 Prof.Dr. H. Jonker raadde met klem aan om deze verklaring te laten vallen, omdat het geen echte reformatorische uitspraak was. Desondanks bleef de uitspraak in de tekst gehandhaafd (Handelingen Generale Synode enz., 8 februari 1960, p.25).

[538] Naast enkele kleine onnauwkeurigheden die hier niet worden vermeld, heeft de commissie tenminste de volgende fouten en/of onnauwkeurigheden gemaakt:

1) p. 18-19 Polman heeft niet na zijn bezoek aan Sunderland een pinkstergemeente gesticht De kerk, of liever groep, die hij leidde bestond al sinds januari 1906 in Amsterdam en kwam in contact met de Pinksterboodschap door het tijdschrift *Apostolic Faith* van W.J. Seymour in 1906/1907. In juni 1908 bracht hij zijn eerste bezoek aan Sunderland. Hij was toen overigens niet vergezeld door zijn vrouw, zoals het herderlijk schrijven beweert.

2) p. 19. Toen Polman stierf in 1932 (niet in 1931 zoals in het herderlijk schrijven staat), werd het leiderschap van het pinksterwerk niet overgedragen aan P. van der Woude. In feite volgde P. Klaver Polman op in Amsterdam. In het "Antwoord van de Broederschap" werd dit gecorrigeerd op aandrang van Klaver (*De Pinkstergemeente en de Kerk*, p. 9).

3) p. 19 De Broederschap van Pinkstergemeenten werd niet opgericht in 1943, maar op 9 september 1952. Deze datering is waarschijnlijk gebaseerd op verkeerde informatie van P. van der Woude.

4) p. 20 Anders dan in het herderlijk schrijven staat vermeld heeft *Kracht van Omhoog* altijd vastgehouden aan de leer dat het spreken in tongen het eerste cq ultieme teken (initial evidence) is van de doop met de Heilige Geest. In 1965 v.d. Brink verklaarde nadrukkelijk dat hij nooit een compromis had gesloten over deze kwestie: zie: Bij de aanvang van de 29e jaargang, *Kracht van Omhoog* 29 / 1,2 juli 1965, p.2-3.

informatie te verzamelen over de Nederlandse Pinksterbeweging zonder Nederland zelf bezocht te hebben.[539]

4. Het is merkwaardig dat de volwassen geloofsdoop beschouwd wordt als het essentiële teken van het sectewezen (zoals gesteld wordt in verband met "*Stromen van Kracht*" en "Maasbach" op p. 20 & 21). Ook is het onjuist om de Pinkstergroeperingen te verdelen in “ruim van opvatting” en “bekrompen” aan de hand van de theologische opvatting of het spreken in tongen al dan niet het ultieme bewijs (initial evidence) is van de doop in de Heilige Geest (p.20).
5. Ondanks alle oprechte pogingen om naar de Pentecostalen zelf te luisteren, lijkt men aan de essentie van de "Pinksteruitdaging" voorbij te zijn gegaan. Het Herderlijk Schrijven laat de indruk achter dat de kerk ten volle bekrachtigd zal worden als individuele gelovigen de emotionele ervaring van de doop met de Heilige Geest hebben meegemaakt, al of niet vergezeld van het spreken in tongen. De dagelijkse praktijk binnen de Pinkstergemeenten en het bijbels getuigenis (e.g. Handelingen 4:31) tonen dat de "volheid van de Heilige Geest" geen sieraad is dat men eenmalig ontvangt en dan voor altijd bezit. Het heeft meer te maken met het bewust ervaren van Zijn tegenwoordigheid. Dat is een voortdurend proces dat niet kan worden samengeperst in een eenmalige gebeurtenis. De commissie heeft de klassieke fout gemaakt om de Pinksteruitdaging te zoeken binnen de theologie. Men kan hen dit nauwelijks kwalijk nemen, omdat hun eigen opleiding binnen dit vakgebied valt. Zoals eerder aangestipt is de bijdrage van Pinksterbeweging niet in de allereerste plaats theologisch, maar psychologisch. Doordat de gelovige wordt uitgedaagd om zich te verbinden met de goddelijke gave en deze ten dienste te stellen van de totale Kerk – het Lichaam van Christus – vindt er een heroriëntatie plaats van de eigenwaarde. Het individu is zich door de Geestesgave bewust dat God door hem of haar heen werkt ten dienste van het geheel. Dat bepaalt in grote mate de waarde van het individu. Omdat de Geestesgave aan alle gelovigen wordt toebedeeld zonder onderscheid van arm of rijk, jong of oud, geletterd of ongeletterd, gekleurd en blank, man of vrouw, heeft het in sociologisch opzicht een nivellerende werking. Van meet af aan is er in het Pentecostalisme op grond van de metafoor die Paulus gebruikt in 1 Korinthe 12 een verbinding gelegd tussen het individuele gebruik van de geestesgaven en de toepassing daarvan in het totale lichaam van Christus. Van ieder lid wordt een bijdrage verwacht vanuit zijn of haar specifieke (Geestes)gave. Zo is iedereen gelijkwaardig en tegelijkertijd verschillend. Tot vandaag zijn persoonlijke roeping en charisma belangrijkere kwaliteiten voor een toekomstige voorganger in een Nederlandse Pinkstergemeente dan een gedegen opleiding. De gebezigde theologie bestaat daardoor voor een belangrijk deel uit persoonlijke ervaringen en getuigenissen. Deze zogenaamde verhalende theologie sluit goed aan bij de belevingswereld in andere werelddelen, waardoor het een belangrijke bijdrage levert aan de interculturele dialoog. Deze nieuwe benadering raakt de grondvesten van de Nederlandse Hervormde Kerk, die gefundeerd is in een woordcultuur en rationele studie. Het is niet verwonderlijk dat dit daarom nog niet binnen het gezichtsveld kwam van deze commissie, die in begin zestiger jaren van de 20e eeuw functioneerde.

Wat betreft het antwoord van de Broederschap kunnen de volgende kritische kanttekeningen worden geplaatst:

1. De commissie die het antwoord van de Broederschap voorbereidde maakt de fout zich te veel te concentreren op de inhoud van het herderlijk schrijven, zonder diepgaand te reflecteren op hun eigen beeld van de Pinksterbeweging. In haar antwoord poogde zij te veel de hervormde theologen te pareren vanuit hun theologische expertise, hetgeen moedig was maar niet effectief. Na een jaar van voorbereiding kwamen zij niet verder dan een

[539] Walter J. Hollenweger, "Handbuch der Pfingstbewegung" (Genève: 1965/1967) Deel 5, 05.20, p. 1893-1937. In 1964 informeerde Hollenweger de Nederlandse academici, over de primaire pinksterliteratuur in Nederland: *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, 18/4, april 1964, p.289 ff.

mager antwoord van 15 kleine pagina's, met vele blanco stukken. Er werd geopend met de volgende veelbelovende stelling:

> Het doel van de Pinkstergemeenten is immers niet allereerst gelegen in het naast de bestaande Kerken vormen van afzonderlijke groepen, maar in de doorwerking van de Pinksterboodschap in alle kerken en kringen. Doordat er in de kerken menigmaal geen begrip was voor deze boodschap of zelfs een radicale afwijzing, ontstonden er vrije Pinkstergroepen en –gemeenten. [540]

Maar deze open oecumenische deur werd weer dichtgeslagen met de niet onderbouwde uitspraak

> Wij betreuren het dat in de Wereldraad van Kerken soms een vooraanstaande positie wordt ingenomen door hen die de grondwaarheden van de Schrift loochenen. Zoals de Godheid van Christus en de maagdelijke geboorte. [541]

Door het uitspreken van deze ongegronde beschuldigingen stelden de Pentecostalen zichzelf gelijk met hun tegenstanders, door hen te belasteren zonder grondig persoonlijk onderzoek.

2. Een andere inconsistentie betrof de theologische vraag of het spreken in tongen al dan niet het ultieme bewijs is van de doop in de Heilige Geest. Aan de ene kant erkent men dat dit niet het enige teken is (p.14); aan de andere kant wordt er gezegd dat "dit Schriftuurlijk teken de regel is" (p.18-19).
3. Ten derde toonden de Pentecostalen een beschamend gebrek aan zelfkritiek, hetgeen karakteriserend is voor hun neiging tot triomfalisme. Er werd bijvoorbeeld in hun discussie over de doop (p.19) geen antwoord gegeven op de cruciale vraag of dit al dan niet zou kunnen uitmonden in een gevaarlijke verschuiving van de objectiviteit naar de subjectiviteit van het geloof. Op dezelfde wijze ging het "antwoord van de Broederschap" niet in op de gelijkstelling tussen pneuma en psyche (p.39) en de neiging tot verwildering (p.51), gevaren die het Herderlijk Schrijven terecht constateerde in de Pinksterbeweging.
4. De belangrijkste tekortkoming van het "antwoord van de Broederschap" was hetgeen zij niet aan de orde stelde, namelijk een analyse van haar eigen identiteit waarbinnen zij de Kerk en de samenleving kan dienen.

4.4 OECUMENISCHE DIALOOG EN CONFRONTATIE

Tijdens het begin van de jaren zestig vonden er drie verschillende initiatieven bijna tegelijkertijd plaats: dialoog in Baarn, conferenties in Beukenstein en Vreugdedagen in Utrecht. Iedere gebeurtenis was georganiseerd met als doel om de Kerk te infiltreren met de Pinksterboodschap. Uiteindelijk liepen deze drie pogingen om verschillende redenen op een dood spoor. Een uiteenzetting en evaluatie van deze drie pogingen tot integratie kunnen ons helpen om problemen en beloften in soortgelijke confrontaties te onderkennen en van richtlijnen te voorzien.

4.4.1 Dialoog in Baarn

[540] Broederschap van Pinkstergemeenten, *De Pinkstergemeente en de Kerk*, p. 8.
Ook geciteerd in: W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, p. 433.
[541] *De Pinkstergemeente en de Kerk*, p. 16.
In zijn commentaar op dit boekje vond ds. Landsman het ernstig dat deze beschuldigingen zonder nadere onderbouwing werden geuit. Hij adviseerde de Pinkstermensen zelf in contact te komen met de leiders van de Wereldraad van Kerken (F.H. Landsman, *Hervormd Nederland* 18/45, 10 november 1962, p. 1).



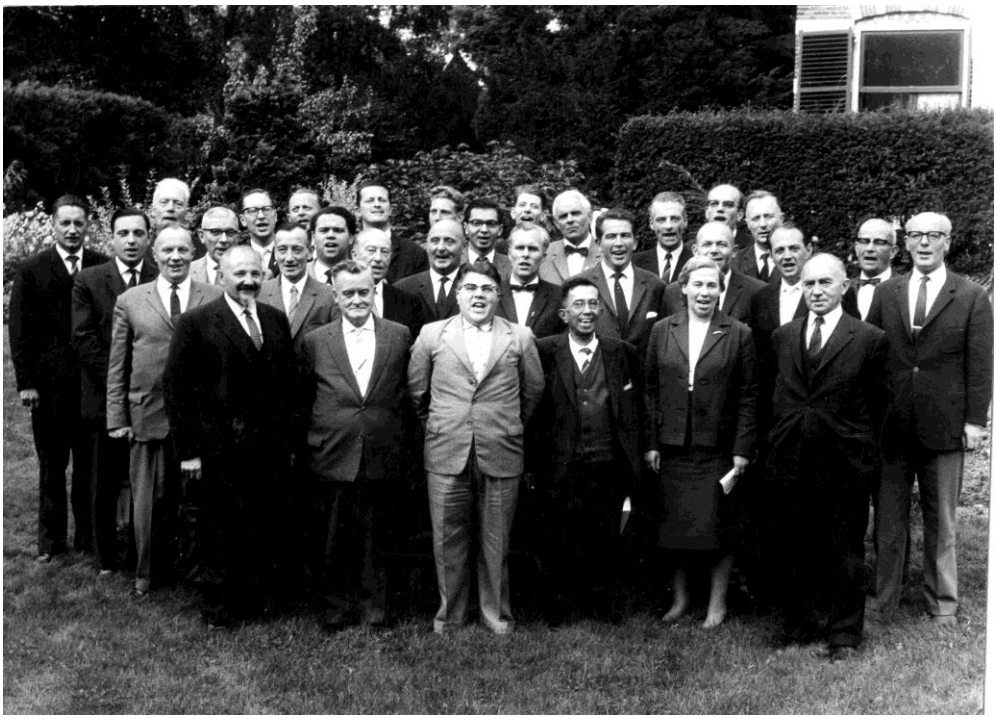
¨De Reddingsark¨, Adelheidslaan 8 te Baarn

Het bezoek van David du Plessis in juni 1959 en Boerwinkel´s lezing over het appèl van de Pinkstergroepen inspireerde Wim Verhoef om op te roepen tot dialoog tussen de Pinkstervoorgangers en predikanten uit verschillende kerkgenootschappen. In een vurig artikel in *Vuur* van september 1959 verwees hij naar een uitspraak van David du Plessis op "Kerk en Wereld" waar de Kerk werd vergeleken met een auto met een goede carrosserie en goed in de lak, maar met een slecht lopende motor. De Pinksterbeweging lijkt meer op een motor, die dikwijls veel geraas maakt, maar die zonder carrosserie geen nut heeft. [542] Verhoef voegde eraan toe:

> Het lijkt mij toe dat dit een veelzeggend beeld is en dat het met kracht op ons afkomt vanuit Christus' bedoeling dat we allen één zullen zijn. En dat die eenheid ook nodig is om tot volheid te komen, dat alleen zo Gods ene kerk vervuld kan zijn van het volle evangelie. Daarom is het onontkoombaar, dat we elkaar zoeken en van elkaar proberen te leren. [543]

Naar zijn overtuiging was er slechts één voorwaarde nodig:

> Dat we elkaar liefhebben en aanvaarden zoals Christus ons aanvaard heeft, ondanks al onze gebreken als kerkmensen en als bewegingsmensen en dat vanuit deze innerlijke houding wij aan elkaar ook eerlijk onze vragen en bedenkingen zeggen. [544]



Deelnemers dialoog Baarn in 1963

[542] Geciteerd in een verslag van Dr. Boerwinkel van het bezoek van Du Plessis aan "De Horst" in Driebergen op 24 juni 1959. (F. Boerwinkel, Brief van De Horst, *Woord en Dienst* 8/16, 22 augustus 1959, p. 236).

[543] W.W. Verhoef, In gesprek met de Pinksterbroeders, *Vuur* 3/7, september 1959, p.9.

[544] Ibid, p. 11

Een maand later kon hij reeds schrijven dat hij veel reacties had gekregen, zowel van Pentecostalen als van andere leiders en kon er een begin gemaakt worden met de dialoog. Ten einde zoveel mogelijk mensen deel te laten nemen, weerlegde Verhoef de belangrijkste hindernissen door de volgende randvoorwaarden te noemen:
1. Er moet genoeg oecumenische openheid zijn om in vrede naast elkaar te leven met twee verschillende dooppraktijken.
2. Ons begrip van de Bijbel is verbonden met onze persoonlijke ervaring en interpretatie; daarom moeten we leren luisteren naar de Bijbel in gemeenschap met elkaar.
3. De Pentecostalen kunnen zich niet uitsluitend vastpinnen op getuigen, maar moeten komen tot een theologische doordenking.
4. Eenheid komt niet tot stand door te proberen de anderen in onze groep te krijgen, maar is slechts mogelijk als we ons beiden schuldig voelen over de verdeeldheid van de Kerk van Christus.
5. Zolang men niet zoekt naar een gestructureerde eenheid gebaseerd op de eenheid van geloof, is men meestal bezig met zondige concurrentie. [545]

In een reactie in het tijdschrift *Volle Evangelie Koerier* schreef P. van der Woude dat de Pentecostalen ten volle bereid waren om mee te doen als het een discussie zou worden tussen bepaalde voorgangers en bepaalde predikanten ieder op persoonlijke titel. De dialoog moet volgens Van der Woude gebaseerd zijn op de Bijbel en deelnemers dienen bereid te zijn om de volle verantwoordelijkheid voor het verkregen licht te dragen. [546]
Uiteindelijk vond de eerste ontmoeting plaats op 9 december 1959 met 24 deelnemers onder wie Nederlandse Hervormde, Gereformeerde en Baptisten predikanten, enkele Pinkstervoorgangers, één Majoor van het Leger des Heils en een paar vertegenwoordigers uit de zogenaamde "Vrije Groepen". Het onderwerp waarover gesproken werd was de doop in de Heilige Geest. Zowel de Charismatische- als de Pinkstertijdschriften noemden het een veelbelovende ontmoeting waarin een goede sfeer werd ervaren ondanks de gevarieerde meningen. Verhoef sprak de hoop uit dat deze tegenstellingen uiteindelijk aanvullingen van elkaar zouden worden. [547] Deze unieke dialoog duurde uiteindelijk ruim twee jaar. Elke maand werden er ontmoetingen gehouden in Baarn, in de regel op een dinsdag van 10.00 uur tot 15.30 uur. Zij vonden plaats in het centrum "De Reddingsark", Adelheidlaan 8 te Baarn. Hier stond een groot herenhuis. De bijeenkomsten vonden daar plaats in de huiskamer van Johannes Braaksma, een onafhankelijk evangelist die in die jaren verbonden was met de Apostolische (Pinkster) Kerk van Denemarken[548]. De ontmoetingen waren

---

[545] W.W. Verhoef, Het gesprek gaat verder, *Vuur* 3/8, oktober 1959, p.6-9.

[546] P. van der Woude, De Pinksterbeweging en de Kerken, *Volle Evangelie Koerier* 22/5, 1 november 1959, p. 2 & 8.

In dit artikel benadrukte Van der Woude dat de Pinkstergelovigen in Nederland geen hiërarchische structuur hadden, zoals de gevestigde kerken en om die reden was er geen centraal orgaan dat hen kon vertegenwoordigen.

[547] W.W. Verhoef, Er was een gesprek, *Vuur* 3/11, januari 1960, p. 6-7.
Verslagen over de eerste ontmoetingen in Pinkstertijdschriften:
[P. van der Woude]. Uit de Gemeenten - Baarn, interkerkelijke samenspreking, *Volle Evangelie Koerier* 22/7, januari 1960, p. 6.
A. van Polen, In Baarn wordt baanbrekend werk gedaan, *Pinksterklanken* 13/3, maart 1960, p. 3.

[548] In de jaren vijftig leidde de evangelist Johannes Braaksma (1911-2001) een kleine groep gelovigen in Amsterdam. Zij kwamen samen op een ark, dat de reddingsark genaamd werd. Op uitnodiging van deze Stichting De Reddingsark kwam evangelist Sadhu Sinda Sing in 1950 naar Nederland. Het werk groeide en in 1952 verhuisde men naar Baarn op de Adelheidlaan 8. Braaksma kwam in contact met de Apostolische Kerk in Denemarken en bezocht verschillende van hun conferenties in hun centrum in Kolding. Op zijn verzoek werd in 1957 een zendingspaar, de Muhling's, naar Nederland gestuurd. In 1960 werd Dane B. Christensen aangesteld als apostel voor Nederland en werd "De Apostolische Kerk in Nederland - Gemeente voor oorspronkelijk christendom" opgericht. Er was geen contact met de andere apostolischen in Nederland, maar er was wel enige samenwerking met de Broederschap. In 1973 werden hun twee nog bestaande gemeenten stopgezet. Vanaf 1959 trok Braaksma zich geleidelijk terug uit de apostolische wereld en concentreerde zich op zijn onafhankelijke werk in Baarn. Niettemin ondertekende Braaksma de genoemde adhesiebetuiging van de Baarn-groep in 1961 nog altijd als "apostolisch". In Baarn kwam de gemeente onder leiding van Joh. Braaksma samen in “De Reddingsark” een groot herenhuis in Baarn. In dit gebouw worden anno 2020 nog altijd samenkomsten gehouden van de Evangeliegemeente “De Reddingsark” – zie https://www.dereddingsark.nl/activiteiten
Voor meer informatie over deze Apostolische (Pinkster) kerk:
- W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, p. 191.

uitsluitend bedoeld voor voorgangers, predikanten of leiders in kerkelijk werk en stonden onder leiding van ds. Wim Verhoef of ds. Wim Glashouwer. De onderwerpen werden unaniem gekozen en een lid van de groep deelnemers kreeg daarna het verzoek een inleiding over dit gekozen onderwerp voor te bereiden. Na de inleiding volgde een plenaire zitting en een lunch. Na de lunch was er in de regel een korte wandeling. Gewoonlijk besloot men de dag met een open gebedssessie. Aan het begin werden een paar liederen gezongen uit de zangbundels, die gebruikt werden door de Nederlandse Pentecostalen.[549] De eerste acht zittingen waren gewijd aan de discussie over de geestelijke gaven. Enkele van enkele inleidingen verzorgd door Pentecostalen (P. Klaver en H.A. Luuring). Na de eerste 10 maanden van deze dialoog schreef Wim Verhoef:

> Het gaat om het herstel van haar eenheid, van haar verwachting, haar vervuld zijn van Christus en rijk zijn aan geestelijke gaven, haar ambten, haar wereldzending met het evangelie van het koninkrijk, haar heiliging. Dit alles is op het ogenblik in kerken en kringen in beweging. We zien zo de tekenen van Gods plan in de oecumene, de wereldzending, de pinksterboodschap, de worsteling om de waarheid. Wij hebben ons op deze dingen te richten en bezig te zijn. [550]

Een maand later vulde hij aan:

> Het vruchtbare van deze contacten is ook, dat ze voor beide groepen leerzaam zijn. Enerzijds is er meestal een grondige bezinnende aanpak van het onderwerp – laten we maar zeggen een Bijbels theologische – anderzijds is er een spreken vanuit de praktische geloofsbeleving en vanuit de ervaring en de biddende omgang met de Schrift. Hier wordt iets beleefd van oecumene, van een wezenlijke aanvulling van elkaar, wat ons door gescheidenheid ontbreekt. De kerken en de bewegingen hebben elkaar nodig en kunnen wat van elkaar leren. [551]

De informatie over deze dialogen is schaars en onvolledig. Enkele notulen en audiobanden zijn bewaard gebleven en enkele korte verslagen zijn gepubliceerd in verschillende tijdschriften. Uit dit materiaal kon de volgende lijst met datums en onderwerpen worden verzameld:

Nr.	*datum*	*Aanw.*	*Onderwerp*	*Inleideider*
1	9-12-1959	24	Doop met de Heilige Geest	
2	? - 1-1960			
3	16- 2-1960		Geestelijke gaven- 1Cor. 12	Joh. Braaksma
4	22- 2-1960	30	Geestelijke gaven door D. Gee	Piet Klaver
5	3- 5-1960			
6				
7	20- 9-1960		De toekomst van de gemeente	
8	18-10-1960		Gaven van Genezing, Geloof en kracht	H.A. Luuring
9	15-11-1960		Roeping en aanstelling ambten	Joh. Braaksma

- L. Steiner, *Mit folgenden Zeichen*, Bazel, 1954, p. 47.
- Michael Neiiendam, *Frikirker og Sekter*, Kopenhagen: G.E.C. Gads Forlag, 1934, p. 111-114.
- Fritz Hammershoj, *The Pentecostal movement in Denmark*, Kolding: Unpublic manuscript 1983, p. 17-22.

[549] De zangbundels die destijds door de Pentecostalen werden gebruikt waren:
zangbundel *Johannes de Heer*. 1011 liederen - 550 liederen voor gemeentezang en koren, samengesteld door Johannes de Heer (1866-1961). Uitgever: Joh de Heer en Zn, Rotterdam
liederenbundel *Glorieklokken*. 550 liederen voor gemeentezang en koren, samengesteld door pinksterzendeling Moesje A. Alt (1883-1962) – zie voor haar biografie: Cees van der Laan, *Moesje Alt - 50 jaar zendelinge in Nederlands-Indië,* Franeker: Van Wijnen, 2016.
Kracht van Omhoog publiceerde deze twee zangbundels in een gecombineerde editie, de zogenaamde "Combi-bundel", die is samengesteld uit combi van 838 liederen van de Joh. de Heer en 548 liederen van Glorieklokken. Uitgave: Kracht van omhoog, Gorinchem.

Inmiddels wordt er niet veel meer uit deze bundel gezongen en hebben vooral de *Opwekkingsliederen* van de Stichting Opwekking uit Putten de plaats van de combi bundel overgenomen.

[550] W.W. Verhoef, Gesprek Predikanten en Pinkstervoorgangers, *Vuur* 4/8, oktober 1960, p. 8.

[551] W.W. Verhoef, Gesprek Predikanten en voorgangers, *Vuur* 4/9, november 1960, p. 15.

10	13-12-1960	Toetsing van profetie	A.A. Leenhouts
11	5- 1-1961	Evaluatie eerste jaar[552]	
12	31- 1-1961	Geestelijk fundament	J. Braaksma
13	16-2-1961		Wim Glashouwer
14			
15	30- 5-1961 45	De kerk en de Pinksterbeweging	David du Plessis
16	27- 6-1961	Uitdrijven van demonen	J. Zeegers
17	50	Duivelse machten en duivels rijk	Postma
18	17-10-1961 50	Het rijk der demonen	Jo v.d. Brink
19	15-11-1961	Gezag over demonen	Jo v.d. Brink
20	13-12-1961	Wat is de gemeente?	Wim Verhoef
21	10-11-1962	De vorm van de gemeente	

Verhoef herinnert zich ook inleidingen van H. Hegger en F.A. Stroethoff

In 1961 gaf de groep deelnemers aan de dialoog te Baarn, die zich inmiddels uitgebreid had tot 70 voorgangers en predikanten, de reeds genoemde adhesiebetuiging uit over het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk. Een hoogtepunt van dit jaar was het bezoek van David du Plessis op 30 mei 1961, waarin hij een beschouwing gaf over de wereldwijde belangstelling in de doop en de gaven van de Geest.[553] Toen echter het zwaartepunt veranderde in een discussie over enkele controversiële kwesties die speelden in die tijd, zoals de profetieën die uitgesproken waren door de voormalige Gereformeerde dominee A.A. Leenhouts en de praktijk van het exorcisme van het Beukenstein-team, begon de interesse te vervagen.[554] In 1962 dreigde de dialoog helemaal weg te ebben toen de onderwerpen die besproken werden voornamelijk overgelaten werden aan J. Braaksma.[555] In september werd er een poging gedaan om het getij te keren, hetgeen aldus werd aangekondigd in *Vuur*:

> De oude vorm hield het niet meer en het was nodig na door van alles wat globaal heen gegaan te zijn, dieper op de problemen in te gaan. De leiding, bestaande uit Ds. Glashouwer en Ds. Verhoef is uitgebreid tot een kerngroep met Ds. Hegger, br. Braaksma, br. v.d. Woude en Ds. de Jong. Daaromheen zit een studiegroep, waarin stromingen, bewegingen en kerken zo breed mogelijk vertegenwoordigd zijn; daarom heen weer een brede vergadering van allen, die reeds aan de besprekingen deelnemen. Het is de bedoeling, dat de studiegroep telkens tweemaal vergadert en dat het aan de orde zijnde onderwerp in de derde maand in de brede vergadering komt. De kerngroep heeft ook aparte besprekingen met vertegenwoordigers van bepaalde stromingen of visies. [556]

Dit nieuwe plan van aanpak leek veelbelovend te zijn, maar in de praktijk bleek het te ambitieus. Binnen een jaar liep het initiatief op een dood spoor. In november 1963 kwam Verhoef tot de conclusie dat Baarn op niets was uitgelopen omdat men zich daar hoofdzakelijk richtte op het samen praten in plaats van het samen te werken en voegde hieraan toe:

---

[552] De commissie van drie mannen, die werd gevraagd om de evaluatie voor het eerste jaar van de dialoog voor te bereiden, bestond uit: H. Hegger (Gereformeerd), P. v.d. Woude (Pinksteren) en J. Braaksma ("Apostolisch"). Samen met W.W. Verhoef ondertekenden deze drie mannen ook de adhesiebetuiging van het Herderlijk Schrijven van de Nederlands Hervormde Kerk namens de 70 voorgangers en predikanten die deelnamen aan de dialoog in Baarn.

[553] De notulen en een audioband van deze bijeenkomst zijn bewaard gebleven.

[554] Zowel de profetieën van ds. A.A. Leenhouts als de exorcisme praktijken in Beukenstein worden later in dit hoofdstuk besproken. In het bijzonder ds. Wim Glashouwer maakte zich zorgen over de ontwikkeling in Beukenstein en was bezorgd dat hun fanatieke praktijken de positieve beeldvorming van de pinksterbeweging, zoals verwoord in het Herderlijk Schrijven van de Nederlands Hervormde Kerk,zou schaden.

[555] Volgens Wim Verhoef begon Braaksma lezingen te houden over zijn stokpaardje “”De Tabernakel”.

[556] Kris, kras, kruimeltje, *Vuur* 6/7, september 1962, p. 10.

> Inderdaad, samen spreken alleen loopt dood. Dat hebben we in Baarn gezien. Maar samenwerking in liefde mag ons niet doen wegvluchten voor de verschillen, al ziet dit punt er dan nog hopeloos uit in de Pinksterbeweging (en de kerken). Maar ook hier kan nog veel groeien. De kerken zijn dikwijls ook nog niet veel verder dan de vrijblijvende oecumene. [557]

Reflecterend op dit artikel van Verhoef vulde J.E. van den Brink in het tijdschrift *Kracht van Omhoog* aan:

> Baarn werd een fiasco omdat de broederliefde ontbrak. Wij zagen hoe sommigen hun zelfbeheersing verloren en onvriendelijke woorden spraken. [558]

Deze commentaren laten een wederzijds gevoel van teleurstelling zien over de manier waarop de dialoog in Baarn afliep. De volgende analyse voegt nog enkele andere suggesties toe aan de vraag waarom deze dialoog nooit verder kwam dan het eerste stadium van gedachtewisseling:
1. Het is opmerkelijk dat de mening dat deze dialoog ook nuttig was voor de Pentecostalen, slechts uitgesproken werd door de Niet-Pentecostalen. De Pentecostalen zelf kwamen vooral met het doel de anderen te bekeren tot hun overtuigingen. [559] Toen de discussies voornamelijk uitliepen op intellectuele beschouwingen verloren zij langzamerhand hun belangstelling. De Pentecostalen waren op hun best als ze de kans kregen te getuigen over hun persoonlijke ervaring en bediening, zoals dit inderdaad zo nu en dan gebeurde, maar het ontbrak de groep aan "tweetalige vertolkers"[560] die hun boodschap konden vertalen in de terminologie van de Westerse academische theologie.

2. Het ontbrak het leiderschap aan van flexibiliteit en inlevingsvermogen. W. Glashouwer en J. Braaksma, die naast W.W. Verhoef de meest vooraanstaande personen waren tijdens de eerste jaren van deze dialoog, hadden deze kwaliteiten zeker niet. Tijdens de discussies bracht Glashouwer herhaaldelijk controversiële kwesties ter tafel die hem dwars zaten[561] en zodoende bracht hij schade toe aan de nog prille en kwetsbare relatie. Het was ook verdacht dat de vergaderingen aanvankelijk geleid werden door slechts twee Nederlands Hervormde predikanten. Dit veranderde in 1962, maar toen had de dialoog reeds zijn momentum verloren. Als men vanaf het begin een Pentecostaal had gevraagd om deel te nemen in het leiderschap, dan zou er van meet af aan sprake geweest zijn van een betere balans.

3. De dialoog in Baarn was niet de juiste plaats om controversiële kwesties op te lossen die de Pinksterbeweging beroerden tijdens de begin jaren zestig. Zo lang de bijeenkomsten waren gericht op gedachtewisseling en gemeenschap was er sprake van een toenemende interesse en aanloop. Er was echter veel meer tijd nodig om de kloof te overbruggen tussen de verschillende kerkelijke tradities en culturen, voordat hier interne Pinkstervraagstukken konden worden besproken.

---

[557] W.W. Verhoef, Het appèl van de Volle Evangelie Vreugdedagen, *Vuur* 7/9, november 1963, p. 8.

[558] J.E. v.d. Brink, Pinksteren in de Pers - Baarn of Utrecht, *Kracht van Omhoog*, 29 november 1963, p. 15. In 1979 schreef Jo v.d. Brink dat de secretaresse (i.e. mevr. C. Hillen-Gobée) later weigerde de notulen van zijn lezingen te maken (J.E. v.d. Brink, Van de redactie, *Kracht van Omhoog* 43/1, 12 januari 1979, p. 2). De auteur heeft echter notulen van beide lezingen in Baarn in zijn bezit. Mogelijk verwees v.d. Brink naar het gesprek tussen het Beukenstein-team en de kerngroep van Baarn die op 17 oktober 1962 was gepland (Data voor Baarn, *Vuur* 6/8, oktober 1962, p. 9).

[559] W.W. Verhoef, Persoonlijk interview te Vlaardingen 6 februari 1986.

[560] De term "tweetalige vertolkers" verwijst naar personen die zowel de verhalende theologie van de Pinkstergelovigen als de analytische beschouwing van westerse academisch georiënteerde theologie begrijpen en het vermogen hebben om deze verschillende gedachten en concepten naar elkaar te vertalen. Zie voor deze terminologie bijvoorbeeld: W.J. Hollenweger, Towards an intercultural history of Christianity, *International Review of Missions* Deel 76, oktober 1987, p.531.

[561] Bijvoorbeeld: Na de inleiding van David du Plessis vraagt Glashouwer waarom de Pinkstervoorgangers de leiding namen van de interkerkelijke bijeenkomsten van Donald Gee tijdens zijn bezoek aan Nederland in 1962. Als je naar het audioverslag luistert, dan kun je de dramatische verandering van atmosfeer voelen nadat dit punt was opgebracht.

4. Tenslotte is er de hamvraag of er veel verwacht kan worden van een dialoog met de Pentecostalen op voornamelijk rationele basis. Er is reeds eerder beargumenteerd dat de Pinksterbeweging meer een ervaring is dan een leerstelling, een verhaal in plaats van een exegese. Om deze reden moet er ruim tijd besteed worden aan aanbidding en feitelijke beoefening van de geestelijke gaven. In deze dialoog voelden de Pentecostalen zich als een vis op het droge, happend naar stromen van levend water.

4.4.2 Exorcisme in Beukenstein

Aan het einde van hoofdstuk 2 is beschreven hoe het tijdschrift *Kracht van Omhoog* de Pinksterboodschap trachtte te propageren binnen de verschillende denominaties. De interactie met de bediening in het conferentiecentrum Beukenstein te Driebergen, die uitging van een team dat nauw verbonden was met dit tijdschrift resulteerde in een omslag die negatieve gevolgen had voor de opbloeiende belangstelling binnen de gevestigde kerken naar de pinksterboodschap.
Na de terugtrekking van Henk van den Brink in 1958 nam Jo de positie van zijn broer als hoofdredacteur van Kracht van Omhoog over. Datzelfde jaar begon J.E. van den Brink een Pinkstergemeente in zijn huis te Gorinchem. De interkerkelijke samenstelling van de redactie bleef, hoewel het tijdschrift veel meer uitkwam voor de Pinksteridentiteit.[562] In 1960 bestond de redactionele staf uit twee Pentecostalen, twee Gereformeerden en een Nederlands Hervormde vertegenwoordiger. [563] Datzelfde jaar begon J.E. van den Brink fulltime te werken voor *Kracht van Omhoog*. In die hoedanigheid kwam hij in contact met de activiteiten te Beukenstein, hetgeen zijn bediening drastisch zou veranderen.



J.E. van den Brink

Op zondag 6 november 1960 om half twaalf ontving Izaak (Sjaak) Roose (1919-1998) [564] de opdracht van de Heer om "Holy Ghost meetings" te houden in het conferentiecentrum "Beukenstein" te Driebergen.[565] Hij deelde dit met de echtparen Hijink en De Groot met wie hij en zijn vrouw in het afgelopen jaar vele avonden en nachten hadden gebeden voor een opwekking. Allen waren in de Pinksterbeweging gekomen door Stromen van Kracht evenals het echtpaar Emeis, die de huisbewaarders waren van Beukenstein.[566] Het eerste weekend

[562] In 1962 noemde J.E.v.d.Bink expliciet dat *Kracht van Omhoog* een pinkstertijdschrift was, dat de verschillende Pinksterbroeders in en buiten de kerken en gemeenten moest verbinden (J.E.v.d.Bink , Aan onze lezers, *Kracht van Omhoog* 25/23, 1 juni 1962, p. 10.)

[563] [J.E.v.d. Brink], Samenkomst van medewerkers, *Kracht van Omhoog* 24/11, 25 november 1960, p. 5.
De redactie van Kracht van Omhoog bestond uit:
Twee Pinkstermensen: P. Klaver en J.E.v.d.Brink,
Twee Gereformeerden: P.W. van der Dries en Dr.R.H. Borkent,
Eén Nederlandse Hervormde medewerker: Jan van Gijs.
Toen de Gereformeerde vrienden van Dr. Borkent er bij hem op aandrongen om zich uit de redactie van *Kracht van Omhoog* terug te trekken, deed hij dit, maar bleef wel de redactievergaderingen nog vele jaren bijwonen als adviseur. In 1967 kon J.E. van den Brink schrijven dat het bestuur in meer dan dertig jaar nooit ruzie had gehad (Afscheid van broeder P. Klaver, *Kracht van Omhoog* 31/5, 15 september 1967, p. 2).

[564] Voor meer biografische informatie over het leven en de bediening van Sjaak Roose, lees het interview met zijn vrouw en zoon Jan-Kees na zijn overlijden op 1 oktober 1998: Sjaak Roose, hij leefde voor zijn Heer, *Birkbode* februari 1999, http://www.rhegie.com/roose.htm

[565] J.E. v.d. Brink, Een jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* 25/13, 5 januari 1962, p. 12. Het is opvallend dat de Engelse term “Holy Ghost meetings in plaats van het Nederlandse ”"Heilige Geest-bijeenkomsten" wordt gebruikt.

[566] In 1958 kondigde Karel Hoekendijk aan dat hij van plan was het gebouw Beukenstein te kopen. (K.H., Beukenstein, *Stromen van Kracht* 5/12, november 1958, p. 9-12). Hoewel Stromen van Kracht hier verschillende studieconferenties organiseerde, werd het pand nooit gekocht. In de vroege jaren zestig organiseerde *Vuur* in dit gebouw ook verschillende jeugdweekenden . Niettemin associëren Pinkstermensen tegenwoordig het woord "Beukenstein"

vond plaats op 17-18 december 1960. Het gebouw was tot de nok toe gevuld (68 bedden). Op zondagmorgen was J.E. van den Brink uitgenodigd als hun gastspreker.
De echtparen Roose, Hijink, De Groot en Emeis vormden samen met J.E. van den Brink en Riemer de Graaf (Nederlands Hervormd jeugdleider te Amersfoort) het zogenaamde "Beukenstein team". In het eerste jaar werden Jan van Gijs (Nederlands Hervormd jeugdouderling te Amsterdam) en zijn vrouw eraan toegevoegd. Acht jaar lang vonden er op Beukenstein talrijke weekeinden en opbouwweken plaats. Er werden speciale jeugdweekeinden georganiseerd en in 1965 breidden de activiteiten zich uit met "voorgangers-dagen" en weekconferenties met buitenlandse gasten. Christenen uit verschillende kerkgenootschappen kwamen vanuit heel Nederland en daarbuiten om naar het "volle evangelie"[567] te luisteren en te ervaren. Als vrucht van deze bediening doopte Het Beukenstein-team meer dan 2.000 personen, gewoonlijk in een zwembad in Amersfoort, maar in noodgevallen in de badkamer in Beukenstein. Een statistisch overzicht van de kerkelijke achtergrond van de dopelingen tijdens een doopdienst in 1966, toont het brede spectrum van de deelnemers aan hun conferenties:
23 Nederlands Hervormden, 17 Gereformeerden, 3 Christelijk-Gereformeerden, 1 Doopsgezinde (!), 3 Pentecostalen, 1 Vrije Evangelische, 3 Rooms-katholieken en 10 niet-Christenen.[568]


Beukenstein Team

Degenen die de samenkomsten en conferenties op Beukenstein bezochten, kwamen voornamelijk uit de reformatorische kerken. In 1962 schatte v.d. Brink dat 80% van alle deelnemers aan Beukenstein kerkleden waren. Jaarlijks werden er ongeveer zes doopdiensten gehouden door het Beukenstein-team. Deze diensten werden door gemiddeld door ongeveer 600 mensen bezocht. De minimumleeftijd voor doopkandidaten was 15. De verslagen geven niet altijd exacte statistieken, maar het volgende lijkt een redelijk betrouwbare reconstructie:
1961 151 dopelingen
1962 ±200 dopelingen
1963 ±230 dopelingen
1964 ±250 dopelingen
1965 314 dopelingen
1966 324 dopelingen

onmiddellijk met de samenkomsten en conferenties, die het zogenaamde Beukenstein-team daar leidde in de periode van 1960 tot 1968.

[567] De gemeenten die zijn ontstaan als gevolg van de samenkomsten en conferenties op "Beukenstein", noemden zichzelf bij voorkeur "Volle Evangelie Gemeenten". Hetzelfde gold voor de gemeenten die zijn ontstaan door het werk van Stromen van Kracht. Andersom kan men overigens niet zeggen, dat alle gemeenten die zich “Volle Evangelie Gemeente” noemen, voortkomen uit Stromen van Kracht of Kracht van Omhoog.

[568] J.E. v.d. Brink, Doopdienst voor kerkelijken, *Kracht van Omhoog*, 6 januari 1967, p. 21.

In dit artikel bericht v.d. Brink over een doopdienst van zondag 4 december 1966, waarbij hij expliciet melding maakt van de aanwezigheid van 16 doopkandidaten uit Geleen, een rooms-katholieke stad in het zuiden van Nederland.

1967 ±300 dopelingen
1968 ±200 dopelingen
TOTAAL ongeveer 2.000 dopelingen
In een verslag in het tijdschrift *Pentecost* schreef v.d. Brink dat het gemiddelde aantal personen dat in elke dienst werd gedoopt zeventig was. Gewoonlijk waren er 1.000 personen aanwezig, waarvan een derde bestond uit "buitenstaanders" die voor het eerst deelnamen aan een Pinkstersamenkomst. [569]

De uitnodiging voor het eerste Beukenstein weekeinde nadrukkelijk vermeldde:

> Nogmaals deze samenkomsten zijn alleen voor kinderen Gods, voor hen die meer heiliging en meer kracht zoeken. Er wordt dus niet gebeden met zieken en voor gebondenen. We komen bij elkander om elkander op te bouwen. Dat is bijbels (1 Cor. 14:4). [570]

Toch werd het exorcisme successievelijk de meest bepalende en in het oog lopende bediening. In 1962 schreef J.E. van den Brink:

> In het werk dat op Beukenstein dit eerste jaar gedaan werd, nam de demonen-uitdrijving een voorname plaats in. In veel gevallen openbaarde de Heer aan sommige teamleden deze machten vlak vóór of terwijl zij werden uitgedreven. Wanneer deze geesten gezien worden is de bediening uiteraard gemakkelijker, terwijl daarnaast ook profetieën en openbaringen medewerken om kennis en inzicht te geven van degene voor wie gebeden wordt. Dikwijls was dit zo, als een bepaalde niet beleden was. Tijdens de bediening openbaarde de Heer dit in vele gevallen. Opmerkelijk was, dat na het uitdrijven van demonen velen onmiddellijk met de Heilige Geest gedoopt werden en in tongen begonnen te spreken. Dit laatste blijft de grote opdracht teneinde kinderen Gods uit allerlei kerken en kringen tot de volheid van de Geest te brengen en daarmede het fundament te leggen voor een heilig leven met de Heer. [571]

Door de gebeurtenissen in Beukenstein ontwikkelde zich de gedachte dat bevrijding van demonen de noodzakelijke voorbereiding was voor de vervulling van de Heilige Geest, zoals heiliging dit was in het vroege Pentecostalisme. Na drie jaar Beukenstein schreef Van den Brink over de bediening van bevrijding:

> Het is dan ook in het algemeen hachelijke zaak te trachten mensen van boze machten te verlossen, indien men niet gedoopt is in de Heilige Geest. Gedurende de drie afgelopen jaren zijn op Beukenstein honderden en honderden in de Heilige Geest gedoopt. Bijbels gezien behoren het ontvangen van de Geest Gods en de bevrijding van boze machten bij elkaar. Het huis moet aankant en op orde zijn en mag niet leeg blijven staan, anders zullen de demonen terugkeren, vergezeld door sterkere machten. Zo komen 's zaterdags vele zwaar gebonden naar Beukenstein. Die 's zondagsavonds huiswaarts gaan, bevrijd en verlost[572].

Door de nieuwe inzichten ontstond er bij de Kracht van Omhoog aanhangers een superioriteitsgevoel en werden de andere Pentecostalen vaak smalend afgedaan als "Oud Pinksteren". Er werd speciale aandacht gegeven aan de vraag of men al dan niet geestelijk gebonden was door attributen die in relatie stonden met afgoderij, zoals wajangpoppen en

---

[569] J.E.v.d. Brink, Holland, *Pentecost* 18/75, december 1965 - februari 1966, p. 2.
[570] Heiligingssamenkomst, *Kracht van Omhoog* 24/11, 25 november 1960, p.13.
Dezelfde uitgave geeft een getuigenis van I. Roose (p. 12-13) en een artikel van J.E. van den Brink getiteld "De strijd in de hemelse gewesten", die exorcisme behandelt door middel van glossolalie (p. 2-3).
[571] J.E.v.d.Brink, Een jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* 5 januari 1962, p. 12.
[572] J.E. v.d. Brink, 3 Jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* 27/16, 28 februari 1964, p. 10).

amuletten of zelfs Rooms-katholieke crucifixen of rozenkransen.[573] Regelmatig rapporteerde men in *Kracht van Omhoog* hoe homoseksuelen bevrijd werden van hun geaardheid en dientengevolge heteroseksueel werden.[574] Exorcisme werd op een dramatische en agressieve wijze gepraktiseerd, en in deze bediening trad I. Roose het meest op de voorgrond. Later gaf Roose toe dat hij in het begin nauwelijks wist of dit bijbels verantwoord was, maar dat hij handelde zoals hij zich geleid voelde door de heilige Geest. [575]
De bediening in Beukenstein was volkomen onafhankelijk, zonder enige officiële bindingen met een Kerk of Pinkstergroep. Na een jaar schreef van den Brink:

> Wij zijn ervan overtuigd dat dit werk een teken is van de eindtijd. God werkt door en deze zegen zal zich ook in de kerken en kringen verspreiden. Reeds werden ook vele vooraanstaanden en predikanten machtig gezegend. [576]

Langzamerhand groeide het bewustzijn dat Beukenstein de totstandkoming van plaatselijke gemeenten zou moeten stimuleren waar deze zogenaamde "volle raads Gods" werd onderwezen en gepraktiseerd. In 1964 stelde van den Brink voor:

> Misschien is het werk van Beukenstein daarom van tijdelijk karakter om een licht uit te stralen voor de gemeente en deze te stimuleren voor het werk Gods in onze dagen. Beukenstein heeft daarom een boodschap naar de kerken en kringen toe en wil deze ook in liefde en blijdschap doorgeven. [577]

In 1965 pleitte zijn schoonzoon Peter Bronsveld, voor de vorming van zelfstandige autonome gemeenten, die slechts het Bijbelse patroon nastreven:

> Wil de volle-evangeliebeweging standhouden, dan is gemeentevorming noodzakelijk. De gemeente zal nar het Bijbelse model moeten functioneren, In de praktijk steken de bewegingen dikwijls hierover hun licht op bij de bestaande kerken. Deze hebben immers eeuwenlange ervaringen en zij zouden het kunnen weten. Zo gebeurt het dat jonge

---

[573] J.E. v. Brink, Vijf jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* 29/14, 21 januari 1966, p. 12.

[574] Elk jaarverslag over de activiteiten in Beukenstein vermeldde verschillende "bevrijdingen van de homoseksuele geest". (*Kracht van Omhoog* 25/13 5 januari 1962 p.12, 26/12 12 december 1962 p 13, 27/16 28 februari 1964 p 12, 29/14 21 januari 1966, p 12, 30/12 6 januari 1967 p.8). In een enkel geval voegde van den Brink toe dat de bevrijding zich niet voortzette, maar dit werd voornamelijk toegeschreven aan de onstabiele gesteldheid van de persoon en het gebrek aan pastorale nazorg in zijn thuisgemeente (J.E. vd Brink, 3 Jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* , januari 1964, p. 12). In 1961 en 1965 schreef vd Brink artikelen over de noodzaak van homoseksuelen om bevrijd te worden (Het volle evangelie ook voor Homosexuelen, *Kracht van Omhoog* 25/5, 8 september 1961, pp. 2-4 & Homosexualiteit, *Kracht van Omhoog* 28/20, 9 April 1965, pp. 12-13).

In 1969 organiseerde de Broederschap een petitie, waarin de minister van justitie werd gevraagd om een koninklijke erkenning van de C.O.C. niet te ondersteunen, d.w.z. de Nederlandse vereniging voor homoseksuelen. (Petitie aan minister Polak, *De Pinksterboodschap* 10/1, januari 1969, p. 5 & De Broederschap spreekt zich uit, *De Pinksterboodschap* 10/3, maart 1969, 7). Omdat homoseksualiteit en de afwijzing daarvan een zeer gevoelig onderwerp in Nederland is geworden, proberen de Nederlandse Pinkstermensen over het algemeen de publieke discussie te vermijden, maar in hun grondhouding is anders dan bijvoorbeeld bij de Evangelische omroep weinig veranderd. Buitenstaanders hebben er in de regel geen begrip voor dat het aanvaarden van homofilie voor Pinkstergelovigen grote hermeneutische gevolgen heeft en indruist tegen hun overtuiging dat de Bijbel van kaft tot kaft door Gods Geest is geïnspireerd en zo veel mogelijk letterlijk dient te worden genomen.
(Zie ook *Parakleet* 3/12, december 1983, p. 4-8).

[575] I. Roose zei tijdens een van de dialoogbijeenkomsten in Baarn:
"Toen de Heer twee jaar geleden in een bediening wat liet zien, werd ik er wat onrustig onder. In de Bijbel kon ik het niet vinden, maar de ervaring en resultaat waren gezegend en ik stond onder leiding van de heilige Geest. Want als God me wat toonde was het altijd in de roos." (Notulen van de vergadering te Baarn, 18e "Contactdag", 17 oktober 1961, p. 8).

[576] J.E. v.d. Brink, Een jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog*, 5 januari 1962, p. 14.

[577] J.E. v.d. Brink, 3 Jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* 27/16, 28 februari 1964, p. 11.

> pinkstergemeenten opnieuw een ballast van vormen en inzettingen meetorsen, waarvan men in de bijbel niets leest. [578]

Over de bestaande oecumenische uitwisselingen was hij klaarblijkelijk zeer sceptisch. In hetzelfde artikel schrijft hij:

> Wij moeten het idee van een eenvormige kerk van de hand wijzen. Komt er dan verdeeldheid in de pinksterbeweging? Het antwoord is: elke gemeente heeft, omdat zij zelfstandig is, bepaalde typische karaktertrekken. In de gemeente openbaart zich de veelkleurige wijsheid Gods. Het hedendaagse streven naar uniformiteit is satanisch: allemaal dezelfde geloofsbelijdenis (maar geen persoonlijk geloof), elke gemeente dezelfde kerkorde en iedere bijeenkomst dezelfde liturgie etc. Het evangelie is een persoonlijke zaak, vraagt persoonlijk geloof en persoonlijk handelen. Wanneer zij streven naar een eenvormigheid die God niet bedoeld heeft, zullen scheuringen ontstaan. Maar wanneer ieder lid naar de gave en de krachten, waarmee hij is toegerust, zich schikt tot dienstbetoon door de liefde, ontstaat in iedere gemeente een eenheid, die nooit eenvormig is met een andere gemeente. [579]

Toen het gebouw Beukenstein in 1968 werd verkocht en afgebroken, was dit een teken voor het team om te stoppen met hun activiteiten. Jo van den Brink concludeerde:

> Het werk van Beukenstein is ten einde. Veel is daar in de afgelopen jaren geleerd en gebeurd. Honderden kwamen tot bekering, werden bevrijd, genezen, gedoopt in water en in de Heilige Geest. Bovendien ontvingen duizenden, mede door de artikelen in ons blad, inzicht in de wandel en in de strijd in de hemelse gewesten. De gehele Pinksterbeweging in Nederland werd geconfronteerd met de doorwerkende genade van de Heilige Geest. De visie, die daar en in ons blad uitgedragen werd, heeft vele gemeenten in Nederland voor stilstand en steriliteit behoed. Het is nu zo dat zij het werk, dat op Beukenstein gebeurde, volledig overgenomen hebben. Dat is zeer gelukkig, want zo vermenigvuldigt de boodschap zich vele malen. De gebondenen worden nu in de plaatselijke gemeenten bevrijd. Deze houden ook doopdiensten en de doop in de Heilige Geest vormt daar ook geen probleem meer. [580]

Evenals de vroege Pinksterbeweging ondervond het Beukenstein-team zware kritiek, tegenstand, en bespotting, zowel door de gevestigde kerken als Pinksterleiders. Van meet af aan werd er bij de deelnemers op aangedrongen om zich te laten dopen door onderdompeling. Het Beukenstein-team bediende deze als de eigen plaatselijke kerken van de deelnemers dit weigerden. [581] Dit zorgde vanzelfsprekend voor veel wantrouwen in de traditionele kerken. De klassieke Pentecostalen waren nog sceptischer. Zij verwierpen de praktijken in Beukenstein op de leerstellige basis dat Gods kinderen niet gebonden of bezeten konden zijn door demonen. Een onderliggende reden voor hun tegenstand is mogelijk gelegen in een klassenconflict. De klassieke Pentecostalen vertegenwoordigden voornamelijk de arbeidersklasse, terwijl Beukenstein voornamelijk de intellectuele middenklasse trok. Op deze wijze was het een voortzetting van het dispuut met Stromen van kracht in de jaren vijftig. In 1964 reageerde Van den Brink op deze kritiek:

---

[578] Peter Bronsveld, Het volle evangelie op de tweesprong, *Kracht van Omhoog* 29/4, 20 augustus 1965, p. 14.

[579] Ibid, p. 16. Het door Bronsveld geschetste eenheidsstreven was in feite niet aan de orde in de toenmalige oecumenische beweging. Men streefde juist naar respect voor de eigenheid van alle lidkerken. Het beeld dat Bronsveld hier oproept is waarschijnlijk gebaseerd op het schrikbeeld van de eenheidskerk in de eindtijd, die onder leiding staat van de antichrist.

[580] J.E. v.d. Brink, Welke Koers?, *Kracht van Omhoog* 32/6, 11 oktober 1968, p. 3.

[581] De eerste doopdienst vond al in februari 1961 plaats. De kandidaten moesten altijd eerst hun plaatselijke predikant vragen om hen te dopen door onderdompeling, zelfs als de kinderdoop de normale dooppraktijk van hun kerk was. Als dit werd geweigerd door de predikant, dan voelde het Beukenstein–team zich vrij om deze volwassendoop te bedienen.

> Natuurlijk staat het team bloot aan kritiek en ook lastering. In het bijzonder broeder Roose. Het verwondert ons niet dat men tegen dit werk waarschuwt. Men heeft op hetzelfde terrein ook voor Jezus gewaarschuwd. Men sprak: "Hij werpt duivelen uit door Beëlzebul". Het is echter wijsheid van God geweest dat Hij niet één man of één echtpaar, maar een geheel team riep. [582]

In verschillende artikelen vergeleek van den Brink deze tegenstand met de weerstand tegen het vroege Pentecostalisme en verweet hij de klassieke Pentecostalen, dat zij niet meer bereid waren om het kruis van de verwerping te dragen en op huichelachtige wijze naar erkenning door de kerken zochten.[583] Anders dan Van den Brink beweerde, hebben de eerste Pentecostalen echter nooit de ondervonden tegenstand als argument gebruikt om te bewijzen dat zij de "ware gemeente" waren, waarin God zichzelf ten volle had geopenbaard. Zoals in hoofdstuk 2 is aangetoond, deed de verdeeldheid van het lichaam van Christus hen juist veel verdriet. De aanhangers van Beukenstein gebruikten de tegenstand om hun radicale afscheiding te rechtvaardigen. Zij beschouwden zichzelf hooghartig als de volgers van "de hoge weg"[584] en keken neer op allen die deze nieuwe openbaring afwezen. Als van den Brink aan het einde van de jaren zestig een exegetische studie van het boek Openbaring publiceert, dan plaatst hij dit laatste Bijbelboek in het procrustesbed van de voortdurende strijd tussen de valse kerk en de ware gemeente. In dit boek wordt het duidelijk hoe Van den Brink zichzelf en zijn volgelingen heeft vervreemd van hun vroegere Pinksterbroeders- en zusters. De Pentecostalen die niet voortgaan zich te ontwikkelen in Gods volledige openbaring (i.e. de leerstellingen van van den Brink), zullen volgens Van den Brink ook deel uitmaken van die valse kerk die beheerst wordt door een geveinsde oecumene. [585]

Terwijl I. Roose de eigenlijke praktijk van het exorcisme in Beukenstein leidde, ontwikkelde J.E. v.d Brink de leerstellige structuur hiervan. Zijn demonologie vertoont enkele merkwaardige overeenkomsten met het Perzisch dualisme en de Christelijke gnostiek. In de jaren zestig ontwikkelde hij daarenboven een aantal afwijkende leerstellingen, die verworpen werden door de klassieke Pentecostalen.[586] De essentie van zijn inzichten was zijn definitie van de zonde die hij

---

[582] J.E. v.d. Brink, 3 Jaar Beukenstein, *Kracht van Omhoog* 27/16, 28 februari 1964, p. 11.

[583] Deze geachte wordt voor het eerst geopperd door Peter Bronsveld in 1965 (Het volle evangelie op de tweesprong, *Kracht van Omhoog* 29/3, 30 juli 1965, 9) en later overgenomen door J.E. vd Brink in vele artikelen (bijvoorbeeld: Extreem Pinksteren, *Kracht van Omhoog* 31/19, 19 april 1968, p.2 & Gevaar na 70 jaar, *Kracht van Omhoog* 31/7, 13 oktober 1967, p.2 & Op hoger grond Deel 2, Baarn: Veba, geen jaar, p 10-12).

[584] De "hoge weg" werd een van de termen om de aanhangers van de leer van J.E. v. Brink in de jaren zestig te definiëren. Het verwees naar een visioen en profetie van C. de Groot in mei 1968 waarin hij zag dat het team een steile weg op ging, terwijl velen achterbleven. (J.E.v. Brink, Welke Koers, *Kracht van Omhoog* 32/6, 11 oktober 1968, p.3).

[585] J.E. v.d. Brink, *Openbaring van Jezus Christus*, Gorinchem: Kracht van Omhoog, geen jaar, 2e druk, p. 286-287.

[586] De specifieke leer van J.E. van den Brink is een proefschrift op zich. Zijn belangrijkste afwijkende leerstellingen in de jaren zestig en zeventig waren:

1) Christenen kunnen ook bezeten zijn door demonen

2) Alle zonde wordt geïnitieerd door Satan - Er is geen erfzonde

3) Het ware geestelijke Israël is de gemeente; de zogenaamde vervangingstheologie.
Jo van den Brink is er ten onrechte van beschuldigd,dat hij anti-Israël zou zijn. In 1981 kwam Van den Brinks Israël-visie negatief in het nieuws toen STIBA (Stichting Ter Bestrijding van Antisemitisme) hem beschuldigde van antisemitisme. Een door deze stichting aangespannen procedure over deze zaak verloor deze overigens, omdat de rechter oordeelde dat het om een theologisch geschilpunt ging.

4) De opname van de gemeente van Jezus Christus vindt na de grote verdrukking plaats (post tribulation).

5) God is enkel goed, dus iets wat slecht is kan niet van God zijn. Dit bracht Van den Brink onder andere tot de uitleg dat Abraham de opdracht om Isaak te offeren (Genesis 22) niet van God ontving, maar van de duivel. (progressieve openbaring).

Voor meer informatie:

- Jean-Jacques Suurmond, "*Kracht van Omhoog ... een weerlegging*", Scriptie Zeist: Centrale Pinkster Bijbelschool, mei 1977

- C. van der Laan & P. van der Laan, *Pinksteren in Beweging*, p. 182-183.

omschreef als "een vrucht van hetgeen in de onzienlijke wereld loskomt als de mens in gemeenschap met de duivel is". [587] Volgens Van den Brink wordt de zonde veroorzaakt door de infiltratie van boze geesten, waar tegen alleen Jezus bevrijding kon geven. Van nature is de mens goed. De leerstelling van de erfzonde is daarom volgens Van den Brink een leugen, die de tactieken van de voortdurende beschuldiging van de duivel openbaart.[588] Op een bepaalde manier was Van den Brink's theorie creatiever en logischer dan de Pentecostale theologie, die in veel gevallen niet bepaald systematisch was. De "nieuwe openbaring van de Geest" werd echter absoluut gesteld en als zodanig verdedigd. Binnen de kringen van Kracht van Omhoog stond men nauwelijks open voor discussie. De gerechtvaardigde kritiek resulteerde er slechts in dat dat de Kracht van Omhoog volgers, hun criticasters niet meer rekende tot de ware gemeente van Jezus Christus.[589] Dit zorgde voor een tweespalt binnen de Pinksterbeweging en door de invloed van het tijdschrift *Kracht van Omhoog* binnen de kerkelijke kringen was het desastreus voor de prille oecumenische uitwisseling tussen Kerk en Pinksteren. Vanaf het begin van de jaren zestig werd *Kracht van Omhoog* gratis gezonden aan alle(!) Nederlandse Hervormde, Gereformeerde, Christelijk Gereformeerde, Vrije Evangelische en Baptisten, predikanten en uiteindelijk ook aan de Rooms-katholieke geestelijkheid.[590] A.H. van den Heuvel noemde dit een uitstekende oecumenische daad en merkte op dat *Kracht van Omhoog* de "Pinksterbijbel" was geworden voor honderden predikanten.[591] Toen echter het tijdschrift *Kracht van Omhoog* de belangrijkste spreekbuis werd van Beukenstein en de leerstellige ontwikkeling van J.E. van den Brink, werd er een vertekend beeld gegeven van het oecumenische potentieel van de Pinksterbeweging. De fanatieke wijze waarop *Kracht van Omhoog* haar inzichten presenteerde, bevestigde de heersende overtuiging dat "deze sekten slechts uit waren op eigen gewin". Ondanks het feit dat J.E. v.d Brink in 1961 en in 1963 nog waarschuwde dat een meningsverschil of verschil in leerstelling nooit ruzie of verdeeldheid mocht veroorzaken[592], viel hij zelf in deze val. Van den Brink accepteerde de isolatie die door deze controverse was

---

- H.B. Colenbrander, *Spiritualiteit in opmars - Uit Pinksterbeweging in Nederland en wereldwijd - A. Wording en Wezen*, ongepubliceerd manuscript, p. 343-353.
- Cees van der Laan en Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel*, Kok, Kampen 2007; p. 98-100.

Van primair belang is natuurlijk het grote aantal artikelen en boeken dat J.E. van den Brink zelf over deze onderwerpen heeft gepubliceerd . Veel hiervan is online te raadplegen of te bestellen via de website van Rhemaprint: www.rhemaprint.nl/index.htm - zoals eerder vermeldt, zijn alle jaargangen van het tijdschrift Kracht van Omhoog digitaal te raadplegen op: www.krachtvanomhoog.nl

[587] J.E. van den Brink tijdens een ontmoeting met de Broederschap op 30 oktober 1965 in Amersfoort, toen hij verantwoording moest afleggen over zijn nieuwe leerstellingen (aantekeningen van J.W. Embregts, p. 2).

[588] Ibid, p. 4.

Zie ook J.E. van den Brink, *Erfzonde van duivelswerk*, Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1979.

[589] Het meest radicaal is Van den Brink in de afwijzing van zijn mede-Pinkstergelovigen in zijn boek *De Tweede Bergrede*. In dit boek stelt Van den Brink dat de Pinkstergelovige die de doop in de Heilige Geest niet gebruikt voor de "strijd in hemelse gewesten" een nutteloze slaaf is, die zijn talent in de grond verbergt. "Uiteindelijk zal deze waardeloze Pinkster-slaaf in de duisternis worden geworpen, samen met de Maranatha-christenen, waar geween en tandengeknars zal zijn." (J.E. v. Brink, *De Tweede Bergrede*, Gorinchem: Kracht van Omhoog, geen jaar, pp. 136-145).

[590] Vanaf eind jaren vijftig werd het tijdschrift *Kracht van Omhoog* gratis verzonden naar alle Gereformeerde predikanten. In 1961 werden ook gratis abonnementen verstuurd naar Vrije Evangelische-, Baptisten- en Gereformeerd Vrijgemaakte predikanten. Deze actie werd geïnitieerd door Jan van Gijs en gepromoot onder de provocerende titel: Zet elke pastorie in brand! (*Kracht van Omhoog* 25/9, 3 november 1961, p. 12). Vanaf 1963 werd *Kracht van Omhoog* ook gratis verstuurd naar de Nederlandse Hervormde predikanten (*Kracht van Omhoog* 26/15, 8 februari 1963, 14 & Jan van Gijs, De Hervormde kerk en haar stiefkinderen, *Kracht van Omhoog* 26/25, 28 juni 1963 , p. 11). Vanaf 1965 werden gratis exemplaren verstuurd naar Rooms-katholieke pastorieën. Dit moeten minstens 8.000 exemplaren zijn geweest, die elke veertien dagen gratis werden verspreid. De zakenman Peter. W. van der Dries bekostigde deze geschenkabonnementen. Er werden nauwelijks kopieën teruggestuurd. Rond 1967, toen *Kracht van Omhoog* een topoplage van 17.000 exemplaren bereikte, werd het project stopgezet. (J.E. van den Brink, persoonlijk interview in Gorinchem, 6 oktober 1987).

[591] A.H. van den Heuvel, Kracht van Omhoog en de oecumene, *Hervormd Nederland* 19/42, 19 oktober 1963, p. 9. Dit is een interessante uitspraak van Van den Heuvel, maar het is twijfelachtig of dit waar is. Als een tijdschrift gratis naar bepaalde doelgroep wordt gezonden is op zich nog geen oecumenische handeling, en zeker niet voornamelijk gedaan wordt uit promotionele redenen, zoals dat bij *Kracht van Omhoog* het geval lijkt te zijn. In feite heeft de verzending van *Kracht van Omhoog* in de zestiger jaren de oecumene schade gedaan.

[592] J.E.v.d.Brink, Eenheid of verdeeldheid, *Kracht van Omhoog* 24/24, 2 juni 1961, p.3 & J.E.v.d.Brink, Bij de aanvang van 1963, *Kracht van Omhoog* 26/13, 11 januari 1963, p. 3.

veroorzaakt als de prijs die betaald moest worden om trouw te blijven aan zijn nieuwe inzichten.[593] De aanvankelijke oecumenische ijver van *Kracht van Omhoog* ging verloren naar mate het tijdschrift overwegend de koerier werd van Van den Brinks specifieke onderwijs dat bekend werd als "De strijd in de hemelse gewesten" of "De hoge weg". De historische ontwikkeling van Kracht van Omhoog bewijst dat leerstellige verschillen inderdaad belangrijke verdeeldheid kunnen veroorzaken, als men niet bereid blijkt de beperkingen van de eigen overtuiging te erkennen. De ontwikkeling binnen Kracht van Omhoog leert de Pentecostalen dat zij hun leerstellingen wel mogen verdedigen, maar dat het de deur naar anderen sluit als deze als absoluut en als enige waarheid worden verkondigd. Doen zij dit wel dan sluiten zij zich af van andere Christenen, die er andere overtuigingen uitdragen.

Jarenlang hebben de klassieke Pentecostalen de leer Kracht van Omhoog c.q. Jo van den Brink afgedaan als ketterij. Dientengevolge verwierpen zij de vijftig gemeenten die op het hoogtepunt van de volgers van Kracht van Omhoog deze leer aanhingen. Van den Brink van zijn kant beschuldigde de Pentecostalen die zijn opvatting niet deelden, er van "teruggekeerd te zijn naar Babel", i.e. teruggekeerd te zijn naar dode kerkelijke structuren.[594] Beide groepen lopen echter het gevaar van vervreemding, isolatie en doelloosheid als hun horizon niet wordt verbreed buiten hun eigen opvatting van de waarheid.

4.4.3 Zakelijke oecumene brengt verbondenheid, vreugde en verdeeldheid

In december 1960 werd de stichting "Volle Evangelie Zakenlieden Nederland", beter bekend als "VEZA", opgericht in Utrecht. [595] Het lidmaatschap stond open voor zelfstandige mannelijke of

---

[593] In zijn redactioneel artikel in juli 1967 verklaarde J.E.v.d. Brink expliciet dat veel Pinkstermensen tot stilstand waren gekomen omwille van een schijneenheid. Dit zou eindigen in het aanvaarden van zowel waarheid als leugen, gerechtigheid en ongerechtigheid. Hij voegde eraan toe dat sommige redacteuren van *Kracht van Omhoog* op eigen initiatief geen artikelen meer inzonden en concludeerde:

"*We betreuren hun heengaan, maar mogen en kunnen onze visie en opdracht die we van de Heer ontvingen niet moduleren of wijzigen*." (J.E.v.Brink, Na dertig jaar, *Kracht van Omhoog* 31/1, 7 juli 1967, p. 2).

[594] Dit is een thema dat regelmatig opduikt in de geschriften van J.E. van den Brink; bijvoorbeeld J.E.v.d. Brink, De tragiek van de terugkeer, *Op hoger grond - Deel 4*, Baarn, VEBA, geen jaar, p. 42. De zogenaamde *Kracht van Omhoog- gemeenten* hebben geen nationale organisatie en komen alleen jaarlijks bijeen voor onderling contact. Wat hen verenigt is de specifieke leer van J.E. v. Brink. Sinds 1973 komt een groep voorgangers, die ongeveer 20 van deze gemeenten vertegenwoordigen, bijeen in Utrecht. Van den Brink ontwikkelde zich in de jaren zeventig en tachtig verder in zijn leer en dat veroorzaakte soms conflicten in zijn achterban. Bijvoorbeeld zijn concept van "God is enkel goed", dat hem ertoe bracht te verklaren dat God nooit van Abraham had kunnen vragen om zijn zoon Isaak te offeren (*Kracht van Omhoog* 44 /1-3 - januari-februari 1980), werd niet aanvaard door de meeste voorgangers van de zogenaamde "Utrecht-groep". Het feit dat deze "Utrecht-groep" in 1987 fuseerde met de V.E.G.N., welke voornamelijk bestond uit gemeenten die waren voortgekomen uit Stromen van Kracht, ondanks sommige leerstellige controverses, toont aan dat de koppige en arrogante houding van J.E. v. Brink een belangrijkere oorzaak was waarom zijn volgers zich meer en meer vervreemden van de Pinksterbeweging. Nadat hij de leiding van Kracht van Omhoog in 1981 overdroeg aan zijn schoonzoon Peter Bronsveld veranderde dit en groeide er meer toenadering. Onder zijn leiding kwam de beweging uit haar isolement en na de dood van Van der Brink in 1989 ontstond er in 1991 een breuk binnen Kracht van Omhoog. De meeste Kracht van Omhoog-gemeenten zijn inmiddels opgegaan in de bredere pinksterbeweging, maar andere, meer radicale gemeenten kozen voor een eigen weg. Na het overlijden van Peter Bronsveld in 1995 is ook het blad *Kracht van Omhoog* in 1996 opgehouden te bestaan. In 2001 werden er contactdagen gehouden en deden er nog 19 Nederlandse gemeenten met 1440 leden mee, die zich nog verwant voelden met de leer van *Kracht van Omhoog*. De Stichting Uitgeverij Rhemaprint uit Ridderkerk verspreid de publicaties van J.E. van den Brink in gedrukte en digitale vorm.

[595] Al in mei 1958 publiceerde Karel Hoekendijk een artikel van de president van de Europese tak van de FGBMFI, de Zwitserse Dr. A. Guggenbühl, waarin hij een oproep deed om afdelingen ("chapters" genoemd) over heel Europa op te richten (Dr. Ad Guggenbühl, Oproep van zakenlieden, *Stromen van Kracht*, 5/54, mei 1958, 15-17). In 1958 ging Dick Repko (geboren 1922, secretaris van het Osborn-comité in Den Haag) naar Zwitserland en besprak met Guggenbühl de oprichting van een F.G.B.M.F.I.-tak in Nederland. Terug in Nederland kreeg hij echter niet veel response en werd het project stopgezet. In 1960 bezochten P.W. van den Dries en Johan Maasbach Guggenbühl opnieuw en nodigden hem uit om de F.G.B.M.F.I. in Nederland te helpen starten. Deze inleidende vergadering vond plaats op 14 september 1960 in hotel Smits in Utrecht, waarbij ongeveer 100 mensen aanwezig waren. De VEZA werd officieel opgericht op 12 december 1960 in het Jaarbeurs-restaurant in Utrecht. Het eerste bestuur bestond uit: P.W. van den Dries (voorzitter), H.J. Zweers (vice-voorzitter), Dr. S.T. Heidema (penningmeester), J. van Veelen (secretaris) en J.E. van den Brink. Het feit dat Van den Brink tot 1967 als bestuurslid diende, is opmerkelijk, omdat de VEZA niet toeliet dat

vrouwelijke zakenlieden, employees, ambtenaren en beoefenaars van vrije beroepen.[596] Voorgangers en predikanten konden ook toetreden, maar zij waren niet bevoegd om bestuurslid te worden. De VEZA was de Nederlandse tak van de "Full Gospel Business Men"s Fellowship International" (van nu af aan genoemd F.G.B.M.F.I.), een organisatie die door de Armeense Amerikaan Demos Shakarian in 1952 was opgericht met als doel om zakenlieden te winnen voor Christus. Tegen de tijd dat de VEZA in Nederland begon was de F.G.B.M.F.I. uitgegroeid tot een aanzienlijke organisatie in de Verenigde Staten en was erin geslaagd, zoals Hollenweger het stelde, "een gehoor te verwerven binnen de niet-Pinksterkerken en de Lucasorde voor genezingsevangelisten uit de Pinksterbeweging.[597] Het succes van de F.G.B.M.F.I. bij de maatschappelijke middenklasse was gelegen in het feit dat zij deze groepen bekend maakte met de Pinksterboodschap binnen hun eigen vertrouwde levenssetting.[598] Doordat zij nadrukkelijk kozen voor een benadering en locatie, die ook buitenkerkelijken aansprak, vormden zij een belangrijke factor in de opkomst en groei van de zogenaamde Neo-Pentecostale of Charismatische beweging.[599] Hoewel de Nederlandse Charismatische beweging haar wortels heeft in Stromen van Kracht, droeg de VEZA zeker bij aan haar populariteit en groei. Men kwam bij voorkeur bijeen in een restaurant of hotelzaal. Tijdens de maaltijd werd dan een toespraak gehouden, die in de regel een sterk getuigend karakter had. Niet zelden hoorde men dat de eigen zaak floreerde, nadat men de doop in de heilige Geest ervaren had; hetgeen voor zakenlieden een sterke impuls was om ook deze ervaring te zoeken.

Christelijke eenheid lag ten grondslag aan de VEZA. In een stimulerend traktaat werd het hoofddoel van de VEZA beschreven als:

> Het meest urgente doel is de verwezenlijking van de door de Heer bevolen eenheid onder alle wedergeboren kinderen Gods. Daartoe roept ons lidmaatschap op om in eigen kring in deze zin werkzaam te zijn. [600]

---

predikanten in het bestuur zitting hadden. (Internationale Vereniging van van Volle-Evangelie-Zakenlieden, *Kracht van Omhoog* 24/7, 30 september 1960, pp. 11-12 & Volle Evangelie Zakenlieden vergaderen, *Kracht van Omhoog* 24/13, december 1960, p.3).

Zie voor meer informatie over de VEZA:

C. van der Laan & P. van der Laan, *Pinksteren in beweging*, p. 106-112.

Cees en Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel*, p. 100-101.

[596] Folder "God roept Zakenlieden" van de internationale en interkerkelijke "Vereniging van Volle Evangelie Zakenlieden Nederland". Het feit dat vrouwen ook lid mochten worden was opmerkelijk omdat dat in die jaren niet toegestaan was bij een FGBMFI-chapter (zie WJ Hollenweger, *The Pentecostals*, p.6)/ Anno 1980 was dat ook de regel binnen de FGBMFI in Nederland (FGBMFI,, Statuten en Huishoudelijk Reglement, Den Haag: FGBMFI, mei 1980, p. 16).

[597] WJ Hollenweger, *The Pentecostals*, p.6.

[598] David Edwin Harrell Jr., *All things are possible,* Bloomington: Indiana University Press, p. 148.

Een populaire ontmoetingsplaats voor de F.G.B.M.F.I. in 1951 was Clifton's cafetaria in Los Angeles. Een chapter kwam bij voorkeur bijeen in een restaurant of in een hotelzaal. Bijeenkomsten in een kerkgebouw waren zeer ongebruikelijk.

[599] Er is volgens deze auteur geen specifiek onderscheid tussen de termen "Neo-Pentecostaal" en "Charismatisch" en deze kunnen wat hem betreft als synoniem worden beschouwd. In de terminologie van in de vroege jaren zestig, bijvoorbeeld in het tijdschrift *Kracht van Omhoog*, werden zij die de geestelijke gaven volgens de Pinkster pneumatologie beoefenden, allen geduid als onderdeel van de Pinksterbeweging. De Duitse Lutheraan Arnold Bittlinger maakt wel een onderscheid: Een "Neo-Pentecostaal" duidt hij als de gelovige die de Pneumatologie van de klassieke Pinkstergelovigen volledig overneemt, maar wel binnen zijn eigen kerk blijft. Charismatici blijven in zijn definitie ook trouw aan hun kerken, maar in tegenstelling tot neo-pentecostalen interpreteren zij hun geestelijke pinksterervaringen in het licht van en context van hun eigen theologische traditie.

Zie : Arnold Bittlinger ed., *The church is charismatic*, Genéve:World Council of Churches, 1982, p. 10.

[600] Folder "*God roept de Zakenlieden*!", Het doel van de beweging, item 1.

Leerstellige hoofdzaken waarop de VEZA volgens deze folder geen enkel compromis in wil sluiten zijn: de vergeving van zonden, wedergeboorte, volheid des Geestes en heiligmaking.



Peter W. van den Dries

De voorzitter van de Nederlandse VEZA Peter Willem van den Dries (1905-1975), een succesvol zakenman en directeur van vier bouwbedrijven, gaf gestalte aan deze ambities. Hij had een paar samenkomsten van Zaiss in 1952 bezocht, maar pas na de campagne van Osborn in 1958 werd hij een vurige pleitbezorger van de Pinksterboodschap, terwijl hij zelf lid bleef van de Gereformeerde kerk. Vroeger zou zijn eerste vraag zijn geweest "bij welke kerk behoor jij?", en nu was het eerste die hij vroeg: "Ben je ook een kind van God?"[601] Van 1960 tot 1967 was Van den Dries de drijvende kracht van de VEZA. In die hoedanigheid heeft zich uitermate ingezet om de eenheid onder de Pentecostalen en de eenheid naar de kerken toe te bevorderen.
In het eerste jaar van haar bestaan in Nederland richtte de VEZA zich vooral op lokale bijeenkomsten van zakenlieden. Sprekers uit verschillende kerken en Pinkstergroeperingen werden uitgenodigd om hun deelnemers toe te spreken. [602] De bijeenkomsten trokken velen aan die geïnteresseerd waren in de Pinksterbeweging. In een verslag over van het eerste jaar van de VEZA concludeerde Van den Brink:

> De kracht van de Pinksterbeweging ligt niet in het organisatorische, de nabootsing van het kerkelijke, het staan op dogma's, maar in de belevenis van de gemeenschap met Jezus Christus. Bij de zakenlieden ontmoeten christenen van alle kerken en groepen elkander en is er een heerlijke eenheid, die al spoedig een feeststemming teweegbrengt. [603]

In 1961 sponsorde de VEZA de rondreis van de Engelse pinksterleider Donald Gee. Hierbij organiseerden zij speciale samenkomsten met Nederlandse Hervormde en Gereformeerde predikanten. Gee was zo verrast door de positieve belangstelling van de Reformatorische kerken dat hij schreef:

> Nu na veertig jaar ben ik weer in Holland. Wat een verandering! Ik voel dat God probeert iets tracht te doen en we moeten proberen de betekenis ervan te begrijpen voor Holland en misschien voor de gehele wereld-Pinksterbeweging. [604]

---

[601] Een ambassadeur van Christus, *Kracht van Omhoog* 30/11, 16 december 1966, p. 15 - citeert uit een interview dat was gepubliceerd in *Leeuwarder Courant*. Voor meer biografische informatie over P.W. van den Dries zie.:

P.W. van den Dries, Getuigenissen, *Kracht van Omhoog* 24/14, 13 januari 1961, p. 10.

[602] Tijdens de officiële openingsbijeenkomst op 12 december 1960 werden vier redacteuren van Pinksterachtige Tijdschriften (i.e. Frans Stroethoff, Jo van den Brink, Evert van der Molen en Ap van Polen) gevraagd een inleiding te geven. (*Kracht van Omhoog* 24/13, 28 december 1960, p.3). Op 22 februari 1961 was de Pinkstervoorganger Jan Willem van Petegem de hoofdspreker. (*Kracht van Omhoog* 24/18, 11 maart 1961, p. 6). Tijdens het eerste jaar spraken verschillende predikanten van verschillende kerkgenootschappen, zoals G. Toornvliet (Gereformeerd), W. Glashouwer (Nederland Hervormd), Marius de Jong (Baptist) en Dr. J.A. Stewart (Vergadering der Gelovigen) op hun bijeenkomsten die meestal plaatsvonden Utrecht (*Kracht van Omhoog* 25/13, 5 januari 1962, p.16).

[603] J.E. v.d. Brink, Een jaar Volle-Evangeliezakenlieden, *Kracht van Omhoog* 25/13, 5 januari 1962, p. 16.

[604] Donald Gee, Holland 1921-1961, *Kracht van Omhoog* 24/21, 21 april 1961, p.5. Donald Gee had in 1921 de internationale Pinksterconferentie bezocht, die Polman destijds in Amsterdam had georganiseerd en was verrast door het

Terugblikkend op de bijeenkomsten waar hij vragen moest beantwoorden die gesteld waren door verschillende Reformatorische predikanten, schreef Gee:

> De sfeer was vriendelijk en ik geloof dat de Heer woorden van wijsheid gaf. Het was een stimulerende en tegelijkertijd uitputtende ervaring. Ze vroegen mij honderduit, maar de uitdaging was niet geheel eenzijdig. Sommige van deze mannen zijn vervuld met de Geest en hebben in tongen gesproken. [605]

In oktober 1962 trachtte de VEZA de kloven te overbruggen tussen de verschillende Pinksterstromingen in Nederland. Op 6 oktober kwamen vertegenwoordigers uit bijna alle groepen samen te Baarn om, zoals Van den Brink het uitdrukte, "uit het moeras van de verdeeldheid te komen". [606] De Engelse evangelist William Hacking die aanwezig was, bracht op enthousiaste wijze verslag uit van deze bijeenkomst:

> De ontmoeting van deze voorgangers had het karakter van een opwekking - een vuur dat een vuurzee kan worden. Er werd gehuild en er was gebrokenheid, oprechte belijdenis en een sterk gemeenschappelijk verlangen om het verleden te vergeten, elkaar te omhelzen en alle verschillen opzij te zetten tot eer van God en redding der zielen. [607]

De bijeenkomst had een vervolg in Beukenstein op 27 oktober 1962. [608] De mate waarin eerste indrukken misleidend kunnen zijn, werd duidelijk in een verslag van deze tweede bijeenkomst in *De Pinksterboodschap*:

> In de bedoelde samenkomsten is geen enkel probleem besproken, laat staan opgelost. Wij juichen contact tussen de verschillende groepen toe. Eenheid kan echter alleen gevonden worden op basis van Gods Woord. [609]

Hoewel de eenheid onder de Pentecostalen een moeizamer proces bleek te zijn dan de VEZA had voorzien, resulteerden deze bijeenkomsten in de deelname van bijna alle Pinkstergroepen in de landdagen die de VEZA vanaf 1963 organiseerde. Deze massaal bezochte bijeenkomsten in Utrecht werden "Vreugdedagen" genoemd. De planning van de eerste "Vreugdedag" op 27 april 1963 in de Margriet-hal in Utrecht toonde de nauwgezetheid van de organisatie om iedereen aan het woord te

---

veranderde klimaat. Tijdens zijn bezoek aan Nederland van 4-9 april 1961 had Donald Gee ook een interview voor de Nederlandse televisie.

[605] Donald Gee, What I found in Holland, *Pentecost* 14/56, juni-augustus 1961, p. 3. In de oorspronkelijke versie schreef Gee: "*The atmosphere was friendly and I believe the Lord gave words of wisdom. It was an invigorating, though taxing experience. They certainly picked my brains, but the challenge was not all on one side. Some of these men are filled with the Spirit and have spoken in tongues".*

Op vrijdag 7 april 1961 had Gee een ontmoeting met de Nederlandse Hervormde predikanten in Beukenstein in Driebergen. Op zaterdag 8 april 1961 had hij een soortgelijke ontmoeting met de predikanten van de Gereformeerde Kerken in Utrecht. (Uitnodiging aan predikanten, *Vuur* 5/1, 9 maart 1961).

[606] J.E. van den Brink, Voorgangers van Volle Evangelie vergaderen, *Kracht van Omhoog* 26/8, 19 oktober 1962, p.9.

Op de foto op p. 8 die zowel in de tijdschriften Kracht van Omhoog en Pentecost zien afgedrukt, herkennen we vertegenwoordigers van de Broederschap (P. v.d. Woude, P. Klaver, E. Schuurman, H.Ch. Sleebos, W. van Beek), van Beukenstein (J.E.v.d. Brink, I. Roose, J. van Gijs), Stromen van Kracht (K.Hoekendijk, P. Vlug) en verschillende onafhankelijke Pinkstergemeenten (C. v.d. Dussen, J. Zeegers, N. Bouw, J. Braaksma).

[607] W. Hacking, A new spirit of evangelism in Holland, *Pentecost* no. 63, maart tot mei 1963, p. 8.

[608] Een verslag van deze tweede ontmoeting verscheen in *Kracht van Omhoog*. In zijn conclusie deed Van den Brink een oproep om niet te zoeken naar erkenning van christelijke organisaties,als radio, pers of kerken , maar om volkomen achter de boodschap van het volle evangelie te staan en daar net mee te marchanderen. (J.E. van den Brink, Voorgangers in de Volle Evangelie Smidse, *Kracht van Omhoog* 25/10, 16 november 1962, pp. 14-15).

[609] Pinkster-Commentaar: "Eenheid" in het Volle Evangelie, *De Pinksterboodschap* 3/12, December 1962, p. 12.

laten. De drie belangrijkste sprekers waren Stig Sagström (in die jaren algemeen voorzitter van de Broederschap), Karel Hoekendijk (Stromen van Kracht) en Johan Maasbach (Volle Evangelie Zending), maar ook ds. Wim Verhoef (Nederlands Hervormd), ds. H. Schut (Gereformeerd) en ds. Marius de Jong (Baptist) werden gevraagd een korte toespraak te houden. De verwachtingen waren hoog gespannen. Ben Hoekendijk betitelde de bijeenkomst vooraf al als de "GROTE VERZOENDAG" en opende zijn aankondiging als volgt:

> Na jaren van tegen elkaar strijden en liefdeloosheid heeft de heilige Geest in ons land een wonder gedaan. Een wonder dat door een prediker "groter dan een opstanding uit de doden of genezing van een verlamde" genoemd werd. De strijdbijl is begraven. Waar onbegrip woonde, kwam samenwerking. Waar versplintering was, kwam éénheid.De formule waarmee het vraagstuk van de eenheid werd opgelost was: OOK AL ZIJN WE HET NIET EENS, DAAROM KUNNEN WE WEL EEN ZIJN. [610]

Ongeveer 6.000 mensen woonden deze bijzondere bijeenkomst bij. J.E. van den Brink schreef dat "iedere verwachting was overtroffen"[611], maar volgens Verhoef was er wel sprake van een zekere spanning[612] en Sagström miste "geestelijke diepte en volwassenheid". [613] Tijdens de tweede "Vreugdedag" op 21 september 1963, kwamen meer dan 8.000 mensen luisteren naar de hoofdsprekers David du Plessis, Samuel Doctorian en Ben Hoekendijk. Opnieuw hielden enkele predikanten uit de traditionele kerken een korte toespraak. [614] Terwijl tijdschriften als *Kracht van Omhoog*, *Stromen van Kracht* en *Opwekking* voortgingen met het uitbrengen van jubelende verslagen, gaf Verhoef een nuchterder evaluatie van deze tweede vreugdedag:

> Deze vreugdedagen zijn daarom ook een uitdaging aan onze liefde en ernst om inderdaad het gesprek over de meningsverschillen aan te durven. Want deze dingen zijn wel een uiting van eenheid, maar ze betekenen toch zeker niet de Bijbelse eenheid ten volle. Het is onjuist te stellen dat wat door gesprekken niet bereikt werd, nu door deze manifestaties wel bereikt is. (Zo in “Kracht van Omhoog”). ...
> Conclusie: Laten we eerlijk blij zijn met veel wat er gebeurt. Laten we dit echter niet overschatten. Er is veel om over te juichen en vreugde te bedrijven, maar er is ook veel om daarmee in schuld en boete tot God te gaan. Zolang iedereen na afloop weer vrijblijvend zijns weegs gaat, zolang de een zich niet werkelijk door de ander laat corrigeren, zolang we de waarheid geringschatten, dat we er niet samen uit willen komen, zolang is onze eenheid nog zeer onvolkomen en worden vele zielen heen en weer geslingerd door allerlei wind van leer. Naast vreugdedagen daarom ook boetedagen. [615]

In 1964 werden er weer twee "Vreugdedagen" gehouden, van 1965 tot 1970 werden deze eenmaal per jaar georganiseerd in de herfst. De bijeenkomst in 1965 werd nog steeds aangekondigd in het

---

[610] [Ben Hoekendijk], Massa-samenkomst in de Margriet-Hal, Utrecht van alle volle-evangeliegroepen in Nederland op 27 april 1963, *Opwekking* 3/18, april 1963, p. 12.

Door Beukenstein en de VEZA werd de bediening van Karel, Frans en Ben Hoekendijk breder geaccepteerd door de Pinkstergelovigen in Nederland, hoewel sommige voorgangers zoals bijvoorbeeld H.A. Luuring fel gekant bleven tegen hun specifieke leer.

[611] J.E.v.d.Brink, Volle Evangelie vreugdedag, *Kracht van Omhoog* 26/22, 17 mei 1963, p. 8.

[612] W.W. Verhoef, Het appèl van de volle Evangelie vreugdedagen, *Vuur* 7/9, November 1963, p. 7.

[613] S.R. Sagström, Indrukken van een conferentie, *De Pinksterboodschap* 4/6, juni 1963, p. 4-5

[614] In een verslag in het Duitse tijdschrift van de F.G.B.M.F.I. schrijft L.H. Hendrickx dat ds. F.G.U. van Hoogstraten sprak namens de Nederlandse Hervormde Kerk en ds. P. Homburg namens de Gereformeerde Kerken. Hij noemde ook een baptistenpredikant en voegde eraan toe dat 'zoiets nooit eerder in onze kerkgeschiedenis is voorgekomen' (L.H. Hendrickx, Geistliches Erwachen in Holland, *Geschäftsmann und Christ* 4/3, december 1963, p.6).

De genoemde dominee moet zijn: Jean Gustave Ulric van Hoogstraten (1899-1973) die Hervormd predikant was in Den Haag en nauw betrokken bij de gebedsgenezing. Ds. Pieter Homburg was destijds predikant van de Gereformeerde kerk in Vlissingen.

[615] W.W. Verhoef, Het appèl van de volle Evangelie vreugdedagen, *Vuur* 7/9, november 1963, p. 7 & 8.

In dit citaat verwijst hij naar een uitspraak die Van den Brink schreef na de eerste "Vreugdedag" (J.E. v. Brink, Volle Evangelie Vreugdedag, *Kracht van Omhoog* 26/21, 3 mei 1963, p. 15).

tijdschrift *Opwekking* als een *"belijdenis dat we dezelfde dingen geloven en de verdeeldheid beu zijn"*[616], maar de toenemende leerstellige en organisatorische verschillen konden niet lang door deze leuzen bedekt worden. In de vreugdedag van 1965 werden de bezoekers opgeroepen om te doneren aan het steunfonds "Help Stefanus", dat in het leven was geroepen om ex-predikanten die tot de Pinksterbeweging waren overgegaan en dientengevolge niet meer in hun eigen kerkgenootschap konden of mochten functioneren, te ondersteunen. Tijdens de dag hielden twee van deze predikanten, ex-Baptistenpredikant Marius de Jong en ex-predikant van de Christelijk Gereformeerde Gemeente K. van Twillert, een korte toespraak.[617]
Omdat P.W. van den Dries zijn sympathie voor Beukenstein en Kracht van Omhoog niet onder stoelen of banken stak en J.E. v.d Brink een van de bestuursleden van de VEZA was, raakte de VEZA tegen haar zin betrokken bij de verdeeldheid die de Pinksterbeweging in de jaren zestig uiteenscheurde. De gebeurtenissen luidden het begin van het einde van de Veza in Nederland in en hadden eveneens het gevolg dat Kracht van Omhoog onder aansporing van Jo van den Brink voor het isolement koos. Van den Brink beschreef dit als volgt:

> In grote eendracht en harmonie heeft het bestuur zijn taak vervuld om op de vreugdedagen ieder facet van de pinksterbeweging zijn plaats te doen toekomen. Alles ging goed tot de genoemde geest zich opdrong in de vorm van zelfbeschuldigingen, kritiek, boete doen, bezinningsdagen en het aankweken van oecumenische liefde. Voor mij kwam het einde aan een jarenlange samenwerking, toen ik de notulen van het Veza-bestuur van 29 juni 1967 toegezonden kreeg. Ik las daarin dat men in een vergadering, waar ik niet aanwezig was, het volgende besluit genomen had: "Het bestuur mag geen uitgesproken 'kleur' hebben, hetgeen momenteel door velen wordt betwijfeld. Men ziet een te sterk `Beukenstein-overwicht' en dit zal het doel van de Veza namelijk 'paraplu' te zijn, steeds blijven hinderen. Unaniem was men van mening dat men om deze reden broeder van den Brink zou moeten vragen zich vrijwillig uit het bestuur terug te trekken." Het is duidelijk dat dit door mij, die mede de Veza opgericht had, het sein was terug te treden. Vanaf dat ogenblijk hebben wij de consequenties geaccepteerd en ons niet meer met de bundeling van de heterogene stromingen bemoeid. [618]

De spanningen tussen de leidinggevende broeders deed het VEZA-bestuur besluiten de "Vreugdedag" die gehouden zou worden in september 1967 te laten vervallen. Na een verzoeningssamenkomst vond deze "Vreugdedag" plaats op 11 november in Hilversum. [619] Op deze dag verkondigden de jonge sprekers vanaf het podium openlijk hun uiteenlopende meningen. Dit werd afgedaan met de stelling dat dit de "veelkleurige wijsheid van God" was, maar niettemin stond het gehoor versteld.[620] Henk Blankenspoor, een jonge voorganger uit Den Haag, die in die jaren verwant was met Kracht van Omhoog stelde in zijn toespraak, dat de Pinksterchristenen binnen de kerken, daaruit zouden trekken "*omdat de kerk zich als instituut niet zal bekeren*".[621] Van den Dries

---

[616] [Ben Hoekendijk], Volle Evangelie Vreugdedag, *Opwekking* 5/47, September 1965, p. 23.

[617] "Vreugdedag in Utrecht" – Pinksterbeweging gaat alle predikanten die overgaan steunen, *Trouw*, 13-9-1965, p. 5.

[618] J.E.v. Brink, Kracht van Omhoog in de branding, *Kracht van Omhoog* 32/9, 22 november 1968, p. 5. De laatste uitspraak van Van den Brink in dit citaat is van historische betekenis. In een interview met de auteur (Gorinchem, 6 oktober 1987) zei J.E. van den Brink dat hij vanaf het moment dat hij zich terugtrok uit het VEZA-bestuur, zich volledig vrij voelde om zijn eigen weg te gaan. Hij hield zich aan zijn voornemen en probeerde van toen af aan doelbewust zijn kracht in het isolement te zoeken, hetgeen volgens hem de onvermijdelijke prijs is om trouw te blijven aan de eigen geestelijke inzichten.

[619] Nadat de geplande Vreugdedag van september 1967 was afgelast, werd er een speciale verzoeningsbijeenkomst in Amersfoort gehouden. Bij deze bijeenkomst waren 100 leidende broeders aanwezig, die aan elkaar hun zonden beleden en het heilig avondmaal met elkaar vierden. Uiteindelijk werd besloten om in november een Vreugdedag te organiseren omdat "zij de Vreugdedag niet konden onthouden aan Gods kinderen vanwege onderlinge meningsverschillen" (Johan Th. Bos, 7e Vreugdedag, *Kracht van Omhoog* 31/10, 24 november 1967, blz. 11).

[620] Ibid, p. 12.

[621] 'Vreugdedag': 3500 pinkstermensen in Expohal bijeen, *Trouw*, 13 november 1967, p. 5

kondigde aan dat na een poging van zeven jaar om de broeders dichter bij elkaar te brengen, de VEZA zich nu weer zou richten op haar oorspronkelijke doel om zakenlieden voor Christus te bereiken.[622] De spanningen binnen het hoofdbestuur van de VEZA werden duidelijk op de algemene vergadering van 24 november 1967, toen het gehele bestuur aftrad en slechts Jhr. F.W.P.M. van Panhuys, burgemeester van Hummelo en Keppel[623] zich herkiesbaar stelde.[624] De belangstelling voor de vreugdedagen van de VEZA nam hierna snel af. Op de "Vreugdedag" in 1970 waren er slechts 900 bezoekers aanwezig, een aantal dat schril afstak tegen de Vreugdedagen van de beginjaren.

Een overzicht van alle tien Vreugdedagen toont enerzijds de brede waaier aan sprekers en anderzijds de tanende belangstelling:

Nr.	Datum	Locatie	Bezoekers	Hoofdsprekers:
1.	27-4-1963	Margriethal, Utrecht	6.000	Stig Sagström, Karel Hoekendijk, Johan Maasbach
2.	21-9-1963	Margriethal, Utrecht	8.000	David du Plessis, Samuel Doctorian
3.	2-5-1964	Margriethal, Utrecht	> 8.000	Howard Carter, Samuel Doctorian
4.	12-9-1964	Irenehal, Utrecht	5.000	David du Plessis, John Carter
5.	11-9-1965	Margriethal, Utrecht	5.500	Jo v.d. Brink, Karel Hoekendijk Ds. Marius de Jong, ds. K. van Twillert
6.	1-10-1966	Margriethal, Utrecht	4.000	Jan van Gijs, Karel Hoekendijk
7.	11-11-1967	Expohal, Hilversum	3.500	Ben Hoekendijk, Hans Koornstra, Herman ter Welle, Henk Blankespoor
8.	26-10-1968	Expohal, Hilversum	?	Anne v.d.Bijl, Jan Rothuizen, Hans Koornstra, Willem Lentink
9.	14-9-1969	Congrescentrum, Den Haag	?	Willem Lentink, Klaas v.d. Raa, Karel Hoekendijk, Joop van Baaren
10.	17-10-1970	Tivoli, Utrecht	900	Johan Frinsel, Jan-Willem van Petegem

In 1973 waren er niet meer dan drie afdelingen c.q. chapters over. Op 9 februari 1974 werd de VEZA officieel ontbonden. Vijf jaar later werd er een nieuwe tak van de F.G.B.M.F.I. in Nederland opgericht. In de handleiding voor de afdelingen werd nadrukkelijk geadviseerd om vooral leken uit te nodigen in plaats van predikanten en voorgangers. [625]
De "Vreugdedagen" werden georganiseerd in de naïeve veronderstelling dat de viering van dezelfde ervaring van het kindschap Gods en de doop in de Heilige Geest alle bestaande verschillen zou doen overstijgen. Het feit echter dat de VEZA erin slaagde verschillende Pinksterstromingen samen te

[622] Ibid en: Wij als VEZA keren terug tot ons uitgangspunt, *Opwekking* 8/75, januari 1968, p. 10.

[623] Jhr. François Willem Peter Marie van Panhuys is geboren op 3 september 1914 in 's-Gravenhage. Hij was burgemeester Hummelo en Keppel van 16 januari 1950 tot 21 februari 1969. Er kwam een einde aan zijn ambtsperiode toen hij op 21 februari 1969 overleed aan kanker. Jhr. F.W.P.M. van Panhuys sloot zich aan bij de Pinksterbeweging door de Osborn-campagne en de activiteiten van Stromen van Kracht. Tijdens enkele Vreugdedagen- en VEZA-bijeenkomsten gaf hij een profetie door, waardoor een journalist hem de bijnaam gaf "de profeterende burgemeester". (zie F.W.P.M. van Panhuys, Getuigenissen, *Kracht van Omhoog* 26/18, 22 maart 1963, 7 & In memoriam Jhr. F.W.P.M. van Panhuys, *Opwekking* 9/90, 1 april 1969, p. 17).

[624] A.C. Ruijl, Geestelijk Wereldfront - Nederland, *Kracht van Omhoog* 31/12, 5 januari 1968, p.3.

[625] F.G.B.M.F.I., Handleiding voor de plaatselijke afdeling p. 11.De richtlijn luidt:
"*De voorkeur gaat uit naar leken. Als u dominees/voorgangers, priesters/predikanten gebruikt, vraag hen dan om een getuigenis te geven en u dient minstens vier leken te hebben tegen één predikant/voorganger. Wij zijn een lekenorganisatie en zakenmensen kunnen vaak beter andere zakenmensen aanspreken. Vraag geen vrouwen om te spreken.''* Wat betreft de laatste opmerking om geen vrouwen uit te nodigen om re spreken is het belang om te weten dat de F.G.B.M.F.I. in die jaren in essentie een mannenorganisatie was, waar vrouwen zich niet bij konden aansluiten. Als alternatief is later voor vrouwen de *Aglow* organisatie ontstaan, die een vergelijkbare werkwijze heeft als de F.G.B.M.F.I..

brengen, die elkaar in die tijd beschuldigden van ketterij of starheid, toont aan dat de viering van de verbondenheid in Christus en de gezamenlijke beleving van de doop in de heilige Geest een goed beginpunt kan zijn. De evangelisatie fase moet echter opgevolgd worden door de fase van discipelschap en op dit punt stagneerden de pogingen van de VEZA. Een discipel van Christus te zijn impliceert de mystieke eenheid te erkennen van allen die tot Zijn kudde behoren (Johannes 17). Iedereen wilde binnen de activiteiten van de VEZA wel graag zijn eigen overtuiging verkondigen, maar weinige bleken bereid om oprecht naar zijn of haar medegelovige te luisteren en offers te brengen ter wille van die eenheid. Een belangrijke voorwaarde voor het proces van eenheid is de erkenning dat de status quo van verdeeldheid en separatisme in het Lichaam van Christus onacceptabel is. Het is betreurenswaardig dat de waarachtige geestelijke eenheid die tijdens de eerste "Vreugdedagen" werd beleden en beleefd, niet kon aanhouden vanwege onderlinge rivaliteit en intolerantie. De Vreugdedagen hebben aangetoond dat Pentecostalen uit verschillende achtergronden samen kunnen komen om te aanbidden in dezelfde Geest. De volgende stap is om met een open hart naar elkaar te luisteren en zich open te stellen voor de verrijkende aanvulling die de ander voor ons in petto heeft.

4.5 GEREFORMEERDE KERKEN TERUG IN DE LOOPGRAVEN

Op 14 september 1967 accepteerde de Generale Synode van de "Gereformeerde Kerken in Nederland" (vanaf nu geduid als GK) een voorlichtend geschrift met als titel "*Het werk van de Heilige Geest in de gemeente*". De ondertitel vat de inhoud beter samen: "*Voorlichtend geschrift over de Pinkstergroepen uitgegeven in opdracht van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken*". In tegenstelling tot het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk, was dit document een klassieke weerlegging van de Pinksterbeweging gebaseerd op de arrogante wenteling in het eigen gelijk. Vanuit het perspectief de Pinksterbeweging was dit geschrift veel behoudender dan het Herderlijk Schrijven dat zeven jaar eerder was gepubliceerd. De belangrijkste overeenkomst tussen de twee boekjes is hun afmeting. [626] Het is niettemin betekenisvol dat de op een na grootste Reformatorische denominatie in Nederland, de behoefte voelde het Herderlijk Schrijven aan te vullen met een document dat naar eigen zeggen dieper op de Schriftgegevens zal ingaan.[627] Evenals bij het Herderlijk Schrijven van de Hervormde Kerk volgt een nadere uiteenzetting van de achtergrond, ontwikkeling, reacties en resultaten van dit voorlichtend geschrift.
In de loop van deze studie is erop gewezen dat van meet af aan de GK de Pinksterbeweging veel omzichtiger en negatiever hebben benaderd dat de Nederlandse Hervormde Kerk.[628] Mogelijk kan

[626] Het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde kerk was 78 pagina's en 19,4 x 13 cm en het voorlichtend geschrift van de GK was 75 pagina's en 19.4 x 12,2 cm.

[627] *Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken te Middelburg, Utrecht & Lunteren 1965 en 1966*, Kampen: J.H. Kok, p. 256.

[628] Zie Hoofdstuk 2.4.1 Gemeente des Heeren.
In de eerste jaren verschenen er vele, uitsluitend negatieve, publicaties van G. Winckel in het Gereformeerde blad *De Heraut*, voluit: *De heraut van de gereformeerde kerken in Nederland*. De Heraut was een gereformeerd kerkblad dat in 1850 voor het eerst verscheen. Van 1886 tot 1945 was het voornaamste kerkblad van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Vanaf 1870 stond het onder redactie van Abraham Kuyper en na zijn overlijden in 1920 volgde zijn zoon Herman Huber Kuyper hem in die functie p. De artikelen van Winckel waren altijd gebaseerd op informatie uit buitenlandse kranten. Aangezien dit zeldzame voorbeelden zijn van vroege niet-pinksterrapporten in de Nederlandse literatuur, wordt hieronder een overzicht gegeven van verschillende publicaties, ingedeeld per onderwerp. Alle artikelen zijn door Winckel geschreven en onder de kop "Buitenland " in *De Heraut* gepubliceerd:
Gemeinschaftsbewegung, Kassel, Pinksterbeweging, Jonathan Paul : nr. 1474, 1 april 1906, p. 3 / nr. 1476, 15 april 1906, p. 3 / nr. 1491, 29 juli 1906, p. 3 / nr. 1546, 18 augustus 1907, p. 2 / nr. 1547, 25 augustus 1907, p. 1-2 / nr. 1549, 8 september 1907, p. 1 / nr. 1550, 15 september 1907, p. 1-2 / nr. 1551, 22 september 1907, p. 3 / nr. 1553, 6 oktober 1907, p. 3 / nr. 1555, 20 oktober 1907, p. 3 / nr. 1559, 17 november 1907, p. 3 / nr. 1560, 24 november 1907, p. 3 / nr. 1563, 15 december 1907, p. 3 / nr. 1564, 22 december 1907, p. 1 / nr. 1565, 29 december 1907, p.3 / nr. 1568, 19 januari 1908, p. 4 / nr. 1574, 1 maart 1908, p. 3 / nr. 1579, 5 april 1908, p. 3 / nr. 1590, 21 juni 1908, p. 3 / nr.1632, 11 april 1909, p.3 / nr. 1661, 31 oktober 1909, p. 3 (i.e. Vertaling van de Berlijnse verklaring van de Gemeinschaftsbewegung) / nr. 1668, 19 december 1909, p. 3 / nr. 1676, 13 februari 1910, p. 3 / nr. 1721, 25 december 1910, p. 3 / nr.1736, 9 april 1911, p. 3 / nr. 1748, 2 juli 1911, p. 3.

dit verklaard worden de GK dichter stonden bij de Pentecostalen en dat om die reden de laatsten als een grotere bedreiging werden beschouwd. Het bijbelgebruik en het piëtisme[629] dat in die jaren binnen de GK gebruikelijk was, kwam dichter bij dat van de Pinksterbeweging dan hun Nederlandse Hervormde geloofsgenoten. Deze overeenkomst wordt onderstreept door het feit dat de GK een grotere interesse in de pneumatologie hebben getoond. Hun stichter en leider van het eerste uur Abraham Kuyper (1837-1920) werd zelfs "de theoloog van de Heilige Geest" genoemd. [630] In 1888 werd zijn eerste deel over *Het werk van den Heilige Geest* gepubliceerd, dat jarenlang beschouwd werd als het standaardwerk over dit onderwerp.[631] In 1949 werd een tweede belangrijk werk over de heilige Geest geschreven door twintig beroemde Gereformeerde theologen, met de bedoeling Kuypers studie te moderniseren en uit te breiden.[632]
In het laatste hoofdstuk geeft Bavinck een samenvatting van de effecten van de aanwezigheid van de Heilige Geest:
1. Een grotere zekerheid over de ontvangen verlossing in Christus (pp. 440-443)
2. Vertrouwen in de werkende kracht van de Heilige Geest (443-444)
3. Een grotere zendingsdrang (445-446)
4. Sterkere nadruk op de wederkomst van Christus (447)
5. Een sterk verlangen naar de eenheid van alle gelovigen (447-448)
Alle vijf items zijn essentiële kenmerken van de Pinksterbeweging. Desondanks wordt in dit boek de Pinksterbeweging verworpen (288-291) en de manifestatie van de bijbelse geestelijke gaven worden beschouwd als een fenomeen dat uitsluitend voor de kerk van de eerste eeuwen bedoeld

---

Scandinavië, T.B. Barratt, Noorwegen, Zweden: nr. 1525, 24 maart 1907, p. 3 / nr. 1536, 9 juni 1907, p. 3 / nr. 1547, 25 augustus 1907, p. 1-2.
Verenigde Staten, Los Angeles, Kansas City: nr. 1567, 12 januari 1908, p. 3 / nr. 1570, 2 februari 1908, p. 3 / nr. 1571, 9 februari 1908, p. 3 / nr. 1576, 15 maart 1908, p. 3 / nr. 1594, 19 juli 1908, p. 1-2.
Glossolalie, theologie, praktijk, zending: nr. 1533, 19 mei 1907, p. 3 / nr. 1590, 21 juni 1908, p. 3 / nr. 1596, 2 augustus 1908, p. 1-2 / nr.1624, 14 februari 1909, p. 3 / nr. 1725, 22 januari 1911
Andere artikelen uit de Gereformeerde hoek, die dezelfde kritische benadering hebben, hebben:
- W.S., De Geestesdoop I & II, *Ons kerkblad - Orgaan van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Zuid* (Katendrecht), nr. 16 en 17, 21 en 28 april 1934, p. 2 & p. 2-3.
- Dr. L. van der Zanden, uit Pinksterbeweging, *Groninger Kerkbode*, 5 juni 1954. Dit artikel wordt besproken door: E.v.d. Molen, De grote fout, *Volle Evangelie Koerier*, 17/1, 15 juni 1954, p. 2-3.
- C.P.T. Rijper, Het leven uit Geest, *Gereformeerd Weekblad* (Kampen) 13/48, 30 mei 1958, p. 1-2.

[629] De banden met het piëtisme zijn binnen de GK op het eerste gezicht niet zo evident. Desalniettemin vormt het een integraal onderdeel van de GK, die vaak wordt onderschat of zelfs wordt ontkend. Het deel van de Christelijke Gereformeerde Kerk dat in 1892 tot de GK toetrad, had sterke banden met de internationale "Awakening" van de 19e eeuw die werd beïnvloed door het piëtisme:
- S.C. Bax, Afscheiding deels door internationaal Awakening beïnvloed, 150 jaar afscheiding, Bijlage *Reformatorisch Dagblad*, 9 oktober 1984, p. 12 13
- C. Buitendijk, De Geest en de sfeer van het ontwaken, *De Strijdende Kerk* 9/221, 29 mei 1954, p. 5-7.
- C. Graafland, De Gereformeerde Orthodoxie en het Piëtisme in Nederland in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, 19e jaargang 1964-1965, Wageningen: H. Veenman & Zonen, p. 466-479.
Abraham Kuyper bezocht heiligheidsvergaderingen van R. Pearsall Smith in Brighton in 1875. Aanvankelijk wilde hij deze boodschap harmoniseren met het Nederlandse calvinisme, maar toen Pearsall Smith onethisch gedrag vertoonde werd hij kritischer ten aanzien van het Piëtisme en Methodisme, zie:
- Dr. C. v. Laan, *De Spade Regen*, p. 37.
- W.F.A. Winckel, *Leven en Arbeid van Dr. A. Kuyper*, Amsterdam: W. ten Have, 1919, p. 64-67
- H. Algra, *Het wonder van de negentiende eeuw*, Franeker: T.Wever, 1976, 4e herziene editie, p. 284-288.
De gereformeerde dominee D. Molenaar noemde Kuyper een 'mysticus die leefde door de volheid van de Heilige Geest' (D.G. Molenaar, *De doop met Heilige Geest*, Kampen: Kok, 1963, p 62).

[630] Willem Hendrik Velema, *De leer van de Heilige Geest bij Abraham Kuyper*, Proefschrift Vrije Universiteit te Amsterdam, Den Haag: Van Keulen, 1957, p. 1. Velema citeert deze benaming uit: J.C. Rullmann, *Abraham Kuyper*, Kampen 1928, p. 244.

[631] A. Kuyper, *Het werk van den Heilige Geest* 3 delen, Amsterdam: J. A. Wormser, 1888-1889. Heruitgegeven in één deel in 1927 door J. H. Kok, Kampen.

[632] Prof. dr. J.H. Bavinck, Dr. P. Prins & Prof. dr. G. Brillenburg Wurth red., *De Heilige Geest*, Kampen: J. H. Kok, 1949, p. 1. Een van de auteurs was ds. P.N. Kruyswijk, die schreef over “de Heilige Geest en de mystiek van de middeleeuwen” (p. 192-207). Begin jaren zestig sloot zijn zoon, P.N. Kruyswijk jr., zich aan bij de Pinksterbeweging, nadat hij één jaar als Gereformeerde predikant in Schildwolde had gediend (Getuigenissen, Kracht van Omhoog 24/24, 2 juni 1961, p. 14). Later sloot Kruyswijk jr. zich aan bij de "Noorse Broeders".

was (119, 294).
Tenslotte concludeert Bavinck:

> Daarom is het 'ik geloof in de Heilige Geest' tegelijk een oproep tot bekering. Het is groot en verrassend, te overdenken wat de Heilige Geest kan en doet, het is ook beschamend. Het leven uit de kracht van dien Geest, het is altijd opnieuw grijpen naar wat Christus ons gegeven heeft. Het is een leven van oneindige moed, een leven dat nooit berusten kan in het kwade, dat altijd opkomt tegen de macht van de boze in ons en rondom ons. Het is de mogelijkheid van het onmogelijke. Het is éénheid, liefde, vrijheid, kracht. En het is bij dit alles en boven die alles een vurig uitzien naar de toekomst van onzen Here Jezus Christus. Er moeten ergens binnen in ons bronnen verstopt zijn, zodat het werk van de Geest zich niet in zijn heerlijkheid openbaren kan.[633]

Hierin klinkt het verlangen van een nieuwe aanraking van de heilige Geest door, dat ook weerklinkt in een uitspraak van G. Brillenburg Wurth uit 1933:

> Dat wij toch eens tot inkeer en tot bekeering kwamen! Als er een ding is waarin wij in de jammerlijk ontzielde wereld van onze dagen en in het vaak ook zoo matte, ziellooze Christendom van deze tijd behoefte, schreiende behoefte hebben dan is het wel aan den warmen gloed der bezieling van het echte, waarachtige Geestesvuur.[634]

Aan het einde van het Synodale rapport over "De stand van het Geestelijk Leven" in 1959 dat ook wel bekend stond als het zogenaamde "verschralingsrapport", werd onder de kop "De Therapie van het geestelijk leven", hetzelfde verlangen geuit:

> We hebben niet minder dan réveil, een opwekking door de Heilige Geest, een ruimere toedeling van Zijn gaven en krachten nodig en als gevolg hiervan vernieuwing van hart en leven, van gezin en kerk.
> Bij het jagen naar zulk een innerlijke reformatie zal de kerk de weg van het sectarisme als van de geestdrijverij vermijden. [635]

Eind jaren vijftig werd de stelling dat de geestelijke gaven slechts bedoeld waren voor de vroege kerk in toenemende mate betwijfeld. D.G. Molenaar beschreef dit proces als een keerpunt in de Gereformeerde theologie. [636] Deze wijziging ontwikkelde zich echter langzaam en slechts ten dele. In 1958 voelde ds. A.A. Leenhouts (1915-2001) zich nog gedrongen om af te treden als Gereformeerd predikant toen zijn profetische uitingen niet serieus werden genomen.[637] Niettemin keerde het

---

[633] Prof.dr. J.H. Bavinck, Hebben wij den Heilige Geest ontvangen?, *De Heilige Geest*, p. 451-452.

[634] G.B.W., Bluscht den geest niet uit, *Ons Kerkblad - Orgaan van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Zuid* (Katendrecht) nr. 24, 17 juni 1933, p.3.

In hetzelfde artikel schreef Prof.dr. G. Brillenburg Wurth (1898-1963): "*Wij zijn ons terdege bewust, dat daar ook veel zogenaamd Pinkstervuur is, dat slechts geestelijk vuurwerk verdient te heetten en met Geestesvuur niets gemeen heeft*". Waarschijnlijk verwees hij met deze laatste uitspraak naar naar de Pinksterbeweging.

[635] "*Rapport Stand Geestelijk Leven*", niet-gepubliceerd rapport gepresenteerd aan de Generale Synode van de Gereformeerde kerken in 1959, p. 30.

Het eerste deel van dit citaat werd ook geciteerd in het voorlichtend geschrift *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*, p. 42.

De definitieve herziening van dit rapport, werd op 13 januari 1960 door de Generale Synode aanvaard. Het rapport was het resultaat van een grondig onderzoek door middel van vragenlijsten en research gedurende een periode van vier jaar. De uitkomst schokte de meeste Gereformeerden op dat moment, maar vergeleken met onderzoeken van een latere datum, bijvoorbeeld Prof.Dr.W. Godijn et al., *Opnieuw God in Nederland*, Amsterdam: De Tijd, 1979, viel achteraf gezien het geestelijk leven van de Gereformeerden eind jaren vijftig best wel mee. H.C. Endedijk zei dat dit rapport was gebaseerd op de toenmalige invloed van de Pinkstergroepen (persoonlijk interview in Velp op 23 september 1987). Het Herderlijk Schrijven van de Nederlands Hervormde Kerk verwees ook naar dit rapport (De Kerk en de Pinkstergroepen, p. 10).

[636] Ds. D.G. Molenaar, *De doop met de Heilige Geest*, Kampen: J.H. Kok, 1963, pp. 54-74.

[637] A.A. Leenhouts, Pinksterfeest in een doodsvallei, *Kracht van Omhoog* 25/23, 1 juni 1962, p. 12.

getij. In 1960 schreef de gezaghebbende theoloog prof.dr. G. Brillenburg Wurth (1898-1963) in het *Gereformeerd Weekblad*: "*De stroom van de Heilige Geest Zelf is allerminst opgedroogd. Pinksteren behoort in geen geval tot het verleden*".[638] Een half jaar later voegde H. Ridderbos in hetzelfde tijdschrift eraan toe:

> Het is zeer wel mogelijk dat de Geest ook in onze tijd door middel bepaalde "doorbraken", "uitstortingen van gaven" de kerk tot nieuw leven wil brengen. Ik denk dat we er eerder om moeten bidden, dan dat wij er afwerend tegenover moeten staan. [639]

Deze uitspraken onderstrepen de ontvankelijke sfeer van de Gereformeerde kerken in het begin van de jaren zestig. Dit blijkt ook uit een verslag van David du Plessis over een bezoek van hem aan Nederland op 22 juli 1960:

> Vrijdagmiddag moest ik opschieten om een grote groep predikanten uit de Gereformeerde Kerken te ontmoeten. Twee van de aanwezigen waren 'vervuld van geest, spreken in tongen' en een van hen is door God gebruikt om ook een vertolking van tongentaal te geven. Zijn leven en zijn bediening hebben hem aangezet om ook deze zegen te zoeken. Toen een van de predikanten kritische vragen stelde over mijn ervaring, antwoordden zijn broeders gretig dat er onder hen twee predikanten waren die dezelfde ervaring met dezelfde tekenen hadden ontvangen. Van deze groep van zestien predikanten waren er twee vervuld met de Geest, tien zochten ernaar en vier waren nieuwsgierig. En nadat alles voorbij was, hoorde ik dat er nog veel meer waren die hongerig waren naar Gods Geest, maar deze waren weg op vakantie en konden daarom niet aanwezig zijn. [640]

In 1948 ontving Leenhouts een visioen, dat zijn leven zou markeren. De boodschap die hij ontving was dat de eenheid en de volheid van de gemeente van Jezus Christus voorwaarde waren voor de bekering van Israël. Jarenlang hield hij deze profetie voor zich, maar uiteindelijk probeerde hij zijn profetieën door de kerk te laten toetsen. Toen hem werd verteld dat zijn verzoek om toetsing geen kans maakte, nam hij ontslag en begon hij een onafhankelijk bediening. Begin jaren zestig werd hij gekozen als voorzitter van de verenigde Pinkstergemeenten in Den Haag, een gesalarieerde functie. Gedurende deze periode verbreedde hij de kloof tussen de Pinkstergelovigen en de Kerken door de, wat betitelde als, "de valse oecumene van de traditionele kerken" aan te vallen. Als gevolg hiervan trokken de Pinkstergelovigen zich terug uit de organisatie van de interkerkelijke bijeenkomsten die sinds de Osborn-campagne in Den Haag in de Willemskerk hadden plaatsgevonden. Toen Leenhouts verkondigde dat hij "Elia" was, werd hij door de meeste Pinkstergelovigen verworpen als een fanaticus (Interview met Ap van Polen 16 december 1987). In 1962 werd de stichting "Getuige en eenheid" opgericht om de bediening van Leenhouts te ondersteunen. Zijn kernboodschap was dat het komende koninkrijk van God niet gescheiden kan worden van het koninkrijk van Israël. Vanwege zijn ongewone nadruk op zijn profetische uitingen raakte Leenhouts tamelijk geïsoleerd. In 1983 dringt een groep prominente gelovigen, waaronde de V.U. hoogleraren prof. dr. D. M. Bakker, prof. dr. A. P. Bos, prof. dr. B. Goudzwaard en prof. dr. J. van der Hoeven aan op toetsing van Leenhouts' profetie.Tevergeefs. Zie ook:

A. A. Leenhouts, *De beker van Jozef*, omstreeks 1960 uitgegeven door ds. A.A. Leenhouts.

A. A. Leenhouts, Mijn wraak is barmhartig, 1971

S.C. Bax, Profetieën en visioenen van Leenhouts ter discussie, Werk van Geest of ontsproten aan onderbewustzijn?, *Reformatorisch Dagblad*, 3 december 1983, p. 10.

Wouter van Herwijnen, *Rentree van de Profetie*, Proefschrift Universiteit van Zuid Afrika, Den Haag: Primo Vere, 2010.

[638] G. Brillenburg Wurth, De Gaven van van de Heilige Geest, *Gereformeerd Weekblad*, 17 juni 1960, p. 404.

In dit artikel verzet Brillenburg Wurth zich sterk tegen de Pinksterdichotomie tussen de christenen die wel of niet gedoopt zijn in de Heilige Geest. Hij benadrukt dat de "normale" (c.q. natuurlijke) gaven het belangrijkst zijn. Bovenal stelt hij dat de gaven niet bedoeld zijn voor persoonlijke verheerlijking. maar voor de opbouw van de hele kerk.

[639] Herman Ridderbos, Van week tot week - Geestesdoop en vervuld worden met de Geest, *Gereformeerd Weekblad*, 13 januari 1961, p. 226.

Dit was het slotartikel over dit onderwerp, dat Ridderbos op 2 december 1960 begon. In dit artkel ageerde Ridderbos tegen de Pinkstergelovigen die neerkeken op christenen die de doop in de Heilige Geest nog niet hadden ontvangen. Dit artikel is van extra betekenis omdat Ridderbos later zelf deelnam als adviseur van de deputaten die het voorlichtend geschrift van de GK over de Pinkstergroepen schreef. Het toont aan dat hij in tegenstelling tot de deputatenleden wel een positieve inclinatie had naar de Pinksterdogmatiek.

[640] David J. du Plessis, Pentecost outside "Pentecost" - The astounding move of God in the denominational churches, Uitgegeven door David de Plessis, ±1961, p. 15-16.

De pogingen van de Gereformeerde notaris en ouderling H.J. Zweers om de kloof te versmallen tussen de Pentecostalen en de Reformatorische kerken zijn reeds aangestipt (zie hoofdstuk 3.2.4). Zweers werd in die periode wel eens de vraag gesteld: “Hoe kunt gij als man van het volle evangelie en als iemand, die behalve de kinderdoop, ook de als aanvulling van de belijdenis bedoelde doop der onderdompeling hebt ondergaan het nog in de Gereformeerde kerk uithouden. Zijn antwoord was dan:

> In de Gereformeerde Kerk is zo ontzaglijk veel goeds, dat ik dit niet graag prijs geef, maar ik bid dat de Heilige Geest ook daar krachtiger gaat werken dan thans het geval is en de organisatie ervan, hoe veel fouten ook aangewezen kunnen worden, zal willen gebruiken voor een doorbraak, zowel naar binnen als naar de wereld, want God heeft niet alleen de Pinkstergroepen, maar ook de kerken lief, ja zelfs de wereld (Joh. 3:16).[641]

Naast de ouderling Zweers waren er nog enkele Gereformeerde predikanten, die pleitbezorgers waren voor de Pinksterboodschap. In het tijdschrift *De Strijdende Kerk*, waarvan de Gereformeerde radio-evangelist G.J. Toornvliet de hoofdredacteur was, werden veel positieve artikelen gewijd over het appèl van de Pinksterbeweging. [642] In 1961 traden ds. J. Bonda (geboren 1918) en ds. H. Schut (geboren 1921) toe tot de redactie van het charismatisch tijdschrift *Vuur*. De voormalige Rooms-katholieke priester H.J. Hegger (1916-2012), die in 1951 Gereformeerd predikant was geworden, stimuleerde eveneens de Pinksterleer. Hegger deed mee aan de oecumenische uitwisseling in Baarn en tekende de adhesiebetuiging van het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk, die daar werd opgesteld en publiceerde deze in zijn tijdschrift *In de rechte Straat*. In zijn boek *Ik zag Gods heerlijkheid* geeft hij een uiteenzetting van de geestelijke gaven volgens de klassieke Pinkstertheologie, hoewel hij er zich van bewust was dat zijn stellingname in deze protest en verwerping in zijn eigen gelederen zou veroorzaken. In zijn conclusie schreef hij:

> Er zijn er die het oude gezegde: “De sekten presenteren de onbetaalde rekening aan de kerk” beamen nog voor je het hebt uitgesproken. Maar wanneer iemand er werkelijk ernst mee wil maken en uit allerlei reactiestromingen de positieve en waardevolle elementen wil puren om daarmee het verschraalde leven binnen de kerk te verrijken, dan wordt zo iemand al heel spoedig uitgekreten voor sektariër.
> Daaruit blijkt wel duidelijk hoe moeilijk het is om het reformatorische beginsel van het vrije onderzoek van de Bijbel te handhaven. En nog moeilijker is het om een ander beginsel van de reformatie in praktijk te brengen: Ecclesia reformata semper reformanda, d.i. de kerk die hervormd werd, moet steeds opnieuw hervormd worden. [643]

---

[641] H.J. Zweers, Getuigenissen, *Kracht van Omhoog* 24/16, 10 februari 1961, p. 11.
Zowel de vraag als het antwoord staan het einde van dit artikel, waarin Zweers zelf zijn getuigenis geeft.

[642] Naast eerder genoemde citaten:
[G. Toornvliet], Tussen geestdrijverij en geesteloosheid, *De Strijdende Kerk*, 10/217, 3 april 1954, p. 1-2.
- Chr. W.J. Teeuwen, De geest waait ..., *De Strijdende Kerk* 12/282, 13 oktober 1956, p. 2-3.
- H.J. Hegger, Bidden in tongen, *De Strijdende Kerk* 17/393, 21 januari 1961, p. 1-3.
- H.J. Zweers, Visioenen, Gezichten en Openbaringen, *De Strijdende Kerk* 17/399, 15 april 1961, p. 6-7.

[643] H.J. Hegger, *Ik zag Gods heerlijkheid* , Hoenderloo: Hoenderloo's Uitgeverij en Drukkerij, 1962, p. 134.
Herman Johannes Hegger (1916-2012) ging in 1934 het klooster van de Redemptorianen binnen. In 1948 trad hij uit de Rooms-katholieke kerk en werd predikant bij de Gereformeerde Kerken. Van 1951 tot 1959 werkte hij als predikant in Denderleeuw (België), waarna hij zijn leven wijdde aan de stichting "In de Rechte Straat". Hij richtte deze stichting op om katholieke priesters in zijn opvangcentrum "De Wartburg" te ontvangen en te adviseren. In 1977 trok hij zich terug uit de Gereformeerde-kerken, vooral omdat ze geen krachtig standpunt innamen tegen de Rooms-katholieke kerk, en ging toen over naar de Hervormde Kerk, waar hij lid werd van de Gereformeerde Bond
Van zijn autobiografie *Mijn weg naar het licht* (Franeker: T. Wever, eerste uitgave in 1955) zijn meer dan 30.000 exemplaren verkocht. Zijn tijdschrift *In de Rechte Straat* bleef zich lang verzetten tegen de “afgodische” Rooms-katholieke kerk en werd in die jaren voornamelijk gelezen door (ultra) behoudende gereformeerde christenen.
Bij het ouder werd Hegger milder tegenover de Rooms-Katholieke Kerk. ‘*Zijn weg naar het licht is overgegaan in aanschouwen*.' stond boven zijn rouwkaart.

Een man echter overtrof allen in zijn beklemtoning op de noodzaak van de doop in de Heilige Geest: ds. D.G. Molenaar (1911-1961), een onopvallende predikant in de kleine Gereformeerde kerk te Renswoude. Molenaar had in het verleden een bezoek gebracht aan een van de Keswick-conferenties in Engeland en keerde met hooggespannen verwachting terug.[644] Aan al zijn vrienden en naaste collega's stelde hij de vraag: "Bent u vervuld met de Heilige Geest?"[645] In Utrecht begon hij met een zogenaamde "Utrechtse predikantenkring" waar predikanten uit uiteenlopende kerkgenootschappen, onder wie Wim Verhoef en de Gereformeerde predikant K.J. Kraan, zich bezinnend en praktisch bezighielden met de Pinksterboodschap.[646] Twee weken voor zijn dood op 16 november 1961 overhandigde hij zijn manuscript met als titel "De doop met de Heilige Geest". Hollenweger becommentarieerde dat het eerste exegetische deel van dit boek, dat in 1963 werd gepubliceerd en in 1973 werd herdrukt, "een verontrustende onwetendheid van de Nieuwtestamentische bestudering van de laatste dertig jaar liet zien".[647] Molenaar baseerde zijn theologische stellingname inderdaad, zoals een Gereformeerde predikant dat in die jaren paste, voornamelijk op Gereformeerde bronnen. Over de doop met de heilige Geest gaf hij echter zelf toe, "*dat de Gereformeerde theologie in het verleden op een enkele uitzondering na, niets heeft gezien van de grote betekenis van de doop met de Heilige Geest*". [648] Hij was het eens met de Pentecostalen dat de Geestesdoop een "plus" is, maar betwiste het onderscheid dat zij maakten tussen het natuurlijke en het bovennatuurlijke. Hij probeerde de charismata te duiden door filosofische en psychologische inzichten.[649] Meer dan de helft van het boek werd besteed aan historische illustraties, waarin Molenaar in lijn van de heiligingstraditie de doop in de Heilige Geest gelijkstelde met krachtdadige religieuze ervaringen.

Zijn eerste ontmoeting met de pinksterbeweging was door zijn contact met J. Rietdijk, de Nederlandse pinksterpionier in Antwerpen, België (persoonlijk interview met J. Rietdijk, 5 januari 1981). In 1954 leidde F.A. Stroethoff een campagne in Denderleeuw, waarover hij uitgebreid verslag deed in het tijdschrift *De Oogst*. Hegger had nauw contact met P. van der Woude. Hun eerste correspondentie werd gepubliceerd in de *Volle Evangelie Koerier* 22/7, januari 1960, p. 2-3. Hegger woonde regelmatig de internationale Pinksterconferenties bij.
Zie ook: C. van de Worp, Ds. H.J. Hegger (1916-2012), *De Waarheidsvriend*, 28-08-2012.
Elma Drayer en Lodewijk Dros, H.J. Hegger: Ik was te fel, een gifkikker, *Trouw*, 16 maart 2002, https://www.trouw.nl/nieuws/h-j-hegger-ik-was-te-fel-een-gifkikker~bd2654e9/
Herman Hegger, https://nl.wikipedia.org/wiki/Herman_Hegger

[644] De zogenaamde Keswick-beweging begon in 1874. In Keswick vonden jaarlijks conferenties plaats vanaf 1875. De Keswick-theologie beweegt zich tussen die van de heiligingsbeweging Holiness-beweging en de opwekkingspredikers uit de 19e eeuw. Voor meer achtergrondinformatie zie:
Donald W. Dayton, *Theological Roots of Pentecostalism*, Grand Rapids, Michigan: Francis Asbury Press, 1987, p. 104-105.

Steven Barabas, *So great salvation - The History and Message of the Keswick convention*, London-Edinburgh, 1952.

[645] P. Koenes, *In de kracht van de Geest*, Kampen:J.H. Kok, 1974, p.74.
Dingeman Gerrit Molenaar was geboren op 1-9-1911 te Ede en overleed op 15-11-1961 te Renswoude. Hij begon als hulpprediker in Hardenberg en daarna Heusden. Op 31-03-1946 werd hij ingezegend als predikant van de Gereformeerde Kerk te Renswoude-Ederveen, waar hij tot aan zijn door werkzaam bleef.

[646] Redaktioneel, *Vuur* 7/9, september 1963, p. 5.

A.G. Kornet, een van de auteurs van het voorlichtend geschrift van de GK over de Pinkstergroepen, nam ook deel aan een predikantenkring, die georganiseerd waren door ds. D, Molenaar (telefoongesprek 7 december 1987).

[647] W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, p. 434.

[648] Ds. D.G. Molenaar, *De doop met de Heilige Geest*, Kampen:J.H. Kok, 1963, p. 6.

[649] In hoofdstuk 4 van Molenaar's boek *De doop met de Heilige Geest* (pp. 74-79) koppelt hij de doop van de Heilige Geest aan het filosofische concept van het "ontsluitingsproces", in het bijzonder die van H. Dooyeweerd. Dit proces wordt geactiveerd wanneer het is afgestemd op de absolute Oorsprong, waardoor de mens tot een vollediger ontwikkeling komt. In het collectieve of kosmische "ontsluitingsproces" kan het wonder, in de zin van voltooiing van de schepping, ook worden begrepen.

In hoofdstuk 5 (p.82-98) gebruikt hij de hypothese dat ongeloof belemmerde groei is van de Nederlandse psychiater H.C. Rümke (1893-1967) , om aan te tonen, dat een volledige overgave aan God een noodzakelijke en laatste fase is in het geloofsleven. Hij verwijst hier naar het boek: Dr. H.C. Rümke, *Karakter en aanleg in verband met het ongeloof*, Amsterdam: W. Tenhave, 1949, 3e druk.

In hoofdstuk 6 (p. 99-112) presenteert hij (para) psychologische verklaringen van glossolalie, innerlijke stemmen, dromen en visioenen, om te bewijzen dat dit menselijke of natuurlijke fenomenen zijn, die alleen goddelijk worden wanneer deze door God worden veroorzaakt.

Molenaar verzamelde 122 getuigenissen van personen die de doop met de Heilige Geest hadden ontvangen[650], die hij zelf als volgt indeelde[651]:
Zendelingen 14
Oosterse christenen 6
Afrikanen 2
Rooms-Katholieken 3
Luthersen 13
Piëtisten 5
Methodisten 11
Baptisten 7
Uit de Pinkstergemeenten 4
Uit de beweging van de gebedsgenezing 8
Nederlands Hervormden 8
Gereformeerden 41

Ondanks de theologische verschillen waren de Nederlandse Pentecostalen zeer ingenomen met deze publicatie en raadden zij hun lezers aan om dit boek cadeau te geven aan hen die weinig wisten over de doop in de heilige Geest.[652] Het tijdschrift Kracht van Omhoog bood aan om dit boek gratis te versturen naar dominees die "oprecht verlangen naar de volheid van Gods Geest".[653]

Het merendeel van de Gereformeerde gelovigen bleven echter achterdochtig en hadden bedenkingen tegen de Pentecostalen, vooral als deze in hun eigen plaatselijke kerk opdoken.
De onmiddellijke aanleiding tot het voorlichtend geschrift was een brief gedateerd 16 april 1962 van de Particuliere Synode Zuid-Holland (Oost) ondersteund door brieven van de Gereformeerde Kerk te Landsmeer, gericht aan de Generale Synode van de GK. Hierin werd verzocht:

> In verband met moeilijkheden die zich in de kerken hebben voorgedaan ten aanzien van leden der gemeente, die zich in samenkomsten van de Pinksterbeweging hebben laten herdopen, vraagt de Particuliere Synode van Zuid-Holland (Oost) ten opzichte van de Pinksterbeweging een duidelijk getuigenis te doen uitgaan, en zo mogelijk algemene richtlijnen te geven ten aanzien van de pastorale en kerkelijke behandeling van deze gemeenteleden, dit mede ter bevordering van de eenheid van handelswijze in de kerken.[654]

---

[650] Ds. D.G. Molenaar, *De doop met de Heilige Geest*, Kampen:J.H. Kok, 1963, p. 112-270.

[651] Ds. D.G. Molenaar, *De doop met de Heilige Geest*, p. 272. Molenaar gebruikt zelf de term "negers" in plaats van Afrikanen, hetgeen anno 2019 beschouwd wordt als ongepast woordgebruik. Opvallend is het kleine aantal uit de Pinkstergemeenten (4) en het grote aantal Gereformeerden (41).

[652] J.E. van den Brink, De doop met Heilige Geest, *Kracht van Omhoog* 26/20, 19 april 1963, p.14.
Andere boekrecensies werden gevonden in:
- W. W. Verhoef, "De doop put uit Heilige Geest", *Vuur* 7/9, september 1963, p. 12.
- [H.J. Hegger], Boekaankondiging, *In de Rechte Straat* 7/11, november 1964, p. 29. In deze recensie schrijft Hegger dat hij samen met Molenaar lezingen heeft gegeven over het werk van de Heilige Geest.
- J. P. van Roon, Boekbespreking, *Hervormd Weekblad* 75/3769, 13 augustus 1964, p. 334.

[653] Getuigenissen – Gereformeerd predikant getuigt, *Kracht van Omhoog* 26/24, 14 juni 1963, p. 7. Naast het boek van Molenaar werd ook gratis aangeboden het boek van Donald Gee *Over de Geestelijke Gaven*, Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1960. In dit artikel werd het getuigenis opgenomen van de gereformeerde predikant ds. Gerrit Frederik Christiaan Goslinga te Amsterdam (1925-1977). In 1970 liet hij zich in Israël herdopen door ds. J W. van der Hoeven in een water bij de Dode Zee. Ds. Goslinga voerde tengevolge van deze stap een open gesprek met zijn kerkenraad , die hem vrijstelde van het dopen van kinderen "om des gewetens wille". (Predikant liet zich herdopen, *Reformatorisch Dagblad*, 9 januari 1975, p. 2).

[654] Particuliere Synode Zuid-Holland (Oost) der Gereformeerde Kerken in Nederland, brief van scriba ds. W.G. Scheeres van 16 april 1962 (!) aan de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland.
De brief werd ondersteund door twee brieven van de Gereformeerde Kerk Landsmeer van 6 mei 1963 en 27 juni 1963; In de laatste brief werd vermeld hoe er moeilijkheden ontstonden onder de leden toen enkele van hen zich volwassen hadden laten dopen en ook andere uit hun midden hiertoe trachten aan te zetten . Uiteindelijk werden deze leden onder de tucht gezet door hen de toegang tot het Heilig Avondmaal te ontzeggen.

Deze gebeurtenis vertoonde een opmerkelijke overeenkomst met de aanleiding tot het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk, waarbij het destijds handelde om de invloed van Stromen van Kracht.
De brieven werden behandeld op de Generale Synode van de GK op 4 maart 1964. De benadering van deze Generale Synode van de GK was conservatiever dan die van de Nederlandse Hervormde Kerk. Men besloot evenals de Nederlandse Hervormde Kerk een studiecommissie te noemen, hetgeen in het Gereformeerde jargon deputaten wordt genoemd, maar men wachtte deze studie niet af en besloot om al onmiddellijk enige richtlijnen vast te stellen. Men bekrachtigde het besluit dat de generale synode in Assen in 1957/1958 gemaakt had ten aanzien van Stromen van Kracht (zie hoofdstuk 3.4) en vulde dit aan:

> De Generale Synode spreekt uit:
> 1. dat de kerkenraadleden zich ten aanzien van de pastorale en kerkelijke behandeling van leden der kerk, die zich in een Pinkstergroep hebben laten herdopen, hebben te houden aan de uitspraak van de generale synode van Assen 1957/1958 (acta art. 481);
> 2. dat het met het kerkelijk samenleven in strijd is als een kerkenraad eden van een andere gereformeerde kerk, die van het heilig avondmaal zijn afgehouden, tot de viering van het avondmaal toelaat;
> 3. dat in verband met het sub 2 genoemde, de kerkenraden bij het verlenen van gastrecht ten aanzien van de viering van het heilig avondmaal naar goede regel zich ervan hebben te vergewissen, dat de betrokken in hun eigen kerk gerechtigd zijn het heilig avondmaal te vieren;
> 4. dat het voor oor ambtsdragers met de bekleding van hun ambt onverenigbaar is, wanneer zij met de Pinksterbeweging in een zodanig contact treden, dat zij medeverantwoordelijk zijn voor het propageren van leringen die met de belijdenis der kerk in strijd zijn;
> 5. dat de kerkenraden bij de bearbeiding der gemeente aan de vragen die op de Pinksterbeweging betrekking hebben, alle aandacht hebben te besteden en zo nodig vermanend dienen op te treden;
> en besluit:
> een aantal deputaten te benoemen (zie art. 296, sub J 4) voor het opstellen van een voorlichtend geschrift over de Pinksterbeweging en hun op te dragen dit geschrift aan de eerstkomende generale synode voor te leggen. [655]

In hun keuze van de deputaten om dit voorlichtend geschrift over de Pinksterbeweging voor te bereiden, ging de Generale Synode van de GK conservatiever te werk dan de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk in 1959.Benoemd werden:
Ds. G.Y. Vellenga (1920-2004), synodelid en voorzitter van deze commissie. Vellenga was medeschrijver van het eerdergenoemde boek dat was verschenen in 1957, dat een negatieve beschrijving en beoordeling gaf over Stromen van Kracht.[656]
Ds. A.G. Kornet (1922-2000) had in 1963 een boek gepubliceerd waarin hij de Bijbelse bezwaren

[655] Notulen van de Generale Synode 4 maart 1964, *Acta van de Generale Synode van Groningen in Lunteren 1963-1964 van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Kampen: J.H. Kok, p. 396-397. Ook opgenoemde in het Voorlichtend Geschrift evenals het acte-besluit van de Generale Synode te Assen 1957/1958: H.C. Endedijk, A.G. Kornet & drs. G.Y. Vellenga, *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente* – ondertitel: *Voorlichtend geschrift over de Pinkstergroepen, uitgegeven in opdracht van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken*", Kampen:J.H. Kok, 1968, p. 74-75; onder Bijlage II: Enige Synodale Uitspraken.
Zie ook: Gereformeerde Kerken en Pinksterbeweging, *Algemeen Handelsblad*, 28-0-1964, p. 9.

[656] Ds. G.Y. Vellenga & ds. A.J. Kret, *Stromen van Kracht - De Nieuwe Opwekkingsbeweging*, Kampen: J.H. Kok, 1957. De keuze van Vellenga tot voorzitter is bepalend geweest voor de defensieve toon van dit voorlichtend geschrift en dat moet, gelet op de zeer kritische publicatie van dit boek in 1957, een bewuste keuze zijn geweest van de Generale Synode van de GK.. In een interview in 1968 verklaarde Vellenga dat de pinksterbeweging de kerk in veel verwaarloosde gebieden kan corrigeren, als de kerk zich wil laten corrigeren. (Rik Valkenburg, *Haring of Kuit Discussie-Interviews met theologen*, Kampen: J.H.Kok, 1968, p 165).

tegen de Pinksterbeweging had uiteengezet.[657]
Ds. H.C. Endedijk (1926-2011)[658] was het derde deputatenlid. Hij was totaal verrast met deze benoeming; de enige aannemelijke verklaring die in hem op kwam was het feit dat hij tijdens zijn periode dat hij predikant was in de Zaanstreek (1951-1953) een negatieve ervaring met het Pentecostalisme had gehad.[659]
Tenslotte trad prof. dr. Herman N. Ridderbos (1909-2007), professor in de Nieuwtestamentische theologie op de Theologische Hogeschool Kampen (Oudestraat) en bekend om zijn handhaving van de Gereformeerde traditie[660], toe als adviseur van de deputaten. [661]

De drie afgevaardigden en hun adviseur lieten er geen gras over groeien en gingen naarstig aan het werk om hun opdracht binnen de gestelde termijn te vervullen. Tijdens de eerste vergadering werden de taken verdeeld. Kornet zou de historische introductie schrijven en het gedeelte over de gaven en de vruchten van de Geest; Endedijk zou het hebben over de Geestesdoop en de waterdoop; Vellenga zou de relatie tot de kerk en de geestelijke ambten onderzoeken en Ridderbos zou de conclusie samenstellen. Het deputaatschap kwam verschillende malen bijeen in Arnhem om de

---

[657] Ds. A.G. Kornet, *De Pinksterbeweging en de Bijbel*, Kampen, J.H. Kok, 1963, Boeketreeks nr. 56, 192 pagina's. Er werden 10.000 exemplaren van dit boek verkocht. In zijn openingsregels schreef ds. Kornet (p. 5) dat het geen strijdschrift tegen de Pinksterbeweging was, omdat hij hun aanhangers respecteerde als broeders en zusters in Christus. Hij hoopte dat dit boek discussie zou uitlokken. De inhoud toont een opmerkelijke onwetendheid van de essentie van de Pinksterbeweging. Zelfs het leerstellige gedeelte is uit balans, bijvoorbeeld slechts 14 pagina's handelen over over "tongen en profetieën" en 57 pagina's handelen over "het millennium". Dit boek was een uitwerking van een lezing die Kornet had gehouden in Oude en Nieuwe Wetering over dit onderwerp. Toen het boek werd gepubliceerd, had Kornet nog geen enkele pinkstersamenkomst bezocht. (A.G. Kornet, telefonisch interview 9 december 1987).

Adrianus Gerardus Kornet is op 19-11-1922 te Zaandam geboren en op 05-12-2000 te Nijverdal overleden. Hij was achtereenvolgens predikant te Castricum (1950-1952), St. Annaparochie (1952-1957)
Oude en Nieuwe Wetering (157-1963), Vlissingen (1963-1968) en tenslotte Nijverdal tot aan zijn emeritaat (1968-1987). Zijn boek over de Pinksterbeweging en de Bijbel is zo ver bekend zijn enige publicatie.

[658] Hendrikus Christoffel Endedijk werd geboren op 6 september 1926 in Amsterdam. Hij studeerde theologie in Kampen en aan de VU. In 1950 werd hij predikant te Wormer. Daarna stond hij te Workum (1953) en te Arnhem (1956). Ds. Endedijk ging in 1991 met emeritaat. Van hem verschenen onder meer *Als een adelaar zijn vleugels – Geschiedenis van de Gereformeerde Kerk van Arnhem*, Kampen: Vbk Media, 1986 en een tweedelig werk over de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken: *De gereformeerde kerken in Nederland. Deel 1: 1892-1936* , Kampen: Vbk Media, 1990 en *De gereformeerde kerken in Nederland - Deel 2: 1936-1975*, Kampen: Vbk Media, 1992. Ds. H. C. Endedijk is op 3 februari 2011 te Kampen overleden.

[659] Drs. HC Endedijk, persoonlijk interview op Velp 23 september 1987. Endedijk was van 24 december 1950 tot 5 juli 1953 predikant van de Gereformeerde-kerk in Wormer. In zijn kerk zorgde het bezoek van van Hermann Zaiss in 1952 en de daaropvolgende evangelische activiteiten van de organist Cor Kee in de "Zaanstreek voor veel opschudding. Eind 1953 kondigden de Gereformeerde kerken in de Zaanstreek publiekelijk aan dat Cor Kee een fanaticus was die vermeden moest worden. Cor Kee was een musicus, die de boodschap van genezing promootte. Hij bleef lid van de Nederlandse Hervormde kerk. (Rond het hazepad in Zaandam, *Kracht van Omhoog* 20/3, 5 januari 1957, pp. 7-10). Endedijks scriptie ging over *Het Piëtisme en het liedboek der Kerken*, Kampen: Theologische Hogeschool, 1976.

[660] Herman Nicolaas Ridderbos, was geboren te Oosterend (Littenseradeel) op 13 februari 1909 en overleed te Kampen op 8 maart 2007. Hij was een Nederlandse predikant en theoloog van de Gereformeerde Kerken in Nederland Als zodanig was hij onder meer hoogleraar aan de Theologische Hogeschool Kampen (Oudestraat) waar hij college over het Nieuwe Testament gaf. Hij heeft diverse theologische publicaties op zijn naam staan. In 1966 kwam zijn meest belangrijke publicatie van de pers, "Paulus. Ontwerp van zijn Theologie". Een van zijn laatste grote werken was een commentaar op het Evangelie volgens Johannes, deel 1 in 1987 en deel 2 in 1992. Voor meer informatie:
Herman Ridderbos, https://nl.wikipedia.org/wiki/Herman_Ridderbos
Riemer Roukema, Heilshistorische exegese Herman Ridderbos in: J. van Gelderen, C. Houtman, *Profiel. Theologiebeoefening in Kampen 1970-1990*, Kampen 2004, p. 53-70.

[661] Professor H.N. Ridderbos kon zich het voorlichtend geschrift nauwelijks meer herinneren. Zijn artikelen in 1960 leken veelbelovend, maar als het ging om de leiding van de Gereformeerde kerken was hij voorzichtiger. In de commissiediscussies werd hij gerespecteerd als een autoriteit. Zijn bijdrage aan het document was voornamelijk in de afwerkingsfase. In de brief bij het definitieve voorstel in 1967 stond:

"*Bij de laatste synode moesten we u informeren over het gebrek aan tijd waardoor prof. Ridderbos maar een klein beetje kon bijdragen.*" Ridderbos heeft zelf nooit een Pinksterbijeenkomst bezocht en heeft ook geen contact gehad met Pinkstervoorgangers (telefonisch interview 14 december 1987). De schrijver krijgt de indruk dat de alom gerespecteerde Ridderbos er wat het voorlichtend geschrift over de Pinkstergroepen betreft er met de spreekwoordelijke (academische) pet naar heeft gegooid.

wederzijdse bijdragen te bespreken en te commentariëren. Ondanks enkele minieme meningsverschillen vonden de vergaderingen altijd in goede harmonie plaats.[662] Zegge en schrijven één Pentecostaal, Karel Hoekendijk, werd uitgenodigd voor een gesprek maar toen Hoekendijk antwoordde dat "de Heilige Geest hem gezegd had hen niet toe te spreken" waren ze niet meer geneigd iemand anders uit te nodigen.[663] Een van de ontstellende ontdekkingen van dit proefschrift is de vaststelling dat dit toch gewichtige document, dat is samengesteld door vier academici waaronder een hoogleraar, is geschreven zonder iemand uit de toenmalige Pinksterbeweging te raadplegen, zonder één Pinksterbijeenkomst bij te wonen en er een zeer bescheiden bronnenonderzoek is gedaan naar de beschikbare literatuur.[664] De (ongeveer vijf) vergaderingen van het deputaatschap werden gehouden in het huis van ds. Endedijk te Arnhem. Ds. G.Y. Vellenga coördineerde het werk en de uitnodigingen voor de vergaderingen. Er was geen scriba aangesteld en er werden geen notulen gemaakt. In mei 1965 werd een eerste concept aangeboden aan de Generale Synode van Middelburg, met uitzondering van de conclusie van Ridderbos. [665] Zeven Synodeleden zonden geschreven commentaren in en de zogenaamde "Commissie I" (i.e. de permanente commissie voor onderwijs en geloofsbelijdenis) had eveneens enkele belangrijke bezwaren; de voornaamste struikelblokken waren:
1. Het is zeer de vraag of dit ontwerp tegemoet komt aan de originele vereisten van de Generale Synode van 1964. Het is nog niet acceptabel als een semiofficieel gezaghebbend document.
2. Er wordt te weinig aandacht geschonken aan de achtergrond van de Pinksterbeweging en de vraag waarom deze zo opbloeit. De historische gegevens vragen om nadere toelichting.
3. Het concept staat nog steeds wankel en er is weinig samenhang. Enkele gedeelten, bijvoorbeeld over genezing en de doop, zijn nog niet voldoende doordacht. [666]

Gedurende een langdurige discussie tijdens de Generale Synode van 21 oktober 1965 stelde Dr. C. Gilhuis voor om het hele project te laten vallen, omdat het nauwelijks het uitstekende Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk complementeerde.[667] Dr. F.L. Bos merkte op dat de afgevaardigden dezelfde fout maakten als de Pentecostalen zelf, en wel dat zij een te idealistisch beeld van de kerk of de gemeente vooronderstelden.[668] "Commissie I" adviseerde hen om beter te luisteren naar de Pentecostalen zelf en was de mening toegedaan dat het document ook de Pinksterbroeders zelf zou moeten aanspreken.[669] Tenslotte besloot men dat deputaten hun concept zouden herschrijven en dat zij daarbij rekening zouden houden met de ingebrachte kritiek van de Synode. In 1967 werd de eindversie van het voorlichtend geschrift aangeboden aan de Generale

---

[662] Brief van het deputaatschap, die vergezeld ging bij het eerste concept van het voorlichtend geschrift aan de Generale Synode van Middelburg, mei 1965..

[663] A. G. Kornet, telefonisch interview 9 december 1987.

Karel Hoekendijk, gaf aan dat hij tenminste zes maanden vooruit schriftelijk wilde worden uitgenodigd. Uiteindelijk zegde hij de ontmoeting één week voor de geplande vergadering af. De gevolgen van de weigering van Hoekendijk zijn desastreus gebleken, en de negatieve impact van dit document versterkt.

[664] Het uiteindelijke voorlichtend geschrift bevat nauwelijks verwijzingen naar geraadpleegde literatuur, heeft geen (voet)noten en geen bronnen- of literatuurlijst.

[665] Tijdens de Synode excuseerde Ridderbos dat hij tijdgebrek nog niet geheel gereed gekomen was met zijn slotbeschouwing. *Acta van de Generale Synode van Middelburg, Utrecht en Lunteren 1965 en 1966*, Kampen: J.H. Kok, p. 256.

[666] *Acta van de Generale Synode van Middelburg, Utrecht en Lunteren 1965 en 1966*, Kampen: J.H. Kok, Art. 251 & art. 253, p. 254-257 & Synodaal archief Gereformeerde Kerken in het Rijksarchief te Utrecht, intaris nr. 1040 - J 4, Commissie I - Geschrift over de Pinksterbeweging - Rapporteur D. van Swigchem.

[667] Ibid, p. 255 en Zie ook: In januari vernieuwd "pinkstergeschrift", *Rotterdammer*, 23 oktober 1965.

G.Y. Vellenga zei dat het deputaatschap het herderlijk schrijven van de Nederlands Hervormde Kerk 'buitengewoon goed' vond en daarom er geen kopie van wilde maken '(Acta 21 oktober 1965, 256). Indirect wordt naar het Herderlijk Schrijven verwezen in de inleiding van het voorlichtend geschrift door de verklaring: "… *het ligt niet in de bedoeling van de schrijvers van dit geschrift nog eens te herhalen, wat anderen vóór hen reeds op dikwijls uitmuntende wijze hebben gedaan*." (*Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*, Kampen: J.H. Kok, 1967, p. 7).Slechts één keer werd het Herderlijk Schrijven expliciet geciteerd (pp 43-44). Het feit dat het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk niet zo vaak werd genoemd, is te verklaren uit het feit dat eind jaren zestig de Gereformeerde Kerk zich redelijk superieur achtte ten opzichte van de Nederlandse Hervormde Kerk.

[668] In januari vernieuwd "pinkstergeschrift", *De Rotterdammer*, 23 oktober 1965.

[669] Acta 21 oktober 1965, p. 255 & 256.

Synode. "Commissie I" betwijfelde in haar rapport nog steeds of de Pinksterbeweging zich in dit geschrift zou herkennen en drongen eropaan om meer uit weiden over de vraag waarom de gaven van de Geest zo sporadisch aanwezig zijn in de kerken. In 1965 had het deputaatschap nog toegezegd om meer te citeren uit Pinksterliteratuur zelf, maar in het eindproduct is daar nauwelijks iets van terug te vinden.[670] Er werd door Commissie I de vraag opgeworpen:

> Of dit rapport hen, die sympathiseren met de Pinksterbeweging zal aanspreken. Wordt hier niet over hen heen gesproken? Voorts: zullen degenen die in de kerk met de Pinksterbeweging in aanraking komen er mee kunnen werken? En: zal de gemeente voor wie het toch ook geschreven werd geboeid gaan lezen? Zo kwam de vraag naar voren of het zin heeft dit rapport, en in deze vorm uit te geven. [671]

Het is onduidelijk waarom deze terechte kritische vragen van Commissie I niet zijn gesteld aan betrokkenen, te weten zij die sympathiseren met de Pinksterbeweging en kerkleden die met hen in contact zijn. Het antwoord zou een helder “Neen!” geweest zijn. Desondanks werd op de Generale Synode van 14 september 1967 te Lunteren zonder noemenswaardige discussie besloten, dat het voorlichtend geschrift uitgegeven onder voorwaarde dat de kritiek van de "commissie I" erin zou worden verwerkt. In de notulen is dit als volgt verwoord:

> De synode,
> *kennis genomen hebbende van*
> het rapport Pinksterbeweging
> *spreekt haar waardering* uit jegens de deputaten en adviseur, die dit rapport samenstelden
> *en besluit:*
> goed te vinden dat dit rapport met een begeleidend schrijven van het moderamen wordt uitgegeven, waarbij rekening zal worden gehouden met de in het rapport van de commissie gemaakte opmerkingen. [672]

Vier leden, onder wie twee hoogleraren, tekenden bezwaar aan en enigen onthielden zich van stemming. [673] Prof.Dr. J. van den Berg onthield zich van stemming, omdat hij het document te mild achtte. Hij had een sterkere waarschuwing gewild tegen bepaalde tendensen met name in het blad *Kracht van Omhoog*, die hij een terugval in heidense demonologie noemde.[674]
In 1968 werd het voorlichtend geschrift in boekvorm gepubliceerd. De charismatische benedictijn Kilian McDonnell nam een volledige vertaalde versie in het Engels op in zijn *Presence, Power, Praise* en noemde het "*een belangrijk document van de historische kerken*" .[675] In Nederland werd het

---

[670] Tijdens de bespreking van het eerste ontwerp van "commissie I" hebben de afgevaardigden expliciet gevraagd om meer te citeren uit Pinksteren, hetgeen deputaten beloofden te doen (Commissie I - J4, Rapporteur D. van Swigchem, 1965, p.5). De enige latere toevoeging uit Nederlandse Pinksterliteratuur is te vinden in bijlage 1: korte geschiedenis van de Pinksterbeweging van het voorlichtend geschrift (p. 65-73), waar op p. 70 en 71 naar artikelen van Peter Bronsveld in *Kracht van Omhoog* wordt verwezen . Op p. 71 de verklaring van Peter Bronsveld geciteerd dat "het hedendaagse streven naar uniformiteit satanisch is". (*Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*, citaat uit Peter Bronsveld, Het volle evangelie op de tweesprong, *Kracht van Omhoog* 29/4, 20 augustus 1965, p. 16.

[671] Synodaal archief Gereformeerde Kerken te Rijksarchief Utrecht, inventaris nr. 1088 - J4, Commissie I - Rapporteur E.J. Oomkes, 4 september 1967.

[672] *Acta van de Generale Synode van Amsterdam 1967 en 1968*, Kampen: J.H. Kok, Art. 163, p. 123. – http://www.digibron.nl/search/download/989d3482fb1f9f83675627999b8b2be4 Zitting van donderdag 14-9-1967 in gebouw “Blije Werelt” te Lunteren.

[673] Ibid. Volgens Endedijk is het vrij uitzonderlijk dat de Generale Synode van de GK een voorstel zonder algemene instemming aanvaardt. (H.C Endedijk, persoonlijk interview op Velp, 23 september 1987).

[674] Gereformeerden schrijven over Pinkstergroepen, *Nieuwe Haagsche Courant*, 16 september 1967, p 2.
De krachtige woorden van prof. J. van den Berg (1922-2003) tijdens deze synode met betrekking tot *Kracht van Omhoog* zijn extra opvallend omdat deze hoogleraar bekend staat als zachtmoedig en mild (Pieter van der Ven, prof. J. van den Berg zegt de dingen altijd liever mild , *Trouw*, 18 december 1987, p.10).

[675] Kilian McDonnell red., *Presence, Power, Praise – Documents on the Charismatic Renewal, Volume I,* Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 1980, p. 147.

echter nauwelijks opgemerkt. De publicatie wekte weinig interesse. De eerste en enige druk had een oplage van 4.000 exemplaren.[676] Zelfs de schrijvers van het voorlichtend geschrift moesten achteraf toegeven dat "het niet was geland".[677] In de media zijn slechts enkele reacties en recensies gevonden. In Amsterdam gebruikte een groep van vijfentwintig Charismatici het voorlichtend geschrift als richtlijn voor hun avondgebeden.[678]
Het tijdschrift *Kerk en Theologie* werd het betreurd dat de publicatie geen vereende poging was geworden van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken:

> In het woord vooraf wordt het Herderlijk Schrijven van de Hervormde synode 1960 *niet* vermeld. Men vraagt zich af of de beide protestantse kerken van Nederland nu niet met één voorlichtend geschrift over de Pinkstergroepen hadden kunnen komen. De demonstratie van apartheid en doublure, die nu gegeven wordt, is niet bepaald fraai. [679]

Het Vrije Evangelische tijdschrift *Ons Orgaan* merkte op dat de schrijvers “een ideale toestand van de kerk tekenen, die in de praktijk heus niet overal voorkomt.”[680] In de Pinkstertijdschriften werd er nauwelijks aandacht aan besteed.[681] Alleen de "Broederschap" gaf een verrassend positieve reactie middels een brief aan de Generale Synode van de GK, waarin zij hun waardering uitspraken over het verschijnen van het synodaal geschrift en voegde er het volgende voornemen van de Broederschap van Pinkstergemeenten aan toe:

> Zij weet zich verbonden met allen, die Jezus Christus als Zoon van God en hun Heiland aanvaarden en belijden en met allen, die bidden om en zich uitstrekken naar “de Geest van wijsheid en openbaring om Hem recht kennen”.
> Zij hoopt dit geschrift in haar midden nader te bespreken en het resultaat daarvan te zijner tijd aan Uw synode bekend te maken, alsmede het standpunt en de zienswijze van de Broederschap van Pinkstergemeenten – als antwoord op uw schrijven – aan U voor te leggen.

In zijn inleiding noemde McDonnell dit het eerste belangrijke document van de historische kerken over de Pinksterbeweging. Dit is niet correct, het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk was al in 1960 gepubliceerd. Het Herderlijk Schrijven was iets groter, en gezaghebbender omdat het een officiële synodale publicatie was, terwijl het voorlichtend geschrift van de GK slechts gepubliceerd met slechts Synodale toestemming. Het feit dat het document van de Nederlands Hervormde Kerk een "Herderlijk Schrijven" werd genoemd en de publicatie van de GK een "Voorlichtend Geschrift" is niet veelzeggend en heeft meer te maken met de gebezigde lingo in de afzonderlijke kerkgenootschappen. In het boek *Presence, Power, Praise* wordt "Voorlichtend Geschrift" vertaald door "directive document", zie p. 151.
Kilian McDonnell (geboren 1921 te Great Falls, Montana, Verenigde Staten) behoort tot de orde der benedictijnen en diende als de rooms katholieke co-voorzitter van de internationale dialoog tussen klassieke Pinksterbeweging en rooms-katholieken van 1972-1992. David du Plessis leidde de eerste jaren van deze dialoog de Pinksterdelegatie.

[676] H.C. Endedijk, A.G. Kornet & drs. G.Y. Vellenga, *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente* – ondertitel: *Voorlichtend geschrift over de Pinkstergroepen, uitgegeven in opdracht van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken*", Kampen:J.H. Kok, 1968, 78 pagina’s - verkoopprijs *ƒ* 2,50 c.q. ruim één Euro.

[677] H.C. Endedijk, persoonlijk interview in Velp, 23 september 1987. A.G. Kornet, interview 9 december 1987 en prof. H.N. Ridderbos, telefonisch interview 14 december 1987 konden instemmen met deze verklaring. Vanwege ziekte kon ds. G.Y. Vellenga niet worden geïnterviewd.

[678] G.F.Ch. Goslinga, Kom Heer Jezus kom spoedig, *Vuur* 12/9, november 1968, p. 11.
Het is verbazingwekkend en veelzeggend dat het charismatische tijdschrift *Vuur*, die regelmatig boekrecensies bevatte, de publicatie van het voorlichtend geschift helemaal niet vermeldt en ook niet ingaat op de inhoud er van.

[679] L., Boekbespreking - Het werk van de Heilige Geest in de gemeente, *Kerk en Theologie* Deel 19, 1968, p.225-226.

[680] J.K., Boekbespreking - Het werk van de Heilige Geest in de gemeente, *Ons Orgaan* 63/17, 15 september 1968, p. 265.

[681] In *Kracht van Omhoog* werd een artikel van de krant *De Rotterdammer* geciteerd dat de aanvaarding van het voorlichtend geschrift door de Generale Synode van de GK noemde, maar het geschift c.q. boekje zelf werd nooit besproken. (Pinksteren in de Pers - Gereformeerden en "Pinksteren", *Kracht van Omhoog* 31/9, 10 november 1967, p 4). In 1970 werd wel een kritische beoordeling opgenomen van het boekje van ds. K.J. Kraan, *Ruimte voor de Geest?* In deze publicatie werd wel indirect kritiek geleverd op het voorlichtend geschrift van de GK, maar dat was wel twee jaar na de uitgifte hiervan: W. Gooijer, Kritiek op kritiek, *Kracht van Omhoog 34/8*, 13 november 1970)

> Eveneens zal zij in haar officieel orgaan De Pinksterboodschap kennisgeven van en belangstelling vragen voor de publicatie van dit geschrift en dit schrijven aan uw synode. [682]

Het feit dat de Broederschap een tamelijk positief antwoord gaf op een dergelijk kritisch document kan mogelijk verklaard worden uit het feit dat in die jaren de Broederschap sterk gericht was op oecumenische openheid. Hun jonge voorzitter Dick Voordewind (geboren 1937) was in hun tijdschrift *De Pinksterboodschap*, begonnen met een rubriek getiteld "Tussen Kerk en Pinksteren"[683], waarin hij openlijk pleitte voor een dialoog met andere kerkgenootschap. In hun informatieboekje vermeldde de Broederschap:

> Wij willen ons beslist niet stellen bóven de historische kerken, die Christus verkondigen als de enige Verlosser en Middelaar, doch moeten wel vaststellen dat door een te grote veronachtzaming van de persoon van de Heilige Geest het doel van Christus voor Zijn Gemeente niet voldoende tot zijn recht komt.
> Wij zijn dankbaar, dat er een kentering is in de houding van vele kerken tot de openbaring van de Heilige Geest in onze tijd, Waar een gesprek mogelijk is met de kerken en haar vertegenwoordigers, willen wij dat graag doen. Op plaatselijk niveau is een gemeente vrij om als waarnemer vertegenwoordigd te zijn in de plaatselijke Raad van Kerken. [684]

De brief van de Broederschap werd tijdens de Generale Synode van de GK te Lunteren op 6 maart 1968 genoemd en deze werd zonder verdere actie voor kennisgeving aangenomen. [685] De Broederschap publiceerde het ook gedeeltelijk in *De Pinksterboodschap* en adviseerde de Pentecostalen dit voorlichtend geschrift te lezen. De enige kritische noot die geplaatst werd was het feit dat de historische informatie over de Broederschap niet actueel was.[686] Tijdens de Algemene Vergadering van de Broederschap te Ede op 27-28 september 1968 werd een commissie in het leven geroepen, die een officieel antwoord op het voorlichtend geschrift van de GK zou voorbereiden. De commissie bestond uit de Pinkstervoorgangers K. van Balen, H.Ch. Sleebos (waarnemend secretaris van de Broederschap), P. van der Woude en de Gereformeerde(!) broeder J. van der Stoep. De laatste was zo nu en dan gast was op de Algemene Vergadering van de Broederschap. Deze commissie presenteerde in juni 1969 een eerste concept, maar de publicatie werd uitgesteld omdat de

---

[682] H. Ch. Sleebos namens de Uitvoerende Raad van de Broederschap van Pinkstergemeenten, Brief aan de Generale Synode van de GK te Lunteren, 2 maart 1968.

[683] D. Voordewind opende deze serie in *De Pinksterboodschap* van oktober 1967 met de wens "de kloof tussen de kerk en de pinksterbeweging te verkleinen" (D. Voordewind, Tussen Kerk en Pinksteren, p. 6).
In deze kolom behandelde Voordewind achtereenvolgens:
- De Marienschwestern in Darmstadt (december 1967 - p. 6-7)
- Spreken in tongen (januari 1968, p. 10-12)
- Genezing (februari 1968, p. 10-13)
- Interview met J. Reiling van de Unie van Baptisten (maart 1968, p. 9-10 & april 1968, p. 9-10)
- Bespreking voorlichtend geschrift Het werk van de Heilige Geest in de gemeente (mei 1968, p. 6) en Karl Barth en het Baptisme (mei 1968, p. 11)
- Het onderzoek "God in Nederland" (juni 1968, p. 11)
- De Wereldraad van Kerken (juli 1968, p. 11-12)
- Beoordeling van de pneumatologie van de remonstrantse professor Dr. G.J. Hoenderdaal (*Geloven in de Heilige Geest*, Wageningen: H. Veenman, 1968) in: *De Pinksterboodschap*, oktober 1968, p. 7-9.

[684] Lectuurcommissie Broederschap van Pinkstergemeenten, *Het zal zijn in de laatste dagen ….*, Den Haag: Broederschap van Pinkstergemeenten, 1968, p. 5-6.

[685] Acta van de Generale Synode van Amsterdam, Utrecht en Lunteren 1967 en 1968, Kampen: J.H. Kok, art. 359, p. 277. In de melding van de ontvangst van de brief van de Broederschap wordt slechts vermeld dat de Broederschap waardering heeft uitgesproken over het verschijnen van het voorlichtend geschrift, maar niets over het voornemen om hier een antwoord op te schrijven. De notulen vermelden geen enkele vragen of discussie over de inhoud van de brief.

[686] D. Voordewind, Tussen Kerk en Pinksteren - Het werk van de Heilige Geest in de gemeente, *De Pinksterboodschap* 9/5, mei 1968, p. 12.

Uitvoerende Raad van mening was dat de inhoud nog niet bevredigend was.[687] Ondanks enkele brieven van P. van der Woude die op urgentie aandrong en waarin hij vermeldde dat de "Broederschap" zich bespottelijk zou maken als deze publicatie, die reeds aangekondigd was in verschillende kranten en tijdschriften nog langer zou worden uitgesteld[688], bleek de Uitvoerende Raad van de Broederschap niet van zin om er vaart achter te zetten. Buiten het feit dat de Uitvoerende Raad van de Broederschap niet erg tevreden was met de inhoud van het concept, waren er twee aanvullende redenen voor deze plotselinge aarzeling. In april 1969 trad Voordewind af als algemeen voorzitter vanwege een hartaanval en met hem verdween de stimulerende kracht achter dit initiatief. In de tweede plaats was er een schuldenpost voor de publicaties van de Broederschap. De uitgave van het tijdschrift *De Pinksterboodschap* moest hierdoor worden stopgezet. Men besloot daarom prioriteit te geven aan de aflossing van de opgelopen schulden, alvorens nieuwe projecten te financieren. Tenslotte liep het project op een dood spoor. De notulen van de Uitvoerende Raad van 14 september 1970 vermeldden slechts dat "het manuscript zoekgeraakt is".[689] Intussen probeerde pinkstervoorganger Klaas van Balen een uitgebreider antwoord te publiceren dat hij zelf had geschreven. Ook deze poging bloedde dood vanwege onoverkomelijke financiële problemen.[690] Achteraf gezien is het betreurenswaardig dat er nooit een formeel en inhoudelijk antwoord door de Broederschap is uitgegeven. Het had een boeiende dialoog kunnen initiëren.
Gelet op de inhoud van zijn ongepubliceerde manuscript zou Van Balen (geboren 1932) een competent gesprekspartner zijn geweest. Sinds 1957 was hij medevoorganger van de Gemeente Gods in Rotterdam, die geleid werd door A.G. Rijnen. In een artikel dat gepubliceerd werd in 1961 noemde hij de authentieke oecumenische ijver van de vroege Pinksterbeweging:

> Het grote gevaar voor ons is, dat wij ons als Pinkstergelovigen te veel isoleren en ons als kerk naast de vele andere kerken zullen ontwikkelen. Onze taak is niet in de eerste plaats een nieuwe kerk te stichten, doch universeel op alle kerken in te werken. [691]

Met uitzondering van enkele merkwaardige uitweidingen is zijn niet gepubliceerde manuscript diepgaander en inhoudelijk van betere kwaliteit dat het "antwoord van de Broederschap" op het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk, dat eerder in dit hoofdstuk besproken is. In zijn inleiding vermeldt Van Balen dat het voorlichtend geschrift van de GK teleurstelde en dat de Pentecostalen zichzelf er niet in herkenden, maar dat dit niet impliceerde:

---

[687] Notulen van de Uitvoerende Raad van de Broederschap in vergadering bijeen samen met de Raad van Oudsten, 28 juni 1969 te Den Bosch, p. 2. Het concept was samengesteld door Klaas van Balen aan de hand van studies die waren opgesteld door J. v.d. Stoep en P. van der Woude (brief van K. van Balen aan de secretaris van de Broederschap, 21 mei 1969).

[688] P. van der Woude, brief aan A. van Polen - Secretaris van de Broederschap, Rotterdam 22 januari 1970. Van der Woude vermeldde dat de publicatie was aangekondigd in *De Rotterdammer* en *De Nieuwe Haagsche Courant* en dat er van uit die hoek meerdere keren aan hem werd gevraagd wanneer het antwoord van de Broederschap daadwerkelijk zou worden uitgegeven. In deze brief memoreerde Van der Woude ook aan het feit dat br. J. van der Stoep zich in 1969 uit de commissie had terug getrokken, toen er volgens hem te weinig van zijn inbreng in het manuscript was opgenomen. Omdat Van der Stoep dientengevolge eiste dat er van hem helemaal niets in zou komen, moest het gehele manuscript herschreven worden.

[689] Notulen van de Uitvoerende Raad van de Broederschap, 14 september 1970 te Moerkapelle, p. 1.
Dit is het laatste dat over dit onderwerp in de documenten kan worden gevonden. In de notulen van 5 maart 1970 wordt gemeld dat het concept in handen was van een van de leden van de Uitvoerende Raad, namelijk de Haarlemse pinkstervoorganger A.H. Agtereek, was (5 maart 1970, p. 5). Vanaf het moment dat het manuscript "was zoekgeraakt" is het niet meer ontdekt. Het ongepubliceerde manuscript van Klaas van Balen dat hierna wordt besproken, kan worden beschouwd als een uitgebreide versie van dit oorspronkelijke concept dat voor het eerst in 1969 werd gepresenteerd.

[690] In zijn brief van 21 mei 1969 aan de Uitvoerende Raad van de Broederschap, vermeldde K. van Balen al dat hij dit uitgebreide antwoord zou publiceren, en dat deze publicatie die van de Broederschap zou aanvullen en ondersteunen.

[691] K. van Balen, Wat wil dit toch zijn - Het doel van de Pinksterbeweging in de Gemeente van Christus, *De Pinksterboodschap* 12/2, december 1961, p. 10.
Voor een persoonlijk getuigenis van Van Balen's bekering en doop in de Heilige Geest vgl. K. van Balen, Toen de dag van het Pinksterfeest vervuld werd ....., *De Pinksterboodschap* 9/6, juni 1968, p.4-6.

> Dat wij vanuit de Pinksterbeweging niet het recht hebben om hautain op de historische kerken neer te zien in de mening dat onder ons de volheid van de Heilige Geest wèl geheel tot uiting komt. Dit is niet het geval en ook onder ons zijn er dingen, die tegen de Geest ingingen en Hem bedroefden" .[692]

Zijn belangrijkste argumenten tegen het voorlichtend geschrift waren:
1. Er bestaat geen antithese tussen de "Kerk" en de "Pinkstergemeente". Er bestaat slechts één ware Kerk die door Jezus zelf is gesticht; deze Kerk omvat ook de Pentecostalen (p.3-4).
2. De doop in de Heilige Geest is geen tweede basis voor de zekerheid van het geloof. Onze redding is enkel en alleen gebaseerd op het verzoeningswerk van Christus (p.5-7). Hetzelfde is van toepassing op de waterdoop (p.12-13).
3. Het bovennatuurlijke element is een essentieel onderdeel van de Bijbel, in het bijzonder in het Nieuwe Testament (p.8-9).
4. De waterdoop voor gelovigen moet onderscheiden worden van de doop in de Heilige Geest en dit sacrament gaat niet gepaard met bovennatuurlijke tekenen. Het meningsverschil aangaande de doop zou geen struikelblok moeten zijn voor wederzijdse overdenking over het werk van de Heilige Geest (p.12-13). [693]
5. De Pinksterbeweging leert niet dat deelname aan het Heilig Avondmaal een middel is om de doop in de Heilige Geest te ontvangen (p.16).
6. De doop in de Heilige Geest is geen bovennatuurlijke gebeurtenis die op zichzelf staat, maar een integraal deel van de Nieuwtestamentische gemeente. Deze ervaring behoort tot de fundamenten van het Christendom (p.17-19).
7. Als de Heilige Geest de ruimte krijgt, worden gelovigen vervuld met de Geest waarvan het spreken in tongen het Bijbelse teken is (p.20-24).
8. De gaven en de vruchten van de Geest moeten gelijktijdig gemanifesteerd worden, maar kunnen afzonderlijk tot stand gebracht en ontwikkeld worden (p.33).
9. De bewering dat alle gelovigen alle geestelijke gaven bezitten is niet kenmerkend voor de Pinksterbeweging als geheel (p.34).
10. Als we onszelf onterecht als geestelijk volwassen beschouwen, dan kan dat ons ervan weerhouden om de Heilige Geest te ontvangen (p.35).
11. De geestelijke gaven zijn van een geheel andere orde dan de natuurlijke gaven (p.37).

Het manuscript besluit met een uiteenzetting van de geestelijke gaven (p.41-56) en het gezichtspunt van de Pinksterbeweging aangaande de doop (p.57-59). In zijn conclusie roept Van Balen in hoofdletters op:

WIJ ROEPEN DE KERKEN DAN OOK NIET ALLEEN OP OM ZICH UIT TE STREKKEN NAAR DE GEESTELIJKE GAVEN DOCH ZICH OOK TE BEZINNEN OP DE BIJBELSE AMBTEN , ZICH UIT TE

---

[692] K. van Balen, *Antwoord uit Pinksteren op Synodaal geschrift van de Gereformeerde Kerken*, Rotterdam: Ongepubliceerd manuscript, 1969, p. 2.

[693] Dit is in overeenstemming met uitspraken van de pinksterleiders van het eerste uur in Europa. De eerste leiders in Engeland (Alexander A. Boddy & Cecil Polhill) en Duitsland (J. Paul) hebben nooit de doop voor volwassenen door onderdompeling aangenomen of gepraktiseerd. In 1911 schreef T.B. Barratt over deze kwestie:

"Doopdiensten of bijeenkomsten kunnen worden gehouden wanneer dat wenselijk is, maar ik beveel aan dat ze afzonderlijk plaatsvinden in plaats van tijdens de reguliere Pinksterbijeenkomsten. Ouders moeten vrij zijn om hun kinderen te laten opdragen door het opleggen van handen en volwassenen kunnen gedoopt worden. Sta niet toe dat deze gelegenheden een bron van spanning worden omdat de aanwezige vrienden er in de regel een andere mening over hebben, maar laat het plaatsvinden in een geest van liefde, respect en wederzijdse verdraagzaamheid. "

Cecil Polhill antwoordde Barratt over zijn voorstellen:

"Ik ben het eens met je opvatting over onze houding in relatie tot de diversiteit van opvattingen over de doop. Ik denk dat we het recht hebben om uitdrukkelijk bij onze eigen opvattingen te blijven, of dat nu besprenkeling of onderdompeling is, maar we hebben niet het recht om onze mening aan onze broeder op te dringen, of erop staan dat hij ongelijk heeft en wij gelijk hebben ".

(An urgent Plea for Charity and Unity, *Confidence* 4/3, maart 1911, p. 63).

STREKKEN NAAR DE BIJZONDERE VERNIEUWING VAN DE PLAATSELIJKE AMBTEN TOT DE STANDAARD VAN HET NIEUWE TESTAMENT. [694]

Het voorlichtend geschrift was ook teleurstellend voor de Gereformeerde predikanten, die nauw betrokken waren bij de dialoog met Pinkstergroeperingen. In 1970 trachtte Dr. K.J. Kraan (1912-1970) hun belangrijkste bezwaren uiteen te zetten in een boekje getiteld *Ruimte voor de Geest?* [695] Karel Kraan promoveerde in 1953 aan de Vrije Universiteit bij prof. dr. G. C. Berkouwer op een proefschrift getiteld: *Een christelijke confrontatie met Marx, Lenin en Stalin.* In die periode was hij Gereformeerd predikant in Londen van 1949-1956 en stond hij in contact met de Anglicaanse genezingsbediening. Toen hij terug was in Nederland wekte zijn voormalige studiegenoot D.G. Molenaar het verlangen in hem op om de doop in de Heilige Geest te ontvangen. In 1963 trad hij toe tot de redactie van *Vuur.* In 1964 nam hij het initiatief tot de oprichting van een sociaal-religieus centrum, genaamd "Oase", dat zich in toenemende mate richtte op de dienst der genezing en bevrijding.[696] Samen met Wim Verhoef en Herman Goudswaard legde hij in augustus 1972 de basis voor de Charismatische Werkgemeenschap Nederland (CWN). Daarnaast was hij lid van de Nederlandse Lucasorde.
In zijn reactie op het voorlichtend geschrift begon Kraan met de Bijbelse aantoonbaarheid van de "tweede zegen" van de doop in de Heilige Geest, die de levensheiliging verdiepte en vernieuwde (p.7-13). Volgens Kraan ontving men deze zegen op basis van het geloof en niet op basis van een bijzondere ervaring (p.17-23). Hij vermeldde eveneens dat de veronderstelde scheiding tussen Christenen die wel of niet gedoopt waren in de Geest maar één van de vele onderscheidingen was binnen het Christendom dat vele malen pluriformer was (p.23-27). Zijn opmerkingen aangaande de volwassendoop waren van bijzonder oecumenisch belang:

> In het pastoraal gesprek met kerkleden, die zich in een Pinkstergemeente laten overdopen zal men zich niet moeten vastbijten in een ogenschijnlijk of klaarblijkelijk verwerpen van de kinderdoop. Het door deze broeders en zusters aangehaalde schriftbewijs voor de volwassendoop is vaak een rationalisatie van het diepe verlangen, lichamelijk uitdrukking te geven aan het zich geheel aan Christus willen overgeven en aan het breken van het oude leven van inzinking en slapheid. ...
> Juist het onderkennen van een op zichzelf zeer toe te juichen verlangen zal de kerk zeer mild moeten doen staan tegenover mensen, die ergens tot de volwassendoop overgaan, zonder met hun eigen kerk te willen breken. [697]

---

[694] K. van Balen, *Antwoord uit Pinksteren op Synodaal geschrift van de Gereformeerde Kerken*, p. 56. In het manuscript volgt hierna nog een hoofdstuk over de kinder- en volwassendoop.

[695] Dr. K.J. Kraan, *Ruimte voor de Geest?*, Kampen: J.H. Kok, 1970, 53 pagina's. Er zijn van dit boekje 2.700 exemplaren verkocht. In zijn voorwoord stelt Kraan dat een andere predikant al een eerste concept had geschreven waarin het voorlichtend geschrift stap voor stap werd gevolgd, maar omdat men bang was deze aanpak weinig interesse zou opwekken, werd het niet gepubliceerd (p. 5).

[696] Voor meer biograische informatie over Karel Kraan:
- C. van der Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging,* p. 136
- P. Koenes, *In de kracht van de Geest,* p. 73-75.
- Karel Kraan, https://nl.wikipedia.org/wiki/Karel_Kraan
- Dr. K. J. Kraan met emeritaat, *Reformatorisch Dagblad*, 7 mei 1977, p. 2.
- Dr. K. J. Kraan overleden, *Reformatorisch Dagblad*, 8 mei 1982, p. 2.

Zijn belangrijkste publicaties zijn:
K.J. Kraan, *"Opdat u genezing ontvangt" – Handboek voor de dienst der genezing*, Hoornaar: Gideon, geen jaar.
K.J. Kraan /P.C. van Leeuwen, *De dienst der genezing,* Lochem: De Tijdstroom, 2e druk, 1972.
K.J. Kraan, *Genezing en Bevrijding*, Kampen J.H. Kok:
Deel I, De dienst der genezing, 1983.
Deel II Spanningen in de dienst der genezing, 1984.
Deel III Bevrijding en Innerlijke Genezing, 1986

[697] Dr. K.J. Kraan, *Ruimte voor de Geest*, p. 29.

Kraan betwijfelde of men Bijbels kon aantonen, dat men slechts eenmaal in het leven mag worden gedoopt (p.32). [698] Heel kritisch waren Kraan's commentaren op het gedeelte aangaande de geestelijke gaven, die men volgens hem niet simpelweg kon afdoen als "kenmerkend voor een onvolwassen kerk" of als "louter spectaculaire of extatische uitingen" (p.34-40). Er was volgens Kraan niets spectaculairs aan de glossolalie als deze werd gebruikt als een gave voor het gebed (p.40-42). Tenslotte voegde hij de correctie toe, dat Pentecostalen de lichamelijke genezing niet baseerden op de doop in de Geest, maar op basis van het verzoenend werk van Jezus Christus (p.42-49). Zijn boekje besloot met de woorden:

> We beleven zelf dagelijks de vruchtbaarheid van de "crossfertilisation" (i.e. kruisbestuiving) van opwekkings- en predikings-spiritualiteit. ...
> Juist als we ons verdiepen in het V.G. (i.e. Voorlichtend Geschrift) voelen we de behoefte aan een waarachtige "oecumene der spiritualiteiten", die o.i. nodig is als brood. [699]

De meeste kritiek die eerder in dit hoofdstuk is aangetekend met betrekking tot het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk is eveneens van toepassing op het voorlichtend geschrift van de GK. Het sociologische verschijnsel van de Pinksterbeweging is nauwelijks opgemerkt en het korte historische overzicht in de appendix staat bol van fouten en onnauwkeurigheden. [700] De karikatuur die in dit geschrift van de Pinksterbeweging wordt gemaakt is echter veel bedenkelijker. Het geschrift weerlegt een beweging die in de werkelijkheid niet bestaat en slechts gevormd is in de beeldvorming van de schrijvers, die zich niet de moeite hadden getroost om een oprechte dialoog met de Pinkstergelovigen in Nederland aan te gaan. In het voorwoord vermeldde het moderamen van de Gereformeerde Kerk dat zij verwachtte "*... dat kerkenraden en gemeenteleden door de Bijbelse voorlichting die dit boekje geeft het juiste inzicht krijgen inzake het wezen en de achtergronden van de Pinksterbeweging*".[701] Dit boekje geeft echter een vertekend beeld. Als men beseft dat dit verslag voorbereid was over een periode van drie jaar en tweemaal was kritisch onderzocht door meer dan honderd mensen waaronder veel geleerden, dan is men geneigd te twijfelen aan het academisch gehalte van Nederland. Het document laat de indruk na dat er nauwelijks enige authentieke Pinksterliteratuur is gelezen. Klaarblijkelijk was hun belangrijkste bron het tijdschrift *Kracht van Omhoog* dat ze gratis met de post ontvingen. In de discussie in 1965 beloofde de deputaten meer van de Pentecostalen zelf te citeren, maar uiteindelijk verscheen er slechts één kort citaat in de bijlage. Deze onwetendheid betreffende (Nederlandse) Pinksterliteratuur is nog pijnlijker als men zich realiseert dat er W.J. Hollenweger in 1964 een uitstekende bibliografie van deze Pinksterliteratuur, met name die in Nederland, had gepubliceerd

---

[698] Ibid, p. 32-33. In een artikel voor het tijdschrift *Gereformeerd Theologisch Tijdschrift* van februari 1978 besprak Kraan het gedeelte dat in het voorlichtend geschrift over de doop handelde nog veel diepgaander. Volgens hem sprak de Bijbel altijd over de doop als gevolg van een bekering. Om deze reden pleitte hij ervoor om ruimte te bieden voor een sacramentele handeling te als Gereformeerde gelovigen hun kinderdoop wilden vernieuwen. (Dr. K.J. Kraan, Kerk en Pinkstergemeenten over de Doop, in: J. Veenhof et.al., *Op het Spoor van de Geest*, Kampen: J.H. Kok, 1978, p. 54-76.

[699] K.J. Kraan, *Ruimte voor de Geest*, p. 51.

Kraan verwees in dit gedeelte naar het boek van Liebje Kuylman-Hoekendijk, *Dwarslagen in het christendom*, waarin ze vier verschillende lagen van het christendom beschreef (zie hoofdstuk 3.4),

[700] De belangrijkste historische fouten en onnauwkeurigheden zijn:

1. (p. 68) T.B. Barratt bezocht Los Angeles niet zelf in 1906, maar las over de opwekking en ontmoette enkele van hun zendelingen in New York.

2. (p. 70) De pinksterbeweging is niet via Duitsland naar Nederland gekomen. Polman las er eerst over in het tijdschrift "*The Apostolic Faith*" van de Azusa Street Mission in Los Angeles in de Verenigde Staten.

3. (p.71) De Broederschap werd niet opgericht in 1943 maar in 1952.

4. (p.71) Karel Hoekendijk schreef niet de lange reeks artikelen over het spreken in tongen in *Stromen van Kracht*, maar deze werden geschreven door W.W. Verhoef (zie hoofdstuk 3.4).

5. (p.72-73) In de lijst met tijdschriften werd *De Pinksterboodschap* niet genoemd hoewel deze de op een na grootste oplage had (5.000) en het enige tijdschrift was dat een Pinksterdenominatie vertegenwoordigde. Ook werden andere belangrijke pinkstertijdschriften zoals *Opwekking* en *Gouden Schoven* niet genoemd, noch één van de Bethel-groepen.

[701] H.C. Endedijk, A.G. Kornet & drs. G.Y. Vellenga, *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*, p. 5.

in het gezaghebbende *Nederlands Theologisch Tijdschrift*.[702] Ondanks de hooghartige en ongepaste reactie van Karel Hoekendijk sloeg de commissie een grote blunder door geen enkele Pentecostaal uit te nodigen voor een zitting. In de discussie met de Nederlandse Hervormde Kerk had de "Broederschap" zich zeer welwillend getoond om een dialoog aan te gaan. Naast de Broederschap- of andere Pinkstervoorgangers, waren er ook velen binnen hun eigen gelederen naar wie men had kunnen luisteren, omdat zij in nauw contact stonden met de Pinksterbeweging; bijvoorbeeld H.J. Hegger, K.J. Kraan, J. Bonda, H. Schut, P.W. van den Dries en H.J. Zweers. De synode en het moderamen bleek zeer kortzichtig door geen van hen te vragen om deel te nemen aan het deputaatschap. Met het oog op deze feiten lijkt de zinsnede in de inleiding van het voorlichtend geschrift dat de schrijvers ¨*hopen een bijdrage te leveren aan een positieve gedachtenuitwisseling met de aanhangers van de Pinksterbeweging zelf*"[703] nogal hypocriet.
In aanvulling op de hierboven vermelde kritiek van Van Balen en Kraan kunnen de volgende correcties op het voorlichtend geschrift worden aangetekend:
1. p.19 In de Pinkstergemeente wordt niemand gedwongen opnieuw gedoopt te worden, omdat men de doop in de Heilige Geest niet heeft ontvangen en de doop is geen middel om deze ervaring te ontvangen. Dit sacrament wordt toegediend als iemand te kennen geeft dat hij gelooft dat Jezus de Zoon van God is en zijn persoonlijke Verlosser, zelfs als men niet gelooft in de eigenlijke manifestaties van de geestelijke gaven. [704]
2. p.24 De uitspraak dat de "vaste zekerheid dat we kinderen van God zijn, gebaseerd is op een extatische ervaring" is niet van toepassing op de hoofdstroom binnen de Pinksterbeweging.
3. p.27 Pentecostalen komen overeen dat de zekerheid van het geloof niet gebaseerd kan worden op tekenen, wonderen of extatische uitingen. Zij geloven niet in deze manifestaties om te ontkomen aan de saaie prediking in de kerken, maar omdat deze voorkomen in de Bijbel en er is geen aanleiding te veronderstellen dat God niet meer hetzelfde zou doen.
4. 9.33 Volgens de "Pinkster-exegese" behandelt 1 Korinthe 12 niet de doop in de Heilige Geest, maar bespreekt Paulus in dit hoofdstuk het gebruik van de geestelijke gaven in de gemeente. Hun stelling dat spreken in tongen het Bijbelse teken van de doop in de Heilige Geest is, is uitsluitend gebaseerd op de Bijbelse gegevens in het boek Handelingen. Men kan betwijfelen of de Bijbel voorziet in een specifiek bewijs voor deze ervaring, maar de vervanging van dit eerste teken naar "eenvoudig dienstbetoon" schijnt nog meer bizar dan de Pinkster-hypothese.
5. p.38 Het is niet waar dat "alle Pentecostalen gekant zijn tegen de institutionele opvatting van het ambt zoals de kerken het zien". Er bestaat in feite een verbazingwekkende overeenkomst tussen het Gereformeerde standpunt aangaande ambten en bijvoorbeeld de Broederschap, waaronder de benoeming van een voorganger of dominee, oudsten en diakenen. De veronderstelling dat de Pinksterbeweging geheel opgaat in individualisme doet af aan haar sociale bijdrage en haar nadruk op participatie van alle leden.

---

[702] Walter J. Hollenweger, Literatur von und ber die Pfingstbewegung, *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 18/4, april 1964, p. 289-306.

Als je de zeer bescheiden en rommelige research van de deputaten vergelijkt met de informatie in dit artikel, nota bene van een buitenlander die Nederland nog nooit bezocht had, dan is het beschamend dat men niet meer van de authentieke Pinksterliteratuur heeft gebruikt die letterlijk voor het oprapen lag.

[703] H.C. Endedijk, A.G. Kornet & drs. G.Y. Vellenga, *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*, p. 7.

[704] In een lange reeks van zeven artikelen over de Pinksterbeweging bleek de Christelijke Gereformeerde Professor J. van Genderen een beter inzicht te hebben in het Pinksterbegrip van de doop van gelovigen.

(J. van Genderen, De Pinksterbeweging V, *Ambtelijk Contact* 1962/1963, p. 219-221). In deze beschrijvende en kritische analyse van de (Nederlandse) pinksterbeweging bleek Van Genderen goed belezen in de pinksterliteratuur. Desondanks leek hij weinig inzicht te hebben in de feitelijke praktijk van Pinkstergemeenten. Bijvoorbeeld zijn verklaring dat "ouderlingen en diakenen nauwelijks van belang zijn in Pinkstergroepen" (p. 222) is een grove vertekening van de werkelijkheid. Toen enkele Christelijke Gereformeerde predikanten en leden werden "herdoopt" in Pinkstergroepen, werd de zaak besproken in hun Generale Synode van 1962 en werd er besloten dat eden van de kerk die zich opnieuw laten dopen, onde tucht moesten worden geplaatst (J. van Genderen, De Pinksterbeweging VII, *Ambtelijk Contact* 1962/1963, p.248 & *Kerkorde van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederlan*d Art. 77, Dordrecht: D.J. van Brummen, 1979, p. 54).

6. p.44 Het is niet juist dat er een verschuiving was geweest van het gebruik van de glossolalie tijdens de samenkomsten naar de binnenkamer. Beide zijn van meet af aan voorgekomen, zonder dat daar veel in is veranderd.
7. p.58ff Het feit dat een kind niet gedoopt is, betekent voor de Pentecostalen zeker niet dat het daardoor geen deelheeft aan Gods volk. De Pentecostalen dragen hun baby's en kinderen op in het midden van de gemeente, in de regel door een openbaar gebed en zegen van de voorganger en/of oudsten van de gemeente, in de overtuiging dat hun kinderen geheiligd zijn door het geloof van hun ouders (1 Korinthe 7:14). Er is in de regel een uitgebreid zondagschoolprogramma voor de kinderen in de Pinkstergemeenten. Het bewustzijn dat kinderen deel uitmaken van het Lichaam van Christus is de regel bij de Pinkstergemeenten sterker dan in de historische kerken. [705]

Het voorlichtend geschrift vat drie oorzaken samen aangaande de vraag waarom velen zich aangetrokken voelen tot de Pinksterbeweging: a. het persoonlijke element, b. het element van de zekerheid en c. het spectaculaire element (p.8-11), maar volgens deze schrijver zijn de elementen van gemeenschap en participatie essentiëler. Tenslotte ontbrak er een conclusie, hetgeen illustreert dat het boekje een open eind heeft.
Er kunnen ook enkele positieve kanttekeningen worden geplaatst.
1. Ten eerste stapte het voorlichtend geschrift af van het gebruikelijke standpunt van de GK en andere historische kerken, dat de Bijbelse geestelijke gaven alleen voor de kerk van de eerste eeuwen waren bedoeld en in deze tijd niet meer verwacht moesten worden; het zogenaamde cessationisme.
2. Ten tweede ging het document terecht in op het werk van de Heilige Geest binnen de context van de gemeenschap als geheel, waarin het het Herderlijk Schrijven van de Nederlandse Hervormde kerk overtrof.
3. Ten derde verweet het voorlichtend geschrift de Pentecostalen terecht dat de natuurlijke gaven tenminste even belangrijk zijn als de bovennatuurlijke gaven (p.23-26). Ten vierde was de Bijbelse analyse van de geestelijke gaven (p.30-36), ondanks zijn compactheid, vollediger dan de klassieke Pinkster-uiteenzetting die zich voornamelijk baseert op 1 Korinthe hoofdstuk 12.

Een van de belangrijkste doelen van het voorlichtend geschrift was om de uittocht van Gereformeerden naar de Pinkstergemeenten af te remmen en het liefst stop te zetten. De statistieken tonen aan dat het omgekeerde tot stand is gebracht; in 1968, het jaar van de publicatie, verdubbelde het aantal dat van de GK overging naar de Pinkstergemeente zich bijna. Van 1954 tot aan 1985 zijn er officieel ruim 5.000 Gereformeerden geregistreerd die zich bij een Pinkstergemeente hebben aangesloten, en het juiste aantal is waarschijnlijk veel hoger. De schrijver is ervan overtuigd dat dit aantal verlaagd had kunnen worden als het appèl van de Pentecostalen serieus zou zijn genomen en positiever geïntegreerd binnen de GK. Zelfs als dat niet zo is, dan zou het een betekenisvol gebaar zijn als de Gereformeerden de tijd zouden nemen om met een open houding met de Pentecostalen in dialoog te treden, bijvoorbeeld door hen uit te nodigen als waarnemers in hun “Deputaten voor contact met de Charismatische Beweging Nederland”. Op de viering van "Zeventig jaren Pinksteren" in 1976 pleitte Dr. R. Kranenborg, een van de leden het moderamen van de GK, voor een gesprek tussen de GK en de Pinkstergroepen onderling. Hij zag

[705] Voor een overzicht van de ecclesiologie binnen de Pinksterbeweging zie in chronologische volgorde:
- Leonhard Steiner, *Mit folgenden Zeichen* (Basel: Verlag Mission fr das volle Evangelium, 1954), p. 169-188.
- Donald Gee, *Over de Geestelijke Gaven* (Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1960).
- Harold Horton, *De gaven van de Geest* (Den Haag: Gazon, 1982), de eerste Engelse editie van dit boek werd gepubliceerd in 1934.
- Reinhold Ulonska, *Geistesgabe in Lehre und Praxis* (Erzhausen: Leuchter Verlag, 1983).
- Jacob Zopfi. ... *auf alles Fleisch* (Kreuzlingen: Dynamis Verlag, 1985), p. 83-146.
Zie voor een academische analyse:
- Walter J. Hollenweger, *The Pentecostals* (Londen: SCM Press, 1976), p. 291-512.
- F.P. Möller, *Die diskussie oor die charismata soos wat dit in die Pinksterbeweging geleer en beoefen word* (Braamfontein: Evangelie Uitgewers, 1975).
- H.B. Colenbrander, "*Spiritualiteit in Opmars – Deel 2. De Verschijningsvorm"*, (Den Haag, Niet-gepubliceerd manuscript 1987), p. 661-870.

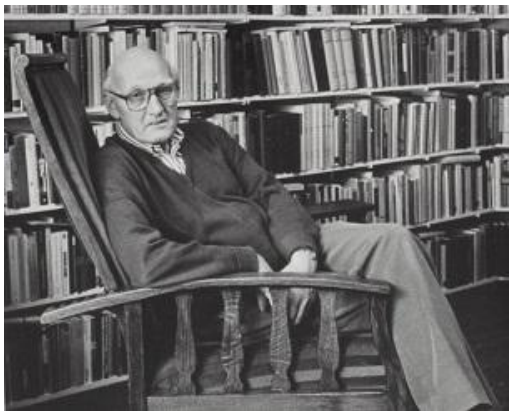
veel in het contact tussen beider leden en verwachtte veel van de Pinksterbeweging te leren. [706] Als deze uitnodiging nog steeds van kracht is, dan is de schrijver en met hem vele andere uit de Pinksterbeweging van harte bereid deze uitgestoken hand te accepteren.

[706] Pinksterbeweging in Nederland - Viering 70-jarig bestaan, Gouden Schoven 47/4, 15 april-15 mei 1976, p. 20.

Dr. R. Kranenborg (geboren 1942) is een Gereformeerde predikant en was in die tijd verbonden aan het "Instituut voor Religiewetenschappen" van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Evenals als Boerwinkel promoot hij een positieve benadering van de sekten en roept op tot een echte dialoog. Hij prefereert de term “Nieuwe Religieuze Beweging c.q. NRB” boven die van het meer negatieve geladen en veroordelende woord “sekte”. Zie:

- Dr. R. Kranenborg, *Een nieuw licht op de kerk Bijdragen van nieuwe religieuze bewegingen voor de kerk van vandaag*, Den Haag: Boekencentrum, 1984.
- Reender Kranenborg, Churches' Response to Innovative Religious Movements of the Past, in: Allan R. Brockway & J. Paul Rajashekar ed., , *New Religious Movements and the Churche*s, Geneve: W.C.C., 1987, p. 119-132.
- Reender Kranenborg, https://nl.wikipedia.org/wiki/Reender_Kranenborg

4.6 UNIE VAN BAPTISTEN IN GESPREK MET PINKSTERGEMEENTEN



Prof.Dr. Jannes Reiling (1923-2005)

Aan het einde van de jaren zestig riepen de Baptisten, georganiseerd in de "Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland" (van nu af aan genoemd "Unie") op tot voor die tijd een unieke dialoog met de Pentecostalen van de Broederschap. De deelnemers aan deze dialoog koesterden bijna allemaal hoge verwachtingen, maar de blijvende resultaten bleken bescheiden. Aangezien er weinig is gepubliceerd over deze interessante oecumenische ontmoeting, wordt in dit onderzoek een gedetailleerde beschrijving geboden over de achtergrond en voortgang.
De Baptisten historicus Jack Hoad vat de kenmerken van de erfenis van de Baptisten als volgt samen:

> 1. De Bijbel is het gezaghebbende en onfeilbare Woord van God, waaraan de christen zich in alles moet onderwerpen.
> 2. De kerk is het gezelschap van wedergeboren personen die plaatselijk bijeenkomt en waarvan eenieder persoonlijk bekeerd is en gedoopt is door onderdompeling.
> 3. Noodzakelijkheid van een godsvruchtig leven, zowel heilig als rechtvaardig.
> 4. De Baptist is in de wereld om het evangelie te prediken aan ieder schepsel. [707]

Iedere Pentecostaal zal het met deze vier punten eens zijn en dit met een luid AMEN bevestigen. Niettemin duurde het vijftig jaar voordat er in Nederland enige toenadering tussen de twee geloofsgroepen. In Hoofdstuk II is aangetoond dat de Baptisten zich bevonden onder de vurigste tegenstanders van de vroege Pinksterbeweging. Deze weerzin tegen de Pinksterbeweging werd aangewakkerd toen de Baptistenpredikant in Sneek, Gerrit de Wilde (1853-1914) werd gedoopt in de Geest. De Wilde was net als Gerrit Roelof Polman officier geweest bij het Leger des Heils en was op 3 juni 1897 zelfs getuige bij Polman's eerste huwelijk in Rotterdam. In 1903 was hij Baptistenpredikant geworden in Sneek. Nadat hij over de Pinksterbeweging had gehoord bracht hij een bezoek aan Jontahan Paul in Berlijn, de leider van de Pinksterbeweging in Duitsland. In september 1908 ontmoette hij Alexander Body, de leider van Engelse Pinksterbeweging, in Amsterdam. A.A. Boddy schreef hierover in zijn blad *Confidence*:

> Dominee G. de Wilde van Sneek kwam vandaag bij ons. Hij was net terug uit Berlijn, waar hij dominee Paul uit Steglitz ontmoette. Dominee Paul spreekt elke dag in tongen. Hij staat goed bekend in Berlijn en is zeer gerespecteerd. Hij is niet teruggegaan zoals sommigen dachten. Dominee de Wilde heeft een klein gezelschap van serieuze zoekers in Sneek. Een van deze ontving tot haar grote vreugde de Pinksterzegen bij aankomst op deze conferentie in Amsterdam. [708]

---

[707] Jack Hoad, *The Baptist*, London: Grace Publications, 1986, p. 278-281.

[708] [A.A. Body]. *Confidence*, 1/6, September 1908, p. 17.

Voor zijn doop door onderdompeling in 1903 was De Wilde predikant van de Vrije Evangelische Gemeente in Apeldoorn. (J. van Dam, *Geschiedenis van het Baptisme in Nederland*, Unie van Baptisten, 1970, p. 110-111). Hij werkte ook nauw samen met de "Nederlandse Tentzending"; in 1907 gebruikte hij nog steeds papier met hun briefhoofd

Een aantal van de gemeenteleden in Sneek en Harlingen reageerden geschokt. Andere, inclusief Gerrit de Wilde zelf, ontvingen de doop van de heilige Geest. Weer anderen, met name in Harlingen, strekken zich hier verlangend naar uit. Het geeft veel tumult in de gemeenten. Sommige van de tegenstanders weigerden zelfs de psalmen te zingen, waarin de Heilige Geest wordt genoemd. In januari 1909 schreef De Wilde dat er over hem:

> … fatale verdachtmakingen en leugens als om het gansche land gewaaid zijn … het diepst treurig is dat deze godslasterlijke dingen en spotternijen niet zijn verspreid door lieden buiten mijn kring, maar dat broeders en zusters het goed hebben gedacht zulks te doen meenende in hun ijver Kinderen Gods een dienst te doen.

In dezelfde brief stelt hij dat hij gelooft "*dat de vervulling van de belofte des Vader persoonlijk gekend mag en moet worden door iedere verloste*". Aan het slot van deze brief schrijft hij: "*dat hij niet van scheiding of scheuring wil weten*"[709]. Uiteindelijk ontstaat een onhoudbare situatie en De Wilde besluit om zich te laten beroepen door een Nederlandstalige baptistengemeente in Paterson, New Jersey, Verenigde Staten. Op 18 juli 1909 neemt hij afscheid van zijn gemeente in Sneek[710] en op 21 augustus 1909 vertrekt het gezin De Wilde Nederland per stoomschip Noordam van Rotterdam naar New York. Op vrijdagavond 3 september 1909 wordt hij bevestigd als nieuwe predikant in Paterson.[711] Hij blijft predikant van deze *First Holland Baptist Church* van ongeveer 50 leden tot zijn dood op 23 februari 1914. De kerk die hij diende kwam samen in het eigen kerkgebouw aan de Hillman Street 40 in Paterson.[712] In dit kerkgebouw komt nu een Pinkstergemeente samen: de Victory Temple United Holy Church.[713]
Klaarblijkelijk is G. de Wilde bij zijn overtuiging over de noodzaak van de doop met de heilige Geest gebleven, getuige zijn slotzinnen die hij sprak tijdens de wereldconferentie van Baptisten in 1911 in Philadelphia, Verenigde Staten:

> Wat we in het bijzonder nodig hebben, is een waarachtige nieuwe doop van de Heilige Geest en wellicht is dat nodig voor elke baptistenkerk over de hele wereld. Moge de Heer ons zo'n uitstorting geven en het resultaat kan zijn dat duizenden zich in het bloed van Jezus kunnen werpen, zodat de heiligen in hun geloof kunnen worden bevestigd en trouw kunnen blijven aan de dierbare oude Bijbel, het woord van God, en staan op de belofte; moge God jullie allen zegenen. [714]

(Archief Unie van Baptisten in Nederland, , inventaris nr. 136 / S). Daarvoor was hij officier van het Leger des Heils. Na zijn dood in 1914 wordt vermeld dat hij bijna dertig jaar in allerlei functies in dienst van de Heer was geweest (E. Suikerbakker, Uit de gemeenten - Patterson, *De Christen* 33/1403, 20 maart 1914, p. 93) . De Wilde werd predikant van de baptistenkerk in Sneek in 1903. Tijdens zijn verblijf in Sneek assisteerde hij in Harlingen, waar hij elke twee weken voorging. Gerrit de Wilde was getrouwd met Johanna Schülting. Het echtpaar had twee pleegkinderen.

[709] Brief van G. de Wilde aan een "Geliefde broeder in Christus", Sneek 5 januari 1909. Aanwezig in het archief van de "Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland" in het Rijksarchief te Utrecht, inventarisnr. 118.

[710] Een bewogen verslag van zijn afscheid op 18 juli 1909 staat vermeld in *De Christen* 28/1166, 2-9-1909, p. 378-379.

[711] *De Christen*, 28/1170, 30-9-1909, p. 311 welke citeert uit *De Telegraaf* van 8-9-1909.

[712] New Jersey Historical Records Survey Project, *Inventory of the Church Archives of New Jersey: : Baptist Bodies*, 1938, Newark, New Jersey: The Historical Records Survey Vol. 1, nr. 201 p. 81.

William Nelson , Charles Anthony Shriner, *History of Paterson and Its Environs (the Silk City): Historical-Geographical-Biographical, Volume II*, New York/Chicago: Lewis Historical Publishing Co., 1920, p. 488. https://archive.org/details/historypaterson00shrigoog/page/n153

[713] Zie: https://www.victorytempleuhc.org/

[714] Baptist World Alliance, *Second Congress, Philadelphia, June 19-25, 1911: Record of Proceedings*, Philadelphia, Pa., Harper & Brother Company, for the Philadelphia Committee, 1911, p. 50-51. Tijdens deze conferentie vertegenwoordigde Gerrit de Wilde de Unie van Baptistengemeenten in Nederland. Hij sprak deze groet namens Nederland uit op maandag 19 juni 1911. Een verslag hiervan inclusief zijn toespraak van drie minuten is gepubliceerd in *De Christen*, 30/1265, 27 juli 1911, p. 237.

Na het vertrek van De Wilde uit Sneek in 1909 bereikte het conflict tussen de aanhangers en tegenstanders van de zogenaamde "Geestesbeweging"[715] spoedig haar hoogtepunt. Sommigen van de aanhangers in Sneek werden berispt door de oudsten en tenslotte verlieten tien mensen de gemeente om een onafhankelijke Pinkstergroep te beginnen. [716] In Harlingen verlieten zes leden de gemeente.[717] Op 28 oktober 1909 was de zogenaamde "Berlijnse verklaring"[718] het hoofdartikel in het officiële Baptisten-tijdschrift *De Christen*. Dezelfde editie bevatte eveneens een serie waarschuwingen om zich niet in te laten met deze beweging, waarbij toegevoegd werd: "*De vruchten dier beweging, die men op bedenkelijke en schijnbaar zeer ernstige wijze tracht ingang te doen vinden, zijn van zeer droevigen aard.*"[719]

Tijdens de Algemene Vergadering van de Unie op 13 juli 1911 te Stadskanaal, wierp B. Roeles uit Deventer, die Gerrit de Wilde op 25 januari 1903 in Zutphen had gedoopt en nog steeds nauw contact met hem onderhield [720], de vraag op hoe Baptisten zich op moesten stellen tegenover de Pentecostalen. Na een emotionele discussie werd de volgende motie aangenomen:

> Gehoord hebbende de toelichtingen aangaande het karakter en de openbaring der zogenaamde. tongen- of geestesbeweging, acht de Vergadering, dat wij ons van alle gemeenschap met die richting geheel en beslist behooren verre te houden. [721]

Men betwijfelde of de doop van de Pentecostalen acceptabel was, maar er werd op dit punt geen beslissing genomen. Op 11 juli 1912 presenteerde F.J. van Meerlo een uiterst kritische studie over de Pinksterbeweging aan de Algemene Vergadering van de Unie te Amsterdam. Na zijn toespraak stelde K. Kuipers voor om de lezing in een apart boekje te laten drukken met een oplage van 100.000 (!). Dit voorstel werd onder luid applaus aangenomen. [722] De volgende veertig jaar werd de

---

[715] De ongebruikelijke benaming "Geestesbeweging" om te verwijzen naar de Pinksterbeweging verscheen voor het eerst in verband met de conflicten in Sneek en Harlingen in: Broederlijke waarschuwing, *De Christen* 28/1174, 28 oktober 1909, p. 343. De term werd later overgenomen door J. van Dam, *Geschiedenis van het Baptisme in Nederland*, Bosch en Duin: Unie van Baptisten, 1970, p. 111. De tweede editie van dit laatst vernoemde boek vermeldde wel "Pinksterbeweging" in plaats van "Geestesbeweging".

[716] W.J. Wielinga, Uit de gemeenten - Sneek, *De Christen* 28/1176, 11 november 1909, p. 359 & 28/1179, 2 december 1909, p. 380.

[717] H.J. de Vries, Uit de gemeenten - Harlingen, *De Christen* 28/1177, 18 november 1909, p. 366. In dit verslag noemde De Vries de Pinksterbeweging "een besmettelijke ziekte".

[718] De Berlijnse verklaring (Duits: Berliner Erklärung) was een theologische verklaring in 1909 van 56 toonaangevende evangelische theologen in Duitsland. De verklaring veroordeelt de Duitse pinksterbeweging die twee jaar eerder in Kassel was begonnen. Daarin stond dat de pinksterbeweging 'niet van bovenaf, maar van onderaf' was. Voor meer informatie zie: Hocken, Peter D., "Berlin Declaration". In Stanley M. Burgess (ed.). *The new international dictionary of Pentecostal and charismatic movements* (Rev.sed and expanded ed.). Grand Rapids, Michigan.: Zondervan Pub. House, 2002, p. 371.

De volledige verklaring is te downloaden op: https://web.archive.org/web/20110725170310/http://www.cgmuelheim.de/fileadmin/downloads/PDF/Erkl_rung_GV_MV_endg.pdf

[719] B. Planting & N. van Beek, Broederlijke waarschuwing, *De Christen* 28/1174, 28 October 1909, p. 343.

[720] Twee brieven van G. de Wilde aan B. Roeles zijn bewaard gebleven in het archief van de Unie. In deze brieven reflecteert De Wilde op de discussie over de Pinksterbeweging in de Algemene Vergadering van de Unie in juli 1911. De brieven bevestigen dat G. de Wilde trouw bleef aan zijn overtuiging dat de Pinksterbeweging een werk van God was, ook in de tijd dat hij predikant was in Patterson. (G. de Wilde, Brieven aan B. Roeles, Patterson 15 augustus 1911 en 24 november 1911, Rijksarchief te Utrecht, inventaris nr. 151).

[721] Verslag van de 31e Algemene Vergadering 12-13 juni 1911 te Stadskanaal, *De Christen* 30/1266, 3 augustus 1911, p. 245.

Een van de mannen die negatief verslag deed over de Pinksterbeweging, was de Duitse predikant Karl Mascher uit Steglitz, de plaats waar Jonathan Paul werkte. Anderen die de Pinksterbeweging afzwoeren, waren F.J. van Meerlo uit Amsterdam en K. Kuipers uit Haulerwijk. Volgens Kuipers impliceerde de motie die was aangenomen dat de doop door onderdompeling uitgevoerd door Pinkstergelovigen niet kon worden aanvaard.

[722] Verslag van de 32e Algemene Vergadering van de Unie op 10-11 juli 1912 te Amsterdam, *De Christen* 31/1318, p. 244.

De lezing van F.J. van Meerlo (predikant van de Baptistengemeente in de Kerkstraat in Amsterdam) werd gepubliceerd in hun tijdschrift *De Christen* 31/1319, 9 augustus 1912, p. 249-252 & 31/1320, 16 augustus 1912, p. 258-

Pinksterbeweging door de Baptisten voornamelijk als sekte bestempeld en genegeerd. Het voorstel van 1911 werd stringent nageleefd.

De campagnes van Zaiss en Osborn in de jaren vijftig wekten weer een heftige controverse op. Deze generatie van Baptisten reageerde echter minder spastisch en stond meer open voor wat God te zeggen had door de manifestaties die toen plaatsvonden. In lijn met de Reformatorische reacties, onderstreepten de publicaties van de Baptisten over de dienst der genezing, dat hier niet te veel nadruk op moest worden gelegd en dat het nooit uitgevoerd moest worden op de wijze waarop bijvoorbeeld Osborn dat deed.[723] In 1958 schreef Ds. J. Louw, die door sommigen beschouwd werd als de eerste Nederlandse Baptistische theoloog, een serie van drie artikelen over de Pinksterbeweging waarin hij in het bijzonder inging op haar eschatologie.[724] Louw gaf toe dat het zeer waarschijnlijk was dat boze machten de Pinksterbeweging hadden geïnfiltreerd; niettemin merkte hij op dat de Baptisten de laatste waren om Pinkstergelovigen uitsluitend te beoordelen op basis van hun symptomen, fouten of extremiteiten en voegde hieraan toe:

> Laat echter de voorzichtigen – als ik die groep zo eens mag aanduiden – zich niet doof houden voor de vraag: ontbreekt ons ook iets? Wordt hier wellicht een manco in onze gemeenten en in ons persoonlijk leven openbaar? Neen, niet dat het juist dat is, wat de anderen pretenderen te bezitten, maar een tekort dat om vervulling vraagt, al is het dan ook een andere vervulling dan de Pinkstergemeenten de zielen aanbieden. [725]

Ds. Louw erkende dat de geestelijke gaven een aanwinst waren in de vroege gemeente en een belangrijke eschatologische functie hebben. [726] In 1961 werd het Baptisten Seminarium "De Vinkenhof" onverwachts op een zeer directe wijze geconfronteerd met de Pinksterboodschap. Een van hun veelbelovendste studenten, Dick Voordewind (geboren 1937) ontving na twee dagen en nachten van gebed op 16 januari 1961 de doop in de heilige Geest. Met de ijver van een nieuwe bekeerling begon hij deze ervaring uit te dragen in nogal absolute bewoordingen.

Natuurlijk veroorzaakte dit de nodige beroering in de tamelijk gesloten gemeenschap van het Baptisten internaat. Hun rector Jannes Reiling (1923-2005) deed zijn uiterste best de storm te stillen, maar tenslotte was hij van mening dat hij geen andere keuze had dan de Algemene

---

260. In 1914 werd dit gepubliceerd in een apart boekje, dat overigens werd geplaatst op dezelfde paginawaar twee herdenkingsaankondigingen stonden betreffende de dood van ds. Gerrit de Wilde (*De Christen* 33/1403, 20 maart 1914, p. 96); een tragisch toeval. Het boekje van 16 pagina's had voornamelijk betrekking op de persoonlijke ontmoeting en negatieve ervaringen van Van Meerlo tijdens een bezoek aan de Pinkstergemeente in Amsterdam. (F.J. van Meerlo, *Over de Pinkster- van Tongenbeweging Unie van Baptisten Gemeenten*, 1914 - zie ook Hoofdstuk 2). Ds. Louw schreef later dat er niet zoveel boekjes waren uitgegeven als oorspronkelijk was voorgesteld (Ds. J. Louw, De Pinksterbeweging, *De Christen* 75/3438, 3 oktober 1958, p. 5).

[723] Na de campagne van Osborn in 1958 publiceerde S. Zijlstra, predikant van de Baptistengemeente in Eindhoven een boekje van 13 pagina's met de titel *Gedachten over: Wat zegt de Heilige Schrift betreffende ziektegenezingen en valt genezing ook onder de verzoening?*. In dit boekje ageerde hij nadrukkelijk tegen de stelling dat gelovigen altijd genezing kunnen verwachten. (Archief van Unie van Baptistengemeenten in Nederland in Rijksarchief te Utrecht, inventaris nr. 943). In 1959 werd een reeks van drie artikelen over gebedsgenezing gepubliceerd door B. Posthumus, predikant van de Baptistengemeente in Rotterdam-Zuid, die in grote lijnen dezelfde mening verkondigde als Zijlstra (Ds. B. Posthumus, De Gebedsgenezing, *De Christen* 76/3459, 27 februari 1959, p. 6 / 76/3460, 6 maart 1959, p. 6-7 / 76/3461, 13 maart 1959, p.7-8).

[724] Ds. J. Louw, De Pinksterbeweging – eerst een woord ter oriëntering. *De Christen* 75/3438, 3 oktober 1958, p. 5-6 / De Pinksterbeweging II, *De Christen* 75/3439, 10 oktober 1959, p. 6-7 & De Pinksterbeweging III, *De Christen* 75/3440, 17 oktober 1958, p. 5-6

[725] Ds. J. Louw, De Pinksterbeweging, *De Christen* 75/3438, 3 oktober 1958, p. 6.

[726] Dit is zijn belangrijkste argument in het tweede en derde deel van zijn serie over de Pinksterbeweging. Ds. Jan Louw (1887-1969) was van 1912 tot ongeveer 1953 zelf baptistenpredikant en werd gerespecteerd als een autoriteit op het vakgebied ecclesiologie. Na zijn pensionering neigde hij meer naar de mystieke en charismatische kant van het christendom (persoonlijk interview met prof. J. Reiling te Bilthoven, 7 september 1987).
Voor meer biografische informatie over ds. Jan Louw: J. Reiling, Louw, Jan, in: Kerkhistorisch Gezelschap in Nederland, *Biografisch lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme- Deel IV*, , 1998, Kampen: J.H. Kok, p. 318-319. Ook digitaal beschikbaar Resources Huygens ING.

Vergadering voor te stellen om Dick Voordewind de status van student van de Unie te ontnemen. Dit voorstel werd op de vergadering van 3 mei 1961 aangenomen. Het incident echter deed Reiling, die tot nu toe weinig contact had met de Pinksterbeweging, bewust doen worden dat de Baptisten over de Pinkstergroepen moesten nadenken. Datzelfde jaar schreef hij:

> De vraag klemt. Onze beweging is – om 't zo maar eens te zeggen – een beweging van geordend christendom. *Beweging* zowel als ordening in en van de gemeente liggen ons na aan het hart. Maar beide moeten elkaar constant in evenwicht houden. Beter gezegd: het evenwicht tussen beide moet voortdurend bewaard worden. Waar de beweging het een en al wordt, leidt de gemeente schade. Dat is het ook wat ons tegenover de pinksterbeweging altijd gereserveerd en vaak afwijzende doet zijn. Maar waar de ordening de overhand neemt, daar leidt de gemeente ook schade. Daar wordt de beweging gestremd, het getuigenis verzwakt en de blijdschap gedempt. *Wij zijn voortdurend in gevaar in de ordening verstrikt te raken, omdat de ordening een altijd hanteerbare zaak is*. Ik geloof dat het appèl van de pinksterboodschap aan de Baptisten gemeenten van Nederland hierin is gelegen, dat we beweging-in-ordening moeten blijven. [727]

In zijn boek *Gemeenschap der Heiligen* gaf Reiling een theologische beschouwing over de gaven van de Geest waarin hij open bleek te staan voor een voorzichtige toepassing van deze gaven in de kerk. [728] In het begin van de jaren zestig stond ds. Marius de Jong, een Baptisten evangelist en predikant uit Enschede, in nauw contact met de Pinksterbeweging. Toen hij echter ruimte gaf om de geestelijke gaven in zijn gemeente te laten functioneren, waaronder het gebed om de doop in de Heilige Geest met handoplegging, ontstond er een controverse. In 1965 werd door stemming besloten, dat hij niet meer kon functioneren als predikant voor deze gemeente.[729]
Datzelfde jaar hield de Baptisten-historicus ds. J. van Dam een lezing in Friesland over het onderwerp "Oefent de Pinksterbeweging invloed uit in onze gemeenten?", die later gepubliceerd werd in twee artikelen in De Christen. Hoewel hij eigenlijk geen antwoord gaf op de vraag die opgeworpen werd in de titel en de beweging weerlegde met enkele klassieke argumenten, merkte hij op dat de Doopsgezinden en Baptisten de natuurlijkste gesprekspartners waren voor de Pentecostalen en concludeerde vetgedrukt in zijn slotzinnen:

> Een confrontatie met de pinksterbeweging: dat is intussen wel de bedoeling van de door ons gemaakte opmerkingen geweest. Die confrontatie kan zegenrijk zijn. Voor de pinksterbeweging en voor onszelf**.** [730]

---

[727] J. Reiling, Pinksterboodschap en het probleem van de Pinkstergroepen, *De Christen* 78/3577, 2 juni 1961, p.3. Dit artikel reageerde op de eerder besproken adhesiebetuiging van de groep predikanten uit Baarn op het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk (cf. 4.4.1), die ook was ondertekend door vier baptistenpredikers (ds. Bakker, ds. M. de Jong, ds. A.H. Agtereek en ds. J. Wolters).

[728] J. Reiling, *Gemeenschap der Heiligen*, Carillon-Reeks deel 33, Amsterdam: W. ten Have, 1964, p. 118-127.
J. Reiling was nauw betrokken geweest bij de O.R.v.K. In 1961 werd hij secretaris van hun commissie van Faith & Order. Naar aanleiding van deze confrontatie schreef hij dit boek. Van bijzonder belang is het slotgedeelte, waarin hij een oproep doet voor een charismatische eenheid, die ook een geïnstitutionaliseerde eenheid zou moeten impliceren (p. 150-154).

[729] Op zondag 9 mei 1965 werd een enquête gehouden in de baptistengemeente in Enschede. De leden werd gevraagd om te reageren op de vraag of ze wilden dat de geestelijke gaven op deze manier werden uitgeoefend. Het resultaat van de nquête was dat 120 negatief en 80 positief reageerde. (Archief Unie van Baptistengemeenten op Rijksarchief Utrecht, inventaris nr. 157). De brief van ds. M. de Jong aan zijn gemeente, waarin hij op dit negatieve resultaat reageerde, werd gepubliceerd in *Kracht van Omhoog* (M. de Jong, Morgen zie ik u weer!, *Kracht van Omhoog* 28/25, 18 juni 1965, p.16 -18). In 1987 werd de relatie tussen de baptistengemeente Enschede en ds. M. de Jong volledig hersteld en werd hem gevraagd opnieuw in hun kerk te prediken.

[730] J. van Dam, Heeft de Pinksterbeweging invloed in onze gemeenten? *De Christen* 81/3805, 29 oktober 1965, p. 5.
Deze lezing werd oorspronkelijk gehouden tijdens de Friese Raad Conferentie in februari 1965 en werd in twee delen gepubliceerd in *De Christen* 81/3804, 29 oktober 1965, p. 1 & 81/3805, 29 oktober 1965, p. 3-5.

De reorganisatie van de Broederschap van Pinkstergemeenten motiveerde in 1967 J. Reiling een verdere toenadering voor te stellen. In een kort artikel getiteld "Samen met Pinksteren?" stelde hij voor:

> Zou het nu niet eens mogelijk zijn dat wij ons met hen in gesprek begeven? En zouden we niet moeten proberen om, wanneer wij zelf tot aansluiting bij de nieuwe raad van kerken in Nederland zouden besluiten, ook voor de Broederschap van Pinkstergemeenten toelating te verkrijgen indien zij dat wensen? Want dopersen en pinksterbroeders zijn familie. Misschien neemt de Unie-Commissie eens het initiatief tot een ontmoeting. Een klein stukje oecumene in de praktijk. [731]

Dick Voordewind, die inmiddels tot algemeen voorzitter van de Broederschap was benoemd reageerde door een interview met Jannes Reiling te publiceren en in twee delen te publiceren in de serie "Tussen Kerk en Pinksteren" in het tijdschrift *De Pinksterboodschap* van maart en april 1967. [732] Toen Reiling in dit interview gevraagd werd, welke praktische stappen moesten worden ondernomen om de twee kerkgenootschappen dichter tot elkaar te brengen, reageerde hij:

> Laten we eerst, voordat wij denken aan praktische stappen, met elkaar praten om te zien in hoeverre wij elkaar verstaan. Dan ben ik er stellig van overtuigd, als wij in alle rust en zonder zucht om naar enigerlei kant gelijk te willen hebben en ons daarbij ook openstellen voor de leiding van de Heilige Geest, dat het zal blijken, dat wij veel met elkaar gemeenschappelijk hebben. [733]

De onmiddellijke aanleiding tot de dialoog met de Broederschap was echter het verzoek van de Baptistengemeente van Eindhoven om nauwere banden aan te knopen met soortgelijke denominaties of groepen. Na een langdurige discussie werd het volgende voorstel aangenomen:

> De Algemene Vergadering in vergadering bijeen te Hengelo op 16-5-1968 nam met voldoening kennis van de door de Commissie der Unie aangevende pogingen om tot een gesprek te komen met kerk- en geloofsgemeenschappen, die leven uit hetzelfde persoonlijke geloof in de Heer Jezus Christus en draagt de Commissie der Unie op op deze weg voort te gaan en de gemeenten voorzover nuttig en nodig over de resultaten zo veel mogelijk te informeren. [734]

In december 1968 kregen de Broederschap, de Vergadering van Gelovigen en de Vrije Evangelische Gemeenten het verzoek of ze geïnteresseerd waren in een gesprek met de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland. Toen de Broederschap op positieve wijze reageerde werden de commissieleden C. Mostert, Th. van der Laan en J. Bouritius afgevaardigd om het initiatief te nemen voor een eerste gesprek. [735] De eerste ontmoeting vond plaats op 13 juni 1969 te Amersfoort. De delegatie van de Broederschap bestond ook uit drie van hun leden van de Uitvoerende Raad, en wel J.J. Frinsel, J. Verwoert en D. Voordewind. Ze stemden overeen dat hun belangrijkste gemeenschappelijke basis hun persoonlijk geloof in de persoon en het werk van Jezus Christus was, hetgeen leidt naar de gemeente. Als conclusie werd genotuleerd:

---

[731] J. Reiling, Nader Bezien - Samen met Pinksteren, *De Christen* 83/3898, 15 september 1967, p. 5.

[732] D. Voordewind, Tussen Kerk en Pinksteren - In gesprek met de Baptisten, *De Pinksterboodschap* 9/3 maart 1968, p. 9-10 en 9/4, april 1968, p. 9-10.

[733] J. Reiling, *De Pinksterboodschap* 9/4, april 1968, p. 10.

[734] Notulen van de 88e Algemene Vergadering van de "Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland", 16-18 mei 1968 te Hengelo, p. 3 (Archief Unie, Rijksarchief te Utrecht, inventaris nr. 26).

[735] Notulen van de "Commissie der Unie" 13 januari 1969 te Zwolle, p.7, agenda nr. 8 - Allerlei zaken. (Archief Unie, Rijksarchief Utrecht, inventaris nr. 26 - bestand 24). Destijds trad C. Mostert op als voorzitter en Theo van der Laan als secretaris van de Commissie van de Unie. Terloops zij vermeld, dat ds. Theo van der Laan geen familie is van de auteur van dit proefschrift.

> De conclusie van het gesprek is dat er niet alleen een bereidheid was om te luisteren, maar er is ook het besef van dezelfde Heer en dezelfde zaak te dienden. Allen zijn van mening dat het gesprek voortgezet moest worden. [736]

Naarmate men voortging met deze ontmoetingen werd het spoedig duidelijk dat men de basis voor dit gesprek moest verbreden en met toestemming van het Commissie der Unie besloot men een zogenaamde "oriëntatie-conferentie" te organiseren, waarin 15 Baptisten- en 15 Pinkstervoorgangers van elke denominatie zouden deelnemen. Het programma voor deze dag werd samengesteld met wederzijdse instemming en aan alle deelnemers werd enige basisinformatie gezonden over de ander groep samen met een uitnodiging. Deze unieke bijeenkomst die “Dag van Samenspraak” werd genoemd vond plaats op zaterdag 14 februari 1970 in de Baptistenkerk te Arnhem; 14 Baptisten- en 12 Pinkstervoorgangers waren aanwezig. [737] In de ochtend-bijeenkomst gaf D. Voordewind een uiteenzetting over “de identiteit van een Pinkstergemeente”, waarna J. Bouritius een inleiding hield over “de baptistengemeenten in Nederland”, waarin hij uitvoerig inging op hun pneumatologie. In de middagsessie werd iedereen verdeeld in drie discussiegroepen. Iedere groep besprak een specifiek onderwerp. Naderhand werden de verslagen van de discussiegroepen met elkaar gedeeld in een plenaire zitting. In de eerste groep waarin gediscussieerd was over "De Gemeente", viel de opmerking dat Pentecostalen minder zeker waren over hun gemeenschappelijk geloof als ze in groepsverband waren. Het werd duidelijk dat er soms sprake was van een Babylonische spraakverwarring in deze eerste ontmoeting tussen Baptisten en Pentecostalen. Men was het erover eens, dat een voortgaande dialoog nodig was om elkaar beter te verstaan. De tweede groep had het onderwerp "Het werk van de Heilige Geest" onder de loep genomen. Tot hun eigen verbazing ontdekten ze dat ze overeenstemden in de hoofdzaken, hoewel enkele verschillen bleven. De Baptisten benadrukten het voortgaande werk van de Heilige Geest, waarbij de waterdoop en de Geestesdoop niet van elkaar gescheiden konden worden, terwijl de Pentecostalen de doop in de Geest beschreven als een onderscheidende en niet voor herhaling vatbare gebeurtenis. Dientengevolge ontkenden de Baptisten dat het spreken in tongen het uiterlijke teken was van de doop in de Heilige Geest. Groep drie wisselde van gedachten over "Evangelisatie", waarin geen belangrijke verschillen werden genoteerd.[738] De secretaris van de Unie van Baptisten Th. van der Laan zag in het Baptisten tijdschrift *De Christen* op de ontmoeting terug met de woorden:

> Het verheugende in deze gedachtewisseling was dat men zich als broeders in Christus aan elkaar durfde toe te vertrouwen zodat er niet tijdens het gesprek allerlei deuren dicht gingen. Men kon over de verschillen spreken zonder de liefde en de achting voor elkaar te verliezen. Wie zichzelf en de kerkgeschiedenis kent zal begrijpen dat de deelnemers dankbaar en blij naar hun gemeente teruggingen. … Algemeen was de gedachte dat deze conferentie op de een of andere manier een gevolg zal hebben. [739]

---

[736]Rijksarchief Utrecht, Archief Unie Document 228/69, Aantekeningen van een samenspreking tussen vertegenwoordigers van de Uitvoerende Raad van de Broederschap van Pinkstergemeenten en van de Commissie der Unie.

[737] Om verschillende redenen moesten enkele van de uitgenodigde predikanten c.q. voorgangers annuleren, onder wie J.J. Frinsel, die op dat moment de algemeen voorzitter van de Broederschap was. In de ochtend werd de vergadering geleid door C. Mostert, in de middag door A. van Polen. De volgende predikanten waren aanwezig:

Baptisten: J. Bouritius, F.G.J. Hofhuis, E.J. Huizing, F.E. Huizinga, Th. van der Laan, C. Mostert, B. Posthumus, O. Oldenburger, J. Schuil, H. Sikkema, H.J. Stukker, P.v.d. Werf, C. van Wier en G. Vegter.

Pinkstermensen: K. van Balen, W. van Beek, J.W. Embregts, G.E. Johansson, A. van Polen, J. Pijpker, T.J. de Ruiter, M. v.d. Sluijs, J. Versteeg, J. Verwoert, D. Voordewind en P. van der Woude.

[738] Verslagen van Rapporteurs, Oriëntatieconferentie 14 februari 1970, p.1-3.

(Archief Unie van Baptisten, Rijksarchief Utrecht inventaris nr. 301; dit bestand bevat de verzameling Unie-documenten met betrekking tot de dialoog met de Broederschap).

[739] Th. van der Laan, Pinkster- en baptistenvoorgangers hielden conferentie, *De Christen* 85/9, 27 february 1970, p. 4.

F.E. Huizinga, destijds Baptistenvoorganger te Hengelo, sprak van een broederlijke en open sfeer en gaf zijn wens voor een nauwer contact uit met de woorden:

> In Gods tuin bloeien vele bloemen en het zou verarming betekenen als wij alleen maar geraniums zouden begeren. Moge de Geest ons voorbij leiden aan de klippen van sektarisme en beginselloosheid. [740]

De kleinere ad hoc commissies van drie afgevaardigden van ieder kerkgenootschap, kwam van 1969 tot 1971 ongeveer zes keer bijeen. [741] Op 5 februari 1971 stelde zij de volgende gemeenschappelijke verklaring voor:
1. De Commissie der Unie en de Uitvoerende Raad van de Broederschap zullen hun gemeenten adviseren om contact met elkaar te zoeken als beide denominaties gemeenten hebben in dezelfde stad of hetzelfde gebied. Plaatselijk en regionaal moet onderzocht worden op welke concrete wijze samenwerking en overleg mogelijk is. De gemeenten zullen verslag moeten geven binnen een periode van twee jaar aan hun Raden over de resultaten van deze contacten.
2. De Alliantie van Vrije Evangelische Gemeenten", de "Broederschap van Pinkstergemeenten" en de "Unie van Baptistengemeenten" zullen de totstandkoming van een kleine studiecommissie moeten overwegen, bestaande uit twee leden van elke denominatie, dat zal bestuderen of er voldoende vooruitzichten zijn om te komen tot een adviserende organisatie die blijvend bepaalde pogingen zoals evangelisatie, onderwijs, uitwisseling van jeugdwerk, uitwisseling van informatie met redactionele doeleinden etc. zal stimuleren.[742]

De Commissie der Unie besloot echter dat voorlopig alleen het eerste voorstel acceptabel was; als de samenwerking zich op positieve wijze zou ontwikkelen op plaatselijk of regionaal niveau, zou het tweede doel binnen bereik komen.[743] Aan alle Baptistengemeenten die aangesloten waren bij de Unie werden brieven verzonden, waarin het eerste voorstel werd medegedeeld, met de toevoeging dat dit op plaatselijk niveau geen schade mocht toebrengen aan de contacten die reeds gelegd waren met de Vrije Evangelische Gemeenten. In zeventien plaatsen waren zowel Unie- als Broederschapsgemeenten, maar in geen van deze resulteerde de oproep in een of andere dialoog of samenwerking op plaatselijk niveau. De ontmoeting tussen de Nederlandse Baptisten en de Pentecostalen kwam even snel tot een stilstand als deze was begonnen. In 1972 schreef F.E. Huizinga, die inmiddels de voorzitter van de Commissie der Unie was geworden, een vriendelijke brief aan Voordewind, waarin hij zich afvroeg waarom er niets was gebeurd sinds hun vergadering in februari 1970 in Arnhem. [744] Weer eens deed hij een oproep tot een hechtere gemeenschap, aangezien er geen fundamentele verschillen tussen hen bestonden. De aanvankelijke ijver voor een hechtere gemeenschap veranderde in een formele vriendelijkheid. Enkele jaren werden er afgevaardigden gezonden naar hun wederzijdse Algemene Vergaderingen. In 1980 wees H. Ploeger, uitgever van *De Christen*, nog op de overeenkomsten tussen het stichten van een Baptistengemeente versus een Pinkster- of Volle Evangelie Gemeente.[745]

---

[740] F.E. Huizinga, Ontmoeting in Arnhem, *De Christen* 85/9, 27 February 1970, p. 5.

[741] De archiefstukken zijn niet helemaal duidelijk op dit punt, omdat van deze gezamenlijke vergaderingen c.q. ontmoetingen geen notulen zijn gemaakt. In ieder geval zijn de ad hoc commissies met elkaar in gesprek gegaan op 13-6-1969, 10-11-1969, 14-2-1970 (oriëntatie-conferentie), 25-5-1970, 5-2-1971 en 11-6-1971.

[742] U.C. 70/71, brief van Th. van der Laan aan Unie Commissie, Arnhem 23 februari 1971.

[743] Notulen van de Unie Commissie, bijeen op 2 maart 1971 te Arnhem, p. 5 (agenda nr. 8).

Tijdens hun vergadering van 14 juni 1971 werd besloten dat de ad hoc commissie voor de relatie met de Pinksterbeweging samen met de Broederschap en de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten een rapport zou opstellen waarin de overeenkomsten en verschillen zouden worden onderzocht (notulen van de 'Unie Commissie", 14 juni 1971 te Zwolle, p. 1 - agenda nr.4)

[744] F.E. Huizinga, brief aan D. Voordewind, Hengelo 5 augustus 1972.

[745] H. Ploeger, Hoe ontstaat en werkt een Volle Evangelie Gemeente ?, *De Christen* 95 / 28-29, 11/18 juli 1980, p. 5.

In 1965 schreef Ploeger nog een zeer negatief artikel over de Pinksterbeweging *De Christen*, 12 maart 1965, waarop J.E.v.d. Brink reageerde in zijn rubriek: "Pinksteren in de Pers", *Kracht van Omhoog* 28/23, 21 mei 1965, p. 17.

Anno 1988 is er nauwelijks van enig contact sprake; een brief van de Algemeen Secretaris van de Broederschap met de aanzet de dialoog weer op gang te brengen, werd nooit beantwoord. [746]
Vanaf de tijd dat de Unie zich terugtrok uit de Oecumenische Raad van Kerken in 1963, veranderde deze langzamerhand in een introverte en behoudende denominatie. In 1986 werd Drs. Theo van der Laan, die 25 jaar lang had gefungeerd als hun Algemene Secretaris, doopsgezind predikant, gedeeltelijk omdat hij niet langer opgewassen was tegen de oppositie tegen zijn oecumenische inspanningen. [747] De fundamentalistische evangelische vleugel schijnt de overhand te krijgen. Prof. J. Reiling sprak van een toenemend gevoel van vrees en terughoudendheid.[748] Een grondiger en doortastender dialoog met de Pentecostalen zou de onderlinge sfeer hebben kunnen veranderen, maar het eerste stadium van kennismaking, informatie en uitwisseling werd nooit voortgezet door een tweede stadium van inhoudelijke dialoog. Ontmoetingen waarin met elkaar gezongen, gebeden, gevierd zou zijn samen met gezamenlijke Bijbellezing en bespreking was een mooie volgende stap geweest. Daarna had men eventueel kunnen nadenken over concrete samenwerking op landelijk en lokaal niveau. Bijvoorbeeld uitwisseling van docenten of gezamenlijke evangelisatie of samenwerking op het zendingsveld.
Het lijkt het moeilijk om de oorzaken te duiden, die de plotselinge afkoeling verklaren. De volgende suggesties zijn misschien een gedeeltelijke verklaring:

1. De Commissie der Unie trachtte iets te voortvarend aan de opdracht tegemoet te komen om tot een hechtere relatie te komen met soortgelijke denominaties. Bijna gelijktijdig werden er contacten gelegd met de Vrije Evangelischen, de Vergadering van Gelovigen en de Pentecostalen. Het bleek heel moeilijk te zijn om drie pijlen tegelijkertijd met dezelfde boog af te schieten. Toen men aan de Baptistengemeenten vroeg om op plaatselijk niveau samenwerking te zoeken met de Broederschapsgemeenten, waren sommige Baptistengemeenten reeds in beslag genomen in het opbouwen van een relatie met de Vrije Evangelischen. Hierdoor kon in een aantal gevallen niet aan het verzoek van de Commissie der Unie tegemoet worden gekomen. [749]
2. Er was te weinig bereidheid tot oprechte betrokkenheid. De conclusie dat er geen fundamentele verschillen zijn was op zich juist. Deze vaststelling geeft een wederzijdse verplichting om te zoeken naar een meer zichtbare eenheid zowel op plaatselijk als landelijk niveau. De Baptisten hadden gebaat kunnen zijn met een beter begrip en integratie van de geestelijke gaven in het dagelijks leven van de gemeente. De Pentecostalen hadden verrijkt kunnen worden door van de Baptisten te leren een hechte samenhangende kerkelijke structuur op te zetten en een gezond evenwicht te vinden tussen ambtsdragers en leken ingebed in het priesterschap van alle gelovigen.
3. De discussie was te rationeel. Een dialoog tussen Christenen, die dezelfde Heer dienen kan niet blijven bij het simpelweg erkennen van de verschillen en het daarbij te laten. Als we bijvoorbeeld praten over de doop in de Heilige Geest, dan volstaat het niet om hier slechts een verstandelijk begrip van de krijgen. Voor Pinkstergelovigen is dat een baanbrekende ervaring, een beleving. Om deze reden moet een dialoog met de Pentecostalen altijd samengaan met gezamenlijk gebed, met lofprijzing en aanbidding en met het luisteren naar wederzijdse getuigenissen.
4. De Pentecostalen toonden zelf nauwelijks enig initiatief. Tijdens de hele dialoog reageerden ze slechts op de voorstellen van de Unie. Toen men de Baptistengemeenten verzocht contacten op plaatselijk niveau te zoeken, zond de Broederschap geen brief hierover uit aan hun gemeenten en deed over het algemeen weinig om dit initiatief te stimuleren, dat men toch met wederzijdse instemming aan elkaar had beloofd. Deze terughoudendheid droeg

[746] Brief van Paul van der Laan in zijn functie als algemeen secretaris van de Broederschap aan het bestuur van de Unie van Baptisten Gemeenten in Nederland, Nieuwegein: 17 oktober 1986.
[747] Teun van der Leer, Baptistenpredikant Van der Laan wordt doopsgezind, *Trouw*, 22 August 1986, p. 2.
[748] Prof. J. Reiling, Persoonlijk interview te Bilthoven 7 september 1987.
[749] Dit probleem werd onderkend door het Unie Commissie en meegedeeld aan de Broederschap. Dit was de reden voor de beslissing om Baptistengemeenten te vragen om nauwer met elkaar samen te werken op lokaal niveau . (Th. Van der Laan, Brief aan de Broederschap 12 maart 1971, Archief Unie op Rijksarchief Utrecht, inventaris nr. 301).

> ertoe dat zij niet van opdringerigheid konden worden beschuldigd, maar ontmoedigde uiteindelijk hun eigen achterban om op plaatselijk niveau hierbij betrokken te raken.

Hoewel het resultaat van de dialoog nogal teleurstellend lijkt, was deze wel van nut om het imago van saaiheid en droogheid dat Baptisten bij Pentecostalen hebben te veranderen. De Baptisten worden in de toekomst stellig vaker geconfronteerd met het appèl van de Pinkstergroepen. Daarvoor lijken de theologie en de spiritualiteit te veel op elkaar. Verschillende Unie-gemeenten proberen het gebruik van de geestelijke gaven te integreren in hun gemeenteleven. [750] Het Pinkster liederenboek *Opwekkingsliederen* wordt in veel Unie gemeenten gebruikt en in enkele gevallen is het zelfs het enige liederenboek waaruit wordt gezongen. De overgang van een Baptistengemeente naar een Pinkstergemeente of vice versa schept in de regel weinig problemen.[751] Om deze reden lijkt het wenselijk en nuttig de dialoog van de begin jaren zeventig nieuw leven in te blazen op basis van ons wederzijds verlangen om tot een volle manifestatie van de gemeente van Jezus Christus te komen.

[750] Anno 1988 in de Baptistengemeenten in Ede en Harderwijk (Interview Prof. J. Reiling, 7-9-1987). Anno 2019 lijken dit er al veel meer, hoewel nader onderzoek nodig is om dit concreet vast te stellen.

[751] Dit heeft de auteur zelf ervaren tijdens de periode van 1981 tot 1983 dat hij voorganger was van de Evangelie Gemeente Houten.

HOOFDSTUK 5 - HET CHARISMATISCHE VRAAGSTUK

5.1 INLEIDING - DE KRITISCHE JAREN ZEVENTIG

De jaren zeventig werden gekarakteriseerd door de verdere ontwikkeling van de idealen van de jaren zestig, maar tegelijkertijd door teleurstelling en frustratie toen de donkere kant van de veranderingen naar voren trad. Deze sociale onrust werd geïntensiveerd toen de grenzen van de economische groei waren bereikt en de werkloosheid een probleem begon te worden. Het geprogrammeerde optimisme dat het industriële leven meer dan een eeuw lang had beheerst, moest aangepast worden teneinde de overproductie stop te zetten. Ecologische groeperingen begonnen te protesteren tegen gevaarlijke milieuvervuiling. De wereld was geschokt door het snel toenemende politieke terrorisme, dat zo nu dan ook Nederland de kop opstak. De westerse wereld verloor langzamerhand haar superioriteitscomplex toen zij niet in staat bleek te zijn deze problemen op een juiste wijze aan te pakken. Prof. Dobbelaere analyseerde hoe de verschillende levensgebieden zoals de werkgelegenheid, de politiek, het gezinsleven, de recreatie en de godsdienst uiteengescheurd werden en afgescheiden eenheden werden. Ieder deel vereiste een specifiek rollenspel. In dit proces werd de godsdienst, die niet meer beschouwd werd als een "must" maar als een keuze, weggeduwd naar de metafysische periferie. Zoals bij elk levensonderdeel, moest ook de godsdienst rationeel zijn, controleerbaar en pragmatisch. [752] Dit kan een verklaring zijn waarom tijdens deze periode de evangelische groeperingen, de conservatieve orthodoxe kerken en vele uiteenlopende sekten met een kant en klaar geloofsmodel groeiden, terwijl de traditionele kerken, die in een proces van verandering en aanpassing zaten, afnamen. F.P. Gout vatte deze periode kernachtig samen door te stellen dat Nederland na de tweede wereldoorlog arm maar verenigd aan een nieuwe toekomst begon en dat het 35 jaar later welvarend maar verdeeld was.[753]

In de jaren zeventig vonden er twee belangrijke politieke veranderingen plaats. Van mei 1973 tot december 1977 werd het land voor het eerste beheerst door een linkse meerderheid. Dit kabinet onder leiding van de socialist Joop den Uyl slaagde erin een aanzienlijke inkomstennivellering tot stand te brengen, maar was niet in staat het getij te keren van de economische depressie. Teneinde de opkomende socialisten en liberalen effectiever tegemoet te treden werden de drie confessionele partijen gedwongen nauwer samen te werken. Deze politieke oecumene resulteerde uiteindelijk in een volledige fusie en de totstandkoming van het C.D.A. (Christen Democratisch Appel). Nog verrassender was de federatie van de vakbonden van Rooms-katholieke (N.K.V.) en Socialistische (N.V.V.) herkomst in de F.N.V..
De Nederlandse Rooms Katholieke kerk was echter minder radicaal in haar oecumenisch streven. Door de benoeming van verschillende conservatieve bisschoppen (A. Simonis in 1970 en Dr. J. Gijssen in 1972) dreef de curie van Rome een wig tussen de verenigde progressieve bisschoppen van het Nederlandse aartsbisdom. In 1976 werd Kardinaal J. Willebrands, de voorzitter van het Vaticaans Secretariaat voor de Promotie van Christelijke Eenheid, de nieuwe Nederlandse aartsbisschop. In het begin van de jaren zeventig werden de Gereformeerden in beslag genomen door de theologische disputen met Dr. H.M. Kuitert en Dr. H. Wiersinga betreffende de geschiedenis van de Bijbel en de verzoening, maar in strijd met het verleden werden hun afwijkende meningen getolereerd. In 1971 werd de Nederlandse Hervormde Kerk opgeschrikt door een appèl genoemd "Het Getuigenis" door 19 prominente leden, die een halt wilde toeroepen aan het toenemende horizontalisme en politisering van het geloof in hun kerk.[754] Toen echter Dr. A.H. van der Heuvel, de

[752] Prof.Dr. K. Dobbelaere, Religie en kerk in de jaren '70 in: *Decennium Serie Deel 4 De jaren 70,* Utrecht: Oosthoek, 1982, p. 345-351.

[753] F.P. Gout, Het socio-culturele leven in Nederland 1945-1980 in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden - Nieuwste Tijd Deel 15,* Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 1982, p. 367.

[754] Het “Getuigenis" werd gepubliceerd in oktober 1971 en besproken tijdens de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk van november 1971. Het felle debat over dit document maakte dit een van de boeiendste synodale bijeenkomsten na de Tweede Wereldoorlog. (C. Augustijn ed., *Kerk in Nederland 1945-1984,* Delft: Meinema,

voormalige directeur van de communicatieafdeling van de W.R.K. hun Algemeen secretaris werd (1973-1980) werd dit eerder geïntensiveerd dan verminderd. Een van de meest provocerende organisaties aan het eind van de jaren zeventig was het I.K.V. (Interkerkelijk Vredesberaad), een interkerkelijke actiegroep voor de vrede die begonnen was in 1966 door negen denominaties. Hun agressieve leuze "Help alle nucleaire wapens de wereld uit, te beginnen in Nederland", gelanceerd in 1977, luidde de zogenaamde "Hollanditis" in, die de wereldwijde vredesbeweging zou beïnvloeden.

Vergeleken met de turbulente jaren zestig belandde de Nederlandse Pinksterbeweging in rustig vaarwater tijdens dit decennium. De meeste energie werd gestoken in evangelisatiecampagnes, jeugdrally's en het verstevigen van interne structuren op plaatselijk en nationaal niveau. Hun aanhoudende jaarlijkse groei met 10% werd nauwelijks door iemand opgemerkt. Zelfs de nationale jeugdrally's georganiseerd door "Opwekking", genoemd “One Way Days”, die meer dan 15.000 mensen trokken, konden de media nauwelijks in beweging brengen. Mevrouw Drs. W. Folmer die in deze periode een onderzoek had gedaan naar de Pinksterbeweging in relatie tot haar oecumenisch potentieel, merkte haar groeiend belang wel op. Zij besloot haar studie met de opmerking:

> De invloed van de reformatorische, katholieke en tot de pinksterkerken behorende pinkstergelovigen is hier nog zwak, maar mijn vaste geloof is dat de inhoud van de pinksterchristenen uit de verschillende kerken van de Verenigde Staten, Engeland, Zwitserland, misschien West-Duitsland, zo groot zal zijn, dat langzamerhand in Nederland deze beweging niet meer een randverschijnsel zal zijn, maar een centrale plaats zal innemen in onze kerken.[755]

In 1970 overwoog de Broederschap nog steeds of zij al dan niet het gastlidmaatschap zou aanvragen van de Raad van Kerken in Nederland[756], maar haar externe contacten verminderden toen zij alles op alles moest zetten om haar interne conflicten het hoofd te kunnen bieden en haar eigen organisatorische structuur te verbeteren. Op Europees niveau kwamen de Pentecostalen tot een hechtere samenwerking en gemeenschap. Op instigatie van Lewi Pethrus, de legendarische

---

1984, p. 118-120.) Voor de volledige tekst en aanvullende informatie: Prof. Dr. G. P. van Itterzon et al, Getuigenis, *De Waarheidsvriend*, 7 oktober 1971, p. 1-3.

[755] Mej. Mr.drs. W. Folmer, "Kort rapport over de oecumenische gezindheid van de Pinkstergroepen in Nederland", een studie in opdracht van het Interuniversitair Instituut voor Zending en Oecumene in Utrecht, circa 1973, p.24. De gepubliceerde versie van deze studie in *Kosmos + Oekumene* 8/10, 1974, p. 271-281 bevatte deze conclusie niet. Mej. Folmer (geboren 1907) studeerde rechten in Leiden en theologie in Nijmegen. Omwille van deze studie nam juffrouw Folmer deel aan verschillende vergaderingen van acht verschillende soorten pinkstersamenkomsten en aan drie conferenties van de charismatische beweging. Na een beschrijving van de verschillende pinkster- en charismatische groepen (p. 3-9) beschrijft ze het karakter van de beweging en de samenkomsten (p. 10-21). Ze merkte dat de meeste deelnemers uit de lagere middenklasse kwamen (p. 14). Ze merkte ook op dat de individuele Pinkstergelovige meer deed op het gebied van praktische sociale dienstverlening, dan de gemiddelde Nederlander, maar er was geen interesse om deze problemen op een politieke en structurele manier te veranderen (p. 21). Haar laatste hoofdstuk ging over oecumene (p. 22-24). Ze merkte op dat Pinkstermensen meer geïnteresseerd waren in personen dan in kerken en vooral een eenheid in de Heilige Geest verlangden (p. 23). Ondanks de verschillende onnauwkeurigheden en misvattingen is dit artikel een boeiende en originele studie van een buitenstaander, niet in het minst omdat juffrouw Folmer voor de methode van persoonlijke observatie en participatie koos.

[756] De zaak werd aan de orde gesteld door P. van Beem, een voormalige officier van het Leger des Heils en voorganger van een pinkstergemeente in Zaandam. Hij stelde voor dat de Broederschap zich als waarnemer bij de Raad van Kerken zou aansluiten. Op 12 augustus 1970 had de Uitvoerende Raad van de Broederschap een verkennend gesprek met het Synodale Bestuur van de Raad van Kerken. Uiteindelijk besloot de Algemene Vergadering van de Broederschap van 19 september 1970 om niet deel te nemen, omdat ze het niet eens konden worden met de doelstellingen van de Raad van Kerken. In de notulen van deze vergadering (p. 11) werd een recent gepubliceerd rapport van de Vrije Evangelische Gemeenten geciteerd, dat vier belangrijke redenen gaf waarom zij de W.R.K. verwierpen:

1. De W.R.K. werkt toe naar de vorming van een verenigde wereldkerk.
2. De W.R.K. zoekt samenwerking met Rome.
3. De vrijzinnige stromen hebben de overhand binnen de W.R.K.
4. Er zijn ledenkerken die geen eschatologische verwachtingen hebben.

Zweedse pionier, werden er om de drie jaar Europese Pinksterconferenties (P.E.C.) gehouden.[757] In 1972 te Bern (Zwitserland), in 1975 te Hamar (Noorwegen) en in 1978 in Den Haag (Nederland). In de voorbereiding voor de P.E.C. te Den Haag werkten de Nederlandse Pentecostalen van verscheidene richtingen eendrachtig samen. Enkele regionale commissies bleven samen komen nadat de P.E.C. in 1978 was afgelopen. Op nationaal niveau maakte de P.E.C. een begin met de zogenaamde Agapè-maaltijden, waar meer dan 200 voorgangers met hun vrouwen jaarlijks samen kwamen. Ondanks deze verzoeningspogingen beschreef de kop van een krantenartikel in 1979 passend hun relatie "De Pinksterbeweging: een chaotische eenheid".[758] Tijdens dit decennium werden de Pentecostalen nadrukkelijk geconfronteerd met de charismatische kwestie. De manier waarop de Pentecostalen en Charismatici in Nederland vervreemd van elkaar raakten is een tragisch onderdeel van dit onderzoek, waaruit hopelijk belangrijke lessen zijn te trekken voor de toekomst.

5.2 DE CHARISMATISCHE BEWEGING – OECUMENISCH ENTHOUSIASME



Wim W. Verhoef (1928-2013)

De overeenkomst tussen de Oecumenische en de Charismatische beweging lijkt voor de hand te liggen. De zogenaamde Mechelse documenten van mei 1974 vermelden: "Het is duidelijk dat de charismatische vernieuwing, die in haar wezen oecumenisch is, een belangrijke oecumenische krachtbron is".[759] Historisch is de Charismatische Beweging echter geen vrucht van de

---

[757] In 1969 riep Lewi Pethrus alle Europese Pinksterleiders bij elkaar in Nyhem (Zweden). Uit deze bijeenkomst ontstond de zogenaamde "Pentecostal European Conferences". Dit waren massabijeenkomsten om de internationale gemeenschap tussen Europese Pinkstergelovigen te versterken. Tot aan 1988 zijn de volgende conferenties gehouden:

No.	Maand jaar	Plaats (Land)	Aantal deelnemers
1.	juni / juli 1972	Bern (Zwitserland)	5.000
2.	juli 1975	Hamar (Noorwegen)	5.000
3.	augustus 1978	Den Haag (Nederland)	5.000
4.	juli 1981	Helsinki (Finland)	6.000
5.	juli 1984	Stuttgart (Duitsland)	8.000
6.	juli 1987	Lissabon (Portugal)	10.000

Een ander initiatief om Europese samenwerking te bevorderen, met name voor de coördinatie van internationale hulp, begon in 1966 in Rome.. Deze inspanningen resulteerden in de oprichting van de "European Pentecostal Fellowship" (E.P.F.), die oorspronkelijk voornamelijk bestond uit de pinkstergemeenten die waren aangesloten bij de Assemblies of God. In 1987 werden de P.E.C. en de E.P.F. samengevoegd tot de "Pentecostal European Fellowship" (P.E.F.).

[758] G. Roos, De Pinksterbeweging: Een Chaotische Eenheid I & II, *Reformatorisch Dagblad*, 1 juni 1979, p. 2 / 2 juni 1979, p. 9-11.

[759] Deze verklaring werd afgelegd door een internationaal colloquium van theologen, dat in mei 1974 in Mechelen (B) bijeenkwam op initiatief van L.J. kardinaal Suenens om de katholieke charismatische vernieuwing te bespreken: cf. Berkelmans, Frans. (red.), *Spiritualiteit, 8, - Katholieke Charismatische Vernieuwing. Theologische verklaring en pastorale toelichting "Verklaring van Mechelen 1974'*, Nijmegen : B. Gottmer, 1976, p. 68. Zie ook: L.J. Kardinaal Suenens, *Oecumene en Charismatische Vernieuwing*, Nijmegen: B. Gottmer, 1979, p. 39.

oecumenische beweging, maar van de Pinksterbeweging. Omdat het een interkerkelijke beweging is, introduceerde het wel een fris en nieuw element in de oecumenische toenadering. W.W. Verhoef heeft de Charismatische Beweging gekarakteriseerd als een nieuwe oecumenische "dwarsdoorsnede" in het hedendaagse Christendom, gebaseerd op de eenheid van dezelfde religieuze ervaring.[760] Fr. Peter Hocken beschreef de Charismatische beweging als een fenomeen waar de gebeurtenis centraal staat en niet het idee of de filosofie en die een oproep doet om de kerk te vernieuwen door de doop en de gaven van de Geest. In zijn analyse van de Charismatische Beweging in het Verenigd Koninkrijk concludeerde Hocken:

> In tegenstelling tot de oecumenische beweging, is de charismatische beweging niet voortgekomen uit een visie of verlangen naar een organische eenheid onder verdeelde christenen ... de Charismatische beweging begint vanuit een positie van eenheid door een gedeelde ervaring van de Drie-enige God en de gezamenlijke aanbidding van God.[761]

De charismatische beweging bracht de oorspronkelijke oecumenische visie van de vroege pinksterbeweging weer tot leven. In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten lijkt de Charismatische beweging de tweede fase van Pinksterbeweging, die van institutionalisering in te gaan.[762] In Nederland is het trouw gebleven aan zijn oorspronkelijke oecumenische visie en probeert het nog steeds de kerk van binnenuit te vernieuwen. Dit is onder meer de verdienste van hun onomstreden leider, de Nederlandse Hervormde dominee Wim W. Verhoef. Aan het slot van zijn dissertatie "De Charismatische Beweging – een theologische verantwoording" (1979) vatte hij zijn geestelijke wandeling als volgt samen:

> In 1928 werd ik geboren. In het begin van 1929, nadat de strenge winter voorbij was, ontving ik het bad der wedergeboorte. Het was in de zomer van 1946, dat ik een heel diepe geestelijke ervaring meemaakte. Naar de streng-calvinistische verstaanshorizon,

---

[760] W.W. Verhoef, "*De Charismatische Beweging - Een theologische verantwoording"*, Doctoraal scriptie: Rooms-katholieke Universiteit Nijmegen, 1979, p. 120.

[761] Peter Hocken, *Streams of Renewal - The origins and Early development of the Charismatic movement in Britain,* Exeter: Paternoster Press, 1986, p. 176-177.

Hocken verklaart (p. 175):

"*het charismatische visioen van de uitstorting van de Heilige Geest en zijn gaven ter wille van de vernieuwing is een van de belangrijkste contrasten met de vroege Pinksterbeweging"*.

Deze stelling is zeker niet van toepassing op de vroege Pinksterbeweging in Europa. In zeker opzicht gaat dit mogelijk wel op voor de Verenigde Staten, maar het geldt zeker niet voor het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Nederland. Zoals is gedocumenteerd in hoofdstuk 2.2, was de eenheid onder christenen een van de belangrijkste onderwerpen voor Polman.

[762] Sinds het einde van de jaren zeventig schieten in Groot-Brittannië de onafhankelijke charismatische groepen uit de grond en gaan op in de zogenaamde "House Church Movement". Deze nieuwe beweging groet snel en is inmiddels al groter dan de klassieke pinksterbeweging en in in 1985 de snelst groeiende religieuze groepering in het VK. In totaal hebben zij tenminste 75.000 maar mogelijk meer dan 100.000 aanhangers in (Peter Brierly ed., *UK Christian Handbook* 1987/1988 Edition, Bromley, Kent: Marc Europe, 1988, tabel 13a, p. 139). In de V.S. zijn de gescheiden charismatische groepen meestal gecategoriseerd als "onafhankelijke kerken", de House Church Movement heeft enige invloed gehad in sommige bestaande Pinkstergemeenten in Nederland, maar heeft weinig invloed gehad op de charismatische beweging. In de afgelopen jaren zijn er in Nederland veel zogenaamde "Evangelie Gemeenten " gesticht, die zowel Pinksteren en tegelijkertijd oecumenisch zijn. Het is nog te vroeg om te beoordelen hoe deze gemeenten kunnen worden vergeleken met bijvoorbeeld de onafhankelijke kerken in de V.S..

W.J. Hollenweger heeft de onvermijdelijke historische cirkel van de charismatische- en pinksterbeweging als volgt beschreven:

Fase 1: Oecumenisch - Vernieuwing van de kerk.

Fase 2: Desillusie en terugtrekken in eigen gesloten gemeenten.

Fase 3: Nationale organisatie en afbreken van alle oecumenische contacten.

Fase 4: Wereldwijde organisatie.

Fase 5: Theologische verdieping, psychologische en organisatorische versterking en oecumene.

(W.J. Hollenweger, Charismatische Bewegung in: *Ökumene Lexicon Kirchen Religionen Bewegungen*, Frankfurt am Main: Verlag Otto Lembeck & Verlag Josef Knecht, 1983, p. 215).

Tot dusverre sluit deze analyse goed aan bij de Nederlandse pinksterbeweging tot en met de vierde fase. Hetgeen in het volgende hoofdstuk 6 wordt beschreven, kan er op wijzen dat de vijfde fase is begonnen.

> waarmee ik was opgevoed, kon ik dat niet anders interpreteren dan als een predestinatiaanse bekeringservaring. De theologie van Karl Barth bevrijdde mij van het subjectivisme. De bevindelijkheid van mijn geboortestreek bleef me lief.
> In november 1952 had ik een heel nuchtere ervaring van de doop met de Heilige Geest. Vanaf 1956 ging ik op stap vanuit Genève. Rondkijkend in de oecumene begaf ik mij op weg naar Rome. Ik hoop via Constantinopel door te reizen naar Jeruzalem. Daar zien we elkaar allemaal dan wel.[763]

In 1956 brak Verhoef met Stromen van Kracht. In 1957 begon hij het maandblad *Vuur* "om een theologische integratie op gang te brengen en een poging om de Pinksterboodschap binnen de kerken te verlevendigen".[764] De ondertitel van het tijdschrift *Vuur* was oorspronkelijk "document voor opwekking". Vanaf de editie van maart 1961 veranderde dit in "oecumenisch maandblad voor opwekking" Hoewel Verhoefs ironisch taalgebruik, zijn liturgische toewijding en zijn rookgewoonten de meeste Pentecostalen vreemd waren, slaagde hij erin een goede verhouding met velen van hen op te bouwen. Bij zijn bevestiging in het ambt op 7 februari 1960 als Nederlands Hervormd predikant te Hoenderloo, nam de Pinkstervoorganger Ap van Polen deel aan de handoplegging, samen met tien Hervormde predikanten en één ouderling.[765] Verhoefs oecumenische pogingen vonden ook zijn weerslag in de uitbreiding van de redactieleden van *Vuur*. Tijdens de eerste jaren werd hij bijgestaan door twee Nederlands Hervormde collega's, W. Glashouwer (1957-1963) en A.H. van den Heuvel (1958-1960). In 1959 trad ds. F. Rosingh (Remonstrant) toe gevolgd door ds. J. Bonda en ds. H. Schut in 1961 (beiden Gereformeerd), Jan van Gijs in 1962 (Nederlands Hervormd/Kracht van Omhoog), ds. M. de Jong (Baptist) in 1963, Dr. K.J. Kraan (Geformeerd), Drs. J.H. Horsthuis (Rooms-katholiek)[766], ds. H. Kuylman[767] (Nederlands Hervormd) en ds. D. van Keulen (Gereformeerd) in 1964. Vanaf 1962 verschenen in de vaste rubriek "Vonken" regelmatig samenvattingen van de Oecumenische Persdienst van de W.R.K.. Een aantal Pentecostalen en Evangelicalen vielen *Vuur* aan vanwege haar oecumenische openheid. In 1962 reageerde Verhoef op deze kritiek:

> Oecumene is niet het aan elkaar organiseren van kerken. Oecumene is niet het aanvaarden van elkaars ketterijen om de lieve vrede wil. Wie voortgaat met dit te beweren, weet niets van de Wereldraad af of liegt opzettelijk. Oecumene is de vernieuwing van de hele Kerk, waar alle gelovigen persoonlijk bij betrokken zijn. Door de volheid van de Heilige Geest worden de kerken verenigd in visie en leven, geordend tot Gods heilige tempel (Joh. 16:13). In deze weg is de eenheid der gelovigen geen tegenstelling van de eenheid der kerken. Dat valt samen. De vernieuwde Kerk is de Kerk van alle gelovigen … God vraagt uw gebed voor alle broeders, uw gebed om

---

[763] W.W. Verhoef, "*De Charismatische Beweging - Een theologische verantwoording"*, p. 179.

[764] W.W. Verhoef, *Er waait weer wat, Signalen Serie - Deel 1*, Den Haag: Boekencentrum, 1974, p.33.

[765] W. Glashouwer, Verlaat verslag, *Vuur 4*/2, april 1960, p. 9. Glashouwer vermeldt de naam van A. van Polen niet in dit verslag, maar vermeldt wel dat dit de eerste keer in de geschiedenis van de Nederlandse Hervormde Kerk is dat een Pinkstervoorganger deelnam aan de bevestiging in het ambt van een Nederlandse Hervormde predikant.

[766] Drs. Joop H. Horsthuis is een rooms-katholieke priester en in die periode leraar klassieke talen aan het Klein Seminarie in Apeldoorn. In 1963 werd zijn eerste artikel gepubliceerd in *Vuur*, waarin hij verklaarde:

"Het is de opdracht van iedereen om tot de volheid van de Geest te komen omwille van echte oecumene en ook om anderen hiertoe te leiden op basis van hun behoefte en capaciteit"

(Drs. J.H. Horsthuis, Hij zal u tot de volle waarheid brengen, *Vuur* 6/12, februari 1964, p. 10).

Een jaar lang nam Horsthuis deel aan de redactievergaderingen van *Vuur* waarbij de andere redactieleden en hij zelf verheugd en verrast waren om te ontdekken dat "ze konden samenwerken en bidden in volledige broederlijke gemeenschap met een rooms-katholiek priester". In februari 1964 trad Horsthuis officieel toe tot de redactie van *Vuur* (Redaktie "Vuur", *Vuur* 7/12, februari 1964, p. 15).

[767] Ds. H. Kuylman is, zoals reeds in Hoofdstuk 3.4 vermeld, de schoonzoon van Karel Hoekendijk. Zijn toenmalige vrouw Liebje Kuylman-Hoekendijk schreef ook enkele artikelen in Vuur (L. Kuylman-Hoekendijk, Gesprek over de gaf, doop van vervulling van de Heilige Geest I, II & III, *Vuur* 9/8, oktober 1965, p. 7-9 / 9/9, november 1965, p. 10-13 / 9/10, december 1965, p. 8-9).

> vernieuwing en heiliging, voor de pinksterbeweging even hard als voor de Wereldraad en het Vaticaans concilie.[768]

Evenals het blad *Kracht van Omhoog* werd ook het tijdschrift *Vuur* gedurende het midden van de jaren zestig gratis verzonden aan alle Reformatorische predikanten.[769] Een andere belangrijke activiteit waren de zogenaamde "Vuur-weekeinden", waarin bijbels onderricht werd gegeven over de doop in de Heilige Geest en de geestelijke gaven en deze in praktijk werden gebracht. Deze weekeinden begonnen in 1960 en resulteerden in een kring genoemd "Vrienden van Vuur", die om de twee maanden samenkwam voor een driedaagse retraite.[770] In 1966 kondigde Verhoef aan dat *Vuur* een nieuwe fase was ingegaan. Terugziend op de afgelopen negen jaar, schreef hij:

> Voor zover de bijbel ons daar niet van overtuigd, heeft de ervaring ons geleerd, dat de Pinksterboodschap, toegespitst op de doop met de Geest en gaven des Geestes, hoezeer noodzakelijk ook, niet de vernieuwing van het gehéél brengt, die we dikwijls gehoopt hadden. De volheid van de Geest houdt meer in. [771]

Met enige aarzeling trachtte "Vuur" een synthese tot stand te brengen tussen het verticale appèl van de Pinkstergroeperingen en de horizontale boodschap van het sociale engagement. In 1969 werd de radicale keuze gemaakt "*met een boodschap van geestelijke vernieuwing staan we in de wereld van onze tijd*".[772] Een nieuwe redactie trachtte van *Vuur* een breed toegankelijk en eigentijds opwekkingsblad te maken. De afmeting werd vergroot, de lay-out gepopulariseerd en de ondertiteling veranderd in: "maandblad voor vuur en snelheid, voor diepte en leven, voor mensen van vlees en bloed, voor wereld en evangelie, voor gezonden en andere zieke mensen, voor toekomst, voor wijn en brood en zout en vuur". Later moest Verhoef toegeven:

> Maar de overgang was te groot, te onrijp, te zeer vanuit één hoek gestempeld. We gingen geducht over de horizontale toer...Dit alles is echter voor ons werk en voor het begrip van onze lezers een harde klap geweest".[773]

Een tijd lang zetten velen vraagtekens bij de richting die "V*uur*" opging, maar het getij keerde na een landelijke conventie die gehouden werd van 22-24 oktober 1972 te Nijmegen. Hierbij spraken David du Plessis en de Amerikaanse theologen Dr. Kilian McDonnell (Rooms-Katholiek) en Prof.Dr. Rodman Williams (Presbyteriaans).[774] Het oorspronkelijke verlangen naar de Pinksterervaring

---

[768] W.W. Verhoef, Eenheid der gelovigen van eenheid der kerken, *Vuur* 6/7, september 1962, p.5. De uiteenlopende gezichtspunten van Verhoef en Glashouwer ten opzichte van de W.R.K. kwam naar voren, toen Glashouwer de volgende maand in hetzelfde blad een artikel publiceerde waarin hij waarschuwde voor een valse eenheid en nepvrede die de duivel wilde creëren door formele christenen en wedergeboren kinderen van God samen te voegen of door de ketterij van Rome zonder kritiek te accepteren. (W. Glashouwer, Eenheidsstreven, *Vuur* 6/9, november 1962, p. 5-7).

[769] In 1964 werd besloten om het tijdschrift *Vuur* voor een periode van drie maanden gratis naar alle 4.000 Hervormde en Gereformeerde predikanten te sturen (Uit ons werk, *Vuur* 8/4, juni 1964, p. 14). Toen veel mensen een gift overmaakten om dit project te ondersteunen, werd deze periode verlengd tot tenminste eind 1965.

[770] A.L. Hoek, Bericht bei die reformierte Vuur-Bewegung in Holland, in: *Kirche und Charisma* Dr. R.F. Edel ed., *Oekumenische Texte und Studien nr. 35*, Marburg: Oekumenischer Verlag, 1966, p. 177.

Het eerste "Vuur-weekend" werd georganiseerd van 15-16 oktober 1960 met als thema "De doop in de Heilige Geest". Er waren zoveel aanmeldingen, dat een tweede soortgelijk weekend werd georganiseerd van 22-23 oktober 1960. Al tijdens het eerste weekend waren er verschillende verzoeken om dergelijke weekenden ook regionaal te organiseren (WW Verhoef, Over het weekend zelf, *Vuur* 4/9 , november 1960, p.13).

[771] W.W. Verhoef, De principiële gerichtheid van "Vuur", *Vuur* 10/1, maart 1966, p. 4.

[772] W.W. Verhoef, Nieuwe vorm - Nieuwe inhoud?, *Vuur* 13/1, januari 1969, p. 8.

[773] Wim Verhoef, Vuur in een nieuwe fase, *Vuur* 17/7-8, juli-augustus 1973, p. 7.

[774] Deze conferentie werd georganiseerd door de rooms-katholieke Drs. Gerrit Smithuis. Vanwege zijn inspanningen waren veel rooms-katholieken aanwezig. In die periode was Prof.Dr. J. Rodman Williams lid van de commissie voor geloof en orde van de W.R.K . Voor meer informatie over deze conferentie: *Vuur* 15 / 11-12, november-december 1971, p. 1-9. In 1974 maakten David du Plessis en J. Rodman Williams opnieuw een tournee door Nederland op uitnodiging van de C.W.N. (Hems van der Kroft, Algemene indrukken van de 3e week van juni 1974, *Vuur* 19/1, augustus / september 1974, p. 16-17).

werd nieuw leven ingeblazen en verdiept door contacten met verschillende Charismatische groepen, waaronder ook nieuwe takken met name uit de hoek van rooms-katholieke Charismatische vernieuwing. .

Tijdens de eerste Europese Charismatische Conferentie van 26-30 juni 1972 in het kasteel Craheim in West-Duitsland, kwamen de Nederlandse vertegenwoordigers overeen om meer op nationaal niveau met elkaar samen te werken. Vooral de gereformeerde predikant Karel Kraan stimuleerde het idee van een koepelorganisatie. Op 17 augustus 1972 besloten vijf min of meer charismatische groepen samen te werken in de zogenaamde "Charismatische Werkgemeenschap Nederland" (beter bekend onder de afkorting C.W.N.): *Vuur*, *De Oase* (centrum voor gebed, meditatie en genezing opgericht door Kraan in 1964), de "*Near East Mission*" (NEM) of "Interkerkelijk Reveil" (destijds onder meer het thuisfront van ds. J.W. van der Hoeven, de beheerder van de graftuin in Jeruzalem), *De Kruiskring* (gebedsgemeenschap van enkele predikanten en priesters in Arnhem, geïnitieerd door drs. G.J. Smithuis) en de *Lucasorde*.[775] De laatste twee groepen c.q. organisaties besloten alleen afgevaardigden te sturen. Vanaf september 1973 werd *Vuur* hun gezamenlijk tijdschrift, en dientengevolge veranderde de ondertiteling in "maandblad van de Charismatische Werkgemeenschap Nederland". Tijdens het eerste jaar van de C.W.N. was er sprake van een zekere dominantie van de N.E.M., maar hun evangelische inslag botste met de oecumenische focus van de andere groepen. In augustus 1974 kondigde Verhoef aan dat de N.E.M. niet langer zou deelnemen in de C.W.N. "vanwege haar eigen specifieke en gespecialiseerde bediening voor Israël".[776] In november 1974 werd de C.W.N. een officiële stichting en van nu af aan konden de C.W.N.-leden individueel gekozen worden en hoefden niet langer een specifieke groep te vertegenwoordigen.[777] Spoedig traden anderen toe tot de C.W.N. Vooral de Oudkatholieken en de groeiende Rooms-katholieke vernieuwingsbeweging begonnen een actieve rol te spelen. Dit gaf ruimte voor de oorspronkelijke oecumenische doelstellingen. Vanaf die tijd werd de frase "Charismatische vernieuwing" hun favoriete omschrijving. In 1982 zag Verhoef als volgt terug op deze periode:

> Eindelijk zet zich door wat 15 jaar eerder al gepoogd was: een echte oecumenische opzet … Duidelijk wordt dan ook iets van de pijn van de oecumene. Charismatisch enthousiasme en oecumenische mogelijkheden zitten niet altijd op één lijn. De situatie is wellicht als volgt te formuleren: We streven naar een maximale oecumeniciteit met respect voor die kerkelijke tradities, die de volle oecumeniciteit nog niet mogelijk maken.[778]

In wezen trachtte de C.W.N. een drievoudig doel te verwezenlijken: oecumenische gemeenschap. theologische overdenking en het vertegenwoordigen van de Nederlandse Charismatici op nationaal en internationaal niveau. De eerste ambitie nam een vaste vorm door de tweejaarlijkse nationale conventies, die begonnen in 1976 en sinds 1977 plaatsvonden in conferentieoord "De Bron" in Dalfsen. Er is een gemiddelde opkomst van ongeveer 800 gelovigen uit allerlei denominaties, hoewel de meerderheid Reformatorisch is en er meestal slechts enkele Pinkstergelovigen participeren. Er is voldoende tijd voor nazorg, schuldbelijdenis, voorbede en de dienst der genezing. Een hoogtepunt is de gezamenlijke viering van de eucharistie of het avondmaal, die de eerste

---

[775] W.W. Verhoef, Charismatische beweging in Nederland - Een nieuwe ontwikkeling, *Vuur* 16/12, december 1972, p. 2. Vanaf 1970 werd de "Near East Mission" (N.E.M.) in Nederland geleid door Herman Goudswaard. Op zijn initiatief begon de N.E.M. zich te concentreren op training en opleiding. Honderden namen deel aan hun lokale "levensscholen", een tweejarige cursus waarin gelovigen worden opgeleid om de kerk en de samenleving te dienen. Lange tijd functioneerden deze levensscholen onder de paraplu van de C.W.N.. De N.E.M. organiseerde regelmatig weekendconferenties en nationale conventies, Réveil-weken genaamd. Tijdens deze activiteiten hebben velen een verdieping van hun geloof ervaren. Voor meer informatie over de C.W.N. en de specifieke groepen die eraan hebben deelgenomen: C. van der Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in beweging*, p. 136-142.

[776] W.W. Verhoef, Zo reilt en zeilt de CWN, *Vuur* 19/1, August/September 1974, p.2.

[777] H. Goudswaard, K.J. Kraan & W.W. Verhoef, Zo reilt en zeilt de CWN, *Vuur* 19/3, November 1974, p 2. De statuten van de C.W.N. werden op 26 november 1974 opgesteld door notaris Switters te Rotterdam in aanwezigheid van K.J. Kraan en W.W. Verhoef.

[778] Wim Verhoef, 25 jaren "vuur", *Vuur* 26/8-9, april/mei 1982, p. 8.

decennia beurtelings werd bediend door katholieke priesters en protestantse predikanten overeenkomstig hun eigen respectievelijke tradities. Het is de verdienste van de C.W.N. dat zij oprecht een theologische inbedding van de Pinksterervaring probeert tot stand te brengen in de uiteenlopende kerkelijke tradities van hun veelkleurige achterban. Dit is een belangrijke bijdrage van *Vuur* geweest vanaf de tijd dat dit tijdschrift gepubliceerd werd. Een nieuwe dimensie werd toegevoegd door de zogenaamde "Theologische Conferenties", die sinds 1972 door de C.W.N. worden georganiseerd.[779] Deze dagen verlopen gewoonlijk volgens het volgende patroon: Lezing van de hoofdspreker, plenaire discussie over het gepresenteerde onderwerp, waarna de dag afgesloten wordt met een gezamenlijke aanbiddingsdienst. Vanaf 1977 publiceert de C.W.N. eveneens het *Bulletin voor Charismatische Theologie;* een wetenschappelijke kwartaaluitgave met als doel "expliciet en uitgebreid de theologische problemen van de Charismatische vernieuwing nieuw leven in te blazen op een oecumenische wijze".[780] De C.W.N. heeft bewezen een aanvaardbare spreekbuis te zijn voor de Nederlandse Charismatici. Naar aanleiding van het bezoek van David du Plessis en Rodman Williams in 1974. vroeg de Raad van Kerken om overleg met de C.W.N. om de oecumenische betekenis van de charismatische vernieuwing te bespreken.[781] In november 1975 vond deze dialoog plaats in Vlaardingen. Zowel de Raad van Kerken als de C.W.N. stuurde drie afgevaardigden.[782] Een van de cruciale en onbeantwoorde vragen was: "Hoe kan de doop van de Heilige Geest in de gemeente worden geïntegreerd, zonder spanning en discriminerend te zijn voor degenen die deze ervaring niet hebben?[783] De Raad van Kerken in Nederland besloot meer onderzoek te wijden aan de Charismatische vernieuwing en hun leden te stimuleren om deel te nemen aan hun activiteiten.

Ook met de Gereformeerde Kerken in Nederland is de C.W.N. is erin geslaagd een hechte relatie op te bouwen. Op initiatief van drie predikanten van de Gereformeerde Kerken besloot de Generale Synode in 1976 om enkele deputaten te benoemen voor de studie van de charismatische beweging. De predikanten H. van Benthem, B. de Boer en K. Dijk deden dit voorstel omdat de sterke groei van de charismatische beweging de Gereformeerde Kerken niet voorbijgaat en dit "*geeft in verschillende gemeenten spanningen en roept vele vragen op, met name rond het functioneren van de ambten en de heilige doop*".[784] Het open contact dat hierdoor met de deputaten ontstond met de C.W.N., in het bijzonder met W.W. Verhoef, resulteerde in een positieve evaluatie van de Charismatische Beweging. In de Generale Synode van 1978 wordt het besluit genomen dat deze deputaten

---

[779] De eerste theologische conferentie vond plaats op 14 november 1972 op Woudschoten. Tijdens deze conferentie sprak K.J. Kraan hardop in tongen "om aan te tonen dat men niet in een extatische trance voor dit fenomeen hoefde te zijn" Toen de krant Trouw een artikel over deze conferentie publiceerde, onder het kopje "Kraan demonstreert spreken in tongen", meldde de E.O. dat dit het duivelse karakter van de C.W.N. aantoonde. (P. Koenes, *In de Kracht van de Geest,* p. 84).

De theologische conferenties worden georganiseerd met een "onregelmatige frequentie". De afgelopen vijftien jaar is een breed scala aan sprekers uitgenodigd, waaronder: Prof.dr. H. Berkhof, Prof. Dr. J. Veenhof, Prof.dr. P. Schoonenberg s.j., Dr. F. Boerwinkel, Rev. Michael Harper, Ds.P.B. Suurmond, D. Voordewind, Dr. J.J. Suurmond en David J. du Plessis. Op 29 april 1976 gaf A.H. van den Heuvel een lezing over het onderwerp "De opmars van de Heilige Geest in de W.R.K." waarin hij nogmaals benadrukte dat hij ervan overtuigd was dat de Charismatische en de oecumenische beweging bij elkaar horen (Charismatische en oecumenische beweging horen bij elkaar, *Vuur* 20/10, juni / juli 1976, p.10 & *Hervormd Utrecht* 32 / 5- 6, 30 juli 1976).

[780] Theologische Commissie C.W.N., Verantwoording, *Bulletin voor Charismatische Theologie* 1/1, lente 1978, p. 1. De delen no's 1 tot 6 (lente 1978 - herfst 1980) werden uitgegeven door Dr. W. van Dam. Vanaf nr. 7 (Pasen 1981) is de oud-katholieke priester M.F.G. Parmentier de hoofdredacteur.

[781] W.W. Verhoef, Raad van Kerken en Charismatische Gemeenschap, *Vuur* 19/8, april 1975, p. 17-18. Tijdens de rondreis door Nederland van Williams en Du Plessis in juni 1974, vond er reeds een informele ontmoeting plaats in het huis van Dr. A.H. van den Heuvel met een aantal kerkleiders. Williams en Du Plessis beschouwden dit als het hoogtepunt van hun reis, maar de C.W.N. was nog niet zo enthousiast. Uiteindelijk resulteerde het in een dialoog tussen de Raad van Kerken van Nederland en de C.W.N..

[782] Namens de Raad van Kerken waren afgevaardigd: Prof.Dr. H. Berkhof (voorzitter), Prof.Dr. H.A.M. Fiolet (secretaris) en Dr. J. van Goudoever. De C.W.N. werd vertegenwoordigd door ds. W.W. Verhoef, Dr. W. van Dam en kanunnik J.N. van Ditmarsch.

[783] W.W. Verhoef, Raad van Kerken - Charismatische Werkgemeenschap, *Vuur* 20/6, February 1976, p. 5.

[784] Acta van de Generale Synode van Maastricht 1975-1976 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Kampen: J.H. Kok, vergadering van 7 oktober 1976, acta art. 332, p. 216.

regelmatig contact zullen onderhouden met de C.W.N..[785]Wim Verhoef werd als voorzitter van de C.W.N. aangesteld als adviseur van het deputaatschap. In 1984 gaven de deputaten een boekje uit onder de titel *Vurig van Geest*, dat bedoeld was zoals de ondertitel het uitdrukte als "*een handreiking voor praten over en met de charismatische beweging,".* Het boekje beveelt aan om open te staan voor de manifestatie van de geestelijke gaven en betrokken te raken bij de Charismatische vernieuwing. Het is opmerkelijk dat dit boekje ondanks de positieve grondhouding, toch nog laatdunkend spreekt over de pinksterbeweging en dezelfde historische onwetendheid ten toon spreidt als het Voorlichtend Geschrift van de Gereformeerde Kerken in 1967. Tommy Lee Osborn wordt bijvoorbeeld John Osborn genoemd (p. 18) en de enkele keer dat Pinkstergelovigen worden genoemd, dan worden ze afgebeeld als "*degenen die de neiging hebben radicale uitlopers te hebben*" (p. 32) of "*opdringerige mensen waar men verre van moet blijven*" (p 37).[786]

De Nederlandse Charismatische beweging heeft bewezen dat het mogelijk is in de Geest gedoopt te zijn en tegelijkertijd oecumenisch te blijven. Om dit tot stand te brengen moest het echter worden bevrijd van de evangelische, fundamentalistische dwangbuis waarin de Pinkstermensen zich hadden gewrongen. De C.W.N. koos voor de optie om de confessionele verschillen te laten voor wat ze zijn en elkaar proberen te vinden in de gemeenschappelijke verlossing door Jezus Christus en de ervaring van de geestelijke gaven. Op deze manier leek het mogelijk om te worden verrijkt, gecorrigeerd en aangevuld vanuit de verschillende achtergronden en tradities. Alleen de tijd zal leren of dit een blijvende optie is.[787] Vanuit een pinksterperspectief kunnen de volgende kritische opmerkingen worden gemaakt:

1. De Pinksterbeweging is onder meer een protest tegen de kerkelijke structuren en de dominantie van de geestelijke ambtsdragers. De sterke nadruk op oecumenische samenwerking en onderling begrip, lijkt de C.W.N. een beetje apathisch doof te maken voor deze legitieme kritiek.
2. Een tweede punt is dat de (Nederlandse) Charismatici er niet in zijn geslaagd om het gebruik van de geestelijke gaven in hun eigen kerkelijke erediensten te integreren. De vrees om hen die hier serieuze bezwaren tegen hebben te beledigen is groter geweest dan de overtuiging dat dit de norm is voor het christelijke kerkleven, de aanbidding en de dienst aan anderen. Men kan betwijfelen of het oecumenisch belang op deze wijze uiteindelijk gediend wordt. De hedendaagse praktijk om aparte diensten en conferenties te houden voor hen, die zich binnen de kerken openstellen voor de geestelijke gaven, degraderen de charismata tot een exotische hobby, terwijl het Nieuw Testament (1 Korinthe 12 – Romeinen 12 – Efeze 4) toch lijkt te impliceren dat deze bedoeld zijn om het hele lichaam van Christus te dienen. Voor Pentecostalen is het onaanvaardbaar dat het gebruik van de geestelijke gaven beperkt blijft tot een religieuze hobbyclub of een kloosterorde.

---

[785] Acta van de Generale Synode van Zwolle1977-1979 van de Gereformeerde Kerken in Nederland, Kampen: J.H. Kok, vergadering van 20 november 1978, acta art. 320, p. 227.

[786] H.A. van Botenburg e.a., Deputaten voor Contact met de Charismatische Werkgemeenschap Nederland, *Vurig van Geest - Een handreiking voor praten over en met de charismatische beweging*, uitgegeven in de serie Toerusting, Driebergen: Centrale voor vormingswerk, 1984, 38 pagina's inclusief vragen voor discussiegroepen.

De andere tussentijdse verslagen van dit deputaatschap met persoonlijke kanttekeningen van W.W. Verhoef en een artikel van de Gereformeerde Professor J. Veenhof is gepubliceerd in het *Bulletin voor Charismatische Theologie* (4/7, Pasen 1981, p.2-16 & 6/11, lente 1983, p. 3-19 & 9/18, herfst 1986, p. 3-14). In de herfst van 1986 (p. 13-14) bespreekt Verhoef het verschil in atmosfeer tussen zijn eerste bezoek aan de Generale Synode van de Gereformeerde-Kerken op 10 oktober 1980 en zijn tweede bezoek op 3 maart 1986. Hij schrijft onder andere: "Blijkbaar zaten de kerken zes jaar geleden nog vol misvattingen over de charismatische beweging en de pinksterbeweging. Alle soorten kritiek waren niet op ons van toepassing, maar op bepaalde praktijken en onevenwichtigheden van de pinksterbeweging. Voortdurend moest je zeggen: wij zijn niet zo (meer). Oecumenisch gezien is dat vervelend in relatie tot de pinksterbeweging.

[787] In een groepsdiscussie voor de radio zei de charismatische rooms-katholiek Ed Arons dat dit feit hem zeer aantrok in de charismatische vernieuwing. Hij was blij dat ze er niet voor hadden gekozen om alles in één mal samen te persen. (Slotgesprek over "Charismatische Vernieuwing", *Rondom het Woord*, Theologische Etherleergang 20/4, november 1978, p. 48). Deze discussie was het einde van een speciale radioserie over de Charismatische vernieuwing, uitgezonden door de N.C.R.V. in april en mei 1978. De inhoud van deze programma's werden later gepubliceerd in het bovengenoemde nummer van Rondom het Woord.

3. Tenslotte is de C.W.N. niet in staat gebleken om de onderklasse van de maatschappij te bereiken, zoals dat de Pinksterbeweging ten dele wel is gelukt.[788] Zolang de Charismatische beweging geen gelijkwaardig antwoord kan bieden op deze laatste drie punten van kritiek, lijkt het afzonderlijke bestaan en functioneren van de Pinkstergemeenten legitiem.

5.3 PENTECOSTALEN EN CHARISMATICI, TOO CLOSE TO LOVE

Het Franse adagium "l'histoire se répète" is van toepassing op de gespannen relatie tussen de Pinkstergelovigen en Charismatici. Tijdens de vroege jaren van de charismatische opwekking waren de Pinkstermensen zo verrast door deze plotselinge uitstorting van de Geest in de historische kerken, dat ze er verheugd op reageerden en het aanvankelijk positief beoordeelden. Jarenlang werd er nauwelijks aan getwijfeld, dat dit dezelfde waarachtige geestelijke ervaring was, waar ze zelf zo vertrouwd mee waren. Toen de tijd verstreek en de meeste Charismatici hun theologische en ethische concepten niet aanpasten aan de gevestigde Pinkstertheologie en -praktijk, begonnen de Pinkstermensen zich af te vragen of deze gaven wel werkelijk uit God waren. Uiteindelijk verwierpen ze de Charismatici met dezelfde argumenten en Bijbelteksten, die hun tegenstanders al vanaf het ontstaan van de Pinksterbeweging hadden gebruikt, door de geestelijke ervaringen van de Charismatici toe te schrijven aan menselijke of demonische imitatie. W.J. Lentink, voorganger van de Pinkstergemeente Vlissingen schreef bijvoorbeeld in 1975:

> Een beweging die de kerk wil houden zoals ze vandaag is, en alleen een charismatische sfeer wil toevoegen, zal de verwarring alleen maar vergroten. Erger nog, een dergelijke beweging is gevaarlijk dicht bij de uitspraak van Jezus in Mattheüs 7:22.[789]

Nog explicieter is Lentink in zijn oordeel over de charismatische beweging, die hij als een demonische imitatie van het echte Pinksteren beschouwt. In een open brief, gepubliceerd in *Kracht van Omhoog* schrijft hij:

> De angst dat de Charismatici de echte ervaring van de Geestdoop imiteren, werd al door Lewi Pethrus geuit tijdens de Pinksterwereldconferentie in Dallas in 1970. Het werd herhaald in een lezing door W.T.H. Richards tijdens de Algemene Vergadering van de Assemblies of God van het Verenigd Koninkrijk, in Minehead in 1972. In deze lezing geeft Richards verschillende voorbeelden van 'satanische misleidingen' in de charismatische beweging.[790]

J.E. van den Brink was eveneens uiterst sceptisch over de charismatische beweging, die hij een schijneenheid verweet. Hij schreef hierover:

> De grote meerderheid van de charismatische christenen zal evenwel als charismatische beweging in haar instituten blijven en elkaar ontmoeten in het gemeenschappelijk recreatiecentrum. Verschillen in leer, in ceremoniën, in opvattingen, in gewoonten en tradities worden terzijde gezet en gebagatelliseerd terwille van de charismatische eenheid. Op deze wijze zal de toren van Babel verrijzen, waaraan de bewoners uit de verschillende wijken mee zullen bouwen.[791]

---

[788] Julian Ward observeerde de laatste twee punten van kritiek eveneens toen zij de relatie tussen de Pinkstergelovigen en de Charismatici vanuit een totaal ander perspectief beschouwde: Julian Ward, Pentecostal Theology and the Charismatic Movement in: David Martin & Peter Mullen ed., *Strange Gifts? - A Guide to Charismatic Renewal*, Oxford: Basil Blackwell, 1984, p. 204-205.

[789] W.J. Lentink, De Charismatische beweging, Gemeenteblad van de Pinkstergemeente Vlissingen, oktober / november 1975, p.3

[790] Willem J. Lentink, Open brief, *Kracht van Omhoog* 40/8, 11 juni 1976, p.2-3. Lentink verwijst naar een boekje over de Charismatische Beweging, dat ook in het Nederlands was vertaald en uitgegeven: W.T.H. Richards, *Charismatische Beweging in de Historische Kerken*, Apeldoorn: H. Medema, 1972, p. 11-16

[791] J.E.v.d. Brink, *Charismatische Beweging, waarheen?*, Gorkum: Kracht van Omhoog, 1975, p. 148. Hoofdstuk 6 is getiteld Charismatische oecumene. In dit hoofdstuk wijst Van den Brink de oecumenische inspanningen

In het begin van de jaren zestig twijfelde nagenoeg geen enkele Pentecostaal eraan dat de uitstorting van de Geest in de traditionele kerken waarachtig was. De dialoog in Baarn en de "Vreugdedagen" toonden aan dat er sprake was van een wederzijdse nieuwsgierigheid en openheid. In 1962 vermeldde *Kracht van Omhoog* nog dat zij blij waren dat hun mederedacteur Jan van Gijs ook toetrad tot de redactie van *Vuur*.[792] Aan de andere kant verwachtten de Pinkstergemeenten heimelijk, dat zij die gedoopt waren in de Geest uiteindelijk hun kerken zouden verlaten en naar hun gemeenten zouden overstappen, omdat zij er niet meer getolereerd zouden worden, of omdat zij het “droge geestelijke leven” in de historische kerken niet meer konden verdragen. Toen er predikanten uit het ambt gezet werden vanwege hun Pinksterervaring, maakte vooral *Kracht van Omhoog* daar bijzonder veel ophef van.[793] Zoals reeds eerder vermeld opende de VEZA in 1965 een speciaal fonds "Voor predikanten die hun kerken moesten verlaten vanwege het Volle Evangelie". Het bleek echter dat er minder behoefte was aan deze hulp dan men had verwacht. Toen David du Plessis het Vaticaans Concilie bijwoonde verschenen de eerste kritische noten in *De Pinksterboodschap,*[794] maar dit veranderde de houding naar de Charismatici nog niet. In september 1968 kreeg Verhoef het verzoek om het werk van "*Vuur*" te introduceren aan de Algemene Vergadering van de Broederschap. In de levendige discussie na zijn presentatie, spraken enkelen de vrees uit dat dit zou kunnen leiden tot een aansluiting van de Broederschap bij de W.R.K.. Men kwam tot het besluit dat de Broederschap voorzichtig moest zijn om zichzelf niet te isoleren; aan de ander kant erkende men dat ze zelf wat rijper moest worden, voordat er sprake kon zijn van intensieve interkerkelijke contacten. Uiteindelijk verzandde de discussie door een debat over verschillende opvattingen over de evolutietheorie.[795] In 1973 verzocht men ds. W. van Dam, een andere toenmalige leider van de C.W.N., de Algemene Vergadering van de Broederschap toe te spreken over het onderwerp exorcisme.[796] Het gehoor was enigszins geschokt toen Van Dam hen

---

van de Charismatische beweging sterk af . Dit boek dat sterk stelling neemt tegen de Charismatische Beweging is ook in het engels verschenen. Het gebruikte citaat is daar als volgt te vinden: J.E.v.d. Brink, *The Charismatics and the Bible*, Gorinchem: High Road Publications, 1976, p. 130.

[792] Geestelijk Wereldfront - Maandblad "Vuur", *Kracht van Omhoog* 25/20, 20 april 1962, p.7.

[793] Toen bijvoorbeeld mevrouw Elma van Riemsdijk ontslagen werd als leidster van de catecheseklas in Almelo vanwege haar privé bijbellessen, reageerde *Kracht van Omhoog* furieus: De Hervormde Kerk en haar stiefkinderen, *Kracht van Omhoog* 28/20, 9 april 1965, p. 10-11. Toen de predikanten K. van Twillert (Christelijk Gereformeerd) en M. de Jong (Baptist) werden ontslagen, werden hun getuigenissen in Kracht van Omhoog gepubliceerd (Klaas van Twillert, Ik zag de realiteit van het volle evangelie, *Kracht van Omhoog* 29/4, 20 augustus 1965, p. 8-9 - Zie voor M. de Jong eerder in dit hoofdstuk. Ook als theologie-studenten werden bekritiseerd omdat ze openlijk vasthielden aan de Pinksterbeweging, stapte Kracht van Omhoog voor hen in de bres, zoals bijvoorbeeld in het geval van Riemer de Graaf (vgl. Prof.dr AA van Ruler en Prof.dr. H. Jonker , De voorlichting van "Kracht van Omhoog", *Hervormd Nederland* 19/22, 1 juni 1963, p. 9 & J. van Gijs, De Hervormde Kerk en haar stiefkinderen, *Kracht van Omhoog* 26/25, 28 juni 1963, p. 10 -11). Hetzelfde gebeurde als leraren hun baan verloren omdat ze zich hadden aangesloten bij de Pinksterbeweging (Schoolslag in de Pers, *Kracht van Omhoog* 30/16, p. 3., maart 1967, p. 4-6). Men kan betwisten of *Kracht van Omhoog* wel altijd de juiste toon aansloeg in deze artikelen, maar in ieder geval hebben ze wel aangetoond dat ondanks de open oecumenische houding ten opzichte van de Pinksterbeweging in de jaren zestig, de Pinkstergelovigen in de dagelijkse praktijk geminacht en tegengewerkt bleven.

[794] J.Rietdijk, Het concilie - Br. du Plessis op de korrel genomen, *De Pinksterboodschap* 6/5-6, mei-juni 1965, p. 12-13.

[795] Notulen van de Algemene Vergadering van de Broederschap op 9 september 1968 te Ede, p. 2.

[796] Dr. W.C. van Dam (1926-1994) was toen nog Nederlands hervormd predikant, die gespecialiseerd was in de dienst der bevrijding. Zijn boek over dit onderwerp werd oorspronkelijk gepubliceerd in het Duits (*Dämonen und Besessene*, Aschaffenburg: Paul Pattloch Verlag, 1970). De Nederlandse vertaling van dit boek (*Demonen eruit in Jezus naam !*, Kampen: J.H. Kok, 1973) en een aansluitend televisieprogramma van de N.O.S. op 11 november 1973 veroorzaakte veel controverse. Van 1970 tot 1975 werkte Van Dam nauw samen met het Oase-team van K.J. Kraan in Rotterdam. In 1975 nam hij ontslag als Nederlands hervormd predikant en werkte vier jaar fulltime voor de C.W.N. in de functie van studiesecretaris, waarna hij een onafhankelijke bediening ontwikkelde. Eind jaren zestig stond Van Dam in nauw contact met de pinkstervoorganger Henk Ch. Sleebos.
Voor meer informatie over W.C. van Dam en zijn methodiek inzake bevrijdingspastoraat: Martijn Weststrate, *In Mijn Naam zullen zij boze geesten uitdrijven - Over demonie en bevrijding bij dr. W.C. van Dam*, Bachelorproef Praktische Theologie, Theologische Universiteit Apeldoorn (TUA) van de Christelijke Gereformeerde Kerk, 2008.
Deze scriptie is te downloaden op:

vertelde dat hij soms wijwater gebruikte in zijn dienst der bevrijding. Zijn lezing werd echter gewaardeerd, hoewel men zijn gebruik van wijwater afkeurde. De broeders wilden hem wat dat betreft "van harte vrij te laten in zijn weg met de Heer".[797] Uit onverwachte hoek werd de C.W.N. het volgende jaar wel bekritiseerd. Dit gebeurde tijdens de Algemene Vergadering van de Broederschap van maart 1974. Ds. W. Glashouwer een voormalig redactielid van *Vuur*, maar inmiddels voorzitter van de Evangelische Omroepvereniging (E.O.), was uitgenodigd als gastspreker. In die jaren stond de E.O. nog kritisch tegenover de Pinkster- en Charismatische Beweging. De notulen van deze vergadering vermelden:

> Ds Glashouwer duidde ook op het gevaar dat de Wereldraad van Kerken door de charismatische beweging de 'Schwung' zou krijgen, die haar nu nog ontbreekt. Laodicea is de laatste fase van de wereldkerk die uitloopt op de antchrist en de valse profeet, die de wereld zal verbazen met bedrieglijke wonderen. ... Een kenmerk van de ware gemeente is dat zij uit de bestaande kerk wordt gestoten, de structuur van de kerk gaat eraan, zoals in de eerste dagen van de kerk: Stefanus. Maar de charismatische beweging tast tot op heden de structuur nog niet aan; dat werpt vragen op. Hoe is hij verenigbaar met kerken, waarin de Bijbel door Bijbelkritiek wordt aangetast en de Bijbel tijdgebonden wordt verklaard? Spreker vreest de verbinding tussen de charismatische beweging en de oecumene, speciaal de gedachtewereld binnen de Wereldraad van Kerken ... [798]

Sommige van de aanwezige broeders tekenden bezwaar aan tegen deze boude uitspraken[799], maar Glashouwer hield vast aan zijn mening omdat "het onbegrijpelijk was dat de Charismatici de ketterse structuren van hun Kerk accepteerden". [800] Het feit dat de Broederschap nog steeds open stond voor een dialoog met de C.W.N. werd onderstreept door het feit dat men op de volgende Algemene Vergadering in september 1974 Dr. Karel Kraan vroeg een lezing te houden over "De ontwikkeling van de Charismatische beweging". Kraan zette uiteen dat de Charismatische beweging in het bijzonder betrokken was in de zogenaamde "derde oecumene", i.e. de vorming van huisgroepen en kleine gemeenschappen. Volgens hem was het belangrijkste werk van de voorganger of leider van die groepen om het gebruik van de Charismata in de juiste banen te leiden.[801] De eerste Pentecostaal die zijn pijlen richtte op de Charismatische beweging was J.E. van den Brink. In juni 1974 begon hij een serie artikelen met als titel "De toren van Babel en de tempel van Jeruzalem". Deze serie begon als een Bijbelse uiteenzetting van de dichotomie tussen de ware en de valse kerk, maar geleidelijk aan veranderde de serie in een felle aanval op de aanhangers van

---

https://www.pastoralehulpverleningjongeren.nl/wp-content/uploads/2011/12/Bevrijdingspastoraat-dr.-W-C-van-Dam1.pdf

[797] Notulen van de Algemene Vergadering van de Broederschap op 17 maart 1973 te Zeist, p. 7.

[798] J.E.v.d. Brink, *Charismatische Beweging, waarheen?*, Gorkum: Kracht van Omhoog, 1975, p. 118-119. Van den Brink citeert de notulen van de Algemene Vergadering van de Broederschap op 15/16 maart 1974 te Woudschoten (*Informatie Bulletin* 4/4, april 1974, p. 11). Vergelijkbare afwijzing van de oecumenische inspanningen van de charismatische beweging is door andere behoudende reformatorische theologen geuit:

Ds. Glashouwer speelt hier slim in op de identificatie van Pinkstergelovigen met de eerste gemeente. Overigens is zijn stelling dat het kenmerk van de "Ware gemeente" is, dat

- Prof.Dr. W. van 't Spijker, *De Charismatische Beweging* (Den Haag: Willem de Zwijgerstichting, 1977), p. 16-20.

- J.A. de *Boer, Charismatische Perikelen* (1) & (2), *Waarheid en Eenheid* 35/34, 30 september 1983, p. 15-16 & 35/41, 25 november 1983, p. 7.

[799] Pinkstermensen oneens met ds. Glashouwer over charismatische beweging, *Trouw/Kwartet*, 18 maart 1974. Met name Dick Voordewind, die inmiddels vaste medewerker was voor het maandblad *Vuur*, tekende protest aan.

[800] Pinkstermensen oneens ontmoette ds. Glashouwer over charismatische beweging, *Trouw / Kwartet*, 18 maart 1974. In Glashouwer's visie was het onmogelijk dat een katholiek na zijn of haar pinksterervaring lid kon blijven van de katholieke kerk. Met deze verklaring bevestigde hij de gevoelens van vele Pinkstergelovigen.

[801] Notulen van de Algemene Vergadering van de Broederschap op 13 september 1974 te Lage Vuursche, gepubliceerd in: *Informatie Bulletin* 4/9, oktober 1974, p. 6.

de Charismatische beweging.[802] In 1975 werd deze serie in boekvorm uitgegeven onder de titel *Charismatische beweging, waarheen? E*en jaar later werd dit boek vertaald en gepubliceerd in het Engels.[803] In dit boek ging Van den Brink niet alleen tekeer tegen de Charismatici die trouw gebleven waren aan de “dwalingen van hun kerken” zoals de Mariaverering (p.48-51) en het besprenkelen van baby's (p. 54-56), maar verwierp hij eveneens zijn voormalige Pinkstervrienden. David du Plessis werd door Van den Brink verweten "*zijn Pinksterschatten als een tweede Hizkia te etaleren voor de afgezanten van Babylon*" (p. 48). Ben Hoekendijk werd verworpen omdat “*hij zich thuis voelde in de geestelijke chaos van de Charismatische beweging"* (p. 71). Met betrekking tot de klassieke Pentecostalen merkte hij op:

> Tussen de nieuwe volle-evangeliegemeenten en de oude pinkstergroepen is geen modaliteitsverschil, maar een onoverbrugbare, brede kloof. In dat opzicht moeten we wel de harde werkelijkheid onder de ogen zien … De leiders van de charismatische beweging hebben ook geen nieuwe inzichten aan het bestaande denkpatroon van de oude pinkstergemeenten toegevoegd.[804]

In zijn conclusie merkte hij zelfs op dat het aannemelijk was dat de "Antichrist en zijn kerk door de Pinksterbeweging zou worden voortgebracht" (p. 150). Het afdoende bewijs dat de Charismatische beweging demonisch moest zijn, was het feit dat Rooms-katholieken erin deelnamen. Van den Brink:

> De charismatische beweging met haar glossolalie en profetie sluit op merkwaardige wijze in het bijzonder aan bij het latente en openlijke occultisme van de rooms-katholieke kerk. Daar zien we dan ook de snelste groei van deze beweging.[805]

De Broederschap raakte aangaande de “Charismatische kwestie” in twee kampen verdeeld. Een fervent voorstander van de Charismatische beweging was Dick Voordewind, die in 1972 voorganger was geworden van de Pinkstergemeente te Amsterdam. Deze gemeente was de voortzetting van de gemeente, die Polman had gesticht en die door Piet Klaver was voortgezet. Met Voordewind ging opnieuw iemand in deze gemeente voor, die een brug probeerde te slaan tussen de kerken en de Pinksterboodschap. Vanaf 1973 hielp Voordewind in de voorbereiding van de theologische conferenties van de C.W.N. en in februari 1974 werd hij samen met Herman van Amerom[806] op de lijst geplaatst van personen, die regelmatig een bijdrage leverden aan het blad *Vuur.* Bij die gelegenheid sprak Verhoef de hoop uit dat dit contact zou uitmonden in een intensievere samenwerking en wederzijdse correctie en verrijking.[807] Andere Broederschapsleden keken met argusogen naar deze activiteiten. Johan J. Frinsel (geboren 1927), de opvolger van Frans A. Stroefhoff als directeur van "Tot Heil des Volks" en Algemeen Voorzitter van de Broederschap van 1969 tot 1975, was veel sceptischer.[808] Een nog meer uitgesproken tegenstander van de C.W.N. was

---

[802] Het eerste artikel in deze serie verscheen in Kracht van Omhoog 38/8, 7 juni 1974, p. 18-20. De serie werd gepubliceerd in 17 delen tot en met *Kracht van Omhoog* 39/7, 23 mei 1975, p. 16-19.

[803] J.E. van den Brink, *Charismatische Beweging, waarheen ?*, Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1975), 173 pagina's & J.E. van den Brink, *The Charismatics and the Bible*, vertaald en geïntroduceerd door A.H. Wynd, Bankstown: High Road Publications, 1976, 148 pagina’s.

[804] J.E. van den Brink, *Charismatische Beweging, waarheen ?*, p. 68 De paginanummers waar in de tekst naar verwezen wordt komen uit deze Nederlandse editie.

[805] Ibid, p. 114.

[806] Herman van Amerom was inmiddels voorganger van de Pinkstergemeente Immanuël te Haarlem.

[807] W.W. Verhoef, Uitbreiding vaste medewerkers, *Vuur* 18/6, februari 1974, p. 13. H.N. van Amerom stond tot april 1976 op de lijst van vaste medewerkers, maar leverde nooit een artikel aan voor *Vuur*. Dick Voordewind stond op de lijst tot februari 1977 en van hem werden verschillende reisverslagen in het blad *Vuur* gepubliceerd, waarin Voordewind schreef over pinkster- en charismatische ontwikkelingen in de VS en Zweden.

[808] In een brief van 2 april 1976 aan H.N. van Amerom dreigde Frinsel zich te distantiëren van de Broederschap "omdat hij niet wilde behoren tot een organisatie die op enigerlei wijze verband hield met de charismatische beweging, in het bijzonder de C.W.N.". Merkwaardig omdat juist onder zijn voorzitterschap zoveel prominente leden van de

de reeds genoemde Willem J. Lentink (geboren 1926), de voorganger van de Pinkstergemeente Vlissingen, die in die jaren de snelst groeiende gemeente van de Broederschap was en een breed diaconaal werk had opgezet. In januari 1975 schreef Lentink:

> De z.g. Charismatische predikanten durven stuk voor stuk niet het offer te brengen hun kerkleer vaarwel te zeggen en in geloof een Bijbelse gemeente te stichten. Hun z.g. pinksterervaring dient men duidelijk met een flinke korrel zout te nemen.[809]

De kwestie werd op de spits gedreven toen Voordewind het initiatief nam tot een nationale conferentie die aangekondigd werd als een "Ontmoeting van Kerken en de Pinkstergemeenten". De conferentie zelf, die plaats vond van 9-12 september 1975 in Amsterdam, had weinig effect. Er was weinig belangstelling en de lezingen waren te academisch voor de meeste Pentecostalen.[810] Toen het blad *Vuur* en andere tijdschriften schreven dat deze conferentie een gezamenlijk initiatief was van de C.W.N. en de Broederschap, tekenden vele Pinkstervoorgangers bezwaar aan.[811] De Uitvoerende Raad van de Broederschap gaf snel een verklaring uit, waarin zij meedeelde dat er van een officiële samenwerking met de C.W.N. geen sprake was. Sommige individuele leden hadden op eigen titel wel meegeholpen aan de voorbereiding van deze conferentie. In een rondschrijfbrief van 7 oktober 1975 werd dit als volgt verwoord:

> De Uitvoerende Raad wil er ten eerste op wijzen, dat ons standpunt m.b.t. de oecumene, de Wereldraad en alles wat daarmee samenhangt, onveranderd is. De Broederschap gelooft in de eenheid van al Gods kinderen, van mensen die gered en wederom geboren zijn en die tezamen de ene Gemeente van Jezus Christus zullen vormen. Elke menselijk pogen om tot deze eenheid te komen in het organisatorische of institutionele vlak is daarom gedoemd te falen.
> Ten tweede wil de Raad wijzen op de noodzaak om een open oog te houden voor de ontwikkelingen om ons heen. Wij hebben als Pinkstermensen jarenlang gebeden om een doorbraak van de Geest in de kerken. Nu die bij velen gekomen is en komt, kunnen we die niet afwijzen, omdat die doorbraak wellicht niet geheel naar onze gedachten is. Natuurlijk weten we dat het nodig is dat de Geest en het Woord tezamen gaan. Uiteraard wijzen wij onschriftuurlijke instellingen en leringen af zoals Pausdom, Mariaverering, kinderdoop etc. Maar is het niet ook onze taak om broeders en zusters, die de eerste schreden op de Pinksterweg hebben gezet, waar mogelijk te helpen en te corrigeren? Uit die overwegingen acht de Raad contacten, samensprekingen etc. nuttig, wanneer wij als Pinkstermensen daarbij dan ook onze mond opendoen en vrijmoedig blijk geven van onze inzichten.[812]

C.W.N. de Algemene Vergaderingen van de Broederschap hadden toegesproken. In 1979 zegde Frinsel zijn lidmaatschap bij de Broederschap om andere redenen op.

Zie ook:- J.J. Frinsel, De Geest wacht waarheen Hij wil, *De Oogst* nr. 483, mei 1976, p. 15-16.

- J.J. Frinsel, Een echte oecumeniak, *De Oogst* nr.510, oktober 1978, p.6-7.

[809] J.E. van den Brink, *Charismatische Beweging, waarheen?,* p. 131. Van den Brink citeert hier het artikel van W.J. Lentink uit het gemeenteblad van de Pinkstergemeente Vlissingen, januari/februari 1975.

[810] Vooral de opkomst van het aantal Pinkstervoorgangers viel tegen, ondanks het feit dat persoonlijke uitnodigingen naar alle leden van de Broederschap waren gestuurd. Verslagen van deze conferentie werden gegeven in *Vuur* 20/4, december 1975, p. 4-9 & 15-17. Er werd ook een verslag gepubliceerd in het populaire weekblad *Elsevier*: Rex Brico, Pinksterbeweging opent haar deuren, *Elsevier Magazine* 31/38, 20 september 1975, p. 115-119.

De hoofdspreker was de voorzitter van de Zuid-Afrikaanse "Apostolische Geloofszending" Dr. F.P. Möller, die sprak over het proefschrift dat hij onlangs had afgerond aan de Universiteit van Utrecht *Die diskussie oor die charismata soos wat dit in die Pinksterbeweging geleer en beoefen word*, Braamfontien: Evangelie Uitgewers, 1975. Onder de deelnemers aan de conferentie waren Prof.Dr. P.Schoonenberg, Prof.Dr. H.Berkhof, Dr. K.J. Kraan, Dr. W.C. van Dam, W.W. Verhoef, H.N. van Amerom en D. Voordewind. De conferentie werd afgesloten met een gezamenlijke viering van het avondmaal.

[811] Ontmoeting van Kerken en Pinksterbeweging, *Vuur* 20/1, augustus-september 1975, p. 20.

[812] Rondschrijfbrief van de Uitvoerende Raad van de Broederschap , Den Haag, 7 oktober 1975, p. 1.

Deze verklaring kon echter niet de onrustgevoelens bij enkele leden van de Broederschap kalmeren. Op 17 januari 1976 vond in Den Haag een speciale bijeenkomst plaats om deze kwestie met elkaar te bespreken. Na een inleiding door J. Sigmond, uitgever en eindredacteur van het Pinkstertijdschrift *Gouden Schoven*, volgde er een plenaire discussie. Vooral Herman van Amerom, de nieuwe Algemeen Voorzitter van de Broederschap, werd op het matje geroepen omdat hij had meegeholpen aan de voorbereiding van de conferentie te Amsterdam en zijn naam stond vermeld op de lijst van de vaste medewerkers van het tijdschrift *Vuur*.[813] Als resultaat van deze vergadering, die plaats vond op 17 januari 1976 in Scheveningen, kregen drie broeders het verzoek om de positie van de Broederschap in een verslag uiteen te zetten. Binnen twee maanden werd dit verslag, dat uiteindelijk alleen door K. van Balen werd samengesteld, verzonden naar alle leden, samen met een vertaalde verklaring van een studierapport over de Charismatische Beweging van de Uitvoerende Raad van de Amerikaanse Assemblies of God, gepubliceerd op 14 augustus 1972.[814] Aangaande de oecumene merkte Van Balen op:

> Juist door onze toekomstverwachting aangaande een grote eenheidskerk in de eindtijd, die onder invloed van de antichrist de werkelijke kerk zal vervolgen, staan wij tot op heden wantrouwend tegenover het oecumenisch streven van de wereldraad. De ontwikkeling van de wereldraad, haar activiteiten op politiek terrein, linksgerichte hulpverlening en sterk gericht horizontalisme hebben dit wantrouwen alleen maar versterkt.
> De Katholieke Charismatische Beweging is volledig op Rome gericht en stelt zich onder leiding van de paus.
> De Charismatische Werkgemeenschap Nederland is sterk gericht op oecumene en zij getuigt van een verheugend nauwe samenwerking met de Raad van Kerken. De Oecumenische Beweging ziet in de Charismatische Beweging een krachtig wapen om haar oecumenisch streven te bevorderen.
> Onmiskenbaar liggen hier aspecten, die wel tot enige terughoudendheid nopen.
> Als Pinksterbeweging hebben wij ons altijd open willen stellen voor eerlijk contact met gelovigen uit andere kerken. Er is een geestelijke oecumene waarbij kerkmuren wegvallen. Waar deze oecumene kan worden beoefend zullen we die met openheid tegemoet treden en daarbij niet al te grote nadruk leggen op organisatorische verbanden. [815]

Het rapport werd zonder veel discussie geaccepteerd op de Algemene Vergadering van de Broederschap op 28 februari 1976. Men kwam overeen om de Charismatische beweging op een broederlijke wijze te benaderen, maar tegelijkertijd kritisch te zijn en onderscheidend.[816] Desalniettemin escaleerde de kwestie spoedig verder. W.J. Lentink zond een open brief aan alle leden van de Broederschap, waarin hij niet alleen onomwonden de Charismatische beweging verwierp, maar ook de Uitvoerende Raad en met name H.N. van Amerom bestraffend toesprak vanwege hun open verhouding met de C.W.N.. Dit resulteerde in een felle correspondentie tussen Van Amerom en Lentink door middel van open brieven, die kunnen worden beschouwd als enkele donkere bladzijden van de geschiedenis van de Nederlandse Pinksterbeweging.[817] In een van zijn rondschrijfbrieven die gepubliceerd werd in *Kracht van Omhoog*, vermeldde Lentink:

---

[813] De schrijver van dit proefschrift, was toen nog eerstejaars student aan de Centrale Pinkster Bijbelschool (C.P.B.) in Den Haag. Omdat deze vergadering in het gebouw van de C.P.B. plaatsvond was hij aanwezig bij deze bijeenkomst. Zijn persoonlijke aantekeningen van deze vergadering werden later gepubliceerd in het *Informatie Bulletin* (6/3, maart 1976, p. 6-8 & 14) en in *Vuur* (10/9, mei 1976, p. 11-13).

[814] Volledige tekst van het charismatische studierapport door de uitvoerende raad van de Assemblies of God in Amerika d.d. 14-8-1972. De vertaalde versie had meer het karakter van een verklaring van één pagina, dan een studierapport.

[815] K. van Balen, *De verhouding en de ontwikkeling van de Pinksterbeweging en Charismatische Beweging*, p. 4. Deze studie van vijf pagina's werd in februari 1976 naar alle Broederschapsleden verstuurd.

[816] Algemene Vergadering, *Informatie Bulletin* 6/5, mei 1976, p. 8.

[817] De eerste zogenaamde "herderlijke brief" van Lentink is ongedateerd, maar waarschijnlijk verzonden in oktober / november 1975. Van Amerom antwoordde slechts één keer op 27 april 1976, waarin hij dreigde met een

> De Broederschap heeft jarenlang gezocht naar erkenning bij de historische kerken en meent dit nu gevonden te hebben in de charismatische beweging. Deze heeft tot nu toe geen enkel bewijs geleverd een beweging van de Heilige Geest te zijn, integendeel. Zij pas eerder in het cultuurpatroon der historische kerken, zij is een nabootsing van het werkelijke pinkstergebeuren en is die imitatie waarvan Jezus spreekt in Mattheus 7: 22-23 ….
> Het samengaan met de charismatische beweging zal in de toekomst tot fatale gevolgen leiden.[818]

Verhoef stelde alles in het werk om de dialoog met de Broederschap in stand te houden. In *Vuur* nam hij het volledige verslag van de Broederschapsvergadering van 17 januari 1976 op, waarna hij er inhoudelijk verder op de gerezen vragen inging. In zijn conclusie schreef hij:

> We zullen samen wat broederlijker moeten worden. Dan kunnen we aanvullend voor elkaar zijn. Dan kan men van de kant van de Pinkstergemeente ook wat ontdekken van de rijkdommen in de kerken, en van de levende geloofsbeleving ook daar. Dan kan men, dacht ik, ook haar eigen beperktheid ontdekken, eigen traditionele gebondenheid erkennen. Het is soms een hele weg om tot deze zelfkennis te komen zonder daarbij iets af te doen van het werk van de Heilige Geest en zijn gaven. Men zal dan ook inzien, dat in de kerken, en zeker in de charismatische beweging, de zaken van het persoonlijk geloofsleven, zoals bekering, overgave, wedergeboorte, bijbels aan de orde zijn. Bij oecumenische vernieuwing denken we aan een Bijbelse vernieuwing van de kerken en de gelovigen – Gods éne Kerk kan uitsluitend als schepping van de Heilige Geest tot gestalte komen.[819]

Zelfs Lentink schreef nu dat een discussie tussen de Broederschap en de C.W.N. enkele controversiële zaken zou kunnen ophelderen, zolang zij maar geen water bij de wijn deden.[820] Toen het bestuur van de C.W.N. officieel om een overleg met de Broederschap verzocht, besloot de Algemene Vergadering van 9 oktober 1976 dat een delegatie van zes broeders een informeel en oriënterend gesprek zou voeren. Nadrukkelijk werd gesteld dat dit zestal geen enkel mandaat had om namens de Broederschap afspraken te maken.[821] Deze dialoog vond echter nooit plaats. Het vraagstuk van de Charismatische beweging was zo uiterst delicaat geworden, dat het inmiddels een hete aardappel was geworden, die niemand meer wilde aanraken. De Pentecostalen weerden de Charismatici voortaan als de pest en langzamerhand werden ze zo vreemden voor elkaar. De deur werd nooit volledig dichtgeslagen, daarbij speelde zeker een rol dat de Pentecostalen nooit de hoop

---

opschorting van Lentinks lidmaatschap van de Broederschap als hij zich niet verontschuldigde. Lentink weigerde echter zijn woorden te slikken en reageerde met een kwaadaardige aanval op de positie van Van Amerom als algemeen voorzitter van de Broederschap. De wederzijdse dreigingen hadden geen gevolg. In 1977 werd Lentink gekozen als lid van de Uitvoerende Raad en werd hij benoemd tot vice-voorzitter, terwijl Van Amerom de algemene voorzitter van de Broederschap bleef. In 1979 zegde Lentink zijn lidmaatschap van de Broederschap op, omdat hij het niet eens kon worden met de procedure waardoor Van Amerom werd verkozen tot de eerste full-time betaalde algemeen voorzitter. Tot die tijd was dat altijd een onbetaalde functie geweest, zoals dat overigens ook gold voor alle andere leden van de Uitvoerende Raad.

[818] W.J. Lentink, Uit de Pinksterbeweging - Broederschap waarheen?, *Kracht van Omhoog* 40/8, 11 juni 1976, p. 3.

[819] W.W. Verhoef, Broederlijk aan de broederschap, *Vuur* 20/10, juni / juli 1976, p. 7. Verhoef onderstreepte het feit dat hij deze dialoog belangrijk vond door een groot deel van dit artikel op te nemen in zijn bijdrage aan een boek over de Charismatische beweging in Nederland: W.W. Verhoef, Over de Charismatische vernieuwing van de Kerk, in: Fem Rutke red., *Charismatisch Nederland*, Kampen: J.H. Kok, 1977, p. 15-21.

[820] W.J. Lentink, De Charismatische Beweging en de Broederschap, *Informatie Bulletin* 6/7, augustus/september 1976, p. 4.

[821] Algemene Vergadering, *Informatie Bulletin* 6/9, november / december 1976.
De aangestelde delegatie bestond uit de broeders: J.J. Frinsel, W.J. Lentink, D.L. Richards, A. van Polen, H. Huizinga en H.Ch. Sleebos. Het is veelzeggend dat Van Amerom niet is benoemd in deze afvaardiging.

opgaven dat er tenslotte toch enkele Charismatici zouden zijn die zich bij hen zouden voegen.[822] Enkele vastgeroeste misvattingen voeren nog steeds de overhand. De Charismatici bijvoorbeeld schijnen nauwelijks de sociale betrokkenheid van de Pentecostalen te onderkennen, noch het feit dat zij de onderlaag van de bevolking beter weten aan te spreken dan de traditionele kerken.[823] Van hun kant beschuldigen de Pentecostalen ten onrechte de Charismatici van het rationaliseren van de geestelijke gaven.[824]

De Charismatische beweging stelt de Pentecostalen twee cruciale vragen, die zij vroeg of zullen moeten beantwoorden. In de eerste plaats bewezen de Charismatici dat de doop en de gaven van de Geest niet noodzakelijkerwijs iemands ethische en theologische opvattingen veranderen. Dit had niet moeten verrassen, omdat hun eigen geschiedenis in Europa dit reeds had aangetoond, bijvoorbeeld in de levens en bedieningen van Alexander Body en Jonathan Paul. Niettemin staken sommige Nederlandse Pinksterleiders als struisvogels hun kop in het zand, toen zij begonnen te ontkennen dat de Charismatici dezelfde geestelijke belevenis ervoeren als zij, maar dan binnen een andere kerkelijke context.[825] Door deze gaven toe te schrijven aan de vijand vervielen zij in de laster van hun eigen tegenstanders en verloochenden zij uiteindelijk zichzelf. Ten tweede lieten deze gebeurtenissen op dramatische wijze zien dat de Pentecostalen de charismata verdrongen hadden naar de periferie van hun eigen geloofsleven. Hun aanklacht dat de geestelijke gaven van geen nut zijn als men trouw blijft aan de kerkleer en –praktijk, zoals bijvoorbeeld de kinderdoop[826], maakt de Heilige Geest tot een "Deus ex machina" die zweeft over de fundamentele Pinksterwaarheden. Op

---

[822] Zie bijvoorbeeld K. van Balen, "*De verhouding en de ontwikkeling van de Pinksterbeweging en Charismatische Beweging* ", p. 3 & J.E. v.d. Brink, *Charismatische beweging, waarheen?*, p. 148.

Deze gedachte werd ook door David Wilkerson verwoord in zijn visioen gedeeld op de Lutherse charismatische conferentie in april 1973. Deze toespraak is ook in het Nederlands gepubliceerd in *De Oogst (*nr. 464, september 1974, p. 21-27) en *Kracht van Omhoog* (39/4, 21 maart 1975, p. 12-15) en later in een afzonderlijk boek (David Wilkerson, *Het visioen*, Rotterdam: Gramma, 1978). Deze visie heeft tot op zekere hoogte de pinkstervisie op de Charismatici bevestigd. Ondanks het feit dat de voorspelde vervolging van de rooms-katholieke Charismatici (*Het Visioen*, p. 94-97) (nog?) niet heeft plaatsgevonden. Niettemin zien veel Pinkstermensen dit visioen nog steeds als een "woord van de Heer".

[823] Zie bijvoorbeeld Fem Rutke, *Charismatisch Nederland*, p. 6.

Het is waar dat de Pinkstergelovigen niet mee doen in politieke actiegroepen, maar op basisniveau investeren ze veel tijd, geld en energie om sociaal achtergestelde mensen te helpen. Er zijn verschillende pinksterhulpcentra voor drugsverslaafden en alcoholisten (Teen Challenge in Haarlem & Loppersum, Nehemia in Hauwert, De Paltz in Soest), centra voor zwervers en daklozen (Sjaloom in Vlissingen), bejaardentehuizen (Bethel in Hilversum - Siloam in Rotterdam), een rusthuis voor gehandicapten (Sonneheerdt in Rhoon), een centrum waar jongeren huurdersbegeleiding ontvangen (Teen Challenge Vlaardingen), hulp aan gevangenen (Barrabas in Doorn en Sheba in Apeldoorn), en veel betrokkenheid bij verschillende interkerkelijke hulporganisaties ("Tot Heil des Volks" in Amsterdam, Saron in Beuningen, "De Hoop" in Dordrecht enz. enz.). De meeste van deze centra ontvangen geen staatssteun. Het is opmerkelijk dat de meeste hulp gericht is op de verschoppelingen van de samenleving. In vergelijking met zijn omvang doet de pinksterbeweging waarschijnlijk meer voor deze sociale groepen, dan welk kerkgenootschap dan ook, met uitzondering het Leger des Heils. Men kan tegenwerpen dat het grootste deel van deze hulp gebaseerd is op evangelische doeleinden, aan de andere kant is het waar dat bijna alle geboden sociale hulp een of andere ideologische grondslag heeft. Voor meer informatie over de sociale hulp van de Nederlandse Pinksterbeweging, zie:

- H.B. Colenbrander, "Spiritualiteit in opmars" (niet-gepubliceerd manuscript 1987), p. 421-437.
- P. N. van der Laan, "De diakonale arm" in: "Analyse van de Pinksterbeweging in Nederland" (niet-gepubliceerd manuscript, 1982).

[824] Zoals bijvoorbeeld K. van Balen dat doet in zijn "*De verhouding en de ontwikkeling van de Pinksterbeweging en Charismatische beweging"*, maart 1976, p. 4.

Niet-pinkstermensen beschuldigen de charismatische beweging er juist van , dat ze vaak te emotioneel zijn en te weinig ruimte laten voor rationele of dogmatische analyse (zie bijvoorbeeld Gerard de Haas, Theologie veroorzaakt sociale verschillen - De Charismatische Werkgemeenschap, *Hervormd Nederland*, 7 oktober 1978, p.15) . De landelijke conferenties van de C.W.N. zijn alles behalve rationele gebeurtenissen.

[825] Dit geldt niet alleen voor de verhoudingen in Nederland, maar zien wij ook in veel andere landen. Tijdens een persconferentie tijdens de laatste Pinksterwereldconferentie in 1985 in Zürich, sprak Stephen E. Strang een muur tussen de klassieke Pinkstermensen en andere door de Geest gedoopte gelovigen en pleitte hij vurig voor een nauwer contact tussen Pinkstergelovigen en Charismatici. (Stephen E. Strang, A Call for Cooperation, *Charisma*, september 1985, p. 8).

[826] Zie bijvoorbeeld J.J. Frinsel, Duidelijkheid, *De Oogst* nr. 475, september 1975, p. 16-17 & W.J. Lentink, Broederschap waarheen?, "*Open herderlijke brief aan alle Broederschapsleden*", Vlissingen oktober / november 1975, p.3.

Bijbelse (1 Korinthe 12) en historische gronden lijkt het echter meer voor de hand te liggen dat de Geest en Zijn gaven juist bedoeld zijn om het lichaam van Christus te verbinden en in stand te houden. De voormalige Pentecostaal Dr. Jean Jacques Suurmond heeft voorgesteld om het contact tussen de Charismatici en de Pentecostalen te vernieuwen door gezamenlijke aanbidding en theologische discussie.[827] Deze gemeenschap en dialoog met de Charismatici lijkt essentieel voor de Pentecostalen zelf om zo hun oorspronkelijke identiteit opnieuw te herontdekken en het werk van de Heilige Geest te waarderen binnen een bredere context.[828]

5.4 ROOMS-KATHOLIEKE CHARISMATICI VERGROTEN DE VERWARRING

In de inleiding van zijn boek Papst und Pfingstler vermeldde Arnold Bittlinger, zelf Luthers predikant, dat er nauwelijks andere discussie-partners zijn die zo ver van elkaar af staan en zo weinig gemeenschappelijk hebben als de Katholieken en de Pentecostalen.[829] Anderen hebben echter terecht opgemerkt dat Pentecostalen in sommige opzichten dichter bij de Katholieken staan dan bij de Protestanten, ondanks het feit dat zij over het algemeen beschouwd worden als een tak van de laatste. Reeds in 1959 merkte Boerwinkel een opmerkelijke samenhang op tussen het Rooms-katholieke sacrament van het vormsel en de Pinksterdoop in de Geest.[830] In 1961 schreef de Vlaamse Pinkstervoorganger J. van Kesteren:

---

[827] J.J. Suurmond, Pinksterbeweging en charismatische vernieuwing - een vooruitblik, *Bulletin voor charismatische theologie 10/20*, herfst 1987, p.13-14.

Suurmond is afgestudeerd aan de Centrale Pinkster Bijbelschool (Den Haag), Continental Bible College (Brussel) en Fuller Theological Seminary (Pasadena, Californië, Verenigde Staten). Zelfstandig probeert hij de kloof tussen de Nederlandse pinksterbeweging en charismatische beweging te overbruggen. In september 1984 wees het dagelijks bestuur van de Broederschap zijn verzoek af om te fungeren als een officiële bemiddelaar tussen de Broederschap en de CWN.In april 1985 trad hij toe tot de redactie van *Vuur* en was de eerste Pinksterman in de redactiecommissie sinds D. Voordewind aftrad in maart 1977. Sinds de uitgave van *Vuur* van december 1987 / januari 1988 wordt Suurmond w aangeduid als behorend tot Nederlandse Hervormde kerk,

Als historische anekdote kan worden toegevoegd dat Suurmond en de auteur in het jaar 1975/1976 kamergenoten waren op de C.P.B. in Den Haag. In die tijd was Suurmond een fervent tegenstander van de C.W.N., terwijl de auteur er juist een fervent aanhanger van was. Terugkijkend waren we allebei de navolgers van de voorganger van onze thuisgemeente, respectievelijk W.J. Lentink in Vlissingen en D. Voordewind in Amsterdam.
Over J.J. Suurmond :

- Corrie Zoutman-Blanksma, Ik zie de knoppen van de Charismatische lente al uitkomen, *Vuur* 31 / 6-7, februari / maart 1987, p. 12-13.

- Jean-Jacques Suurmond, Jean-Jacques Suurmond, *The ethical influence of the Spirit of God: an exegetical and theological study with special reference to 1 Corinthians, Romans 7:14-8:30, and the Johannine literature*" (Ph.D. proefschrift Pasadena: Fuller Theological Seminary-School of Theology, 1983), p. 468.

Levensloop, http://www.jean-jacquessuurmond.nl/levensloop.html
Belangrijke wetenschappelijke publicaties:
Jean-Jacques Suurmond, *The Ethical Influence of the Spirit of God: An Exegetical and Theological Study with Special Reference to 1 Corinthians, Romans 7:14-8:30 and the Johannine Literature*. Ann Arbor: UMI,, 1983, (468 pp.)
Jean-Jacques Suurmond (red.), "*Och, ware het gehele volk profeten!" Charismatisch- theologische teksten. Sleutelteksten in godsdienst en theologie*. Zoetermeer: Meinema, 1992, (236 pp.).

Jean-Jacques Suurmond, *Het spel van Woord en Geest, aanzet tot een charismatische theologie.* Ten Have, Baarn, 1994 (255 pp.). Engelse vertaling door John Bowden: *Word and Spirit at Play, Towards a Charismatic Theology*. London etc.: SCM Press, 1994/ Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 1995.

[828] Een goed voorbeeld van een open dialoog tussen Charismatici en Pinkstergelovigen, waardoor beide lijken te zijn verrijkt, vond plaats in Finland. Zie: Harri Heino, ": Harri Heino, *Different manifestations of the Charismatic movement - The charismatic movement in Finland and America*", lezing gehouden op 14 augustus 1987 tijdens de "4e Conference on Pentecostal and Charismatic Research in Europe" te Gwatt, Zwitserland. De lezing is te downloaden op: https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1179/jep.1988.7.4.001

[829] Arnold Bittlinger, *Papst en Pfingstler - Der römisch katholisch-pfingstliche Dialog und seine ökumenische Relevanz* , Frankfurt am Main: Peter Lang, 1978, p. 1. Dit boek beschrijft de eerste vijf jaar van de officiële dialoog tussen de R.K.K. en de Pinksterbeweging, die in 1972 is begonnen. Voor een volledige documentatie en analyse van de tweede vijf jaar van deze dialoog, zie Jerry L. Sandidge, *Catholic/Pentecostal Dialogue (1977-1982): A study in Developing Ecumenism*, Bern: Peter Lang, 1987. In 1987 nam de eerste Nederlandse pinkstervertegenwoordiger (Herman van Amerom) deel aan deze dialoog.

[830] Dr. F. Boerwinkel, De kerk en het appèl van de Pinkstergroepen, *Woord en Dienst*, 16 mei 1959, p.156.

> … m.i. is het voor een roomse gemakkelijker tot een pinksterkerk over te gaan dan tot een protestantse of hervormde. Waarom? Het metafysische in Pinksteren trekt de mystiek aangelegde roomse sterk aan; wat hij zeer verlangt is de vervulling met de Heilige Geest. Ook de goddelijke genezing is hem niet vreemd, men denke aan de vele bedevaartsoorden.[831]

De schrijver, die zelf rooms-katholiek is opgevoed, observeert eveneens opvallende overeenkomsten, beide praktiseren bijvoorbeeld de geestelijke discipline van het vasten en beide hebben een zekere drang naar ervaringen, die de emotie diep raken.[832] Het geloof in wonderen is een andere belangrijke overeenkomst. Voor de Nederlandse situatie springen twee andere aspecten in het oog waarin Pentecostalen en Rooms-katholieken elkaar herkennen: geen schaamte om uitbundig van het leven te genieten en een afkeer van wettische beperkingen, zoals bijvoorbeeld de zondagsheiliging.[833]
Ondanks deze overeenkomsten namen de Nederlandse Pentecostalen in hun polemiek over het algemeen de protestantse argumenten tegen de Rooms-katholieke kerk over en wezen zij de zogenaamde "afgoderij van de R.K.K." sterk af. In 1927 verscheen er in *Spade Regen* een artikel, dat op radicale wijze de "*de godslasterlijke en God onterende leer der Mariaverering*" veroordeelde.[834] Voor Pieter van der Woude was de R.K.K. heel duidelijk een voorafschaduwing van de "grote hoer" die genoemd wordt in Openbaring hoofdstuk 17.[835] Het tijdschrift *Kracht van Omhoog* schreef regelmatig schimpscheutend over de R.K.K.. Van april 1960 tot mei 1961 bracht dit tijdschrift een omvangrijke serie artikelen uit over de Rooms-katholieke Kerk, geschreven door de voormalige trappistenmonnik Wim M.A. Kuin, opdat de lezers "*de valsheid en onwaarachtigheid van al haar pretenties helder en duidelijk inzien*".[836] In september 1960 startte Wim Kuin een evangelisatie-actie die er specifiek op was gericht om Rooms-katholieken te winnen voor Christus en werd er een fonds geopend om ex-priesters financieel te ondersteunen.[837] Als er Rooms-katholieken waren die de Pinksterboodschap omarmden, dan werd dit regelmatig triomfantelijk in de pinksterbladen vermeld. In 1961 (!) schreef Karel Hoekendijk:

> Onlangs zag een katholiek de wonderen, die in onze samenkomsten gebeurden, hij gaf zich aan de Heer over, de Geest viel op hem, hij begon in nieuwe tongen te spreken en te

---

[831] J. van Kesteren, Het evangelie en de Rooms Katholieke mens, *De Pinksterboodschap* 2/4, april 1961, p. 4-5.

[832] Omdat de auteur een rooms-katholieke achtergrond heeft, kan hij beoordelen op basis van persoonlijke observatie. Pinkstergelovigen hebben in navolging van de eerste Christengemeente altijd een sterke nadruk gelegd op gebed en vasten. De meeste Pinkstergemeenten hebben een wekelijkse bidstond of verschillende gebedsgroepen. Wanneer belangrijke beslissingen moeten worden genomen of als er een grote nood is (bijvoorbeeld een ernstige ziekte), is het gebruikelijk om te vasten en te bidden, soms met de hele gemeente. Er is wel een belangrijk onderscheid met de R.K.K. Pinkstergelovigen maken geen gebruik van liturgische gebeden, maar van spontaan gebed. Tijdens de bidstonden speelt in de regel de clerus c.q. de voorganger geen aparte of leidende rol.

[833] Het is opmerkelijk dat in de meeste rooms-katholieke landen waar de Pinksterbeweging floreert (b.v. Chili, Brazilië, Italië, Portugal), de Pinkstermensen geneigd zijn tot een meer legalistische levensstijl dan hun geloofsgenoten in Nederland. Dit kan waarschijnlijk worden verklaard door het feit dat de Nederlandse pinkstermensen reageerden tegen de wettische inclinatie van het calvinisme, terwijl de ex-katholieke pinkstergelovigen in de bovengenoemde landen juist reageerden tegen de in hun ogen te grote tolerantie van de R.K.K. In Portugal wordt van Pinkstervrouwen bijvoorbeeld nog altijd verwacht dat zij geen broeken dragen, geen make-up gebruiken en lang haar hebben. Dat zou in de Nederlandse Pinkstercontext ondenkbaar zijn.

[834] De laatste dagen - Roomsche afgoderij, *Spade Regen* 19/10, 15 januari 1927, p. 152-153. Dit artikel was een vertaling van een studie die in het Pinksterblad *Redemption Tidings* was gepubliceerd.

[835] De afkeer van P. van der Woude tegen de R.K.K. is reeds in hoofdstuk 2.4.2. aangestipt. Omdat de meeste Pinkstergelovigen in Nederland een calvinistische achtergrond hadden, is deze afkeer niet zo verwonderlijk. Als zij zich aansloten bij de Pinksterbeweging, namen ze in de regel veel van hun oude denkbeelden mee. Zijn mening werd door veel van zijn mede-pinkstergelovigen gedeeld. Zie ook: Walter Hollenweger, *Pentecost between Black and White,* Belfast: Christian Journals, 1974, p. 78.

[836] Wim Kuin, Onze Rooms-Katholieke buren, Serie van tenminste 15 artikelen in *Kracht van Omhoog* van 30 april 1960 (23/21) tot 5 mei 1961 (24/22). Een getuigenis van Kuin's bekering tot de pinksterbeweging werd gepubliceerd in de evangelisatiekrant *Heilsfontein* 9/8, augustus 1960, p. 1-2.

[837] Wim Kuin, Onze Rooms-Katholieke buren - Evangelisatie, *Kracht van Omhoog* 24/6, 17 September 1960, p. 10-11.

> profeteren, tenslotte liet hij zich in water dopen. Een katholieke non werd gered, met de heilige Geest vervuld en heeft sindsdien 120 personen tot dezelfde ervaring geleid. Ook op een katholieke priester kwam de heilige Geest em hij sprak in tongen. Iemand vroeg hem of hij nu zijn kerk zou verlaten. Hij antwoordde: ik wil daar zo lang mogelijk blijven en mijn hoorders dezelfde ervaring leren! Wij hebben in de laatste 10 jaren duizenden katholieken zien bekeren, zien vervuld worden en genezen. Geloofd zij de Heer![838]

Toen de Pinkstervoorganger J. Zeegers de gelegenheid kreeg om in de parochie van de Rooms-katholieke kerk te Haarlem te spreken “over de waarde van de Bijbel in zijn leven als Protestant”, werd hier uitgebreid melding van gemaakt in *De Pinksterboodschap*.[839] Zo nu en dan citeerde *Kracht van Omhoog* op positieve wijze het Rooms-katholieke contactblad *Het Huis*, uitgegeven door Drs. J. Horsthuis en G.H. Smithuis vanwege haar open houding ten opzichte van het appèl van de Pinksterbeweging.[840] Zelfs het bezoek van David du Plessis aan het Tweede Vaticaans Concilie werd aanvankelijk toegejuicht.[841] In november 1966 werd K. van Balen door Horsthuis uitgenodigd om zijn boekje “”*Opdat alles vervuld worde*” te introduceren aan een groep Rooms-katholieken te Maarssen. Tot zijn verbazing ontdekte Van Balen dat zij het Pinkster-liederenboek "*Glorieklokken*" gebruikten.[842] Toen Rooms-katholieke priesters hun kerk verlieten en door onderdompeling werden gedoopt, zoals H.J.M. Smithuis[843] in 1967 en A.B. Dijkman[844] in 1968, ging de Pinksterpers uitvoerig in op hun getuigenissen. Toen echter het nieuws van de charismatische opwekking in de R.K.K. in de Verenigde Staten in 1967[845] Nederland bereikte en het duidelijk werd dat deze

---

[838] Karel Hoekendijk], Over protestanten en katholieken, *Stromen van Kracht* 8/90, juni-juli 1961 p. 9. De "duizenden rooms-katholieke bekeerlingen" waar Hoekendijk over spreekt, verwijst waarschijnlijk vooral naar zijn zendingswerk. Hij spreekt echter over een periode van 10 jaar (wat niet erg nauwkeurig is omdat zijn bediening pas acht jaar geleden begon), waarvan hij de afgelopen 18 maanden diende als reizende zendeling. In zijn autobiografie *Voetsporen* spreekt hij ook over vijf moeder-oversten, die onder zijn bediening in de Geest werden gedoopt (p.112-122).

[839] Deze bijeenkomst vond plaats op 12 maart 1962: J. Zeegers, Het Volle Evangelie in de R.K. Kerk, *De Pinksterboodschap* 3/4, april 1962, p. 13. In zijn autobiografie vermeldt Zeegers dat hij de eerste Nederlandse pinksterprediker was die het volle evangelie binnen de R.K.K in Nederland bracht: Jac. Zeegers, *Mijn Geheim*, Haarlem: door de auteur, 1973, p. 63-64.

[840] J.E. v.d. Brink, Pinksteren in de pers, *Kracht van Omhoog*, 27/3, 16 augustus 1963, p.18 & Pinksteren onder Rooms-Katholieken, *Kracht van Omhoog*, 27/24, 19 juni 1964, p. 17.

[841] David J. du Plessis, Op het tweede Vaticaans Concilie, *Kracht van Omhoog* 28/10, 20 november 1964, p. 8-9.

[842] K. van Balen, Ontmoeting in Maarssen, *De Pinksterboodschap* 8/1, januari 1967, p. 13.

[843] H.J.M. Smithuis, Zijn er nog priesters ?, *Kracht van Omhoog 30*/22, 9 juni 1967, p. 8-11. Smithuis was rooms-katholieke priester van 1958 tot 1966. In Beukenstein werd hij bevrijd van demonische banden. Op 16 april 1967 werd hij gedoopt door onderdompeling in Amersfoort.

[844] A.B. Dijkman, Een heilig priesterschap, *De Pinksterboodschap* 9/4, april 1968, p. 3-4 & A.B. Dijkman, Waarom priester, *Nieuw Leven* 7/6, juni 1969, p. 12-14 (ook gepubliceerd als een afzonderlijk traktaat).

Dijkman was priester geweest vanaf 1953. In de herfst van 1966 werd hij gedoopt in de Heilige Geest en probeerde hij een tijdje het "Volle Evangelie" in zijn parochie uit te dragen. Op 18 februari 1968 trad hij uit de R.K.K..

[845] Veel katholieken over de hele wereld hadden reeds lang voor 1967 geestelijke gaven ontvangen en gebruikt, zoals dat bijvoorbeeld ook in Nederland bij de kringen van “Het Huis” en “Appèl 18, 19, 20” het geval was.. Niettemin wordt de oorsprong van de Katholieke charismatische vernieuwing meestal terug gebracht naar de gebeurtenissen op de Universiteit van Duquesne in Pittsburgh, Verenigde Staten in het begin van 1967. Tijdens de uitstorting van de Geest in het zogenaamde "Duquesne-weekend", een retraite met als thema de Heilige Geest, dat gehouden werd op 17 en 18 februari 1967, vonden fysieke en emotionele uitingen plaats, die vergelijkbaar waren met de ervaringen aan het begin van de pinksterbeweging in Topeka, Kansas in januari 1900 en in Bonnie Braestreet, Los Angeles in april 1906. Het grote verschil was dat de uitstorting dit maal onder katholieken en in een academische omgeving plaatsvonden.

Vergelijk hoe de verschillende manifestaties worden beschreven in de volgende literatuur:
Pittsburgh in februari 1967 in: Kevin & Dorothy Ranaghan, *Catholic Pentecostals*, Toronto: Paulist Press Deus Books, 1969, p. 21-37.

Topeka, Kansas, in januari 1901: Mrs. Agnes N.O. LaBerge, *What God hath wrought*, Chicago: Herald Publishing,. Geen jaar, p.28-31 [Herdrukt in de serie "*The Higher Christian Life*", 1985].

Sarah Parham, *The life of Charles F. Parham*, Birmingham, Alabama: Commercial Printing Company, 1930, p. 50-68.

Charismatische Katholieken niet van plan waren hun kerk te verlaten, werd hier met gemengde gevoelens kennis van genomen en leek de aanvankelijke positieve stemming om te slaan. De Pinksterboodschap gaf in 1968 als commentaar:

> Wij zijn blij met de goede opmerkingen gemaakt over de Pinksterervaring en voor de 'opwekking' waarover hier gesproken wordt. Toch moeten wij aandacht vestigen op een gevaarlijk aspect van deze beweging. De Pinksterervaring vormt namelijk een nieuw type Christen. Nieuwe wijn moet in nieuwe zakken, zei Christus. Hoe kan een gelovige met een Pinksterervaring in een systeem blijven dat bindt en verduistert? De Pinksterervaring geeft nieuwe inzichten in Gods Woord, nieuwe openbaringen welke leiden tot de volle Waarheid. Hierin is geen plaats voor b.v. Mariaverering of heiligenverering, maar Christus wordt verheerlijkt.[846]

De eerdergenoemde conferentie met Du Plessis, McDonnell en Williams in 1971 werd in *Kracht van Omhoog* vooral bekritiseerd vanwege de Rooms-katholieke deelname. Als antwoord op McDonnell's opmerking dat Katholieke Pentecostalen geneigd zijn hun godsdienstige praktijken te intensiveren zoals het bidden met de rozenkrans en het aanbidden van Maria, in plaats van hun kerk te verlaten, schreef W. Gooijer:

> We kennen het resultaat zowel uit de gelijkenis die Jezus uitsprak, als uit de praktijk van vele gevallen in onze dagen: de zak scheurt en de wijn loopt eruit op de grond. Het moge een waarschuwing zijn voor de kerken: de pinksterbeweging zal hun de das omdoen. De fout zit hierin dat men Pinksteren uitsluitend associeert met tongentaal en andere ervaringen en manifestaties. Maar het aller nodigste en punt nummer één wordt niet gevonden: vanuit de volheid van de Geest het Woord van God opnieuw leren verstaan. [847]

Het oordeel van Kuin was nog kritischer:

> Kinderen Gods, waar gaat dat heen? Predikanten, pinkstervoorgangers, met Gods Geest vervulden, waar gaat dat heen? Moeten Roomse priesters, die niet breken met de rooms-katholieke sacramentenleer uw leraars zijn? … Waar gaat het heen als priesters en ook predikanten die in een compromis leven, de toon aangeven en naar de leiding grijpen op charismatische conferenties.[848]

De rooms-katholieke lekenprediker Ed Arons, een van de initiatiefnemers van de Nederlandse Charismatische vernieuwing, onderscheidde twee belangrijke redenen waarom de R.K.K. de laatste van de historische kerken was die in aanraking kwam met de Pinksterbeweging:

1. De Rooms-katholieken gingen niet, zoals de Protestanten, door het proces van het vinden van alternatieve manieren om vernieuwing te bewerkstelligen, toen de idealen van de Verlichting onvoldoende bleken te zijn. Dit vanwege het feit dat de ideeën van de Verlichting onderdrukt werden door de conservatieve decreten van de Paus.

Los Angeles, April 1906: D.J. Nelson, "*For such a time as this - The story of bishop William J. Seymour and the Azusa Street revival. A search for Pentecostal and Charismatic roots*", Ph.D.-proefschrift Birmingham: University of Birmingham, V.K., 1981, p. 56-57 & p. 191-192.

[846] Bij anderen gezien, *De Pinksterboodschap* 9/11, december 1968, p. 12. Niet alle pinksterbladen berichtten negatief over de opkomende charismatische vernieuwing in de R.K..K. .. De toespraak van Kevin Ranaghan op het Wereldcongres van de F.G.B.M.F.I. in de V.S., werd zonder aanvullende kritische noten gepubliceerd in *Gouden Schoven* 39/10, oktober 1968, p. 5-9.

[847] Wijgert Gooijer, Een analyse van de Kerkelijke Pinksterbeweging, *Kracht van Omhoog* 35/9, 3 december 1971, p. 17.

[848] Wim Kuin, Openlijke misleiding, *Kracht van Omhoog* 36/4, 17 maart 1972, p. 10. Kuin reageerde op zijn deelname aan de derde Charismatische conferentie in Nijmegen. Tijdens deze conferentie liep hij twee keer weg, omdat hij bedroefd was in zijn hart.

2. Pas na het Vaticaans Concilie waren de Katholieken bereid om een beter inzicht te krijgen in het Protestantse taalgebied waarvan de Pinkstertaal een dialect is.[849]

Tot de jaren zestig namen de Nederlandse Katholieken nauwelijks notie van de Pinksterbeweging. Zij beschouwden deze als een onbeduidende Protestantse sekte en verwezen gewoonlijk alleen maar naar hun extremiteiten.[850] Een uitzondering op deze regel was Professor H.M.M. Fortman (1912-1970), die een profeet van de Charismatische vernieuwing zou kunnen worden genoemd. In 1958 schreef hij:

> Het argument dat de charismata alleen maar nodig waren bij de stichting van de Kerk en nu niet meer, heb ik nooit begrepen. Men zou zeggen: nu meer dan ooit. [851]

In 1960 schreef hij met betrekking tot de glossolalie:

> De glossolalie is echter verdwenen, omdat de mens steeds minder tot beleving van deze aard in staat was. De aanpassing is zó goed gelukt, dat het verschijnsel zelf ten onder ging. En al zou het temerair[852] en onverstandig zijn de oude toestand in integrum te willen herstellen – want de mensheid kan niet naar een vroegere status terugkeren – men mag de ogen niet sluiten voor het feit dat buiten de katholieke kerk, in sekten en revivalbewegingen – voor de moderne tijd vanaf de Quakers tot Osborn – zich vreemde en hevige gemoedsbewegingen voordoen, die sterk aan de Bijbelse beschrijvingen herinneren. Deze revivalbewegingen zouden dan een ongecontroleerd protest zijn tegen een te rationalistische cultuur, die op de leden van de grote christelijke kerken te veel invloed heeft gekregen.[853]

De Katholieke Charismatische vernieuwing kwam in Nederland pas laat echt van de grond, maar had wel betrekkelijk vroege wortels. In 1960 kwam drs. Jozef H. Horsthuis in contact met de pinksterevangelist Herman ter Welle. Hun Bijbelstudie over Mattheüs 18: 19-20 evolueerde in een beweging onder de naam "Appèl 18,19,20" met als doel rooms-katholieke groepen te formeren met

---

[849] Ed Arons, Een laagkerkelijke dominee onder katholieken, *Vuur* 29/1, augustus-september 1984, p. 10-11.

[850] Zie bijvoorbeeld de kerkgeschiedenis van aartsbisschop Dr. J. de Jong, *Handboek der Kerkgeschiedenis - De Nieuwste Tijd (1789-1936) Deel IV*, Utrecht / Nijmegen: Dekker & Van de Vergt, 1936, 3e editie, p. 203.
In 1918 onderzocht een rooms-katholieke medische student de glossolalie die plaatsvond in de Pinkstergemeente te Amsterdam en verwierp het als een pathologisch fenomeen (H.L.M. v.d. Hoff, '"Wonder van glossolalie", *Annuarium* 1918, p. 269-291. Dit artikel wordt besproken in Cornelis van der Laan, *Spade Regen*, p. 172-174.

[851] H.M.M. Fortmann, The grootste show op aarde, *Dux* 25/12, december 1958, p. 489; geciteerd door Boerwinkel in *Woord en Dienst* 16 mei 1959, p. 154.
Ook opgenomen in: Prof.Dr. H.M.M. Fortmann, *Werkelijkheid en Waarde,* Hilversum: Paul Brand, 1961, p. 225.
Dr. Han M.M. Fortmann was redacteur van *Dux*, het maandblad van de Katholieke Jeugdraad voor Nederland, van 1947 tot 1960. In 1956 werd hij professor in religieuze psychologie aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen. Voor meer biografische informatie over H.M.M. Fortmann:
- W.J. Berger, Inleiding, in: Han Fortmann, *Heel de mens. Reflecties over de menselijke mogelijkheden*., Bilthoven: Amboboeken., 1972, p. 7-15.
- H.J.G. Kempen, FORTMANN, Henricus Martinus Maria (Han), in: Dr. J. Charité red., *Biografisch Woordenboek van Nederland,* Amsterdam: Elsevier, 1985, p.160-162.

[852] Fortmann gebruikt dit Franse leenwoord waarschijnlijk in de zin van “vermetel”.

[853] Han Fortmann, Waren zij gewoon of zijn wij het - Naar een verwijzing van het verschijnsel glossolalie, in: *Heel de mens Reflecties over de menselijke mogelijkheden*, p. 34.
Deze discussie over glossolalie was oorspronkelijk bedoeld als bijdrage aan een jubileumboek voor Prof.Dr. F.J.Th. Rutten, de voormalige minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (1948-1952).
Het is opmerkelijk dat Fortmann stelt dat "het spreken in tongen helemaal niet meer voorkomt in de westerse kerk van vandaag" (p. 30). Fortmann stelt dat glossolalie een cultureel-religieus fenomeen is, dat niet als een pathologische ziekte kan worden beschouwd (p. 34-35). In zijn conclusie pleit hij voor "een cultuur, waarin religieuze charismata, in welke moderne verschijningsvorm dan ook, kunnen bloeien" (p. 37).
Zie ook: H. Smulders, Han Fortmann - voorloper van de charismatische vernieuwing?, *Bouwen aan de nieuwe aarde* nr. 224, januari 1976, p. 30-32.

als belangrijkste doel gezamenlijk gebed en Bijbelstudie. In 1962 verscheen het contactblaadje Het *Huis* om deze verschillende groepen te inspireren en van elkaars werk op de hoogte te houden. In deze groepen kwam af en toe glossolalie en profetie voor, maar de angst om de confessionele grenzen te overschrijden, belemmerden het gebruik van deze charismatische uitingen.[854]
De Katholieke gebedsgroepen, gecoördineerd door de broeders Jozef en Frans Horsthuis, experimenteerden zo in de vroege jaren zestig reeds met het gebruik van de geestelijke gaven, maar hun activiteiten namen langzamerhand af en stopten uiteindelijk in 1969 toen hun publicatie *Het Huis* werd opgeheven. Toen het tijdschrift *Franciscus van Assisi* in het najaar van 1973 een speciaal nummer wijdde aan de wereldwijde Katholieke Charismatische vernieuwing was dit nauwelijks van enige invloed in Nederland.[855] Pas toen de progressieve episode in het Nederlands Katholicisme afnam en er een hernieuwde belangstelling in de orthodoxie plaatsvond, kreeg de Charismatische vernieuwing vaste grond in Nederland.[856] De impuls werd gegeven door de Gereformeerde (!) voorganger K.J. Kraan. Op 3 januari 1974 organiseerde hij een bijeenkomst voor Rooms-katholieken en Oudkatholieken om kennis te maken met de Charismatische beweging. Hoewel de Belgische kanunnik Walter Smet waarschuwde om een en ander niet te snel te organiseren[857], kon men vanaf die bijeenkomst de groei van de Nederlandse Katholieke vernieuwing nauwelijks meer tegenhouden. Binnen een jaar waren er 40 gebedsgroepen en in januari 1976 stonden er al 87 groepen op hun incomplete lijst. In 1981 telden ze 130[858] en in 1984 150 groepen over heel Nederland. De aantallen hebben zich sindsdien gestabiliseerd. Hun "evangelist" was vader André Beijersbergen s.m., wiens tijdschrift *Bouwen aan de Nieuwe Aarde* de stem werd van de Nederlandse Katholieke Charismatische vernieuwing. Het is betekenisvol dat dit tijdschrift haar aanvankelijk doel behield om "*mensen op een eenvoudige manier te helpen bij hun dagelijks geloofsleven*".[859] In 1974 werd hun eerste communiteit gesticht in Eindhoven, die spoedig het landelijke dienstencentrum werd. De Nederlandse Katholieke Charismatische vernieuwing bleef voornamelijk een niet-academische lekenbeweging, hoewel natuurlijk ook de geestelijkheid er deel aan nam. Zij werken in hechte harmonie samen met de C.W.N., maar waken tegelijkertijd over hun eigen identiteit door een goed gestructureerde organisatie en door in nauw contact te blijven met de bisschoppelijke hiërarchie.[860] Hun belangrijkste literaire bijdrage zijn verscheidene leerboeken voor de opbouw van een gezond geestelijk leven.[861] In 1984 beschreef Ed Arons hun korte historische ontwikkeling in drie stadia:

---

[854] Voor meer historische context over het ontstaan en de geschiedenis van de Katholieke Charismatische Vernieuwing in Nederland: zie: - C. van der Laan & P.N. van der Laan, *Pinksteren in Beweging,* p. 138.
- Katholieke Charismatische Vernieuwing, Historie, https://www.kcv-net.nl/kcv/historie/

[855] De Charismatische vernieuwing, *Franciscus van Assisi - Evangelisch leven in deze tijd* (publicatie van de Nederlandse en Belgische Franciscaanse lekenbeweging) 10/4, 1973.

Deze uitgave bevatte twee artikelen van de Belgische professoren Herman Servotte en Walter Smet en een interview met kardinaal Suenens. De eerste charismatische gebedsgroep in België werd gestart door pater Jos Biesbrouck op 4

december 1971 te Harelbeke. Pater Biesbrouck ontving de doop in de Heilige Geest, toen voor hem werd gebeden tijdens de "Vreugdedag" op 11 september 1965.

Voor meer informatie over de katholieke charismatische vernieuwing in België, met name in Vlaanderen:

- Jerry L. Sandidge, *The origin and development of the Catholic Charismatic Movement in Belgium,* M.A. scriptie: Leuven: Universiteit van Leuven, Faculteit der Theologie, 1976.

- C. en P.N. van der Laan, *Pinksteren in Beweging,* p.171-176.

[856] Ook Ed Arons merkt op dat het opvallend is dat de meeste charismatische gebedsgroepen ontstonden toen de tijd van de discussiegroepen voorbij leek (Pinksteren - herkenning van een ervaring, *Vuur* 28 / 4-5, december 1983 - januari 1984, p. 13).

[857] Charismatische vernieuwing in de Katholieke kerk, *Vuur* 18/6, februari 1974, p. 29.

[858] L.J., Charismatische Vernieuwing dient gericht te zijn op vernieuwing van de kerk, *Bisdomblad* 2-1-1981, p. 6-7.

[859] Wat is Bouwen aan de Nieuwe Aarde, *Bouwen aan de Nieuwe Aarde* nr.224, januari 1976, p. 3.

[860] De plaatselijke gebedsgroepen, die meestal worden geleid door leken, komen ongeveer vier keer per jaar op nationaal niveau samen tijdens trainingsweekends. Er zijn regionale stuurcomités, verdeeld per bisdom, die weer onder toezicht staan van een nationale pastorale kerngroep. Elke regio heeft een contactpersoon die in nauw contact staat met de bisschop. De landelijke pastorale kerngroep komt twee keer per jaar samen met Mgr. R.Ph. Bär, bisschop van Rotterdam en mevrouw M. Steemers-van Winkoop. (Interview met Maria Vinkenburg, 18 februari 1988).

[861] Hun eerste leerboek, gepubliceerd in 1974, was een vertaalde cursus van zeven weken *getiteld Nieuw leven door de Geest*. Verhoef merkte hier over op dat hij nogal geschrokken was van het "Amerikaans biblicisme", dat hier in

1. De "Ik"-fase van de persoonlijke verdieping van het geloof en het ontvankelijk zijn voor de geestelijke gaven.
2. De "Wij"-fase van de bewustwording een gave te zijn voor de geloofsgenoten en mee te werken een de verdieping van de gemeenschap.
3. De "Zij"-fase waarin de evangelisatie, zending en het diaconaat op de voorgrond treedt.[862]
Met betrekking tot de oecumene merkt Arons op:

> De gebedsgroepen zijn in wezen rooms-katholiek, hoewel er bijna overal reformatorische christenen aan deelnemen en zich er thuis voelen. De manier waarop deze groepen en de C.W.N. de oecumene beleven, laat ruimte voor de rooms-katholieke identiteit. De oecumenische uitwisseling wordt verrijkt omdat ieders identiteit wordt gerespecteerd.[863]

W.W. Verhoef sprak echter zijn voorkeur uit voor een radicalere eenheid:

> En dan ook de wederzijdse vraag: Waarin hebben wij ons te bekeren naar elkaar toe? Anders gezegd: Wat zijn onze drempels tegen de ander? Ik hoop en bid om een katholiciteit, die echt ‘kata holos’ is, ‘katholikos’. Een katholiciteit, die alles en allen omvat. Allen, dat zijn alle gelovigen in Jezus Christus. Alles, dat is alle heil en alle wegen van heil, ook sacramenteel en ambtelijk.[864]

De Nederlandse Pentecostalen en Katholieke Charismatici hebben nauwelijks contact. Hun tijdschriften noemen elkaar maar zelden. Alleen "Jeugd met een Opdracht", een interkerkelijke organisatie met een Pinkster-achtergrond tracht zo nu en dan bruggen te bouwen. De Pentecostaalse aversie ten opzichte van de R.K.K. schijnt ongewijzigd te zijn. In 1985 gaf de *Parakleet,* het kadertijdschrift van de Broederschap, weer eens af op de “rooms-katholieke ketterijen”. In zijn inleiding stelde Van Amerom:

> De énige manier voor Rooms-Katholieken die de Heilige Geest hebben mogen smaken en het Woord van God hebben leren kennen als dè Waarheid, en die daarin willen verder gaan, is het juk van Rome van zich af te schudden en zich te voegen bij een Bijbelgetrouwe gemeente.[865]

De Katholieke Charismatische vernieuwing en de Protestantse Charismatici dagen de Pentecostalen uit om terug te keren naar hun historische wortels en de ervaring die zij hebben ontvangen te

---

doorklonk (W.W. Verhoef, Op bezoek bij "Nieuwe Aarde", *Vuur* 32/1, augustus-september 1987, p. 3). In 1977 werd een nieuw leerboek geproduceerd, dat meer overeenkwam met hun eigen identiteit getiteld: *Vorming tot Gemeenschap - Leven in de Geest*. In 1987 verscheen hun nieuwste versie getiteld "*Adem van Leven"*: Amand Kersten, *Adem van Leven - Een weg naar bewuste geloofskeuze*, Eindhoven: Stichting Bouwen aan de Nieuwe Aarde, 1987. Het is opvallend dat deze leerboeken allemaal beginnen met een oproep tot persoonlijke bekering met dezelfde gebruikelijke terminologie en argumenten als het Piëtisme en Methodisme.

[862] Ed Arons, *Vuur* 29/1, augustus-september 1984, p. 13.

Arons merkte op dat de Nederlandse katholieke charismatische vernieuwing aan het begin stond van de derde fase Arons is zelf nauw betrokken geraakt bij sociale hulpprogramma's en missie c.q. zending en is de drijvende kracht van de stichting "Getuigenis van Gods Liefde". De charismatische vernieuwing als geheel probeert een juiste balans te vinden tussen zowel de 'ik' de 'wij' als de 'zij'-fase.

[863] Ibid, p. 12-13. Philip O'Mara concludeerde eveneens dat deze gebedsgroepen moesten passen binnen de identiteit en structuur van hun kerkgenootschappen en stelde: "de niet-confessionele benadering is meestal onverstandig, omdat het de groep berooft van geestelijk toezicht en het zich daardoor openstelt voor excentrieke en zelfs cultische invloeden." (Philip O'Mara, Ecumenism in the Catholic Charismatic Renewal Movement, *Journal of Ecumenical Studies* 17/4, herfst 1980, p.649).

[864] W.W. Verhoef, *Vuur* 32/1, augustus-september 1987, p. 4.

[865] H.N. van Amerom, De paus en de pinksterbeweging, *Parakleet* 5/18, voorjaar 1985, p.2. Deze hele editie van de Parakleet was gewijd aan het rooms-katholicisme. In het volgende nummer verscheen een ander kritisch artikel van de rooms-katholieke priester Sandy Carson: Sandy Carson, Roomse Charismatici worden Roomser- De waarheid, tot welke prijs ?, *Parakleet* 5/19, zomer 1985, p. 4-6.

delen met de volle breedte van de Christelijke Kerk. Reeds in 1966 merkte Kilian McDonnell O.S.B. op:

> ... de bijdrage van de eerste Pentecostalen was een ervaring die zij deelden en niet een leerstelling, terwijl zij vandaag de dag hoe langer hoe meer geneigd zijn om een leerstelling te delen en niet een ervaring.[866]

Als de Pentecostalen vanuit dat perspectief samen met de Rooms-katholieken gaan bidden om de werkingen van de Geest, dan belooft dit een wezenlijk element toe te voegen aan het oecumenisch spectrum. Wat Nederland betreft lijkt de uitdaging wijd open. In het verleden is er geen echte confrontatie geweest en daardoor zijn er geen oude wonden die eerst moeten genezen. Zowel de Pinkstergemeenten als de Katholieke Charismatische Vernieuwing worden voor een belangrijk deel door leken geleid. Dit zal de onderlinge communicatie bevorderen. Alles wat nodig is, is de moed om elkaar te benaderen met het wederzijdse verlangen om te ontdekken wat Gods Geest doet in elkaars leven en traditie. De schrijver is ervan overtuigd dat dit het oorspronkelijke doel van de Pinksterbeweging nieuwe dimensie zal geven. In de lijn van Polmans oorspronkelijk ideaal zal de Pinksterbeweging dan een doorgeefluik zijn van de doop in en gaven van de Geest ter vernieuwing en bekrachtiging van alle kerken. Dit zal de Katholieken verrijken, maar de Pentecostalen even zo. In dit opzicht klinken de woorden geschreven door Lesslie Newbigin in 1953 (!) nog steeds profetisch:

> In recente discussies over de katholiek-protestantse verhouding, en over de impasse waarin deze discussies lijken te zijn geraakt, wordt vaak gesuggereerd dat de weg vooruit kan worden gevonden in een nieuw verstaan van de Heilige Geest. Maar de verlichting die nodig is, zal natuurlijk nooit het gevolg zijn van een puur academische of theologische studie. Als de katholieke als de protestantse tradities nieuw leven willen blazen de onderlinge verhouding, dan moeten zij nederig genoeg zijn om dit in gezamenlijkheid te doen met met hun geloofsgenoten uit de verschillende groepen van het Pinkstertype, met wie ze op dit moment nauwelijks christelijke gemeenschap hebben.[867]

Deze onderlinge gemeenschap lijkt van groot belang voor met name de situatie in Zuid-Amerika en Afrika, waar de Pinksterbeweging in de 20e eeuw aanzienlijk is toegenomen. In Chili en Brazilië is hun aantal dusdanig gegroeid[868], dat zij inmiddels ook een politieke factor aan het worden zijn. De schrijver is het met Hollenweger eens dat voor een wereldwijde dialoog de stem van de "Derde Wereld", die in zeker opzicht de "Eerste Wereld" is voor het Pentecostalisme, geïntegreerd moet worden om in betekenis en relevantie toe te nemen.[869] De Pinksterbeweging kan daar een belangrijke rol in spelen; zeker als de oecumenische ijver en het verlangen naar geestelijke eenheid van haar beginjaren weer centraal komen te staan.

---

[866] Killian McDonnell O.S.B., The ecumenical significance of the Pentecostal movement, *Worship* 40/10, december 1966, p. 612.

[867] Lesslie Newbigin, *The Household of God*, London: SCM Press, 1957, herziene druk, p. 109-110.

[868] In de inleiding van de lezingen die werden gepresenteerd op een " Studiedag Pentecostalisme " van de antropologische sectie van de Vrije Universiteit te Amsterdam, schreef Prof.Dr. André Droogers:

"De groei van de pinksterbeweging in Zuid Amerika en het Caribische gebied kan spectaculair worden genoemd. Waarschijnlijk werken er momenteel meer pinkstervoorgangers in dit gebied dan katholieke priesters. In de grote steden zijn er meestal meer pinksterkerken dan katholieke kerkgebouwen." (André Droogers, Ten Geleide, "*Studiedag Pentecostalisme* - 12 april 1988" Amsterdam: Vrije Universiteit, 1988, p. ii.

[869] Walter Hollenweger, *Pentecost between Black and White*, p. 97.

HOOFDSTUK 6 – MET HET OOG OP DE TOEKOMST

6.1. INLEIDING - DE UITDAGENDE JAREN TACHTIG

Het is moeilijk om de recente geschiedenis waarin men zich bevindt te analyseren of zelfs maar te beschrijven. De selectie van de feiten wordt beneveld door de persoonlijke emotionele banden en de tijd moet nog uitwijzen welke gebeurtenissen van blijvend belang waren. Daarom zal dit hoofdstuk beperkt worden tot slechts een registratie van enkele noemenswaardige ontwikkelingen in het kader van het thema van dit proefschrift, zonder deze ontwikkelingen te analyseren. Aan het slot zal recente statistische informatie worden besproken.
Evenals het merendeel van de Westerse wereld moest Nederland drastisch bezuinigen tijdens dit decennium. De werkloosheid nam dramatische vormen aan tot meer dan 800.000 (i.e. 18% van de werkende bevolking) op haar hoogtepunt in 1985 waarna deze weer daalde tot onder de 700.000 in 1987. De regering die deze moeilijke bezuiniging moest uitvoeren werd opnieuw gekozen in 1986, hoewel het C.D.A. opmerkelijk had gewonnen ten koste van de V.V.D. Desondanks vormde beide partijen de nieuwe regering.[870] De massale vredesdemonstraties van het I.K.V. in 1981 te Amsterdam en in 1983 te Den Haag brachten respectievelijk 400.000 en 550.000 mensen op de been. Een landelijk verzoekschrift, georganiseerd door het "Comité Kruisraketten Nee" (een overkoepelende organisatie van verschillende vredesbewegingen), met het verzoek om af te zien van de installatie van nucleaire wapens in Nederland, werd getekend door 3.743.455 mensen (25% van de totale bevolking en aangeboden aan de regering op 26 oktober 1985.

Er zijn in dit decennium vooralsnog geen spectaculaire ontwikkelingen op kerkelijk gebied geweest. In november 1980 werden de evangelicalen en hun orthodoxe vleugel opgeschrikt door de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken, die een rapport accepteerden waarin de autoriteit van de Bijbel beschouwd werd als relationele waarheid.[871] Het proces van de verzoening tussen de Nederlands Hervormde en de Gereformeerde Kerk heeft zich langzaam voortgezet en op verschillende plaatsen begon men met wisselend succes met "Samen op Weg" kerken.[872] Onder druk van de curie te Rome werd de progressieve lijn van de Nederlandse katholieke bisschoppen omgebogen naar een meer orthodoxe positie. In 1983 werd A.J. Simonis gewijd tot de nieuwe aartsbisschop. In 1985 organiseerden de progressieve Katholieken zichzelf in de zogenaamde "Acht Meibeweging"[873], kort voordat Paus Johannes Paulus VI Nederland bezocht. Hoewel sommigen

---

[870] Van 1977 tot 1981 vormden het C.D.A. en de V.V.D. ook de regering. Toen zij bij de algemene verkiezingen in 1981 hun meerderheid verloren, werd een regering gevormd door een coalitie van C.D.A., P.v.d.A.) en D'66. Dit kabinet heeft echter maar een jaar geduurd. Sinds 1982 bestond de regering weer uit C.D.A. en de V.V.D. Bij de algemene verkiezingen in 1986 behielden deze partijen hun meerderheid, hoewel er een aanmerkelijke verschuiving was; de C.D.A. steeg van 29,3% naar 34,6% terwijl de V.V.D. daalde van 23,1% naar 17,4%.

[871] Generale synode van de Gereformeerde Kerken, *God met ons ... over de aard van het Schriftgezag ...*, Leusden: Informatiedienst Gereformeerde Kerken, februari 1981.
Dit rapport werd hevig bestreden door de Evangelicalen en orthodoxe vleugel van de Reformatorische kerken. De E.O. publiceerde een boek waarin ze de belangrijkste argumenten van dit rapport verwierpen op basis van de evangelische stellingname dat de Bijbel van kaft tot kaft door Gods Geest is geïnspireerd en daardoor onfeilbaar (A.P. de Boer et. al., *De Bijbel in de beklaagdenbank - Antwoord op het rapport God met ons van de Gereformeerde Kerken in Nederland over de aard van het Schriftgezag*, Hilversum: Evangelische Omroep, 1981). In november 1986 werd een nieuw rapport over dit onderwerp gepresenteerd aan de Generale Synode van de GK, waarin de kritiek werd besproken.
De Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk accepteerde een rapport over hetzelfde onderwerp in november 1966 (*Klare wijn - Rekenschap over geschiedenis, geheim en gezag van de Bijbel*, Den Haag: Boekencentrum, 1967), maar dit leidde niet tot zoveel controverse.

[872] In deze "Samen op Weg" kerken komen plaatselijke leden van de Nederlandse Hervormde en Gereformeerde Kerken samen voor de eredienst. Op sommige plaatsen onderhouden ze hun eigen afzonderlijke kerkbesturen, met regelmatig gezamenlijke vergaderingen. Op andere plaatsen is er sprake van een meer complete fusie. Uiteindelijk hebben deze experimenten geleid tot de totstandkoming van de Protestante Kerk in Nederland (PKN) in 2004, waarbij de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden fuseerden.

[873] De zogenaamde "Acht meibeweging", is vernoemd naar de datum van hun eerste manifestatie op het Malieveld te Den Haag op 8 mei 1985; op dezelfde plaats als de campagne van Osborn in 1958! Op die dag kwamen 12.000 rooms-katholieken samen om te protesteren tegen het orthodoxe beleid van hun kerk. Ze hielden nog steeds

waaronder W.W. Verhoef spreken van "een oecumenische stagnatie"[874] zet de toenadering tussen verscheidene kerkgenootschappen langzaam door.

6.2 TRENDS

De organisatie die tijdens dit decennium veel gedaan heeft om de kloof te overbruggen tussen de Nederlandse kerken en de Pentecostalen is "Jeugd met een Opdracht" (JMeO.) geweest. Deze actieve jeugdbeweging heeft haar wortels in het Amerikaans Pentecostalisme en werkt internationaal een interkerkelijk.[875] In 1973 begonnen zij hun activiteiten in Nederland door op twee woonboten in Amsterdam onderdak te verlenen aan jonge mensen, die door deze stad zwierven op hun hippie-pad.[876] In 1975 vestigden zij een hulpverlening- en onderwijscentrum te "Heidebeek" in Heerde. Door hun "school voor evangelisatie", een soort discipelschaptraining, verwierven zij nationaal aanzien en bekendheid. Zij werken samen met nagenoeg alle Nederlandse evangelische en historische kerkgenootschappen, waaronder de Rooms-katholieke kerk. Zij werken oecumenisch vanuit een duidelijke evangelische identiteit. Hoewel zij geen officieel standpunt innemen ten opzichte van de W.R.K., wordt deze organisatie door het overgrote deel van hun aanhang gewantrouwd.[877] Dit weerhoudt hen er niet van om in hechte harmonie samen te werken met hen die er een andere mening op nahouden. In 1986 bracht hun leider in Nederland, Floyd McClung (1945'2021), een boek uit over de Christelijke eenheid waarin hij schreef:

> Liefde en eenheid moeten centraal staan in elke relatie waarin wij als christenen betrokken zijn. De Bijbel vertelt ons dat we van alle mensen moeten houden en in eenheid met alle geloofsgenoten moeten leven.[878]

Op initiatief van Floyd McClung zijn er vanaf 1977 jaarlijks landelijke leiderschapsconferenties gehouden.[879] Deze conferenties hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de (bij)scholing en meningsvorming van een groot aantal Pinkstervoorgangers. Een bijzondere bijkomstigheid van

---

regelmatig conferenties en nationale congressen, totdat de organisatie besloot om zich op 21 november 2003 op te heffen, omdat ze zichzelf inmiddels overbodig achtte.

[874] W.W. Verhoef tijdens de tiende nationale open conventie van de katholieke charismatische vernieuwing in Nederland: drs. Peter van Zoest, vanuit het hart van de kerk op weg naar nieuwe oecumene, *Bouwen aan de nieuwe aarde* 1987 nr. 4, p. 12.

[875] Youth With a Mission werd in 1961 geïnitieerd door de Amerikaanse Assemblies of God (AoG)-voorganger Loren Cunningham en begon als een tak van de AoG-buitenlandse zending. In 1965 werd het een onafhankelijke en interkerkelijke zendingsorganisatie. (R. Marshall Wilson, God's Guerrilla's, Hoornaar: Gideon, n.y., p. 178 & 195-197). Ze identificeren zichzelf als "Charismatisch evangelisch". In Nederland wordt de organisatie Jeugd met een Opdracht (JMeO) genoemd.

[876] Sinds 1971 werkten enkele Y.W.A.M. 'zendelingen' al in Nederland als voorbereiding en promotie voor hun evangelisatiecampagne tijdens de Olympische Spelen van 1972 in München. De twee woonboten op "Kade 14" aan de Ruyterkade in Amsterdam waren de eerste permanente plekken van JMeO in Nederland. Hun hoofdboot, "De Ark" genaamd, werd gebruikt als opvangcentrum voor gestrande hippies. Deze zogenaamde "Dilaram-huizen" werden langs het hippiepad geplaatst. Het eerste Dilaram-huis werd in 1971 in Kabul, Afghanistan, gevestigd door Floyd McClung.

[877] Kai Köllen, *Jeugdsekten in Nederland*, Amsterdam: Allert de Lange, 1980, p. 153.
Jeugd met een Opdracht (JMeO) heeft geen officieel standpunt ten aanzien van de W.R.K .. Köllen zegt in zijn boek dat de politieke acties van de W.R.K. door JMeO worden gekwalificeerd als 'kwaad en satanisch'. Volgens Henk Vos zijn deze uitspraken zeker niet representatief voor iedereen binnen JMeO (Interview met Henk Vos 18 maart 1988).

[878] Floyd McClung, *Father make us One - Power to change the world*, Eastbourne: Kingsway Publications, 1987, p. 33-34. McClung beschouwt 1 Cor. 15: 1-5 als het leerstellige fundament voor christelijke eenheid (p. 22). Volgens hem zijn wetticisme en vrijzinnigheid de twee belangrijkste extremen van een nep-eenheid die we moeten vermijden (p. 23-28). In het hele boek roept McClung op tot relationele eenheid door liefde. In de bijlage pleit hij voor wederzijdse erkenning tussen kerken / gemeenten en zendingsorganisaties / parakerkelijke organisaties als gelijkwaardige partners van Gods werk in onze dagen (p.118-126). Dir boek is ook gepubliceerd in het Nederlands onder titel: *Vader maak ons één*, Hoornaar:Gideon, 1987.

[879] Deze "Leiderschapsconferenties" worden meestal in september gehouden en duren ongeveer vijf dagen. Ze trekken ongeveer aan 300 voorgangers en hun vrouwen. Het organiserend comité bestaat uit onafhankelijke evangelisten en leiders: Floyd McClung & Jeff Fountain (beide JMeO), Ben Hoekendijk (Opwekking), Kees Goedhart (Zending & Gemeente) en Herman Goudswaard (N.E.M.). Deze leiderschapsconferenties hebben plaatsgevonden tot aan 1989. Floyd McClung (1945-2021) is zich hierna meer gaan richten op zijn internationale bediening.

deze conferenties was het feit dat deze ook bijgewoond werden door een klein aantal Reformatorische en evangelische predikanten en voorgangers. Om tegemoet te komen aan de specifieke noden van deze groep werden er speciale "predikantendagen", georganiseerd op initiatief van Herman Goudzwaard. De eerste vond plaats in 1986. Het gemiddeld aantal deelnemers aan deze conferenties is rond de honderd.[880] In een tijdsbestek van vijftien jaar is de bediening van JMeO aanzienlijk uitgebreid in Nederland. In 1988 hadden zij reeds 320 fulltime stafleden. Amsterdam is hun internationaal centrum in Europa geworden[881], terwijl Heidebeek fungeert als het landelijk centrum.[882]

Ben Hoekendijk is ook door JMeO beïnvloed, maar zijn interkerkelijke inspanningen kunnen niet alleen hieraan worden toegeschreven. Zijn organisatie "Opwekking", die in hoofdstuk 3.4 reeds is genoemd, heeft altijd iets van de oorspronkelijke oecumenische drang van "Stromen van Kracht" behouden. Hun jaarlijkse conferenties rond Pinksteren zijn op zich oecumenische manifestaties van belang geworden. De tiende conferentie in 1982 werd "een oase van liefde en eenheid"[883] genoemd. In januari 1988 beschreef Hoekendijk hun identiteit als "charismatisch evangelisch".[884] Een in 1988 gepubliceerde geloofsbelijdenis in "*Opwekking*" benadrukt hun opvatting van Christelijke eenheid: "*Wij beschouwen onszelf als één met allen die in Jezus geloven, ongeacht de Kerk of groepering waartoe zij behoren*."[885]

---

[880] De bijeenkomsten vinden meestal plaats in het gebouw "De Aker" in Putten. Toen het aantal predikanten dat de leiderschapsconferenties bijwoonde afnam, vooral omdat ze zich constant moesten verdedigen waarom ze in de kerken bleven, kwam Goudswaard op het idee om "speciale predikantendagen" te organiseren. In 1986 werden twee van dergelijke dagen georganiseerd, gevolgd door twee in 1987. De volgende dag is gepland op 29 april 1988. Het voorbereidend comité bestaat uit zeven leiders en predikanten en wordt voorgezeten door Herman Goudswaard. De andere leden zijn: J. Fountain (JMeO - Directeur Nederland), Ds. A.J. Dondorp (Gereformeerd predikant), Ds. J.H. Muilwijk (Baptisten predikant), Ds. R.J. Perk (Nederlands Hervormde predikant), Drs. W. ten Voorde (Nederlands Hervormde predikant) en L.C. Mostert (Nederland Hervormde ouderling / medewerker JMeO).

Deze dagen concentreren zich op wederzijdse bemoediging en voorbede in plaats van op theologische reflectie. Het probeert het "overdreven enthousiasme" van de Pinkstermensen tijdens de leiderschapsconferenties te vermijden, hoewel de dagen altijd worden afgesloten met een eredienst. De deelnemers zijn meestal predikanten in gereformeerde, baptisten- en vrije evangelische kerken. Tot nu toe hebben geen katholieke priesters deelgenomen. (Telefonisch interview met Herman Goudswaard, 21 maart 1988).

[881] Anno 1988 zijn in Amsterdam gevestigd: een trainingsschool voor evangelisatie en discipelschap, een mediacentrum, een christelijke muziek- en kunstschool, een opvangcentrum, een koffiebar, evangelisatieteams en centra voor de opvang of begeleiding van prostituees, moslims enz., een adviescentrum enz. Ze zijn momenteel bezig met het opstarten van een "Europese christelijke universiteit". In Amsterdam heeft JMeO anno 1988 ongeveer 190 fulltime medewerkers waarvan 20% Nederlander is.

[882] Het gebouwencomplex “Heidebeek” te Heerde is anno 1988 hun nationale basisopleidings-centrum en een springplank voor hun World Missions-programma. Hun directeur is Nieuw-Zeelander Jeff Fountain. Op Heidebeek heeft JMeO ongeveer 100 fulltime medewerkers, waarvan 75% Nederlands is. Naast Amsterdam en Heidebeek heeft JMeO anno 1988 een internationaal centrum voor christelijke literatuur in Arnhem en een evangelisatiecentrum in Ede op de het gebouwencomplex "De Hoge Paasberg".

[883] De tiende Vierhouten-konferentie was een oase van liefde en eenheid, *Opwekking* 22/237, juli en augustus 1982, p. 19. Dit artikel meldt de volgende gebeurtenis tijdens deze conferentie (p. 22):

Toen Ben vroeg tot welke kerk men behoorde, werden honderden Gereformeerde, Nederland Hervormde, Baptisten-, Katholieke en Pinksterhanden opgeheven. Het belijden van eenheid in je eigen groep is niets bijzonders. Maar als mensen uit verschillende kerken samenkomen onder de zalving van de Geest, is er een speciale zegen.

In dezelfde uitgave schreef Ben Hoekendijk een artikel over christelijke eenheid, waarin hij de Pinkstermensen aanspoorde om de oude stammenoorlog te stoppen en een pleidooi hield voor een nieuw begin (Ben Hoekendijk, Opdat zij allen één zijn, *Opwekking* 22/237, juli en augustus, 1982,p. 2-7).

[884] Ben Hoekendijk heeft de term "charismatisch evangelisch" overgenomen van: Roy Pointer, *How do churches grow A guide to the growth of your church*, Basingstoke, Hants: Marshalls, 1984, p. 67). Pointer, die op zijn beurt citeert uit: P. Beasley-Murray en Alan Wilkinson, *Turning the tide*, maakt onderscheid tussen de term "conservatief evangelisch” en “charismatisch evangelisch". Door een nogal vrije interpretatie van de statistieken in het boek van Pointer concludeert Hoekendijk dat de vrijzinnige kerken nog slechts zeven tot acht jaar zullen blijven bestaan en de traditionele kerken slechts tien tot twaalf jaar. (Ben Hoekendijk, De evangelisch-charismatische beweging groeit met 25% per jaar, *Opwekking* 28/297, januari 1988, p. 4-5). Deze voorspellingen van Hoekendijk wekten enkele reacties in de pers op (bijvoorbeeld: Teun van der Leer, Kerken zullen niet zomaar verdwijnen, *Trouw*, 21 januari 1988). Anno 2019 lijken de uitspraken van Hoekendijk volkomen achterhaald.

[885] De geloofsverklaring bestond uit de volgende tien punten:

1) Redding alleen door Jezus Christus.

2) Gods Woord is de waarheid. De Bijbel is de basis om alles te toetsen.

Een fascinerende ontwikkeling in de jaren tachtig is de vestiging geweest van een aantal Pinkstergemeenten, die zich onderscheiden door het feit dat zij de kerken niet bekritiseren maar open staan voor samenwerking.[886] Deze gemeenten zijn gewoonlijk onafhankelijk en noemen zichzelf "Evangelie Gemeente" of "Evangelische Gemeente".[887] De schrijver heeft zelf zo'n gemeente gepionierd in Houten[888] en heeft een verbazingwekkende openheid ervaren voor gezamenlijke gemeenschap, overleg en aanbidding met andere kerken op plaatselijk niveau. In Houten participeren alle kerken, met uitzondering van de streng-orthodoxe Hervormde Kerk van de Gereformeerde Bond, in oecumenische vieringen die elke kwartaal om beurtelings gehouden worden in één van hun gebouwen. De predikanten en voorgangers komen regelmatig samen voor gebed en overleg. Er wordt aan alle nieuwe inwoners een gezamenlijk informatieboekje aangeboden.[889] De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het in de praktijk moeilijk lijkt om de leden van de Pinkster- of Evangelie Gemeente voor deze oecumenische activiteiten te motiveren. Sommige Pinkstergemeenten participeren in plaatselijke Raad van Kerken[890], terwijl op andere plaatsen voorgangers deelnemen aan de plaatselijke ontmoetingen en/of bidstonden van predikanten en voorgangers.[891] In het algemeen moet men vaststellen dat deze oecumenische uitwisseling zich nog in een experimentele fase bevindt, waarbij men wederzijds nog moet ontdekken wat de mogelijkheden en begrenzingen zijn. Niettemin kan men wel zeggen dat de oecumenische uitwisseling met Pinkstergemeenten op plaatselijk niveau uitdagend en vruchtbaar lijkt.

De zogenaamde "Shekinah Vieringen" is een nieuwe veelbelovende activiteit van de Charismatische beweging. Deze vieringen zijn in 1985 in Utrecht begonnen op initiatief van het echtpaar Jean-

---

3) Jezus Christus is hetzelfde. Hij is in staat om te genezen en te bevrijden.

4) Er moet evenwicht zijn. Eén bepaalde waarheid mag niet overmatig worden benadrukt.

5) De doop met de Heilige Geest is bedoeld voor vandaag.

6) De Geest brengt geestesgaven. Tongen en vele andere gaven zijn bedoeld voor vandaag.

7) Zending heeft Gods prioriteit.

8) Gods kinderen zijn één (geciteerd in tekst).

9) We bidden voor de vrede van Jeruzalem.

10) Gods koninkrijk is nabij. We verwachten de nieuwe hemel en de nieuwe aarde en proberen de principes van dit koninkrijk uit te leven in de hedendaagse samenleving.

(Dit geloven wij :, *Opwekking* 28/297, januari 1988, p. 6.)

Een bijzonder aspect van deze geloofsverklaring is dat er geen citaten uit de Bijbel zijn. Nog opvallender is het feit dat er geen fundamentele uitspraken in voorkomen over bekering, waterdoop en levensheiliging.

[886] In een artikel van Evert van der Poll uit 1984 noemt hij dit soort gemeenten in Voorthuizen, Soest, Dronten, Aalsmeer, Roosendaal, Montfoort, Enschede en Nijkerk; maar er kunnen er volgens hem nog veel meer worden genoemd. Toen Charles Groot, predikant van de "Evangelische Gemeente Enschede" werd gevraagd naar het verschil tussen hen en de klassieke Pinkstermensen, antwoordde hij:

"Theologisch gezien is er nauwelijks verschil. Het is vooral een andere sfeer. Minder nadruk op genezing door gebed, spreken in tongen, minder luidruchtige diensten, meer aandacht voor lijden, teleurstellingen, meer openheid over wat de kerken te bieden hebben op theologisch gebied. ." (Evert W. van der Poll, Op zoek naar warmte bij de evangelischen, *Trouw*, 1 september 1984, p.22). Men moet echter niet vergeten dat de meeste van deze gemeenten volledig onafhankelijk zijn en om deze reden niet op een hoop kunnen worden gegooid. Elke gemeente heeft weer zijn eigen specifieke identiteit.

[887] Dezelfde naam wordt echter ook gebruikt door gemeente, die nog altijd kritisch staan tegenover de gevestigde kerken. De naam zelf garandeert niet noodzakelijkerwijs een oecumenische openheid, maar kan wel een indicatie zijn. Het feit echter dat veel hedendaagse Pinkstergemeenten hun naam hebben veranderd van "Volle Evangelie" (Volle Evangelie) in "Evangelie" (Evangelie) toont wel aan dat ze bescheidener en minder pretentieus zijn geworden.

[888] Deze gemeente genaamd "*Evangelie Gemeente Houten*" is gestart in 1983 en is lid van de Broederschap. Anno 2019 bestaat deze gemeente nog altijd, maar wordt deze niet meer gekenmerkt door haar open oecumenische karakter.

[889] Omdat Houten anno 1988 een groeikern was, ontstonden er in de 1980'r jaren vele nieuwe kerken. Dit maakte het potentieel voor oecumenische uitwisseling uniek. In verschillende situaties kan oecumenische uitwisseling moeilijker blijken te zijn.

[890] Anno 1988 neemt bijvoorbeeld de Pinkstergemeente Philadelphia in Drachten deel aan de plaatselijke Raad van Kerken. Anno 2019 is de VPE zelf waarnemend lid van de Raad van Kerken.

[891] Bijvoorbeeld anno 1988 in Utrecht en Soest

Jacques en Marianne Suurmond.[892] Deze vieringen worden om de veertien dagen gehouden, gewoonlijk op een vrijdagavond. Er is een interessante mengeling van Pinksteraanbidding, Reformatorische liturgie, academische discussie en gezamenlijke deelneming.[893] Vanwege de grote variëteit aan sprekers en onderwerpen heeft iedere avond is verrassende elementen. De deelnemers komen uit allerlei kerkgenootschappen, van Rooms-katholiek tot Pentecostaal, hoewel de meerderheid een intellectuele Reformatorische achtergrond lijkt te hebben. Soortgelijke samenkomsten zijn van start gegaan op vijf andere plaatsen in Nederland.[894]
Een andere belangrijke, hoewel nauwelijks opgemerkte, ontwikkeling is het feit dat inmiddels een aantal Pinkstergelovigen een academische graad hebben behaald in Theologie of Kerkgeschiedenis. Opvallend daarbij is dat zij hierom, anders dan in het verleden, niet werden verworpen of uit hun ambt gezet.[895] Het belang hiervan is tweeledig:
1. De Nederlandse pinksterbeweging is door hun publicaties nu inzichtelijker voor verder academisch onderzoek, ook voor niet-pinkstermensen.
2. Deze wetenschappelijk getrainde Pinkstergelovigen kunnen dienen als tolken tussen de taal van de wetenschappelijke, analytische, literaire traditie die usance is bij de predikanten en priesters van de historische kerken en de niet-academische, verhalende, niet-geletterde traditie van Pinkstervoorgangers en -gelovigen.
De Broederschap overweegt of zij al dan niet een leerstoel moeten aanvragen op bijvoorbeeld de Universiteit van Utrecht.[896] De Universiteiten tonen zelf ook een enigszins beginnende interesse naar het Pentecostalisme. De faculteit van "Culturele Antropologie/Sociologie van niet-Westerse samenlevingen" van de Vrije Universiteit te Amsterdam heeft een studiegroep over het Pentecostalisme, waarin eveneens antropologen uit Utrecht deelnemen. Op 12 april 1988

---

[892] Toen Jean-Jacques en Marianne Suurmond samen met een team begonnen met de "Shekinah Vieringen", waren ze beiden nog lid van de Broederschap. Enkele jaren later zijn ze beide predikant geworden bij de Nederlandse Hervormde Kerk.

[893] In een interview in het tijdschrift *Vuur* zei Jean-Jacques Suurmond dat de Shekinah-vieringen gericht waren op lofprijs: Corrie Zoutman-Blanksma, Ik zie de knoppen van de Charismatische lente al bloeien, *Vuur,* februari-maart 1987, p. 13. Suurmond beschrijft lofprijs als een allesomvattende manier van leven, vgl. Dr. Jean-Jacques Suurmond, Lofprijzing als charismatische levensstijl, *Réveil* 23/170, mei 1987, p. 9-12.

[894] In Amsterdam, Gouda, Zwolle, Dordrecht en Amstelveen. De Shekina-vieringen in Utrecht worden anno 1988 gehouden onder auspiciën van de "Charismatische Werkgemeenschap Utrecht" (C.W.U.). De C.W.U. heeft verschillende handleidingen gepubliceerd voor charismatische zang- en gebedsgroepen:

- Marianne Suurmond red., *Handboek voor Charismatische Kringen*, Utrecht: C.W.U., 1988, 2e editie, 92 pagina's.
- New Wine, *Cursus voor Charismatische musici*, Utrecht: C.W.U., geen jaar, 12 pagina's.
- Chris & Marijke van Tienhoven, *Cursus voor leiders van Charismatische groepen*, Utrecht: C.W.U., geen jaar, 23 pagina's.

Deze Shekina vieringen hebben bijgedragen aan de groei van regionale activiteiten van de C.W.N. (Interview met Jean-Jacques en Marianne Suurmond, Utrecht 8 april 1988).

[895] Dr. J.J. Suurmond studeerde in 1983 af aan het Fuller Theological Seminary, Pasadena. Zijn proefschrift ging over het onderwerp: "*The ethical influence of the Spirit of God: An exegetical and theological study with special reference to 1 Corinthians, Romans 7:14-8:30, and the Johannine literature"*.
Dr. C. van der Laan studeerde in 1987 af aan de Universiteit van Birmingham (Verenigd Koninkrijk) op een proefschrift over de Nederlandse Pinksterpionier G.R. Polman: *Sectarian Against His Willl: Gerrit Roelof Polman and the birtth of Pentecostalism in the Netherlands.*
Drs. G.J. van Veelen studeerde in 1986 af aan de Vrije Universiteit van Amsterdam op Islam en Christendom.
Drs. L.J. Oudeman studeerde in 1988 af aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Het onderwerp van zijn doctoraal scriptie was een vergelijkend onderzoek naar de leer en praktijk van de gave van het onderscheiden van de geesten in de academische en pinkstertraditie.
Dr. P.N. van der Laan studeerde in 1988 af aan de Universiteit van Birmingham (Verenigd Koninkrijk) op het proefschrift: *The Question of Spitual Unity: the Dutch Pentecostal movement in ecumenical perspective.*
Alle bovenstaande personen zijn of waren lid van de Broederschap, thans de V.P.E..

[896] Het initiatief werd in 1987 genomen door Cees van der Laan. De Algemene Vergadering is hiervan op 31 oktober 1987 in kennis gesteld en maakte geen bezwaar. Het plan was om in aanmerking te komen voor een bijzondere leerstoel, zoals de "Unie van Baptisten Gemeenten" en de "Bond van Vrije Evangelische Gemeenten" al hebben aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, waarbij het kerkgenootschap de hoogleraar benoemt en er op de genoemde Universiteit cursussen over hun specifieke geschiedenis en/of identiteit worden aangeboden. Uiteindelijk heeft de Broederschap van Pinkstergemeenten in 2003 een dergelijke leerstoel toegewezen gekregen op de Vrije Universiteit te Amsterdam, die tot 2013 door Dr. Cees van der Laan is bezet.

presenteerden zij een deel van hun onderzoek met acht lezingen in een speciale workshop over de groei van de Pinksterbeweging in Latijns-Amerika en de Caribische eilanden.[897]
Tijdens dit decennium is er een toenemende nadruk geweest op aanbidding in de meeste Pinkstergemeenten en in een ruim aantal is dans een onderdeel van hun liturgie geworden.[898] De liederenboeken worden nog altijd jaarlijks gereviseerd en aangevuld. Met name de bundel Opwekkingsliederen groeit in populariteit.[899] Het gebruik van de beamer is populair geworden om een maximum aan lichamelijke expressie mogelijk te maken tijdens de zangdienst.

De bevordering van eenheid onder de Nederlandse Pentecostalen is nog altijd een langzaam proces. De belangrijkste gebeurtenis in dit opzicht is de fusie geweest in 1987 tussen de V.E.G.N. en de zogenaamde "Utrecht-groep" van voormalige Kracht-van-Omhoog aanhangers. De bestuursleden van de V.E.G.N. en de Broederschap komen herhaaldelijk samen voor overleg en gebed.[900] In praktische zaken, zoals het plan voor een psychiatrische kliniek[901], overlegt de Broederschap eveneens met de "Volle Evangelie Bethel Kerk"[902]. De Broederschap heeft enige politieke emancipatie getoond door haar lidmaatschap van het C.I.O. in 1984[903] en de publicatie van twee open brieven aan de regering en politieke partijen in 1982 en 1986 betreffende respectievelijk de antidiscriminatiewet en de legalisatie van euthanasie.[904]

---

[897] De lezingen voor deze workshop zijn verzameld in een studiebestand:
Vakgroep Culturele Antropologie / Sociologie der Niet-Westerse Samenlevingen, "*Studiedag Pentecostalisme* - 12 april 1988 "(Amsterdam: Vrije Universiteit, 1988). Het onderwerp van deze workshop werd aangekondigd als:" De groei van de Pinkstergemeenten en charismatische bewegingen in Latijns-Amerika en het Caribisch gebied. "

[898] De nadruk op aanbidding en dans wordt mogelijk indirect beïnvloed door de Charismatische- House Church-beweging in Engeland. (Vergelijk: Joyce V. Thurman, *New Wineskins A Study of the House Church Movement*, Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1982, p. 84). De stijl van aanbidding met een back-up koortje en zonder (lange) inleidingen van de zangleider, lijkt onder invloed te zijn van de Vineyard-gemeenten uit de Verenigde Staten.

[899] Het populairste liedboek is Opwekkingsliederen van de "Stichting Opwekking". Dit liedboek, telde in 1987 320 liederen, en wordt anno 2025 nog elk jaar bijgewerkt en aangevuld. Inmiddels staat de teller op 908 liederen. Nieuwe liederen worden geïntroduceerd op de Opwekking-conferenties in Biddinghuizen en worden meestal snel daarna de meest populaire liedjes in de plaatselijke pinksterbijeenkomsten. Het onderzoek van Luc Meijer uit 1982 (zie bijlage 2) heeft aangetoond dat er sinds de late jaren zeventig een toename is van charismatische zangboeken. (Luc Meijer, "*Pinksterliederen onder de loep"* , Zeist: C.P.B., 1982, p. 40-41).

[900] De V.E.G.N. en de Broederschap vertegenwoordigen anno 1988 elk ongeveer 60 gemeenten. De besturen van beide kerkgenootschappen ontmoetten elkaar sinds 1985 elke zes maanden voor samenzijn, overleg en gebed. In 1987 kwamen ze slechts eenmaal bijeen.Uiteindelijk hebben deze besprekingen geleid tot een fusie in 2002, waarna ze zijn gaan samenwerken onder de naam Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE). Het hoofdkantoor van de VPE is gevestigd in Driebergen.

[901] Hoewel dit initiatief zich anno 2008 nog in een zeer vroeg stadium bevond, is het opmerkelijk dat Pinkstermensen een dergelijk project overwogen. Het bewijst dat professionele psychiatrische hulp is geaccepteerd als een middel om genezing te ontvangen. Uiteindelijk is dit project niet van de grond gekomen.

[902] De "Volle Evangelie Bethel Kerk" (V.E.B.K.) is een groep van ongeveer twintig gemeenten, grotendeels van Indonesische herkomst. In 1982 heeft de V.E.B.K. zich aangesloten bij de Church of God (Cleveland).

[903] De C.I.O. (Interkerkelijk Contact betreffende Overheidszaken) is een commissie die de kerkgenootschappen die bij haar zijn aangesloten, vertegenwoordigt inzake politieke kwesties. Het C.I.O. onderhoudt contact met de regering en politieke partijen en houdt toezicht op de kerkelijke controle van door de overheid ondersteunde functies zoals leger- of gevangenispredikanten. De Broederschap werd voornamelijk lid omdat zij haar vier legerpredikanten in het C.I.O.M. (Contact Inzake Overheidszaken Militairen) wilde vertegenwoordigen., een onderafdeling van de C.I.O.. Anno 1988 zijn de volgende kerkgenootschappen lid van het C.I.O.: Rooms-Katholieke Kerk, NederlandseHervormde Kerk, Gereformeerde Kerken in Nederland, Christelijk Gereformeerde Kerken, Evangelische Lutherse Kerk, Algemeen Doopsgezinde Sociëteit, Remonstrantse Broederschap, Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, Unie van Baptisten Gemeenten Nederland, Gereformeerde Kerken, Oud Katholieke Kerk, Netherlands Israëlitisch Genootschap, Portugees-Israëlische Gemeenten, Alliantie van Liberaal-Religieuze Joden in Nederland, Gereformeerde Gemeenten, Leger des Heils, "Vereniging Nederlandse Protestantse Federatie" en de Broederschap van Pinkstergemeenten.

[904] Het protest tegen de antidiscriminatiewet werd verzonden naar de directeur van het emancipatiebeleid. In de brief stond expliciet dat volgens de Broederschap homoseksualiteit in de Bijbel werd verworpen, en om deze reden konden kerkgenootschappen die dit standpunt innamen, niet worden gedwongen homoseksuelen in voorbeeldposities te accepteren. (Bezwaarschrift Anti-Discriminatiewet, *Parakleet 2*/5, maart 1982, p.23).

De open brief waarin de legalisatie van euthanasie werd afgeraden, werd gestuurd naar de regering, de Raad van State, en naar alle politieke partijen. (Open Brief, *Parakleet* 6/21, zomer 1986, p.3-6). De auteur was secretaris van de commissie die deze brief heeft opgesteld.

Tenslotte werden de jaren tachtig gekenmerkt door een verrassende toenadering van de Nederlandse Evangelicalen ten opzichte van de Pentecostalen. Hoewel sommigen hun traditionele wrevel en achterdocht behielden[905], bleek de meerderheid de belangrijke bijdrage van de Pinksterbeweging in toenemende mate te erkennen. In 1987 en 1988 organiseerde de Evangelische Alliantie[906] conferenties die gericht waren op de Geest en geestelijke gaven, waarin ook de Pentecostalen waren uitgenodigd om een lezing te verzorgen.[907] Als de huidige ontwikkelingen zich voortzetten voorziet de schrijver, dat de Nederlandse Pinksterbeweging hetzelfde patroon zal volgen als hun geloofsgenoten in de Verenigde Staten, waar de oecumenische contacten met de historische kerkgenootschappen opgeofferd werden ten einde erkenning te krijgen bij de Evangelicalen. Samenwerking op plaatselijk niveau, het toenemende academische gehalte van de Pentecostalen zelf en een hernieuwde belangstelling aan de kant van de historische kerkgenootschappen kan dit tij keren.[908]

6.3 ONDERZOEK

Gedurende de afgelopen decennia is er veel sociologisch en statistisch onderzoek gedaan naar de Pinksterbeweging.[909] Enkele recente onderzoekingen zijn van bijzonder veel belang voor dit proefschrift en zullen daarom in het kort worden besproken.

---

[905] - W.J.Ouweneel, een gerespecteerd evangelisch leider vuit de Vergadering der Gelovigen, verwierp de hedendaagse glossolalie als Satanische imitatie van het bijbelse Pinksteren (Dr. W.J. Ouweneel, *Het domein van de slang Christelijk handboek over occultisme en mysticisme* 2e herziene editie, 1982, p. 266- 275).

- In een recente 'kerkgeschiedenis' verwierp de evangelische R. Matzken de Pinksterbeweging ook als 'een demonische mengeling'. (R.H. Matzken, *Handelingen der Gemeente Vol. 2 Van reformatie tot maranatha*, Kampen: J.H. Kok, 1986, p.124-125.

- In 1987 laaide de Evangelische / Pinksteren controverse weer op toen de gerenommeerde evangelische leraar Dr. RH Matzken verklaarde dat het spreken in tongen een voorbereiding kon zijn op de New Age-beweging, en uiteindelijk voor de Antichrist (Dirk van Genderen, New Age Beweging, *Visie* 18/ 46, 8-14 november 1987, p.6).

[906] De Evangelische Alliantie (E.A.) is in 1979 opnieuw in Nederland opgericht. Het lidmaatschap staat open voor personen in geestelijke bedieningen, kerkgenootschappen en organisaties. Het is een bijzondere mix van orthodoxe calvinisten, evangelicalen en pinkstermensen. De charismatische / pinksterorganisaties die deelnemen aan de E.A. zijn: De Bron, Dunamis, In de Ruimte, Jeugd met een Opdracht, Jong & Vrij, Moria, Opwekking en Réveil. In 1988 werd de V.E.G.N. lid. Andere Pinkstermensen (bijvoorbeeld: H.N. van Amerom, P. Kerkhove, J.W. van Petegem) zijn individuele leden. Charles E. Groot, die zich identificeert met de Pinksterbeweging) is anno 1988 vice-voorzitter van de E.A .. Sinds 2015 is de naam veranderd in Missie Nederland.

[907] In 1987 en 1988 was de Pinkstervoorganger Henk Blankespoor een van de gastsprekers. Deze conferenties leken nog steeds te lijden onder de klassieke fout om hoofdzakelijk een theologische bijdrage van de Pinkstermensen te verwachten. Desalniettemin is het betekenisvol dat de Evangelische Alliantie dit onderwerp twee jaar op rij heeft gekozen voor haar jaarlijkse conferentie, en dit ook twee keer als thema koos voor hun driemaandelijkse tijdschrift IDEA (8/1 en 8/2, januari / februari en april / mei 1987). Een van de evangelicalen die een fervent promotor is voor het Pinkster-appèl is de huidige directeur van Youth for Christ, Niek van Exel. In 1983 publiceerde Youth for Christ een boekje dat openlijk de doop in de Heilige Geest en het gebruik van de geestelijke gaven stimuleerde (Dr. Jean-Jacques Suurmond, *Als jongeren in de kerk gaan meetellen wordt die slapende reus wakker - Series Stellingen - Stelling 6*, Driebergen: Youth for Christus, 1983).

[908] Anno 2019 kan gesteld worden, dat dit een te sombere toekomstverwachting van de auteur was.

[909] Ander materiaal dat interessant is voor deze studie, maar niet is besproken:

EUROPA:

- Brian R. Wilson, *Sects and Society A sociological study of three religious groups in Britain*, Londen: William Heinemann, 1961, p. 15-120. Wilson presenteert een grondige studie van de leerstellige, historische, organisatorische en sociologische aspecten van de Elim Foursquare Gospel Church. Helaas is er nauwelijks statistisch materiaal.

- Malcolm J.C. Calley, *God's People West Indian Pentecostal Sects in England*, London / New York: Oxford University Press, 1965. Een antropologische en sociologische analyse van de organisatorische aspecten van West-Indische Pinkstergroepen in Engeland.

- Hugo Haegemans, *Religieuze minderheden in België De Pinksterbeweging in het Belgische Protestantisme*, Leuven: Faculteit der Sociale Wetenschappen, 1974, p. 79 ff. Een sociologische vergelijking van Belgische protestanten en pinkstergelovigen. Met statistieken van aanhangers en groeitabellen.

ZUID-AFRIKA:

- G.C. Oosthuizen, *Pentecostal Penetration into the Indian Community in Metropolitan Durban (South Africa)*, Durban: Human Research Council, 1975. Analyse van groeifactoren van Pinksteren onder de Hindoestanen in Durban; met uitgebreide statistieken en vragenlijst.

6.3.1 Zweedse Pinkstergelovigen en oecumene

In 1979 besprak Professor Thorvald Källstad recentelijk onderzoek onder de zes belangrijkste vrije kerken van Zweden (waaronder de Pentecostalen) om hun oecumenische positie in te schatten, hun prioriteiten in activiteiten in hun vrije tijd en levenshouding.[910] Hij merkte op dat de houding van de Pentecostalen ten opzichte van de oecumene positiever was geworden in de afgelopen jaren.[911] De meerderheid van de Pentecostalen (57%, waarvan 26% sterk) gaf zijn goedkeuring aan samenwerking met andere vrije kerken op plaatselijk niveau.[912] Ten opzichte van contacten met Katholieke en Orthodoxe kerken namen zij een meer afwachtende houding aan, 36% (waarvan 27% gering) gaf zijn goedkeuring en 32% keurde het af (waarvan 16% sterk).[913] Slechts 27% (waarvan 19% gering) achtte het belangrijk te streven naar een gezamenlijk liedboek.[914] Toen gevraagd werd naar de twee belangrijkste toekomstige activiteiten van de Kerk, koos de meerderheid van de Pentecostalen, evenals de andere vijf Zweedse Vrije Kerken waarnaar onderzoek was gedaan, de categorie "evangelisatie en opwekking" (36%). Ten tweede kozen zij interne persoonlijke vernieuwing van de samenleving (35%). De internationale vredesbeweging (3%) en politiek bewustzijn (1%) werden van minder belang geacht.[915] Als we de algemene afkeer van de Pentecostalen tegenover de oecumene in gedachten houden, was het niet verrassend dat zij vermeldden dat de oecumenische weken die gericht waren op de ontwikkelingslanden, hun leven of hun politieke opvattingen nauwelijks hadden veranderd.[916] Een soortgelijk onderzoek in Nederland zal hoogst interessant zijn. De schrijver verwacht geen grote afwijkingen.

6.3.2 Sociologisch onderzoek naar Nederlandse Pentecostalen en Charismatici

---

- Alie A. Dubb, *Community of the Saved An African Revivalist Church in the East Cape*, Johannesburg: Witwatersrand University Press for African Studies Institute, 1976. Een onderzoek naar de sociale, economische en politieke omstandigheden van Nicholas B.H. Benghu's kerken; met 18 overzichten.

ZUID-AMERIKA:

- Christian Lalive D'Epinay, *Haven of the Masses A study of the Pentecostal movement in Chile*, Londen: Lutterworth Press, 1969. Een grondig onderzoek van de sociale, politieke, historische en theologische aspecten. Hoofdstuk 8 is gewijd aan oecumene en bevat een onderzoek onder studenten, protestantse predikanten en pinkstervoorgangers over hun perspectief op andere denominaties en sekten (p. 161-190). De meeste Pinkstervoorgangers (71%) waren zeer negatief ten aanzien van de rooms-katholieke kerk.

VERENIGDE STATEN VAN AMERIKA.:

- Luther Paul Gerlach en Virginia H.Nine, Five factors to the growth and spread of a modern religious movement, *Journal for the Scientific Study of Religion*, Lente 1968, p. 23-40.

- Roberta Catherina Keane, *Formal organization and charisma in a Catholic Pentecostal Community (*Ph.D. Universiteit van Michigan, 1974). Sociologisch onderzoek van de katholieke charismatische gemeenschap in Ann Arbor.

- Benedict Joseph Mawn, " Testing the spirits: An experimental search for the socio-cultural situational roots of the Catholic Pentecostal religious experience"(Ph.D. Boston University Graduate School, 1975).

WERELDWIJD:

- W.J. Hollenweger, *The Pentecostals*, Londen: SCM Press, 1976 - tweede druk, p. 474-480. biedt statistische gegevens over de sociale afkomst en genoten onderwijs van pinkstervoorgangers.

- W.J. Hollenweger ed., *Die Pfingstkirchen Die Kirchen der Welt Vol. VII*, Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk, 1971, p. 378-391. Geeft een aantal statistieken over het aantal aanhangers en groei.

Een korte bibliografie van sociologisch onderzoek naar pentecostalisme wordt gegeven in: W.J. Hollenweger, *Die Pfingstkirchen*, p. 333-334.

[910] Thorvald Källstad, *Frikyrkofolkets ekumeniska vilja, in Frikyrkosverige - en livsstilsstudie*, Stockholm: Moderna Läsare, 1979, p.55. Källstad baseerde zijn conclusies op de resultaten van een onderzoek door de S.I.F.O. in 1978 onder leden van de vrije kerken in Zweden

[911] Ibid, p. 64.

[912] Ibid, p. 58.

[913] Ibid, p. 58.

[914] Ibid, De Pinkstermensen vonden een gemeenschappelijk liedboek minder belangrijk dan alle andere vijf vrije kerken die werden onderzocht. Dit komt waarschijnlijk omdat ze hun eigen liedboek zeer hoog waarderen.

[915] Ibid, Uit een lijst met 12 opties moesten de deelnemers er twee kiezen.

[916] Ibid, Voor bovengenoemde data zie: Thorvald Källstad, *Frikyrkofolkets ekumeniska vilja, in Frikyrkosverige - en livsstilsstudie*, Stockholm: Moderna Läsare, 1979, p.55-72 – Tabellen 4.1-4.7

In 1985 liet de Pinkster-socioloog H.B. Colenbrander een vragenlijst rondgaan onder 299 Pentecostalen (P:) en 159 Charismatici (C:) uit alle lagen en standen van de samenleving.[917] Over het geheel was er een treffende overeenkomst tussen de Pentecostalen en de Charismatici, maar er waren ook enkele verrassende verschillen. Zoals men kon verwachten waren er meer Pentecostalen dan Charismatici die als volwassene gedoopt waren (P:83%, C:37%). Het spreken in tongen werd ook meer gepraktiseerd door Pentecostalen (P:73%, C:47%) en zij bleken actiever te zijn in straatevangelisatie (P:87%, C:34%). Hoewel er veel meer Charismatici waren die beweerden dat godsdienst en politiek niet gescheiden kon worden (P:37%, C:88%), waren de Pentecostalen radicaler in hun politiek uitlatingen.

Veel meer Pentecostalen waren van mening dat geweld en oorlog nooit acceptabel waren (P:67%, C:37%). De Charismatici bleken minder tolerant te zijn in hun verhouding tot andere etnische groeperingen. Toen men hen vroeg naar hun houding of zij buren zouden willen hebben van een ander ras, waren de Pentecostalen positiever in hun uitlatingen dat zij daar helemaal geen bezwaar tegen hadden (P:90%, C:67%). Het aantal Pentecostalen dat zich verzette tegen apartheid was ook een beetje hoger (P:83%, C:72%), en ook hun openheid tegenover kleurlingen, gastarbeiders en homoseksuelen in hun samenkomsten (P:100%,100% & 93% C:89%, 83% & 76%). Een verrassend aantal Pentecostalen koos de radicale niet-religieuze partij P.S.P. bij de laatste verkiezing (P:7%, C:0%)[918], terwijl een aanzienlijk aantal Charismatici stemde voor de P.P.R., een radicale linkse partij die afgescheiden was van de Christen-Democraten (P:0%, C:17%)[919]. De Pentecostalen en Charismatici stemden overeen dat er meer gedaan moest worden om de ontwikkelingslanden te helpen (P:70%, C:66%) en beiden gaven toe dat vanwege de zonde men geen betere maatschappij hoefde verwachten (P:73%, C:79%). Er waren meer Pentecostalen die van mening waren dat armoede ons niet al te droevig moest maken, omdat het leven na dit leven dit zou compenseren (P:30%, C:11%), hoewel de meerderheid het hiermee helemaal niet eens was (P:70%, C:83%).[920] De vragenlijst bewijst ook dat het veronderstelde verschil van oecumenische houding, zowel door Pentecostaalse als Charismatische leiders gebruikt om hun vervreemding van elkaar te rechtvaardigen, nauwelijks aanwezig is. De meeste van hen werden opgevoed in een godsdienstig gezin (P:80%, C:73%) en zij stemden beiden overeen dat het ware geloof in veel kerken en gemeenten te vinden was (P:97%, C:93%). Het is verrassend dat bijna twee derde van de Pentecostalen zo nu en dan samenkomsten in andere kerken bezoekt (P:63%, C:94% - 36% van de Charismatici bezoekt zo nu en dan een Pinkstersamenkomst), terwijl zij heel trouw waren in hun regelmatige kerkgang in hun eigen gemeente (P:100%, C:92%). De Charismatici tonen minder verzet als hun kind besloot een andere godsdienst te kiezen (geen bezwaar: P:7%, C:31%).[921] Over het geheel lijkt het dat de Nederlandse Pentecostaalse en Charismatische gelovigen een veel grotere oecumenische openheid en bereidheid tonen tot wederzijdse uitwisseling dan hun leiders.

Tenslotte blijkt uit dit onderzoek dat de Pentecostalen zich hebben ontwikkeld tot een kerkgenootschap, die voornamelijk bestaat uit leden die behoren tot de midden- en hogere klasse van de samenleving. Er is een aanzienlijk aantal hogere technici (P:33%, C:26%) en een aanzienlijk

---

[917] H.B. Colenbrander, "*Spiritualitiet in Opmars - De Pinksterbeweging in Nederland en Wereldwijd*" *Deel B - De Verschijningsvorm*, (Ongepubliceerd manuscript, 1987), p. 588-655 en bijlagen.

[918] Het feit dat 7% van de Pinkstermensen P.S.P. (Pacifistische socialistische partij i.e. een radicaal linkse en intellectuele partij) stemden, kan mogelijk worden verklaard door het feit dat de Pinksterbeweging aanvankelijk veel pacifisten telde. Zie over pacifisme en de pinksterbeweging: Paul Nathan Alexander, *Pentecostals and Nonviolence: Reclaiming a Heritage (Pentecostals, Peacemaking, and Social Justice)*, Eugene, Or, USA: Pickwick Publications, 2012.

[919] De P.P.R. (Politieke Partij Radikalen) werd opgericht in 1968 toen een aantal leden van de K.V.P. (Katholieke Volkspartij), protesteerde tegen de toenemende terughoudendheid ten opzichte van het socialisme binnen hun partij. Het feit dat zo'n hoog percentage Charismatici P.P.R. stemden, kan een indicatie zijn dat een groot aantal progressieve katholieken zich bij de charismatische vernieuwing hebben aangesloten. Aan de andere kant lijkt het erop dat de meeste aanhangers van de Nederlandse katholieke charismatische vernieuwing nogal conservatief zijn en zich bijvoorbeeld niet bezighouden met de "acht mei-beweging".

[920] H.B. Colenbrander, p. 644-645 en Bijlage: Enquête vraag nr. 54.

[921] Ibid, p. 592 - Bijlage: Enquête vraag nr. 20

aantal academici (P:19%, C:12%). Het gemiddeld jaarinkomen van de Pentecostalen lijkt zelfs nog hoger dan dat van de Charismatici (lagere klasse: tussen f 12.000 en f 35.000, P:32% C: 46%/ middenklasse: tussen f 35.000 en f 85.000, P:54%, C:48%/ hogere klasse: meer dan f 85.000. P:13%, C:6%). De algemene indruk dat de Pentecostalen de onontwikkelde lagere klasse vertegenwoordigt, komt niet (meer?) overeen met de realiteit. Dit is niet verrassend als men beseft dat hun gedisciplineerd gezinsleven, geloof in succes en behoedzame geldbesteding wel vrucht moet dragen in de tweede en derde generatie.[922] Niettemin draagt de structuur en het leiderschap van hun gemeenten nog steeds de tekenen van hun arbeidersklasse van het gewone volk, hoewel het slecht een kwestie van tijd lijkt voordat deze dynamiek volledig verloren zal gaan in Nederland.

6.3.3 Onderzoek naar oecumenische openheid tussen Nederlandse Kerk- en Pinksterleiders

Als onderdeel van deze studie heeft de schrijver een vragenlijst gezonden aan 52 leiders van verschillende kerkgenootschappen en Pinkstergroeperingen, waarvan er 27 reageerden. [923] De belangrijkste doelstellingen waren om in te schatten hoe deze leiders anno 1988 tegenover elkaar stonden en hoe ze elkaar waardeerden. Ook werd getracht om te peilen wat de wederzijdse verwachtingen waren en hoe het met de bereidheid stond om oecumenische contacten uitwisselingen te hebben. Hoewel het aantal reacties te klein is om definitieve conclusies te trekken, heeft de enquête deels haar doel bereikt en verschaft dit onderzoek enig inzicht in de oecumenische gesteldheid en visie onder de betrokken leiders anno 1988. Het antwoord bevestigt dat de stereotiepe mening van de houding in het Pentecostalisme ten opzichte van de oecumene zoals die in hun eigen literatuur wordt gepresenteerd, niet overeenkomt met hun verscheidenheid aan meningen over dit vraagstuk. Ten einde de resultaten in overzichtelijke volgorde te presenteren in de analyse hier onder worden de antwoorden verdeeld in twee hoofdgroepen, de Kerken (K: en Pentecostalen (P:), en de percentages worden afgerond naar 5%.[924]

De Pentecostalen waren er veel meer van overtuigd dan de Kerken dat zij de belangrijkste religieuze beweging waren van deze eeuw (K:15%, P:70%).
Er was echter nauwelijks iemand van mening dat het de enige beweging was, waarin de volheid van de Geest werd gemanifesteerd (K:0%, P:10%).
Nogal verbazingwekkend was het feit dat de Kerken zich meer bewust waren van de historische wortels van de Pinksterbeweging dan de Pentecostalen zelf (K:25%, P:10%).
Alle Pentecostalen waren van mening dat zij een belangrijke bijdrage vertegenwoordigden aan de kerk als geheel (K:60%, P:100%).
De kerken waren er sterker van overtuigd dat de Pentecostalen een aspect vormden van de pluriformiteit van het Christendom (K:80%, P:60%).
De inschatting van het Pentecostalisme was tamelijk positief, slechts een paar beschouwden haar als een sekte (K:10%, P:10%) of te subjectief en te veel naar binnen gekeerd (K:20%, P:0%).

---

[922] Dr. Julio H. de Santa Ana zag dezelfde toename van inkomen en sociale status bij de Pinkstermensen in Latijns Amerika. In een interview stelde hij: "De ethiek van de Pinkstergroepen biedt de middelen om financieel te groeien door hard werken en economische besparingen. (Aldert Schipper, Julio de Santa Ana: economie is zoiets als religie, *Trouw* 20 januari 1988, p. 10).

[923] De vragenlijsten zijn gestuurd naar leden van het Moderamen van de Nederlandse Hervormde Kerk en Gereformeerde Kerken in Nederland, bestuursleden van de Nederlandse Raad van Kerken, commissieleden van het C.I.O., confessionele professoren, leden van Uitvoerende Raad en andere gerespecteerde leiders van de verschillende kerken en groepen. Van de vragenlijsten die werden gezonden aan leiders van de verschillende Pinkstergroepen, reageerde niemand van "Kracht van Omhoog" en de "Volle Evangelie Bethel Kerk".

[924] De paragrafen c.q. zinnen volgen dezelfde volgorde als de vragenlijst. Elke paragraaf c.q. zinnen vaten de antwoorden van één vraag van de vragenlijst samen. Allen aan het eind wordt deze methodiek niet gevolgd, omdat dit opstelantwoorden van de deelnemers zijn. Hier wordt een selectie van de meest karakterestieke antwoorden gepresenteerd. In de desbetreffende bijlage wordt een gedetailleerde beschrijving van de vragenlijst en resultaten daarvan gegeven, onderverdeeld per kerkgenootschap.

Een aantal van de kerkelijke vertegenwoordigers waren van mening dat de Pentecostalen te veel gericht waren op het emotionele en spectaculaire (K:40%, P:0%) en beide groepen zouden deels graag een grotere sociale betrokkenheid van de Pentecostalen zien (K:35%, P:30%).
De wijze waarop de Charismatische beweging werd waargenomen toonde een betekenisvol verschil. De Pentecostalen erkenden veel meer dat de Charismatische beweging veranderingen in de kerk teweegbracht, hetgeen zij zelf niet konden (K:35%, P:80%).
Beide groepen beschouwden de Charismatische beweging als een belangrijke bijdrage aan de kerk (K:80%, P:80%) en een betekenisvolle brug tussen de Pinksterbeweging en de Kerken (K:70%, P:50%).
Niemand beschouwde haar als een imitatie van het ware Bijbelse Pinksteren en slechts enkele deelnemers aan de enquête spraken over een vermenging van namaak en waarheid (K:15%, P:30%).
De resultaten van deze enquête tonen aan dat de Nederlandse Charismatici en Pentecostalen veel dichter bij elkaar staan dan in de beeldvorming wordt aangenomen.

Zelfs het meningsverschil aangaande de W.R.K. was niet zo groot als verwacht. Zij waren het bijna allen eens over het feit dat het de doelstelling van de W.R.K. om de Christelijke kerken te verenigen (K:90%, P:80%) en ongeveer de helft beschouwde de W.R.K. als de vertegenwoordiger van de wereldwijde oecumenische beweging (K:60%, P:50%).
Slechts enkele Pentecostalen zagen de W.R.K. als een voorbereiding voor de Antichrist (K:0%, P:20%).
De meerderheid, maar niet allen, erkennen dat Pinksterdenominaties lid konden worden van de W.R.K. (K:70%, P:70%).
De Pentecostalen stonden kritischer tegenover de sociale en politieke activiteiten van de W.R.K. (K: 25%, P:60%) en sommigen namen een communistische infiltratie waar (K:10%, P:40%).
Hun bereidheid om samen te werken op nationaal en plaatselijk niveau was nog steeds aarzelend (K:70%, P:30%).
De houding van de Pentecostalen ten opzichte van de W.R.K. is wantrouwend en voorzichtig, maar niet uitsluitend negatief.

Toen gevraagd werd over de wijze waarop een gezamenlijke uitwisseling tussen de Pinksterbeweging, de Charismatische beweging en de Kerken bij voorkeur plaats zou moeten vinden, koos de meerderheid voor een dialoog (K:95%, P:90%) en persoonlijk contact (K:70%, P:80%). Slechts een paar beschouwden gezamenlijke evangelisatie als een keuzemogelijkheid (K:20%, P:20%) en ongeveer één derde koos voor gezamenlijke aanbidding (K:30%, P:20%) en gebed (K:40%, P:50%). Het is verrassend dat de Pentecostalen zich niet bewust schijnen te zijn dat hun bijdrage meer op het praktische en devotionele gebied ligt (evangelisatie, aanbidding en gebed) dan in de dialoog of persoonlijke gesprekken.

Tenslotte werden er een aantal suggesties gedaan om wederzijdse toenadering te bevorderen en contact tussen de Kerken, de Pinksterbeweging, de Charismatische beweging en de Evangelische Alliantie. De schrijver beschouwt de volgende uitspraken het meest karakteristiek:

Charismatische Werkgemeenschap Nederland:

"Velen in de kerken en de charismatische beweging hebben pijnlijke ervaringen gehad in de pinksterbeweging. Het probleem is de fundamentalistische houding van de pinkstermensen."

"De pinksterbeweging kan niet meer bijdragen aan de charismatische beweging, want deze probeert al alles van het Pinkstergebeuren en de charismata in de kerken te integreren."

Gereformeerde Kerken:

"De Gereformeerde vragen over het Bijbelgebruik zouden meer moeten doorklinken in de Pinksterbeweging. De Pinkstermensen moeten deelnemen aan de theologische reflectie op de schepping en de natuur."

"De pinksterbeweging zou een bijdrage kunnen leveren aan de kerken, wanneer ze open staan voor dialoog in plaats van een houding aan te nemen dat men kennis verafschuwt."

Nederlands Gereformeerd:

"De pinksterbeweging kan bijdragen aan de kerken door de integratie van haar warmte en eenvoud"

Nederlands Hervormd:

"De pinksterbeweging moet proberen het vertrouwen van de kerken te winnen door hun identiteit te verenigen met de tradities van de kerken, vooral in de liturgie en de geestelijkheid."

Oudkatholiek:

"De W.R.K. kan de horizon van de Pinkstermensen verbreden en hen een deel van de kerk wereldwijd laten voelen."

Rooms-katholieke kerk:

"De Pinkstermensen moeten samen met de kerken mediteren over wat de Heer en de apostelen bedoelden met "gemeente" of "kerk" en het werk van de Heilige Geest in de geschiedenis van de kerk onderzoeken"

"Er zou meer persoonlijke relatie moeten zijn en een beter begrip voor onze onderlinge verschillen."

Remonstrantse Broederschap:

"De relatie kan worden verbeterd door vertrouwd te raken met de wederzijds aanstekelijke gedachten en door de levensstijl van elkaar te vergelijken"

Pentecostalen:

"De charismatische beweging kan bijdragen aan de kerken door minder compromissen te sluiten met de gevestigde orde en radicaler te zijn in de werking van pinkstergaven."

"Als de kerken bereid zouden zijn om samen te werken met de Pinkstermensen (wat ze meestal niet doen), dan zouden interkerkelijke acties veel meer vruchten afwerpen, door het elan en de inspanning van de Pinkstermensen."

"De Pinkstergelovigen moeten beginnen om voor de kerken te bidden, dit zal hen het beste voorbereiden op de bijdrage die ze zullen leveren."

"De Pinkstermensen moeten hun hooghartige houding laten varen dat “zij alles hebben” en gaan zien wat God ook in verschillende kerken doet."

"De charismatische beweging zou meer open moeten staan voor een bijbelse opwekking en de kerken hiertoe moeten inspireren."

"Elke pinkstergemeente zou een waarnemer in de plaatselijke Raad van Kerken moeten hebben."

HOOFDSTUK 7 - CONCLUSIE

In de inleiding is uiteengezet dat de omvang en complexiteit van het onderwerp een groot obstakel is geweest in de loop van deze studie. Omdat dit het eerste diepgravend werk is over dit bijzonder onderwerp, leek het gepast om de oecumenische uitdaging van de Pinksterbeweging in de geschiedkundige setting van Nederland te plaatsen. De zwakheid van deze dissertatie is daarom het feit dat het zo'n breed terrein aan onderwerpen omvat dat een goed gestructureerde analyse over ieder afzonderlijk onderdeel niet uitvoerbaar is. Dit is tegelijkertijd de kracht; het geeft een totaalplaatje dan de relevante oecumenische uitdagingen en toont de noodzaak voor verder onderzoek aan. Dezelfde zwakheid en kracht vindt haar weerslag in deze conclusie. Het is meer een werklijstje voor de toekomst, dan een diepgaande en samenvattende beschouwing over het verleden. De schrijver hoopt dat dit andere wetenschappers zal inspireren om onderdelen die hieronder worden besproken verder te onderzoeken en christenen uit allerlei kerken mag aansporen om effectief met elkaar in gesprek te gaan om met elkaar te ontdekken wat “één van Geest” in de praktijk van het geloofsleven inhoudt.

7.1 HISTORISCHE LESSEN

Voordat we ingaan op de belangrijkste problemen en beloften met betrekking tot de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging, lijkt het gepast nog eens op een rijtje te zetten welke lessen er kunnen worden geleerd uit de Nederlandse context. Dit doen wij aan de hand van enkele schijnbare tegenstellingen, die in het verleden verwijdering en soms zelfs afscheiding hebben veroorzaakt.

7.1.1 Objectiviteit versus Subjectiviteit

Sinds de "Nadere Reformatie" van de 17de eeuw heeft het Nederlands Piëtisme de neiging gehad zich te concentreren op de subjectieve en experimentele kant van de religie. De Pinksterbeweging in Nederland maakte dit Piëtisme los van de pessimistische en fatalistische elementen, die nog steeds aanwezig zijn in streng orthodoxe Calvinistische denominaties.[925] De Pinkstergelovigen behielden echter wel de inclinatie tot subjectiviteit. Dit bevorderde hun isolatie in de Nederlandse context, omdat de traditionele kerken vooral willen varen op het kompas van de objectiviteit. Zoals aangetoond in hoofdstuk 1.2 is het Piëtisme een kenmerkend element van het godsdienstige leven van het Nederlandse volk. Daardoor kan de integratie van de Pinksterbeweging in de oecumenische dialoog ertoe bijdragen om een juiste balans tussen subjectiviteit en objectiviteit te ontdekken (zie H. 1.2). Met het oog op dit doel is het belangrijk dat de charismata niet op een verborgen of mystieke wijze gepresenteerd worden, zoals Polman dit geneigd was te doen (zie H. 2.2). Samen moeten we nog steeds de omvang ontdekken waarbinnen de geestelijke gaven kunnen worden toegepast. Genezing bijvoorbeeld hoeft niet beperkt te worden tot het lichamelijke vlak alleen (zie H. 2.3.5). Het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk bracht naar voren dat de Pentecostalen een neiging hebben het subjectieve geloofselement te overdrijven, terwijl de Kerk soms het objectieve element te veel op de voorgrond schuift.[926] Het lijkt vanzelfsprekend dat er geen sprake is van een keuze tussen objectief en subjectief. De uitdaging is om met elkaar beide uitersten in de juiste verhouding te brengen.

7.1.2 Organisatorische Eenheid versus Geestelijke Eenheid

[925] Bijvoorbeeld in de "(Oud) Gereformeerde Gemeenten" of sommige delen van de "Gereformeerde Bond". In Nederland worden deze kerken wel eens aangeduid als de “zware kerken” of “zwarte kousen kerken”. Dat laatste vanwege hun voorkeur voor de kleur zwart als zij zondags ter kerk gaan. Zelf duiden zij zichzelf eerder als “bevindelijk gereformeerd”.

[926] *De Kerk en de Pinkstergroepen*, Den Haag: Boekencentrum, 1961, p. 46. Dit werd met name gezegd met betrekking tot de doop. Zie verder ook hoofdstuk 4.3.

In de huidige Nederlandse Pinksterbeweging is niet veel over van de aanvankelijke oecumenische ijver van hun Europese pioniers. Zo nu en dan kunnen zij nog steeds roepen om een geestelijke eenheid, maar heel vaak wordt deze frase misbruikt als een excuus om af te zien van oecumenische participatie. Er is ongetwijfeld een bijzondere eenheid in het delen van dezelfde godsdienstige ervaring, maar dit kan niet de enige bron zijn en ook niet het exclusieve werktuig voor Christelijke heelheid zoals Polman dit propageerde (zie H. 2.2). De Pentecostalen zullen alleen een geestelijke eenheid erkennen tussen hen die volgens hun geloofsovertuiging “wedergeboren zijn” op grond van een persoonlijke bekering en overgave aan God (zie 2.4.2 en 2.5). Als het waar is dat correctie en gemeenschap met andere Christenen ons behoedt voor uitwassen, zoals de Broederschap van mening was in het geval van de "Gemeente des Heeren" (zie H. 2.4.1), dan is het essentieel dat er contact is tussen de Christenen van de verschillende kerkgenootschappen en dient dit te worden georganiseerd en gestimuleerd. Toen de Nederlandse Pentecostalen wilden samenwerken op nationaal niveau ontdekten zij dat geestelijke eenheid niet automatisch de organisatorische en leerstellige tegenstellingen tenietdeed. Hiervoor is meer nodig: een open dialoog en soms zelfs een compromis.[927] De interkerkelijke genezingscampagnes van de jaren vijftig hebben aangetoond dat Kerkleden en Pentecostalen met succes in nauwe harmonie kunnen samenwerken als zij hetzelfde doel nastreven (zie H. 3.2.4). Dit omvatte zowel organisatorische als geestelijke eenheid. De kerken die zichzelf begeven in een soortgelijke praktijkgerichte oecumene moeten wel bereid zijn om hun eigen structuren te herwaarderen en aan te passen aan de actuele behoeften (zie H. 4.3 en H. 5.2). Uit het voorgaande blijkt dat geestelijke eenheid een zekere mate van organisatie vereist, zoals bijvoorbeeld het maken van concrete afspraken en planning.

7.1.3 Theorie versus Praktijk

In een gesprek over het nut van Bijbelscholen zie een Pinkstervoorganger eens: "Er bestaat niets zo praktisch als een goede theorie". Aangezien de Pinksterbeweging onder meer een protest was tegen de academische cultuur van de geestelijkheid, zijn zij geneigd praktische actie veel hoger te waarderen als theoretische studie. In hun literatuur vindt men nauwelijks lange ideologische verhandelingen, maar er is een overvloed aan korte praktische aanwijzingen bezaaid met bijbelteksten en verhalen. De genezingsbediening in de jaren vijftig illustreert deze spanning op karakteristieke wijze. Terwijl theologen, doctoren en psychologen ellenlange beschouwingen aan het onderwerp wijdden, gingen de Pentecostalen de gave zelf in toepassing brengen (zie H.3.2). Om deze reden is het belangrijk dat men een dialoog met de Pentecostalen niet moet laten verdrinken in theoretische kennis alleen, zoals dit gebeurde in de Oecumenische Raad van kerken (zie H. 4.2), in Baarn (zie H. 4.4.1) en in de uitwisseling met de Unie van Baptistengemeenten (zie H. 4.6). Een uitdagend experiment zal bijvoorbeeld een gezamenlijke retraite van de Nederlandse Pentecostalen en vertegenwoordigers van de Rooms-katholieke Vernieuwing zijn.[928] Door zulke ontmoetingen waarbij er gelegenheid is om in elkaars hart te kijken, is er een gerede kans dat het bestaande wantrouwen moet worden herzien en er ruimte komt voor gezamenlijke aanbidding en meditatie. Door het betrekkelijk hoge aantal academici onder de Nederlandse Pentecostalen vandaag (zie H. 6.2 en 6.3), zal het niet lang meer duren voordat zij hun theoretische achterstand hebben

[927] Zie hoofdstuk 2.4.5. Een compromis sluiten heeft een negatieve lading in de radicale belevingswereld van een Pinkstergelovige. Zie bijvoorbeeld: Donald Gee, Contact is not compromise, *Pentecost* nr. 53, september-oktober 1960, p. 17). In de praktijk echter, bijvoorbeeld in bestuursvergaderingen, pastorale zorg enz., is een compromis net zo gebruikelijk bij de Pinkstermensen als in elke organisatie. Als een compromis inhoudt dat iemand bereid is om een deel van zijn eigen normen en waarden bij te stellen omwille van liefde en eenheid, dan lijkt daar niets mis mee. In zekere zin heeft God een compromis gesloten met Zijn eigen standaard van heiligheid. Zijn heiligheid gebiedt dat elk mens die zondigt verloren gaat (Romeinen 3:23 en 6:23, maar door Zijn liefde en genade uitgedrukt door het offer van Jezus Christus worden wij toch aangenomen (Johannes 3:16). Men moet echter niet vergeten dat volgens deze gedachtengang een compromis ook opoffering inhoudt.

[928] Zie Hoofdstuk 5.4. - Aangezien zowel de rooms-katholieken als de pinkstermensen gewend zijn aan geestelijke retraites, lijkt een conferentie van een aantal dagen een veelbelovende optie.Dan is er ook tijd en gelegenheid om het wederzijds wantrouwen en de vooringenomenheid te overwinnen. .

ingehaald. Dat kan van groot nut zijn in de interkerkelijke uitwisseling. Aan de andere kant kan men zich de vraag stellen tot op welke hoogte deze ontwikkeling de ongeletterde dynamiek van de vroege Pinksterbeweging heeft verdrongen. De Oecumenische beweging heeft door de jaren heen geleerd dat "Geloof & Orde" en "Leven & Werk" niet van elkaar gescheiden kunnen worden. Zo zullen theorie en praktijk ook voortdurend elkaar moeten toetsen, verbeteren en aanvullen. De theorie moet in de praktijk worden beproefd en de praktijk moet dan weer onderbouwd en gestructureerd worden door de theorie.

7.1.4 Leerstellige Eenheid versus Ervaring Eenheid

"Doctrine verdeelt, maar ervaring verenigt" lijkt een Pinksteropvatting te zijn.[929] Is dit waar? Deze geschiedschrijving heeft aangetoond dat, als de ervaring geïnstitutionaliseerd wordt, zij ook verdeeldheid kan zaaien. Het feit dat sommige Pentecostalen ontkenden dat de doop in de Geest, die de Charismatici ontvingen, dezelfde empirische ervaring was als de hunne is daar een triest voorbeeld van. De verdeeldheid wordt echter niet veroorzaakt door een bepaalde leerstelling of een ervaring, maar door de wijze waarop mensen hun overtuigingen verheffen tot onbespreekbare absolute waarheden. Eenheid wordt bevorderd als men bereid is gecorrigeerd en aangevuld te worden door de uitwisseling met andere groeperingen of tradities.[930] Het Hogepriesterlijk Gebed om eenheid (Johannes 17) lijkt de relationele band meer te beklemtonen dan leerstellige overeenstemming. In dat gebed gaat het er niet om of wij het met elkaar eens zijn, maar dat wij één zullen zijn zoals God de Vader en God de Zoon één zijn (Johannes 17:21). Een intensere eenheid is er niet. In dit opzicht kunnen de Pentecostalen wel helpen om eenheid te definiëren op basis van een gemeenschappelijke godsdienstige ervaring en door het leven in en door de Heilige Geest. Die eenheid is eerder relationeel dan rationeel. Dit houdt echter wel in, dat zij van houding moeten veranderen en niet hautain denken, dat zij de enige waarachtige dragers van de Geestesdoop zijn. De wijze waarop de Nederlandse Pentecostalen de Charismatici in de jaren zeventig hebben verworpen, laat beschamend zien dat zij nauwelijks bereid waren om te aanvaarden dat de heilige Geest ook in andere tradities werkt (zie H. 5.3). Opnieuw is hier sprake van een valse tegenstelling. Leerstelling en ervaring zijn wel te onderscheiden, maar niet van elkaar te scheiden. Als we de feiten onder ogen zien, dan moeten we vaststellen dat de oecumenische beweging meer heeft bereikt in het overbruggen van verschillen tussen hun zeer diverse lidkerken, dan de Pentecostalen hebben gedaan in hun pogingen om samen te werken en eenheid te zoeken met hun directe geloofsgenoten.

7.1.5 Horizontaal Evangelie versus Verticaal Evangelie

In de oecumenische uitwisseling is gebleken dat Pentecostalen een zogenaamd verticaal evangelie voorstaan, die gericht is op persoonlijke bekering en dat zij een aversie hebben tegen een horizontaal evangelie, dat wil zeggen een evangelieverkondiging welke gericht is op de verbetering van de sociale omstandigheden en een rechtvaardiger verdeling tussen arm en rijk. Deze spanning is gebruikt als argument om de scheiding tussen de traditionele kerken en de Pentecostalen te

[929] Uitgesproken door meerdere pinksterleiders; bijvoorbeeld J.E. van den Brink (hoofdstuk 2.6) en de VEZA (hoofdstuk 4.4.3. De Nederlandse Pinkstermensen zijn ondanks hun gemeenschappelijke ervaring van de doop in de heilige Geest erg verdeeld. Zeker binnen Kracht van Omhoog bestond de neiging om hun leerstellige standpunt aan te wenden om scheiding en verdeeldheid te rechtvaardigen. (Kracht van Omhoog na de Beukenstein periode , Hoofdstuk 4.4.2). Dezelfde tweedeling tussen leerstellige en praktische eenheid was een belangrijk punt binnen de Oecumenische Beweging in de vroege ontwikkeling van "Leven en Werk" in de jaren 1920. "Leer verdeelt, maar dienst verenigt" was een uitdrukking die door het Internationaal Comité werd gebruikt om hun afscheiding van de "Geloof en orde" - conferentie in 1925 in Washington te rechtvaardigen. (Ruth Rouse & Stephen Charles Neill ed., *A history of the Ecumenical Movement*, London: S.P.C.K., 1954, p. 540).

[930] Een positief voorbeeld voor de oecumenische basisbereidheid om te worden gecorrigeerd en aangevuld door andere tradities is het leven van Dr. J.H. Gunning Jhz. (Hoofdstuk 2.3.2). Een negatief voorbeeld is het leven van Arie Kok, die leerstellige verschillen gebruikte om zijn vervreemding van zijn vroegere Pinksterverleden te verdoezelen (Hoofdstuk 2.5).

rechtvaardigen (zie H. 4.3), en verdeelde een bepaalde periode zelfs de Charismatici (zie H. 5.2). Een dergelijk contrast zien we niet in de Bijbel. De Bergrede (Matteüs 5-7) heeft zowel verreikende horizontale als verticale dimensies.[931] Het grote gebod om God lief te hebben boven alles (verticaal) is gekoppeld aan het gebod om de naaste lief te hebben als onszelf (horizontaal). Beide zijn onlosmakelijke aspecten zijn van Gods schepping. Hij is Heer van hemel en aarde, van het bovennatuurlijke en het natuurlijke (zie H. 3.4 slotconclusie).

Door de sterke nadruk op de verticale richting, die met name in de doop met de heilige Geest ervaren wordt, zijn de Geestesgaven (charismata) in de Pinkstergemeente soms wat onderbelicht. Het hoofdstuk 1 Korinthe 12, een kerngedeelte in de Pinkstertheologie, maakt echter op een prachtige manier duidelijk dat deze gaven bedoeld zijn om het hele Lichaam van Christus te dienen. Ook hier vloeit het verticale in het horizontale over. Mogelijk staan we nog maar aan het begin van de ontwikkeling om de Geestesgaven nog meer in de horizontale dimensie toe te passen. Een praktische uitdaging is bijvoorbeeld om de gave van genezing te gebruiken om verbroken relaties of politieke structuren te herstellen. De sociologische verandering die de Pinksterbeweging heeft teweeggebracht door het zelfrespect van de leken en de arbeidersklasse te verhogen, is op zichzelf een illustratie van de betekenisvolle horizontale resultaten die een verticale ervaring kan teweegbrengen. Het Voorlichtend Geschrift van de Gereformeerde kerken merkte terecht op dat het werk van de Heilige Geest beschouwd moet worden binnen de context van de gemeenschap als geheel (zie H. 4.5). De horizontale en verticale dimensies van het Christendom ontmoeten elkaar in het centrum van het kruis. Zijn discipel zijn impliceert dat we het kruis juist daar moeten dragen (Lukas 9:23).

7.1.6 Participatie is essentieel

Tenslotte leert de geschiedenis en de studie van de Pinksterbeweging ons dat participatie een essentieel onderdeel is om de essentie van het Pentecostalisme te begrijpen. Zij hebben (nog) geen literaire traditie zoals dat wel bij de historische kerken het geval is. Wel zijn Pinksterpublicaties in de regel gevuld met getuigenissen over wat God in hun leven geeft gedaan. Om de hartenklop van de Pinksterbeweging te ervaren moet men deelnemen aan hun aanbidding en gebedsdiensten. Dit is de enige manier om te ontdekken dat er meer gaande is dan louter emotie. Deze studie heeft steeds maar weer bewezen dat het beeld van de Pinkstergelovigen verandert na een wederzijdse gedachtenuitwisseling[932] en zelfs nog meer na deelname aan hun samenkomsten.[933] De beleving van ds. Johannes Gunning JHzn. (Hoofdstuk 2.3.2.) toen hij de Immanuël kapel in Amsterdam bezocht, is daar een sprekend voorbeeld van. Als dit contact met Pinkstergelovigen werd vermeden, dan resulteerde dit gewoonlijk in een vertekende beschrijving van de Pinksterbeweging.[934] Deelname aan een Pinkstersamenkomst is eveneens een goede manier om liefde en oprechte interesse te tonen en zal er wellicht toe leiden dat onterechte vooronderstellingen moeten worden bijgesteld. Men wordt misschien een beetje overstelpt door het lawaai, de lichamelijke expressie en actieve deelname van een groot deel van de aanwezigen, maar men zal zich zeker niet snel vervelen.

---

[931] Een inspirerende uiteenzetting over dit onderwerp wordt gegeven in: Dr.F. Boerwinkel, *Meer dan het gewone: Over Jezus en zijn bergrede*, Baarn: Ambo, 1977.

[932] Bijvoorbeeld: G.A. Wumkes (Hoofdstuk 2.3.1), W.F. Golterman (Hoofdstuk 4.2), de commissie voor de studie van het sektewezen van de Nederlandse Hervormde kerk (Hoofdstuk 4.3), Baarn (Hoofdstuk 4.4.1) en de Baptisten (Hoofdstuk 4.6).

[933] Bijvoorbeeld: Dr. J.H. Gunning Jhz. (Hoofdstuk 2.3.2), het interkerkelijke comité van de genezingscampagnes van de jaren vijftig (hoofdstuk 3.2.4), Beukenstein (Hoofdstuk 4.4.2), de Vreugdedagen van de VEZA (hoofdstuk 4.4.3) en de Charismatische Beweging (Hoofdstuk 5.2 en 6.2).

[934] Bijvoorbeeld: Het studierapport voor het district Meppel van de Gereformeerde kerken betreffende de "Gemeente des Heeren" (Hoofdstuk 2.4.1), de brief van de provinciale classis van Groningen (Hoofdstuk 3.3.1) en het Voorlichtend Geschrift *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente van* de Gereformeerde kerken (Hoofdstuk 4.5).

7.2 PROBLEMEN

Na tachtig jaar Pentecostalisme in Nederland lijkt de tijd rijp voor een nieuwe en diepgaander dialoog en interactie, die een extra dynamiek kan geven aan het geloofsleven in de Kerk en de Pentecostalen kan bewaren voor isolatie. Er moeten echter enkele ernstige problemen onder ogen worden gezien, ten einde dezelfde misvattingen en intolerantie te vermijden die in het verleden de onderlinge communicatie belemmerden. In de discussie hieronder zullen de meest cruciale hobbels onder de loep worden genomen, en de schrijver zal enkele suggesties doen, waardoor deze obstakels een uitdaging kunnen worden voor zowel de Kerken als de Pinksterbeweging.[935] Het is zeker niet de bedoeling geweest van de schrijver om een compromis op de dringen, waarbij beide partijen kunnen verliezen, maar het is een poging de praktische implicaties en uitdagingen onder ogen te zien als we het vraagstuk van eenheid onder christenen serieus nemen. Alle voorstellen zijn echter vergeefs als er geen oprechte bereidheid bestaat voor wederzijdse toenadering.

7.2.1 Kinderdoop versus doop op belijdenis

Hoewel de doop van gelovigen door onderdompeling niet centraal stond in het vroege Pentecostalisme, noch historisch noch theologisch[936], veroorzaakt dit sacrament aanzienlijke verdeeldheid in de ontmoeting tussen de Reformatorische kerken en de Pentecostalen en al helemaal als gelovigen die de kinderdoop in de Reformatorische Kerken hebben ondergaan zich laten dopen in een Pinkstergemeente. Vanuit het huidige theologische perspectief van de Pinkstergemeenten in Nederland, vereist de doop een persoonlijk geloof in Jezus Christus. Om deze reden beschouwen zij de kinderdoop als ongeldig en verwarrend. Zelf zullen ze nooit spreken over herdoop. Sinds het gebruik van de glossolalie en de charismata acceptabeler geworden zijn, is de doop op belijdenis, ook wel volwassendoop genoemd, zelfs nog meer het sjibbolet geworden waarmee de Pentecostalen worden onderscheiden. Zowel de Nederlandse Hervormde als de Gereformeerde Kerk hebben verscheidene commissies gehad, en van 1968 tot 1973 zelfs een verenigde commissie, om het probleem van de (her)doop te bestuderen.[937] De Generale Synode van

[935] De auteur beseft dat "de kerken" een nog gevarieerder verzamelbegrip is dan "de pinksterbeweging". Beide groepen kunnen niet als zelfstandige entiteiten worden beschouwd. Desalniettemin worden ze in het volgende gedeelte behandeld alsof het twee onderscheidende groepen met een verschillend karakter zijn. In werkelijkheid is de situatie veel complexer. Bij elk voorgesteld onderdeel van deze conclusie zal men moeten onderzoeken of dit van toepassing is op de kerk of op de pinkstergroep waartoe men behoort. De gemene deler "de kerken" verwijst meestal naar de denominaties die positief betrokken zijn bij de oecumenische beweging. De "Pinksterbeweging" verwijst in dit verband naar degenen die aangesloten zijn bij een pinkstergemeenschap, -gemeente of groep.

[936] Zie Hoofdstuk 4.5, waar in de voetnoten wordt toegelicht dat de Pinksterleiders in Engeland (Alexander Body) en Duitsland (Jonathan Paul) voorstanders waren van de kinderdoop en deze ook zelf bedienden. Wereldwijd zijn er nog enkele (kleine) Pinkstergroepen waar de kinderdoop wordt toegepast, bijvoorbeeld in Chili.

[937] Enkele opmerkelijke gebeurtenissen met betrekking tot de positie van Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken m.b.t. doop zijn:

1914 De synode van de Gereformeerde kerken besluit dat degenen die de kinderdoop afwijzen kunnen worden getolereerd zolang ze bereid zijn om over deze kwestie geïnstrueerd te worden en hun ketterij niet promoten. (Acta art. 138 & Appendix 47, Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te 's-Gravenhage 1912-1916, Rotterdam: W. Zwagers, p. 86 & 291).

1947 De Nederlands Hervormde Kerk aanvaardt een synodaal rapport waarin de traditionele Hervormde positie tegenover kinderdoop wordt verdedigd. Dit advies wordt gegeven aan de Franse Reformatorische (Waalse) Kerk, die niettemin ook de mogelijkheid voor volwassen-doop in 1951 open houdt.

1960 Een "Pastoraal Advies inzake de Heilige Doop" wordt aangeboden aan de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk, die waarschuwt om de doop "ondergeschikt te maken aan individuele, menselijke ervaring".

1962 Vanwege verschillende vragen over de doop (van Ds. W.Glashouwer, theologie-studenten uit Utrecht, twee kerkleden uit Den Haag) installeert de Nederlands Hervormde Kerk een commissie voor verder onderzoek.

1968 Het meest ingrijpende voorstel werd gedaan door de Raad voor Kerk en Theologie aan de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk op 20 februari 1968. Een meerderheid van deze commissie (prof. Dr. GC van Niftrik, dr. T. Dokter, Dr. Ch. De Beus, ds. W. Glashouwer, Dr. C. Graafland, ds. WA Plug en Dr. W.Sijbrandi)

de Gereformeerde kerken accepteerde echter niet het voorgestelde pastorale advies om degenen die de doop van gelovigen aanhingen binnen hun kerk hen te tolereren, ook als zij ambtsdragers waren.[938] In 1975 werd de Nederlands Hervormde predikant Arie Pijnacker Hordijk afgezet omdat hij zich had laten dopen door onderdompeling en zijn collega vroeg van nu af aan de kinderdoop toe te dienen.[939] De schrijver pleit voor een groter wederzijds respect en tolerantie met betrekking tot de verschillende wijzen waarop dit sacrament wordt toegediend. De meeste kerkgenootschappen zullen het waarschijnlijk eens zijn met de stelling dat de waterdoop een lichamelijke expressie is van het geloof dat men door God is geaccepteerd, gebaseerd op het verzoeningswerk van Christus. Pentecostalen zouden de kinderdoop moeten respecteren als een teken van integratie in het lichaam van Christus en de zegen erkennen die God zal uitstorten op oprechte ouders die op deze wijze hun kinderen opdragen.[940] Aan de andere kant zouden de kerken de volwassendoop moeten toestaan voor diegenen die persoonlijk willen bevestigen, waaraan hun ouders in het geloof uitdrukking hebben gegeven toen zij een baby waren.[941] In onze tijd is de

---

waren van mening, dat er ruimte moet zijn om gedoopt te worden als kind of als volwassene, waarbij het niet mogelijk was om beide te doen. De kinderdoop moest wel de regel blijven en de doop op belijdenis de uitzondering. Een minderheid van de commissie (prof. Dr. JN Bakhuizen van den Brink en dr. E. Flesseman-van Leer) was van mening dat een mogelijke keuze tussen kinder- en volwassen doop in strijd zou zijn met het hervormde en calvinistische standpunt over deze kwestie. Na langdurige discussie besloot de Synode om meer onderzoek te doen in samenwerking met andere denominaties. (A.V.E., Twee "dopen" in de Hervormde Kerk, *Hervormd Nederland* 24/7, 17 februari 1968, p. 1.; Kerkredactie, Voortaan twee doopppraktijken in de Hervormde Kerk? *De Rotterdammer*, 19 februari 1968, p. 2.; De Hervormde Synode en de doop, *De Pinksterboodschap* 9/4, april 1968, p.11). Omdat de Gereformeerde kerken op hun Generale Synode van 25 januari 1968, een deputaatschap had ingesteld voor de studie van de volwassenendoop was het kwamen zij overeen hun krachten te bundelen. De Gereformeerde kerken hebben altijd hun standpunt gehandhaafd dat kinderdoop de algemene regel voor hun leden was. Ze besloten echter dat er geen fundamenteel onderscheid was tussen dopen door besprenkelen of onderdompelen. Hun kerken konden zelf beslissen op welke manier ze volwassenen wilden dopen, die nog niet als kind waren gedoopt. (Acta art. 293, *Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland te Amsterdam, Utrecht en Lunteren in 1967-1968*, Kampen: J.K. Kok, Vergadering van 18 januari 1968, p.235).

1973 De twee commissies brengen een gezamenlijk "pastoraal advies" uit aan hun beide synoden. Ze adviseren om diegenen te tolereren die zich houden aan de doop van gelovigen, zelfs als ze ambtsdrager zijn, zolang ze er geen bezwaar tegen hebben om zelf kinderen te dopen. Ze wijzen herdoop af en adviseren niet om kinderen in de eredienst te wijden c.q. op te dragen (bijlage 26, Bijlagen bij de *Acta van de Generale Synode van Haarlem van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Kampen: J.H. Kok, p.85).

1987 In een interview in *Woord en Dienst* met dr. K. Blei, de nieuwe secretaris-generaal van de Nederlandse Hervormde Kerk, pleitte deze opnieuw voor de acceptatie van een dubbele doopppraktijk waarbij de ouders kunnen kiezen om hun kinderen te laten opdragen of te laten dopen. (H. Biersteker, Gesprek met dr. Karel Blei, *Woord en Dienst* 36/5, maart1987, p. 88-89. (Zie ook dr. K. Blei, *De kinderdoop in discussie*, Kampen: Kok, 1981).
Voor meer over de huidige dubbele doopppraktijk in de P.K.N.: Protestantse Kerk Nederland, *Over dopen in de Protestantse Kerk: handreiking voor gesprek kerkenraden*, 2012, https://www.protestantsekerk.nl/download1331/Over-dopen-in-de-Protestantse-Kerk-handreiking-voor-gesprek-kerkenraden-2012.pdf

[938] Acta art. 245, vergadering van 7 juni 1974 te Lunteren, *Acta van de Generale Synode van Haarlem 1973/1975 van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Kampen: J.H.Kok, p. 217.

De Generale Synode verklaarde echter dat "voor bepaalde taken de kerken een lid, die zich in goed vertrouwen van de kinderdoop distantieert, als een ouderling of diaken kunnen aanvaarden". In hun vergadering in 1978 benadrukte de Generale Synode dat zij niet had gezegd dat degenen die de kinderdoop verwierpen geen ambtsdrager konden houden, maar dat ze niet voor een ambt in aanmerking kwamen (Acta art. 298, Meeting 12 oktober 1978, *Acta van de Generale Synode van Zwolle 1977/1979 van de Gereformeerde Kerken in Nederlan*d, Kampen: JH Kok, p. 212).

[939] F.A. Stroethoff, Dominees in gewetensnood, *De Oogst* nr. 479, januari 1976, p. 10 . Kort nadat A. Pijnacker Hordijk op 21 september 1975 in Ede werd gedoopt, werd hij geschorst door de classis die hem dringend aanraadde om af te treden. Gedurende enkele jaren werkte hij als corrector van boeken in Leiden, waarna hij de predikant werd van de Pinkstergemeente in Drachten, die hij diende tot zijn dood in 1986.

[940] Het is in de Pinkstergemeenten gangbaar om hun kinderen in het midden van de gemeente op te dragen. Gewoonlijk zegent de voorganger of één van de ouderlingen de baby terwijl hij/zij deze in zijn handen houdt, gevolgd door een gebed voor de ouders. De Pinkstergelovigen dienen te erkennen dat de kinderdoop tenminste dezelfde geestelijke waarde heeft als het opdragen van hun kinderen.

[941] Deze gedachte werd ook geuit door de Deputaatschap van de Gereformeerde kerken voor studie over de charismatische beweging. In hun discussie over de doop vermeden ze opzettelijk het woord herdoop of overdoop. Ze erkenden positieve elementen in de doop bij volwassenen, als dit wordt ervaren als een persoonlijke bevestiging van wat er gebeurde toen ze als baby werden gedoopt. Ze vroegen zich echter af of andere symbolische riten niet dezelfde functie konden hebben (Bijlage 68 bij art. 320 & 321, Rapport van deputaten voor de bezinning op de vragen vanuit de

beeldcultuur belangrijker dan de woordcultuur. Het sacrament van de doop, evenals het Heilig Avondmaal, is een prachtig beeld van wat Christus voor ons heeft gedaan. Is er een bijbels argument tegen het meer dan eens gebruiken van water als een symbool van de reiniging van zonden en de opstanding van Christus? De zogenaamde "Lima tekst" van de W.R.K. heeft aan de betekenis van verzoening heel duidelijk uitdrukking gegeven:

> De noodzaak om de doopeenheid te herstellen is een oecumenische kerntaak en staat centraal in de realisatie van waarachtig partnerschap binnen de christelijke gemeenschappen.[942]

Met betrekking tot de wederzijdse erkenning van de verschillende dooppraktijken stelde de Lima-tekst het volgende voor:

> Om hun verschillen te overwinnen, moeten zij die voorstanders zijn van een doop van gelovigen aan de ene kant en zij die de kinderdoop voorstaan aan de andere kant, bepaalde aspecten van hun praktijken heroverwegen. De eerste groep zou het feit dat kinderen onder de bescherming van Gods genade vallen beter zichtbaar moeten maken. De laatste groep moet zichzelf beschermen tegen een dooppraktijk van schijnbare willekeur en zich meer toeleggen op hun verantwoordelijkheid om de gedoopte kinderen op te laten groeien naar een volwassen toewijding aan Christus.[943]

Zolang we echter zoeken naar argumenten om onze verdeeldheid te rechtvaardigen, meer dan zoeken naar wegen om elkaar te ontmoeten en van elkaar te leren, dan zullen onze dooppraktijken verdeeldheid blijven zaaien.

7.2.2 Inspiratie van de Bijbel en hermeneutiek

Ieder uitspraak die de autoriteit van de Bijbel in twijfel trekt is godslasterlijk voor de Pentecostaal. Hogere kritiek wordt gewoonlijk beschouwd als een aanval op hun overtuiging dat de Bijbel "van kaft tot kaft" geïnspireerd is door de Geest van God.[944] Tot op grote hoogte wordt de Bijbelse tekst letterlijk genomen en commentaren die beweren dat bepaalde teksten slechts van toepassing waren gedurende de tijd dat het werd geschreven zijn verdacht. Historisch is de Pinksterbeweging inderdaad geworteld in de overtuiging dat alles wat in de Bijbelse staat op vandaag van toepassing is, in het bijzonder met betrekking tot de geestelijke gaven. Niettemin onthouden de Nederlandse Pentecostalen zich niet van bloedtransfusies, wassen zij elkaar de voeten niet, bedekken de vrouwen hun hoofdhaar niet, maar dragen zij wel broeken en zijn juwelen geen taboe.[945] Als de letterlijke betekenis van een bepaalde tekst in conflict komt met hun dagelijkse praktijk, negeren zij dit feit of als men hen vraag waarom zij zich op dit punt niet aan de letterlijke tekst van de

---

Charismatische beweging, *Bijlagen bij de acta van de Generale Synode van Zwolle 1977 / 1979 van de Gereformeerde Kerken*, Kampen: J.H. Kok, p. 341-342; zie ook bijlage 69, p. 351).

[942] *Baptism, Eucharist and Ministry Faith and Order Paper nr. 111* (Genève: World Council of Churches, 1982 / Negentiende druk 1986), p.3.

[943] Ibid, p. 6. – vertaald vanuit de Engelse tekst.

[944] De goddelijke inspiratie en absolute autoriteit van de Bijbel is meestal de eerste verklaring in Pinkster-geloofsbelijdenissen, bijvoorbeeld: Statuten van de Broederschap van Pinkstergemeenten – Fundamentele Waarheden, 1967, Art.V-sub 1 & Leerstellingen van de Volle Evangelie Bethel Kerk, 1987 , Hoofdstuk 1.

[945] Eerder is al toegelicht dat de Nederlandse Pinkstermensen in het algemeen niet houden van een een wettische interpretatie van de bijbel (zie Hoofdstuk 5.3). In andere landen doen deze praktijken zich wel voor onder Pinkstermensen. De vrouwen van de 'Assemblies of God' in het Verenigd Koninkrijk droegen tot in de 1980'r jaren tijdens hun vergaderingen een hoofdbedekking op grond van 1 Korinthe 11: 15. Het sacrament van voetwassing komt bij sommige pinkstergroepen in het buitenland, bijvoorbeeld de Church of God, Cleveland, V.S., nog steeds voor. In veel landen, onder meer in de Verenigde Staten, Scandinavië en Afrika, is het drinken van alcohol taboe. Roken van nicotine wordt nagenoeg overal afgekeurd. Samenwonen voor het huwelijk is momenteel een discutabel punt in Nederland. Homofilie wordt in de regel wel op Bijbelse gronden afgewezen. Desalniettemin zal men zelfs onder deze groepen merken dat niet alle Bijbelse voorschriften letterlijk worden toegepast.

Bijbel houden, dan omzeilen zij dit in de regel met de woorden "de Geest heeft ons vrijgemaakt van zulke wettische interpretaties".[946] De Pentecostalen moeten nog een hermeneutiek ontwikkelen, die de historische gedeelten van de Bijbel (Lukas, Handelingen) als uitgangspunt neemt; met andere woorden meer gebaseerd op geschiedschrijving dan op theologische exegese.[947] Dit lijkt beter te passen bij hun eigenheid die meer gericht is op ervaring en beleving, dan op exegese.[948] In de Pinkstergemeenten hoort men bij tijd en wijle de meest merkwaardige interpretaties en toepassingen van bijbelse teksten. De spreker zegt dan regelmatig dat dit gebaseerd is op inspiratie van de heilige Geest, op innerlijke overtuiging, door een profetie of een droom. Toch blijkt dat deze teksten daardoor vaak meer tot leven komen, dan door een uitleg die gebaseerd is op een grondige studie en exegese. Als de Pentecostalen erin slagen dit gemeenschappelijke kenmerk in hun midden te reconstrueren in een gezonde hermeneutiek, waarin willekeur wordt beperkt maar de dynamiek bewaard blijft, dan kunnen zij kunnen bijdragen om tot een interpretatie van de Bijbel te komen die feitelijk gebaseerd is op Woord en Geest. Op dit moment ondervindt de dialoog met de historische kerken veel hinder vanwege het feit dat de Pentecostalen kritiekloos de letterlijke uitleg-methode van de Fundamentalisten heeft overgenomen. Men moet dit in gedachten houden als men bijvoorbeeld homoseksualiteit bespreekt. De schrijver stelt voor om een eventuele dialoog te beginnen met een zoektocht naar een gemeenschappelijke grond ten aanzien van onze gezamenlijke Schriftopvatting. Bijvoorbeeld: De Bijbel is het boek waarin God communiceert met mensen over Zijn plan, wil en liefde ten opzichte van Zijn schepping. Vanuit dit gezichtspunt kunnen we dan op creatieve wijze een manier proberen te ontwikkelen, waar de interactie tussen Woord en Geest onze huidige hermeneutische grenzen kan verbreden.

7.2.3 Subjectieve heiliging

Terwijl de Kerken ernaar neigen om hun ethiek en theologie aan te passen aan de heersende sociale kwesties (bijvoorbeeld feminisme en homoseksualiteit) roepen de Pentecostalen op tot heiliging en afscheiding.[949] Teneinde hun specifieke status van het kindschap Gods te accentueren zijn de Pentecostalen geneigd de kloof te verbreden tussen hun subcultuur en de "wereld", die ook alle nominale Christenen omvat die niet wedergeboren zijn. Meetbare "zonden" zoals roken en

---

[946] B.v. J.E.van den Brink: Kleding en hoofdbedekking der vrouw in de gemeente, *Kracht van Omhoog* 28/21 - 28/23, 23 april 1965 - 21 mei 1965, p. 2-4. Dit onderwerp werd ook besproken op een voorgangersdag in Beukenstein.

[947] In 1976 merkte Dr. Gordon Fee (geboren 1934), een Amerikaanse NieuwTestamenticus met pinksterwortels, al op dat in de historische secties van het Nieuwe Testament de belangrijkste bronnen voor de specifieke pinkstertheologie. Hij onderkende dat de Pinkstergelovigen geen eigen hermeneutisch systeem hadden uitgewerkt, maar in feite de Amerikaanse fundamentalistische of evangelische hermeneutiek kritiekloos hadden overgenomen

(Gordon D. Fee, *Hermeneutics and Historical Precedent - A Major Problem in Pentecostal Hermeneutics in Perspectives on the New Pentecostalism,* Russell P. Spittler ed., Grand Rapids, Michigan: Baker Book House, 1976, p. 122-123). In een serie lezingen over de Heilige Geest aan het Theological Seminary van Princeton (VS) in 1964 noemde Dr. Berkhof de pinkstergewoonte om de brieven van Paulus te interpreteren in het licht van de historische verslagen van Lukas "een ondeugdelijke hermeneutische methode" (Dr. H. Berkhof, *De leer van de Heilige Geest*, Nijkerk: GF Callenbach, 1964, p. 101). Volgens de auteur is deze methode echter even goed of even ondeugdelijk als Lukas interpreteren in het licht van Paulus. De beste manier lijkt nog steeds om elke auteur voor zichzelf te laten spreken, zonder te proberen deze met elkaar te vermengen, zoals onder andere Berkhof doet.. Zie ook: Donald W. Dayton, *Theological roots of Pentecostalism*, Grand Rapids, Michigan: Francis Asbury Press, p.23-26

[948] Ibid, p. 122. Een klassiek voorbeeld van het feit dat Pinkstermensen een Bijbelse basis proberen te vinden voor hun daden en ervaringen in plaats van andersom, is het genoemde voorbeeld van de gebeurtenissen in "Beukenstein" (zie H. 4.4.2). Toen I. Roose demonen begon uit te drijven, wist hij niet eens of de manier waarop hij dit deed bijbels correct was. J.E. van den Brink verklaarde dat hij pas achteraf een Bijbelse basis ontwikkelde om de gebeurtenissen die plaatsvonden in Beukenstein te onderbouwen (Interview met C. van der Laan te Gorinchem, 8 juli 1981).

[949] De pinksterbeweging is geworteld in de heiligheidsbeweging. Hoewel er niet zoveel nadruk op heiliging gelegd wordt als in de vroege decennia, is het nog altijd een belangrijk kenmerk. Op de Agapè-bijeenkomst op 30 januari 1988 in Nulde was het onderwerp "De heiligheid van God en de onheiligheid die de gemeente binnensluipt". De opkomst was hoger dan ooit tevoren.

seksuele immoraliteit[950] zijn onacceptabel voor geestelijke leiders, terwijl andere minder aanwijsbare onvolmaaktheden zoals hebzucht en machtsstreven worden getolereerd of zelfs aangemoedigd. Pentecostalen moeten gaan definiëren wat het betekent om "*in de wereld, maar niet van de wereld te zijn*" (Joh. 17:15-16). In dit proces moeten de Pentecostalen zich realiseren dat zij een verantwoordelijkheid hebben zich te verzetten of tenminste een krachtig standpunt in te nemen tegen structurele zonden zoals de onderdrukking van de armen of de wapenwedloop. In een dergelijke dialoog kunnen de Pentecostalen de kerken aanvullen door hun inzicht en beleving van de tekst: *Niet door kracht, noch door geweld, maar door mijn Geest, zegt de Heer* (Zacharia 4:6). Samen zouden wij erin moeten slagen de wereld te laten zien dat we "*geheel anders*" zijn (Efeze 4:20) en "*meer dan het gewone*" (Mattheüs 5:47).

7.2.4 Theologisch Vocabulair

Ondanks het feit dat de Nederlandse Pentecostalen inmiddels vele leden telt die een academische opleiding hebben genoten (zie H. 6.3.2), is academische training geen vereiste om voorganger van een Pinkstergemeente te worden. Sterker nog ruim de helft van de huidige Pinkstervoorgangers in Nederland heeft helemaal geen theologische opleiding genoten. In plaats daarvan beklemtonen de Pentecostalen een goddelijke roeping en een bewezen charisma om het werk in de gemeente te doen; een goede opleiding staat op de tweede plaats en zelfs een bijbelschool of discipelschapstraining wordt niet als noodzakelijk beschouwd.[951] Dit heeft in de voorbije dialogen gezorgd voor veel conflicten in de onderlinge communicatie met ambtsdragers en priesters uit de historische kerken, die in hun vakgebied wel een academische achtergrond hebben en zich het daaruit voortvloeiende vocabulaire hebben eigen gemaakt. In het ergste geval bracht dit zelfs wederzijdse arrogantie teweeg, als de predikanten en priesters neerkeken op de "overgevoelige en onontwikkelde Pinkstervoorgangers", terwijl de Pentecostalen hun intellectuele inferioriteit compenseerden door een negatieve beeldvorming ten aanzien van die "ongeestelijke en rationele predikanten en priesters". De uitdaging is om te komen tot een meer gebalanceerde toepassing van het gebod: "*God lief te hebben met geheel ons hart, onze ziel, kracht en verstand*" (Lukas 10:27). De uitdaging voor de Pentecostalen is om hun academische en theologische vorming beter af te stemmen op hun eigenheid, bijvoorbeeld door meer aandacht op verhalende theologie[952] en meer

[950] Het is in de geschiedenis meer dan eens voorgevallen, dat pinksterleiders moeite hebben om hun eigen normen van seksuele moraliteit na te leven. Er is nogal wat controverse over bijvoorbeeld de vraag wat er moet worden gedaan met voorgangers die overspel hebben gepleegd en hun zonde hebben erkend en om vergeving hebben gevraagd. Sommigen zullen beweren dat hij nooit meer in de bediening kan worden hersteld. Anno 1988 sluit de Broederschap bijvoorbeeld nog iedereen van een ambt uit die gescheiden is, zelfs als de scheiding vóór zijn of haar bekering is voltrokken. (Huishoudelijk Reglement Broederschap van Pinkstergemeenten artikel XIX). De andere Nederlandse Pinksterdenominaties nemen in de regel een gematigder standpunt in over deze kwestie.

[951] In de Broederschap bijvoorbeeld, die een eigen Bijbelschool heeft, komt het nog steeds regelmatig voor dat leken met nauwelijks theologische opleiding worden benoemd en ingezegend als predikant-voorganger. In 1982 volgde Piet de Vries broeder Ernst Graf op als voorganger van de Andreas-gemeente in Groningen; destijds een van de grootste gemeenten van de Broederschap. In tegenstelling tot een aantal leden van de Andreas-gemeente, had De Vries geen bijbelschoolopleiding. Hij ging wel naar de zogenaamde "School of Life" van Réveil. Een ander voorbeeld is Piet Vente, die in 1984 werd ingezegend als voorganger van de Pinkstergemeente in Hoensbroek, hoewel hij geen theologische opleiding had genoten. Deze aanstellingen vinden plaats binnen de Broederschap-gemeenten, ondanks het feit dat veel van de afgestudeerden van hun Bijbelschool naar een dergelijke benoeming verlangen. In Pinkstergemeenten buiten de Broederschap is een training nog minder vereist. Anno 2019 is het veelzeggend dat er binnen de Pinksterbeweging geen enkele training op HBO-niveau meer wordt aangeboden.

[952] Het pinkstergebruik van verhalende theologie (i.e. het overbrengen van de theologie middels verhalen en getuigenissen) lijkt van bijzonder belang voor de interculturele uitwisseling met bijvoorbeeld Afrika. In een boekbespreking van Kwesi A. Dickson's *Theology in Africa* vroeg Hollenweger zich af of dit soort theologie acceptabel zou zijn voor een doctoraat aan een Britse, Zwitserse of Duitse universiteit. Hij pleitte voor meer flexibiliteit en grotere openheid om dergelijke werken te erkennen binnen onze educatieve traditie (Book Reviews, *Theology* 89/727, januari 1986, p. 64-65). Voor meer informatie over verhalende theologie:

- W.J. Hollenweger, What happens to Scripture in Church and School? *Journal of Beliefs & Values* 4/2, december 1983, p. 14-19.

- Jean-Daniel Plüss, Het verhalende element in de Pinkstertheologie, *Parakleet* 2/6, juni 1982, p. 15-17.

praktische training over de concrete toepassing van de charismata. Binnen het onderwijs lijken met name de gaven van wijsheid en kennis heel belangrijk. Aan de andere kant zouden de kerken moeten evalueren of de huidige opleidingseisen voor hun ambtsdragers tegemoetkomt aan de nood van de gelovigen die zij zullen dienen. Bestaat er een juiste balans tussen kennis, ervaring en liefde voor God? Zouden persoonlijk geloof en kennis van God op een relationele wijze niet even belangrijk zijn als de cognitieve vereisten? Het is waar dat deze kwaliteiten moeilijk te meten zijn, maar de ervaring van de Pentecostalen zouden in dit opzicht een heilzame bijdrage kunnen zijn in de onderlinge samenspraak. Communicatie begint met het verstaan van elkaar. Vooralsnog moet men er dus rekening mee houden, dat het de Pentecostalen in Nederland ontbeert aan de theologisch-academische Lingo waarmee men in de historische kerken zo vertrouwd is.

7.2.5 Eénrichting-dialoog

Het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk identificeerde een van de belangrijkste kenmerken van de Pentecostalen, in de uitspraak:

> …. men bedenke dat vele leden in feite evangelisten zijn. Men moet de leden niet zo zeer tellen als wegen.[953]

Een Pinkstergelovige zal in de regel iedereen trachten te bekeren, die niet past in zijn of haar opvatting van een wedergeboren Christen, of dit een vrijzinnig theoloog is, een Hindoe of een atheïst. In het verleden hebben velen dit ervaren als een struikelblok voor verder contact. Als een dialoog met een Pentecostaal wil slagen moet men bereid zijn hun aanhoudend beroep op persoonlijke bekering te verdragen, hoe hinderlijk dit ook mag zijn. Het is moeilijk een Pentecostaal te motiveren aan de discussie deel te nemen als hij of zij niet proselieten mag maken. Zelfs als hij of zij toestemt om dit niet te doen, dan zal hierdoor een essentieel deel van zijn identiteit verloren gaan en dientengevolge zal de dialoog iets van zijn dynamiek verliezen. De Pentecostaal van zijn kant moet bereid zijn zelf bekeerd te worden van zijn overtuiging alle waarheid in pacht te hebben en open moeten staan om nieuwe horizonten te ontdekken. Beide partijen zouden bereid moeten zijn gecorrigeerd en aangevuld te worden door deze confrontatie. Als het doel van deze dialoog is om wederzijdse verandering te bereiken, moet men niet deze pogingen tot "bekering" bij voorbaat verbieden of trachten uit te sluiten.

7.3 BELOFTEN

Evenals de problemen die hierboven zijn genoemd een vermomde zegen kunnen blijken te zijn als deze met een open houding worden benaderd, kunnen de beloften beneden een valstrik worden als deze worden beperkt tot een afgesloten groep, die meent de enige ware kerk of gemeente te zijn. Deze beloften zijn overigens niet meer dan beschouwingen over de potentiële dynamiek van de Pinksterbeweging in haar relatie tot de Kerk en de samenleving.

7.3.1 Liturgische creativiteit

Overbruggen van de kloof tussen lichaam en geest

Kevin Ranaghan merkte terecht op dat de lijn van Wesley naar de Pentecostalen het duidelijkst naar voren treedt in het "doorgeven en de ontwikkeling van een manier van openbare aanbidding die gekenmerkt wordt door vrijheid, spontaniteit, emotionele betrokkenheid en een hoge mate van

---

- Jean-Daniel Plüss, *Therapeutic and Prophetic Narratives in Worship. A Hermeneutic Study of Testimonies and Visions: Their Potential Significance to Christian Worship and Secular Society*, Ph.D. proefschrift Katholieke Universiteit van Leuven, 1987.

[953] *De Kerk en de Pinkstergroepen - Herderlijk Schrijven van de Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk*, Den Haag: Boekencentrum, 1961, p.22.

deelneming in de samenkomsten".[954] Het is interessant om de liturgie in de Pinkstergemeente in de Verenigde Staten, die Ranaghan daar analyseerde, te vergelijken met de beschrijving van de liturgie van een Nederlandse pinkstergemeente, zoals beschreven door D. Voordewind in dezelfde periode.[955]

VS / Kevin M. Ranaghan:	*Nederland / Dick Voordewind:*
Openingsgebed	(In Nederland hetzelfde) *
Uitgebreide gemeentezang.	Gemeenschappelijk zingen.
Gebeden, eerst door de voorganger, daarna gemeente; spontaan.	Gebeden door voorganger en uit de gemeente,vrij en spontaan.
Mededelingen. Tienden en offergaven.	Nog een lied; aankondigingen en collecte.
Gebed voor de prediker.	(in Nederland ook gebruikelijk) *
De preek	De preek
	Tongen, interpretatie en profetie.
Heilig Avondmaal op de eerste zondag van de maand	(in Nederland ook gebruikelijk) *
Gemeenschappelijk zingen. Uitnodiging met voorbede.	Een slotlied.
Zegenbede	Zegenbede

* = (toegevoegd door de auteur).

Toen Prof. A.J. Bronkhorst de Pinkstergemeente te Balen (België) bezocht in de jaren vijftig, werd hij getroffen door het feit dat iedereen veel meer betrokken bleek te zijn in de dienst dan in zijn eigen (Nederlands Hervormde) kerk. Hij herkende een overeenkomst met de eerste gemeente.[956] De spontaniteit die de Pinksterdiensten kenmerkt schijnt al vanaf het eerste begin gebruikelijk te zijn. Frank Bartleman beschrijft de samenkomsten in Azusa Street, Lod Angeles in 1906 als volgt:

> We hadden geen muziekinstrumenten ... We zongen niet eens uit liedboeken ... We waren broeders. We hadden geen menselijk programma ... We hadden in het begin niet eens een platform of preekstoel. We zaten allemaal op één gelijke hoogte ... Alles was spontaan, bevolen door de Geest ... Niemand wilde zichzelf laten zien.[957]

---

[954] Kevin M. Ranaghan, Conversion and Baptism: Personal Experience and Ritual Celebration in Pentecostal Churches, *Studia Liturgica* 10/1, 1974, p. 68.

[955] D. Voordewind, De Pinksterbeweging en de Charismatische beweging - Een ludieke impressie, *Rond de Tafel*, mei 1975, p. 103-111; ook gepubliceerd in Fem Rutke ed., *Charismatisch Nederland,* Kampen: JH Kok, 1977, p. 63-64. De volgorde is niet altijd en overal hetzelfde en er bestaat al helemaal geen voorgeschreven liturgie. De gemeente is vrij en autonoom om de liturgie zelf te bepalen. Overigens heeft de schrijver de indruk, dat men door de angst voor excessen het gebruik van geestesgaven tijdens de samenkomsten tracht te beperken. In de Verenigde Staten worden de samenkomsten overigens niet altijd met een zegenbede besloten. In Nederland is dat wel standaard.

[956] Prof. A.J. Bronkhorst, Vragen rondom de eredienst - Welke kant uit?, *Pinksterklanken* 9/10, oktober 1956, p. 3, er wordt hier geciteerd uit de *'s Gravenhaagse Kerkbode*.

[957] Frank Bartleman, *Azusa Street*, Plainfield, New Jersey: Logos International, p. 57-59; onverkorte herdruk van Bartleman's, *How "Pentecost" came to Los Angeles - How it was in the beginning*,1925.

De samenkomsten in de vroege Pinkstergemeenten in Europa waren waarschijnlijk wel iets meer geordend.[958] De liturgie van de Pinkstersamenkomsten is verschoven van volledige spontaniteit naar een flexibel gepland patroon, waarbij de plaatselijke voorganger of een van de oudsten een toezichthoudende functie bekleedt en een afzonderlijke zangleid(st)er de leiding heeft over de samenzang en aanbidding. Niettemin is er volop ruimte voor participatie en improvisatie. Belangrijke onderdelen zijn de geestesgaven bijvoorbeeld door het doorgeven een profetie, een visioen of een boodschap in tongen waarna een vertolking volgt al dan niet door dezelfde persoon. Daarnaast is er ruimte voor het geven van een getuigenis, spontaan gebed, het opgeven van een lied enzovoorts. De vrije lichamelijke expressie, door op te gaan staan, handgeklap, handen in de lucht steken, dans of zwaaien met vlaggen wordt beschouwd als een “normaal” onderdeel van de dienst, maar dit gebeurt niet tijdens de preek of het gebed. Buitenstaanders moeten aan die lichamelijke expressie vaak wennen. Er is een gemeenschappelijke verwachting dat "de Geest iets nieuws zal doen", waardoor de Pinksterliturgie in een voortdurende experimentele en veranderende fase zit.[959] Hun specifieke bijdrage aan de Kerk moet gevonden worden in de manier waarop zij de vaste routine van een zondagochtenddienst hebben veranderd in een dynamische gebeurtenis door de integratie van lichamelijke en emotionele expressie, werking van de Geestesgaven tijdens de eredienst, mogelijkheid tot actieve participatie, gebruik van moderne muziek, begeleiding door eigentijdse instrumenten en open staan voor nieuwe liturgische vormen.[960]

7.3.2 Sociale herwaardering

Overbruggen van de kloof tussen de maatschappelijke klassen

De Pinksterbeweging is een belangrijk kerkelijk en sociologisch fenomeen. Zij heeft een betekenisvolle bijdrage geleverd aan de godsdienstige emancipatie van de leken. In haar Pneumatologie onderwijst zij dat de doop en de gaven van de Geest bedoeld zijn voor iedere christen. Dit tilt de mens uit boven zijn natuurlijke beperkingen en doet hem groeien in zijn zelfbeeld en eigenwaarde. Wie kan inschatten welke innerlijke verandering er plaatsvindt als bijvoorbeeld een arme, ongeletterde, zwarte huisvrouw ervaart, dat zij door het uiten van een profetie een kanaal is geworden waardoor God spreekt. De eigenlijke inhoud van haar boodschap kan eenvoudig en vanzelfsprekend zijn, maar door deze daad heeft zij de barrières overwonnen van haar materiële en opvoedkundige status, haar ras en haar sexe. Zij weet dat ze van grote waarde is, want God verkoos om door haar te spreken. Het persoonlijk gebruik van de charismata heeft veel verveelde kerkgangers veranderd in dynamische Christenen. Natuurlijk kan de pendule terugslaan als de charismata iets van hun bovennatuurlijke glans verliezen, als bijvoorbeeld bepaalde profetieën niet vervuld worden. Vele ervaren Pinkstervoorgangers zullen gretig toegeven dat een gedeelte van de geestelijke gaven "in het vlees" worden geuit. Om deze reden lijkt het belangrijk dat de Pentecostalen hun dichotomie tussen het bovennatuurlijke en het natuurlijke opnieuw overdenken. Is God niet in staat door onze menselijke beperkingen heen te breken in zowel het natuurlijke als het bovennatuurlijke? Blijkt de grens tussen beide sferen niet vaak vloeibaar te

---

[958] Voor een uitstekende uiteenzetting van de liturgie in de vroege pinksterbeweging in Nederland, vgl. C. van der Laan, *De Spade Regen*, 1989, Kampen: J.H. Kok, p. 161-164.

[959] De gemeenschappelijke afkeer van Pinkstermensen ten opzichte van een vaste liturgie, wordt karakteristiek verwoord in een artikel van Ben Hoekendijk getiteld "Gooi de liturgie weg", waarin hij stelt: "Onze ontmoetingen moeten worden losgemaakt van het ijzeren keurslijf van tradities, ook Pinkstetradities! " (Ben Hoekendijk, Gooi de liturgie overboord, *Opwekking* nr. 127, augustus 1972, p. 2).

[960] Voor een verdere uiteenzetting over de liturgische bijdrage van de Pinksterbeweging:

- Walter J. Hollenweger, The social and ecumenical significance of Pentecostal liturgy, *Studia Liturgica* 8/4 (1971-1972), p. 207-215.
- F.P. Möller, *Die diskussie oor die Charismata soos wat dit in die Pinksterbeweging geleer en beoefen word*, Braamfontein: Evangelie Uitgewers, 1975, p. 305-317.
- H.B. Colenbrander, "*Spiritualitiet in opmars - De Pinksterbeweging in Nederland en Wereldwijd/ Deel B. De Verschijngsvorm*" (niet-gepubliceerd manuscript, 1987), p. 833-850.

De auteur kent slechts één liturgisch handboek voor de Pinkstergemeente, i.e.:

Myer Pearlman, *The Minister's Service Book*, Springfield, Missouri: Gospel Publishing House, geen jaar.

zijn? Nog belangrijker dan de individuele opwaardering van het zelfbeeld lijkt het potentieel te zijn als de Geestesgaven worden ingezet om sociale en politieke veranderingen te bewerkstelligen. De vroege Pinksterleiders zagen dat potentieel veel scherper dan de huidige leiders[961]. Cecil Robeck noemt drie factoren waarom de interesse voor sociaal en politiek engagement afnam:
1. Het perspectief van de Pinksterbeweging op het komende duizendjarig vrederijk, dat niet door menselijke inspanning tot stand zal komen.
2. Sociaal engagement werd meer en meer geïdentificeerd als "vrijzinnig".
3. Hun evangelische generatiegenoten, waarmee zij steeds hechter gingen samenwerken, eisten een duidelijk standpunt tegen "het sociale evangelie van de vrijzinnigen".[962]

In 1973 schreef Kilian McDonnell:

> De samensmelting van de pinkster-charismatische spiritualiteit en sociale en politieke betrokkenheid, zal een oecumenische gebeurtenis van de eerste orde zijn. De revolutionaire kracht die een dergelijke samensmelting zal losmaken, zal een belangrijke stap zijn in de richting van de geweldloze revolutie die zal uitmonden in een nieuwe samenleving.[963]

Als we het eens zouden kunnen zijn over de veronderstelling dat Gods gaven aan ieder gelovige worden gegeven om onze naasten te zegenen en te dienen, moet het mogelijk zijn de charismata in te zetten binnen een veel bredere context.[964] De inzet van de vrijzinnige richting binnen het Christendom heeft weinig tot stand gebracht op het sociale en politieke vlak, wellicht dat veel meer wordt bereikt als Gods Geest hier intenser bij wordt betrokken.

7.3.3 Communicatie expertise

Overbruggen van de kloof tussen woord en beeld

De hedendaagse Pentecostaal is gefixeerd op gemeentegroei. De zegen van God moet resultaat opleveren. Zij zien evangelisatie als meer dan een opdracht die uitgevoerd moet worden; er moeten resultaten komen en zielen moeten gewonnen worden. Als er geen bekeringen zijn is de campagne mislukt. Als de gemeente niet groeit, dan is er iets mis met de voorganger. Deze op succes gerichte benadering heeft veel nadelen en heeft de neiging de Pentecostalen agressief te maken; niettemin creëert het wel een voortdurende behoefte om de polsslag van de samenleving te voelen en de boodschap op zo'n wijze te communiceren dat het aantrekkingskracht heeft op de mensen. Creatieve middelen zoals de dans, drama, poppen, musicals etc. worden toegepast om het evangelie door te geven aan een nieuwe generatie. Om hieraan tegemoet te komen en worden zelfs Christelijke Punk-muziekgroepen getolereerd zolang ze maar niet roken. Het is niet toevallig dat Pentecostalen succesvolle pioniers zijn geweest in Christelijke radio- en televisiezenders, inclusief de geruchtmakende bijverschijnselen.[965] Het dwingt hen de boodschap van het evangelie te

[961] Revivalisme en de heiligheidsbeweging in de 19e eeuw waren beide sterk betrokken bij het bewerkstelligen van sociale transformatie, evenals enkele vroege Pinksterleiders zoals Finis E. Yoakum, George & Carrie Montgomery, Frank Bartleman en William Seymour.

[962] Cecil M. Robeck Jr., Pentecostals and Social Ethics, *Pneuma* 9/2, herfst 1982, p. 105-106 / Deze hele uitgave van Pneuma is gewijd aan dit thema.

[963] Kilian McDonnell O.S.B., The experiential and the social, *One in Christ*, 6/1, 1973, p. 58.

[964] Een goed voorbeeld van dit potentieel is de groep van zogenaamde "Sojourners" onder leiding van Jim Wallis. Deze groep probeert geestelijke en charismatische ervaringen te combineren met politieke en sociale actie. Dr. F. Boerwinkel was erg geïnteresseerd in deze groep en schreef een voorwoord in een van de boeken van Jim Wallis, die in het Nederlands is vertaald: Jim Wallis, *Tegen de stroom in De noodzaak tot bekering en heroriëntering van het evangelie*, Baarn: Ten Have, 1983.

[965] Dit geldt met name voor Noord-Amerika, waar Aimee McPherson (1890-1944) de eerste radio-evangeliste was. Oral Roberts (1918-2009) kreeg grote bekendheid toen hij vanaf het begin van de jaren vijftig met landelijke radioprogramma's is begon. Na deze twee pioniers op dit gebruik van de moderne media ten bate van evangelieverkondiging hebben vele Pinkster-evangelisten uitgeblonken in het gebruik van radio en televisie om het evangelie te delen. De dramatische en expressieve manier van communiceren door de Pinkstermensen lijkt goed te passen in de eisen van de moderne media. In Europa zijn de Pinkstermensen zich ook bewust geworden van hun

verbinden met actuele vragen die door de samenleving of de subculturen gesteld worden[966]. Alle kerken zullen het erover eens zijn dat de boodschap van Gods liefde op begrijpelijke wijze moet worden uitgedragen aan iedere generatie en aan ieder deel van de samenleving. Men kan de Pentecostalen beschuldigen dat hun "Volle evangelie" slechts een vage afspiegeling is van de totale boodschap van Jezus Christus, maar het is hun verdienste dat zij in staat zijn gebleken om hun overtuigingen op een verbazingwekkende effectieve wijze over te brengen. De vraag is hoe de Kerk hier voordeel uit kan trekken en hun specifieke boodschap breed kan uitdragen. Een voor de hand liggende opdracht voor de historische kerken is om Gods rechtvaardigheid uit te dragen in een onrechtvaardige samenleving.

7.3.4 Interculturele uitwisseling

Overbruggen van de kloof tussen verschillende culturen[967]

De Pentecostalen zijn niet echt betrokken geweest in het ontwikkelen van een theologie, die past bij hun identiteit. In de beginjaren waren zij daar nauwelijks mee bezig, vanwege hun stellige overtuiging dat de wederkomst van Jezus Christus op handen was. Later nam de meerderheid een theologie over die was gebaseerd op het arsenaal van de Wesleyaanse (Methodistische) en Heiligings- groepen. Soms poetsten zij hun geloofsbelijdenissen op door een alinea over genezing of het spreken in tongen aan toe te voegen.[968] Als zij gedwongen werden een geloofsbelijdenis te maken, dan kopieerden zij gewoonlijk er één van een fundamentalistische organisatie of kerkgenootschap en breidden deze uit met een paar stellingen over de Geestesdoop en de Geestelijke gaven. In Nederland vertaalde de Broederschap simpelweg de geloofsbelijdenis van de Assemblies of God uit de Verenigde Staten.[969] In de zending bleek deze ondogmatische benadering bijzonder effectief te zijn. Van hen die Christenen werden in de Derde Wereld werd niet verwacht, dat zij een westers gedachtepatroon aannamen.[970] Vooral de Scandinavische zendelingen, met hun

---

potentieel in dit opzicht. In februari 1986 richtten zij "Alpha & Omega" op, dat een Europees netwerk voor de productie en uitzending van televisieprogramma's met een Pinkstergeluid moet organiseren. In een aantal Europese landen (Denemarken, Zweden, Noorwegen, Duitsland) hebben Pinkstermensen al regelmatig televisie-uitzendingen op lokaal niveau. In Nederland heeft "Dunamis" enkele experimentele uitzendingen op kabeltelevisie (T.V. 5). De I.B.R.A.(Zweeds Mediabedrijf, gerund door de Pinksterzending) heeft een wereldwijd netwerk. In de jaren vijftig zonden zij regelmatig Nederlandse programma's uit naar Nederland. Sinds het begin van de jaren zestig hebben de pinkster-evangelisten Johan Maasbach een wekelijks programma op Radio Luxembourg (vgl. Johan Maasbach, *Waarom ik Christus predik* Den Haag: Gazon, n.y., p. 141-145). Jimmy Swaggart (1935-2025) en Jim Baker (1940-2025) zijn twee recente voorbeelden. Door hun seksschandalen die in de openbaarheid zijn gekomen, hebben deze evangelisten een bedenkelijke reputatie gekregen, en worden zij er van verdacht dat zij vooral uit zijn op het geld van hun kijkers. In de regel werken deze evangelisten volkomen onafhankelijk.

[966] Goed voorbeelden hoe sommige Pinkstergroepen in staat waren om de boodschap van het evangelie aan de subcultuur van de hippies over te brengen, zijn de "Jezus-beweging", de "Jesus People" en "Jeugd met een Opdracht".

[967] Omdat deze studie zich op Nederland heeft gericht, is de interculturele uitdaging slechts marginaal aangestipt. Gezien de snelle groei van de pinksterbeweging in de ontwikkelingslanden, lijkt dit echter zo een essentieel onderdeel dat het aan de beloften in deze conclusie is toegevoegd. In Nederland neemt de groei van Pinkstergemeenten uit de derde-wereld overigens snel toe en kan de Pinksterbeweging een belangrijke rol gaan spelen in het samenbrengen van totaal verschillende culturen en kan het de integratie van asielzoekers en (economische) vluchtelingen bevorderen.

[968] Gedeeltelijk geciteerd uit W.J. Hollenweger, *The Pentecostals,* Londen: SCM Press, 1972, p. 506.

[969] De geloofsbelijdenis die in de jaren dertig werd gepubliceerd in elk nummer van de Pinkstertijdschriften *Gouden Schoven, Spade Regen* en *Het Middernachtelijk Geroep*, was een vertaling uit het Zwitserse tijdschrift *Verheissung des Vaters*, die het zijn beurt weer had vertaald uit *Redemption Tidings* van de AoG in het Verenigd Koninkrijk, cf .: MA Alt, Wat de Pinkstergemeente (over de geheele wereld) gelooft en leert, *Gouden Schoven* 10/15, 1 augustus 1934. De Fundamentele Waarheden in de statuten van de Broederschap van 1967 zijn ook een letterlijke vertaling van de Fundamental Truths van de Assemblies of God (VS).

[970] De filosofie van Pinksterzending is gedeeltelijk gebaseerd op het boek van: R. Allen, *Missionary Methods of St Paul's or ous?*, Grand Rapids, Michigan: Wm.B.Eerdmans, 1979; voor het eerst gepubliceerd in 1922. Dit boek was een handboek voor de zendelingen van de AoG, VS. Allen voorzag in een bijbelse basis voor de zogenaamde 'Three self's' (ie zelf besturend, zelf voorzienend, zelf vermenigvuldigend), dat in de negentiende eeuw een leidend protestants missionair principe was geworden (de zogenaamde Anderson / Venn-formule). Het "Three self" -principe verloor zijn impact in de protestantse zending na de conferentie van Edinburgh in 1910, maar bleef de pinksterzendelingen inspireren, in het bijzonder die van de AoG. (vgl. Gary B. McGee, *This Gospel shall be Preached A history and theology*

nadruk op autonome plaatselijke gemeenten, hebben veel bijgedragen aan de ontwikkeling van een flexibele gemeentestructuur waarin culturele aspecten konden worden geïntegreerd. De overtuiging dat de persoonlijke leiding van de Geest, kerkelijke structuren overstijgt heeft dit proces geïntensifieerd. De resultaten zijn onvermijdelijk. Volgens de statistieken zou men kunnen zeggen dat de Pinksterzending het Christendom heeft gered van een dramatische terugval in aantal tijdens deze eeuw. Het grootste deel (70%) van de huidige 277 miljoen Pentecostalen behoren tot de zogenaamde niet-blanke inheemse kerken. Westerse Pentecostalen houden ervan dit indrukwekkende getal aan te halen, maar als zij de verscheidenheid aan meningen en praktijken zouden beseffen, die onder deze categorie vallen, dan zouden zij waarschijnlijk voorzichtiger zijn om met hen geïdentificeerd te worden. Dit plaatst hen voor een ernstig probleem zoals Hollenweger terecht onder woorden heeft gebracht:

> Het meest pijnlijke zelfonderzoek is echter voorbehouden aan de leden van de pinkstergemeenschappen, omdat zij zich moeten afvragen, hoe het komt dat deze niet-blanke inheemse christenen alle kenmerken van het Pentecostalisme vertonen, terwijl zij toch niet voldoen aan de culturele patronen en ideologieën zoals die gevormd zijn in het Westerse Pentecostalisme?

Het antwoord kan wellicht gevonden worden in hun eigen geschiedenis en zendingsstrategie. De wederzijdse uitwisseling met Pinkster-zendelingen lijkt wenselijk en noodzakelijk. In een lezing over “de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging vanuit missiologisch perspectief” heeft Van Raalte terecht geconcludeerd: "*We kunnen alleen samen zending bedrijven, niet naast elkaar laat staan tegenover elkaar*".[971]

Een grondige evaluatie van de dynamiek van de Pinksterzending kan leiden tot een andere belangrijke uitdaging. Een van de grootste zorgen in de hedendaagse westerse samenleving is de integratie van het grote aantal Aziatische en Afrikaanse immigranten. Als de Pentecostalen bereid zijn hun mondelinge theologie te ontwikkelen in een nieuwe vorm van godsdienstige communicatie, die multiraciaal, multicultureel en holistisch is, dan kunnen zij een betekenisvolle bijdrage leveren door te dienen als interculturele vertalers. Een studie over de specifieke bijdrage van de Pinksterzending is een proefschrift op zich. In dit kader wil de schrijver de volgende elementen noemen:
1. Naïef biblicisme
2. Individualisme
3. Totale inzet
4. Pragmatisme
5. Flexibiliteit
6. Ruimte voor emotie
7. Mondelinge traditie
8. Autonome inheemse kerken
9. Demonstratie van kracht
10. Participatie van iedereen. [972]

---

of Assemblies of God foreign missions to 1959, Springfield: Gospel Publishing House, 1986, p. 30-32). Andere AoG-boeken over buitenlandse zending zijn:

- Melvin L. Hodges, *A Theology of the Church and its Mission,* Springfield, Gospel Publishing House, 1977.
- Paul Anthony Pommerville, *Pentecostalism and Mission - Distortion or Correction? The Pentecostal Contribution to Contemporary Mission Theology*, Ph.D. proefschrift Pasadena: Fuller Theological Seminary- School of World Mission, 1982.

[971] Dr. J. van Raalte, De Pinksterbeweging en de Oecumenische Beweging, *Allerwegen* 10/3, 1979, p. 23.

Dr. J. van Raalte, die gedurende deze periode optrad als een van de directeuren van het studie- en trainingscentrum van de Evangelische Broedergemeente in Suriname, gaf deze lezing in een interkerkelijke studiekring in Paramaribo, Suriname.

[972] De schrijver heeft over de pinksterdynamiek in de buitenlandse zending uitgewijd in een artikel gepubliceerd in de

International Review of Mission waarin hij de genoemde bijdragen verder bespreekt:

In de discussie over de toekomstige strategie van Wereldzending lijkt het belangrijk om de Pinksterdimensie hierin op te nemen, niet alleen vanwege het grote aantal van hun aanhangers in de derde wereld, maar ook vanwege hun potentiële invloed

7.4 EEN OECUMENISCH APPÈL

In grote lijnen zullen zowel Pentecostalen als Oecumenici de volgende uitspraken betreffende de Christelijke eenheid onderschrijven:
I De verwezenlijking van eenheid is geworteld in Gods drievoudig wezen (Johannes 14:15-20) en in de essentie van Zijn schepping (Genesis 1:26).
II Het motief achter de oecumene is de vervulling van Gods liefdeswerk (Matteüs 23:13, Lukas 6:27,32, Johannes 13:34).
III Tolerantie en waardering van medechristenen (en medemensen) zijn essentiële elementen van de oecumenische bevordering (Efeze 4:2-7).
IV De heilige Geest geeft gestalte aan Gods eenheid door Zijn gaven in de Kerk (1 Korinthe 12:12-31).

De schrijver is ervan overtuigd dat de oecumene een opdracht is voor iedere christen. Het is geen keuze, maar een uitvloeisel van het feit dat wij door Christus en door de inwoning van de heilige Geest met elkaar verbonden zijn. Samen moeten we de liefde van God, die door Jezus Christus is gedemonstreerd, gestalte geven in onze hedendaagse wereld. In dit proces dienen wij ieder individu te waarderen als een gave van God en als een noodzakelijk onderdeel van de kathedraal van eenheid en vrede, die gedurende vele generaties wordt gebouwd. Dit is geen gemakkelijke taak.
H. Richard Niebuhr maakt ons bewust van de verregaande de consequenties:

> De weg naar eenheid is de weg van opoffering die van kerken en van individuen vraagt dat ze hun leven verliezen, zodat ze de vervulling van hun betere zelf kunnen vinden. Maar het is ook de weg naar de eeuwige waarden van een koninkrijk van God dat onder ons is.[973]

Hoewel de Pinksterbeweging van grote waarde kan zijn in de oecumenische dialoog, zijn de meeste Pentecostalen ondanks hun historische wortels nog steeds afkerig om zich op het oecumenische pad te begeven. Zij zien dit als de brede, verderfelijke weg. Deze studie verklaart waarom zij die mening zijn aangedaan. Er staat echter te veel op het spel om het eenvoudigweg hierbij te laten. Toen David du Plessis in februari 1987 stierf, verloor de Kerk een man die gestalte gaf aan het oecumenisch potentieel van de Pinksterbeweging. Voor deze unieke ambassadeur van Christelijke eenheid op basis van wederzijdse vergeving (zijn leuze was 70x7) is vooralsnog geen plaatsvervanger. Maar zijn oecumenische ijver zal andere Pentecostalen inspireren, al zijn zij nu nog met weinigen. De schrijver ondersteunt de suggestie van een van zijn discipelen, Jerry L. Sandidge, om op initiatief van de Pentecostalen een centraal oecumenisch kantoor te starten om de wereldwijde dialoog te stimuleren en te coördineren. Dit kantoor kan dan tegelijkertijd dienen als een documentatiecentrum.[974] Men moet beseffen dat de Pentecostalen die zich begeven in

---

Paul N. van der Laan, Dynamics in Pentecostal Mission: A Dutch perspective, *International Review of Mission 75/297*, januari 1986, p.49-5l.

Zie ook: Paul N. van der Laan, De laatste oogst binnenhalen - Dynamiek van de Pinksterzending, P*arakleet* 7/24, zomer 1987, p. 19-24.

[973] H. Richard Niebuhr, *The social sources of denominationalism*, New York: Living Age Books/Medridian Books, 1957, p. 284. (Oorspronkelijk gepubliceerd in 1929).

[974] Jerry L. Sandidge, *Roman Catholic/Pentecostal Dialogue (1977-1982): A study in developing dialogue* (Frankfurt am Main: Peter Lang, 197), p. 427. Wellicht is het verstandig om in de naam van dit kantoor niet het woord “oecumene” op te nemen. Dit kan veel Pinkstermensen afschrikken. Misschien zou een naam als "Pentecostal and Charismatic Centre for Christian Unity" aanvaardbaar zijn. Sandidge stelt voor om dit onder te brengen in het reeds bestaande "David J. du Plessis Center for Christian Spirituality" op Fuller Theological Seminary te Pasadena, VS (p. 459). Omdat hier reeds fondsen voor beschikbaar zijn lijkt dit een verstandige keuze. Het lijkt hoe dan gemakkelijker om

oecumenische studies of activiteiten, vooralsnog weinig steun hoeven te verwachten binnen hun eigen gelederen. Om deze reden zouden de kerken die betrokken zijn in de oecumenische beweging hen moeten helpen op wat voor manier dan ook. Ook is er een dringende behoefte om binnen Europa academische plekken te creëren, waar wetenschappers verder onderzoek kunnen doen naar het Pentecostalisme. Hetzelfde is natuurlijk ook van toepassing op andere continenten, in het bijzonder Afrika, Azië en Zuid-Amerika. Aangezien de oecumene de gehele wereld aangaat lijkt het belangrijk dat Pentecostalen samen komen binnen een wereldwijde setting om hun identiteit en vooruitzichten te bespreken. Mogelijk kunnen de Pinkster Wereldconferenties een dergelijk internationaal platform faciliteren, maar tot op heden zijn deze conferenties vooral massale internationale evangelisatiecampagnes geweest, die geleid worden gedomineerd door blanke-westerse Pinksterleiders. Mogelijk zouden de Noord Amerikaanse S.P.S.[975] en de Europese E.P.T.A.[976] samen kunnen gaan werken voor dit doel, maar het is essentieel dat zij ook vertegenwoordigers van de andere continenten hierbij betrekken. De paar Zuid-Amerikaanse Pinksterdenominaties die een grotere oecumenische openheid hebben getoond, dan hun broeders in de Westerse wereld zouden zeker uitgenodigd moeten worden om mee te doen in deze interculturele dialoog.

7.5 EEN PINKSTER APPÈL

In 1987 stelde de hoogleraar en pinkstergelovige Dr. Cecil M. Robeck (Assemblies of God) de volgende zes punten voor inzake de agenda voor de komende Pinkster-Oecumenische dialoog:
1. Erken de universele aard van de Kerk en geef daarin elkaar de ruimte.
2. Vergeef en vraag vergeving aan elkaar voor de pijn die we elkaar hebben aangedaan.
3. Begin elkaar te behandelen als zusters en broeders, meer dan als mensen die buiten het gemeenschappelijke geloof staan.
4. Bevestig elkaars sterke punten en erken onze eigen zwakheden.

---

voor dit project fondsen te werven in de Verenigde Staten dan bijvoorbeeld in Europa. Tegelijkertijd zou het de bediening van David du Plessis passend eren. Aan de andere kant zou een kantoor in Midden-Europa dichter bij het hoofdkantoor van de W.R.K. en het Vaticaanse secretariaat voor het bevorderen van christelijke eenheid zijn, hetgeen de onderlinge communicatie zou vereenvoudigen.

[975] De S.P.S. (Society for Pentecostal Studies) werd in 1970 opgericht als platform voor studiebeurzen in Noord-Amerika. Het adopteerde aanvankelijk de leerstellige positie van de P.F.N.A. (Pentecostal Fellowship of North America). In november 1982 werd besloten om deze geloofsbelijdenis te vervangen door de aanzienlijk ruimere geloofsbelijdenis van de W.P.F. (World Pentecostal Fellowship). Charismatici kunnen ook het lidmaatschap aanvragen. Sommige charismatische leiders en geleerden hebben gediend als voorzitter of vice-voorzitter van de S.P.S. (J. Rodman Williams, Peter Hocken, Donald Dayton). De S.P.S. organiseert jaarlijkse conferenties voor hun leden, met voornamelijk wetenschappelijke lezingen en discussies. Hun belangrijkste publicaties zijn het halfjaarlijkse tijdschrift *Pneuma* en *The Journal of the Society for Pentecostal Studies*. Voor meer informatie over de S.P.S:
Cecil M. Robeck Jr., Spotlight on the society for Pentecostal studies, *Ecumenical Trends 14*/2, February 1985, p.28-- -
Jerry L. Sandidge, *Roman Catholic/Pentecostal dialogue [1977-1982]: A Study in developing Ecumenism Deel 1*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1987, p. 16-17.

[976] De E.P.T.A. (European Pentecostal Theological Association) werd in 1979 opgericht als een gemeenschap van onderwijsinstellingen en individuen in Europa, die zich actief bezighouden met pinksteronderwijs of training voor bedieningen vanuit de Pinksteridentiteit. Hun belangrijkste nadruk ligt op bijbelschoolopleiding. De E.P.T.A. organiseert jaarlijkse conferenties met aanbidding, workshops, bijbelschoolpresentaties en enkele wetenschappelijke lezingen. Het lidmaatschap is verdeeld in institutionele (28 in 1987) en individuele leden (89 in 1987). Om lid te worden, moet men de leerstellige basis aanvaarden die onder andere bepaalt:

6. Wij geloven in de doop in de Heilige Geest door in andere tongen te spreken zoals de Geest uiting geeft, en in goddelijke genezing voor het lichaam en de geest.

7. Wij geloven in de doop van gelovigen door onderdompeling en in de herdenking van de dood van Christus door het Heilig Avondmaal.

8. Wij geloven in de geestelijke eenheid van alle gelovigen in onze Heer Jezus Christus en dat deze het lichaam van Christus, omvatten, hetgeen de Kerk is.

(Leerstellige basis van EPTA, E.P.T.A. brochure 1985, p. 5).

Hun belangrijkste publicatie is het driemaandelijkse *EPTA-bulletin*, het beste wetenschappelijke Pinkstertijdschrift in Europa. Voor meer informatie over de E.P.T.A .:

- David Bundy, Historical Perspectives on the development of the European Pentecostal Association, *Pneuma* 2/2 (herfst 1980), p. 15-25.

- Jerry L. Sandidge, *Roman Catholic/Pentecostal dialogue [1977-1982]: A Study in developing Ecumenism Deel 1*. Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1987, p. 17-18.

5. Bemoedig elkaar om onze verwachtingen naar elkaar waar te maken.
6. Een wederzijds overzicht van onze prioriteiten en praktijken, teneinde waardevolle informatie uit te wisselen.[977]

Aanvullend zou de schrijver willen voorstellen:
7. Bewustwording van de Bijbelse en universele implicaties van de charismata, verrijkt door de integratie van onze verscheidene kerkelijke tradities.
8. De machten van oorlogszucht en onrechtvaardigheid in Jezus' naam door de kracht van de Heilige Geest bestrijden.
9. De essentie ontdekken van wat onze wederzijds ten diepste drijft.
10. Een kritische en blijvende vriendschap opbouwen.
11. Samen bidden voor oprechte en zichtbare Christelijke eenheid.
12. Samen aanbidden en vieren, omdat Hij die alle macht heeft in de hemel en op aarde, voorzeker bij ons is tot aan het einde der tijden.

Aan het slot van deze dissertatie wil de schrijver een sterk beroep doen op zijn mede-Pentecostalen. Een oproep due tevens laat zien welke taal vereist is om een veelbelovende dialoog te stimuleren. Een dialoog die veranderingen teweeg kan brengen in de levens van de Pentecostalen. Het heeft geen zin om hen toe te spreken op een wijze die hen beangstigd of die hen onverschillig maakt. De persoonlijke oproep illustreert iets van de onvermijdelijke pijn die de Pentecostaal moet ondergaan als hij onvoorwaardelijk de weg opgaat die leidt tot oprechte Christelijke eenheid.

Geliefde Pinksterbroeders, laten we ophouden met het gebruiken van de frase geestelijke eenheid als een excuus voor onze isolatie. Wanneer hebben we voor het laatst het initiatief in Nederland genomen om iets te doen aan welke eenheid dan ook. Liefde en eenheid is niet statisch, iets dat we zijn, maar het moet leven, het is iets dat we doen. Hoe zal de wereld ooit weten dat we Zijn discipelen zijn (Johannes 13:35) als we alleen de schapen van onze eigen kleur liefhebben en de rest van Zijn kudde verachten? Wat doen we met het grote aantal Pinksterbroeders en zusters in Afrika, Azië en Zuid-Amerika die honger hebben en arm zijn? Laten wij het over aan de historische kerken of de Wereldraad der Kerken om hun structurele problemen aan te pakken? Kunnen we niet bidden voor de gave van geloof, zodat wij in de naam van Jezus deze calamiteiten te overwinnen? Zij hebben de gaven van genezingen en wonderbaarlijke krachten zo hard nodig. Is er geen gave van kennis of wijsheid onder ons om de onbillijke praktijken bloot te leggen achter deze status quo? Laten we de boze geesten onderscheiden en bestraffen, die deze ellendige omstandigheden hebben veroorzaakt en continueren. Stel je een wereld voor waar de Heilige Geest de ruimte krijgt en Zijn kracht wordt vrijgemaakt wordt om in alle aspecten van de samenleving helend te herstellen, wat door de zonde kapot is gemaakt. Moeten wij die pretenderen de kracht van de heilige Geest te bezitten, ons daar niet voor inzetten? Laten we niet langer ons talent in het zand verbergen of wachten totdat dit alles vervuld is in de toekomende eeuw. Als we waarachtig geloven dat de charismata in het hier en nu gemanifesteerd moeten worden, dan moeten we daarnaar handelen en niet bang zijn ons bij anderen te voegen in hun strijd tegen oorlog, armoede en onrecht. God is voor ons, wie kan ons tegenhouden?

7.6 EEN PERSOONLIJK APPÈL

Toen ik gedoopt werd door onderdompeling op 30 juni 1974 in de Pinkstergemeente Zuidwijkkapel te Amsterdam, profeteerde een dame dat de Heer mij zou leiden op wegen waarlangs anderen niet konden gaan. Terwijl ik nadacht en bad over mijn levensroeping, was ik er een tijdlang van overtuigd dat deze profetie betekende dat ik naar Rusland moest gaan, dat in die jaren door de meeste Westerse Pinkstergelovigen beschouwd werd als het centrum van het kwaad. Als ik nu over deze profetie met terugwerkende kracht nadenk, dan ontdek ik dat de Heer mij binnen de grenzen

[977] Cecil M. Robeck, A proposed Pentecostal/Ecumenical Movement Dialogue Agenda, *Ecumenical Trends* 16/11, december 1987, p. 185-188.

van de oecumenische beweging heeft geleid. Die omgeving wordt door sommige van mijn mede-Pinkstergelovigen zelfs nog meer gevreesd dan Rusland. Ik voel me inderdaad zo nu en dan eenzaam, hoewel ik niet de enige Pinksterman ben in deze vreemde omgeving. Toch weet, realiseer en ervaar ik dat de Geest hier ook aan het werk is. Daarom is er behoefte aan bruggenbouwers tussen de Oecumenische- als de Pinksterbeweging. Dit kan niet gebeuren zonder offer. Het schrijven van deze dissertatie was een emotionele ervaring. Het was moeilijk de vele misplaatste beschuldigingen te analyseren en de misvattingen van medechristenen te verzamelen ten aanzien van hun Pinksterbroeders en -zusters. Zij beschuldigden daarin mij en deden mij pijn. Het deed echter nog meer pijn om te ontdekken hoe wij Pinkstergelovigen onze aanvankelijke oecumenische ijver verloren en uiteindelijk onze Charismatische geloofsgenoten met dezelfde laster beschuldigden. Ik wil het wel uitroepen: "Vergeef ons, hoewel we wisten wat we deden". Als ik kritisch ben geweest over de houding en daden van sommige Nederlandse Pinkstergelovigen, dan besef ik daar zelf bij hoor. Het was moeilijk, pijnlijk en niet zonder risico om uiteindelijk veracht en verworpen te worden door mijn Pinksterbroeders en –zusters, met wie ik nog altijd geïdentificeerd wil worden. Maar ter wille van de eenheid was dit noodzakelijk en slecht een klein offer vergeleken met wat nodig is om de bestaande muren te doorbreken. Hoe zetten we deze dialoog in beweging? Hiervoor zou ik een nieuw woord willen toevoegen aan de Nederlandse woordenschat: *diapraxis*. De verscheidenheid aan erediensten in de verschillende kerktradities is wel eens als volgt gekarakteriseerd: Katholieken komen en zien, Protestanten komen en horen, Pinkstergelovigen komen en doen. Laten we het doen. Aanbidt en bidt samen, doe gezamenlijke evangelisatie-acties en ondersteun de zending met elkaar. Respecteer elkaar door te luisteren naar wat we nu echt willen zeggen. Deze uitwisseling zal zonder twijfel zowel de Kerken als de Pinkstergelovigen verrijken en wat zal God de Vader blij zijn als Zijn kinderen elkaar herkennen in het gezamenlijk geloof dat Jezus Christus hun Heer en Heiland is en zij zich allen geleid weten door de heilige Geest.

ADDENDUM – PERIODE 1988-2025

Behoudens enkele kleine aanpassingen en aanvullingen waren alle hoofdstukken hiervoor een Nederlandse vertaling van mijn dissertatie *The Question of Spiritual Unity* waar ik in juli 1988 op promoveerde aan de Universiteit van Birmingham, Verenigd Koninkrijk. Sindsdien is er veel gebeurd en is de oecumenische dialoog tussen de Pinksterbeweging en de historische kerken zowel internationaal als nationaal in een stroomversnelling geraakt. De gebeurtenissen op dit vlak in de periode tussen 1988 en 2025 heb ik in de volgende hoofdstukken kort samengevat. Daarbij ben ik niet zo diep in de historische stukken gedoken als destijds voor mijn dissertatie. Het geeft de lezer wel inzicht in de huidige stand van zaken op dit vlak. In het slothoofdstuk reflecteer ik zelf op mijn dissertatie en hoe mijn standpunten in de jaren daarna zijn veranderd.

ADDENDUM HOOFDSTUK 1 - OECUMENISCHE DIALOOG WERELDWIJD

A1.1 Inleiding

In juli 1988 voltooide ik mijn dissertatie *The Question of Spiritual Unity* aan de Universiteit van Birmingham, Verenigd Koninkrijk. Het doel van deze studie was in engere zin om de relatie tussen de gevestigde kerkgenootschappen en de Pinksterbeweging in Nederland te documenteren. In bredere zin diende deze documentatie om te onderzoeken wat de oecumenische betekenis is van de Pinksterbeweging. De ontwikkeling van Nederland diende daarbij als rolmodel.
Mijn mentor Prof.Dr. Walter Hollenweger had dit onderwerp in 1981 aan mij aangereikt nadat ik tijdens een conferentie in Leuven een presentatie had gegeven over de geschiedenis van de Pinksterbeweging in Nederland. In zijn eigen doctorale studie had Hollenweger kennisgenomen van het verrassend positieve rapport van de Nederlandse Hervormde Kerk uit 1960 "*De kerk en de pinkstergemeenten*". Met name de vraag die in dit rapport openlijk gesteld werd over wat de Kerk zelf kon leren van de Pinksterbeweging intrigeerde hem. De open oecumenische houding van de Europese Pinksterbeweging in de beginjaren van de Pinksterbeweging had mij zelf ook verrast. Toen ik in 1974 zelf lid werd van de Pinkstergemeente Zuidwijkkapel in Amsterdam, was daar nauwelijks sprake meer van. In het algemeen keken de traditionele kerken neer op de Pinkstergemeente en velen verwierpen haar als een sekte. De Pinkstergemeente op haar beurt beschouwde deze afwijzing als een bevestiging, dat zij de ware voortzetting waren van de oorspronkelijke christelijke gemeente. Bij haar functioneerden de geestesgaven weer zoals in het begin en wonderen en tekenen bevestigden de manifestatie en aanwezigheid van de levende God in hun midden. In eschatologische zin werden de traditionele kerken geduid als de gemeente te Laodicea, zoals beschreven in het laatste Bijbelboek Openbaring. Deze kerken waren lauw geworden en zij hadden Christus buiten de deur gezet (Openbaring 3:14-22). Wat waren de redenen dat de aanvankelijke open houding van de Pinkstergemeente in Amsterdam, door de jaren zo was veranderd en zij zich nu in een zelfgekozen isolement wentelden? Wat is de bijdrage van de Pinksterbeweging aan de Kerk wereldwijd? Deze vragen hielden mij bezig. In 1984 nam ik de uitdaging aan en stelde de Universiteit van Birmingham in Engeland, waar Hollenweger professor Missiologie was, mij in staat om over dit onderwerp de bovengenoemde dissertatie te schrijven.
Nu zevenendertig jaar verder, heb ik eindelijk de tijd gevonden om deze dissertatie, die in het Engels is geschreven, te vertalen naar het Nederlands. Jannie Loman heeft daar een belangrijke bijdrage aan geleverd. Het terugvinden van alle vernoemde Nederlandse citaten, bleek daarna nog een tijdrovende klus. Dat heeft de uitgave van deze Nederlandse vertaling aanmerkelijk vertraagd.
In die periode tussen 1988 en 2025 is er veel gebeurd. Het onderwerp Pinksteren en Oecumene heeft sinds 1988 internationaal en nationaal veel aandacht gekregen. Op beide niveaus hebben er verschillende dialogen plaats gevonden. Nationaal onder andere met de Gereformeerde Kerken Synodaal, de Rooms Katholieke Kerk en de Protestantse Kerk Nederland. Omdat ik zelf aan de meeste nationale dialogen heb deelgenomen, zijn daarbij de aanbevelingen in deze dissertatie ter harte genomen. Als aanvulling op de vertaalde dissertatie geef ik een samenvatting van het verloop en de conclusies van deze dialogen. Daarna een korte beschouwing hoe elementen van de theologie, liturgie en praxis van de Pinksterbeweging inmiddels doorwerken in de historische kerken in Nederland. In het slothoofdstuk doe ik introspectie. Hoe kijk ik bijna veertig jaar later terug op wat ik destijds in 1988 schreef? Zijn mijn aanbevelingen uit die tijd nog altijd relevant? Wat zijn de belangrijkste lessen die wij uit de recente ontwikkelingen kunnen leren?
De periode na de publicatie van mijn dissertatie in 1988 is er een brede stroom van publicaties verschenen over de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging. Deze ontwikkeling heeft mij verbaasd en blij verrast. In alle bescheidenheid moet ik daaraan toevoegen, dat er geen oorzakelijk verband is tussen deze twee. Het zal eerder te maken hebben met het feit dat in die periode de academische interesse voor de Pinksterbeweging een grote vlucht heeft genomen. De wereldwijde groei van de Pinksterbeweging, die in veel gevallen kerkleden wegtrok uit de historische kerken,

zal de interesse wellicht ook hebben aangewakkerd. Als kritische noot moet worden toegevoegd dat de oecumenische dialoog vooralsnog een liefhebberij lijkt van de intellectuele bovenlaag van de Pinksterbeweging. Aan de basis zien we maar weinig oecumenische betrokkenheid.

A1.2 Belangrijke internationale publicaties en personen periode 1988-2025

Deze stroom van publicaties is inmiddels zo breed dat het ondoenlijk is om hier een compleet overzicht van te geven. Daarom beperk ik mij tot een bloemlezing van een aantal kernpublicaties in alfabetische volgorde met enkele aanvullende biografieën van centrale figuren.

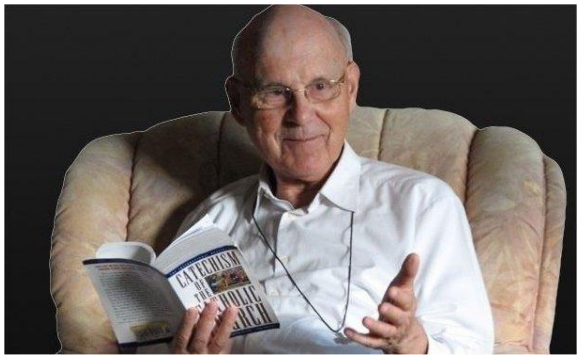
Allen, John L. Jr.., If demography is destiny, Pentecostals are the ecumenical future*, The National Catholic Reporter*, Kansas City, MO, VS: The National Catholic Reporter Publishing Company, 28-1-2018, http://ncronline.org/node/11567
De rooms-katholieke journalist Allen betoogt dat de aanzienlijke groei van de pinksterbeweging, met name aan het einde van de 20e eeuw, hen tot een cruciale groep maakt voor toekomstige oecumenische inspanningen. Het artikel suggereert dat het toenemende aantal pinkstergelovigen wereldwijd hen positioneert als een belangrijke speler in de interreligieuze dialoog en samenwerking.

Clifton, Shane, Ecumenism from the bottom up: A Pentecostal Perspective, *Journal of Ecumenical Studies* 47/4 – Herfst 2012, p. 576-592.
(PDF) Ecumenism from the bottom up: A Pentecostal perspective
Na een historische beschouwing over de Pinksterbeweging en Oecumene onderzoekt Shane Clifton de pinksterbenadering naar oecumene die deze niet ziet als het streven naar één kerk, maar als een multi-gecentreerde eenheid. Deze eenheid is niet in de organisatie maar in de Geest die ons verbindt.

Creemers, Jelle. “Local Dialogue as a Means to Ecumenical Reception? The International and Dutch Pentecostal-Catholic Dialogues in Close-up” *Exchange* 42, no. 4 (2013): 366–384
Boeiende vergelijking van de internationale dialoog tussen de RKK en de Pinksterbeweging en de nationale dialoog tussen Pinksterchristenen en katholieken in Nederland. Van beide wordt eerst een historische schets gegeven.

Gross, Jeffrey. Toward a Dialogue of Conversion: The Pentecostal, Evangelical and Conciliar Movements, *Pneuma - The Journal of the Society for Pentecostal Studies,* 17/2, herfst 1995, p 189-201.
Een artikel vanuit katholiek en oecumenisch perspectief gepubliceerd in een Pinksterblad. Gross (†2013) werkte tien jaar lang als directeur van de Commissie Faith and Order van de Nationale Raad van Kerken in de VS en als adjunct-directeur van het Secretariaat voor Oecumenische en Interreligieuze Zaken bij de Amerikaanse Bisschoppenconferentie.

Hocken, Peter. *Charismatic and Messianic Jewish Movements - The Tensions of the Spirit*, Abingdon, Oxon, VK: Ashgate Publishers, 2009.
Dit boek onderzoekt de pinkster- en charismatische bewegingen en beschrijft hun ontwikkeling en verscheidenheid. Hocken laat zien hoe deze bewegingen van de Heilige Geest, zowel buiten de gevestigde kerken als vernieuwende stromingen binnen de kerken, kunnen worden opgevat als wederzijds uitdagend en complementair. De overeenkomsten en verschillen zijn significant.



Dr. Peter Hocken

Peter Hocken (1932-2017) werd in 1964 tot priester gewijd voor het katholieke bisdom Northampton, Engeland. Hij doceerde van 1968 tot 1969 en van 1971 tot 1976 moraaltheologie aan het diocesane seminarie van Birmingham. Hij promoveerde in 1984 aan de Universiteit van Birmingham, Engeland, en was van 1997 tot 2001 kapelaan van de bisschop van Northampton. Hij woonde achtereenvolgens in Engeland (1964–1976), Verenigde Staten (1976–1996), Engeland (1996–2002) en Oostenrijk (2002–2017) Peter Hocken is sinds 1971 actief in de charismatische beweging en was uitvoerend secretaris van de Society for Pentecostal Studies van 1988 tot aan 1997)

Kärkkäinen, Veli-Matti. Pentecostal Missiology in Ecumenical Perspective:- Contributions, Challenges, Controversies, *International Review of Mission*, 88/350, juli 1999, p. 207-225.
Kärkkäinen, Veli-Matti *Pneumatology: The Holy Spirit in Ecumenical, International, and Contextual Perspective.* Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2002.
In bovengenoemd artikel en boek gaat Veli-Matti Kärkkäinen nader in op de potentie die de Pinksterbeweging heeft te bieden in de oecumene, met name op het vlak van de praktische theologie en pneumatologie.


Dr. Veli-Matti Kärkkäinen

Veli-Matti Kärkkäinen (geboren 1958) is een Fins theoloog. Hij is hoogleraar systematische theologie aan het Fuller Theological Seminary in Pasadena. Californië, VS en docent oecumene aan de Universiteit van Helsinki. Hij is een gewijd luthers predikant en een expert op het gebied van pinkster-charismatische theologieën. Hij is actief betrokken bij oecumenisch, theologisch en interreligieus werk. Als productief schrijver heeft hij meer dan 30 boeken geschreven of geredigeerd. Hij heeft meegewerkt in drie werkgroepen van de Wereldraad der Kerken.



Dr. Wonsuk Ma

Ma, Wonsuk. Pentecostal Gift to Christian Unity: Its Possibility in the New Global Context, *International Review of Mission*. 107/1, juni 2018, Geneve: Wereldraad der Kerken, p. 33-48.
Een verhelderend betoog van de Koreaanse Pinksterprofessor Wonsuk Ma met nadruk op de interculturele en pragmatische bijdrage die de Pinksterbeweging levert aan christelijke eenheid.
Dr. Wonsuk is een Zuid-Koreaanse Pinkstertheoloog. Hij begon zijn bediening aan het Full Gospel Theological College (nu Hansei University) en was werkzaam als missie-docent in de Filipijnen, waar hij in 1998 het Asian Journal of Pentecostal Studies oprichtte. Hij richtte in 1999 ook de Journal of Asian Mission op en werd later directeur Global Christianity bij OCMS. Zijn onderzoek richt zich op contextuele theologie, pinkstermissie en het wereldwijde christendom, met een bijzondere interesse in het integreren van de theologische rijkdom van het Oude Testament met het hedendaagse Pentecostalisme. Hij is auteur en redacteur van 13 boeken en talloze wetenschappelijke publicaties. Zijn werk speelt een belangrijke rol bij het overbruggen van de kloof tussen de theologische rijkdom van het Oude Testament en de lokale Pinkstertheologieën.

Nel, M., 2018, 'Pentecostal ecumenical impulses: Past and present challenges', In die Skriflig 52(1), a2330. https://doi.org/10.4102/ids. v52i1.2330
Historisch overzicht van diverse initiatieven en publicaties over de oecumenische aspiraties van de Pinksterbeweging met aanbevelingen voor de toekomst. Aan het eind van deze studie een bruikbare bibliografie over belangrijke publicaties over dit onderwerp.

Palma, Martha, A Pentecostal Church in the Ecumenical Movement, *Ecumenical Review*, 37/2, april 1985 p. 223-229. (PDF) A Pentecostal Church in the Ecumenical Movement
Een evaluatie van de Pentecostal Mission Church uit Chili, die zich in 1961 als eerste Pinksterkerkgenootschap aansloot bij de Wereldraad der kerken.



Dr. Jean-Daniel Plüss

Plüss, Jean-Daniel. *Lessons Learned During 30 Years of Ecumenical Dialogue, Final Draft 10th May 2025*, lezing gegeven op het Europe-Asia Pentecostal Summit 2025, 13-18 mei 2025, te Suntec Singapore – een initiatief van Global Pentecostal Voices : https://www.gpvoices.org/wp-content/uploads/2025/05/Paper-3-Jean-Daniel-Pluss-2025-05-10.pdf
Na een overzicht van de belangrijkste dialogen gaat Jean Daniel Plüss nader in op de dialogen met de World Alliance of Reformed Churches en de Lutherse World Federation. Hij besluit met belangrijke lessen die deze dialogen waarin hij zelf als Pentecostaal participeerde, ons leren.
Global Pentecostal Voices is een initiatief van de City Harvest Church een Pinksterkerk in Singapore, die een brug wil slaan tussen academische Pinksterwetenschappers (Pentecostal

scholars) en een door de Geest bekrachtigde bediening (Spirit Empowerd Ministry) – zie Global Pentecostal Voices | Bridging Pentecostal Scholarship & Spirit-Empowered Ministry / https://www.gpvoices.org/
Jean-Daniel Plüss behaalde een doctoraat in religiewetenschappen en een master in religiewetenschappen aan de Katholieke Universiteit Leuven, waar hij zich specialiseerde in de interpretatie van narratieve elementen in de eredienst. Hij geeft leiding aan de European Pentecostal Charismatic Research Association en is voorzitter van de Swiss Global Christian Forum Foundation. Dr. Jean-Daniel is sinds 1996 actief betrokken bij internationale oecumenische dialogen en was in 2024 medevoorzitter (co-moderator) van de "Lutheran-Pentecostal Dialogue" van de Pentecostal World Fellowship. Zijn werk in oecumenische dialogen omvat interacties met de Katholieke Kerk, de World Alliance of Reformed Churches en het Global Christian Forum. Plüss heeft veel bijgedragen aan het bevorderen van begrip en eenheid tussen christelijke tradities en de Pinksterbeweging

Richmann, Christopher J. (Baylor University, United States) Evangelical Unity in the Pentecostal Theology of Alexander A. Boddy, *Journal of the European Pentecostal Theological Association*, 2016, p. 1–11.
Een historische beschouwing van de eenheid die de Engelse pinksterpionier Rev. Alexander Boddy nastreefde.

Robeck, Jr., Cecil M., *The Current Status of Global Pentecostalism: A Brief Overview*, Global Christian Forum, Committee meeting, Istanbul Turkije, januari. 2011
Istanbul-CecilM.RobeckJr-CurrentStatusofGlobalPentecostalism.doc
Op p. 19 noemt Mel Robeck de groeiende openheid naar oecumenische samenwerking, bijvoorbeeld de uitnodiging van vertegenwoordigers van de Wereldraad der Kerken op de Pinkster Wereldconferentie in Stockholm, Zweden in augustus 2010.
_____. "Pentecostals and Ecumenism in a Pluralistic World," in Murray W. Dempster, and Byron Klaus, Douglas Petersen, Eds., *The Globalization of Pentecostalism: A Religion Made to Travel*. Oxford, England: Regnum Press, 1999, p. 338-362.
_____. Pentecostals and Christian Unity: Facing the Challenge," in *Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies* 26/2, 2004, p. 307-338.


Dr. Cecil M. Robeck Jr.

Cecil M. (Mel) Robeck, - geboren 16 maart 1945 te San José, Californië, Verenigde Staten Hij is sinds 1974 verbonden met het Fuller Seminary, als hoogleraar kerkgeschiedenis en oecumene en speciaal assistent van de president voor oecumenische betrekkingen. Als predikant van de Assemblies of God heeft Robeck zich bijna 40 jaar lang beziggehouden met oecumenische kwesties, onder meer met de Wereldraad van Kerken, het Vaticaan, de Wereldalliantie [nu Communion] van Gereformeerde Kerken en andere organisaties. Hij was adviseur van de voorzitter van het Lausanne Comité voor Wereldevangelisatie voor de lange-termijn-relaties met het Vaticaan en, op initiatief van het Vaticaan, met de orthodoxe kerken. De afgelopen 24 jaar was Robeck lid van de stuurgroep van het Global Christian Forum. Hij nam ook samen met paus Johannes Paulus II en paus Benedictus XVI deel aan erediensten in Rome en Assisi. Al 18 jaar lang ontmoet hij jaarlijks de

secretarissen van Christian World Communions. Zijn recente publicaties op het gebied van oecumene richten zich op de Heilige Geest, de Kerk, eenheid vanuit het Pinksterperspectief en mogelijke bijdragen die de Pinksterbeweging kan leveren aan de wereldwijde christelijke beweging. Hij wordt reeds in mijn dissertatie in 1988 genoemd en is na de baanbreker David du Plessis de Pinksterleider die een voortrekker is geweest in de oecumene tussen Kerk en Pinksteren, over welk onderwerp hij ruim 100 artikelen heeft gepubliceerd – zie voor de indrukwekkende Curriculum Vitae van Robeck: Vita, Robeck / https://www.fuller.edu/wp-content/uploads/2017/12/Robeck-CV-2017.pdf .

Vondey, Wolfgang. (editor) *Pentecostalism and Christian Unity - Ecumenical Documents and Critical Assessments*, Eugene, Oregon: Pickwick Publications, 2010.
Tweedelige serie met belangrijke artikelen en dialoog rapporten over de Pinksterbeweging en oecumene. Daarnaast verschillende rapporten en documenten van verschillende dialogen en oecumenische uitwisselingen met Pentecostalen met o.a. de Wereldraad der Kerken en Rooms-Katholieke Kerk. Tenslotte nog enkele Pinksterreflecties op de essentie en missie van de Kerk.
Vondey, Wolfgang. (editor), *Pentecostalism and Christian Unity Volume 2: Continuing and Building Relationships,* Eugene, Orogeon: Pickwick Publications, 2013.
Deel twee bevat de uitgebreide verslagen van de officiële dialoog van Pinkstergelovigen met de Rooms-Katholieke Kerk, de Wereldalliantie van Gereformeerde Kerken en de Oneness-Trinitarian Pentecostal Dialogue. Deze bundel vormt een onschatbare bron voor leraren, wetenschappers en predikanten die geïnteresseerd zijn in het betrekken van de wereldwijde christelijke arena vanuit het wereldwijde en oecumenische perspectief van de Pentecostaal.
Vondey, Wolfgang. Pentecostals and ecumenism: becoming the church as a pursuit of Christian unity, *International Journal for the Study of the Christian Church*, 11/4, 2011, p. 318-330.
Bron: http://dx.doi.org/10.1080/1474225X.2011.597344
Na een kort overzicht van de geschiedenis van de pinksterbenaderingen van christelijke eenheid en ecclesiologie, suggereert Vondey in dit artikel dat pinkstergelovigen een ongekende belofte bieden voor de ontwikkeling van een levensvatbare oecumenische ecclesiologie, omdat hun streven naar christelijke eenheid onlosmakelijk verbonden is met de formulering van hun eigen identiteit.


Dr. Wolfgang Vondey

Wolfgang Vondey (geboren op 15 november 1967) is een in Duitsland geboren pinkstertheoloog die anno 2025 hoogleraar christelijke theologie en pinksterstudies is aan de Universiteit van Birmingham, Verenigd Koninkrijk, waar hij tevens directeur is van het Centrum voor Pentecostale en Charismatische Studies.. Vondey was tot 2015 hoogleraar systematische theologie aan de Regent University School of Divinity (Virginia Beach, VA, VS), waar hij tevens het Regent Center for Renewal Studies oprichtte en leidde. Hij organiseerde in 2001 de groep oecumenische studies van de Society for Pentecostal Studies en was daar voorzitter van tot 2005.

A1.2 Internationale dialogen tussen historische kerken en de Pinksterbeweging

Dit aanvullende hoofdstuk over de oecumenische ontwikkelingen van de Pinksterbeweging in de periode na mijn dissertatie tot heden (1988-2025) wordt afgesloten met een aantal belangwekkende

dialogen die internationaal hebben plaatsgevonden. Het valt buiten de doelstelling van deze aanvulling om deze hier inhoudelijk te bespreken en te evalueren. Daarvoor wordt verwezen naar de tussentijdse - en eindverslagen die in het notenapparaat worden vermeld. Wel wordt nader ingegaan op de methodiek die is gebezigd.

A1.2.1 Rooms-Katholieke Kerk

De langst lopende internationale dialoog tussen een historische kerk en de Pinksterbeweging is ongetwijfeld die met de Rooms Katholieke Kerk. Deze dialoog kreeg de titel: International Roman Catholic Classical Pentecostal Dialogue, afgekort IRCCPD. Deze is reeds in 1972 begonnen en wordt ook in mijn dissertatie besproken. Vertegenwoordigers van de Rooms Katholieke Kerk en de wereldwijde klassieke pinksterbeweging komen jaarlijks een aantal dagen bijeen om onderwerpen te bespreken, die hen beide raken.[978] In de eerste fase (1972-1976)[979] van deze dialoog namen ook Neo-Pentecostalen uit andere kerkgenootschappen deel en kwam een veelheid aan onderwerpen aan bod. Vanaf de tweede fase (1977-1982)[980] waren de (protestantse) Charismatici niet meer uitgenodigd. Wel namen incidenteel waarnemers deel als toeschouwer. Voortaan beperkte de dialoog zich tot Katholieke en Pinkstertheologen, die getalsmatig gelijkwaardig waren vertegenwoordigd. Ook nu werd een rijke schakering aan onderwerpen besproken. De derde fase (1985-1989)[981] bracht een belangrijke verandering van werkwijze. Voortaan zou gedurende een hele gespreksfase het vizier op één enkel onderwerp gericht zijn. In de jaren 1985-1989 was dat "de gemeenschap der heiligen". Het onderwerp van de vierde fase (1991- 1997)[982] was “evangelisatie en proselitisme”. In de vijfde fase (1998-2006)[983] stond het thema van de “Christelijke initiatie, de

---

[978] Een volledig overzicht van de thema’s, plaatsen van ontmoeting en deelnemers is te vinden op: Centro Pro Unione: Pentecostal - Roman Catholic Dialogue - https://www.prounione.it/dialogues/?__wpdm_pdf_viewer=864|16977898490051
Communiqué’s en eindverslagen over de volledige dialoog zijn online beschikbaar op: website van de Dicastery for the Promotion of Christian Unity,https://www.christianunity.va/content/unitacristiani/en/dialoghi/sezione-occidentale/pentecostali/dialogo.html

In de eerste drie gespreksfasen leidde David J. de Plessis de Pinksterdelegatie; in de vierde fase zijn broer Justus du Plessis samen met Cecil M. Robeck. Vanaf de vijfde fase tot heden leidde Cecil M. Robeck als co-moderator de Pinksterafvaardiging. De katholieke delegatie werd in de eerste vier gespreksfasen geleid door Rev. Killian Mc Donnell.

[979] Eindverslag 1e dialoog International Roman Catholic Classical Pentecostals Dialogue (IRCCPD) 1972-1976, in: Pontifical Council for Promoting Christian Unity, Information Service [IS] 32 (1976/III) 32-37 and in: One in Christ 12:4 (1976) p. 309-318.

[980] Eindverslag 2e dialoog IRCCPD 1977-1982, in: IS 55 (1984/ II-III) p. 72-80 en in: *Pneuma* 12:2 (1990) p. 97-115.

[981] Eindverslag 3e dialoog IRCCPD 1985-1989 - Perspectives on Koinonia, in: IS 75 (1990/IV) p. 179-191 en in: *Pneuma* 12:2 (1990) p. 117-142 – Digitaal verkrijgbaar op: https://www.stucom.nl/document/0192uk.pdf

[982] Eindverslag 4e dialoog IRCCPD 1991-1997 - Evangelization, Proselytism and Common Witness, in: IS 97 (1998/I-II) p. 38-56 and in: *Pneuma* 21:1 (1999) p. 11-51. De eerste vier verslagen worden ook vermeld in: Jeffrey Gros, FSC, Harding Meyer, and William G. Rusch, eds., *Growth in Agreement II: Reports and Agreed Statements on a World Level*, 1982 1998 (Geneva, Switzerland: WCC Publications / Grand Rapids, MI: William B. Eerdmans Publishing Company, 2000), p. 713-779.

[983] Eindverslag 5e dialoog IRCCPD 1998-2006 On Becoming A Christian: Insights from Scripture and the Patristic Writings with Some Contemporary Reflections, The Report from the Fifth Phase of the International Dialogue between Some Classical Pentecostal Churches and Leaders and the Catholic Church (1998-2006), in: IS 129 (2008/III), 162-215.

Dit eindverslag is digital beschikbaar op: ON BECOMING A CHRISTIAN - https://www.stucom.nl/document/0203uk.pdf - Rond dit thema is eind november 2007 op de Vrije Universiteit in Amsterdam een symposium georganiseerd met diverse sprekers. Hun lezingen en vele andere documenten zijn te vinden onder het kopje: Dialoog Rooms-katholieken – Pinkstergelovigen op https://www.stucom.nl/algemeen/grpdocnl.htm#030

De eindverslagen van de eerste vijf dialogen zijn tevens gepubliceerd in: Wolfgang Vondey, ed., *Pentecostalism and Christian Unity* (Eugene, OR: Pickwick Publications, 2010, 2013) deel I: p. 101-198; deel II: p. 95-216.

inlijving tot de geloofsgemeenschap", centraal. In de zesde gespreksfase (2011-2015)[984] werd het thema "Doof de Geest niet" behandeld. De dialoog concentreerde zich in deze periode rond de betekenis van de geestelijke gaven in het leven en de missie van de Kerk. In 2011 mocht ik zelf in Rome aan deze dialoog deelnemen. Tijdens de meest recente gespreksfase (2018-2025), waarvan het eindrapport bij het verschijnen van deze publicatie nog niet is verschenen, werd het onderwerp "Lex orandi, lex credendi" (Gebed en geloof in het leven van de Kerk) behandeld. In de opeenvolgende jaren van deze laatste gespreksfase werden de volgende onderwerpen aangesneden: Inleidende Beschouwingen (2018); Kerygma/Proclamatie en het Christelijk Leven (2022); Gebed/Aanbidding en het Christelijk Leven (2023); Sacramenten en het christelijk leven. (2024); Voorbereiding van het eindrapport (2025).
Jelle Creemers, promoveerde in 2014 aan de Evangelische Faculteit in Leuven.[985] In zijn dissertatie gaat hij uitvoerig in op de methodiek die in deze dialoog is gehanteerd. Hij onderscheidt hierbij vijf fasen[986]:
Fase 1: Kennismaking (getting acquinted) – Iedere partij
Fase 2: Confrontatie (confrontation)
Fase 3: Vergelijking (comparison)
Fase 4: Beschouwing (consideration)
Fase 5: Gemeenschappelijk standpunt (common witness)
Tijdens de dialoog waren er geen gezamenlijke vieringen. In de ochtend hield de katholieke delegatie wel een mis, waarvoor de Pentecostale deelnemers waren uitgenodigd. Toen ik in 2011 aan deze dialoog deelnam, was ik de enige die van die uitnodiging gebruik maakte. Deze dialoog vindt inmiddels reeds ruim 50 vijftig jaar plaats, wat een unicum is en aantoont dat het wederzijds als vruchtbaar wordt beschouwd.[987]

A1.2.2 Reformatorische Kerken

De Wereldgemeenschap van Gereformeerde Kerken (World Communion of Reformed Churches - WCRC) is een reeks dialogen aangegaan met klassieke pinksterkerken en hun leiders. Deze dialogen, die in 1996 begonnen, zijn gericht op het bevorderen van wederzijds begrip, het verkennen van theologische overeenkomsten en meningsverschillen, en het identificeren van gebieden voor gemeenschappelijk getuigenis tussen de twee tradities. De dialoog heeft zich ontwikkeld van een vergelijkende benadering naar een focus op gedeelde ervaringen en praktijken, met name op gebieden zoals eredienst, discipelschap en zending. De dialoog is ontstaan vanuit de wens om historische animositeiten te overwinnen en bruggen te bouwen tussen gereformeerde- en pinkstertradities. Tot aan 2020 vond deze internationale dialoog plaats met vertegenwoordigers van de World Alliance of Reformed Churches (WARC) en leiders van enkele klassieke pinkstergemeenten. In 2010 ging de WARC op in de WRCR, met wiens lidkerken de dialoog werd voortgezet. De dialoog vond zijn oorsprong in de 22e Algemene Raad van WARC (Seoul, 1989), waarin werd voorgesteld de mogelijkheid te verkennen om een internationale dialoog met pinkstergemeenten te organiseren. In 1993 contacteerde Milan Opocensky, de algemeen secretaris van de WARC, Cecil M. Robeck jr.. In de daaropvolgende twee jaar wisselden ze correspondentie uit

[984] Eindverslag 6e dialoog IRCCPD Do not quench the Spirit": Charisms in the Life and Mission of the Church - Report Of The Sixth Phase Of The International Catholic Pentecostal Dialogue (2011-2015), https://www.stucom.nl/document/0417uk.pdf
Nederlandse Vertaling: Doof De Geest Niet Uit - https://www.stucom.nl/document/0417.pdf

[985] Jelle Creemers, *Ecumenical Dialogue With A Non-Institutional Movement: A Systematic-Historical Analysis Of Pentecostal Involvement In The International Roman Catholic-Classical Pentecostal Dialogue (1972-2007)*, Evangelische Theologische Faculteit in Leuven, België, op 4 september 2014. Deze dissertatie is gepubliceerd onder de titel: Jelle Creemers, *Theological Dialogue with Pentecostals: Challenges and Opportunities*, London/NY: Bloomsbury Publishing/T & T Clark, 2015, 320 pagina's.

[986] Ibid – Dissertation Summary - Ecumenical_Dialogue_with_a_Non_Instituti.pdf

[987] Zie voor een uitgebreide reflectie op deze dialoog: Cecil M. Robeck Some Pentecostal Reflections on Current Catholic – Pentecostal Relations: What Are We Learning?" in Donald Bolen, Nicholas Jesson, Donna Geernhaert, SC, Eds. *Towards Unity: Ecumenical Dialogue 500 Years after the Reformation* [Essays in Honor of Monsignor John A. Radano], Mahwah, NJ: Paulist Press, 2017, p. 226-252.

en spraken ze met elkaar over de mogelijkheid van een dergelijke dialoog. In 1995 kreeg dr. Opocensky van het uitvoerend comité van de WARC de opdracht om een verkennend gesprek met de pinkstergelovigen te voeren. Dr. Opocensky benoemde dr. Henry Wilson van de WARC-staf om de gesprekken vanuit de WARC-kant te begeleiden. Dr. Robeck trad in die hoedanigheid op voor de pinkstergelovigen. Ze riepen een kleine verkennende commissie bijeen in Mattersey Hall in Mattersey, Engeland, van 8 tot 9 juli 1995. In die eerste ontmoeting werd vastgesteld dat alle christenen behoren tot de ene kerk van Jezus Christus en er dus alle redenen was voor een gesprek om de kloof tussen de Reformatorische Kerken en Pinkstergemeente te overbruggen. Dit resulteerde in jaarlijkse ontmoetingen In een reeks van jaren werd een verbindend thema uitgediept. De afgevaardigden die voor de dialoog werden uitgenodigd, waren getalsmatig gelijkwaardig. In de regel waren er tussen de 6 en 10 vertegenwoordigers per jaar in elke delegatie. Tot op heden hebben er drie gespreksfasen plaatsgevonden op wisselende locaties.[988]
Aan het eind van elke gespreksfase werd een eindverslag opgesteld. De besproken thema's waren achtereenvolgens:
Fase 1: Periode 1995-2000 – Thema: "Word and Spirit, Church and World" i.e. "Wereld en Geest, Kerk en Wereld". [989] De Pinksterdelegatie bestond in totaal over deze hele periode uit 14 personen en de Reformatorische delegatie uit 24 personen, met wisselende samenstellingen. De Pinksterdelegatie werd geleid door Cecil M. Robeck. De Reformatorische delegatie door verschillende voorzitters. In 1996 was dit Henry Wilson van de WARC, Geneve, Zwitserland. In de Reformatorische delegatie was de Nederlander Prof.Dr. Jan Veenhof opgenomen.
Fase 2 – Periode 2001-2011 – Thema: Experience in Christian Faith and Life: Worship, Discipleship, Discernment, Community, and Justice i.e. Ervaring in Christelijk Geloof en Leven: Aanbidding, Discipelschap, Gemeenschap en Gerechtigheid.[990] De Pinksterdelegatie bestond in totaal uit 12 personen, de Reformatorische delegatie was eveneens 12 personen. De Pinksterdelegatie werd geleid Dr. David Daniels, de Reformatorische delegatie door Rev. Dr. Joseph D. Small, beide uit de Verenigde Staten. In de Reformatorische delegatie zaten de Nederlanders dr. Cornelis van der Kooij en dr. Douwe Visser. In de jaren 2004, 2006, 2009 en 2010 kwam men niet bijeen.
Fase 3 – Periode 20214-2020 - 2014-2020 Thema: Called to God's Mission i.e. Geroepen tot Gods missie.[991] De Pinksterdelegatie bestond in totaal in deze periode uit 11 personen, de Reformatorische delegatie uit 12 personen. De Pinksterdelegatie werd geleid door Dr. Cecil M. Robeck, de Reformatorische delegatie door Rev. Dr. Karla Ann Koll, beide uit de Verenigde Staten. In de Reformatorische delegatie zaten de Nederlanders dr. Bas Plaisier en dr. Douwe Visser.
Het feit dat er ook in deze dialoog ervoor gekozen is om in een aantal jaren een onderling gekozen onderwerp uit te diepen en jaarlijks bijeen te komen geeft de indicatie dat de Rooms-Katholieke/ Pinksterdialoog als model heeft gediend. Het lijkt waarschijnlijk dat de inbreng van Cecil M. Robeck die in beide dialogen de Pinksterdelegatie heeft geleid hier een sturende rol in heeft gespeeld. Toch zijn er ook belangrijke verschillen. In deze dialoog was er meer ruimte om gezamenlijk vieringen te beleven en kerkdiensten bij te wonen. De dialoogdagen begonnen en

[988] Een volledig overzicht van de thema's, plaatsen van ontmoeting en leiders van de delegaties en secretarissen is te vinden op: Centro Pro Unione: - International Pentecostal - Reformed Dialogue https://www.prounione.it/dialogues/?__wpdm_pdf_viewer=863|16977898098121

[989] 1e eindverslag dialoog Pinksteren – Reformatorische Kerken, Word and Spirit, church and world - Pentecostal-Reformed dialogue, 1996-2000 - 2000 Word and Spirit Church and World. Reformed Pentecostal Dialogue.pdf – Dit eindverslag is ook gepubliceerd in *Penuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies* 23/1, Lente 2001, p. 9-43. Tevens opgenomen in Wolfgang Vondey ed., *Pentecostalism and Christian Unity*, Volume 1: Ecumenical Documents and Critical Assessments, Eugene, OR, VS: Wipf and Stock Publishers, 2010, p. 199-230.

[990] 2e eindverslag dialoog Pinksteren – Reformatorische Kerken, Experience in Christian Faith and Life: Worship, Discipleship, Discernment, Community, and Justice , The Report of the International Dialogue between Representatives of the World Alliance of Reformed Churches and some Classical Pentecostal Churches and Leaders, 2001-2011. 2012 Experience in Christian Faith and Life. Reformed Pentecostal Dialogue.pdf – Tevens opgenomen in: Wolfgang Vondey, Pentecostalism and Christian Unity, Volume 2: Continuing and Building Relationships, Eugene, OR, VS: Wipf and Stock Publishers, 2013, p. 217-267.

[991] 3e eindverslag dialoog Pinksteren – Reformatorische Kerken, Called to God's Mission: Report of the Third Round of the International Dialogue Between Representatives of the World Communion of Reformed Churches and Representatives of the Pentecostal World Fellowship, 2014-2020
2020 Called to God's Mission Reformed-Pentecostal Dialogue Report.pdf

eindigden iedere dag met gezamenlijk zingen, bidden en bijbelonderzoek. Bij het persbericht over de dialoog in 2019 staat daarover:

> Aan het begin en einde van elke dag kwamen de deelnemers samen om te bidden, zingen, lezen en reflecteren op de Bijbel. Deze tijd van delen van spiritualiteit en aanbidding hielp om de discussies te contextualiseren en een sterkere gemeenschap tussen de deelnemers te creëren.[992]

De afgevaardigden lijken in deze dialoog ook in betere balans, wat betreft de verhouding van mannen en vrouwen en vertegenwoordigers uit de noordelijke en zuidelijk helft van de aarde. Desondanks lag het zwaartepunt nog altijd bij de blanke mannen.
De eindverslagen hebben een merkbaar ander karakter dan die van de IRCCPD. Er is veel meer aandacht voor de Bijbelse tekst en vanaf het tweede eindverslag worden de conclusies in numerieke volgorde weergegeven. [993] In de tekst is meer aandacht voor wat de beide stromingen in het christendom samenbindt dan het uitdiepen van elkaars verschillen.
Het lijkt erop dat de Pinksterbeweging meer affiniteit heeft en geestelijke verbondenheid ervaart met de Reformatorische Kerken dan met de Rooms-katholieke Kerk, maar een vergelijkend onderzoek van deze twee internationale dialogen zou dit moeten uitwijzen.

A.1.2.3 Wereldraad der Kerken

De dialoog tussen Pentecostalen en de Wereldraad der Kerken is laat op gang gekomen. Ten tijde van mijn dissertatie in 1988 was daar zoals daarin beschreven, nog nauwelijks sprake van. Volgens Huib van Beek, uitvoerend secretaris van de Wereldraad der Kerken (WCC) in de periode 1978-2004, ging het in die tijd zo voorspoedig met de WCC dat er van hun kant geen behoefte aan was[994].
De Pentecostalen hadden er zelfs een weerzin tegen enerzijds vanwege de nadruk van de WCC op politieke en sociale gerechtigheid, maar meer nog omdat velen van hen in de WCC een voorbereiding zagen van de toekomstige “wereldkerk” die geleid zal worden door de Antichrist. Dit veranderde enigszins toen als thema voor de assemblée van de WCC in 1991 in Canberra, Australia, gekozen werd voor "Kom heilige Geest, vernieuw de hele schepping”. David du Plessis (1905-1987) had eerder enkele assemblées van de WCC als Pentecostaal observator bijgewoond. Na zijn dood ontpopte de Amerikaanse Assemblies of God predikant en professor Mel Robeck zich steeds nadrukkelijker als zijn natuurlijke opvolger. Robeck bezocht de assemblée te Canberra en gaf met zijn netwerk van Pentecostale wetenschappers een officiële reactie. Hierna volgde diverse consultaties tussen enerzijds de WCC en anderzijds vertegenwoordigers van Pinksterkerken van diverse werelddelen: Zuid-Amerika – consultatie Lima, Peru van. 14 tot 19 November 1994; Afrika – consultatie Ogere, Nigeria. 9-14 januari 1996; Noord – en Zuid-Amerika – consultatie San Jose, Costa Rica. 4-8 juni 1996.[995]

A.1.2.3.1 Joint Consultative Group WCC en Pentecostalen

Konrad Raiser, de toenmalige secretaris-generaal van de WCC (1993-2002), drong erop aan de contacten met de Pinksterbeweging te intensiveren. Tijdens de volgende WCC-assemblee in Harare, Zimbabwe in 1998 werd besloten een gezamenlijke adviesgroep (Joint Consultative Group -voortaan

---

[992] World Communion of Reformed Churches, Reformed-Pentecostal dialogue distilling five years’ of discussion 2 november 2019 https://wcrc.eu/reformed-pentecostal-dialogue-distilling-five-years-of-discussion/

[993] Het 2e eindverslag – periode 2001-2011 bevat 174 stellingen en het derde eindverslag periode 2014-2020 heeft 85 stellingen.

[994] Hubert van Beek, *The Experience of the Global Christian Forum* , Paper presented at the EPCRA conference in Riga, Latvia, Nov. 2-5,2011, p. 1

[995] Meer informatie en documenten: WCC Consultatiens with Pentecostals: WCC Consultations with Pentecostals / http://www.pctii.org/wcc/

te duiden als JCG) van de WCC en de Pinksterbeweging op te richten. Het doel was om te zoeken naar betere manieren om elkaar te begrijpen, wederzijds van elkaar te leren en geloofservaringen uit te wisselen.[996]
Op basis van het besluit van de Assemblee benoemde het Centraal Comité van de WCC tijdens zijn vergadering in Genève in 1999 de leden van de JCG. Dr. Bruce Robbins werd namens de WCC benoemd tot covoorzitter, en dr. Cecil M. Robeck jr. werd namens de Pinkstergemeente benoemd tot covoorzitter. Er werd gekozen tot een gelijkwaardige delegatie aan beide kanten, in de regel tussen 5 en 8 personen per delegatie. De JCG werd namens de WCC-staf begeleid door Hubert van Beek, Kerk en Oecumenische Relaties (CER), tot aan zijn pensionering in 2004, en vervolgens door Jacques Matthey. In de periode van 2000 t/m 2005 kwam de JCG jaarlijks bijeen op verschillende locaties in meerdere werelddelen. Naast het presenteren van en discussiëren over lezingen, werd er ook veel tijd gespendeerd aan het verkennen van elkaars geloofsleven. Dit gebeurde door het gezamenlijk bezoeken van lokale kerkdiensten van elkaars tradities. Ook was er een ochtend- en avondwijding, was er ruimte voor persoonlijke getuigenissen en werd van alle deelnemers de presentatie van een Bijbelstudie verwacht, die in connectie stond met het gekozen thema. Op de 9e assemblee van de WCC in Porto Alegre, Brazilië presenteerde de JCG hun eindverslag. Hierin werden de volgende aanbevelingen gedaan:
Wij bevelen Pinkstergemeenten aan om
a. inter-Pinksterdialogen te bevorderen (met name een Noord/Zuid-dialoog);
b. de dialoog met WCC-lidkerken op lokaal en nationaal niveau aan te moedigen; en
c. de dialoog aan te moedigen tussen Pinkstergemeenten die lid zijn van de WCC en die geen lid zijn van de WCC.
Wij bevelen aan dat de WCC en haar lidkerken
a. consultaties plannen over de pinksterbeweging en aanverwante thema's en Pinkstergemeenten betrekken bij de deelname aan en planning van deze consultaties als onderdeel van hun programmatische activiteiten;
b. relaties op te bouwen met Pinkstergemeenten op lokaal en nationaal niveau; en
c. meer Pinkstergemeenten in staat stellen lid te worden van de commissies en adviesgroepen van de WCC om zo een grotere rol te spelen in haar programmatische activiteiten.[997]
De assemblée van Porto Alegre ontving het rapport en de aanbevelingen van de JCG, onderschreef de voortzetting van de JCG en erkende "de zichtbare bijdrage van de Pinkstergemeenten aan het dynamisch veranderende christelijke landschap, en het belang voor de oecumenische beweging van het deelnemen aan wederzijds leren en een voortdurende dialoog met de Pinkstergemeenten."[998]
In het eindverslag van de JCG werd benadrukt hoe hun gezamenlijk tijd van gebed en uitwisseling van de geestelijke reis die de afgevaardigden persoonlijk hadden doorgemaakt de wederzijdse perceptie drastisch had veranderd. Dit werd als volgt verwoord:

> *Onze tijd doorgebracht in gebed en Bijbelstudie, en onze getuigenissen van het werk dat God in ons leven heeft gedaan en nog steeds doet, hebben onthuld dat ieder van ons een diepe, persoonlijke toewijding aan God deelt en dat ieder van ons de wens heeft getoond om te handelen naar Gods wil. We hebben veel van de stereotypen die hebben bijgedragen aan onze verdeeldheid, misverstanden en misvattingen, kunnen aanpakken. Veel van de valse beelden over elkaar zijn hierdoor veranderd en veel van onze zorgen*

[996] In de verklaring van de WCC staat de formulering van de doelstelling iets wolliger: "The Joint Consultative Group between the WCC and Pentecostals was created following a decision of the WCC Assembly in Harare 1998, in order to search for better ways of understanding one another, to look for new opportunities for mutual learning and action, and to share experiences of Christian witness.". Joint Consultative Group between the WCC and Pentecostals | World Council of Churches

[997] Report of the Joint Consultative Group WCC-Pentecostals, 2000-2005 to the Ninth Assembly, WCC, Porto Alegre, Brazil in 2006, http://www.pctii.org/wcc/2006brazil.html - In dit rapport staat tevens een beknopt historisch overzicht over de onderlinge relatie en een samenvatting van de jaarlijkse consultaties van de JCG.

[998] Report of the Policy Reference Committee, "God in your grace … Official Report of the Ninth Assembly of the World Council of Churches", WCC, Geneva, 2007, p 281.

weggenomen.[999]

De tweede ronde van de JCG-discussies werd in 2007 opgestart onder leiding van twee co-moderatoren: dr. Cecil M. Robeck, namens de leden van de Pinkstergemeente, en ds. Jennifer S. Leath, namens de leden van de Wereldraad van Kerken. De groep, die bestond uit twee teams van gelijke grootte, bestond uit zowel bestaande als nieuwe leden.
Deze discussieronde duurde tot 2012. Het eindverslag van de JCG werd aangeboden aan de 10e assemblée van de WCC in Busan, Zuid-Korea. Als hoofdthema werd gekozen voor de Kerk. De focus lag daarbij vooral op de uitspraak van de geloofsbelijdenis van Nicea en Constantinopel: de Kerk is één, algemeen, heilig en apostolisch.[1000] Ook dit rapport ging nader in op de gebezigde methodiek:

> *De groep bestond uit een gelijk aantal WCC- en pinkstergelovigen, waaronder predikanten, professoren, kerkleiders en leken van over de hele wereld. Sommigen waren ervaren in oecumenische uitwisselingen, terwijl anderen nieuw waren in de oecumenische dialoog. Het was een dialoog tussen christenen die hun tradities en de ervaring van hun kerken konden vertegenwoordigen. Het was niet alleen een dialoog tussen WCC-lidkerken en pinkstergelovigen, maar ook een ervaring van discussie binnen de WCC en binnen de pinkstergelovigen. Vanwege de diversiteit aan de basis moest de JCG manieren vinden om in dialoog te gaan die de gaven van ieder mens aan tafel brachten. De groep ontwikkelde al snel een interdisciplinaire aanpak die persoonlijke getuigenissen, gebed, Bijbelstudie, theologische dialoog en betrokkenheid met lokale kerken omvatte, die allemaal samenwerkten om het thema van de discussie te verkennen.*[1001]

De derde gespreksronde van de JCG vond plaats van 2016-2022. Alleen in de jaren 2016 t/m 2019 kon men fysiek bij elkaar komen. Van 2020 tot 2022 niet vanwege de reisbeperkingen door de Covid-epidemie. Het thema dat zij in deze periode behandelden was “Discipelschap”. Hun verslag is uitgebracht aan de 11e assemblee van de Wereldraad der kerken in Karlsruhe, Duitsland, in 2022.[1002]
De Pinksterdelegatie valt nu onder de paraplu van de “Pentecostal World Fellowship”, de organisatie die de Wereld Pinksterconferenties organiseert.
De JCG komt anno 2025 nog altijd jaarlijks bijeen: in 2024 in Bossey, Zwitserland en in 2025 in Helsinki, Finland voorafgaand aan de Wereld Pinkster Conferenties aldaar. Deze dialogen hebben ervoor gezorgd dat op hoog kerkelijk de niveau wederzijdse misconcepties zijn weggenomen. Sinds 2010 spreken wederzijdse vertegenwoordigers de assemblée c.q. de wereldconferentie toe. In 2025 tijdens de 27e Pinkster Wereld Conferentie in Helsinki was dat Rev. Jerry Pillay de huidige secretaris- generaal van de WCC. Inmiddels zijn acht Pinksterkerkgenootschappen lid van de WCC.[1003]

---

[999] Report of the Joint Consultative Group WCC-Pentecostals, 2000-2005 to the Ninth Assembly, 2006.

[1000] World Council of Churches - Executive Committee, Document No. 14 , Report of the Joint Consultative Group Between Pentecostals and the World Council Of Churches, p. 5-7.
https://oikoumene.org/sites/default/files/Document/14_Report_JCG_btw_Pentecostals_and_WCC.pdf

[1001] Ibid, p. 4.

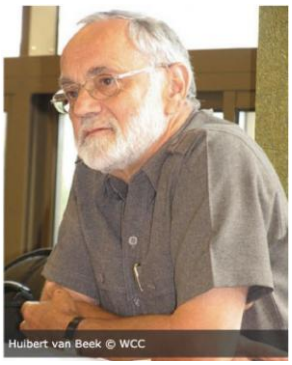
[1002] Resource Book, World Council of Churches 11th Assembly, Karlsruhe, Germany, 2022, Geneva: WCC Publications, 2022, p. 97-106. Ook in: Cecil M. Robeck, Jr., Sotirios Boukis, Ani Ghazaryan Drissi,editors, *Towards a Global Vision of the Church Explorations on Global Christianity and Ecclesiology*, Faith and Order Paper 239 - Volume II, Geneva: WCC Publications, 2023, p. 385-396.
Towards a Global Vision of the Church, Volume II_Web.pdf
De rapporten van de eerste gespreksronde – periode 2000-2005 (p. 341-363) en de tweede gespreksonde periode 2007-201 (p. 365-383) van de JCG zijn tevens in dit boek opgenomen.

[1003] Volgens opgave van de WCC zijn dit achtereenvolgens:

1. Association The Church of God - WCC Lid sinds : 1980
2. Christian Biblical Church - WCC Lid sinds : 1997
3. Evangelical Pentecostal Mission of Angola - WCC Lid sinds : 1985
4. Free Pentecostal Missions Church of Chile - WCC Lid sinds : 1991
5. International Evangelical Church - WCC Lid sinds : 1972

A1.2.3.2 Global Christian Forum

Naast de Joint Consultative Group startte de Wereldraad der Kerken in ongeveer dezelfde periode een tweede initiatief om de contacten met de Pinksterbeweging te intensiveren. Dit kwam vooral vanwege het besef dat de Evangelische- en Pinkstergelovigen inmiddels een kwart van het christendom uitmaakten en de WCC toch vooral opgericht was om de eenheid tussen de christenen te bevorderen. Er moest iets gedaan worden om de bestaande kloof te overbruggen. Van meet af aan was het de WCC duidelijk dat er gewerkt moest worden aan vertrouwen en het opbouwen van onderlinge relaties. Om dit te bewerkstelligen werd gekozen voor een oecumenische uitwisseling met Pentecostalen en Evangelische christenen enerzijds en de lidkerken van de WCC anderzijds, die laagdrempeliger en massaler is dan de JCG. Gekozen werd voor de naam Global Christian Forum (GCF).



De Nederlander Hubert van Beek, uitvoerend secretaris van de Wereldraad van Kerken in de periode 1978-2004 kan als de pionier van dit project worden geduid. Hij was de eerste secretaris van het Global Christian Forum (2004-2011) en daarna adviseur van het Global Christian Forum (2012-2016).[1004] Voor zijn oecumenische activiteiten werd hij in 2006 koninklijk onderscheiden in de Orde van Oranje-Nassau. In zijn eigen herinnering is het eerste zaadje voor het GCF gelegd tijdens de 7e wereld assemblee van de WCC in 1991 in 1991 in Canberra, Australië.[1005]
Volgens van Beek was er van meet af aan geen eindbestemming of richtpunt waar men naar toe wilde werken, maar er was wel een doel. Het doel "*Om een open ruimte te creëren waar vertegenwoordigers van een breed scala aan christelijke kerken en interkerkelijke organisaties, die de drie-enige God en Jezus Christus belijden als volmaakt in Zijn goddelijkheid en menselijkheid, samen kunnen komen om wederzijds respect te bevorderen en om gemeenschappelijke uitdagingen samen te onderzoeken en aan te pakken.*"

Volgens Van Beek is die ruimte nodig zodat voorstanders van de oecumenische beweging en die van de evangelische en pinkster-/charismatische beweging elkaar in wederzijds vertrouwen kunnen ontmoeten."[1006]
Vanaf de eerste ontmoeting in 2002 bleek het luisteren naar elkaars geloofsreis, in evangelische kringen wordt dit geduid als persoonlijk getuigenis, een probaat middel om die beoogde ruimte te creëren. Er wordt maar gestreefd om de deelnemers van beide delegaties zo gelijkwaardig en divers mogelijk te houden. Het aantal deelnemers loopt vaak in de honderden. Naast ontmoetingen op nationaal niveau heeft het Global Christian Forum vier wereldwijde bijeenkomsten gehad, waaraan deelnemers van alle continenten, alle grote kerkfamilies en een breed scala aan stromingen binnen het christendom, bijeenkwamen.[1007] Deze wereldwijde bijeenkomsten waren achtereenvolgens:

---

6. Pentecostal Church of Chile - WCC Lid sinds : 1961
7. Pentecostal Mission Church - WCC Lid sinds : 1961
8. The Apostolic Faith Mission of South Africa - WCC Lid sinds : 2022

[1004] Hubert van Beek ed., *Revisioning Christian Unity: The Global Christian Forum*, Fortress Press, 2009 .
Hubert van Beek. *The Core Vocation of the Global Christian Forum - Some Reflections*, Global Christian Forum, September 2020, https://globalchristianforum.org/core-vocation-of-the-forum

[1005] Hubert van Beek. The Church and the Sprit: The Experience of the Global Christian Forum, Paper presented at the EPCRA (European Pentecostal Charismatic Research Association) conference in Riga, Latvia, 2-5 november 2011, p. 3-4. Bron: 2011 Riga – EPCRA, http://www.epcra.ch/id-2011-riga.html
zie ook: Huibert van Beek, Pentecostals-Ecumenicals Dialogue, in André Droogers, Cornelis van der Laan, Wout van Laar eds., *Fruitful in this Land – Pluralism, Dialogue and Healing in Migrant Pentecostalism*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2006, p. 81-92.

[1006] Ibid, p. 7-8.

[1007] Zie bijvoorbeeld het overzicht van de deelnemers aan de conferentie in Limuru, Nairobi, Kenia in 2007: Meet 1st and 2nd Global Gathering Participants | GCF - https://globalchristianforum.org/participants/

1e Global Christian Forum te Limuru, Nairobi, Kenia in 6 t/m 11 november 2007
Hierbij was een grote verscheidenheid aan christelijke leiders, mannen en vrouwen afkomstig uit 72 landen en vijf continenten, uit een breed scala aan kerken, belijdenissen en organisaties.

2e Global Christian Forum te Manado, Indonesië, van 4 tot en met 7 oktober 2011
Het thema van deze ontmoeting was 'Samenleven in Jezus Christus: Gesterkt door de Heilige Geest'. Er waren de 287 deelnemers uit 65 landen. Twee studentenorganisaties: de World Student Christian Federation en de International Fellowship of Evangelical Students. waren hierbij ook met 18 deelnemers vertegenwoordigd.[1008]

3e Global Christian Forum te Bogotá, Colombia, 23-28 april 2018
Thema: 'Laat de wederzijdse liefde blijven bestaan' (Hebreeën 13:1).
Ook nu waren meer dan 250 deelnemers bijeen die de breedte en diepte van het wereldwijde christendom weerspiegelden, met een 50:50-verhouding tussen 'oudere' kerken (katholiek, orthodox en oosters-orthodox, protestants, anglicaans) en 'jongere' kerken (evangelische, pinkstergemeente, onafhankelijke kerken). Dit was de eerste wereldwijde GCF-bijeenkomst op het Zuid-Amerikaanse continent en de eerste in een Spaanstalig land.
Dr. Billy Wilson, lid van het uitvoerend comité van de Pentecostal World Federation , zei in zijn toespraak tijdens deze bijeenkomst: "Het Global Christian Forum neemt de vijandigheid tussen onze bewegingen weg en toont ons hoe we samen de toekomst van het christendom tegemoet kunnen treden". David Wells, vicevoorzitter van de Pentecostal World Federation (PWF), lid van de GCF en voorzitter van de Pentecostal Assemblies of Canada, was ook aanwezig bij de bijeenkomst.
Hij benadrukte de diepe waardering en dankbaarheid van de PWF voor Larry Miller, [1009]de vertrekkende secretaris van de GCF en opvolger van Hubert van Beek en prees zijn onvermoeibare inzet voor de integratie van pinkstergemeenten in het forum.[1010]

4e Global Christian Forum te Accra, Ghana, 16-19 april 2024
Thema: "Opdat de wereld mag weten" (Johannes 17:23).
240 deelnemers uit 60 landen
In haar openingstoespraak benadrukte Lydia Neshangwe[1011] de waarde van het Global Christian Forum als volgt:

> *Het GCF brengt de meest onwaarschijnlijke groepen gelovigen samen: evangelische en gereformeerde christenen, orthodoxen en pinkstergelovigen, rooms-katholieken en megakerken, uit het mondiale noorden en het mondiale zuiden, uit vervolgde gemeenschappen en grote kathedralen. Het is de Heilige Geest die ons samenroept; het is de Heilige Geest die ons elkaars gave schenkt, zodat we de genade van God door elkaar kunnen kennen en ervaren. Uiteindelijk brengt God ons samen voor een gemeenschappelijk doel: zodat de wereld Jezus Christus leert kennen door ons getuigenis en onze verbondenheid."*[1012]

Het GCF is een interessante aanvulling op de JCG. De bredere vertegenwoordiging uit vele kerken en groepen is representatief voor de veelkleurige wereldwijde Kerk in de 21e eeuw. Door het substantieel integreren van de evangelische en pentecostale christenen, die grosso modo dezelfde bedenkingen hebben tegen de WCC, is ook dit belangrijk en dynamisch deel van de huidige Kerk

[1008] Global Christian Forum in Manado - https://globalchristianforum.org/manado-2011/
[1009] De Zuid-Afrikaan Larry ds. Miller werd in 2023 benoemd tot secretaris-generaal van de WCC.
[1010] Dr. Billy Wilson at Bogota Global Gathering 2018 | GCF https://globalchristianforum.org/pentecostal-leader-billy-wilson-says-global-christian-forum-is-platform-for-learning-from-one-another/
[1011] Ds. Lydia Chituku Neshangwe is een presbyteriaanse predikant in Montare, Zimbabwe. Zij is de eerste vrouw die in 2023 gekozen werd tot president van de All Africa Conference of Churches .
[1012] GCF Newsletter september 2024, https://d2dgo7ivtbkyn1.cloudfront.net/images/globalchristianforum/GCF%20Newsletter%20September%202024.pdf

van Jezus Christus betrokken. Nog altijd staat het luisteren naar elkaars geloofsreis, soms plenair en soms in kleine groepen, centraal. Dat heeft veel wederzijdse vooroordelen weggenomen. Daarnaast is er ook veel ruimte voor gebed, ontmoeting en bezinning op Gods woord, hetwelk door de Pinkstergelovigen als essentieel wordt beschouwd in de geloofsbeleving. In de wereldbijeenkomsten bestaat het deelnemersveld vooral uit kerkelijke leiders. Het zou een goede zaak zijn om in de toekomst ook “leken” uit te nodigen. In Nederland is een actief Nederlands Christelijk Forum ontstaan. Daarover in het volgende hoofdstuk meer.

Aan het slot van dit hoofdstuk noem ik nog enkele belangwekkende internationale dialogen, die weliswaar veelbelovend zijn, maar nog zo kort bezig zijn dat het prematuur is om daar al conclusies aan te verbinden.

A1.2.4 Lutheran World Fellowhip

In 2004 werd een studiegroep tussen leden van de Lutherse Wereldfederatie en pinkstergelovigen opgericht aan het Instituut voor Oecumenisch Onderzoek in Straatsburg. Er vonden jaarlijkse bijeenkomsten plaats die duurden tot 2010, toen de groep bijeenkwam in Tampere, Finland, en een rapport publiceerde.[1013] De officiële dialoog tussen de Lutherse Wereldfederatie (LWF) en de Pentecostal World Fellowship (PWF) begon in 2016. De eerste ronde eindigde met de publicatie van "De Geest van de Heer is op mij" in 2023.[1014] Het eindrapport is evenals de verslagen tussen de Pentecostalen en Reformatorische kerken puntsgewijs in genummerde paragrafen samengevat. Paragraaf 94 en 96 geven inzicht in de gevolgde methodiek en gezamenlijke activiteiten:
(paragraaf 94) Gedurende het hele proces zijn we samengebracht door aanbidding, die we op verschillende manieren hebben ervaren, maar die allemaal neerkwamen op het geven van eer aan God, het vieren van de verlossing die in Christus gevonden is, het smeken van de Heilige Geest om bij ons te zijn, ons te leiden, ons te leiden en ons kracht te geven terwijl we de wereld ingaan in dienstbaarheid en missie. Aanbidding is de afgelopen jaren transformatief geweest voor ons gezamenlijke werk en voor de opbouw van onze dialooggemeenschap.
(paragraaf 96) Voortbouwend op wat we in Bijbelstudie en theologische lezingen hebben besproken, behelsde onze methodologie betrokkenheid bij de contexten waarin we elkaar ontmoetten en die de casestudies hebben opgeleverd. Door het bezoeken van bedieningen onder de armen in Chili en het bijwonen van bevrijdingsdiensten in Madagaskar, kwamen we erachter hoezeer onze spiritualiteit en missie in veel opzichten overeenkomen. Dit inzicht verplicht ons om samen te werken, zodat de wereld God kan leren kennen (Joh. 17:23).[1015] In zijn reflectie op deze dialoog merkte Jean Daniel Plüss, die de pinksterdelegatie leidde, op dat er nauwelijks dogmatische verschillen waren, wel was er sprake van een andere aanbiddingsstijl en uitdrukkingswijze.[1016] Zowel de LWF als de PWF steunden een voortzetting van deze dialoog. De tweede ronde startte in 2025 in São Leopoldo, Brazilië.

A.1.2.5 Orthodoxe Kerken

[1013] *Lutherans and Pentecostals in Dialogue,* Strasbourg: Institute for Ecumenical Research, Pasadena, CA: The David Du Plessis Center for Christian Spirituality, Zurich: The European Pentecostal Charismatic Research Association, 2010.

[1014] International Lutheran-Pentecostal 2016–2022 Dialogue Statement:, *The Spirit of the Lord is Upon Me*, 2023, Geneve: The Lutheran World Federation, 2023. – online beschikbaar op de volgende twee url’s:
https://lutheranworld.org/resources/publication- spirit-lord-upon-me/
http://www.epcra.ch/papers.html

[1015] Ibid, p. 43.

[1016] Jean-Daniel Plüss,. Lessons Learned During 30 Years of Ecumenical Dialogue, Final Draft 10th May 2025, lezing gegeven op het Europe-Asia Pentecostal Summit 2025, 13-18 mei 2025, te Suntec Singapore – een initiatief van Global Pentecostal Voices : Microsoft Word - Paper 3 - Jean-Daniel Pluss (Final Draft 2025.5.7), p. 8.
https://www.gpvoices.org/wp-content/uploads/2025/05/Paper-3-Jean-Daniel-Pluss-2025-05-10.pdf

Deze dialoog is begonnen met informele gesprekken tussen vertegenwoordigers van het Oecumenisch Patriarchaat van Constantinopel en klassieke pinkstergelovigen van de Pentecostal World Fellowship, die van 2010 tot 2012 plaatsvonden.
Met de zegen van Oecumenisch Patriarch Bartholomeus en de steun van de Pentecostal World Fellowship werd in 2017 een academische dialoog tussen orthodoxe en klassieke pinkstergelovigen hervat. De dialoog is gericht op het vergroten van het begrip en de waardering van elke kerkelijke traditie, met name door te zoeken naar punten van overeenstemming of kruispunten tussen de twee tradities, met inachtneming van de verschillen tussen beide. Deelnemers nemen deel aan deze informele dialoog als broeders en zusters in Christus en als academische collega's vanuit het perspectief van hun kerkelijke verbondenheid en toewijding, in plaats van als formele vertegenwoordigers van hun kerken of kerkelijke gemeenschappen. De dialoogbijeenkomsten vonden gelijktijdig in conjunctie met de jaarlijkse bijeenkomsten van de American Academy of Religion (AAR), plaats met uitzondering van de vierde en vijfde bijeenkomst, die online plaatsvonden vanwege de Covid-19-pandemie.
Tot nu toe hebben er acht dialoog ontmoetingen plaatsgevonden. Tijdens deze ontmoetingen heeft elke delegatie ongeveer zes wetenschapper uit hun midden geselecteerd. Twee lezingen, één door een vertegenwoordiger van elke traditie in de dialoog, worden gepresenteerd en besproken tijdens bijeenkomsten. Vanaf de tweede ontmoeting zijn korte verslagen en de beide lezingen gepubliceerd in het tijdschrift *Journal of Pentecostal Theology.* Hier volgt een overzicht van de plaatsen, datums, thema's en lezingen van de eerste zes ontmoetingen. Van de 7e en 8e ontmoeting lijkt nog niets gepubliceerd, daarom worden van deze ontmoetingen alleen de planningsgegevens genoemd. Bij de genoemde lezingen is de 1e lezing altijd van de kant van de Orthodoxe delegatie en de 2e lezing altijd van de kant van de Pinksterdelegatie.
1e Ontmoeting - op 17 november 2017 op de Holy Cross Greek Orthodox School of Theology in Brookline, MA, Verenigde Staten – Een oriënterende ontmoeting waarin de werkwijze voor de komende ontmoetingen werd doorgesproken.
2e Ontmoeting - 16 november 2018 aan de Iliff School of Theology in Denver, CO, Verenigde Staten.
Thema "Evaringen van de Geest"
1e lezing: Dr. Paul Ladouceur "De Ervaring van God als Licht in de Orthodoxe Traditie"
2e lezing: van Dr. Lisa P. Stephenson "Pentecostalisme en Ervaring: Geschiedenis, Theologie en Praktijk".[1017]
3e ontmoeting - op 22 november 2019 op de Universiteit van San Diego, Californië, Verenigde Staten.
Thema: "Geestelijke ervaring c.q. Meditatie in het christelijk leven"
1e lezing: dr. Philip LeMasters, Meditatie in het christelijk leven": Meditatie in het christelijk leven: een orthodox perspectief.
2e lezing: dr. Chris E.W. Green, "Meditatie in pinksterspiritualiteit en -theologie".[1018]
4e ontmoeting - op 8 januari 2021 via online videoconferentie.
Thema "Charisma en gezag in de kerk".
1e lezing: John A. Jillions, Bisschoppen en Pinksteren: Autoriteit en charisma in de Orthodoxe Kerk.
2e lezing: Terry L. Cross, 'De Geest als gids nemen': Een pneumatische ecclesiologie,"[1019]
5e ontmoeting - op 7 januari 2022, eveneens via online videoconferentie.
Thema Het onderscheiden van heiligheid en heilige personen".

[1017] Een kort verslag van de bijeenkomst en de besproken lezingen werden gepubliceerd in het tijdschrift *Journal of Pentecostal Theology*, 28/2, 2019, p. 163-201.

[1018] De eerste lezing is gepubliceerd in het tijdschrift *Journal of Pentecostal Theology*, nr. 30, 2021-1, p. 3-19: Philip LeMasters, Mediation in the Christian Life in: Journal of Pentecostal Theology Volume 30 Issue 1 (2021) – De tweede lezing: Chris E.W. Green, 'If I Could Just Touch the Hem of His Garment' Mediation in Pentecostal Spirituality and Theology in hetzelfde tijdschrift p. 20-29 - Journal of Pentecostal Theology Volume 30 Issue 1 (2021) / https://brill.com/view/journals/pent/30/1/pent.30.issue-1.xml

[1019] Gepubliceerd in *Journal of Pentecostal Theology* 31/2, augustus 2022:
Orthodox–Pentecostal Academic Dialogue, p. 169–170.
John A. Jillions, Bishops and Pentecost: Authority and Charisms in the Orthodox Church, p. 171–183.
Terry L. Cross, 'Taking the Spirit as our Guide': A Pneumatic Ecclesiology, p. 184–197.

1e lezing Nicolas Kazarian, “Het onderscheiden van heiligheid en heilige personen.
2e lezing Dale M. Coulter, Heiligheid in de pinkstergedachte: Worden zoals God.[1020]
6e ontmoeting – op 18 november 2022 in Denver (CO), Verenigde Staten.
Thema "Gebed, liturgie en sacramentalisme",
1e lezing dr. Rico G. Monge, “Gebed, liturgie en sacramentalisme: De leer van de theosis als sleutel tot het overbruggen van obstakels voor orthodox-pinksterdialoog en eenheid.”
2e lezing dr. Veli-Matti Kärkkäinen. Gebed, liturgie en sacramentalisme: Pinksterduidingen en reflecties[1021]
7e ontmoeting - op 17 november 2023 in San Antonio, Texas, Verenigde Staten.
Thema: “Concretisering van het christelijk leven.” (Embodiment in the Christian Life)
lezingen van Dr. Gayle E. Woloschak en Dr. Daniela C. Augustine.[1022]
8e ontmoeting - van 21 tot 22 november 2024 in San Diego, Californië, Verenigde Staten.
Thema: Reflectie over de eerste zes ontmoetingen. Aan de hand van alle besproken onderwerpen is gezocht naar overeenkomsten en verschillen tussen de twee tradities.
Deze dialoog lijkt zich vooral tot een academische exercitie te beperken. Er is vooral sprake van intellectuele kruisbestuiving. Of dit zal leidden tot meer onderlinge eenheid tussen deze twee kerkelijke tradities is vooralsnog een open vraag.

A.1.2.6 Anglicaanse Kerken

De meest recente internationale dialoog is die tussen de Anglicaanse Kerk en de Pinkstergemeenten. In 2016 besloot de Anglican Consultative Council (ACC - Resolutie 16:22, 2016) dat de Anglicaanse Gemeenschap formele gesprekken zou moeten voeren met kerken in de pinkstertraditie omdat zij constateerde dat de Pinkstergemeenten talrijk en divers zijn en inmiddels een aanzienlijk aantal christenen omvatten. Omdat de Pinkstergemeenten grotendeels autonoom zijn, benaderde de ACC de Pentecostal World Fellowship (PWF), die een aanzienlijk aantal Pinkstergemeenten vertegenwoordigt.[1023] De eerste bijeenkomst van de ze zogenaamde Internationale Pentecostal-Anglicaanse Commissie (IPAC) werd in 2022 door de PWF in de VS georganiseerd en vond daarna jaarlijks plaats. De bedoeling is om in 2026 een eindverslag van deze dialoog te presenteren. Bij de ontmoetingen bestaat iedere delegatie uit zes tot acht personen. Beurtelings treden de deelnemende tradities op als gastheer. Hier volgt een overzicht van de eerste drie meerdaagse ontmoetingen.
1e bijeenkomst - van 15 tot en met 20 juni 2022 in de Bethel Church in Rapid City, South Dakota, VS. Tijdens deze bijeenkomst verkenden de commissieleden de rijke complexiteit van hun verschillende theologische, historische, liturgische en missiologische tradities en in het bijzonder de modellen van eenheid die elke traditie nastreefde. De commissie hoorde ook verhalen en voorbeelden van de relatie tussen anglicanen en pinkstergelovigen in verschillende delen van de wereld en merkte de grote verscheidenheid op.[1024]

[1020] Gepubliceerd in *Journal of Pentecostal Theology* 33/2, september 2024:
Orthodox–Pentecostal Academic Dialogue - Report of the Fifth Meeting, p, 163–164
Nicolas Kazarian, Discernment of Holiness and Holy Persons, p. 165–177.
Dale M. Coulter, Holiness in Pentecostal Discourse: Becoming Like God, p. 178-200

[1021] Gepubliceerd in *Journal of Pentecostal Theology* 34/1, maart 2025.
Orthodox–Pentecostal Academic Dialogue (report of sixth meetng), p. 1–2.
Rico G. Monge, Prayer, Liturgy, and Sacramentality : The Doctrine of Theosis as Key to Bridging Obstacles to Orthodox–Pentecostal Dialogue and Unity, p. 3–23.
Veli-Matti Kärkkäinen, Prayer, Liturgy, and Sacramentality: Pentecostal Intimations and Reflections, p. 24–43.

[1022] Orthodox-Pentecostal Academic Dialogue, Report of the Seventh Meeting, San Antonio TX, November 17, 2023
https://www.academia.edu/114962338/Report_of_the_Seventh_Meeting_of_the_Orthodox_Pentecostal_Academic_Dialogue - In dit rapport is ook de achtste ontmoeting aangekondigd.

[1023] International Anglican-Pentecostal Commission (IPAC), https://www.anglicancommunion.org/ecumenism/ecumenical-dialogues/pentecostal.aspx

[1024] Anglican Communion Office , International Pentecostal–Anglican Commission, Inaugural Meeting - 15-20 June 2022, Communique_International-Pentecostal-Anglican-Commission-Inaugural-Meeting_220615-20_en.pdf /

2e bijeenkomst van 10 tot en met 16 juni 2023in Canterbury, Verenigd Koninkrijk,
Thema 'Een transformerende heiligheid'. Meer specifiek werd er gesproken over de thema's heiliging, sacramentalisme en vernieuwing in beide tradities. De onderwerpen werden aan de hand van wederzijdse lezingen plenair besproken.[1025]
3e bijeenkomst - , van 8 tot en met 14 juni 2024 in Shikwaru Lodge, nabij Mokopane, Zuid-Afrika
Thema: voortzetting van heiliging, sacramentalisme en vernieuwing. De nadruk lag met name op theologische vorming, pastorale vorming, discipelschap en heiligheid. De Commissie hield iedere dag ochtend- en avondgebed, afwisselend geleid door leden van elk team. Op zondagochtend bezochten ze de Celebration Church in Mokopane. De bijeenkomst werd afgesloten met een bezoek aan het Apartheidsmuseum in Johannesburg.[1026]
4e bijeenkomst in juni 2025, georganiseerd door de Anglicaanse Gemeenschap. Hier is nog geen verslag van geschreven.
Deze dialoog is nog zo recent, dat er nu nog geen conclusies aan zijn te verbinden. De resultaten in het eindrapport zijn extra interessant omdat de Pinksterbeweging historisch uit de heiligingsbeweging van het Methodisme voort is gekomen. Het Methodisme is weer een zijtak van de Anglicaanse kerk.
In 2023 verscheen een lijvig werk onder redactie van David Hilborn en Simo Frestadius getiteld: *Anglicans and Pentecostals in Dialogue*, Eugene, OR, VS, Pickwick Publications, 2023, 329 pagina's. Aan dit boek werkten wetenschappelijk geschoolde Anglicanen en Pinkstergelovigen mee, de meeste van hen kwamen uit Groot-Brittannië.[1027]
Het is indrukwekkend en in zekere zin overweldigend hoe de dialoog tussen de Pinksterbeweging en de historische kerken na de voltooiing van mijn dissertatie in 1988 zich heeft ontwikkeld. De groei van de Pinkstergemeenten heeft vele kerkgenootschappen nieuwsgierig gemaakt. Dat werd versterkt door het feit dat er in hun eigen kerkgenootschap vaak sprake was van afname. Dat verklaart waarschijnlijk dat in nagenoeg alle gevallen het initiatief van de dialoog uitging van de historische kerken. Het feit dat de wereldwijde Pinksterbeweging zich in deze periode wetenschappelijk heeft geëmancipeerd, heeft er ook aan bijgedragen dat de Pentecostalen gelijkwaardige gesprekspartners werden in deze dialogen.[1028] Hierdoor is het mogelijk gebleken dat de dialogen zelfs na een groot aantal jaren worden voortgezet, de dialoog met de Rooms-Katholieke Kerk duurt inmiddels al 53 jaar! Het gesprek en de uitwisseling blijft voor beide partijen klaarblijkelijk boeiend.

---

https://www.anglicancommunion.org/media/482164/Communique_International-Pentecostal-Anglican-Commission-Inaugural-Meeting_220615-20_en.pdf
Op deze persberichten staan naast de samenvatting van de besprekingen ook vermeld wie aan de ontmoeting deelnamen samen met een groepsfoto.

[1025] Anglican Communion Office , International Pentecostal–Anglican Commission - 10-16 June 2023 - Communique,
IPAC-Communique_230202_en.pdf / https://www.anglicancommunion.org/media/501296/IPAC-Communique_230202_en.pdf

[1026] Anglican Communion Office , Communiqué International Pentecostal–Anglican Commission (IPAC) Third Annual Meeting in South Africa, 8 - 13 June 2024, 240202_IPAC_Communique_en.pdf / https://www.anglicancommunion.org/media/517983/240202_IPAC_Communique_en.pdf

[1027] David Hilborn en Simo Frestadius ed., *Anglicans and Pentecostals in Dialogue*, Eugene, OR, VS, Pickwick Publications, 2023, 329 pagina's.

[1028] De ontwikkeling van de Society for Pentecostal Studies (SPS) in Noord Amerika is hier een goed voorbeeld van. Sinds haar oprichting in 1970 is de belangstelling gegroeid. In de jaarlijkse ontmoetingen hebben de lezingen een hoge wetenschappelijke kwaliteit. Een ander voorbeeld is het feit dat inmiddels bijna alle opleidingcentra van de Assemblies of God in de Verenigde Staten de erkende status van universiteit hebben.

ADDENDUM HOOFDSTUK 2 - NEDERLAND BLIJFT ROLMODEL

In mijn dissertatie heb ik getracht de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging te duiden waarbij ik de ontwikkelingen in Nederland als rolmodel heb gebruikt. Wat is er sinds 1988 tot aan 2025 op dat vlak gebeurd? Zoals zal blijken uit dit hoofdstuk: verbazend veel. Het blijkt dat Nederland nog altijd haar rol als rolmodel met glans in stand houdt. In de periode 1988-2025 zijn er achtereenvolgens officiële dialogen geweest met de Gereformeerde Kerken (Synodaal), de Rooms Katholieke Kerk, de Nederlandse Zendingsraad (NZR) en de Protestantse Kerk Nederland. Tijdens de viering van het 100-jarig bestaan van de Pinksterbeweging in Nederland in 2007 vroeg Bas Plaisier, de toenmalige scriba van de Protestantse Kerk Nederland officieel vergeving voor de neerbuigende en negatieve houding van zijn kerkgenootschap naar de Pinkstergemeenten. Uiteindelijk leidde dit tot een gezamenlijk initiatief onder de banier “Wij kiezen voor eenheid”, waarin de Pinkstergemeenten volop participeerden. Dit initiatief is geculmineerd in het ontstaan van het Nederlands Christelijk Forum, welke anno 2025 nog altijd jaarlijkse conferenties belegd. In 2017 is het grootste Nederlandse Pinkster kerkgenootschap de “Verenigde Pinkster- en Evangelie gemeenten” afgekort VPE geassocieerd lid geworden van de Raad van Kerken. Daarmee is een nieuwe mijlpaal in de oecumenische betrokkenheid van de Nederlandse pinkstergemeenten gemarkeerd.
De wellicht belangrijkste oecumenische bijdrage die de Pinksterbeweging in Nederland levert zijn de jaarlijkse Pinksterconferenties onder de naam “Opwekking”. Dit zijn veruit de meest massaal bezochte christelijke bijeenkomsten in Nederland. Deze vierdaags conferenties worden al vele jaren door ruim 60.000 bezoekers bezocht. De liederen die daar worden gezongen, verzameld in de bundel Opwekkingsliederen worden inmiddels in nagenoeg alle kerkgenootschappen gebruikt. Het is daarmee een voorbeeld van hoe de spiritualiteit van de Pinksterbeweging op een natuurlijke wijze kan worden geïntegreerd in het grondvlak. Soortgelijk maar minder massaal zijn de New Wine meerdaagse conferenties die een hoger kerkelijk karakter hebben, maar wel dezelfde geestelijke vernieuwing najaagt. Beide conferenties tonen aan hoe de oecumene tussen kerk en Pinksteren op het grondvlak beleefd kan worden. Met name dat laatste lijkt uitermate wenselijk in de huidige fase en hierin kan Nederland wellicht een voorbeeld zijn voor andere landen.
Deze boeiende ontwikkelingen worden in dit hoofdstuk chronologisch nader uitgewerkt.

A2.1 Gereformeerde Kerken in Nederland (Synodaal)

In 1976 benoemde de synode van de Gereformeerde kerken in Nederland een deputaten voor het contact met de Charismatische Werkgemeenschap in Nederland (CWN).[1029] In 1984 publiceerde deze deputaten een warme aanbeveling van de CWN, waarin gemeenteleden worden aangemoedigd zich open te stellen voor de werkingen van Gods Geest.[1030] De toon was volledig anders dan het defensieve voorlichtend geschrift *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente*, welke de Gereformeerde Kerken in 1968 publiceerde.[1031] In 1992 stelde de werkgroep “Gesprek met de Kerken”[1032] van de Broederschap van Pinkstergemeenten, deze deputaten voor om een dialoog te

[1029] *Acta van de Generale Synode van Maastricht 1975-1976 van de Gereformeerde Kerken in Nederland* Kampen: J.H. Kok, 7 oktober 1976, acta art. 332, p. 216
[1030] *Vurig van Geest - Een handreiking voor gesprekken over en met de charismatische beweging*, series Toerusting, Driebergen: Centrale voor vormingswerk, 1984.
[1031] *Het werk van de Heilige Geest in de Gemeente: Voorlichtend geschrift over de pinkstergroepen uitgegeven in opdracht van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken*, Kampen: J.H. Kok, 1968,75 pagina's.
[1032] Deze werkgroep werd op initiatief van de legerpredikant Paul Pouwelse opgericht. Zelf nam ik ook deel in deze werkgroep ergo met deze de dialoog met de Gereformeerde Kerken in Nederland.

openen teneinde het beeld van het eenzijdige rapport van 1968 te corrigeren. De deputaten namen de uitdaging aan. [1033] In deze dialoog waren ook vertegenwoordigers van de deputaten Oecumene en van de Charismatische Werkgemeenschap Nederland (CWN).[1034] In totaal vonden er in de periode van 1993 tot 1995 zeven gesprekken plaats. In het eindverslag werden deze als zeer open en vruchtbaar beschouwd.[1035] Veel aandacht werd besteed aan de wederzijdse beeldvorming. Daarna kwamen onderwerpen als grensverkeer, profetie, ethiek en pastoraat aan de orde. In de conclusie en aanbevelingen van het eindverslag werd vastgesteld, dat er sprake was geweest van een echte dialoog waar er van beide kanten de bereidheid was om kritisch naar elkaar te kijken.[1036] Het voorstel om ook in de toekomst enkele gezamenlijke vergaderingen per jaar te houden, kreeg in de praktijk geen vervolg. Ondanks de open sfeer was er nog niet volledig sprake van een gelijkwaardige dialoog. Alle bijeenkomsten werden geleid door de voorzitter van de Gereformeerde deputaten, die ook de agenda bepaalde. Aan het voorstel van de Pinksterdelegatie om elkaar ook "spiritueel te besnuffelen" werd geen gehoor gegeven. Daarmee werd een essentieel onderdeel genegeerd, want met Pinkstermensen moet je niet alleen praten, maar ook bidden, zingen en dansen. Dan wordt het pas echt boeiend.

A2.2 Nederlandse Zendingsraad

In hetzelfde decennium ontstond een veelbelovende dialoog met de Nederlandse Zendingsraad (NZR). In deze ontmoetingen was er wel ruimte voor gezamenlijk gebed en viering. De initiatiefnemer van deze dialoog was ds. Wout van Laar (1948-2020). Hij was een voormalig zendeling van de Gereformeerde Zendingsbond (GZB) in Zuid-Amerika. In Chili had hij de inbreng en het belang van de Pinksterbeweging leren kennen. Vanaf het begin van de jaren '90 kwam hij in dienst van de Nederlandse Zendingsraad. Eerst als studiesecretaris, en vanaf 1994 als algemeen secretaris. In 2000 werd hij benoemd tot directeur. Hij bleef dat tot hij in januari 2011 vervroegd met emeritaat ging.[1037]
Op 12 mei 1998 organiseerde de NZR in de Onze Lieve Vrouw ter Eem te Amersfoort een dag van "ontmoeting en overleg" over de Pinksterbeweging. In de organisatie van de dag waren ook de Evangelische Zendingsalliantie (EZA)[1038] en de rooms-katholieke Nederlandse Missieraad, (NMR)[1039] betrokken. Voor het eerst werden ook vertegenwoordigers van de allochtone Pinkstergemeenten in Nederland, uitgenodigd om deel te nemen. De vijftigtal deelnemers luisterden naar diverse bijdragen. Hoofdspreekster was de Amerikaanse

---

[1033] Bijlagen bij de Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland - Aalten 1993, Kampen: J.H. Kok, 1995, p. 155. Dit verslag is tevens opgenomen in een aparte brochure: *Rapport van de deputaten voor contact met de Charismatische Werkgemeenschap Nederland aan de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland*, Haren 1995, Leusden: Generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, 20 augustus 1996, p. 21-25.

[1034] In de regel bestond de pinksterdelegatie uit vijf tot zes personen. Regelmatige vertegenwoordigers waren Paul Pouwelse (legerpredikant), Ap van Polen (voorganger), Klaas van Balen (voorganger), Huib Zegwaart (Algemeen Secretaris Broederschap van Pinkstergemeenten) en Dr. Paul van der Laan. Leden van de deputaten waren in alfabetische volgorde: Mw. Drs. E.A. de Boer, Mw. Drs. T. de Jong, Dr. C. van der Kooi, Dr. R.A. van Kooij, Dr. R. Roukema (praeses) en Drs. B.C. van Wieren. Deputaten Oecumene werd vertegenwoordigd door Ds. P. Schravendeel of Dr. L.J. Koffeman. Ds. W.W. Verhoef (Hervormd) nam namens het CWN deel.

[1035] Bijlagen bij de Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland - Haren 1995, Kampen: J.H. Kok, 1997, p. 499.

[1036] *Ibid*, p. 504.

[1037] Nederlandse Zendingsraad, In memoriam Wout van Laar, 1 augustus 2020, https://zendingsraad.nl/nieuws/2020/08/in-memoriam-wout-van-laar/

[1038] De Evangelische Zendingsalliantie of EZA was een Nederlands samenwerkingsverband tussen missionaire organisaties en plaatselijke kerkgemeenschappen, waarbij destijds ruim 70 evangelische zendingsorganisaties.waren aangesloten. Per 1 juli 2013 is de EZA gefuseerd met de Evangelische Alliantie, tegenwoordig bekend onder de naam MissieNederland, zie: https://www.missienederland.nl/nl/over/historie

[1039] De Nederlandse Missieraad coördineert de activiteiten in de Nederlandse rooms-katholieke kerk op het gebied van missie, ontwikkelingswerk en dialoog met andere godsdiensten. Tegenwoordig functioneert het meer als adviesorgaan en werkt zij samen met Missio Nederland.

Pinkstertheologe Dr. Cheryl Bridges Johns[1040]. Deze dag van ontmoeting en bezinning resulteerde in een zogenaamd Missionair kwartaalberaad, waarbij 15 tot 20 deelnemers uit de bovengenoemde organisaties deelnamen. In de periode 1999 tot 2002 hebben er negen ontmoetingen plaatsgevonden. Gedurende deze bijeenkomsten[1041] werd er over vele onderwerpen van gedachten gewisseld. In chronologische volgorde waren deze:
* Sterkten en zwakten van de Pinksterzending,
* Eschatologie als zendingsmotief,
* Interculturele theologie
* Narratieve exegese,
* Ons getuigenis en getuige zijn in Afrikaanse en Non-westerse Pentecostalisme in Nederland.

De gezamenlijke viering aan het begin of het einde van deze bijeenkomsten werd door de deelnemers vaak als het meest bijzondere moment van het samenzijn ervaren.[1042] Een vrucht van het Missionair Kwartaalberaad was het tweedaags symposium 'Niet-Westers Pentecostalisme in Nederland' dat eind februari 2003 werd gehouden op de Vrije Universiteit van Amsterdam. Een aantal van de lezingen die hier werden gegeven, zijn gebundeld in het boek *Fruitful in this land: Pluralism, Dialogue and Healing in Migrant Pentecostalism.*[1043] Het symposium viel samen met de inauguratie van de leerstoel Pentecostalisme[1044] en de opening van het Hollenweger Center[1045] aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

Hoewel de samenspraak nooit officieel is geëindigd, heeft er sinds 2004 geen ontmoeting meer plaats gevonden. Het veelbelovende begin nodigt zonder meer uit tot een vervolg.

In enkele publicaties heeft de NZR daarna nog aandacht aan de Pinksterkerken besteed. In 2013 weidde de Nederlandse Zendingsraad in haar blad *Tussenruimte* een themanummer over de missionaire visie van de Klassieke kerken versus de Pinksterkerken met een focus

---

[1040] Cheryl Bridges Johns was destijds lid van de Church of God en lid van het bestuur van de Association of Theological Schools in de Verenigde Staten en Canada. Momenteel is zij "professor of Pentecostal Studies" op het United Theological Seminary in Dayton, OH, VS.

De lezing die zij op deze dag gaf is gepubliceerd in:
Cheryl Bridges Johns, What Can the Mainline Learn from Pentecostals about Pentecost in het boek: André Droogers, Cornelis van der Laan, Wout van Laar eds., *Fruitful in this Land – Pluralism, Dialogue and Healing in Migrant Pentecostalism*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2006, p. 93-99.

Tevens gepubliceerd in : Cheryl Bridges Johns, What Can the Mainline Learn from Pentecostals about Pentecost, *Journal for Preachers*, Volume XXI Number 4, 1998. p. 3-7.

[1041] Bijeenkomsten vonden in de regel plaats in het Zendings-Diaconessen huis in Amerongen achtereenvolgens op 1 januari 1999; 2 september 1999; 4 November 1999; 3 februari 2000, 18 mei 2000, 14 september 2000; 1 januari 2001, 17 mei 2001 en 21 januari 2002, zie Wout van Laar, *Missionair Kwartaalberaad - Een terugblik*, Amsterdam: Nederlandse Zendingsraad, NZR 123/01, 10 mei 2001, p. 2.

[1042] Wout van Laar, *Missionair Kwartaalberaad - Een terugblik*, Amsterdam: Nederlandse Zendingsraad, NZR 123/01, 10 mei 2001, p. 2.

[1043] André Droogers, Cornelis van der Laan, Wout van Laar eds., *Fruitful in this Land – Pluralism, Dialogue and Healing in Migrant Pentecostalism*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2006

[1044] Deze leerstoel is van 2002 tot 2012 bezet door mijn broer dr. Cornelis (Cees) van der Laan. De leerstoel is sindsdien vacant. Dr. Helene Wuhrer heeft inmiddels een onderzoekplaats aan de faculteit gekregen namens de VPE en de Duitse Bund Freikirchliche Pfingstgemeinden (BFP).
Naast deze leerstoel was er sinds 1991 een Leerstoel Theologie van de Charismatische Vernieuwing/CWN gevestigd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam De Boelelaan 1105, Amsterdam. Sinds 1 januari 2015 is deze leerstoel vacant. In 2019 werd duidelijk bij de VU dat er van een bijzondere leerstoel geen sprake meer kon en mocht zijn. Op 1 januari 2017 is de CWN-VU-Onderzoeksplaats voor Charismatic and Pentecostal Christianity aan de VU gevestigd met religieonderzoeker, antropoloog en theoloog Miranda Klaver van de faculteit Godgeleerdheid. Dr. Miranda Klaver is per 1-1-2021 benoemd tot hoogleraar antropologie van religie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, waarbij haar verbondenheid met de CWN is gebleven.Meer info: https://www.stucom.nl/pub/0090/0090.htm

[1045] Het Hollenweger Center gevestigd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam is een unieke verzameling van Pinksterliteratuur. Het is genoemd naar de Zwitserse theoloog Walter Hollenweger (1927-2016) omdat deze zijn indrukwekkende collectie aan materiaal over de Pinksterbeweging schonk aan dit documentatiecentrum. Meer info: https://vu.nl/en/about-vu/faculties/school-of-religion-and-theology/more-about/hollenweger-center.

op de ontwikkeling in Zuid-Amerika.[1046]
In 2018 schreef Gerrit Noort, theoloog en directeur van de Nederlandse Zendingsraad in hetzelfde blad *Tussenruimte* een lezenswaardig artikel getiteld “Oecumene en Pinksterzending, een ongemakkelijke relatie”. [1047]

A2.3 Katholieke Charismatische Vernieuwing

In 1998 nodigde de Landelijk Pastorale Kerngroep van de Katholieke Charismatische Vernieuwing de Broederschap van Pinkstergemeenten uit om een vertegenwoordiger af te vaardigen naar haar jaarlijkse conventie. In de uitnodigbrief schreven zij:

> *We zijn onder de indruk van de uitstorting van de Geest over zoveel christenen die met elkaar nieuwe gemeenten vormen, los van de historische kerken. Het is niet belangrijk of we dat vanuit onze eigen kerkvisie prettig vinden, of we het ermee eens zijn en of het allemaal perfect is. Belangrijk is dat hier de heilige Geest aan het werk is. Daardoor zijn we er direct al in de Geest zelf mee verbonden. In beginsel is de eenheid er al doordat we in dezelfde Geest gedoopt zijn. Daarom geloven we dat de Heer ons zelf aanspoort om ook meer persoonlijk contact met jullie te leggen*[1048].

De Broederschap reageerde positief op deze uitnodiging en het contact resulteerde een jaar later in de start van een nationale dialoog tussen vertegenwoordigers van de Rooms-katholieke Vernieuwing enerzijds en van de Broederschap van Pinkstergemeenten anderzijds. Van meet af aan werd gestreefd naar een zo breed mogelijke en gelijkwaardige participatie. Het streven was twee à driemaal bijeen te komen met een tiental vertegenwoordigers van elk kerkgenootschap. Dat streefaantal bleek in de praktijk te ambitieus en werd al snel teruggebracht naar twee keer per jaar en uiteindelijk één keer per jaar.
De gedelegeerden bestonden uit priesters, voorgangers, leken, jong en oud, mannen en vrouwen. Aan elke dialoogbijeenkomst hebben gemiddeld zo'n twintig mensen deelgenomen. Elk kerkgenootschap gaf beurtelings leiding aan de bijeenkomsten en fungeerde dan als gastheer. Elke dialoogbijeenkomst begon met een tijd van gezamenlijk gebed, lofprijzing, vrij gebed en persoonlijke getuigenissen. Steeds was er ook van beide zijde een spreker. Deze sprekers waren representatief voor hun kerkelijke achtergrond. .
Deze opzet bleek bij beide partijen goed aan te slaan. De charismatische viering bracht veel PinksterverteGenwoordigers in een heilige verwarring. Velen van hen konden het maar moeilijk rijmen dat iemand tegelijkertijd in tongen kon spreken en Maria aanbidden. Dat moest wel namaak zijn. Deze confrontatie deed hen echter existentieel ervaren, dat het dezelfde Geest was die deze Rooms-katholieke Charismatici bewoog.
Na de fusie van de Broederschap van Pinkstergemeenten met de Volle Evangelie Gemeenten in 2002 is de Pinksterdelegatie nu vertegenwoordigd door de Verenigde Pinkster en Evangelie Gemeenten (VPE).
Inmiddels hebben vele onderwerpen de revue gepasseerd zoals de dienst der genezing (2 maart 2000), De pastorale omgang met de zieke medemens (14 juni 2000), Gods Woord in mensenwoorden (15-16 november 2000 in het klooster in de Achelse kluis), Wat is de Kerk

[1046] Nederlandse Zendingsraad in samenwerking met de Verenigde Protestantse Kerk in België, Klassieke en Pinksterkerken in Gesprek, *Tussenruimte* 6/4, december 2013, Utrecht: Uitgeverij Kok. https://zendingsraad.nl/files/2022/03/publicaties-160-tr-2013-4-klassieke-en-pinksterkerken-in-gesprek.pdf

[1047] Gerrit Noort, Oecumene en Pinksterzending, een ongemakkelijke relatie , *Tussenruimte* 11/3, september 2018. Online: https://zendingsraad.nl/tussenruimte/2018/09/oecumene-en-pinksterzending-een-ongemakkelijke-relatie/ - Aan het slot van dit artikel constateert Noort dat er op het vlak van de oecumene en “mission in unity” nog een lange weg te gaan is.

[1048] Landelijk Pastorale Kerngroep Katholieke Charismatische Vernieuwing in Nederland, Brief aan de Broederschap van Pinkstergemeenten in Nederland, 10 juli 1998 in Kees Slijkerman, "Als wij niet willen roept God anderen", http://www.stucom.nl/document/0013.htm

van Christus en wat zijn noodzakelijke structuren? (29 november 2001), Evangelisatie, proselitisme en gezamenlijk getuigenis (12 april 2002)[1049], Opwekking en vernieuwing in de kerken (24 september 2004), Wat is een christen? (10 juni 2005), Het appèl van de Pinksterbeweging na 100 jaar (23 juni 2006), Geloofsdoop en kinderdoop (16 juni 2007), Bekering en geloof (21 november 2008 bij de RKK-gemeenschap Chemin Neuf in de Paulusabdij te Oosterhout).[1050] Discipelschap en vorming van het christelijke leven (26 november 2009).[1051] Er hebben in deze opzet over een periode van tien jaar (1999-2009) 15 dialoogdagen plaatsgevonden.
Tijdens de achtste ontmoetingsdag op 27 november 2003 benadrukte dr. Peter Hocken, priester van het bisdom Northampton (Engeland):

> "I*n de dialoog tussen de Katholieke Kerk en de pinksterbeweging niet primair gaat om een vergelijking van leeropvattingen, maar om de ontmoeting tussen Kerk en opwekkingsbeweging. Katholieken kunnen dan ook niet verwachten dat pinksterchristenen over alle onderwerpen een uitgewerkte leeropvatting hebben. Deze dialogen gaan eerder over de essentie van geloof en Kerk, een appèl op bekering en vernieuwing.".*[1052]

De Belgische theoloog Jelle Creemers, zelf evangelisch, heeft in juni 2009 een uitgebreide studie gepubliceerd over deze tienjarige dialoog.[1053] Creemers is in 2014 aan de Evangelische Theologische Faculteit in Leuven, België gepromoveerd op de internationale dialoog tussen de Room-Katholieken en Klassieke Pinkstergelovigen.[1054] Creemers besluit zijn studie over de 10-jarige dialoog in Nederland op basis van de eerste veertien ontmoetingen aldus:

> *In ieder geval heeft het afgelopen decennium getoond dat de format die voor de dialoog is gekozen, werkt: pinksterchristenen en katholieken zijn tot een vruchtbare oecumenische dialoog gekomen die standhoudt. Daarbij was wel erg belangrijk dat er onder de rooms katholieke deelnemers een belangrijk aantal was die, door hun betrokkenheid bij charismatische vernieuwing, een zekere geestelijke verwantschap voelden met de pinkstergelovigen. Anderzijds was het essentieel dat de deelnemende pinkstergelovigen open stonden voor toenadering tot de rooms-katholieke traditie. De gedeelde overtuiging dat Gods Geest in beide gemeenschappen aan het werk is, is middels gezamenlijke aanbidding, getuigenissen, gebed en gesprek omgezet in een gedeelde*

[1049] Kees Slijkerman, Chronologisch overzicht van de eerste fase van dialoog in Nederland: 1999-2002, 14 november 2002, http://www.stucom.nl/document/0093.htm ; de meeste lezingen die op deze dagen zijn gegeven zijn gedocumenteerd op http://www.stucom.nl/document/

[1050] Een uitgebreid verslag van de voortgang van deze dialoog en een samenvatting van de ontmoetingen van de 8 t/m 14e dialoogdag is te vinden op: Kees Slijkerman, Overzicht 2002-2008 van de Dialoogbijeenkomsten (nr. 8 t/m14) van rooms-katholieken en vertegenwoordigers van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE), StuCom 0276, https://www.stucom.nl/document/0276.pdf

[1051] Persbericht Tien jaar dialoog tussen Katholieken en Pinkstergelovigen, Wijk bij Duurstede 3-12-2009, StuCom 0294, https://www.stucom.nl/document/0294.pdf

[1052] Persbericht, Oecumenische dialoog naar een nieuw model- Achtste dialoogdag van katholieken en pinkstergelovigen, http://www.stucom.nl/document/0094.htm

[1053] Jelle Creemers, Eén Geest, Tien jaar dialoog tussen katholieken en pinkstergelovigen in Nederland - Terugblik op tien jaar dialoog, evaluatie en suggesties voor het vervolg. *Perspectief 2/2* - Digitaal Oecumenisch Theologische Tijdschrift (DOTT) van de Katholieke Vereniging voor Oecumene, juni 2009, p. 7-14. – online verkrijgbaar op https://www.oecumene.nl/perspectief/2009/06/perspectief-2009-4/ - Ook online verkrijgbaar op Eén Geest, tien jaar dialoog / https://www.stucom.nl/document/0286.pdf

[1054] Jelle Creemers, '*Ecumenical Dialogue with a Non-Institutional Movement: A Systematic-Historical Analysis of Pentecostal Involvement in the International Roman Catholic-Classical Pentecostal Dialogue (1972-2007)*'. PhD Dissertatie, Evangelische Theologische Faculteit, 2014. Zie verder zijn indrukwekkend Curriculum Vitae op: https://etfleuven.academia.edu/JelleCreemers/CurriculumVitae

> *ervaring, die mijns inziens voor iedere interkerkelijke dialoog, die van de daadwerkelijke aanwezigheid van de Geest van Christus uitgaat, van onschatbare waarde is*[1055]

Vanuit katholieke zijde is veel werk verzet door Kees Slijkerman. Hij is niet alleen een van de initiatiefnemers van deze dialoog, maar heeft tevens veel gedaan om de ontmoetingsdagen in de publiciteit te brengen en de verslagen en lezingen te documenteren. Veel is na te lezen op de website www.stucom.nl die hij redigeert. Na tien jaar evalueert hij de dialoog als volgt:

> *Er is in de afgelopen tien jaar heel wat ten goede veranderd in de relatie tussen rooms-katholieken en pinkstergelovigen. De dialoogdagen hebben daaraan bijgedragen en de verslagen ervan werken door. Van vrijwel elke bijeenkomst werd door de stuurgroep een verslag vastgesteld in een persbericht en werden de lezingen gepubliceerd. Alles is na te lezen op www.stucom.nl . Werken aan de eenheid van de christenen vraagt niet alleen om bevlogenheid en gebed, maar ook om noeste arbeid, diepgaande studie, eerlijk kijken naar jezelf en volharding.*[1056]

In de periode van deze dialoogbijeenkomsten zijn de volgende gebeurtenissen, die hebben plaatsgevonden, vermeldenswaard.
Bij de viering van honderd jaar Pinksterbeweging in Nederland werd een r.k. bisschop uitgenodigd. Deze viering was op 15 september 2007 in het Olympisch stadion te Amsterdam en kwam in januari 2008 op tv. Hulpbisschop Mgr. J. van Burgsteden s.s.s. was aanwezig onder de officiële gasten. Deze viering werd georganiseerd door een breed platform van pinksterdenominaties, inclusief de VPE.
Op 30 november 2007 werd aan de Vrije Universiteit te Amsterdam een symposium gewijd aan het nieuwste rapport van de dialoog tussen de Pauselijke raad voor de eenheid van de christenen en vertegenwoordigers van de 'klassieke' pinksterkerken. Het symposium werd georganiseerd door de Leerstoel Pentecostalisme en de Leerstoel Theologie van de Charismatische Vernieuwing aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.[1057]
Na deze tienjarige dialoog brak een nieuwe fase aan. De dialoog werd uitgebreid met vertegenwoordigers van de Evangelische Alliantie – die vanaf 2025 is opgegaan in Missie Nederland.[1058] De officiële contacten dateren vanaf 2010. Na een voorbereidende fase waarin men elkaar beter heeft leren kennen, zijn er twee inhoudelijke gespreksrondes geweest. Over alle drie de fasen zijn verslagen opgesteld.[1059]
Eerste fase – 2010-2011 - thema: Oriëntatie
Op initiatief van Mgr. Jan van Burgsteden, bisschop referent voor oecumene namens de Bisschoppenconferentie, werden er in 2010 twee voorbereidingscommissies gevormd met als opdracht na te denken over de mogelijkheden en de vorm van officiële contacten tussen de Rooms katholieke Kerk, de Evangelische Alliantie en de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten.
Commissie 1: Voorbereidingscommissie RKK - EA kwam in januari 2011 voor het eerst bijeen. In de periode tussen januari en november 2011 kwam de commissie viermaal bijeen.
Commissie 2: Voorbereidingscommissie RKK - VPE In de periode tussen januari en oktober is de ook deze commissie viermaal bijeengeweest, te Utrecht, Roosendaal en Oosterhout.
Op 22 november 2011 kwamen beide commissies in Hilversum bijeen en werd het gezamenlijk

---

[1055] Jelle Creemers, Eén geest, tien jaar dialoog, *Perspectief* 2/32, juni 2009, p. 14.
[1056] Kees SLijkerman, Terugblik op tien jaar dialoog tussen katholieken en pinkstergelovigen. - Bruggen, geslagen in de achtertuin, werken door, *Friesch Dagblad*, 19 januari 2010 , document StuCom 0320, https://www.stucom.nl/document/0320.pdf
[1057] : Kees Slijkerman, Overzicht 2002-2008 van de Dialoogbijeenkomsten (nr. 8 t/m14) van rooms-katholieken en vertegenwoordigers van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE), StuCom 0276, p. 6-7. https://www.stucom.nl/document/0276.pdf
[1058] Fusie van EA en EZA De Evangelische Alliantie en de Evangelische Zendingsalliantie fuseerden in 2013. De organisatie ging vanaf 2015 verder onder de naam MissieNederland, Bron: https://www.missienederland.nl/nl/over/historie
[1059] Persbericht verspreid op 6 en 7 maart 2017 is verspreid door de Rooms-katholieke Kerk, MissieNederland en de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten. Katholieken en evangelischen in gesprek over gebed en evangelisatie, StuCom document 426 , https://www.stucom.nl/document/0426.pdf

voorstel om met elkaar een toekomstige dialoog te houden met dankbaarheid en enthousiasme aanvaard. Besloten werd om als thema voor de tweede fase te kiezen voor “Gebed”. [1060]

Tweede fase – 2012-2013 – thema; Gebed
De inleiding van het eindverslag over deze fase vatte de gang van zaken als volgt samen:
In opdracht van de besturen van de Evangelische Alliantie (EA), de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE) en de Bisschoppenconferentie werd een commissie ingesteld voor de dialoog tussen EA (drie vertegenwoordigers), VPE (vier vertegenwoordigers) en RKK (vijf vertegenwoordigers) over het gebed. De commissie kwam tussen 6 maart 2012 en 23 september 2013 zesmaal bijeen in het huis van de Evangelische Alliantie in Driebergen of in de Tabernakelkerk in Apeldoorn.[1061]

In hetzelfde eindverslag werden de volgende conclusies getrokken:

> *Katholieken enerzijds en evangelischen en pinkstergelovigen anderzijds kunnen veel leren van elkaars gebedstradities. We zien het als een uitdaging voor evangelischen en pinkstergelovigen om in het gemeentelijk gebed ruimte te maken voor gebeden uit de schat van de kerk, zoals in ieder geval het Onzevader en de Psalmen, maar ook gebeden van kerkvaders en gebeden uit de officiële gebedenboeken van de kerken. Die kunnen helpen om woorden te vinden waarmee God ter sprake wordt gebracht bij mensen en mensen ter sprake worden gebracht bij God.*
> *Voor katholieken zien we het als een uitdaging om ook in vrije gebeden de lofprijzing, het geloof en de noden van mensen op een persoonlijke manier voor de troon van God te brengen. Voor beiden geldt dat we ons ervan bewust zijn dat het gebed in kerkdiensten als voorbeeld en inspiratie kan dienen en dat dit publieke gebed bedoeld is om voortgezet te worden in de persoonlijke gebedspraktijk van gelovigen. Om de biddeloosheid voorbij te komen hebben kerk en gelovige (gemeenschap en individu) elkaar nodig, samen afhankelijk van Gods zegen.*[1062]

Derde fase – 2014-2015 - thema: Evangelisatie
In het najaar van 2014 startte een nieuwe gespreksronde over het thema ‘Evangelisatie als opdracht en praktijk’. De eerste ontmoeting vond op 29 april 2014 plaats in ’s-Hertogenbosch. Tijdens deze ontmoeting werd besloten om in deze gespreksronde vooral te luisteren naar verhalen uit de praktijk door bij elkaar op bezoek te gaan.
Tussen september 2014 en december 2015 werden vier werkbezoeken op locatie afgelegd, te weten:
a. Op 16 september 2014 was de groep te gast bij de multiculturele zendingsgemeente ‘Hoop voor Noord’ in Amsterdam-Noord.[1063]
b. Op 8 december 2014 bezocht de dialooggroep de katholieke Lodewijkparochie en het Katholiek Alpha Centrum in Leiden.[1064]
c. Op 21 juni 2015 werd een bezoek gebracht aan het Casa Nuestra van de Spaanstalige parochie en

---

[1060] Eindrapport van de voorbereidingscommissies voor de dialoog tussen de Evangelische Alliantie, de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten en de Rooms-katholieke Kerk, StuCom document 0357, p,. 9. - https://www.stucom.nl/document/0357.pdf

[1061] *De biddeloosheid voorbij* , Eindrapport van de commissie voor de dialoog tussen de Evangelische Alliantie (EA), de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE) en de Rooms-katholieke Kerk (RKK), StuCom document 0424, p. 2. https://www.stucom.nl/document/0424.pdf

[1062] *De biddeloosheid voorbij* , Eindrapport van de commissie voor de dialoog tussen de Evangelische Alliantie (EA), de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE) en de Rooms-katholieke Kerk (RKK), StuCom document 0424, p. 5. https://www.stucom.nl/document/0424.pdf

[1063] Kruiskerk – zendingsgemeente in Amsterdam-Noord – Katholieke Vereniging voor Oecumene / https://www.oecumene.nl/actueel/columns/2014/09/kruiskerk-zendingsgemeente-in-amsterdam-noord/

[1064] Geraakt worden en niet bang zijn – Katholieke Vereniging voor Oecumene / https://www.oecumene.nl/actueel/columns/2014/12/geraakt-worden-en-niet-bang-zijn/

de Glorious Chapel International, beide in Rotterdam.[1065]
d. Op 19 november ging de dialooggroep in gesprek met de communiteit van de Broeders van St. Jan in de H. Gerardus Majella Parochie in Utrecht.[1066]
De werkbezoeken werden tussentijds op 16 maart 2015 en na afloop van het hele traject op 8 februari 2016 geëvalueerd.
In dit eindrapport worden de volgende conclusies getrokken:

> *1. Het is bemoedigend om te zien hoe in verschillende kerken en geloofsgemeenschappen nieuwe vormen van evangelisatie ontstaan, waarbij buiten de traditionele paden en buiten de kerkgebouwen manieren worden gezocht om het evangelie te delen en het geloof in Jezus als Verlosser te bevorderen.*
> *2. In de RK evangelisatie zijn vooral professionals ingeschakeld, in de Pinkster- en evangelische tradities vooral de gelovigen zelf. RK bewegingen proberen eerder zoekers uit te nodigen binnen de heilige kerkruimte, de protestantse bewegingen proberen zeker ook gelovigen dienstbaar te laten zijn in het publieke domein.*
> *3. Besef van missionaire roeping en een passie voor Jezus Christus lijken van beslissende betekenis voor evangeliserende initiatieven, zowel bij personen als bij gemeenschappen.*
> *4. Bescheidenheid is gepast: in de huidige tijd en omstandigheden zien we geen massale beweging van herkerstening. Trouwens vanuit het oogpunt van het geloof zijn juist kleine initiatieven van grote waarde.*
> *5. Oecumenische ontmoeting en wederzijdse bezoek helpen om over kerkelijke muren heen te leren van elkaar traditie.*[1067]

Opvallend is dat naast de hier boven genoemde conclusies in het eindrapport ook een aantal praktische aanbevelingen worden gegeven. Deze citeer ik hier gedeeltelijk, omdat dit een van de weinige keren is dat in alle hier besproken dialogen een poging wordt gedaan om de implicaties van de gesprekken concreet over te brengen naar het grondvlak.

> *Enkele concrete suggesties*
> *1. Wij adviseren gelovigen, (ook beginnende gelovigen), geregeld mee te nemen of te sturen naar inspirerende leiders en voorgangers, vieringen en studiedagen, bijeenkomsten en congressen, zowel binnen als buiten de eigen traditie.*
> *2. Wij adviseren om contacten tussen missionaire pioniers te stimuleren.*
> *3. We adviseren onze bestuurders om in vervolg op deze dialooggesprekken jaarlijks een inhoudelijke ontmoeting tussen katholieken, evangelischen en pinksterchristenen te houden en zijn bereid die mee te organiseren.*[1068]

Voortvloeiend uit deze samenwerking hebben er in 2016 en 2019 twee belangwekkende ontmoeting- c.q. studiedagen plaatsgevonden.
De eerste studiemiddag vond plaats op 4 november 2016, Ruim zeventig mensen kwamen in Nieuwkuijk samen om te luisteren naar dr. Jelle Creemers uit België, die vertelde over de dialoog tussen de Rooms-katholieke Kerk (RKK) en de Pinksterkerken/Evangelische Beweging (EB). Hij noemde de RKK 'koploper in de oecumenische gesprekken', maar niet in het samen vieren en in het erkennen van andere gemeenschappen als kerken. De EB noemde hij koploper in het samen vieren, maar niet in het aangaan van diepgaande theologische gesprekken. De studiemiddag begon met een gebedsdienst, waarin voorgingen pastoor Koos Smits, pinkstervoorganger Albert den Dekker en

---

[1065] Geert van Dartel, Delen in de vreugde van het Evangelie - Dialooggroep op bezoek bij missionaire gemeenschappen in Rotterdam, *Overeen* nr. 35, september 2015, p. 7.
[1066] 'Ruimte scheppen en vertrouwen hebben' – Dialooggroep VPE, MN, RKK in gesprek met Broeders van St. Jan – Katholieke Vereniging voor Oecumene / https://www.oecumene.nl/actueel/nieuws/2015/11/ruimte-scheppen-en-vertrouwen-hebben-dialooggroep-vpe-mn-rkk-in-gesprek-met-broeders-van-st-jan/
[1067] Evangelisatie in de praktijk van katholieke en evangelische gemeenschappen - Eindrapport 3e gespreksronde RKK-VPE-MNL, Stucom document 0425, p. 5, https://www.stucom.nl/document/0425.pd
[1068] Ibid, p. 6.

ds Jan Wessels, directeur van Missie Nederland. Er was een levendige interactie. Mgr. Gerard de Korte, bisschop te Den Bosch, was een van de respondenten. Hij zag voor RKK en EB vooral mogelijkheden in het samen dienen in diaconale projecten als een begin om elkaar te leren kennen. Samen vieren en samen bidden ligt volgens hem moeilijker vanwege het grote verschil in spiritualiteit.[1069]
Op vrijdag 21 juni 2019 werd in de Sint-Rafaëlkerk in Utrecht-Overvecht het symposium "Doof de Geest niet uit!" gehouden. Het symposium is een vrucht van samenwerking tussen Missie Nederland (MN), de Verenigde Pinkster -en Evangeliegemeenten (VPE), de Katholieke Charismatische Vernieuwing (KCV) en de Katholieke Vereniging voor Oecumene (KVO). Het symposium trok ruim 90 deelnemers. Het rapport "Doof de Geest niet uit!" is het resultaat van de zesde internationale dialoogronde van de IRCCPD (2011-2015 - zie Addendum hoofdstuk 1) en handelt over charisma's in het leven en de zending van de Kerk. De dag begon 's ochtends met een dienst van gebed, lofprijzing en getuigenis. Kees Slijkerman (KCV) en Jan Wolsheimer (MN) gingen daarin voor. Daarna hielden prof. dr. Erik Borgman (Universiteit van Tilburg) en dr. Miranda Klaver (Vrije Universiteit) een algemene inleiding over de relatie tussen katholieken en pinksterchristenen. Borgman duidde de pinksterkerken als een prikkelende en prikkende correctie op een eenzijdig institutioneel (bureaucratisch, verambtelijkt) kerkmodel en de pinksterkerken logenstraffen de opvatting dat we leven in een van God afgesloten wereld. Na de lunch vonden er drie workshops plaats over de gave van profetie, de gave van genezing en de gave van onderscheiding. Aan het einde van de dag maakten br. Machiel Jonker (voorzitter VPE) en Mgr. dr. Hans van de Hende (bisschop te Rotterdam en voorzitter van de Bisschoppenconferentie en referent voor oecumene) de balans op. Zij sloten de dag af met gebed om de gave van de heilige Geest.[1070]

A2.4 Protestantse Kerk in Nederland

De Protestantse Kerk in Nederland (PKN) is met haar ruim 1500 plaatselijke kerken het grootste protestantse kerkgenootschap in Nederland. Het is op 1 mei 2004 ontstaan uit een fusie van de drie Samen op Weg-kerken: de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden. Ook de Waalse kerk maakt onderdeel uit van de PKN. De Protestantse Kerk in Nederland is lid van de Wereldraad van Kerken (WCC).
Op 30 september 2008 is namens het moderamen van de Protestantse Kerk in Nederland en het Landelijk Platform Pinksterbeweging[1071] officieel een dialooggroep geïnstalleerd. Van 2008 tot 2014

[1069] Katholieke vereniging voor evangelisatie, Kansen voor evangelisatie – Katholieke Vereniging voor Oecumene / https://www.oecumene.nl/actueel/nieuws/2016/11/kansen-voor-evangelisatie/ - 24 november 2016 in Nieuws.

[1070] Katholieken en pinksterchristenen in gesprek over charisma's – Katholieke Vereniging voor Oecumene https://www.oecumene.nl/actueel/nieuws/2019/06/katholieken-en-pinksterchristenen-in-gesprek-over-charisma-s/
Andere artikelen over het symposium Doof de Geest niet uit
Jan Brouwers in het Goede Leven van het *Friesch Dagblad* "De heilige Geest verbindt in gesprekken", 25-6-2019
Harmke Zonnebeld in het *Nederlands Dagblad:* "Wie God alleen in bijzondere ervaringen ziet, loopt het risico Hem niet te zien in het normale leven", https://www.nd.nl/geloof/geloof/525334/-wie-god-alleen-in-de-bijzondere-ervaringen-ziet-loopt-risico-hem-niet-te-zien-in-het-normale-leven-

[1071] Het Landelijk Platform is een los verband van verschillende Pinkster- en Volle Evangelie groepen in Nederland. Het is ontstaan na de Pinkster Europa Conferentie in 1978 in Den Haag. Aanvankelijk kwam men vooral bijeen voor ontmoeting en gebed. In de loop der jaren was het Landelijk Platform soms een spreekbuis voor de verschillende Pinkstergroepen in Nederland.
In 1994 werd het Landelijk Platform van de Pinkster- en Volle Evangeliebeweging opgericht. In 2008 werd de naam omgedoopt tot Landelijk Platform Pinksterbeweging. In het persbericht dat werd verspreid vanwege deze naamswijziging omschreven zij zichzelf als: "Het platform wil een brede vertegenwoordiging van de pinksterbeweging in Nederland zijn richting kerk en samenleving. Het bestaat uit zeven kerkverbanden van pinkstergemeenten, volle evangeliegemeenten en gemeenten met een charismatisch-evangelische signatuur"

is deze groep regelmatig bij elkaar geweest. In 2009 is onderling nader kennisgemaakt, o.a. door te spreken over het thema 'heil' en 'onheil'. Op grond van de open sfeer en de wederzijdse herkenning als het gaat om wat wij geloven, zijn een viertal thema's gekozen: 1. de doop, 2. de doop met de heilige Geest, 3. ambt en 4. Geest en traditie. Elk van de thema's is gedurende drie of vier sessies behandeld. Meestal was de inzet een inleiding op het thema van 'beide' kanten, soms door een inleider van buiten de groep. Daarna volgde een discussie. Vervolgens werd een paper geschreven, dat in de volgende sessies inzet was van de bespreking. Uiteindelijk leidde dit tot een definitieve versie van de tekst in een eindrapport. In elke bijeenkomst was er ook ruimte voor gebed, lezen van de Bijbel en bezinning. Aan de dialooggesprekken namen van beide zijden, maximaal acht personen deel. In de praktijk waren er per sessie tussen tien tot twaalf personen aanwezig.[1072]
In zekere zin kan deze dialoog als een revisie en voortzetting worden gezien van de dialoog die in 1963 tussen de Nederlands Hervormde Kerk en de Broederschap van Pinkstergemeenten plaatsvond na het verschijnen van het herderlijk schrijven van de Nederlandse Hervormde Kerk "De Kerk en de Pinkstergroepen".[1073] De unieke toonzetting van dit herderlijk schrijven uit 1960 werd in deze dialoog verder uitgediept. Men ging wederzijds oprecht op zoek naar wat men van elkaar kon leren en hoe de een de ander kon verrijken. De introductie in het gezamenlijke eindverslag verwoordt dit als volgt:

> *… wij zijn deze dialoog aangegaan in het besef dat we de ander om kerk te zijn en onze roeping te vervullen, nodig hebben. Dat we dat zonder de ander dus niet zijn en kunnen.*

---

zie: Nieuwe naam voor platform pinksterkerken, *Reformatorisch Dagblad*, 29-10-2008, p. 2. In de dialoog met de PKN namen vooral de kerkgenootschappen VPE en Rafaël Nederland deel. Rafaël-Nederland staat ook internationaal bekend als "Foursquare Netherlands". Piet Brinksma gaf van 2005 tot aan 2016 leiding aan dit kerkgenootschap.

[1072] De volgende personen hebben deelgenomen aan de dialooggroep.
Van de kant van de Pinksterkerken waren dat:
• Piet Brinksma - voorganger in Amsterdam, voorzitter/leider Rafaël-Nederland, vicevoorzitter Vereniging Landelijk Platform van de Pinkster- en Volle Evangeliebeweging in Nederland.
• Steve van Deventer – voorganger evangelische gemeente De Weg te Mijdrecht, lid dagelijks bestuur VPE.
• Gert Hijkoop – Voorganger New Frontiers Rotterdam (VPE).
• Cees van der Laan – docent theologie en levensbeschouwing Christelijke Hogeschool Windesheim en voormalig directeur Azusa theologische
hogeschool, bijzonder hoogleraar VU (VPE).
• Huib Zegwaart – docent theologie en levensbeschouwing Christelijke Hogeschool Windesheim en voormalig coördinator opleidingen Azusa
theologische hogeschool - voorzitter van de delegatie lid dialoog (VPE).
• Paul van der Laan – Southeastern University, Florida (VPE).
• Nelleke Bosshardt – Voorheen medewerker Stichting Jeugd met een Opdracht, freelance docent theologie (Rafaël Nederland).
• Wilkin van de Kamp - Voorganger van de Duits-Nederlandse Euregio Christengemeente in Aalten (VPE).
• Regien Smit – justitiepredikant (VPE).
Van de kant van de Protestantse Kerk waren dat:
• Willem Jan Dekker – Predikant hervormde gemeente Amersfoort.
• Nynke Dijkstra-Algra - Projectmedewerker missionair werk en kerkgroei Protestantse Kerk.
• Arenda Haasnoot – Predikant Gereformeerde Kerk Rijnsburg, daarvoor assessor primus moderamen Protestantse Kerk in Nederland.
• Sjaak van 't Kruis – beleidssecretaris scriba Protestantse Kerk in Nederland.
• Arjan Plaisier – scriba generale synode Protestantse Kerk in Nederland, voorzitter van de delegatie van de Protestantse Kerk.
• Wout van Laar – voormalig directeur NZR, emeritus predikant Protestantse Kerk in Nederland.
• Peter Verhoeff – oud-preses van de generale synode van de Protestantse Kerk, voorzitter regionaal adviseur classicale vergaderingen
Protestantse Kerk in Nederland.
• Trinette Verhoeven – predikant Evangelisch-Lutherse gemeente Den Haag.
Als gasten woonden incidenteel bij: Kees van der Kooi, hoogleraar VU, Protestantse Kerk in Nederland, Harmen de Vries, predikant Protestantse Gemeente Amstelveen-Buitenveldert, Klaas Bom, uitgezonden predikant Kerk in Actie in Ecuador en daar werkzaam als docent aan het Seminario Sudamericana in Quito

[1073] *Herderlijk schrijven van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk "De Kerk en de Pinkstergroepen*", Den Haag: Boekencentrum, 1960. Dit rapport en de daarop volgende dialoogdag is uitgebreid in mijn dissertatie beschreven in Hoofdstuk 4 C (Engelstalige versie) en Hoofdstuk 4.3 (Nederlandstalige versie).

> *Dat de ander ons iets te bieden heeft, niet alleen in de vorm van kritische vragen aan ons geloofstype, maar ook in de rijkdom van het geloofstype van de ander.*[1074]

De keuze van de onderwerpen toont aan dat de controversiële onderwerpen niet werden vermeden. De dialoog ontpopte zich daardoor eerlijk, kritisch en evenwichtig. Van een superioriteitsgevoel was aan beide zijde geen sprake. Men bleek dichter bij elkaar te staan, dan oorspronkelijk werd aangenomen. Het eindverslag schrijft bijvoorbeeld:

> *Deze dialoog is vaak een feest van herkenning geweest, van vreugde over het gezamenlijke geloof en van ontroering over de hoop die in ons is en die we mochten delen.*[1075]

Als herkenningspunten worden genoemd: Jezus Christus, de Bijbel, de doop, de levende geloofsgemeenschap, de Geest.
Het eindverslag deed de volgende gezamenlijke aanbevelingen:
1.7.1 Stimuleren van ontmoeting
1.7.2 Samenwerking
1.7.3 Gezamenlijke diensten
1.7.4 Theologische dialoog
1.7.5 Erkenning van elkaars doop
1.7.6 Waardering van elkaars ambten en bedieningen
1.7.7 Waardering van de waarde van elkaars genadegaven[1076]
Dit gedeelte in het eindverslag wordt als volgt besloten:

> *Tot besluit: wanneer we terugkijken op onze ontmoeting, is de rode draad die van het verlangen naar kerkelijke vernieuwing en het gedeelde geloof in de Una Sancta, de 'ene heilige, katholieke en apostolische' kerk geweest. Wij hopen en bidden dat dit eindverslag van onze dialoog dat verlangen verder mag aanwakkeren en dat geloof dieper verankeren.*

In de synode van de PKN op 23 en 24 april 2015 te Lunteren werd het eindverslag behandeld, hetgeen als document LWK 15-01 op de agenda stond. In de besluitenlijst van die synode staat de belangwekkende overweging: "Deze besprekingen zijn zodanig vruchtbaar geweest, dat het aanbeveling verdient om die in de gemeenten en op regionaal niveau voort te zetten;". Tenslotte besloot de generale synode:

1. Het eindverslag van de dialoog tussen de Protestantse Kerk in Nederland en het Landelijk Platform van de Pinksterbeweging 'Twee overzijden die elkaar schenen te mijden worden buren'[1077] en de onderliggende verslagen in vier thema 's, dankbaar te aanvaarden;
2. De in het eindverslag genoemde aanbevelingen 1.7.1 t/m 1.7.4 en 1.7.6 en 1.7.7 te onderschrijven;
3. In dat kader het moderamen op te dragen de dienstenorganisatie te verzoeken de beide verslagen en een handreiking voor de ontmoeting met de Pinksterkerken op plaatselijk

---

[1074] Twee overzijden die elkaar vroeger schenen te vermijden, worden weer buren- Dialoog Protestantse Kerk en de Pinksterkerken, Utrecht: Protestantse Kerk, 2015, p. 4 - online verkrijgbaar op: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/

[1075] Ibid, p. 5.

[1076] Ibid, p. 10-11. – of p. 12-13 in het rapport LWK 15-01, welke oorspronkelijk aan de Generale Synode van de PKN is toegezonden. De nummering van dit laatste rapport is aangehouden i.v.m. het latere synodebesluit. In de latere uitgave van dit rapport –op de online eindversie, beschikbaar op de website van de VPE: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/ is de nummering van de aanbevelingen 7.1 t/m 7.7.

[1077] De titel lijkt ontleend te zijn aan het bekende gedicht van Martinus Nijhoff, De Moeder de Vrouw: http://poezieaandevecht.nl/de-moeder-de-vrouw/

en regionaal niveau ter beschikking te stellen van classes en gemeenten;[1078]

Aan het eindverslag is hierna in opvolging van het bovengenoemde synodebesluit nr. 3 een Handreiking voor ontmoeting toegevoegd. De openingsparagraaf van deze handreiking luidt:

> *Deze handreiking is bedoeld om het gesprek te ondersteunen. Het gesprek 'intern', binnen een plaatselijke gemeente, maar vooral ook: het gesprek tussen een plaatselijke Protestantse gemeente en een plaatselijke Pinkstergemeente. Denk ook aan een pastoresoverleg van voorgangers van verschillende kerken. Als u een uitwisseling en ontmoetingsronde begint met een plaatselijke Pinkster- of Evangelie gemeente is het goed dat afwisselend te doen in elkaars (kerk)gebouw. Leer elkaar ook eens kennen op een ander moment: bezoek elkaars kerkdiensten of bezoek een andere activiteit van de gemeente.*

Hierna volgen een aantal praktische suggesties, over aantal en soort deelnemers, gespreksonderwerpen en werkvragen die je met elkaar kunt behandelen aan de hand van dit eindverslag.[1079]
De aanbevelingen die aan het einde van deze dialoog door beide delegaties werden gegeven, zijn mogelijk de meest verregaande die tot op heden in de dialoog tussen historische kerken en de Pinkstergemeente zijn gedaan. De praktische handreiking aan het eind biedt de mogelijkheid om deze dialoog op lokaal niveau voort te zetten en te implementeren. De synode van de PKN heeft zes van de zeven aanbevelingen overgenomen. Klaarblijkelijk ging de erkenning van elkaars doop nog een brug te ver. Desalniettemin kan gesteld worden dat vele bruggen wel zijn overgestoken en de PKN en de Pinksterkerken inmiddels buren zijn geworden. Een huwelijk, zoals ik zelf voorstelde in mijn lezing tijdens het congres "Steek elke pastorie in brand" op 6 juni 2008 aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, lijkt echter nog ver weg. [1080]
De Raad van Kerken merkte naar aanleiding van dit eindverslag op: "*Uit de totstandkoming van de nota kan je afleiden dat de Pinksterkerken hun oecumenische lijn doorzetten*."[1081] De Gereformeerde Bond reageerde, naar verwachting, heel wat minder enthousiast op het eindverslag van deze dialoog. Hun oud-kerkrentmeester G.A. Vroegindeweij (classis Gouda) waarschuwde tegen de te gemakkelijke overgangen naar de Pinkstergemeenten met de opmerking: '*Beter treurend te blijven dan eigenmachtig te gaan."*[1082]

A2.5 "Wij kiezen voor Eenheid" wordt Nationaal Christelijk Forum

In 2007 gebeurde er iets bijzonders, een mijlpaal in de geschiedenis van de oecumene tussen de Pinkstergemeenten en de Protestante Kerken in Nederland. In het Olympisch Stadion van Amsterdam, een passende historische locatie, werd op 15 september 2007 het honderdjarig bestaan van de Pinksterbeweging in Nederland gevierd. Er waren vele kerkleiders uitgenodigd om dit mee

---

[1078] Protestante Kerk Nederland, Besluitenlijst van de generale synode d.d. 23 en 24 april 2015 te Lunteren – onderdeel F. Dialoog Pinksterkerken (LWK-15-01), https://protestantsekerk.nl/download225/

[1079] Twee overzijden die elkaar vroeger schenen te vermijden, worden weer buren- Dialoog Protestantse Kerk en de Pinksterkerken, Utrecht: Protestantse Kerk, 2015, p. 31-32. - online verkrijgbaar op: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/

[1080] Dr. Paul N. van der Laan, De dialoog tussen kerk en pinksterbeweging, 1960-2000 - Lezing voor het congres *Steek elke pastorie in brand! Honderd jaar dwarsverbindingen tussen pinkstergemeenten en protestantse kerken*, Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme , Vrijdag 6 juni 2008 - Vrije Universiteit, Amsterdam, p. 11.

[1081] Raad van Kerken, Pinksterkerken meer open, 28 maart 2015, https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2015/03/pinksterkerken-meer-open/

[1082] Protestantse Kerk voert dialoog met Pinksterkerken, 12-05-2015, De Waarheidsvriend – wekelijkse uitgave van de Gereformeerde Bond, https://gereformeerdebond.azurewebsites.net/de-waarheidsvriend/artikelen/protestantse-kerk-voert-dialoog-met-pinksterkerken/ Met de opmerking 'Beter treurend te blijven dan eigenmachtig te gaan,' citeerde Vroegindeweij een bekende uitspraak van Theodorus van der Groe.

te vieren. Prof. Dr. B.T. Wallet, historicus, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, bezocht het avondprogramma van dit jubileumfeest en merkte op dat de Pinksterbeweging en de traditionele kerken kennelijk naar elkaar zijn toegegroeid, zowel in inhoud als vormen, en voegde daaraan toe:

> Wellicht dat daarom ook al op de folder voor het feest christenen uit andere kerken nadrukkelijk werden uitgenodigd om het 'feest van eenheid' mee te vieren: 'Het is ons gebed en verlangen dat God de Pinksterbeweging gebruikt om het héle lichaam van Christus in Nederland te zegenen. Daarom zijn gelovigen uit álle stromingen hartelijk welkom op dit jubileumfeest, ook medegelovigen uit kerken van een andere signatuur.' Dat gebeurde ook, want als ik om me heen keek zag ik uit vrijwel alle Amsterdamse reformatorische kerken mensen die met overgave dit feest meevierden. [1083]



Bas Plaisier - scriba PKN in 1997-2008

Bas Plaisier, de toenmalige scriba van de Protestante Kerken in Nederland (PKN), bracht namens zijn kerkgenootschap de felicitaties over en ontroerde daarna de vele aanwezigen door de volgende hartenkreet:

> *Wat is er in het verleden soms met minachting over u gesproken. De enthousiaste uitingen van vreugde van het geloof; de tekenen van de Geest in tongentaal, in profetie en genezing werden soms bestempeld als werk van de boze.*
> *Wat een dedain; wat een verachting. Voor zo een houding hebben wij vergeving nodig. Daarmee hebben wij namelijk de Geest bedroefd en het werk van Christus in de weg gestaan. Wij hebben een antigetuigenis afgegeven en het voortgaande werk van de Geest op die manier belemmerd. Ik hoop van ganser harte dat wij met dit eeuwfeest van u ook een streep mogen zetten door al deze dingen die over u in minachting gezegd zijn. Ik bid God dat Hij voor ons samen een nieuwe weg zal openen.*[1084]

[1083] Bart Wallet, Pinksteren in de kerk: Over Pinksterbeleving als tweede fase van evangelicalisering, *Wapenveld, over geloof en cultuur*, Jaargang 58, nummer 1, februari 2008, p. 4. - https://wapenveldonline.nl/artikel/814/pinksteren-in-de-kerk/

[1084] Dr. Bas Plaisier (scriba van de Protestantse Kerk in Nederland), fragment uitzending *Zendtijd voor Kerken*, 100 jaar Pinksteren – in vuur en vlam voor God en mensen, televisie-uitzending 6 januari 2009; o.a. te zien op 100 jaar Pinksteren (2 van 7), http://video.aol.com/video-detail/100-jaar-pinksteren-2-van-7/141216921, tijdcode 7:20-8:20. De volledige tekst van deze toespraak is te lezen op: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/ onder kopje Dialoog met PKN - Toespraak Dr. B. Plaisier op 100-jarig jubileum Nederlandse Pinksterbeweging.



Peter Sleebos - voorzitter VPE 2002-2017

Peter B. Sleebos, toenmalig voorzitter van de koepelorganisatie: Landelijk Platform van de Pinkster- en Volle Evangeliebeweging in Nederland en Algemeen voorzitter van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE), vroeg als reactie hierop ook vergeving aan de PKN tijdens de Generale Synode van de PKN op 16 november 2007.

> *We hebben als Pinksterbeweging vanuit pijn gereageerd op de aantijgingen uit de kerk. Onze houding is u niet te verwijten. Daarvoor zijn we uiteindelijk zelf verantwoordelijk. We waren in het verleden soms op zoek naar een duidelijke identiteit en hebben ons daarin arrogant en exclusief gedragen naar andere kerken of geloofsgemeenschappen, menend dat God dit van ons vroeg. In onze passie voor God de Vader, Jezus Christus de Zoon en de Heilige Geest, én de opdracht om het evangelie te verkondigen, hebben we regelmatig door triomfantelijke en diskwalificerende uitingen medegelovigen in andere kerken pijn gedaan, alsof de Geest alleen nog maar in de Pinksterbeweging zou werken. We hebben in onze gedrevenheid vaak te weinig Bijbels-theologische uitleg gegeven om zo tot een goede dialoog te komen. Ook wij hebben daar vergeving voor nodig.*[1085]

Dit duidt op veel pijn die wij elkaar in het verleden hebben aangedaan. In deze dissertatie heb ik daar gedetailleerd over geschreven, maar ook over hoe er in de afgelopen eeuw geprobeerd is om wederzijdse bruggen te slaan. Het is uniek dat voor de aangedane pijn officieel en in een publieke setting vergeving is gevraagd. Dat dit niet vrijblijvend was, blijkt uit het feit dat de dialoog tussen het Landelijk Platform en de PKN, zoals hiervoor beschreven, hier een rechtstreeks gevolg van is.

In een eerdere publicatie heb ik de verhouding tussen de kerken en de Pinksterbeweging in Nederland vergeleken met een liefdesdrama, waarbij de partijen wisselend op elkaar verliefd werden, maar waarbij het nooit tegelijkertijd klikt.[1086] In het boek over 100 jaar Pinksterbeweging in Nederland, dat ik samen met mijn broer Cees schreef, vergeleek ik het met een wipplank. Wisselend kijkt de ene partij op de andere neer. Het vinden van een balans, waardoor je elkaar gelijkwaardig recht in de ogen kunt kijken, vergt een inspanning van beide partijen.[1087] Plaisier en Sleebos hebben daartoe een belangrijke aanzet gegeven.
Een ander initiatief dat hieruit voortvloeide was de stuurgroep “Wij kiezen voor eenheid”.
In het gelijknamige boek wordt verhaald hoe dit ontstond. Het voorwoord begint met de belijdenis

[1085] De volledige tekst van deze toespraak is te lezen op: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/ onder kopje Dialoog met PKN: Reactie op de toespraak Dr. B. Plaisier in de Synode van de PKN – Peter B. Sleebos, voorzitter VPE en Landelijk Platform

[1086] Dr. P.N. van der Laan, De verhouding met de kerken ... een liefdesdrama in Hijme C. Stoffels red., *Religieuze bewegingen in Nederland 20: Pinksteren,* Amsterdam: VU Uitgeverij, 1990, p. 47.

[1087] Cees en Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel: 100 jaar pinksterbeweging in Nederland 1907-2007,* Kampen: J.H. Kok, 2007, p. 201.

van Bas Plaisier op de viering van het 100-jarig bestaan van de Pinksterbeweging. Het voorwoord beschrijft daarna hoe de stuurgroep is ontstaan:

> *Vanuit verschillende kanten kwam een groeiend verlangen om een breed opgezette verootmoedigingsbijeenkomst op te zetten in Nederland, met The Call in Washington en Christday in Zwitserland en Finland als voorbeeld en inspiratiebron. Peter Sleebos heeft deze initiatieven samengebracht en voorgelegd aan een breder team van geestelijk verantwoordelijken in Nederland. Tijdens bijeenkomsten op Urk werd aan deze groep mensen duidelijk dat aan een dergelijke dag van verootmoediging een proces van eenheid en verzoening vooraf zou moeten gaan.*
> *Op een van die bijeenkomsten vroeg Hans Eschbach, directeur van het Evangelische Werkverband binnen de PKN, aan de aanwezigen: "Hoe zou het zijn als christenen uit alle geledingen van de Kerk in Nederland samen zouden komen op een dag van verootmoediging en schuldbelijdenis voor de onderlinge verdeeldheid tussen kerken, generaties en culturen?*
> *…*
> *Voorgesteld werd een stuurgroep samen te stellen die aan een concept-drie stappenplan zou werken (verbond sluiten, verbond vieren, verbond verkondigen). Zij vroegen Arjan Plaisier (scriba van de PKN vanaf april 2008) en Peter Sleebos het zogenaamde "Manifest voor Eenheid" te schrijven, waarin zij verwoorden wat wordt verstaan onder eenheid in het Lichaam van Christus en hoe we dit in Nederland kunnen bevorderen.*[1088]

Als eerste vrucht van het werk van de stuurgroep was de uitgave van het boek *Wij kiezen voor eenheid*, die op 25 juni 2009 verscheen.[1089] Na het voorwoord opende dit boek met het hier boven genoemde Manifest voor eenheid. Dit manifest had de volgende hoofdpunten:
1. Wij kiezen voor eenheid omdat Christus niet gedeeld is.
2. Wij kiezen voor eenheid omdat er een gezamenlijke opdracht is om het evangelie te verkondigen.
3. Wij kiezen voor eenheid in de verscheidenheid.
4. Wij kiezen tegen onverschilligheid of minachting voor elkaar.[1090]

Hierna zijn leden van de stuurgroep langs gegaan bij 13 toonaangevende voorgangers en leiders om hun te vragen dit manifest te ondertekenen en hun visie op gebeurtenissen uit het verleden, heden en de toekomst op te tekenen. Daarna volgen de weerslagen van deze 13 interviews. Deze waren achtereenvolgens met:
Peter Sleebos, voorzitter VPE;
Arjan Plaisier, scriba PKN;
Gerard de Korte, RKK - bisschop van Groningen-Leeuwarden;
Willem Ouweneel, Vergadering der Gelovigen, bioloog, theoloog, filosoof;
Klaas van der Kamp, algemeen secretaris Raad van Kerken Nederland;
Arenda Haasnoot, vicevoorzitter Protestantse Kerk in Nederland;
Jan van Burgsteden, RKK – hulpbisschop bisdom Haarlem-Amsterdam;
Jan Zijlstra, evangelist – voorganger Levensstroomgemeente - Pinksteren;
Arie van der Veer, voorzitter Evangelische Omroep en predikant Christelijk Gereformeerde Kerken;
Jos Douma, predikant van de Gereformeerd-Vrijgemaakte Kerk in Haarlem.
Hans Eschbach, directeur Evangelisch Werkverband binnen de PKN;
Wim van Vlastuin, docent Hersteld Hervormd Seminarie aan de V.U. te Amsterdam
Joris Vercammen, Oudkatholiek, aartsbisschop van Utrecht.[1091]

[1088] Wilkin van de Kamp, Joke Tan e.a., *Wij kiezen voor eenheid – dertien geestelijke leiders onderschrijven het Manifest van eenheid*, Aalten: Crosslight Media, 2009, p. 7-8. Dit Manifest voor Eenheid is opgenomen in dit boek nder bijlage 3.

[1089] Ibid, 192 pagina's

[1090] Ibid, p. 11-12.

[1091] Ibid, p. 13-164 – Het boek besluit daarna met een driedelige appendix:
Appendix 1: Wilkin van de Kamp, De mantel van eenheid, p. 165-172.

Voorwaar een veelkleurige vertegenwoordiging van de lappendeken van de Nederlandse Kerken. Die verscheidenheid was ook terug te vinden in de stuurgroep Wij Kiezen voor Eenheid die bestond uit:
Wilkin van de Kamp (VPE), directeur van Stichting Geboren om vrij te zijn;
Jan Wessels (CGK), directeur van de Evangelische Alliantie;
Robbert-Jan Perk (PKN), Evangelisch Werkverband;
Henk van Blitterswijk (PKN), Evangelisch Werkverband;
Joop Gankema (VPE), directeur van Stichting Opwekking;
Frank Pot, voorganger van de Firekerk Nederland;
Marieke van den Berg (RKK), Focolarebeweging en Samen voor Europa
Kees Slijkerman (RKK), Katholieke Charismatische Vernieuwing en StuCom

Het doel van de stuurgroep was om alle mensen die zich christen noemen te verenigen zodat de scheuren tussen kerken en gemeenten, generaties en culturen (autochtone en allochtone christenen) gedicht mogen worden.[1092] Concreet richtte de stuurgroep zich vooral op de voorbereiding van de Nationale verzoendag die op 6 oktober 2012 op het Malieveld in Den Haag plaatsvond onder het thema 'Wij Kiezen voor Eenheid'. Meer dan drieduizend mensen kwamen die dag bij elkaar. De regen en het modderige gras hield hen niet tegen om met elkaar de schuld uit het verleden te belijden, de eenheid van het heden te vieren en gezamenlijk uit te zien naar een stralende toekomst. Zo was de dag ook in drie delen verdeeld: verleden, heden en toekomst. Christenen uit diverse tradities stonden naast elkaar op het podium. Rooms-katholieken en protestanten, leden van evangelische en pinkstergemeentes, vertegenwoordigers van migrantenkerken en nog vele andere denominaties. Er werd schuld beleden over verdeeldheid maar ook waardering uitgesproken voor elkaars traditie en uitgebreid voor elkaar gebeden. Een viering van eenheid én diversiteit. Opnieuw beleden Arjan Plaisier namens de PKN en Peter Sleebos namens de VPN wat er in het verleden in hun onderlinge verhoudingen fout was gegaan en vroegen zij wederzijds om vergeving. Daarnaast werd ook schuld beleden naar het Joodse volk en de migrantenkerken. Gerard de Korte, destijds bisschop van Leeuwarden-Groningen, beleed namens de RKK schuld aan de Reformatorische Kerken en Arjan Plaisier deed dit namens de Protestantse kerken aan de Rooms-katholieke kerk.
De “kerkleiders” Gerard de Korte, Arjan Plaisier en Peter Sleebos wasten de voeten van zes jongeren als symbool van hun dienstbaarheid aan de Kerk van morgen. De dag begon bewust sober, maar aan het einde van de ochtend brak figuurlijk en letterlijk de zon door en werd een nieuw gevoel van eenheid en verbondenheid met elkaar gevierd.
De volledige liturgie van deze unieke dag is terug te vinden op document StuCom 035 op www.stucom.nl. Wilkin van de Kamp[1093], voorzitter van de stuurgroep Wij kiezen voor eenheid, maakte van deze dag tien jaar later een documentaire, die online beschikbaar is.[1094] Daarnaast schreef hij het boekje *Ik ben een van wij: Samen kerk zijn in je woonplaats.*[1095] Een praktische handleiding hoe je de in je eigen omgeving de eenheid in Christus vorm kunt geven.
Op de nationale verzoeningsdag op 6 oktober 2012 werd aangekondigd dat de stuurgroep “Wij kiezen voor Eenheid” op zou gaan in het op te richten Nederlands Christelijk Forum (NCF). Het NCF is een afgeleide van het Global Christian Forum (GCF), die in het vorige hoofdstuk is beschreven. De basis voor de oprichting van het NCF werd in 2011 gelegd door. Arjan Plaisier

---

Appendix 2: Robert Jan Perk, De Geest van Eenheid, p. 173- p. 181.
Appendix 3: Arnold van Heusden, De Prijs van Eenheid, p. 183-192.

[1092] Rejoice Now, Wij kiezen voor Eenheid, https://www.rejoicenow.nl/rejoicenow.nlwij-kiezen-voor-eenheid/

[1093] Wilkin van de Kamp, geboren in 1961, is voorganger van de Duits-Nederlandse Euregio Christengemeente voor eenheid en verzoening in Aalten. In 2010 werd hij fulltime predikant-directeur van de Stichting Vrij Zijn. Deze organisatie specialiseert zich in het bevrijdingspastoraat, maar geeft ook online Bijbeltraining, verzorgt conferenties en trainingsweekenden en zendt wekelijks online Vrij Zijn TV uit.. Zie: https://www.vrijzijn.nl/ - Curriculum vitae Wilkin van de Kamp https://www.vrijzijn.nl/pers/

[1094] Wij kiezen voor eenheid https://www.vrijzijn.nl/eenheid/

[1095] Wilkin van de Kamp, *Ik ben een van wij : Samen kerk zijn in je woonplaats,* Aalten: Stichting Vrij Zijn, 2023, Eerste druk - oplage 10.000, Paperback, 79 blz.

(PKN), Mgr. Joris Vercammen (Oudkatholiek), ds. Rhoinde Mijnals-Doth (SKIN)[1096], drs. Anmar Hayali (SKIN) en Peter Sleebos (VPE). Zij hadden in 2011 in Manado in Indonesië een bijeenkomst bijgewoond van het Global Christian Forum. Het leek hen gewenst om ook in Nederland een initiatief te beginnen van een Nederlands Christelijk Forum. Overeenkomstig de opzet van het GCF streeft het NCF naar een gelijkmatige vertegenwoordiging van deelnemers uit de verschillende achtergronden, waarbij idealiter de helft van hen afkomstig is uit kerken die traditioneel in Nederland aanwezig zijn, en de helft uit Pinkster- en evangeliekerken en migrantenkerken. Het NCF verlangt ernaar om de onderlinge band te verdiepen en te verstevigen.
Vanaf juni 2012 organiseert het NCF een keer per jaar een tweedaagse retraite in het RK bezinningscentrum Emmaüs te Helvoirt, waar (kerk)leiders uit een breed scala van christelijk Nederland samenkomen en elkaar ontmoeten. Het NCF werkt nauw samen met het groter geheel van oecumenische koepels en bewegingen in Nederland, zoals de Raad van Kerken in Nederland. In de regel nemen er ongeveer zestig personen uit de brede waaier van de Nederlandse kerken aan de retraites deel. Kerktitels en academische titels tellen hier minder dan de ontmoeting van hart tot hart. In verschillende vieringen is ruimte voor gezamenlijke aanbidding. Men komt ook in kleine groepjes bijeen, om van elkaar te leren, elkaar te bemoedigen en voor elkaar te bidden. In 2025 werd ervoor gekozen om een ontmoeting tussen de generaties te bevorderen en namen er ook een groot aantal jongeren deel.[1097]

A.2.6 Raad van Kerken

De gespannen verhouding tussen de Oecumenische Raad van Kerken, de voorloper van de huidige Raad van Kerken, en de Pinksterbeweging is in mijn dissertatie al aan de orde geweest (Hoofdstuk 4.2). Er leek destijds in 1959/1960 een onoverbrugbare kloof tussen deze twee. In de 21e eeuw, vijftig jaar later, is die kloof gedicht en is de VPE in 2017 zelfs geassocieerd lid geworden van de Raad van Kerken. Dat is deels mogelijk geworden door de grotere oecumenische openheid van met name de VPE, maar ook binnen de Raad van Kerken groeide het besef dat zij dit dynamische deel binnen de pallet van de Nederlandse kerken niet langer kon negeren.
De aanleiding was een brief uitgegaan van de Raad met haar huidige statuten als bijlage en de vraag of het zinvol is om te kijken of de samenwerking tussen Raad, kerken en groepen van kerken verder verbeterd kan worden. Dit resulteerde in begin 2010 in een verkennend gesprek van een delegatie van de Raad van Kerken met een deel van het algemeen bestuur van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE). De bijeenkomst vond plaats in een kerkgebouw in De Bilt. De VPE en de Raad van Kerken kenden elkaar al enigszins uit onder meer het Beraad van Kerken, waar ze elkaar eenmaal per jaar ontmoetten. De twee organisaties werkten ook samen in de groep van In Vrijheid Verbonden, een interreligieus platform. Daarnaast werkten diverse pinkster- en evangeliegemeenten op plaatselijk niveau samen met de Raad van Kerken. En in de week van gebed en andere activiteiten kwamen oecumenische christenen en evangelische christenen elkaar ook tegen. De vergadering had een open en verkennend karakter. Afgesproken werd om te onderzoeken of de kennismaking op meer fronten een vervolg kon krijgen. Het was de eerste keer dat de ontmoeting zo breed was opgezet.[1098]
Concreet werd de VPE uitgenodigd om mee te spreken over de formulering van de doop(v)erkenning, een thema van de Raad waarin gekeken werd of kerken tot verdere afstemming kunnen komen over de betekenis van de doop. Dit leidde ertoe dat de VPE het document over de toenadering inzake de doop in 2012 medeondertekende. Dit document was onder regie van de Raad van Kerken tot stand gekomen.[1099] Dit zogenaamde “Onderlinge toenadering rond de doop - Een

[1096] SKIN staat voor Samen Kerk In Nederland - SKIN is het landelijke platform voor en door internationale en migrantenkerken in Nederland.
[1097] Ontmoeting tussen generaties tijdens NCF 2025, 30 juni 2025 https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2025/06/ontmoeting-tussen-generaties-tijdens-ncf-2025/
[1098] Raad van Kerken, Verkenning VPE en Raad, https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2010/06/verkenning-vpe-en-raad/
[1099] Negen verschillende kerken ondertekenden een verklaring van dooperkenning. Dat zijn: de Anglicaanse Kerk, de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, de Evangelische Broedergemeente, de Molukse Evangelische Kerk,

verklaring" werd op 29 mei 2012 ondertekend, Machiel Jonker deed dat namens de VPE.[1100] Het cruciale meningsverschil over de doop is of dit al dan niet op basis van persoonlijke belijdenis moet zijn. Het document toont aan dat het onderwerp van de doop nog altijd een heikele kwestie is en formuleert de onderlinge verschillen daarom zorgvuldig. Enerzijds wil men de onherhaalbaarheid van de doop behouden, dus ook de kinderdoop, anderzijds wil men ruimte bieden voor "rituelen van doopvernieuwing of doopgedachtenis". De 'op belijdenis dopende' kerken, waaronder de VPE, komen niet verder dan een belofte om prudent om te gaan met nieuwkomers in hun kerken, die al als kind zijn gedoopt. Dit wordt als volgt in het document verwoord.

> *Onherhaalbaar?*
> *In de meeste kerken wordt de doop gezien als een sacrament of teken dat slechts eenmaal aan een mens kan warden bediend: het is onherhaalbaar. Soms staat die onherhaalbaarheid echter onder druk. Zoals gezegd: sommigen in de kerken waar de kinderdoop gebruikelijk is, betreuren het dat zij het sterkste teken van 'opgenomen warden in de kerk van Christus' niet zelf bewust hebben mogen ondergaan. Meermalen klinkt dan ook de vraag om, wanneer men belijdenis doet, opnieuw te worden gedoopt. Binnen de heden- daagse westerse cultuur, die op het zelf ervaren veel nadruk legt, klinkt die vraag des te luider. De kerken die vasthouden aan de (eenmalige) kinderdoop zoeken daarop een antwoord door meer aandacht te geven aan momenten en rituelen van doopvernieuwing of doopgedachtenis. Het gaat daarbij niet om een herhalen van de doop, maar om een in herinnering brengen van de destijds ondergane doop, om een opnieuw indachtig worden van het belang ervan.*
> *Ook in de 'op belijdenis dopende', 'doperse' kerken wordt de vraag om opnieuw gedoopt te worden uiteraard regelmatig gesteld. Hij klinkt vaak bij de overgang van een als kind gedoopte naar zo'n kerk. In de doperse kerken die aan deze doopverkenning deelnamen, is er begrip voor dat zo'n wederdoop bij de zusterkerken, die de kinderdoop kennen, gevoelig ligt. Daarom beloven zij er prudent mee om te gaan. Tot een erkenning van de kinderdoop in het algemeen kunnen en willen deze doperse kerken vooralsnog niet overgaan. Maar bij toetreding van iemand die als kind in een andere kerk werd gedoopt, is in sommige doperse gemeenten een herdoop geen must. In verschillende van deze doperse gemeenten doet men dan ook ervaring op met een vorm van 'open lidmaatschap': waar in die gemeenschappen voorheen het lidmaatschap strikt gekoppeld was aan 'doop-op-belijdenis', staat men tegenwoordig aan mensen die de kinderdoop ontvingen maar in hun geweten bezwaard zijn een herdoop te ondergaan, de volledige deelname aan het gemeentelijk leven toe. Voor de toekomst lijkt een verdere bezinning op dergelijke vormen van open lidmaatschap van belang.*[1101]

Deze tamelijk wollige formulering verraadt het ongemak binnen de VPE om de kinderdoop als Bijbels te erkennen. Niet voor niets ging er voor de ondertekening "nogal wat extra telefoonverkeer aan vooraf tussen de bureaus van de Raad van Kerken en de VPE".[1102] In de praktijk wordt de kinderdoop binnen de VPE nog altijd als on-Bijbels afgewezen en er bij nieuwkomers op aangedrongen om zich te laten dopen op belijdenis en door onderdompeling.

---

de Oud-Katholieke Kerk, de Protestantse Kerk in Nederland, de Remonstrantse Broederschap, de Rooms-Katholieke Kerk en de Syrisch-Orthodoxe Kerk. De Algemene Doopsgezinde Sociëteit en de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE) hebben laten weten, samen met dat negental, een verklaring van onderlinge toenadering te tekenen. Bron: Raad van Kerken, Doopverklaring 2012,
https://www.raadvankerken.nl/publicaties/overige-publicaties/de-doop/

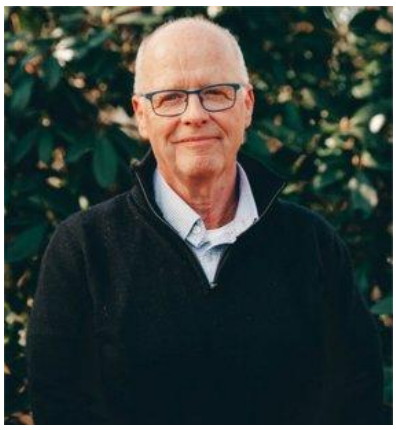
[1100] Raad van Kerken, Onderlinge toenadering rond de doop - Een verklaring, 29 mei 2012
https://www.raadvankerken.nl/files/2012/06/doopverklaringtoenadering.pdf
Dit document eindigt met de namen en handtekeningen van hen die namens hun kerkgenootschappen deze verklaring hebben ondertekend. De volledige verklaring is achter in dit boek opgenomen als bijlage 4.

[1101] Ibid, p. 2-3

[1102] Raad van Kerken, Pinksterkerken meer open, 28 maart 2015. Dit artikel bevat tevens een uitgebreide samenvatting van het eindverslag van de dialoog tussen de PKN en de Pinksterkerken.
https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2015/03/pinksterkerken-meer-open/

Na een aantal vervolggesprekken besloot de VPE zich ook daadwerkelijk als geassocieerd lid aan te melden bij de Raad van Kerken. Dit gebeurde in april 2017. Machiel Jonker was inmiddels op 4-2-2017 Peter Sleebos opgevolgd als voorzitter van de VPE. In het nieuwsbulletin van de raad van Kerken, wordt de aanvaarding van dit geassocieerd lidmaatschap als volgt beschreven.

> *De Raad van Kerken heeft met algemene stemmen deze week de Verenigde Pinkster- en Evangelische Gemeenten (VPE) aanvaard als geassocieerd lid. Daarmee toont de Raad meer en meer de veelkleurigheid van het christendom in Nederland. Voorzitter Machiel Jonker van de VPE verheelde niet dat de Pinkster- en Evangelische Gemeenten ruim een eeuw geleden zijn ontstaan omdat christenen de 'grote' kerken verlieten. Er was verwijdering en triomfalisme bij dat verlaten, maar nu is er in grote delen van de Pinkster- en Evangelische Gemeenten het besef, wij horen bij de kerk, wij kunnen leren van de kerk, zo vatte Jonker het proces van de VPE de afgelopen decennia samen.*[1103]



Machiel Jonker – voorzitter VPE 2017-2025

Opvallend in dit bericht is dat de volledige naam van het kerkgenootschap VPE onjuist is weergegeven, namelijk *Verenigde Pinkster- en Evangelische Gemeenten* in plaats van *Verenigde Pinkster- en Evangelie Gemeenten.* De Raad van Kerken bestond toen uit veertien lidkerken en drie andere met de Raad geassocieerde kerken.[1104] De VPE telde destijds ongeveer 20.000 leden en vertegenwoordigde circa 130 kerkelijke gemeenten in Nederland. Hoewel zij maar een klein gedeelte van de Pinkster-, Volle Evangelie- en Charismatische gemeenten vertegenwoordigen (ongeveer 15%) kan deze aansluiting bij de Raad van Kerken gelet op de vroegere gespannen verhouding met de oecumenische beweging als buitengewoon opmerkelijk worden beschouwd.

A.2.7 Opwekking- en New Wine Conferenties – Oecumene aan de basis

De inmiddels massaal bezochte Opwekking-conferenties rond de Pinksterdagen, begonnen als een bescheiden gezinskamp op de Harskamp in Ede in 1971. In 1972 verhuisde men naar de Dikkenberg in Bennekom en kwamen er al 1500 kamperen. Vanaf 1974 werd Vierhouten de vaste locatie tot ook daar de accommodatie te klein werd. Vanaf 1996 komt men samen in Biddinghuizen in de

[1103] Raad van Kerken, Raad tikkeltje veelkleuriger, gepubliceerd op 14 april 2017, https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2017/04/raad-tikkeltje-veelkleuriger/

[1104] Voor een volledige lijst van de huidige aangesloten kerkgenootschappen en hun vertegenwoordigers in de Plenaire Raad,, zie: Raad van Kerken, Plenaire Raad, https://www.raadvankerken.nl/organisatie/plenaire-raad/ Geassocieerde leden van de Raad van Kerken hebben geen stemrecht bij het aanvaarden van nieuwe kerkgenootschappen tot lid van de Raad van Kerken. Peter Grim, algemeen penningmeester, is primus en Machiel Jonker, algemeen voorzitter, is secundus in de plenaire raad van de Raad van Kerken namens de VPE.

Flevopolder.[1105] De conferenties worden georganiseerd door de Stichting Opwekking die in 1960 is opgezet door de evangelist Ben Hoekendijk (1938-2020). Het zijn vierdaagse conferenties, die in de regel beginnen op de vrijdag voor de eerste Pinksterdag en eindigen op maandag de tweede Pinksterdag. [1106]In de grote tent worden samenkomsten gehouden, waar naast de prediking de aanbidding een belangrijke rol inneemt. Daarnaast is er een afzonderlijk programma voor de jeugd en kinderen op een afzonderlijk jongerenterrein waar Youth Opwekking, de Teenzone, en het Kinderplein zijn ondergebracht. Er is daar ook een Bijzondere Mensen Tent[1107]. Daarnaast zijn er seminars, er is een gebedstent waar voorbede is en een drukbezochte zendingsmarkt. Voor anderstaligen is de Pinksterconferentie toegankelijk via de vertaling in Engels, Spaans en Farsi. Alles in het programma heeft een duidelijk Pinkstersignatuur, hoewel er incidenteel wel sprekers uit de evangelische wereld en historische kerken zijn.
Al vele jaren trekken deze conferenties ruim 60.000 bezoekers uit allerlei kerken en groepen. In 2025 telde men opnieuw zestigduizend bezoekers. Meer dan de helft van hen onder de dertig jaar. De Sing-in, op zaterdagmiddag, trok 40 duizend bezoekers. Daarnaast telde de digitale Pinksterconferentie die thuis kon worden gevolgd ruim 580 duizend views.[1108] Hoewel deze conferenties niet als oecumenische viering of ontmoeting zijn opgezet, hebben deze zonder twijfel wel de grootste impact als het aankomt op oecumenische verbindingen in Nederland. Het sluit goed aan bij de festival- en kampeercultuur die al jaren groeiende is in Nederland en heeft een grote aantrekkingskracht op de jongere generatie. Vanwege de massaliteit krijgt het gebeuren veel aandacht op tv en in de pers. Daardoor is het een onbedoelde manifestatie van de aanwezigheid van de Kerk in Nederland. De invloed die deze conferenties in het kerkelijk leven in Nederland hebben is moeilijk te meten, maar het heeft de Pinksterboodschap op indringende wijze over weten te brengen op vele gelovigen. Een praktisch voorbeeld is de bundel Opwekkingsliederen, waar inmiddels 908 liederen zijn opgenomen.[1109] Ieder jaar worden op de Pinksterconferenties een aantal nieuwe liederen geïntroduceerd, die het jaar daarna in veel kerken worden gezongen. De Opwekkingsliederen zijn in nagenoeg alle kerken in Nederland inmiddels een begrip en worden naast de eigen bundels veel gebruikt voor de samenzang. Veel liederen zijn in het Engels of uit het Engels vertaald. Zo heeft de unieke vorm van aanbidding van de Pinkstergemeente, die niet altijd sterk is in inhoud maar des te meer ruimte biedt voor emotie, aanbidding en moderne ritmes, een natuurlijke inbedding gevonden in de kerken in Nederland en is daarmee van aanzienlijke oecumenische betekenis.
Zelf durf ik de stelling aan dat de Opwekkingsconferenties van grotere oecumenische betekenis zijn geweest voor Nederland dan alle dialogen en gesprekken bij elkaar. Het heeft de oecumene naar de basis gebracht en aangetoond dat de geestelijke eenheid boven de organisatorische eenheid uitstijgt. In het herkennen van elkaar in Christus en samen God aanbidden groeit een organische eenheid, die wellicht het dichtst de eenheid benadert, waarvoor Jezus bad in het hogepriesterlijk gebed in Johannes 17. Dat wil overigens niet zeggen dat de gesprekken op leidersniveau niet belangrijk zijn of hieraan ondergeschikt zijn. Integendeel, beide zijn noodzakelijk zolang de leiders van kerken en groepen maar beseffen, dat de oecumene pas voltooid is als dat ook aan de basis zo wordt beleefd.

[1105] Cees en Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel – 100 jaar pinksterbeweging in Nederland 1907-2007*, Kampen: Uitgeverij Kok, 2007, p. 108-111.

[1106] In 2025 werd de conferentie gehouden tijdens het Hemelvaartsweekend, vanwege andere boekingen op het Walibi-terrein in Biddinghuizen. Naar verwachting zal dat ook zo zijn in 2028.

[1107] In de Bijzondere Mensen Tent (BMTI is een speciaal programma voor mensen met een verstandelijke beperking of een ontwikkelingsstoornis. Met elkaar wordt er gezongen, muziek gemaakt, gebeden, geknutseld en geluisterd naar verhalen over God. Vanaf 2010 Dit jaar wordt het programma in de BMT georganiseerd door Profila Zorggroep.

[1108] Stichting Opwekking, 55ste Pinksterconferentie trekt 60 duizend bezoekers, 3 juni 2025, https://www.opwekking.nl/nieuws/55ste-pinksterconferentie-trekt-60-duizend-bezoekers/

[1109] *Opwekkingsliederen nummers 1 t/m 908,* Putten, Stichting Opwekking, 2025. De boeken met notenschrift voor (piano)begeleiding tellen inmiddels 6 muziekbundels (Lied 1 t/m 870) en twee aanvullingen.

In het verlengde van de Opwekkingsconferenties wil ik nog de New Wine Conferenties noemen. New Wine is in Engeland ontstaan vanuit de charismatische tak in de Anglicaanse kerk. Het begon in 1989 met een zomerkamp in Shepton Mallet, in het westen van Engeland. Men kwam bij elkaar om te aanbidden, Bijbelonderzoek te doen, bedieningen in de Geest te ervaren en plezier te maken. Dit breidde zich naar vele landen uit. In Nederland werden in 2000 de eerste gemeenteconferenties gehouden en in 2003 werd de Stichting New Wine opgericht. Zij heeft als missie de geestelijke vernieuwing van Nederland. [1110] Met name binnen de Nederlands Gereformeerde Kerk en de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerk[1111] is veel interesse voor het werk van New Wine. Naast de zomerconferentie houdt hun interkerkelijke organisatie zich bezig met regionale kerngroepen, (kerk)leidersretraites, begeleidingstrajecten, gebedspastoraat en theologisch onderwijs.[1112] Inmiddels worden de zomerconferenties, die de laatste jaren gehouden worden op het Landgoed Velder in Liempde door circa 7000 personen bezocht. In 2025 was het thema: “Heel de Kerk”. Deze conferenties van New Wine worden (nog?) niet zo massaal bezocht als de Opwekkingsconferenties, maar voor gelovigen uit de Protestantse traditie is dit wellicht een meer vertrouwde setting om kennis te maken met de Pinkster- en Charismatische leefwereld.

A.2.8 Terugkijken om vooruit te kunnen zien

Resumerend mogen we vaststellen dat er veel in Nederland is gebeurd sinds ik in 1988 mijn dissertatie voltooide. Er zijn belangrijke stappen gezet in de oecumene van de Pinksterbeweging en Kerken in Nederland. Wat mij betreft: boven bidden en denken. Lang niet alles is genoemd. Als voorbeeld noem ik de beweging van de “Nationale Synode”[1113], waarin ook de VPE participeert. De groei van de Pinksterbeweging in Nederland versus de achteruitgang in ledental van de historische kerken heeft ongetwijfeld een rol gespeeld in de belangstelling voor een gesprek vanuit kerkelijke kringen. Maar het openstellen van de leiders in de historische kerken naar de Pinksterbeweging toe en het feit dat sommige van hen zelfs vergeving hebben gevraagd voor hun neerbuigende houding in het verleden kan niet tot dit feit gereduceerd worden. Er is een oprecht verlangen ontstaan om elkaar te ontmoeten, van elkaar te leren en met elkaar de eenheid in Christus te belijden. Dat heeft de Pinksterbeweging uit haar isolement gehaald en haar doen beseffen, dat zij onderdeel is van het wereldwijde Lichaam van Jezus Christus. De analogie van dat ene lichaam gebruikt de apostel Paulus in zijn brief aan de gemeente te Korinthe hoofdstuk 12 in de context van de integratie van de charismata c.q. de gaven van de Geest. Zo is zij weer terug bij de oorspronkelijk drijfveer van de eerste Pinksterpioniers om een doorgeefluik te zijn van de werkingen van de Geest ten behoeve van de hele Kerk. Heeft zij hiermee haar opdracht voltooid? Die vraag komt aan de orde in de hierop volgende slotbeschouwing.

[1110] Cees en Paul van der Laan, *Toen de kracht Gods op mij viel*, p. 197.

[1111] Tijdens de zomerconferentie van 2015 waren er 5000 week- en 2000 daggasten. Naar schatting was bijna de helft van de bezoekers afkomstig is uit een Nederlands-, christelijk- of vrijgemaakt-gereformeerde kerk. Er kwamen meer mensen uit de Protestantse Kerk en uit baptistengemeenten. Bron: New Wine, Christipedia, https://www.christipedia.nl/wiki/New_Wine

[1112] New Wine, Waarvoor we gaan, https://new-wine.nl/wat-is-new-wine/

[1113] De Nationale Synode is een initiatief van ds. Gerrit de Fijter, de voormalig voorzitter van de Protestantse Kerk in Nederland predikant. Het is een informele landelijke oecumenische vergadering van kerken en geloofsgemeenschappen die bijeen komen om een eensgezind getuigenis af te leggen aan het Nederlandse volk. Op 10 en 11 december 2010 vond in Dordrecht de eerste nationale bijeenkomst plaats. Zie verder: https://www.nationalesynode.nl/ - omdat het hier vooral om een Protestants initiatief betreft, die niet gericht is op de Pinksterbeweging, heb ik dit initiatief buiten beschouwing gelaten.

ADDENDUM HOOFDSTUK 3 – HOE NU VERDER?

A3.1 Een persoonlijke terugblik

Hoe kijk ik zelf terug op de 37 jaar die verstreken zijn sinds ik in 1988 mijn dissertatie voltooide? Hoe beoordeel ik de oecumenische gesprekken die wereldwijd en nationaal hebben plaatsgevonden tussen Pinkstergelovigen en medechristenen uit de historische kerken en andere groepen? Drie woorden wellen in mij op: verbazing, blijheid en dankbaarheid.
Verbazing omdat dit onderwerp in deze jaren zo veel aandacht heeft gekregen zoals gebleken is uit de opsomming in de vorige twee hoofdstukken van dit addendum. Wat een transformatie heeft dit aan beide kanten tot gevolg gehad. De perceptie van elkaar is indringend en hopelijk blijvend veranderd. De Pinksterbeweging is uit haar isolement gebroken en in plaats van de historische kerken zoals voorheen te beschuldigen en af te wijzen, geeft zij nu ruiterlijk toe dat zij kan leren van haar rijke traditie en eeuwenlange ervaring. Waar de historische kerken de Pinkstergemeenten voorheen toch vooral als een hysterische sekte beschouwden, heeft zij deze nu ruimhartig in haar midden verwelkomd en probeert van haar te leren hoe de ontkerkelijking in Nederland tegen te gaan. Door de charismatische beweging c.q. vernieuwing wordt de klassieke Pinksterleer van de doop in de heilige Geest en de gaven van de heilige Geest weer actueel gepraktiseerd in nagenoeg alle kerkelijke tradities. Dat bijvoorbeeld de VPE zonder noemenswaardige tegendruk van haar achterban zich in 2017 als geassocieerd lid heeft aangesloten bij de Raad van Kerken in Nederland had ik nooit kunnen bevroeden. Dat de PKN namens haar scriba in het openbaar vergeving heeft gevraagd voor hun neerbuigende en minachtende houding naar de Pinkstergelovigen toe, is een gebeurtenis die ik niet voor mogelijk had gehouden. Wij kennen in de Pinksterbeweging het zogenaamde “vallen in de Geest”. Dat gebeurt in de regel achterover. Al deze gebeurtenissen doen mij achterovervallen van verbazing.
Blijheid. Ja ik ben oprecht blij dat ik onderdeel en deelnemer heb mogen zijn van deze opmerkelijke verandering. Het voelt alsof je weer herenigd bent met familieleden, waar je geruime tijd in onmin mee hebt geleefd. Als ik naar het televisieprogramma “het familiediner” kijk, dan denk ik vaak “wat een ruzie om niets; waarom heeft het zo lang moeten duren om weer met elkaar in gesprek te komen?”. Tegelijkertijd overstijgt de blijdschap als de familieleden het goedmaken en elkaar weer in de armen vallen. Datzelfde gevoel herken ik nu ik als we als geloofsgenoten met elkaar aan tafel kan zitten en we wederzijds erkennen dat we dezelfde bloedband hebben en deelhebben aan hetzelfde brood, het Lichaam van Christus.
Dankbaarheid. Wat ben ik dankbaar dat ik de eerste mocht zijn die over het onderwerp “de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging” een academisch proefschrift mocht schrijven. Dankbaar dat deze “ivoren toren studie” de aanzet mocht geven tot meerdere dialogen in Nederland en ik zelf in enkele gevallen de mede-initiatiefnemer mocht zijn. De vele contacten hebben mij gezegend en verrijkt en doen beseffen wat een liefde en geestelijke rijkdom er aanwezig is in de Kerk wereldwijd. Dankbaar dat daardoor bij mij het triomfalisme dat zo kenmerkend is voor Pinkstergelovigen, iets is ingedamd. Tegelijkertijd mocht ik een schakeltje zijn in het eenwordingsproces.
“Werken aan de eenheid van de christenen vraagt niet alleen om bevlogenheid en gebed, maar ook om noeste arbeid, diepgaande studie, eerlijk kijken naar jezelf en volharding.”, aldus Kees Slijkerman.[1114] Hij heeft gelijk; dat is ook mijn ervaring. Maar voor alle arbeid, tijd en geld die het mij heeft gekost, heb ik veel terugontvangen en vrienden voor het leven gemaakt in vele kerken en kringen. Daarom verbaasd, blij en dankbaar

[1114] Kees Slijkerman, Terugblik op tien jaar dialoog tussen katholieken en pinkstergelovigen. - Bruggen, geslagen in de achtertuin, werken door, *Friesch Dagblad*, 19 januari 2010 , document StuCom 0320, https://www.stucom.nl/document/0320.pdf

Wat van de conclusies die ik mijn dissertatie in 1988 trok?[1115] Hoe kijk ik daarop terug? Wat ik toen schreef is nog altijd relevant en ik sta er nog steeds achter. Toch, als ik het nu lees, dan vind ik het te theoretisch, soms te idealistisch en te elitair. Te veel afgestemd op de academische elite. De gesprekken en dialogen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden waren belangrijk en noodzakelijk, maar topzwaar. We zijn nu in een nieuwe fase beland, waarbij we ons moeten richten om de verworven wederzijdse waardering over te brengen naar de basis. Nog altijd zijn er op dat niveau binnen de historische kerken (te) veel gelovigen, die de Pinkstergemeente als een gevaarlijke en fanatieke sekte beschouwen. Nog (te) veel Pinkstergelovigen veroordelen de Kerken als een dood instituut of als een fossiel uit het verleden.
De "Handreiking voor ontmoeting" aan het slot van het definitieve eindverslag van de dialoog PKN-Pinksterkerken[1116] is een verdienstelijke poging om die wederzijdse vooroordelen voorgoed de kop in te drukken. Daarom stel ik voor dat die handreiking als brochure in elke PKN-kerk en Pinksterkerk beschikbaar wordt gesteld en/of op iedere website van deze plaatselijke kerken wordt geplaatst.
De analyses in mijn dissertatie hadden achteraf gezien ook wel genuanceerder mogen zijn. In dat opzicht blijk ik niet los te staan van de Pentecostale neiging om te denken dat wij door de ¨volheid van de Geest¨ de waarheid in pacht hebben en graag in absoluten denken en spreken. Mijn levensreis heeft mij wel iets bescheidener gemaakt, hoewel het leraartje in mij nog altijd graag met de vinger wijst. Inmiddels heb ik wel geleerd, dat als je met één vinger naar de ander wijst, er drie vingers naar jezelf wijzen.

A3.2 Lessen

De Zwitserse theoloog Jean Daniël Plüss, een vroegere studiegenoot van mij[1117], hield in mei 2025 een lezing over zijn ervaringen na 30 jaar oecumene tussen Kerk en Pinksteren. Hij stelt dat er vier fundamentele basisprincipes zijn:

1. Ten eerste is er bij elk begin Christus. Onze gezamenlijke trouw aan Christus vormt de basis van onze ontmoetingen. Het zijn niet de verschillen tussen onze religieuze tradities of kerkculturen. Als er een gemeenschappelijk uitgangspunt is, zal dat gericht moeten zijn op Jezus Christus als onze gezamenlijke Heer en Redder. Jezus Christus, die volledig mens en volledig goddelijk is, zoals beschreven in de Schrift en zoals de geloofsbelijdenis van Nicea verkondigt, moet onze basis zijn. Al het andere zal daaruit voortvloeien.
2. Ten tweede: er moeten moeilijke vragen gesteld worden. Er zijn vele redenen waarom leden van bepaalde kerktradities terughoudend zijn ten opzichte van anderen. Er kunnen misvattingen, traditionele twijfels, onjuiste karakteriseringen van gebeurtenissen uit het verleden en andere belemmeringen zijn voor een open ontmoeting en gesprek. Moeilijke vragen helpen de situatie te verhelderen en maken het mogelijk stappen te zetten naar wederzijdse correctie en verzoening.
3. Ten derde: relaties hebben tijd nodig om te groeien. Menselijke factoren zoals het opbouwen van vertrouwen en het ontwikkelen van vriendschappen spelen een belangrijke rol in oecumenische toenadering. Sprekend als een Pinkstergelovige weet ik dat God in relaties op creatieve manieren door de Heilige Geest kan werken.
4. Ten vierde: we hebben meer gemeen dan we aanvankelijk dachten. Dat is een veelgehoorde opmerking van deelnemers en wordt weerspiegeld in diverse

[1115] Paul N. van der Laan, *The Question of Spiritual Unity – the Dutch Pentecostal Movement in Ecumenical Perspective*, Birmingham: University of Birmingham (VK), proefschrift voor het behalen van de graad in Doctor of Philosphy (PhD), 1988, p. 431-453.

[1116] Twee overzijden die elkaar vroeger schenen te vermijden, worden weer buren- Dialoog Protestantse Kerk en de Pinksterkerken, Utrecht: Protestantse Kerk, 2015, p. 31-32. - online verkrijgbaar op: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/

[1117] Jean Daniël Plüss en ik studeerden in het jaar 1978-1979 beide aan het Continental Bible College, thans Continental Theological Seminary geheten, in St. Pieters Leeuw, België. Wij voltooide allebei dat jaar onze Bachelors (B.A.) in theologie.

> oecumenische documenten. Het is een fundament om op te bouwen. Als we als gelovigen in Christus erkennen dat we meer gemeen hebben dan ons scheidt, dan is er geen reden waarom we niet zouden proberen om een gezamenlijk getuigenis af te leggen. Ik zou zelfs zo ver willen gaan om te stellen dat we, gezien de toenemende invloed van secularisatie in onze tijd, gezamenlijk getuigenis nodig hebben om geloofwaardig te zijn in een wereld die zich steeds minder om God bekommert.[1118]

Aan het eind van zijn lezing houdt Plüss een pleidooi om positiever te staan tegenover secularisme en pluriformiteit.[1119] Nu vind ik dat moeilijke begrippen. Los van de mogelijke glijbaan-effecten zie ik een gevaar dat alles zo vaag wordt, dat we onze eigen identiteit niet meer herkennen en daardoor onze specifieke bijdrage aan de Kerk verliezen. Toch begrijp ik zijn oproep.
Wat betreft de secularisatie lijkt het me belangrijk dat de Pinksterbeweging groeit in haar sociaal- en politiek engagement. De overtuiging dat de wederkomst van de Heer aanstaande is en alle energie moet worden besteed aan de evangelieverkondiging heeft de Pinkstergelovigen kopschuw gemaakt ten aanzien van haar maatschappelijke verantwoordelijkheid. Te gemakkelijk wordt dan verwezen naar het feit dat wij niet “van de wereld zijn”, maar die waarheid vindt haar balans in de opdracht van Jezus Christus om ons tegelijkertijd wel naar die wereld te zenden (Johannes 17:14-18). Adolf von Harnack en vele andere kerkhistorici hebben aangetoond dat juist het sociaal engagement van de vroege Christelijke kerk een enorme overtuigingskracht had.[1120]
De aanvaarding van een zekere pluriformiteit is belangrijk als tegenreactie op het absolutisme waardoor de Pinksterbeweging zich soms zo wentelt in haar eigen gelijk, dat zij zich daardoor isoleert van de rest. Pluriformiteit helpt om ons meer open te stellen voor wat anderen te zeggen hebben. Juist in de dialoog met andere kerken en gelovigen ontdekken we vaak dat er meerdere aspecten zijn van diezelfde waarheid en dat deze rijker wordt als die van verschillende kanten wordt belicht.
Plüss sluit zijn evaluatie over 30 jaar oecumene af met de vaststelling dat het aangaan van het gesprek met andere christenen ons kan behoeden voor de sterk opkomende polarisatie in onze post-Covid tijd. [1121]
In mijn lezing voor de Society for Pentecostal Studies in 2003 gaf ik de volgende praktische richtlijnen voor een uitdagende dialoog met de Pinkstergelovigen gebaseerd op mijn ervaringen in Nederland:

1. Alle deelnemers moeten bereid zijn om kritisch naar hun eigen traditie te kijken en zich te laten verrijken door de traditie van het kerkgenootschap waarmee ze in dialoog zijn
2. Valse vooronderstellingen en vooroordelen over elkaar moeten zo snel mogelijk worden weggenomen. Dit kan het beste gebeuren door tijdens de eerste sessie in kleine groepen de wederzijdse perceptie te inventariseren. In een plenaire sessie kunnen deze percepties waar nodig worden gecorrigeerd. Deze vaak inspirerende oefening helpt om de juiste toon te zetten voor de volgende sessies.
3. Het is belangrijk dat er een evenwichtige deelname is aan de dialoog: bij de voorbereiding en vaststelling van de agenda, het aantal deelnemers, liturgische elementen in de eredienst, een gelijk aantal sprekers en respondenten, wisselende voorzitters van de bijeenkomsten, enz. Probeer de bijeenkomsten afwisselend door elke delegatie te laten organiseren liefst op verschillende locaties die de diversiteit

[1118] Jean-Daniel Plüss, *Lessons Learned During 30 Years of Ecumenical Dialogue,* Final Draft 10th May 2025, lezing gegeven op het Europe-Asia Pentecostal Summit 2025, 13-18 mei 2025, te Suntec Singapore – een initiatief van Global Pentecostal Voices, p. 9-10.
https://www.gpvoices.org/wp-content/uploads/2025/05/Paper-3-Jean-Daniel-Pluss-2025-05-10.pdf

[1119] Ibid, p. 11-12.

[1120] Adolf von Harnack , *Die Mission Und Ausbreitung Des Christentums in Den Ersten Drei Jahrhunderten,* Leipzig, J.C. Hinrichs, 1902. Adolf von Harnack (1851-1930) was een Duits theoloog en kerkhistoricus en een autoriteit op het gebied van de ontstaansgeschiedenis van de Christelijke kerk.

[1121] Jean-Daniel Plüss, *Lessons Learned During 30 Years of Ecumenical Dialogue,* p. 13.

van hun traditie vertegenwoordigen.

4. Aanbidding en gebed moeten altijd deel uitmaken van de dialoog, bij voorkeur aan het begin en/of einde van elke dag. Gedurende deze tijd moet er ruimte zijn voor charismatische uitingen, voorbede, stilte en getuigenissen. De ervaring leert dat in de regel de deelnemers zich gezegend en verrijkt voelden door dit onderdeel van de dialoog.
5. Het is belangrijk om het gezamenlijk doel van de dialoog al aan het begin met elkaar vast te stellen. Het is nodig om dit doel tussentijds met elkaar te evalueren en zo nodig aan te passen. De gespreksonderwerpen en lezingen, moeten worden gekozen in het kader van het gestelde doel.
6. De selectie van de deelnemers is cruciaal. Idealiter is het een gezonde, evenwichtige mix van verschillende leeftijden, geestelijken en leken, etnische diversiteit en sekse. Allen moeten authentiek hun denominatie of traditie vertegenwoordigen en een oecumenische geest hebben.
7. De groep moet groot genoeg zijn om de verschillende stromingen te vertegenwoordigen, maar klein genoeg om een persoonlijke band tussen de deelnemers op te bouwen. Het ideale aantal ligt waarschijnlijk rond de twintig.
8. De lezingen en de verslagen van de dialoog moeten voor alle deelnemers en belanghebbenden toegankelijk zijn en, indien de tijd er rijp voor is, online worden gepubliceerd. OBJ

Aan bovengenoemde suggesties zou ik op grond van de latere ervaringen en eigen ontwikkeling willen toevoegen:

9. Het is belangrijk om na de oriëntatie- en kennismakingsfase concrete vragen aan elkaar te stellen zoals:
   a. Wat weerhoudt ons om samen kerk van Jezus Christus te zijn?
   b. Waar liggen de breekpunten?
   c. Zien wij een traject in de toekomst om steeds nader tot elkaar te komen? Zo ja hoe loopt dat traject?
   d. Zijn er gebieden waar we nu al samen kunnen optrekken, bijvoorbeeld in evangelisatie of sociaal werk?
   e. Wat moeten we doen om onze wederzijdse erkenning over te brengen naar de leden in onze plaatselijke kerken?

   In de dialoog tussen de PKN en de Pinksterkerken kwamen dit soort vragen deels aan de orde, bij alle andere dialogen echter nauwelijks. Wellicht was de tijd er nog niet rijp voor. Toch moeten we, als we een praktische uitwerking van de gesprekken willen zien, deze vragen aan de orde durven stellen.
10. Het bezoeken van elkaars erediensten en projecten is een probaat middel gebleken om elkaars spiritualiteit beter te leren kennen. Dit werd bijvoorbeeld toegepast in de derde fase van het gesprek tussen de Bisschoppenconferentie RKK enerzijds en de Evangelische Alliantie (EA), samen met de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten (VPE) anderzijds. Het lijkt mij belangrijk dat dit een vast onderdeel wordt van de dialoog, zeker als deze gezamenlijke bezoeken aan elkaars kerkdiensten of projecten later met elkaar worden geëvalueerd.
11. Als er een verlangen is om de dialoog voort te zetten en de deelnemers daarbij een concreet doel voor ogen hebben, dan is het belangrijk om concreet een datum en tijd vast te stellen voor een volgend overleg. Te vaak is in het verleden gebleken, dat een wens voor een vervolggesprek wel wordt genoemd, maar dat het daarbij blijft als het niet onmiddellijk wordt geconcretiseerd.

A.3.3 Samen de toekomst in

Eerder in dit hoofdstuk stelde ik al dat de tijd rijp lijkt voor een nieuwe fase in de relatie tussen de historische Kerken en de Pinksterkerken in Nederland. Na vele gesprekken en ontmoetingen tussen de academische elite van beide groepen is het nu zaak om van onze conclusies gemeengoed te maken bij alle deelnemers in onze kerken. Terug naar de basis.
Reeds noemde ik de "Handreiking voor ontmoeting" van de PKN-Pinksterkerken dialoog die als leidraad gebruikt kan worden voor gesprekken op plaatselijk niveau. Daarnaast wil de volgende concrete suggesties doen.
Als er meerdere personen uit een bepaalde plaatselijke kerk de Opwekking- of New Wine conferenties bezoeken, dan zou het een goede zaak zijn als de predikant deze conferentie, desnoods deels, zelf ook bezoekt. De plaatselijke kerk kan de predikant hiertoe stimuleren door de kosten van het conferentiebezoek voor haar rekening te nemen. Nog belangrijker echter lijkt me dat de predikant alle leden van zijn/haar kerk die deze conferenties hebben bezocht, bij elkaar roept om met elkaar te evalueren hoe ze hetgeen ze daar ervaren en geleerd hebben het beste kunnen integreren in hun eigen plaatselijke kerk. Het is wellicht een idee om met de plaatselijke kerk een soort mini-Opwekking kamp te organiseren, zo mogelijk samen met de plaatselijke Pinkstergemeente.
Als blijkt dat er binnen een plaatselijke kerk een sterke behoefte is naar meer charismatische diensten, dan is het misschien te overwegen om op zondagmorgen twee erediensten te houden, waarvan de een meer traditioneel is en de tweede meer charismatisch, dynamisch en eigentijds. De meeste jongeren zullen zich ongetwijfeld meer aangetrokken voelen tot de tweede variant.
Gezamenlijke activiteiten zijn een andere manier om te groeien naar een betere verstandhouding van elkaar. Zo kunnen we elkaar ook aanvullen in de gebieden waar we sterk in zijn. Pinkstergelovigen hebben veel ervaring in evangelisatie en gelovigen uit de historische kerken munten vaak uit in allerlei sociale projecten. Waarom dit niet samen doen?
De zending naar het buitenland is mijns inziens ook een activiteit die heel goed gezamenlijk kan plaatsvinden, daarbij sluit ik wel de katholieke missie voorlopig nog uit. Daarbij stel ik voor om in de toekomst geen nieuwe kerken meer te planten in het zendingsgebied, die de signatuur hebben van de thuiskerk van de zendeling. Geef de nieuwe kerk een neutrale naam, bijvoorbeeld "De Kerk van Christus in Zimbabwe". Dit stimuleert de gelovigen daar om onder leiding van de heilige Geest een kerkvorm te ontwikkelen, die is ingebed in hun eigen cultuur. De Pinksterzending heeft aangetoond dat dit een uitermate effectieve zendingsstrategie is. In Zimbabwe zal men niet hechten aan het verschil tussen de Christelijk Gereformeerde Kerk en de Vrijgemaakt Gereformeerde kerk.
Jelle Creemers heeft in zijn evaluatie van 10 jaar dialoog tussen de Rooms-katholieken en Pinkstergelovigen in Nederland in 2009 reeds voorgesteld om in deze fase het aantal deelnemers aan het gezamenlijk gesprek te vergroten en te verbreden.[1122] Het lijkt mij inderdaad wenselijk om belangstellende leken bij het gesprek te betrekken. Daarvoor leent zich wellicht een symposium met tussen de 60 en 100 deelnemers beter dan een officiële dialoog. Een dergelijk symposium dient dan wel ruimte te bieden voor plenaire uitwisseling of bespreking van het gekozen onderwerp in gespreksgroepen.
In alle dialogen in Nederland tussen de historische Kerken en de Pinkstergroepen heeft de VPE een centrale rol gespeeld. Zij heeft zich ontwikkeld tot een open en geloofwaardige gesprekspartner. In haar midden zijn inmiddels ook een aantal theologen, die de dialoog op academisch niveau aankunnen en hun eigen identiteit goed kunnen articuleren op basis van kennis, ervaring en deelneming. Om geloofwaardig te blijven is het wel nodig dat er iets verbetert in de enorme versplintering van de Pinkstergemeenten in Nederland. De VPE vertegenwoordigt slechts ten hoogste 15% van hen. Momenteel is er geen enkele band, laat staan controle over, extreme groepen en gemeenten die het aanzien van de Pinkstergemeenten soms ernstig schaadden. Er moet veel tijd en aandacht worden geïnvesteerd om zo veel mogelijk zelfstandige Nederlandse en allochtone

[1122] Jelle Creemers, Eén Geest, Tien jaar dialoog tussen katholieken en pinkstergelovigen in Nederland - Terugblik op tien jaar dialoog, evaluatie en suggesties voor het vervolg. *Perspectief 2/2* - Digitaal Oecumenisch Theologische Tijdschrift (DOTT) van de Katholieke Vereniging voor Oecumene, juni 2009, p. 12 en 13.

Pinkstergemeenten te betrekken bij het werk van de VPE. Dat is zeker ook in het belang van deze gemeenten zelf. Het voorziet ze in een geestelijke paraplu en verbondenheid, die hun integratie zal versterken en de gemeente zal beschermen tegen uitwassen. De nadruk op de autonomie van de plaatselijke gemeente binnen de VPE zal hun tegelijkertijd de ruimte geven om te groeien binnen hun eigenheid. Een ander belangrijk aspect is dat de Nederlandse Pinksterbeweging weer een opleidingscentrum moet ontwikkelen op Hbo-niveau. Helaas is de Azusa Theologische Hogeschool na een mislukte fusie met Christelijke Hogeschool Windesheim in 2015 moeten stoppen. Op lange termijn zullen de veel eenvoudigere opleidingen die momenteel worden aangeboden niet voldoende blijken om het huidige niveau en de geloofwaardigheid in stand te houden
Wat betreft de toekomstige band met andere kerkgenootschappen, lijkt mij een hechtere samenwerking tussen de VPE en andere Evangelische kerken en kerkgenootschappen het meest voor de hand liggen. Op lange termijn zou dit moeten kunnen leiden tot een fusie tussen de Unie van Baptistengemeenten in Nederland en de VPE. Tussen beide kerkgenootschappen is nog maar weinig verschil.
De veelbelovende uitwisseling tussen de PKN en het Landelijk Platform Pinksterbeweging Nederland is uitgewerkt in een mooi rapport en is aangevuld met een praktische "handreiking voor ontmoeting"[1123]. In de praktijk en op plaatselijk niveau lijkt er echter weinig mee gedaan. In ieder geval is er nu wel sprake van een open relatie, die zich kenmerkt door wederzijds respect. Dat is op zich al een hele verbetering met het verleden. Mogelijk is het een idee om op plaatselijk niveau met een bepaalde regelmaat oecumenische vieringen te organiseren. Op het gebied van evangelisatie, sociale projecten en buitenlandse zending zijn er tal van mogelijkheden om samen de handen ineen te slaan.
De relatie met de RKK is sterk verbeterd. Toch lijkt me van een hechte samenwerking in Nederland met de Pinksterkerken nog geen sprake. De sacramentenleer en het vasthouden aan de apostolische successie voor ambtsdragers en priesters schept een brede kloof, die nog niet te overbruggen lijkt. Het document c, de verklaring van de Congregatie voor de Geloofsleer over de uniciteit en de heilsuniversaliteit van Jezus Christus en de kerk (2000)[1124], toont aan dat die samenwerking niet hoog op de agenda van de RKK staat. Overigens ben ik het oneens met Mgr. Gerard de Korte, die samen vieren en samen bidden moeilijk vindt vanwege het grote verschil in spiritualiteit.[1125] Mogelijk ben ik bevooroordeeld omdat ik Rooms-katholiek ben opgevoed, maar als Pinkstergelovige voel ik me juist dichter aansluiten bij de katholieke spiritualiteit dan de Protestante. Als ik met katholieke geloofsgenoten uit de charismatische vernieuwing bidt en aanbidt, dan ervaar ik een hechte geestelijke verbondenheid.

In de oecumenische gesprekken bemerk ik wel een gereserveerde afstand. Is de RKK als instituut bereid om concessies te doen teneinde de eenheid onder de christenen te bevorderen? Daarom wil ik de volgende vraag voorleggen aan mijn Rooms-katholieke broeders en zusters: Als kinderen hun moeder verlaten omdat ze haar te streng vinden of omdat er een ernstig meningsverschil is, wat voor pastoraal advies geeft u de moeder dan om de relatie met haar kinderen weer te herstellen? Met andere woorden: hoe sterk is de liefde van de moederkerk naar haar verloren kinderen en wat wil zij zelf doen om die te herstellen?

[1123] Deze "Handreiking voor Ontmoeting" is in dit boek opgenomen als Bijlage 5.

[1124] Congregatie voor de Geloofsleer, *Dominus Iesus, Uniciteit en de heilbrengende universaliteit van Jezus Christus en de Ker*k, augustus 2000 – In 2000 door Paus Johannes Paulus II goedgekeurd. Online verkrijgbaar op: https://rkdocumenten.nl/toondocument/78-dominus-iesus-nl/

[1125] Katholieke vereniging voor evangelisatie, Kansen voor evangelisatie – Katholieke Vereniging voor Oecumene / https://www.oecumene.nl/actueel/nieuws/2016/11/kansen-voor-evangelisatie/ - 24 november 2016 in Nieuws.

Sinds 2012 ben ik zelf betrokken bij de Interkerkelijke Gemeente van Guardamar del Segura “De Hoeksteen” in Spanje[1126]. In deze Nederlandstalige gemeente komen gelovigen uit de brede pallet van de Nederlandse kerken wekelijks samen. Daar heb ik enerzijds ervaren hoe blij de deelnemers met de erediensten zijn. Het interkerkelijk karakter en het samenkomen van christenen uit verschillende achtergronden wordt als een verademing ervaren. Anderzijds geeft het ook onderlinge spanningen, omdat we ons in de praktijk maar moeilijk los kunnen maken van onze eigen kerkelijke achtergrond. Zo zingen evangelische christenen liever uit Opwekkingsliederen en Protestante deelnemers hebben weer een voorkeur voor het Liedboek voor de Kerken. Het is een weerbarstig proces die aanpassingsvermogen en wederzijds begrip vraagt. Evaluatie en communicatie zijn daarbij sleutelbegrippen.

A.3.4 Missie voltooid?

Heeft de Pinkstergemeente inmiddels haar oorspronkelijke missie voltooid om een doorgeefluik te zijn van de Bijbelse ervaring van de doop en de gaven van de Geest? Als dat zo is heeft zij dan nog wel een aanvullende functie in het Lichaam van Christus?
Het is niet makkelijk om die eerste vraag te beantwoorden. Ja, de Pinkster- en Charismatische theologie is inmiddels breed geaccepteerd in nagenoeg alle historische kerken, maar in de praktijk nog maar weinig gepraktiseerd of voorgeleefd door predikanten en priesters. Daardoor is het nog geen integraal onderdeel van het geloofsleven van hun leden. Daarin kan de Pinkstergemeente nog altijd een voorbeeldfunctie bekleden. Je moet ook wel zo reëel zijn om toe te geven, dat de Pinkstergemeente inmiddels een geëigende plaats heeft genomen als nieuw kerkgenootschap en er bij haar totaal geen behoefte (meer) bestaat om zichzelf op te heffen. Haar adaptieve vermogen is een belangrijke factor gebleken in de zending, met name in Afrika, Zuid-Amerika en delen van Azië. De verplaatsing van het centrum van de Christelijke kerk van het noordelijke deel van onze aarde naar het zuidelijke deel is daar een direct gevolg van. In de Pinksterbeleving is de persoonlijke leiding van de heilige Geest een belangrijk element. Ondanks alle subjectieve gevaren en kerksplitsingen die dat heeft veroorzaakt, heeft dit wel de ruimte geboden om de kerkelijke gemeenten aan te passen aan de behoeften van onze tijd en de plaatselijke culturele setting. In een tijd dat alle kerken op de religieuze markt staan en mensen zelf kiezen welke kraam het beste aansluit bij hun wensen, blijkt de Pinksterkraam behoorlijk populair. Traditie heeft grote waarde, maar kan ook bevreemdend werken. In het huidige tijdperk zien wij een merkelijke verschuiving van woord naar beeld, van collectief naar individueel, van deductief naar inductief, van betrouwbare journalistiek naar sociale media. Steeds meer filteren we de informatie, die we willen ontvangen. In al die veranderingen en aanpassingen lijkt de Pinksterbeweging er het meest in geslaagd om relevant te blijven en mee te bewegen in die ontwikkelingen. Daarom zie ik voor de Pinksterbeweging een nieuwe taak en opdracht: die van een proeftuin, waar geëxperimenteerd kan worden met nieuwe vormen van geloofsoverdracht en geloofsbeleving. Maar zoals bij elk experiment is voorzichtigheid geboden en moet het gedaan worden onder kundig toezicht. De eerste Europese pinksterpioniers beseften al in de eerste jaren van haar ontwikkeling dat waar vuur is, ook vreemd vuur de kop opsteekt. Daarom stelden zij al in 1912 een toeziende raad, de zogenaamde International Consultative Council, aan om excessen te kunnen beoordelen en zo nodig te corrigeren. [1127] Een dergelijke raad is er nu niet. Aan die kundige begeleiding is grote behoefte, zowel nationaal als internationaal. Als we daar geen aandacht aan besteden, dan dreigt de boel op enig moment te ontploffen.

[1126] Zie hun website op https://www.iggds.nl/ - In Benidorm is een soortgelijke kerk onder de naam: Nederlandse Interkerkelijke Gemeente “Het Anker”.

[1127] Cornelis van der Laan, The Proceedings of the Leaders' Meetings (1908-1911) and of the International Pentecostal Council (1912-1914), *Pneuma- Journal of the Society for Pentecostal Studies*, 10/1, januari 1988, p. 36-49.

Aan het einde van deze studie wil ik een persoonlijk pleidooi houden om oprecht naar de eenheid onder de christenen te zoeken. Het gebed van Jezus dat wij één worden zoals Hij en de Vader één zijn (Johannes 17: 11) noopt ons daartoe. Zoals eerder gememoreerd in mijn dissertatie definieerde Feitse Boerwinkel een sekte als volgt: "*Een sekte is een groep mensen die, voornamelijk uit begeerte naar zuiverheid en met verabsolutering van een deelwaarheid, de solidariteit met het grote geheel van de groep verbreekt, en die deze breuk niet meer als smart ervaart*."[1128]
Met name het laatste deel van deze volzin raakt mij. Ervaren wij de verdeeldheid nog als smart? Doet het pijn? Zo ja, moeten wij er dan niet alles aan proberen te doen om die breuk te herstellen? Deze studie toont aan dat dit een langdurig, weerbarstig en moeizaam proces is. Die ene Geest die wij ontvangen hebben verbindt ons en trekt ons als een magneet naar Christus en daardoor naar elkaar. Laten we daarom samen bidden:

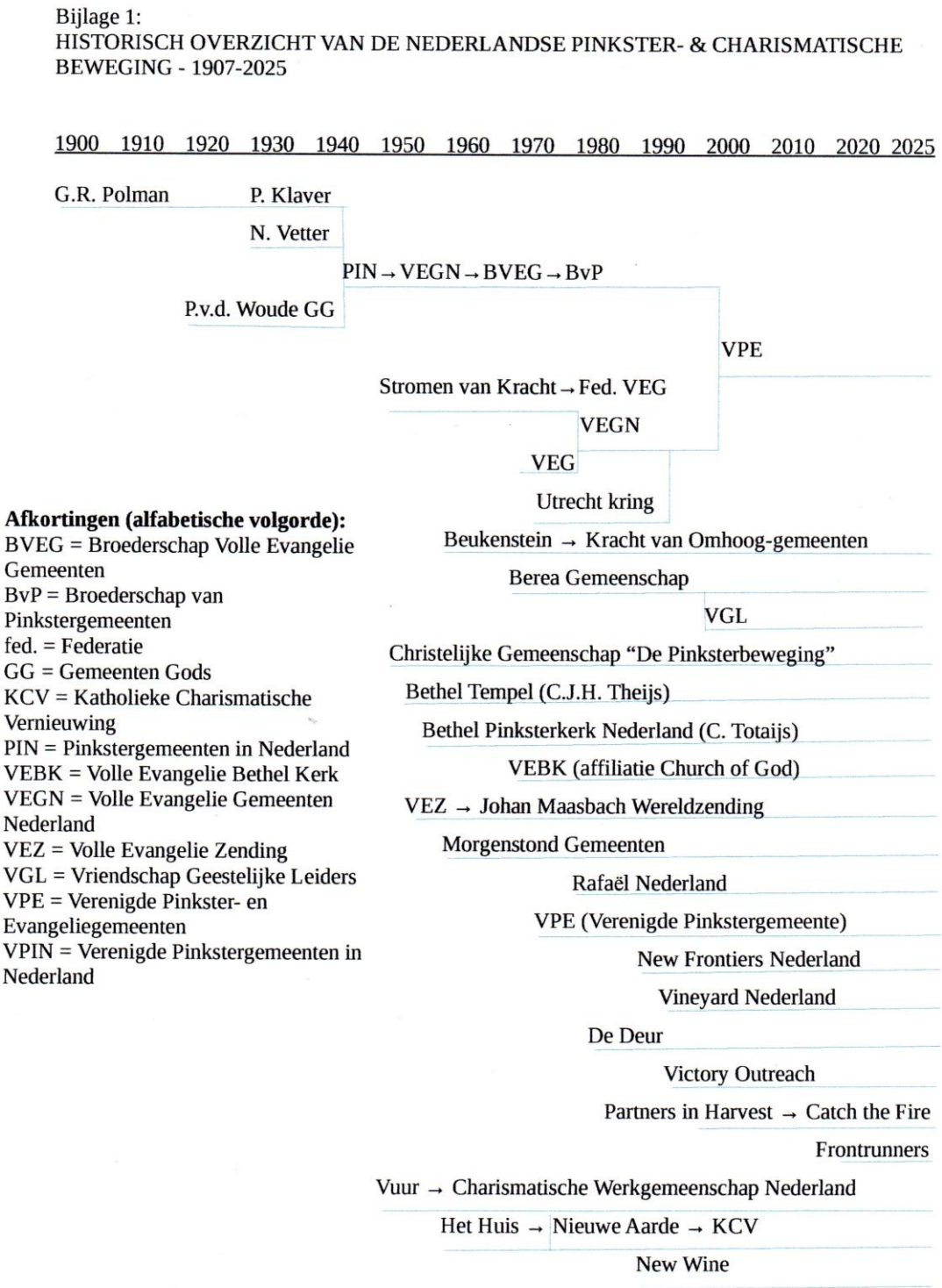
Veni Creator Spiritus!

[1128] Dr. F. Boerwinkel, *Kerk en secte,* Den Haag: Boekencentrum N.V., 2e druk - 1956, p. 19-20.

BIJLAGEN – Overzicht

1. Historisch Overzicht Pinksterbeweging in Nederland 1907-2025
2. Pinksterliederen onder de loep
3. Manifest voor eenheid
4. Onderlinge toenadering rond de doop – verklaring Raad van Kerken
5. Handreiking voor ontmoeting - dialoog PKN – Pinksterkerken
6. Bibliografie
    a. Bronnen: Boeken, dissertaties, manuscripten
    b. Bronnen: Tijdschriften, Brochures, Traktaten
    c. Bronnen: Interviews

Bijlage 1: Historisch Overzicht Pinksterbeweging in Nederland 1907-2025



Bijlage 2: Pinksterliederen onder de loep

Bron: Luc Meijer, *Pinksterliederen onder de loep*, Den Haag: Centrale Pinkster Bijbelschool, 1981. De rubriek Opwekkingsliederen is aanvullend onderzocht door Paul van der Laan

→Zangbundel	POL	GLK	SPR	BEK	KvO	OPW	GID	JPP	CWN	RKK	Gem
↓Thema											
Gemeente/Kerk	0	0	0,5	0	7,4	4,5	0,8	5,9	1,8	1,6	2%
Bijbel	0	0,8	1,6	1,4	3,7	0,4	1,7	0	0,9	0	1%
Christelijk leven	21	47,9	29,1	49,1	34,3	15,9	32,5	26,1	15,6	22,1	37%
Toewijding	0	0,2	0,7	1,2	3,7	5,3	0	2,7	2,8	0,8	1%
Vrucht van de Geest	15,8	0,2	4,2	3,5	6,5	1,8	6,7	3,6	7,3	0,8	4%
Genezing	0	3,2	0	0,7	0,9	0,6	0	0	0	0	1%
Hemel	0	3,2	9,5	4,3	0,9	0,6	0,8	1,8	0	0,8	4%
Heilige Geest	5,3	7,3	1,8	2,6	0,9	3	2,5	2,3	7,3	6,6	4%
Jezus Christus	31,5	12	26,9	15,8	16,7	19,4	15	18	12	4,1	16%
Zending	0	0,2	1,3	0	1,9	2,3	0,8	1,4	3,7	4,1	1%
Gebed	5,3	1,7	5,6	7,3	0	2,1	5,8	9	12	10,7	5%
Redding	15,8	11	3,7	3,5	2,8	2,3	0	0,4	1,8	0	4%
Wederkomst	5,3	6,6	8,4	4,7	0,9	5,2	4,2	2,3	0,9	9	5%
Aanbidding	0	2,1	6,7	5,7	19,4	36,2	27,5	26,5	33,9	25,4	13%
Varia/overig	0	3,6	0	0,2	0	0,4	1,7	0	0	14	2%
Totaal %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100%

Afkorting	**Titel Zangbundel**	**Jaar uitgave**	**Uitgever/Samensteller**	**Aantal Liederen**
GRP	- Liederen met Muziek	1920	G.R. Polman	19 liederen
GLK	- Glorieklokken	1929-1960	M.A. Alt	530 liederen
SPR	- Hefsibah	1965	Spade Regen	375 liederen
BEK	- Bethel Evangelie Koren	1960	J. Thiessen	226 liederen
KvO	- Breek uit in gejuich	1970	Kracht van Omhoog	108 liederen
OPW	- Opwekkingsliederen	1972-2025	Stichting Opwekking	905 liederen
GID	- Zangboek	1973	Gideon Uitgeverij	120 liederen
JPP	- Songbook 2 delen	1978	Jesus People	222 liederen
CWN	- Zingt een nieuw lied	1978	C.W.N.	109 liederen
RKK	- Zing 'n nieuw lied nr. 2	1981	C.W.N. & R.K.K.	122 liederen

Bijlage 3: Manifest voor eenheid

‘Wij kiezen voor eenheid’

WIJ KIEZEN VOOR eenheid omdat Christus niet gedeeld is. Christus heeft de muren afgebroken die mensen gescheiden houden. Als Christus muren heeft afgebroken, mogen wij ze niet oprichten. Wij kiezen voor eenheid omdat Christus heeft gebeden: ‘opdat zij één zijn’ (Joh. 17:22).

WIJ KIEZEN VOOR eenheid, omdat er een gezamenlijke opdracht is: het evangelie te verkondigen en een levende kerk te zijn voor mensen van vandaag. Wij geloven dat elk mens Jezus Christus nodig heeft. Veel mensen zijn van het evangelie van Jezus Christus vervreemd geraakt. Voor velen is God de grote onbekende. Velen hebben geen enkele binding meer met de geloofsgemeenschap rond Jezus. De ontkerstening van ons land gaat door en de ontkerkelijking neemt nog steeds toe. Mede daardoor verkeert onze samenleving in een crisis. Er treedt verharding op door individualisme en groepsbelang. De samenhang ontbreekt door een tekort aan medemenselijkheid en sociale bewogenheid. We zijn geroepen geestelijk waakzaam te zijn en te strijden tegen de machten die mensen en samenlevingsverbanden kapot maken. We geloven dat Christus mensen en bevolkingsgroepen bij elkaar brengt.

WIJ KIEZEN VOOR eenheid, in de verscheidenheid. We zijn christenen die tot verschillende kerken behoren. We hebben verschillende achtergronden van cultuur en geschiedenis. We zijn het niet in alles met elkaar eens. In onze leer en ons leven maken we niet altijd dezelfde keuzes. We behoren tot kerken met verschillen geloofsuitingen. We willen dat niet ontkennen.

WIJ KIEZEN TEGEN onverschilligheid of minachting voor elkaar. We erkennen dat we in dit opzicht niet naar de geest van Christus hebben gehandeld. Hij heeft opgedragen dat de één de ander hoger acht dan zichzelf. We hebben maar al te vaak het omgekeerde gedaan. We zijn vaak arrogant geweest en zelfingenomen. Daarmee hebben we de naam van God niet geëerd. Daarmee hebben we onze opdracht om te getuigen van Gods liefde verwaarloosd. Daarmee zijn wij ook zelf de oorzaak van de ontkerstening van Nederland. Wij belijden onze schuld tegenover God en elkaar.

Als volgelingen van Jezus zijn we aan elkaar gegeven. We kunnen elkaar niet missen. Gevestigde kerken kunnen vandaag de dag geen kerk zijn zonder de nieuwe impulsen die van buiten komen: Pinksterkerken, evangelische kerken, migrantenkerken. Omgekeerd kunnen kerken van buiten geen kerk zijn zonder de traditie van kerken en kerkgenootschappen die al lang hun plaats in de Nederlandse samenleving innemen. Samen mogen we kerk zijn.

We willen een verbond sluiten met elkaar door elkaar de broeder- en zusterhand te reiken. We willen elkaar oproepen en helpen om elk afzonderlijk en met elkaar een levende gemeenschap te zijn van broeders en zusters, die leven door de Geest van God. Wij kiezen ervoor het geloof met elkaar te delen, elkaar te bemoedigen en elkaar te stimuleren. We kiezen ervoor met elkaar leerlingen van Jezus te zijn, die de mensen die op onze weg komen, uit te nodigen leerlingen van Jezus te worden.

Dit Manifest voor Eenheid is opgesteld door Peter Sleebos (Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten) en Arjan Plaisier (Protestantse Kerk in Nederland).

De stuurgroep vraagt aan verschillende kerkleiders in Nederland dit Manifest voor eenheid mede te ondertekenen

Ondertekend door: Peter Sleebos (voorzitter VPE), Arjan Plaisier (scriba PKN), Gerard de Korte (RKK bisschop van Groningen), Willem J. Ouweneel (theoloog, bioloog, filosoof), Klaas van de Kamp (algemeen secretaris van de Raad van Kerken), Arenda Haasnoot (Vice-voorzitter PKN), Jan van

Burgsteden (RKK hulpbisschop in het bisdom Haarlem-Amsterdam), Jan Zijlstra (evangelist en voorganger), Arie van der Veer (christelijk-gereformeerd predikant en voormalig EO-voorzitter), Jos Douma (vrijgemaakt-gereformeerde predikant), Hans Eschbach (directeur Evangelisch Werkverband binnen de PKN), Wim van Vlastuin (hersteld-hervormd predikant en docent hersteld-hervormd seminarie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam) en Joris Vercammen (Oudkatholiek aartsbisschop van Utrecht).

Bron: Wilkin van de Kamp, Joke Tan e.a., *Wij kiezen voor Eenheid*, Aalten Crosslight Media, 2009, p. 11-12

De stuurgroep van Wij Kiezen voor Eenheid bestond uit: Wilkin van de Kamp (Verenigde Pinkster en Evangeliegemeenten), Joop Gankema (Stichting Opwekking), Robert Jan Perk (Evangelisch Werkverband), Frank Pot (Fire Nederland) en Cees Vork (Gebedsbeweging Op de Bres).

Bijlage 4: Onderlinge toenadering rond de doop – verklaring Raad van Kerken

Onderlinge toenadering rond de doop
een verklaring

De doop geldt als het teken bij uitstek dat christelijke kerken verbindt. Toch was de geschiedenis die theologie en praktijk van de doop doormaakten, er ook een van hevige conflicten. Sommige werken door tot in onze tijd. Zo blijft het moeilijk de tegenstelling te overbruggen tussen kerken die enkel de doop van mondige mensen erkennen (volwassenendoop, doop op belijdenis) en kerken die, soms bijna uitsluitend, de kinderdoop praktiseren. Dat bleek ook gaandeweg het door de Raad van Kerken geïnitieerde Project Doop(v)erkenning. Niettemin zijn wij, de ondertekenaars van deze verklaring, afkomstig uit beide typen kerken, elkaar nader gekomen.

Historische achtergronden

Wat betreft de Bijbelse achtergrond: wij onderschrijven, met de doop-verklaring van de commissie Faith & Order van de Wereldraad van Kerken, dat 'dopen op grond van persoonlijke belijdenis het best betuigde patroon in de nieuwtestamentische geschriften' is (Lima 1982, $11) Zeker, er werden al in de vroegste tijd van het christendom ook kinderen gedoopt. Veelal werd immers met degene die zich tot dat nieuwe geloof bekeerde en zich liet dopen, heel het huisgezin mee gedoopt. Maar primair ging het dan toch om de belijdenis en de doop van die bekeerling. Pas in de loop van de volgende eeuwen kwam de kinderdoop voorop te staan: kinderen mochten niet onder de macht van zonde en dood worden gelaten, en de doop gold als het sacrament van vergeving en vernieuwing. Maar ook de vanzelfsprekende samenhang van kerk en samenleving in het 'corpus christianum' werkte hierin door.

Zo werd de kinderdoop het overheersende patroon. De momenten van de doop en van het persoonlijk belijden van het geloof kwamen op het levenspad ver uit elkaar te liggen. In een deel van de Reformatie, bij de dopers of doopsgezinden, wilde men terug naar de in de bijbel 'best betuigde' praktijk, de doop op grond van persoonlijke belijdenis. Men zag die als zuiverder: de doop niet als een algemeen teken van opname in de Kerk, maar als bekrachtiging van de eigen, bewuste keuze voor Christus.

Twee tradities kwamen naast elkaar te staan: die van de kinderdoop en de volwassenendoop. Sterker, ze kwamen veelal tegenover elkaar te staan, als opties die elkaar vrijwel uitsloten. Dat conflict heeft velen in verlegenheid gebracht en pijn gedaan. Hoe kunnen we het te boven komen? De toenadering tussen die tradities begint met de erkenning dat het hier om een gemeenschappelijk probleem gaat, de wrange vrucht van eeuwen kerkgeschiedenis.

Groeiende wederzijdse waardering

In onze besprekingen werd het ons duidelijk dat er voor beide benaderingen: die van de volwassenendoop en de kinderdoop, veel valt te zeggen. Zij die hechten aan de doop op belijdenis (Doopsgezinden, Baptisten, Evangelicale- en Pinksterchristenen) erkennen dat er ook achter de praktijk van de kinderdoop zeer waardevolle gedachten schuilen. De gedachte bijvoorbeeld dat God zomaar, 'om niet', voor ons kiest, en wij niet voor God: dat wordt betuigd met een ritueel dat op het moment van 'zelf kunnen kiezen' ver vooruitloopt. Ook het verlangen om met een sterk, heilig teken te markeren dat God aan een kind zijn zegen geeft, wordt door wie hechten aan de volwassenendoop als zeer legitiem herkend. Evenals het verlangen om als ouders uitdrukking te geven aan het gevoel van dankbaarheid voor dit geschenk van nieuw leven. Vandaar dat men in doperse kringen veelal, in plaats van de kinderdoop, een ander ritueel aan de 'ingang' van het leven kent, de 'kinderopdracht': het kind wordt opgedragen aan God en krijgt de zegen; er wordt dankbaarheid geuit voor dit geschenk; de ouders beloven hun kind in liefde en geloof op te voeden. Anderzijds erkennen zij die afkomstig zijn uit kerken waar men (vooral) de kinderdoop praktiseert, dat dopen en belijden in wezen samenhangen. Dat komt in de praktijk van 'doop op belijdenis' heel direct tot uiting. Natuurlijk is er ook bij de kinderdoop een verband met belijden: die doop vooronderstelt het belijden van de ouders en van de geloofsgemeenschap. Bovendien wijst de doop van een kind vooruit naar latere momenten van catechetische vorming, confirmatie, bewuste toetreding tot de kerk. Maar, zo moeten zij die aan de kinderdoop hechten erkennen, soms

blijven die 'latere momenten' uit en is er van een bewuste beaming van de ondergane kinderdoop niet of nauwelijks sprake. De volwassenendoop houdt de twee aspecten 'doop' en 'belijdenis' op een benijdenswaardige wijze bijeen! Geen wonder dat erin kerken die de kinderdoop praktiseren, regelmatig gelovigen zijn die zeggen het te betreuren dat zij hun eigen (kinder)doop niet bewust hebben kunnen ondergaan, en die daarom vragen om, wanneer zij belijdenis doen, opnieuw te mogen warden gedoopt.

Een levenslange groei

Zo neemt over en weer de waardering toe voor de sterke kanten van beide doopprakti̇jken. Beiderzijds groeit bovendien de overtuiging dat de doop niet slechts te maken heeft met één moment, maar deel is van 'een levenslange groei in Christus' (Lima, § 9). De kinderdoop is het begin van een weg, waarop nog vele momenten van toe-eigening van het geloof moeten volgen. De volwassenendoop is gelieerd aan een aanwijsbaar moment van belijden, maar daaraan is een weg van 'ernaar toe groeien' voorafgegaan, en er zal een weg van verder groeien in het geloof op volgen. Dit beeld van een levenslange weg relativeert de vaak scherp aangezette tegenstelling tussen beide posities. Volgens het rapport van de Joint Working Group van de Wereldraad van Kerken en de Rooms-katholieke Kerk maken drie elementen deel uit van het patroon van de initiatie door de doop: de catechetische vorming, de doop in water en de participatie in het leven van de gemeenschap. Deze elementen zijn aanwezig in het levenslange proces van christen worden (JWG, Eighth Report 2005, Baptism, § 52).

Onherhaalbaar?

In de meeste kerken wordt de doop gezien als een sacrament of teken dat slechts éénmaal aan een mens kan worden bediend: het is onherhaalbaar. Soms staat die onherhaalbaarheid echter onder druk. Zoals gezegd: sommigen in de kerken waar de kinderdoop gebruikelijk is, betreuren het dat zij het sterkste teken van 'opgenomen worden in de kerk van Christus' niet zelf bewust hebben mogen ondergaan. Meermalen klinkt dan ook de vraag om, wanneer men belijdenis doet, opnieuw te worden gedoopt. Binnen de hedendaagse westerse cultuur, die op het zelf ervaren veel nadruk legt, klinkt die vraag des te luider. De kerken die vasthouden aan de (eenmalige) kinderdoop zoeken daarop een antwoord door meer aandacht te geven aan momenten en rituelen van doopvernieuwing of doopgedachtenis. Het gaat daarbij niet om een herhalen van de doop, maar om een in herinnering brengen van de destijds ondergane doop, om een opnieuw indachtig worden van het belang ervan.

Ook in de 'op belijdenis dopende', 'doperse' kerken wordt de vraag om opnieuw gedoopt te worden uiteraard regelmatig gesteld. Hij klinkt vaak bij de overgang van een als kind gedoopte naar zo'n kerk. In de doperse kerken die aan deze doopverkenning deelnamen, is er begrip voor dat zo'n wederdoop bij de zusterkerken, die de kinderdoop kennen, gevoelig ligt. Daarom beloven zij er prudent mee om te gaan. Tot een erkenning van de kinderdoop in het algemeen kunnen en willen deze doperse kerken vooralsnog niet overgaan. Maar bij toetreding van iemand die als kind in een andere kerk werd gedoopt, is in sommige doperse gemeenten een herdoop geen must. In verschillende van deze doperse gemeenten doet men dan ook ervaring op met een vorm van 'open lidmaatschap': waar in die gemeenschappen voorheen het lidmaatschap strikt gekoppeld was aan 'doop-op-belijdenis', staat men tegenwoordig aan mensen die de kinderdoop ontvingen maar in hun geweten bezwaard zijn een herdoop te ondergaan, de volledige deelname aan het gemeentelijk leven toe. Voor de toekomst lijkt een verdere bezinning op dergelijke vormen van open lidmaatschap van belang.

Soms acht men echter in doperse kerken de vraag om een nieuwe doop wel degelijk legitiem. Wanneer iemand die als kind werd gedoopt, bij de overgang naar een doperse gemeente de wens uitspreekt om op zijn of haar belijdenis gedoopt te warden, kunnen er pastorale redenen zijn om aan die wens tegemoet te komen. Aan het besluit daartoe dient een diepgaand pastoraal onderzoek vooraf te gaan. De doperse gemeente meldt deze doop bij de kerk waar de betreffende gelovige lid was, en doet daarbij een beroep op erkenning van een gewetensvol genomen besluit.

Is de doop noodzakelijk?

'De doop geldt als het teken bij uitstek dat christelijke kerken verbindt': zo begonnen wij deze verklaring. De meeste kerken delen de overtuiging dat de doop de onmisbare bezegeling is van het bij Christus' Kerk horen. Ook kerken die dat welhaast als een vanzelfsprekendheid nemen, erkennen niettemin dat er geloofsgemeenschappen zijn die dit sacrament niet kennen en toch voluit in de christelijke traditie staan (Leger des Heils, Genootschap der Vrienden). Ook zijn er kerken, zoals de Remonstrantse Broederschap, die de doop kennen als 'het teken van de opneming in de Kerk van Christus', maar hem niettemin niet als een strikte voorwaarde voor het lidmaatschap zien (ook hier is sprake van een vorm van 'open lidmaatschap'). Een en ander herinnert ons eraan dat Gods genade breder werkt dan enkel via het sacrament van de doop.

Één Geest en één doop

Er tekent zich toenadering at tussen de kerken, met name ook tussen kerken die de kinderdoop kennen en de kerken uit de doperse traditie(s). Wij, de geloofsgemeenschappen die betrokken waren in dit proces van Doopverkenning, constateren dat met dankbaarheid en vreugde. Wij hopen in verdere contacten, breed- oecumenisch of bilateraal, steeds meer te ontdekken dat het de ene Geest is die in de verschillende doopppraktijken, met hun sterke en zwakke punten, werkt, en die ons brengt op oude, vertrouwde wegen, maar soms ook op verrassend nieuwe.
De kerken die deze verklaring ondertekenen spreken de intentie uit om op basis van het hierboven gestelde verder het gesprek met elkaar over de doop te blijven zoeken.

Ondertekend te Heiloo, 29 mei 2012 door:
de Anglicaanse Kerk in Nederland, Rev. J.R. Albers
de Bond van Vrije Evangelische Gemeenten in Nederland, ds. E. van den Berg
de Evangelische Broedergemeente in Nederland, ds. Chr. Reichel
de Molukse Evangelische kerk, Pdt. 0. Matulessy
de Oudkatholieke Kerk van Nederland, Mgr. dr. J.A.O.L. Vercammen
de Protestantse Kerk in Nederland, ds. P. Verhoeff
de Remonstrantse Broederschap, prof. dr. Th. M. van Leeuwen
de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland, Mgr. J.G.M. van Burgsteden
de Syrisch-Orthodoxe Kerk in Nederland, fr. B.S. Dogan
de Algemene Doopsgezinde Sociëteit, ds. R. Yetsenga
de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten, br. M.H. Jonker

Bron: Raad van Kerken,
https://www.raadvankerken.nl/files/2012/06/doopverklaringtoenadering.pdf

Bijlage 5: Handreiking voor ontmoeting - dialoog PKN–Pinksterkerken

Uit: Rapport dialoog PKN-Pinksterkerken – 2015, p. 31-32

Deze handreiking is bedoeld om het gesprek te ondersteunen. Het gesprek 'intern', binnen een plaatselijke gemeente, maar vooral ook: het gesprek tussen een plaatselijke Protestantse gemeente en een plaatselijke Pinkstergemeente. Denk ook aan een pastoresoverleg van voorgangers van verschillende kerken.
Als u een uitwisseling en ontmoetingsronde begint met een plaatselijke Pinkster- of Evangelie gemeente is het goed dat afwisselend te doen in elkaars (kerk)gebouw. Leer elkaar ook eens kennen op een ander moment: bezoek elkaars kerkdiensten of bezoek een andere activiteit van de gemeente.
Maak de groep niet al te groot. Als je elkaar echt wilt leren kennen is een groep van 12- 16 personen wel het maximum. Zoek naar een evenwichtige samenstelling in leeftijd, geslacht en zorg dat niet één van beide kerken zwaar in de meerderheid is. Het liefst natuurlijk: de helft van de Protestantse gemeente, de andere helft van de Pinkstergemeente.
Als opening van het gesprek kunt u samen het filmpje bekijken: zie youtube:
https://youtu.be/yoe6_qgW4lc .
Wissel eens uit wat u opvalt in dat filmpje. Wat herkent u? Wat roept vragen op?
• U kunt beginnen met het inleidende stuk, en het is ook mogelijk het daarbij te laten.
• De vier thema's die daarna volgen, gaan de diepte in. Dat kost meer voorbereidingstijd en ook inzet en theologische denkkracht van de deelnemers.
• Uiteraard is het ook mogelijk één van de thema's te bespreken, die u het meest relevant lijken in uw situatie. De gespreksvragen zijn suggesties, u kunt ook uw eigen vorm kiezen.

Belangrijk voor goede gesprekken en ontmoetingen is veiligheid. Ga niet snel in discussie, maar luister naar elkaar en vraag goed door. Benoem wat je waardeert in de ander. Wees eerlijk over de pijn, die er ook kan zijn. Durf kwetsbaar te zijn. Zie hiervoor ook het gedeelte onder 'dialoog'.

DE DIALOOG
• Lees samen de alinea's onder het kopje 'dialoog'. Wat zijn belangrijke kenmerken van een goede dialoog? Welke gespreksregels zijn daarvoor nodig?
• 'In de roeping om getuige te zijn van God en uitnodigende christelijke gemeenschappen te zijn, zullen we ons moeten openen voor wat God aan de ander geschonken heeft, om daardoor deze roeping te kunnen vervullen'. Het gezamenlijke belang is: getuige zijn. Hoe belangrijk is dat voor u, voor uw gemeente(s)? Wie zijn 'de anderen' (kerkgenootschappen, christelijke gemeenschappen) in uw omgeving? Zijn er ook Pinksterkerken bij? Ga eens op bezoek. Probeer eens een serie ontmoetingen te organiseren, waarbij de handreiking uitgangspunt is. De vragen van deze handreiking kunnen daarbij helpen.

DAT WAT WE DELEN
Bij ontmoetingen met andere kerkgenootschappen ontdekken we verschillen. Pinksterkerken kunnen zo heel anders zijn dan Protestantse gemeentes. Het document begint met een opsomming over 'ons gemeenschappelijk leven'. Er volgen zes kenmerken.
• Lees deze kenmerken eens rustig voor uzelf door en onderstreep wat u raakt, waar u enthousiast van wordt. Zet een vraagteken bij dat wat u vreemd voorkomt of waar u zich niet in herkent. Wissel vervolgens uw bevindingen uit.

ONZE PLAATS EN ROEPING
De Pinksterkerken en de Protestantse Kerk hebben een eigen geschiedenis. Wat weet u van deze geschiedenis? Beschrijf uw levensreis, geloofsreis eens aan elkaar. Hoe bent u bij de Protestantse Kerk terechtgekomen, bij de Pinkstergemeente? Wat is uw achtergrond? Wat valt er –volgens u – te leren van uw eigen traditie?

TYPEN VAN DE CHRISTELIJKE FAMILIE
Herkent u zich in de omschrijving van het 'Protestantse type' ? In het 'Pinkstertype'? Benoem eens de valkuilen van uw eigen 'type' en de voordelen van het andere 'type': waar bent u nieuwsgierig naar bij de ander?

HOE WE ELKAAR HEBBEN BEVRAAGD
Lees de vragen door die de beide tradities aan elkaar gesteld hebben. Kies er van beide één uit, die u nader met elkaar bespreekt. Laat eerst de vertegenwoordiger(s) van de kerkgemeenschap reageren aan wie de vraag wordt gesteld. Ga niet in discussie, luister, vraag door. Stel daarbij de vraag: wat is de kracht van de ander, wat is de zwakte van mijn eigen traditie? (en niet andersom).

STAPPEN
De handreiking doet een serie voorstellen voor een vervolg in de praktijk. Welke kunt u toepassen in uw plaatselijke praktijk?

VIER THEMA'S
De dialooggroep sprak uitvoerig over vier grote thema's die verschillen tussen de beide tradities opleveren:
• doop,
• doop met de Heilige Geest,
• ambt,
• Geest en traditie.
In deze stukken komt nogal wat theologie aan de orde. Het kan handig zijn, een theoloog/ voorganger te vragen de gedeeltes kort in te leiden en samen te vatten, alvorens u in gesprek gaat.

DOOP
Huiswerk: lees het gedeelte over de doop door, zet een ! bij wat u belangrijk vindt en een ? bij wat u niet begrijpt/ discutabel vindt.
• Vertel eerst aan elkaar welke visie u hebt op de doop. Wat is voor u belangrijk, als het om 'dopen' gaat?
• Wissel uw ! en ? uit en bespreek ze.

DOOP MET HEILIGE GEEST
Huiswerk: lees het gedeelte over de doop met de Heilige Geest door, zet een ! bij wat u belangrijk vindt en een ? bij wat u niet begrijpt/ discutabel vindt.
• Welke ervaring hebt u opgedaan met 'de Heilige Geest'? Wissel uw ervaringen uit.
• Lees eens samen 1 Korintiërs 12: door. Welke ervaringen hebt u met 'de gaven van de Geest'?
• Wissel uw ! en ? uit en bespreek ze .

AMBT
Huiswerk: lees het gedeelte over het ambt door en zet een ! bij wat u belangrijk vindt en een ? bij wat u niet begrijpt/ discutabel vindt.
• Wissel eens uit wat uw gedachten/ ervaringen zijn als het gaat om 'ambt' en 'ambtsdragers'. Wie zijn dat in uw gemeente? Welke rol speelt roeping?
• Welke veranderingen zijn er nodig naar de toekomst?
• Wissel uw ! en ? uit en bespreek ze.

GEEST EN TRADITIE
Huiswerk: lees het gedeelte over Geest en traditie door en zet een ! bij wat u belangrijk vindt en een ? bij wat u niet begrijpt/ discutabel vindt.
• Hoe belangrijk is traditie voor u? Wat is voor u kostbaar in uw traditie?
• Wanneer is traditie voor u een verrijking, wanneer een rem/ ballast? Kunt u voorbeelden geven?

• Wissel uw ! en ? uit en bespreek ze

Voor het complete dialoograpport zie:
Twee overzijden die elkaar vroeger schenen te vermijden, worden weer buren - Dialoog Protestantse Kerk en de Pinksterkerken

Bronnen:
PKN-website: https://protestantsekerk.nl/download380/
VPE-website: Rapport Dialoog PKN-Pinksterkerken: https://vpe.nl/eenheid-bevorderen/

Bijlage 6: BIBLIOGRAFIE

Bijlage 6a - Bronnen: Boeken, Dissertaties, Manuscripten

Aalders, C. Lot en Illusie. Amsterdam: U.M. Holland, 1939.

____. Spiritualiteit "Over geestelijk leven vroeger en nu".3rd. ed. Den Haag: Boekencentrum, 1980.

Achelis, Professor Dr. Thomas Kulturprobleme der Gegenwart. "Die Ekstas in ihrer kulturellen Bedeutung", Berlin: Johannes Rade, 1902.

Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, gehouden te 's Gravenhage 1912-1916. (Rotterdam: W. Zwagers).

Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Kampen: J.H. Kok, 1958-1986.

Algemene geschiedenis der Nederlanden. 15 vols Haarlem: Fibula-Van Dishoeck, 1977-1983.

Algra, H. Het wonder van de negentiende eeuw. Franeker: T. Wever 1976.

Allen, Roland Missionary Methods: St. Paul's or ours ?. 10 ed. Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans, 1979.

Andel, Cornelis P. van Ruimte om samen te leven "Oecumenisch vademecum ten dienste van de Ned. Herv. Kerk". Den Haag: Boekencentrum, 1978.

Andel, Ds. C. van et al. Het werk van de Heilige Geest en de gemeente. Amersfoort: Echo, 1986.

Anderson, Allan. An introduction to Pentecostalism : global charismatic Christianity. Cambridge, VK ; New York, VS : Cambridge University Press, 2004. (2e editie in 2014).

Anderson, Allan Heathon. To the Ends of the Earth: Pentecostalism and the Transformation of World Christianity. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Anderson, Robert Mapes Vision of the Disinherited. "The making of American Pentecostalism", New York/Oxford: Oxford University Press 1979.

Augustusijn, C. ed. Kerk in Nederland 1945-1984. Delft: Meinema, 1984.

Bakhuizen van den Brink, Dr. J.N.; Dr. J.v.d. Berg; and Dr. W.F.Dankbaar Handboek bij de studie der Kerkgeschiedenis. Vol.4 "De Kerk sedert de zeventiende eeuw", Leeuwarden: De Tille, 1985.

Bakhuizen van den Brink, J.N. ed. De Nederlandsche Belijdenisgeschriften. Amsterdam: Holland, 1940.

Bakker, H. Stroomingen en Secten van deze tijd. Utrecht: Kemink & Zoon, 1933.

Balen, K. van. "Antwoord uit Pinksteren op Synodaal geschrift van de Gereformeerde Kerken" Rotterdam: Unpublished manuscript, 1969.

Baptism, Eucharist and Ministry Faith and Order Paper no. 111, Geneva: W.C.C., 1982.

Barratt, T.B. The work of T.B. Barratt. "The higher Christian Life, Sources for the Study of the Holiness, Pentecostal and Keswick movements, New York/London: Garland Publishing,

1985.

____. A friendly talk - with ministers and Christian workers on the Baptism of the Holy Ghost. Sunderland: A.A. Boddy, 1907.

Barratt. David B. World Christian Encyclopedia. Nairobi: Oxford University Press, 1982.

Bartleman, Frank. Azusa Street. Foreword by Vinson Synan. Plainfield, N.J.: Logos International, 1980.

Bavinck, Prof. Dr. J.H. ed.; Dr.P. Prins,Prof.dr. G. Brillenburg Wurth De Heilige Geest. Kampen: J.H. Kok, 1949.

Bent, Ans J. van der, ed. Handbook Member Churches. Geneva: World Council of Churches, 1982.

Berg, J. van den; P.L. Schram; and S.L. Verheus Aspecten van het Réveil. Kampen: J.H. Kok, 1980.

Berkhof, H. De leer van de Heilige Geest. Nijkerk: G.F. Callenbach, 1964.

Berkhof, H. Gods éne Kerk en onze vele kerken Nijkerk: G.F. Callenbach, geen jaartal

Beversluis, M. De Heilige Geest en zijne werkingen volgens de Schriften des Nieuwen Verbonds. Utrecht: C.H.E. Breyer, 1896.

Bijlagen bij de Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken van Nederland. Kampen: J.H. Kok, 1958-1986.

Bittlinger, Arnold ed. The Church is Charismatic. "The World Council of Churches and the Charismatic Renewal", Geneva: W.C.C., 1981.

Bittlinger, Arnold. Papst und Pfingstler. "Der römisch katholisch-pfingstliche Dialog und seine ökumenische Relevanz" Studies in the Intercultural History of Christianity Vol. 16, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1978.

____. Gifts and ministries. Grand Rapids, Michigan:William B. Eerdmans,1973.

Bloch-Hoell, Nils. The Pentecostal movement. Oslo/London/New York: Universitetsforlaget 1964.

Boerwinkel, Dr. F. Kerk en Secte. Den Haag: Boekencentrum, 1956.

____. Kerk en Cultuur in deze Tijd. Kerk en Werelreeks no. 3, Den Haag: Boekencentrum, 1958.

____. De Pinkstergroepen. "Oecumenische Leergang no. 5", Den Haag: Stichting Plein, 1963.

. Inclusief denken "Een andere tijd vraagt een ander denken". Hilversum/Antwerpen: Werkgroep 2000/P.Brand, 1967.

____. Einde of nieuw begin? "Onze maatschappij op de breuklijn".6th. ed., Baarn: Amboboeken, 1977.

____. Meer dan het gewone: Over Jezus en Zijn bergrede. Baarn: Ambo, 1977.

Bommel, J.P. van. De Charismatische opwekking als verdere reformatie. Kampen: J.H. Kok,

1985.

____. Het avontuur van de Psalmen na Pinksteren. Kampen: J.H. Kok, 1980.

Borgdorff, J.C.; M. van Dijk; and H. Fokkens De Pinkstergemeente en hare dwalingen getoetst aan Gods Woord. Hoogeveen: Slingenberg, 1932.

Bos, Ds. C.G. Nederlandse Kerkgeschiedenis na 1945. Groningen:De Vuurbaak, 1980.

Botenburg, H.A. van et.al. Vurig van Geest. "Een handreiking voor gesprekken over en met de C.W.N. - Gereformeerde Kerk - Deputaten met C.W.N." Driebergen: Centrale voor Vormingswerk, 1984.

Brandt-Bessire, Daniel. Aux sources de la spiritualité Pentecôtiste.Geneva: Labor et Fides, 1986.

Brierly, Peter ed. Handboek van Christelijk Nederland. Kent/Driebergen/Kampen: Marc Europe/Evangelische Alliantie/J.H. Kok, 1986.

Brillenburg, Dr. G.; Dr. G.A. Lindeboom G.A. Geloofs- en Gebedsgenezing. Rotterdam: J.H. Donner, 1937.

Brink, H. v.d. Het brandende braambos. Amsterdam: Holland, 1946.

Brink, J.E. v.d. Openbaring van Jezus Christus. "Tekst-voor-tekst- verklaring" 2nd rev. ed. Gorinchem: Kracht van Omhoog, geen jaartal

____. Op hoger grond. 4 Volumes Baarn: VEBA, geen jaartal .

____. De Tweede Bergrede. Gorinchem: Kracht van Omhoog, geen jaartal

____. Erfzonde of duivelswerk. Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1979.

____. The Charismatics and the Bible. Bankstown: High Road Publications, 1976.

____. Charismatische Beweging, waarheen?. Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1975.

____. De betekenis van de doop. 3rd rev.ed. Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1976

____. Het Fundament van het geloof "Hebr. 6: 1-3". 2nd. rev. ed. Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1972.

____. Het Geestelijke Israël. Gorinchem: Kracht van Omhoog, geen jaartal

____. Het paradijs "schaduw en werkelijkheid". Gorinchem Kracht van Omhoog, geen jaartal

Brockway, Allan R.; and J. Paul Rajashekar ed. New Religious Movements and the Churches. Geneva: W.C.C.. Publications, 1987.

Broederschap van Pinkstergemeenten. De Pinkstergemeente en de Kerk. Rotterdam: Volle Evangelie Lectuur, [1962].

____. Het zal zijn in de laatste dagen. Den Haag: Broederschap van Pinkstergemeenten, 1968.

Burgess, Stanley M. ed. en Eduard M. van der Maas ass. ed. The New International Dictonary of Pentecostal and Charismatic Movements – revised and expanded edition, Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2002.

Calley, Malcolm J.C. God's People. "West Indian Pentecostal Sects in England", London/New York: Oxford University Press, 1965

Capelleveen, Jan J. van; and W. Kroll. Jezus-Revolutie. Wageningen: Zomer & Keuning 1972.

Carter, John. Donald Gee - Pentecostal statesman. Nottingham: Assemblies of God Publishing House 1975.

Clung, Floyd Mc. Father make us One "Power to change the world" Eastbourne: Kingsway Publications 1987

Colenbrander, H.B. "Spiritualiteit in opmars - De Pinksterbeweging in Nederland en Wereldwijd" 2 vols. "A: Wording en Wezen" & "B: De Verschijningsvorm" Rotterdam: by the author, 1986.

Couvée, H.J. Het standpunt van den Nederlandse Christelijke Gemeenschapsbond tegenover de Kerk etc.. Zeist: Boekhandel Ned. Chr. Gemeenschapsbond, 1932.

Cox, Harvey G. Fire from Heaven: Rise of Pentecostal Spirituality and the Reshaping of Religion in the Twenty-first Century. Reading: Addison-Wesley Publishing Company, 1994 (paperback 2001).

Creemers, Jelle. Ecumenical Dialogue with a Non-Institutional Movement: A Systematic-Historical Analysis of Pentecostal Involvement in the International Roman Catholic-Classical Pentecostal Dialogue (1972-2007), Evangelische Theologische Faculteit in Leuven, België, 4 september 2014. Deze dissertatie is gepubliceerd onder de titel: Jelle Creemers, Theological Dialogue with Pentecostals: Challenges and Opportunities, London/NY: Bloomsbury Publishing/T & T Clark, 2015, 320 pagina's.

Cutten, George Barton. Speaking with tongues. Hew Haven: Yale University Press, 1927.

Dam, J. van. Geschiedenis van het baptisme in Nederland. Bosch en Duin: Unie van Baptisten, 1979.

Dam, Dr. W.C. van. Dämonen und Besessene. Aschaffenburg: Paul Pattloch Verlag, 1970.

____. Demonen eruit in Jezus naam!. Kampen: J.H. Kok, 1973.

. Wat is Charismatische Vernieuwing? Charismatische Informatie 1, Rotterdam: C.W.N., geen jaartal

Davis, Rex. Locust and wild honey "The charismatic renewal and the ecumenical movement" Risk Book Series no. 2, Geneva: W.C.C., 1978.

Dayton, Donald W. Theological Roots of Pentecostalism. Grand Rapids, Michigan: Francis Asbury Press, 1987.

____ gen. ed. "The Higher Christian Life": Sources for the Study of the Holiness, Pentecostal and Keswick movement. 48 vols. New York: Garland Publishing, 1984-.

Decennium Serie. 4 vols. Utrecht/Hasselt: Oosthoek/Heideland-Orbis, 1983.

Dekker, Prof.Dr. G. et al. Religieuze bewegingen in Nederland 9 Amsterdam: V.U. Uitgeverij, 1984.

Delleman, Th. Tussen Kerk en Tegenkerk. 2nd rev. ed. Aalten:De Graafschap, geen jaartal.

Dempster, Murray W. en Byron Klaus, Douglas Petersen, Eds., The Globalization of Pentecostalism: A Religion Made to Travel. Oxford, England: Regnum Press, 1999.

Ditmarsch, J.N. van. Op weg naar de Bron "Wegwijzer voor de Nationale Conferenties" Rotterdam: C.W.N. 1985.

Dijkman, A.B. Brief aan de Bisschop. Hoornaar: Gideon, 1969.

Droogers, André, Cornelis van der Laan, Wout van Laar (eds). Fruitful in this Land: Pluralism, Dialogue and Healing in Migrant Pentecostalism, Zoetermeer: Boekencentrum, 2006.

Dunn, James D.G. Baptism in the Holy Spirit. London: SCM Press, 1970.

Een boodschap aan de Armen? "De opkomst van sekten in Latijns-Amerika". Zeist: I.C.C.O., 1988.

Elderenbosch, Pieter Adriaan De oplegging der handen. Den Haag: Boekencentrum, 1953.

Embregts, J.W. Geen uitstel meer. Rotterdam: Gramma, 1978.

Endedijk, H.C.; A.G. Kornet; and G.Y. Vellenga. Het werk van de Heilige Geest in de gemeente."Voorlichtend geschrift over de pinkstergroepen in opdracht van de Generale Synode van de Gereformeerde Kerken", Kampen: J.H. Kok 1968.

Espinay, Christian Lalive D'. Haven of the Masses. "A study of the Pentecostal movement in Chili", London: Lutterworth Press, 1969.

Faber, H.; T.T. ten Have; R. van Dijk; W. Goddijn; and J.P. Kruijt. Ontkerkelijking en buitenkerkelijkheid in Nederland, tot 1960. Assen: Van Gorcum & Comp., 1970.

Fijnvandraat, J.G. De zogenaamde Gebedsgenezing getoetst aan de Schrift. Apeldoorn: H. Medema, geen jaartal

Fiolet O.F.M., Dr. A. Onvermoed perspectief op de oecumene "Poging tot integratie van het katholiek en reformatorisch belijden". Hilversum/Antwerpen: Paul Brand, 1973.

Fleisch, Paul. Die Pfingstbewegung in Deutschland. Hannover: Heinr. Freesche Verlag, 1957.

. Die moderne gemeinschaftsbewegung in Deutschland. Vol.2 "Die deutsche gemeinschaftsbewegung seit Auftreten des Zungenredens, 1875-1907" 3rd. ed. Leipzig: H.G. Wallman, 1912.

Folmer, Mr.Drs. W. "Kort rapport over de oecumenische gezindheid van de Pinkstergroepen in Nederland". A research at the request of the Interuniversity Institute for Missions and Ecumenism, Utrecht: 1973.

Fortmann, Han. Heel de mens. "Reflecties over de menselijke mogelijkheden" Bilthoven: Amboboeken, 1972.

____. Werkelijkheid en Waarde. Hilversum: Paul Brand, 1961.

Gaay Fortman, B. de. Figuren uit het Réveil. Kampen: J.H. Kok, 1980.

Gee, Donald. Trophimus I left sick. "Our problems of divine healing" London: Elim Publishing Co., 1952.

____. Wind and Flame. Nottingham: Ass. of God Publishing House, 1967.

Gelder, B. van; and Drs. E.G. Hoekstra. Spoorzoeken in de bonte wereld van geloven en denken. 18th rev. ed., Amsterdam: Meulenhoff Educatief, 1979.

Gemeente Gods Rotterdam, 40 Jaar Pinksterwerk in Rotterdam. Rotterdam: Gemeente Gods, 1972.

Generale Synode van de Nederlandse Hervormde Kerk. De Kerk en de Pinkstergroepen. "Herderlijk schrijven van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk", Den Haag: Boekencentrum, 1961.

Gerretsen, Dr. J.H. Keur van overdenkingen. "Uit de nalatenschap van Dr. J.H. Gerretsen" Nijmegen: H. ten Hoet, 1925.

Giese, Ernst Und flicken die Netze. "Dokumente zur Erweckungsgeschichte des 20. Jahrhundert" 2nd enlarged edition. Metzingen, Württ: Ernst Franz Verlag 1987.

____. Jonathan Paul: Ein Knecht Jesu Christi. Altdorf: Missionsbuchhandlung und Verlag, 1965.

Gijs, Jan van. Strijd en overwinning van ds. Blumhardt. Emmen: Gideon 1964.

____. Geen woorden maar kracht. Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1961.

____. Pinksteren is geen luxe. Hoenderloo: Hoenderloo's Uitgeverij, 1965.

____. Enkel vreugde.... Apeldoorn: Koninklijke Drukkerij en Uitgeverij, geen jaartal

____. Het feest gaat door! Gorinchem: Kracht van Omhoog, 1962.

Goddijn, Prof.Dr. W. et al. Opnieuw God in Nederland "Onderzoek naar godsdienst en kerkelijkheid ingesteld in opdracht van KRO en weekblad de Tijd". Amsterdam: De Tijd, 1979.

____. Hebben de Kerken nog toekomst "Commentaar op het onderzoek Opnieuw: God in Nederland". Baarn: Amboboeken, 1981.

God in Nederland "Statistisch onderzoek naar godsdienst en kerkelijkheid ingesteld in opdracht van de geïllustreerde pers". Amsterdam: van Ditmar, 1967.

Goeree, Lucas; and Jenny Goeree-Manschot. 10 jaar Jezus beweging. By the authors, 1980.

Golterman, Dr. W.F. Een heer, een kerk. Nijkerk: Callenbach 1956.

Golterman, Dr. W.F. Eenheid in de chaos der Kerken. Haarlem: De Erven F. Bohn, 1962.

Goodall, Norman ed. The Uppsala Report 1968. "Official Report of the Fourth Assembly of the W.C.C. Uppsala 4-20 Juli 1968" Geneva: W.C.C., 1968.

Groot, Mgr.Prof.Dr. J.C.; and Prof.Dr. C.A. Rijk. Oecumenische Oriëntatie I "Tot vorming van hedendaagse christelijke mentaliteit". Haarlem: De Toorts, geen jaartal

Gunning, J.H. J.Hz. Herinneringen uit mijn leven. Amsterdam: H.J. Spruyt 1940.

Haaren, W.T.M. van. "Een religieus-antropologisch onderzoek naar de `Gemeente des Heeren' te Elim". Kandidaats-thesis, University of Leiden, 1981.

Hagoort, drs. Henk (red.), Ziekte en genezing, Kampen: J.H. Kok 1997.

Hamilton, Michael P. ed. The Charismatic movement. Michigan, Grand Rapids: W.B. Eerdmans, 1975.

Handelingen van de vergaderingen van de Generale Synode der Nederlandse Hervormde Kerk. Den Haag: Ned. Boek- en Steendrukkerij v.h. H.L. Smits, 1950-1965.

Harlan, Rolvix. John Alexander Dowie and the Christian Catholic Apostolic Church in Zion. Evansville, Wis.: Press of R.M. Antes, 1906.

Harnick George (ed.), Steek elke pastorie in brand! – Honderd jaar dwarsverbindingen tussen Pinkstergemeenten en protestante kerken, Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, Amsterdam: Vrije Universiteit, 2008.

Hartog, Dr. A.H. de. Mijn overtuiging nogmaals bevestigd tegenover ds. C. Lindeboom's referaat op den theologische schooldag te Kampen, 8 juli 1908. Amsterdam: A.H. Kruyt, 1908.

Hartog, Jan de. Herinneringen aan Amsterdam. Amsterdam/Brussel: Elsevier, 1981.

Hebly, J.A. ed. Lowland Highlights. "Church and Oecumene in the Netherlands" Kampen: J.H. Kok 1972.

Heer, Jacob Marco Dik de. Spiegel & spanningsbron, Opinievorming in Reformatorische kerken over de evangelische beweging en de charismatische vernieuwing, Academisch proefschrift, Amsterdam: Vrije Universiteit, 2018.

Heer, Johannes de. Ik zal gedenken. Den Haag: J.N. Voorhoeve, 1949.

____. ed., Zangbundel. 13th ed. Rotterdam: Joh. de Heer & Zn., 1933.

Hegger, H.J. Ik zag Gods heerlijkheid. Hoenderloo: Hoenderloo's Uitgeverij, 1962.

Hervormde Raad voor Kerk en Ziekenzorg Vragen rondom de gebedsgenezing. Den Haag: Lectuurbureau Nederlandse Hervormde Kerk 1959.

Heijkoop, H.L. Genezingen, Spreken in talen enz. aan de Schrift getoetst. Winschoten: By the author, 1957.

Hijmans, Ds. A. Geloofsgenezing. Den Haag: Boekencentrum, 1962.

Hoad, Jack. The Baptist. London: Grace Publications, 1986.

Hocken, Peter. Streams of Renewal. "The origins and Early development of the Charismatic Movement in Great Britain" Exeter: Paternoster Press, 1986.

____. One Lord, One Spirit, One Body. Exeter: The Paternoster Press 1987.

____. The Challenges of the Pentecostal, Charismatic and Messianic Jewish Movements – The Tensoins of the Spirit. Abingdon, Oxon, VK: Ashgate Publishing Co., 2009.

Hodges, Melvin L. A Theology of the Church and its Mission. Springfield: Gospel Publishing House, 1977

Hoekema, Dr. Anthony A. Spreken in tongen. Kampen J.H. Kok, geen jaartal

Hoekendijk, Ben Vernieuwing. Hoornaar: Gideon 1971.

____. Jona Ontwaak!. Putten: Opwekking, 1963.

Hoekendijk, J.C. De Kerk binnenste buiten. Amsterdam L.A. Hoedemaker and P. Tijmes, 1964.

Hoekendijk, Karel Voor ik het vergeet. Baarn: Stromen van Kracht, 1985.

____. Voetsporen. "Memoires" 2nd vol. Baarn: Stromen van Kracht, geen jaartal

____. Charismata. Zwolle: Lektuurfonds, geen jaartal

Hoekendijk, Liebje. Overgewicht in de samenleving. Baarn: Ten Have, 1973.

Hoekendijk-la Riviere, E. De negen gaven des Geestes. 2nd. ed. Gorinchem: Gideon, geen jaartal

____. Het Koninkrijk komt. Kampen: J.H. Kok, geen jaartal

Hoekstra, Drs. E.G.; and M.H. Ipenburg. Wegwijs in gelovig Nederland "Een alfabetische beschrijving van Nederlandse kerken en religieuze groeperingen". Kampen: J.H. Kok, geen jaartal

Hoenderdaal, G.J. Geloven in de Heilige Geest. Cahiers bij het Nederlands Theologisch Tijdschrift No.2, Wageningen H. Veenman & Zonen, 1968.

Hofman, John. "De Pinksterbeweging in Nederland: Ontstaan, verspreiding en invloed". An annotated bibliography. Rotterdam, 1986.

Hofstee, E.W. Het Oldambt - Een Sociografie. Vol.1 Groningen: Wolters, 1937.

Hollenweger, W.J. Enthusiastisches Christentum. Zurich: Zwingli Verlag, 1969.

____. The Pentecostals. London: SCM Press, 1972.

____. Pentecost between black and white. Belfast: Christian Journals, 1974.

. De Geest spreekt alle talen "Een analyse van de Pinksterbeweging". Series Oekumene 8/1, Driebergen: Bosch & Keuning/Kerk en Wereld, 1976.

____. "Handbuch der Pfingstbewegung" 14 vols. Th.D. dissertation, University of Zurich, 1965-1967 .

____. Umgang mit Mythen. München: Chr. Kaiser, 1982.

Hollenweger, Walter J. ed. Die Pfingstkirchen. "Selbstdarstellungen, Dokumente, Kommentare" Die Kirchen der Welt vol. 7 Stuttgart: Evangelisches Verlagwerk 1971.

Hoogenraad, F.J. Gebedsgenezing-Tongenbeweging. Groningen: De Vuurbaak, 1975.

Horst, I.B.; A.F. de Jong; and D. Visser De Geest in het geding "Opstellen aangeboden aan J.A. Oosterbaan". Alphen aan den Rijn: H.D. Tjeenk Willink 1978.

Howard, David M. The dream that would not die "The birth of the World Evangelical Fellowship 1846-1986". Exeter: The Paternoster Press, 1986.

Howel, Leon. Acting in Faith "The World Council of Churches since 1975". Geneva: W.C.C., 1982.

Hutten, Kurt. Geloof en Secte. Franeker: T. Wever, 1959 .

____. Seher, Grübler, Enthusiasten. 12 ed. Stuttgart: Quell Verlag 1982.

Jager, Dr. Okke. Het klagen wordt gezang. "Kanttekeningen bij ons kerkelijk leven", Kampen: J.H. Kok, 1969.

Jones, Charles Edwin. A Guide to the Study of the Pentecostal movement. 2 vols. ATLA Bibliography series no. 6, Metuchen, N.J.: The Scarecow Press and The American Theological Library Association, 1983.

Jong, Dr. J. de. Handboek der Kerkgeschiedenis. Vol. 4 "De Nieuwste Tijd (1789-1936)" Utrecht/Nijmegen: Dekker & Van de Vergt 1936.

Jong, Dr. Otto J. de. Nederlandse Kerkgeschiedenis. Nijkerk: Callenbach 1978.

Jongeneel, Jan A.B. ed. Experiences of the Spirit, Studies in the Intercultural History for Christianity nr. 68, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1989.

____. Pentecost, Mission and Ecumenism - Essays on Intercultural Theology, Studies in the Intercultural History for Christianity nr. 75, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1992.

Källstad, Thorvald et.al. Frikyrkosverige- en livsstilsstudie. Stockholm: Moderna Läsare, 1979.

Kamp, Wilkin van de, Joke Tan e.a., Wij kiezen voor eenheid – dertien geestelijke leiders onderschrijven het Manifest voor eenheid, Aalten: Crosslight Media, 2009.

Karelse, J. Zijn takken over de muur. Utrecht: Bond van Vrije Evangelische Gemeente en Erven J. Bijleveld, 1956.

Kendrick, K. The promise fulfilled. Springfield, Missouri: Gospel Publishing House, 1959.

Kersten, Amand. Adem van Leven "Een weg naar bewuste geloofskeuze". 2 vols. [Eindhoven]: Stichting Bouwen aan de Nieuwe Aarde, 1987.

Kirkpatrick, Dow ed. The Holy Spirit. Nashville, Tennessee: Tidings 1974.

Klaassen, Gerard ed. Aanzien kerk en godsdienst in Nederland en België 1945-1985. Utrecht: Het Spectrum, 1985.

Kluit, M. Elisabeth. Het Protestantse Réveil in Nederland en daarbuiten 1815-1865. Amsterdam: Paris, 1970.

____. Nader over het Réveil. Kampen: J.H. Kok, n.d.

Koenes, P. In de kracht van de Geest. Kampen: J.H. de Kok, 1974.

Kok, Ds. A.B.W.M. Verleidende geesten. 4th. ed. Kampen: J.H. Kok, 1959.

Köllen, Kai. Jeugdsekten in Nederland. Amsterdam: Allert de Lange, 1980.

Koole, Dr. J.L. De boodschap der genezing. Kampen: J.H. Kok, 1955.

Koppelle, D. Werktuig in God's hand. Laren: Plento, 1958.

Kornet, Ds. A.G. De Pinksterbeweging en de Bijbel. Kampen: J.H. Kok, 1963.

Kraan, Dr. K.J. Genezing en Bevrijding. 3 vols. Kampen: J.H. Kok, 1984.

____. Ruimte voor de Geest? Kampen: J.H. Kok, 1970

____. Opdat u genezing ontvangt. 3rd. ed. Hoornaar: Gideon, 1974.

____. Tegenwoordig leven. Kampen: J.H. Kok, 1975.

____. Hoe is God?. Kampen: J.H. Kok, geen jaartal

____.; and P.C. van Leeuwen. De dienst der genezing. Lochem: De Tijdstroom 1972.

Kranenborg, Dr. R. Een nieuw licht op de kerk? "Bijdragen van nieuwe religieuze bewegingen voor de kerk van vandaag". Den Haag: Boekencentrum, 1984.

Kroon, Joh. Gelijk wij één zijn. Serie "Opdat zij allen één zijn" vol. 1 Den Haag: C. Blommendaal, 1967.

____. Is het de Volle Waarheid?. Den Haag: Combigraph, 1973.

Kuylman-Hoekendijk, Liebje. Dwarslagen in de christenheid. Baarn: Ten Have, 1969.

Kuyper, A. Het Werk van den Heiligen Geest. 3 vols. Amsterdam: J.A. Wormser, 1888-1889.

Laan, C. van der en P.N. van der Laan Pinksteren in beweging. Kampen: J.H. Kok 1982.

Cees van der Laan/Paul N. van der Laan, Toen de kracht Gods op mij viel, Kampen: J.H. Kok, 2007.

Laan, Cornelis van der. "Gerrit Roelof Polman, Sectarian against his will: Birth of Pentecostalism in the Netherlands" Ph.D. Dissertation Birmingham: University of Birmingham, 1987.

Laan, Dr. C.. De Spade Regen: Geboorte en groei van de Pinksterbeweging in Nederland 1907-1930, Kampen: J.H. Kok, 1989.

Laan, Paul N. van der. "In search of the Pentecostal Challenge: A comparison of Three Dutch Church Reports 1959-1967" in Jan A.B. Jongeneel ed., Experiences of the Spirit, Studies in the Intercultural History for Christianity nr. 68, Frankfurt am Main: Peter Lang, 1989, p. 177-210.

_____. "De verhouding met de kerken ... een liefdesdrama" in Hijme Stoffels red., Pinksteren - Religieuze bewegingen in Nederland 20, Amsterdam: VU Uitgeverij, 1990, p. 47-58.

_____. Walter J. Hollenweger: A Pluriform Life in Jan A.B. Jongeneel ed., Pentecost, Mission and Ecumenism - Essays on Intercultural Theology, Studies in the Intercultural History for Christianity nr. 75, Frankfurt am Main: Peter Lang,1992, p. 5-14.

_____(red). Tijd voor Gods Woord - Bijbelse overdenkingen van Vrouw-Zijn-tv, Kampen: J.H. Kok, 1995.

_____. Pinkstergemeenten in Congregationalisme - Verslag van een theologische studiedag op 29 mei 1995, Velp: Bond van Vrije Evangelische Gemeenten, Brochurereeks nr. 3.

_____. Inleiding in Betty Heynis, OMEGA - Wonderen in deze tijd, Kampen: J.H.Kok, 1996, p. 6-9.

_____. Wie denken de evangelischen wel dat ze zijn? - kaart van Evangelisch Nederland, Hilversum:Evangelische Omroep, maart 1996.

_____. Ik geloof niet in wonderen, OMEGA - Wonderen in deze tijd - deel 2, Kampen: J.H.Kok, 1997, p. 8-11.

_____. De gave der genezing in de geschiedenis van de exegese (3) - Opwekkingen en charismatische traditie, in: drs. Henk Hagoort (red.), Ziekte en genezing, Kampen: J.H. Kok 1997, p. 71-80.

_____. Guidelines for a Challenging Dialogue with Pentecostals: Lessons from the Netherlands, in: André Droogers, Cornelis van der Laan, Wout van Laar (eds), Fruitful in this Land: Pluralism, Dialogue and Healing in Migrant Pentecostalism, Zoetermeer: Boekencentrum, 2006, p. 100-115.

_____. De dialoog tussen kerk en pinksterbeweging, 1960-2006 in George Harnick (ed.), Steek elke pastorie in brand! – Honderd jaar dwarsverbindingen tussen Pinkstergemeenten en protestante kerken, Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, Amsterdam: Vrije Universiteit, 2008, p. 31-42.

_____. Guidelines for Ecumenical Dialogue with Pentecostals in: Wolfgang Vondey ed., Pentecostalism and Christian Unity: Ecumenical Documents and Critical Assessments, Eugene, Or: Pickwick Publication, 2010, p. 46-65.

_____. Southeastern University 1935-2010, Lakeland, Fl.: Southeastern University/Worzalla Publishing Company, 2010.

Land, Sipke van der. Wat bezielt ze.... Vol.3 "Het nieuwe boek over christelijke bewegingen" Kampen: J.H. Kok, geen jaartal

Layendecker, L. Religie en conflict. Meppel: J.A. Boom, 1967.

Leenhouts, Ds. A.A. De beker van Jozef. By the author, geen jaartal

Leeuw, Prof.Dr. G. van der. Jan Hendrik Gerretsen. "Met alle heiligen" Den Haag: Adoremus & C. Blommendaal, 1943.

Leeuwen, P.C. van. Verschil tussen lijden en ziekte. Den Haag: By the author, geen jaartal

Leonard, B.G. De gaven van God. Baarn: Stromen van Kracht, 1954.

Lentink, Willem J. De vorming van een Bijbelse gemeente. Vlissingen: By the author, geen jaartal

Lewis, John. Something happened at Den Haag. London: Hodder and Stroughton, 197.7

Linde, Dr. H. van der. De eerste steen gelegd "De eerste Assemblée van de Wereldraad van Kerken te Amsterdam 1948". Amsterdam: W. ten Have, 1949.

____. De Wereldraad van Kerken "Geschiedenis ontwikkeling en toekomst der Oecumenische Beweging". Nijkerk: G.F. Callenbach, 1948.

____. De Oecumene in een planetaire wereld. Roermond/Maaseik: J.J. Romen & Zonen, 1967.

Lindsay, Gordon. John Alexander Dowie. Dallas, Texas: Christ for the Nations, reprint 1980.

Luuring H.A. Zeg mij de waarheid. Groede: Pieters, 1983.

Maasbach, Johan. Waarom ik Christus predik. Den Haag: Gazon, geen jaartal

Machen, J. Gresham, Modernism and the Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church in the U.S.A.. with letter by A. Kok. Philadelphia: Press of Allen, Lane & Scott, 1933.

Marijs-Visser, M. De Zwarte. Kampen: J.H. Kok, 1960.

Marsden, George M. Reforming Fundamentalism "Fuller Seminary and the new Evangelicalism. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans, 1987.

Matzken D.Miss., R.H. Handelingen der Gemeente. 2 vols. Kampen: J.H. Kok, 1986.

McDonnell, Kilian ed. Presence, Power, Praise. "Documentation Charismatic Renewal", Minnesota, Collegeville: The Liturgical Press, 1980.

McDonnell, Kilian. Charismatic Renewal and the Churches. New York: The Seabury Press, 1976.

____. Charismatic Renewal and Ecumenism. New York: Paulist Press, 1978.

____. and Arnold Bittlinger, The baptism in the Holy Spirit as an Ecumenical Problem. Notre Dame: Charismatic Renewal Series, 1972.

Meerlo, F.J. van. Over de Pinkster- of Tongenbeweging. Bosch en Duin: Unie van Baptisten, 1914.

Meijer, Luc. "Pinksterliederen onder de loep" Zeist: Scriptie Centrale Pinkster

Bijbelschool, 1981.

Mills, Watson E. Speaking in Tongues: A classified Bibliography. Studies in the Bible and early Christianity Vol. 6, New York/Toronto: The Edwin Mellen Press, 1985.

____. Charismatic Religion in Modern Research: A Bibliography Macon, Georgia, Mercer University Press, 1985.

Mol, Hans ed. Western Religion. "A country by country sociological inquiry" Den Haag/Paris: Mouton, 1972.

Molenaar, Ds. D.G. De doop met de Heilige Geest. Kampen: J.H. Kok, 1963.

Möller, Dr. F.P. Die diskussie oor die charismata soos wat dit in die Pinksterbeweging geleer en beoefen word. Braamfontein: Evangelie Uitgewers 1975.

Mönnich, Dr. C.W. Una Sancta "De mogelijkheid der christelijke eenheid". Amsterdam: Elsevier, 1947.

Mosiman, Eddison. Das Zungenreden geschichtlich und psychologisch untersucht. Tübingen: J.C.B. Mohr, 1911.

Mourik Broekman, Prof. Dr. M.C. van. Geestelijke stromingen in het christelijk cultuurbeeld. Amsterdam: H. Meulenhoff, geen jaartal

Mulder, L.H. Revolte der Fijnen. Kampen: J.H. Kok, 1973.

Mullen, Peter ed. Strange Gifts?. "A Guide to Charismatic Renewal" Oxford: Basil Blackwell 1984.

Neiiendam, Michael. Frikirker og Sekter. Copenhagen: G.E.C. Gads Forlag 1934.

Nelson, D.J. "For such a time as this - The story of William J. Seymour and the Azusa Street Revival. A search for Pentecostal Charismatic roots". Ph.D. dissertation, University of Birmingham, 1981.

Newbigin, Lesslie. The Household of God. London: SCM Press, 1957.

____. Unfinished Agenda. London: SPCK, 1985.

New Wine, Cursus voor Charismatische musici. Utrecht: C.W.U., geen jaartal

Nichol, John Thomas. The Pentecostals. Plainfield, N.J.: Logos International, 1966.

Niebuhr, H. Richard. The social sources of denominationalism. New York: Living Age Books/Medrian Books, 1957.

Nijkamp, M. ed. Ten antwoord op een stem. Kampen: J.H. Kok, 1981.

Nolle, Dr. F.A. Gebedsgenezing en masse. Wageningen: Zomer & Keunings, geen jaartal

____. Arts en Predikant. Utrecht: P. den Boer, 1952.

Osborn, T.L. Een keur uit de toespraken van evangelist T.L. Osborn en evangelist W. Caldwell. Groningen: T.L. Osborn comit é, 1958.

Ouweneel, W.J. Gij zijt allen broeders. Apeldoorn: H. Medema, 1980.

. Het domein van de slang. "Het Christelijk handboek over occultisme en mysticisme" 2nd rev. ed., 1982.

Parham, Sarah. The life of Charles F. Parham. Birmingham, Alabama: Commercial Printing Company, 1930.

Pearlman, Myer ed. The minister's service book. Springfield, Missouri: Gospel Publishing House, geen jaartal.

Petegem-Feij, E.C. van. Troost, troost mijn volk. Hoenderloo: Stichting Vuur 1963.

Plessis, David du Pentecost outside "Pentecost". "The Astounding Move of God in the Denominational Churches" By the author, 1960 .

Pointer, Roy. How do churches grow. "A guide to the growth of your church" Hants: Basingstoke Marshalls, 1984.

Poll, Drs. E.W. van der., Sociaal Reveil "Evangelischen in de samenleving, vroeger en nu". The Hague: J.N. Voorhoeve, 1984.

Post, Piet ed., Religieuze Bewegingen - Kruid of Onkruid "Hoe (on)gevaarlijk zijn sekten?". Franeker: T. Wever, 1985.

Praamsma, Dr. L. De Kerk van alle tijden. 4 vols "Verkenningen in het landschap van de kerkgeschiedenis" Franeker: T. Wever, 1981.

Quebedeaux, Richard. The New Charismatics "The origins, development, and significance of neo- Pentecostalism". Garden City, New York: Doubleday & Company, 1974.

Quispel, Prof.Dr. G.; Drs. A. de Reuver, Prof.Dr. S. van der Linde; and Ds. A. Moerkerken. Mystiek en bevinding Kampen: J.H. Kok, 1976.

Ranaghan, Kevin & Dorothy Catholic Pentecostals. Toronto: Paulist Press Deus Books, 1969.

Rasker, Dr. A.J. De Nederlandse Hervormde Kerk vanaf 1795. Kampen: J.H. Kok, 1974.

Reiling, J. Gemeenschap der Heiligen. "Over de gemeente van Jezus Christus naar het N.T." Carillon Reeks 33, Amsterdam: W. ten Have, 1964.

Reitsema, J. Geschiedenis van de Hervorming en de Hervormde Kerk in der Nederlanden. Utrecht: Kemink & Zoon, 1933.

Richards, W.T.H. Charismatische Beweging in de historische kerken [Apeldoorn: H. Medema], 1972.

Ridderbos, Dr. J. Profetie en Extase. Aalten: De Graafschap, geen jaartal.

Rietdijk, J. Het nut der goddelijke genezing. Antwerpen: by the author, 1954.

Rijken, H. De Pinksterbeweging en ... Middelburg: Reveil, n.d.

Robinson, Martin. "The Charismatic Anglican - Historical and Contemporary: A Comparison between the Life and Work of Alexander Boddy (1854-1930) and Michael Harper". M.Litt. thesis, University of Birmingham, 1976.

____. "To the ends of the earth - The pilgrimage of an ecumenical Pentecostal David J. du Plessis (1905-1987)". Ph.D. dissertation, University of Birmingham, 1987.

Romein, Jan. Op het breukvlak van twee eeuwen. 2 vols. Leiden: E.J. Brill, 1967.

Romein, Jan; and Annie Romein. Erflaters van onze beschaving. "Nederlandse gestalten uit zes eeuwen" Amsterdam: Querido 1979.

____. De lage landen bij de zee. Amsterdam: Em. Querido 1977.

Rouse, Ruth; and Stephen Neill ed. A History of the Ecumenical Movement until 1948. London: S.P.C.K., 1967.

Rustige, Jac. Dr. A.H. de Hartog. Amsterdam: H.J. Paris, 1922.

Rutke, Fem ed. Charismatisch Nederland. Kampen: J.H. Kok, 1977.

____. Is Jezus no te redden? "Interviews over de pinkstervernieuwing" Kampen: J.H. Kok, geen jaartal

Samarin, William J. Tongues of men and angels. New York: Macmillan, 1972.

Sandidge, Jerry L. Roman Catholic/Pentecostal dialoque [1977-1982]. "A study in developing ecumenism" Studies in the Intercultural History of Christianity Vol. 44, Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang 1987.

Schep, J.A. Geestesdoop en tongentaal. 2nd. ed. Franeker: T. Wever [1972].

Schipper-Peet, G.; G. van Tillo; and P.H. Vrijhof ed. Tussen hemel en aarde "Beschouwingen over hedendaagse religieuze bewegingen". Alphen aan de Rijn: Samsom, 1976.

Schuurman, E. Behoud den rechten weg. Zwolle: By the author, 1929.

____. Wat zegt Gods Woord. Zwolle: By the author, 1928

Seibel, Alexander. De Geest der waarheid en de geest der dwaling. Zeist: I.R.C.K., 1983.

Skevington Wood, A. The inextinguishable blaze. London: The Paternoster Press, 1960.

Slosser, Bob. David du Plessis - Mister Pentecost. Hoornaar: Gideon, 1977.

Smet s.j., Walter. Ik maak alles nieuw "Charismatische beweging in de Kerk". Tielt/Amsterdam: Lannoo, 1975.

____. Ik maak mij een nieuw volk. Tielt: Lannoo, 1973.

Spittler, Russell P. ed. Perspectives on the New Pentecostalism. Grand Rapids, Michigan: Baker Book, House 1976.

Spijker, W. van 't. De Charismatische Beweging. Den Haag: Willem de Zwijger Stichting, 1977.

Steiner, L. Mit folgenden Zeichen. Basel: Mission für das Volle Evangelium, 1954.

Stilma, Lize; Ds. A. Klamer; and Dr. M. Zeegers. Strohalm of Staf "Wat beweegt de gebedsgenezer?". Apeldoorn: Semper Agendo, 1972.

Stoeffler, F. Ernest. The rise of Evangelical Pietism. Leiden: E.J. Brill, 1965.

Stoffels, Hijme red. Pinksteren - Religieuze bewegingen in Nederland 20, Amsterdam: VU Uitgeverij, 1990.

Stroethoff, F.A. Er zijn geen grenzen..!. Amsterdam: Buyten & Schipperheijn, 1972.

____. "Toen het vuur viel" Amsterdam: Unpublished manuscript, geen jaartal.

____. en M.A. van den Heuvel. Kom o Geest, doorwaai mijn hof. Den Haag: J.N. Voorhoeve, 1974.

Suenens, L.J. Cardinal. Katholieke Charismatische Vernieuwing. Vol.8 "Theologische verklaring en pastorale toelichting 'Verklaring van Mechelen 1974'", Nijmegen: B. Gottmer, 1976.

____. Een nieuw Pinksteren. Brugge: Emmaüs, 1974.

____. Oecumene en Charismatische Vernieuwing. Brugge/Nijmegen: Emmaüs/ B. Gottmer, 1979.

Suurmond, Jean-Jacques. "The ethical influence of the Spirit of God: an exegetical and theological study with special reference to 1 Corinthians, Romans 7:14-8:30, and the Johannine literature" Ph.D. dissertatie, Pasadena: Fuller Theological Seminary-School of Theology, 1983.

____. Word and Spirit at Play: Towards a Charismatic Theology. Grand Rapids: Eerdmans, 1994.

____. Het spel van Woord en Geest -aanzet tot een charismatische theologie. Baarn: Ten Have, 1994.

Suurmond, Marianne ed. Handboek voor Charismatische kringen 2nd. ed. Utrecht: C.W.U., 1988.

Synan, Vinson. The Holiness-Pentecostal movement in the United States. Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans, 1977.

Synan, Vinson ed. Aspects of Pentecostal-Charismatic origins. Plainfield, N.J.: Logos International, 1975.

Tenhaeff, Dr. W.H.C. Magnetiseurs, Somnambules en Gebedsgenezers. Den Haag: H.P. Leopolds, 1951.

Thang, M.J. Het apostolische werk in Nederland. Den Haag: Boekencentrum, 1982.

Tienhoven, Chris; and Marijke Tienhoven, Cursus voor leiders van Charismatische groepen Utrecht: C.W.U., geen jaartal

Transkonfessionele bewegingen "Dokumenten uit evangelische beweging, basisbeweging, charismatische beweging". Kahier van bezinningscentrum 3, Amsterdam: V.U. Uitgeverij, 1983.

Thurman, Joyce V. New Wineskins. "A study of the House Church Movement" Frankfurt am Main: Verlag Peter Lang, 1982

Vakgroep Culturele Antropologie/Sociologie der niet-westerse samenlevingen. "Studiedag Pentecostalisme - 12 April 1988". Amsterdam: Vrije Universiteit, 1988.

Valkenburg, Rik. Wat wij geloven. Dordrecht: J.P. van Tol, 1967.

____. Haring of Kuit. "Discussie-Interviews met Theologen" Kampen: J.H. Kok, 1968.

Van Alphen's Nieuw Kerkelijk Handboek Gouda: Koch & Knuttel, 1956-1986.

Veen, Dr. S.D. van der. Eene eeuw van worsteling. Groningen J.B. Wolters, 1904.

Veenhof, J. et. al. Op het spoor van de Geest. Kampen: J.H. Kok, 1978.

Vekeman, Prof.Dr. H. ed. Panorama van de Spiritualiteit in en om de Reformatie in de Nederlanden 1530-1800. Nijmegen: Alfa, 1982.

Velema, Dr. W.H. De leer van de Heilige Geest bij Abraham Kuyper. Den Haag: Van Keulen, 1957.

Vellenga, Ds. G.Y.; and ds. A.J. Kret Stromen van Kracht. "De Nieuwe Opwekkingsbeweging" Kampen: J.H. Kok, 1957.

Verhoef, W.W. Er waait weer wat. Den Haag: Boekencentrum, 1974.

. "De Charismatische Beweging - Een theologische verantwoording" Doctoraal scriptie, Rijksuniversiteit Utrecht, 1979.

Visser 't Hooft, Dr. W.A. Memoires. "Een leven in de oecumene". Amsterdam/Brussel/Kampen: Elsevier/J.H. Kok, 1971.

____. Leren leven met de oecumene. Nijkerk: G.F. Callenbach, 1968.

Vondey, Wolfgang ed., Pentecostalism and Christian Unity: Ecumenical Documents and Critical Assessments, Eugene, Or: Pickwick Publication, 2010.

Vondey, Wolfgang. (redactie), Pentecostalism and Christian Unity Volume 2: Continuing and Building Relationships, Eugene, Orogeon: Pickwick Publications, 2013.

____. Beyond Pentecostalism: The Crisis of Global Christianity and the Renewal of the Theological Agenda. Cambridge: Eerdmans, 2011.

Vlug, Else. Irma Anna. Hoornaar: Gideon, geen jaartal

Voorham, Ir. H. Werkers in Gods Koninkrijk. Zwolle: La Riviera & Voorhoeve, 1941.

Vries, W.G. de. Het ene Woord en de vele sekten. Goes: Oosterbaan le Cointre, 1983.

Wagemaker, J.L. de. De glossolalie in het Nieuwe Testament. Amsterdam: Thesis Kweekschool Algemeene Doopsgezinde Sociëteit, 1913.

Wallis, Jim. Tegen de stroom in. "Noodzaak tot bekering en heroriëntatie van het evangelie". Foreword by F. Boerwinkel, Baarn: Ten Have, 1983.

Wichers, A.J.; P.E. Kraemer; and J.W. de Koning. Leven en werken te Elim-Hollandscheveld. Assen: Van Gorcum & Comp., 1959.

Wielinga, Dr. B. Genezing op het gebed. Kampen: J.H. Kok, [1918].

Wilkerson, David. Het visioen. Rotterdam: Gramma, 1978.

Wilson, Brian R. Sects and Society. "A sociological study of three religious groups in Britain" London: William Heinemann, 1961.

____. Religious Sects "a sociological study". London: World University Library, 1970.

Wilson, Marshall R. God's Guerilla's. Hoornaar: Gideon, geen jaartal

Wimber, John; with Kevin Springer. Power Evangelism "Signs and wonders today". London: Hodder and Stoughton, 4th. ed., 1986.

Winckel, W.F.A. Leven en Arbeid van Dr. A. Kuyper. Amsterdam: W. ten Have, 1919.

Woerden, Peter van. In the Secret place. Plainfield, N.J.: Logos International, 1974.

World Council of Churches. Evanston to New Delhi - 1954-1961. Geneva: W.C.C., 1961.

____. Von Neu-Delhi nach Uppsala 1961-1968. Geneva: W.C.C., 1968.

____. Uppsala to Nairobi 1968-1975. London: SPCK 1975.

Wumkes, Dr. G.A. Nei Sawntich Jier. Bolsaert: Fa. A.J. Osinga, 1949.

____. De Pinksterbeweging voornamelijk in Nederland. Amsterdam: G.R. Polman, 1917.

____. De opkomst en Vestiging van het Baptisme in Nederland. Sneek: A.J. Osinga, 1912.

____. and A. de Vries. Nederlandsch-Friesch woordenboek. Sneek: A.J. Osinga 1918.

Zeegers, Jac. Mijn Geheim. Haarlem: By the author, 1973.

Zeegers, J.L. De Geloofsgenezing, hare leer en hare waarde. Den Haag: W.A. Beschoor, 1886.

Zegwaart, Huib. Pinksterkerken, serie: wegwijs kerken en groeperingen, Kampen: Uitgeverij Kok, 2003.

Zijlstra, S Gedachten over: Wat zegt de Heilige Schrift aangaande ziektegenezingen en valt lichamelijke genezing ook onder de verzoening?. Eindhoven: By the author, 1958.

Zijp, A. De dwaling van de Pinkstergemeente te Amsterdam. Amsterdam: By the author, 1929.

. Moeten of mogen wij onze kindertjes laten dopen? "Bezwaarschrift ingezonden aan de Generale Synode der Gereformeerde Kerken, met het antwoord der Synode". Amsterdam: By the author [1926].

Zijp, R.P. Anderhalve eeuw Gereformeerden 1834-1984. "Een geschiedenis van de gereformeerde gezindte" Utrecht: Catharijneconvent, 1984.

Zopfi, Jacob. "...Auf Alles Fleisch!" "Geschichte und Auftrag der Pfingstbewegung". Kreuzlingen: Dynamis Verlag, 1985.

Zweers, H.J. Osborn en de Bijbel. Den Haag: J.N. Voorhoeve, [1959].
____. Het volle evangelie?. Den Haag J.N. Voorhoeve [1960].
____. Handoplegging en Goddelijke genezing. Den Haag: J.N. Voorhoeve, [1961].
____. De hemel komt naar de aarde. Bussum: De Gooise, 1981.

Bijlage 6b – Bronnen: Tijdschriften, Brochures, Traktaten

Aarents, M.J. "De kerk en de Pinkstergroepen" De Oud Katholiek 77/2090 (13 Mei 1961) 90-91.

____. "De Kerk en de Pinkstergroepen" Weekbulletin 17/20 (20 Mei 1961) 1.

Allen, John L. Jr.., If demography is destiny, Pentecostals are the ecumenical future, The National Catholic Reporter, Kansas City, MO, VS: The National Catholic Reporter Publishing Company, 28-1-2018, http://ncronline.org/node/11567

Alt, M.A. "Gedachten over gebedsgenezing" Gouden Schoven 11/2 (1937) 4-6

____. "Genezing door het geloof" Gouden Schoven 11/8 (1937) 5-7.

____. "Vragen m.b.t. genezing" Gouden Schoven 11/11 (1937) 14.

Amerom, H.N. van. "Osborn in Groningen" Volle Evangelie Koerier 21/4 (1 Oktober 1958) 4 & 8.

____. "Opwekking te Groningen Kracht van Omhoog 20/19 (23 Maart 1957) 5.

____. "De paus en de Pinksterbeweging" Parakleet 5/18 (Spring 1985) 2.

____. "Opwekking te Groningen" Volle Evangelie koerier 19/9 (1 Maart 1957) 2-3.

[Amerom, H.N. van]. "Bezwaarschrift Anti-Discriminatiewet" Parakleet 2/5 (Maart 1982) 23.

Anderson, Allan. Pentecostalism and the Transformation of World Christianity
University of Birmingham

Allan Heaton Anderson

Arntzen, M.J. "De Gaven van de Geest" De Reformatie 63/12 (19 December 1987) 260-261.

Arons, Ed. "Een laagkerkelijke dominee onder katholieken" Vuur 29/1 (Augustus/Sept. 1984) 10-11.

____. "Pinksteren - herkenning van een ervaring" Vuur 28/4-5 (December 1983-Januari 1984) 13.

AVE, "Twee 'dopen' in de Hervormde Kerk" Hervormd Nederland 24/7 (17 Februari 1968) 1.

Balen, K. van. "Ontmoeting in Maarssen" De Pinksterboodschap 8/1 (Januari 1967) 13.

Barratt, T.B. "An urgent plea for Charity and Unity" Confidence 4/2 (Februari 1911) 31.

____. "An urgent Plea for Charity and Unity" Confidence 4/3 (Maart 1911) 63.

Bäumer, Rudolf; Paul Deitenbeck; and Sven Findeisen. "Een heet hangijzer - Standpunt tegenover de charismatische beweging I-II" Middernachtsroep no. 3 and 4 (Juni/ Juli 1984) 25-27/ 25-28.

Bax, S.C. "Afscheiding deels door Internationaal Réveil beïnvloed" 150 Jaar Afscheiding Bijlage Reformatorisch Dagblad (9 Oktober 1984) 12-13.

Beek, N. van. "Van de boekentafel" De Christen 36/1559 (16 Maart 1917) 83-85.

Beukenhorst, M.J. "Het spreken in tongen" Stemmen voor waarheid en vrede vol. 45 (Maart 1908) 295-318.

Beusekom, J.H. van "Wij lazen voor u" Woord en Dienst (4 Maart 1961) 81.

Biersteker, Gesprek met dr. Karel Blei, Woord en Dienst 36/5 (7 Maart 1987) 87-89.

Boddy, A.A. "A Visit to Holland" Confidence 1/6 (September 1908) 17.

Boer, J.A. de "Charismatische Perikelen 1-7" Waarheid en Eenheid 35/34-43 (30 September, 21 Oktober, 28 Oktober, 4 November, 11 November, 25 November, 9 December 1983) 15-16, 8-9, 12-13, 7, 14-15, 7-8, 14-15.

Boerwinkel, Dr. F. "Alleen door riskerend vertrouwen" Horstcahiers (1962) 1-43.

____. "De Kerk en het appel van de Pinkstergroepen" Woord en Dienst (16 Mei 1959) 151-156.

____. "De Kerk en het appel van de Pinkstergroepen" De Strijdende Kerk 14/353 (27 Juni 1959) 3-5.

____. "De Kerk en het appel van de Pinkstergroepen" De Strijdende Kerk 14/355 (25 Juli 1959) 6-8.

____. "De oecumene en de Sekten" Gemeenschap der Kerken 14/10 (Oktober 1960) 12-13.

Borkent, Ir. I. "Voor hen die niet genezen werden" Kracht van Omhoog 22/7 (4 Oktober 1958) 10.

Bos, Johan Th. "Biografieën" Opwekking 8/79 (Mei 1968) 19.

____. "Vernieuwing in Amsterdam" Opwekking 8/86 (December 1968) 4-6.

____. "Piet Klaver: laatste zendingsreis" Kracht van Omhoog 31/5 (15 September 1967) 6-7.

____. "Vijfde Volle Evangelie Vreugdedag" Kracht van Omhoog 29/6 (24 September 1965) 12.

____. "7e Vreugdedag" Kracht van Omhoog 31/10 (24 November 1967) 11.

Braaksma, J. et. al. "Adhesie-betuiging" Vuur 5/4 (Juni 1961) 10-11.

____. "Adhesie-betuiging" In de Rechte Straat 4/7-8 (Juli-Augustus 1961) 175-176.

Brico, Rex. "Pinksterbeweging opent haar deuren" Elsevier Magazine 31/38 (20 September 1975) 115-119.

Brillenburg Wurth, G. "De gave en de gaven van de Heilige Geest" Gereformeerd Weekblad (17 Juni 1960) 404.

____. "Bluscht den geest niet uit" Ons Kerkblad - Orgaan van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Zuid (Katendrecht) 24 (17 Juni 1933) 3.

Brink, H. v.d.; and J.E. v.d. Brink "In memoriam H. van den Brink sr. (1861-1947)" Kracht van Omhoog 11/13 (10 Januari 1948) 2.

Brink, H. v.d.; P. Klaver; and J.E.v.d.Brink "Aan onze lezers" Kracht van Omhoog 11/1 (12 Juli 1947) 2.

Brink, H. van de. "Uit den Arbeid" Het Middernachtelijk Geroep 4/3 (1941) 23.

____. "Uit den Arbeid" Het Middernachtelijk Geroep 4/2 (1941) 2.

____. "Want u komt de belofte toe" Kracht van Omhoog 14/1 (8 Juli 1950) 2.

____. "De afbraak van het Protestantisme" Kracht van Omhoog 10/46 (31 Mei 1947) 6-7.

____. "Flitsen" Kracht van Omhoog 12/21 (16 April 1949) 5.

____. "Wereldspiegel - Een vals eenheidsstreven" Kracht van Omhoog 11/12 (14 December 1947) 13.

____. "Onze houding tegenover de oecumenische beweging I" Kracht van Omhoog 11/20 (15 Mei 1948) 10-11.

____. "Onze houding tegenover de oecumenische beweging II" Kracht van Omhoog 11/21 (29 Mei 1948) 7.

____. "Onze houding tegenover de oecumenische beweging III" Kracht van Omhoog 11/22 (12 Juni 1948) 6.

____. "Onze houding tegenover de oecumenische beweging IV" Kracht van Omhoog 11/23 (26 Juni 1948) 6.

____. "Onze houding tegenover de oecumenische beweging V" Kracht van Omhoog 12/1 (10 Juli 1948) 7.

____. "Onze houding tegenover de oecumenische beweging" Kracht van Omhoog 12/2 (24 Juli 1948) 7.

____. "Zou Jezus in ons land nog wonderen mogen doen" Kracht van Omhoog 13/15 (2 April 1950) 2.

____. "Het ruisen van een verre regen" Kracht van Omhoog 15/7 (29 September 1951) 3.

____. "De boodschap der genezing" Kracht van Omhoog 15/8 (13 Oktober 1951) 7.

____. "Het tournee van broeder Hermann Zaiss" Kracht van Omhoog 16/8 (11 Oktober 1952) 8.

____."Terugblik" Kracht van Omhoog 16/12 (6 December 1952) 7-10.

____. "Geestelijk Wereldfront" Kracht van Omhoog 20/16 (23 Februari 1957) 5.

____. "Waarschuwing" Kracht van Omhoog 16/16 (7 Februari 1953) 3.

____. "Bij het heengaan van br. Vetter" loose leaflet in Kracht van Omhoog (Augustus 1945).

____. "Reactie of Reveil" Kracht van Omhoog 16/11 (22 November 1952) 2-3.

____. "Divine healing in Holland" Pentecost no. 23 (1953) 1.

[Brink, H.v.d.] "Rond het hazepad in Zaandam" Kracht van Omhoog 20/3 (5 Januari 1957) 7-10.

____. "Oecumenische Flitsen" Kracht van Omhoog 12/2 (24 Juli 1948) 4
.
____. "Flitsen" Kracht van Omhoog 12/21 (16 April 1949) 5.

Brink, J.E. van de "Afscheid van broeder Klaver" Kracht van Omhoog (15 September 1967) 2.

____. "Van welke richting?" Kracht van Omhoog 16/19 (21 Maart 1953) 3.

____. "Het Zionisme" Kracht van omhoog 10/42 (19 April 1947).

____. "Palestina het land der belofte" Kracht van Omhoog 12/20 (2 April 1949).

____. "Eenheid niet gewenst" Kracht van Omhoog 13/13 (7 Januari 1950) 4.

____. "Samenkomst van medewerkers" Kracht van Omhoog 24/11 (25 November 1960) 5.

____. "Eenheid of verdeeldheid" Kracht van Omhoog 24/24 (2 Juni 1961) 3.

____. "Holland" Pentecost no. 75 (December 1965-Februari 1966).

____. "Na dertig jaar" Kracht van Omhoog 31/1 (7 Juli 1967) 2.

____. "De doop met de Heilige Geest" Kracht van Omhoog 26/20 (19 April 1963) 14.

____. "De Christelijke Sadhu van India heengegaan" Kracht van Omhoog 24/9 (28 Oktober 1960) 7.

____. "De samenkomsten van br. Zaiss in Amsterdam" Kracht van Omhoog 17/8 (17 Oktober 1953) 8.

____. "De Kerk en de Pinkstergroepen" Kracht van Omhoog 24/14 (13 Januari 1961) 13.

____. "Pinksteren in de Pers - Baarn of Utrecht" Kracht van Omhoog (29 November 1963) 15.

____. "Van de redaktie" Kracht van Omhoog 43/1 (12 Januari 1979) 2.

____. "Een jaar Beukenstein" Kracht van Omhoog 25/13 (5 Januari 1962) 12.

____. "Doopdienst voor kerkelijken" Kracht van Omhoog (6 Januari 1967) 21.

____. "3 Jaar Beukenstein" Kracht van Omhoog 27/16 (28 Februari 1964) 10.

____. "Vijf jaar Beukenstein" Kracht van Omhoog 29/14 (21 Januari 1966) 12.

____. "Het Volle Evangelie ook voor Homosexuelen" Kracht van Omhoog 25/5 (8 September 1961) 2-4.

____. "Homosexualiteit" Kracht van Omhoog 28/20 (9 April 1965) 12-13.

____. "Welke koers?" Kracht van Omhoog 32/6 (11 Oktober 1968) 3.

____. "Extreem Pinksteren" Kracht van Omhoog 31/19 (19 April 1968) 2.

. "Internationale vereniging van de Volle-Evangelie-Zakenlieden" Kracht van Omhoog 24/7 (30 September 1960) 11-12.

____. "Volle Evangelie Zakenlieden vergaderen" Kracht van Omhoog 24/13 (December 1960) 3.

____. "Voorgangers van Volle Evangelie vergaderen" Kracht van Omhoog 26/8 (19 Oktober 1962) 8.

____. "Voorgangers in de Volle Evangelie Smidse" Kracht van Omhoog 25/10 (16 November 1962) 14-15.

____. "Volle Evangelie Vreugdedag" Kracht van Omhoog 26/21 (3 Mei 1963) 15.

____. "Volle Evangelievreugdedag" Kracht van Omhoog 26/22 (17 Mei 1963) 8.

____. "Kracht van Omhoog in de branding" Kracht van Omhoog 32/9 (22 November 1968) 5.

. "Pinksteren in de pers - Pinksteren onder Rooms-Katholieken" Kracht van Omhoog 27/3 (16 Augustus 1963) 18.

. "Pinksteren in de pers - Pinksteren onder Rooms-Katholieken" Kracht van Omhoog 27/24 (19 Juni 1964) 17.

____. "Uit de Pers" Kracht van Omhoog 48/10 (Oktober 1948) 28.

____. "De Pinkstergemeente en de Kerk" Kracht van Omhoog 26/9 (2 November 1962) 6.

____. "Bij de aanvang van de 29e jaargang" Kracht van Omhoog 29/1 (2 Juli 1965) 2-3.

____. "Aan onze lezers" Kracht van Omhoog 25/23 (1 Juni 1962) 10.

____. "Een jaar Volle-Evangelie zakenlieden" Kracht van Omhoog 25/13 (5 Januari 1962) 16.

____. "Heiligingssamenkomst" Kracht van Omhoog 24/11 (25 November 1960) 13.

[Brink, J.E. van de] "Kracht van Omhoog" Kracht van Omhoog 24/18 (11 Maart 1961) 6.

____. "Geestelijk Wereldfront - Maandblad Vuur" Kracht van Omhoog 25/20 (20 April 1962) 7.

____. "Pinksteren in de Pers - Gereformeerden en Pinksteren" Kracht van Omhoog 31/9 (10 November 1967) 4.

____. "Schoolslag in de Pers" Kracht van Omhoog 30/16 (3 Maart 1967) 4-6.

Bronkhorst, Prof.Dr. A.J. "Vragen rondom de eredienst - Welke kant uit" Pinksterklanken 9/10 (Oktober 1956) 3.

____."Kroniek - In memoriam Dr. Fietse Boerwinkel" Kerk en Theologie 38/3 (Juli 1987) 236-240.

Bronsveld, Peter "Het volle evangelie op de tweesprong" Kracht van Omhoog 29/4 (20 Augustus 1965) 14.

"Broederlijke waarschuwing" De Christen 28/1174 (28 oktober 1909) 343.

Bruggen, Ds. G. van "Van de Boekentafel" Ons Orgaan 56/2 (15 Januari 1961) 19-20.

____. "Kerk en Pinksterbeweging" Ons Orgaan 55/15 (1 Augustus 1960) 147.

Buitendijk, C. "De Geest en de sfeer van het reveil" De Strijdende Kerk 9/221 (29 Mei 1954) 5-7.

Buskes, Ds. J.J jr. "Hermann Zaiss" Vrij Nederland (11 Augustus 1952).

Caldwell, Wm. A. "Yes... Holland is different" Faith Digest 4/1 (Januari 1959) 2 & 9.

Carmichael, Christine. "Pentecost in the Netherlands" The Pentecostal Evangel no. 2481 (26 November 1961) 17-19.

"Charismatische vernieuwing in de Katholieke kerk" Vuur 18/6 (Februari 1974) 29.

Clifton, Shane, Ecumenism from the bottom up: A Pentecostal Perspective, Journal of Ecumenical Studies 47/4 – Herfst 2012, p. 576-592.

Creemers, Jelle. Eén Geest, tien jaar dialoog tussen katholieken en pinkstergelovigen in Nederland - Terugblik op tien jaar dialoog, evaluatie en suggesties voor het vervolg, document 0286 op www.stucom.nl

____. “Local Dialogue as a Means to Ecumenical Reception? The International and Dutch Pentecostal-Catholic Dialogues in Close-up” Exchange 42, no. 4 (2013): p. 366–384.

Dam, J. van. "Heeft de Pinksterbeweging invloed in onze gemeenten?" De Christen 81/3805 (29 Oktober 1965) 5.

"De Charismatische vernieuwing" Franciscus van Assisi 10/4 (1973).

Dijkman, A.B. "Een heilig priesterschap" De Pinksterboodschap 9/4 (April 1968) 3-4.

Dijkman, A.B. "Waarom priester" Nieuw Leven 7/6 (Juni 1969) 12-14.

Dorp, Dr. J. van "De Pinksterbeweging en haar leider G.R. Polman" De Amsterdammer (16 Juni 1917) 4.

Dresselhuis, Ds. F. "World Evangelical Fellowship" Volle Evangelie Koerier 15/4 (15 Oktober 1952).

Dries, P.W. van den. "Getuigenissen" Kracht van Omhoog 24/14 (13 Januari 1961) 10.

[Dries, P.v.d.] "Een ambassadeur van Christus" Kracht van Omhoog 30/11 (16 December 1966) 15.

Drost, A.A. "Jan Erdtsieck 1879-1968" Hervormd Nederland 24/14 (6 April 1968) 6.

"Ds. W. Glashouwer en de kinderdoop" Gereformeerd Weekblad (14 Oktober 1961).

Elderenbosch, Dr. P.A. "Zieken zalven en de handen opleggen" Hervormd Nederland 20/32 (8 Augustus 1964) 2.

. "Zonde is ... niet beantwoorden aan de gegeven bestemming" Hervormd Nederland 20/33 (15 Augustus 1964) 2.

____. "De Heer - onze heelmeester" Hervormd Nederland 20/34 (22 Augustus 1964) 2.

____. "In de boekenhoek" Woord en Dienst (4 Augustus 1962) 255.

____. "Vragen rondom de gebedsgenezing" Woord en Dienst 14/11 (11 Juli 1959) 1-2.

Gross, Jeffrey. Toward a Dialogue of Conversion: The Pentecostal, Evangelical and Conciliar Movements, Pneuma - The Journal of the Society for Pentecostal Studies, 17/2, herfst 1995, p. 189-201.

Elferich, Loek "Jhr. L. de Geer: De laatste van het eerste uur" Hervormd Nederland 23/12 (25 Maart 1967) 5.

Embregts, J.W. "Een leven voor God" Woord & Geest 1/2 (Juli 1978) 6-9.

____. "Zoeklicht op ...Utrecht" De Pinksterboodschap 3/1 (Januari 1962) 6-7 & 10.

Enter, Ds. J. jr. "Onder de loep" Ons Orgaan 53/18 (15 September 1958) 175.

E.P.T.A., "Doctrinal basis of EPTA" E.P.T.A.Leaflet (1985) 5.

Es, A. van. "Een kritische stem, die we zullen missen" Hervormd Nederland 21/22 (29 Mei 1965) 1.

Floor, L. "Een kort antwoord op vragen van belangstellenden omtrent het onderscheid tussen I.C.C.C. en de N.A.E." Getrouw 2/12 (Juli 1949) 3.

Fokkens, H. "De Pinksterbeweging" Gereformeerd Theologisch Tijdschrift vol.32 (1931-1932) 521-540.

Folmer, Mr.Drs. W. "Karakter en oecumenische gezindheid van Pinkster- en charismatische groepen in Nederland" Kosmos en Oecumene 8/10 (1974) 271-282.

Folmer, W.H.A.G. "Wat lezen we? - De Kerk en de Pinkstergroepen" De Officier (Maart/April 1961) 44-46.

Foreman, Kenneth "Pentecostals the largest protestant family" World Pentecost 5/15 (december 1987) 16.

Fortmann, H.M.M. "The greatest show on earth" Dux 25/12 (december 1958) 489.

Frinsel, J.J. "Duidelijkheid" De Oogst 475 (september 1975) 16-17.
G.B. "Gebedsdienst in Hilversum" Kracht van Omhoog 15/12 (28 december 1951) 11.

Galen, P.M. van. "De Synode vergaderde" Gereformeerd Weekblad 61/28 (9 Juli 1960) 221-222.

"Gebedssamenkomsten" Kracht van Omhoog 11/20 (1 November 1947) 7.

Gee, Donald "Catholic, Protestant and Pentecostal" Pentecost (Juni 1955).

____. "Amsterdam and Pentecost" Pentecost 1/6 (December 1948) 17.

____. "Centre an Circumference" Pentecost 6/24 (Juni 1953) 17.

____. "Pentecost and Evanston" Pentecost 8/30 (December 1954) 17.

____. "A striking message from the World Council of Churches" Pentecost 12/48 (1959) 1.

____. "Donald Gee and the W.C.C.- What manner of spirit?" Pentecost 14/57 (1961) 16-17.

____. "The Pentecostal Churches and the World Council of Churches" Pentecost 17/67 (Maart-Mei 1964) 1.

____. "The Pentecostal Churches and the World Council of Churches" The Pentecostal Testimony (Juni 1964) 8-9.

____. "Contact is not compromise" Pentecost 53 (September-Oktober 1960) 17.

____. "Holland 1921-1961" Kracht van Omhoog 24/21 (21 April 1961) 5.

____. "What I found in Holland" Pentecost no. 56 (Juni-Augustus 1961) 3,7.

"Gebedssamenkomsten" Kracht van Omhoog 11/20 (1 November 1947) 7.

"Geestelijk Wereldfront" Kracht van omhoog 23/13 (9 Januari 1960) 9.

Geluk, L.J. Ds. W. Glashouwer overleden" De Waarheidsvriend (3 Maart 1983).

Genderen, J. van. "De Pinksterbeweging I-VII" Ambtelijk Contact (1962/1963). 161-164, 169-172, 180-183, 185-189, 219-222, 228-233, 246-250.

"Genezingen aan boord van een bijbelschip" Het Leven 22 (1927) 1178-1179.

"Gereformeerde predikanten distanciëren zich van Osborn" Nieuwe Drentsche Courant (27 Augustus 1958).

"Gereformeerden schrijven over Pinkstergroepen" Nieuwe Haagsche Courant (16 September 1967) 2.

Gerlach, Luther Paul; and Virginia H. Hine,. "Five Factors Crucial to the Growth and Spread of a Modern Religious Movement Journal for the Scientific Study of Religion 7/1 (Spring 1968) 23-40.

"Growth of Pentecostals" Pentecost International Report (Oktober 1987) 2.

Güggenbühl, Dr. Ad "Oproep van zakenlieden" Stromen van Kracht 5/54 (Mei 1958) 15-17.

Gijs, J. van "De Hervormde Kerk en haar stiefkinderen" Kracht van Omhoog 26/25 (28 Juni 1963) 10-11.

____. "Pinkstervuur in de kerk" Kracht van Omhoog 25/11 (1 December 1961) 5-6.

____. "Steek elke pastorie in brand!" Kracht van Omhoog 25/9 (3 November 1961) p. 11.

Glashouwer, W. "Zaiss stelt ons voor vragen waarop de Bijbel ons het antwoord kan geven" Woord en Dienst (17 Januari 1953) 21.

____. "Wat doen wij na Osborn?" Vuur 2/7 (September 1958) 4.

____. "De kerk en de Pinkstergroepen" Vuur 5/5-6 (Juli-Augustus 1961) 13-15.

____. "Eenheidsstreven" Vuur 6/9 (November 1962) 5-7.

Golterman, W.F. "Secten en de wereldraad van kerken I-III" In de Waagschaal 14/42-44 (23 Juli 1959, 8 Augustus 1959, 22 Augustus 1959) 633-635, 648-650, 660-663.

____. "Boekbespreking" In de Waagschaal 16/14 (1 April 1961) 270.

____. "De Pinksterbeweging in Nederland I" In de Waagschaal 15/13 (9 Januari 1960) 201-202.

____. "De Pinksterbeweging in Nederland II" In de Waagschaal 15/14 (23 Januari 1960) 222-223.

Gooijer, Wijgert. "Kritiek op kritiek" Kracht van Omhoog 34/8 (13 November 1970) 16.

____."Een analyse van de Kerkelijke Pinksterbeweging" Kracht van Omhoog 35/9 (3 December 1971) 17.

Goslinga, G.F.Ch. "Kom Heer Jezus kom spoedig" Vuur 12/9 (November 1968) 11.

Goudswaard, H.; K.J. Kraan; and W.W. Verhoef. "Zo reilt en zeilt de cwn" Vuur 19/3 (November 1974) 2.

Graafland, C. "De Gereformeerde orthodoxie en het piëtisme in Nederland" Nederlands Theologisch Tijdschrift 19 (1964-1965) 466-479.

Groenenberg, M. "Zin en onzin uit de kerk - Gebedsgenezing" Hervormd Utrecht 14/50 (12 Juni 1959) 688.

Groenewoud, H.G. "Een vraag aan ons" Hervormd Weekblad 69/3490 (11 September 1958) 354.

Groot, A. "De Kerk en de pinkstergroepen" Hervormd Weekblad 72/3631 14 September 1961.

Groot, F.G. de. "Prof. Dr. A.H. de Hartog" In de Waagschaal 24/14 (12 April 1969) 268.

Grosheide, Dr. F.W. "Iets over de glossolalie" Gereformeerd Theologisch Tijdschrift 19/1 (Mei 1918) 1-24.

Gunning Jr., Prof. Dr. J.H. "Personal letter to Dr. de Visser in 1901" Woord en Dienst (10 November 1962) 367.

Gunning J.Hz., Dr. J.H. "Onze Dissenters" Pniël 31/1606 (7 Oktober 1922) 320.

____. "Een nieuwe secte" Nieuwe Nederlandse Kerkbode 2/9 (1 December 1916) 1-2.

____. "De Doop des Heiligen Geestes" Pniël 31/1604 (23 September 1922) 301-304.

____. "Wat wilt ge weten?" De Jongeman 67/19 (10 Mei 1923) 149.

H.F.B. "Actie wekt reactie" De Hervormde Kerk 8/46 (22 November 1952) 3.

Haas, A.P. van der. "De Kerk binnen en buiten de grenzen - De Pinkstergroepen en de Oecumene I-III'"s Gravenhaagse Kerkbode 75/23-25 (4/ 11/ 18 Maart 1961) 2/ 2/ 2.

. "Oecumenische Ontmoeting en Verkenning III - De Pinksterbeweging zeer verscheiden in oecumenische gebondenheid" Hervormd Den Haag 82/41 (27 Juli 1968) 1.

Haas, Gerard de. "Theologie veroorzaakt sociale verschillen - De Charismatische Beweging" Hervormd Nederland (7 Oktober 1978) 15.

Hacking, W. "A new spirit of evangelism in Holland" Pentecost 63 (Maart/Mei 1963) 8.

Hartog, A.H. de. "Farizeeën en Schriftgeleerden" Nieuwe Banen vol. 10 (1917) 268.

Heer, Johannes de. "Op den uitkijk" Ermelosch Zendingsblad 48/5 (Mei 1907) 1-4.

____. "Op den uitkijk" Ermelosch Zendingsblad 49/2 (Mei 1908) 10.

Hegger, H.J. "Bidden in tongen" De Strijdende Kerk 17/393 (21 Januari 1961) 1-3.

____. "Boekaankondiging" In de Rechte Straat 7/11 (November 1964) 29.

Heidema, Dr. S.T. "Genezingen op het Malieveld - Alleen suggestie?" Haagsche Courant (13 Januari 1959) 14.

Heijs, Roelof K. "Stromen van Kracht" De Hervormde Kerk (8 Juni 1957).

Hendrickx, A.H. "Geistliches Erwachen in Holland" Geschäftsmann und Christ 4/3 (December 1963) 6.

Heuvel, A.H. van den. "Kracht van Omhoog en de oecumene" Hervormd Nederland 19/42 (19 Oktober 1963) 9.

____. "Kracht van Omhoog en de oecumene" Hervormd Nederland 19/42 (19 Oktober 1963) 9.

____. "De oecumene en de Pinkstergemeente" Hervormd Nederland 22/3 (22 Januari 1966) 7.

____. "Charismatische oecumenische beweging horen bij elkaar" Vuur 20/10 (Juni/Juli 1976) 10.

. "Charismatische en oecumenische beweging horen bij elkaar" Hervormd Utrecht 32/5-6 (30 Juli 1976).

Hijmans, Ds. A. "Het revivalistische type" Woord en Dienst 8/17 (5 September 1959) 242-243, 249.

Hocken, Peter. "The Charismatic movement and the Church; a response to Heribert Muhlen" Theological Renewal 13 (Oktober 1979) 22-29.

____. "Charismatic Renewal, the Churches and Unity" One in Christ 15/4 (1979) 310-321.

Hoekendijk, Ben. "De evangelisch-charismatische beweging groeit met 25% per jaar Opwekking 28/297 (Januari 1988) 4-7.

____. "Verslag bijbelcursus" Stromen van Kracht 11/128 (Januari 1965) 21-22.

____. "Geloof overwon" Opwekking 4/28 (Februari 1964) 3-5.

____. "Gooi de liturgie overboord" Opwekking 127 (Augustus 1972) 2.

____. "Volle Evangelie Vreugdedag" Opwekking 5/47 (September 1965) 23.

____. "Genezing vroeger en nu 1-2" Opwekking 21/223-224 (April 1981, Mei 1981) 1-6, 6-9.

[Hoekendijk, Ben] "Wij als VEZA keren terug tot ons uitgangspunt" Opwekking 8/75 (Januari 1968) 10.

____. "In memoriam Jhr. F.W.P. v. Panhuys" Opwekking 9/90 (1 April 1969) 17.

____. "Dit geloven wij:" Opwekking 28/297 (Januari 297) 6.

Hoekendijk, C.J. "De doop met des Heiligen Geestes" Pniël 31/1604 (23 September 1922) 300-302.

Hoekendijk, C.J. "De Pinksterbeweging 1-4" Ons Orgaan 18/282-283 (1 Oktober, 1923, 1 November 1923) 19/286-286 (Januari 1924, Februari 1924) 282-283, 290-291, 308-309, 315-317.

Hoekendijk, Frans "In memoriam Karel Hoekendijk" EZA In-Formatie 18/4 (Augustus 1987) 3.

Hoekendijk, Karel. "Inleiding" Levend Water 1/4 (Maart 1954) 2.

____. "Inleiding" Stromen van Kracht 1/5 (April 1954) 2.

____. "Inleiding" Levend Water 1/1 (December 1953) 2.

____. "Zondagmorgen-Samenkomsten" Stromen van Kracht 6/67 Juni 1959 6.

____. "Inleiding" Stromen van Kracht 1/12 November 1954 2.

____. "Verslag doopplechtigheid" Stromen van Kracht 3/34 (September 1956) 13-14.

____. "Inleiding" Stromen van Kracht 4/45 (Augustus 1957) 2-3..

____. "Als een stem in de woestijn" Opwekking 7/69 (Juli 1967) 27.

_ . "Nabeschouwing over de Osborn-campagne in Nederland" Stromen van Kracht 4/59 (Oktober 1958) 110.

____. "Onze nieuwe medewerkers" Stromen van Kracht 2/23 (Oktober 1955) 9.

____. "Inleiding" Stromen van Kracht 3/35 (Oktober 1956) 2.

____. "Inleiding" Levend Water 1/2 (Januari 1954) 2.

____. "Inleiding" Stromen van Kracht 1/7 (Juni 1954) 2.

[Hoekendijk, Karel.] "Over Protestanten en katholieken" Stromen van Kracht 8/90 (Juni/Juli 1961) 9.

____. "Protestantisme" Stromen van Kracht 6/66 (Mei 1959) 11.

Hoekendijk, Prof. Dr. J.C. "Oecumenische perspectieven" De Strijdende Kerk 17/405 (8 Juli 1961) 5-7.

Hollenweger, Walter J. "The Pentecostal movement and the World Council of Churches" The Ecumenical Review 18/3 (Juli 1966) 310-320.

____. "Charisma en Oekumene" Rondom het Woord 12/3 (Juli 1970) 301.

_ . "What happens to Scripture in Church and School?" Journal o fBeliefs & Values 4/2 (December 1983) 14-19.

_ . "Literatur von und über die Pfingstbewegung" Nederlands Theologisch Tijdschrift 18/4 (April 1964) 289-206.

____. "Charisma and Oikoumene - The Pentecostal contribution to the Church universal" One in Christ 7/4 (1971) 324-343.

____. "Charisma en Oekumene" Rondom het Woord 12/3 (Juli 1970) 300-316.

____. "Der ökumenische Rat und die charismatische Erneuerung"Orientierung 45/2 (31 Januari 1981) 15-18.

_ . "After twenty years' research on Pentecostalism" International Review of Missions 75/297 (Januari 1986) 12.

____. "Book Review of Kwesi A. Dickson 'Theology in Africa'" Theology 89/727 (Januari 1986) 64-65.

Horsthuis, Drs. J.H. "Hij zal u tot de volle waarheid brengen" Vuur 6/12 (Februari 1964) 10.

____.; and W.W. Verhoef "Pinksteren ook zo'n stroming" Sjaloom 1/12 (December 1964) 244-247.

H.P. "Ds .R. Wolfensberger" Present (7 Juli 1979).

Huet, P. "Gebed om opwekking en uitstorting van de Heilige Geest" Ermelosch Zendingsblad 46/6 (Juni 1905) 10-15.

Huet, P. "De Pinksterzegen" Ermelosch Zendingsblad 47/6 (Juni 1906) 9-11.

Huizinga, F.E. "Ontmoeting in Arnhem" De Christen 85/9 (27 Februari 1970) 5.

Hutten, K. "Oekumene und Sektentum" Oekumenische Rundschau (April 1959) 53ff.

"In januari vernieuwd pinkstergeschrift" Rotterdammer (23 Oktober 1965).

Itterzon, G.P. van. "Levensgevaarlijke dweperij" Hervormd Weekblad 65/3274 4 (Februari 1954) 146.

J.H.V. "Een man betekenis voor Kerk en Staat" Getrouw 4/7 (Februari 1951) 2.

Jager, Okke. "Stromen van Kracht I-III" De Strijdende Kerk 12/302-304 (13/20/27 Juli 1957) 1-2/1-2/9-10.

Jambrek, Stanko, Unity and Fellowship of Christians from a Pentecostal Perspective, KAIROS - Evangelical Journal of Theology / Vol. II. No. 1 (2008), 61-78.

Jong, M. de. "Morgen zie ik u weer!" Kracht van Omhoog 28/25 (18 Juni 1965) 16-18.

Jong, O.J. de. "Jan Willem Doeve" Woord en Dienst (31 Maart 1979) 7.

Jong, W. de. "Onder ons" Volle Evangelie Koerier 11/8 (15 Februari 1949) 5.

[Karelse, J.] "Boekbespreking - Het werk v.d. Heilige Geest in de gemeente Ons Orgaan 63/17 (15 September 1968) 265.

Kärkkäinen, Veli-Matti. Pentecostal Missiology in Ecumenical Perspective:- Contributions, Challenges, Controversies, International Review of Mission, 88/350, juli 1999, p. 207-225.

Kerkhof, Ed van de. "En wij staken de handen omhoog en prezen de Heer der Heren" Eindhovens Dagblad (7 Februari 1987).

Kerkredactie "Voortaan twee dooppraktijken in de Hervormde Kerk?" De Rotterdammer (19 Februari 1968) 2.

Keppel-Hesselink, S. "Revival Meetings in Holland" Redemption Tidings 8/4 (April 1932) 16.

Kesteren, J. van "Het evangelie en de Rooms Katholieke mens" De Pinksterboodschap 2/4 (April 1961) 4-5.

Klaver, P. "Letter" Flames of Fire (April 1919) 7.

____. "Herinneringen aan een Pinksterpionier" Kracht van Omhoog 28/14-28/24 (December 1964 - April 1965).

____. "Zendingsconferentie in Duitsland" Spade Regen 4/1 (1936) 9-10.

____. "Drie stappen in het geestelijke leven" Kracht van Omhoog 3/8 (Februari 1940) 1-2.

____. "Pinksterfeest" Kracht van Omhoog 1/12 (1938) 2.

____. De nood van Christus'Kerk en haar genezing" Kracht van Omhoog 4/6 (December 1940) 1-2.

____. "Pinksteren in de Pers" Kracht van Omhoog 26/12 (12 December 1962) 18.

____. "De ware Christus verwachting" Kracht van Omhoog 4/8 (Februari 1941) 174.

____. "Pinksteren in deze tijd" Kracht van Omhoog 4/12 (Juni 1942) 2.

Kok, A. "Wie zal ik zenden?" Spade Regen 2/12 (November 1909) 1-2.

Kok, A. "Tidings of Tibet" Flames of Fire 7 (Oktober 1912) 3.

Kok, A. "Modernisme op de conferentie te Jeruzalem" De Nederlander (22 Maart 1928).

Kok, A. "De National Association en de American Council" Getrouw 2/6 (Januari 1949) 3.

Kok, A. "De Internationale Raad geconfronteerd met Wereldraad en N.A.E." Getrouw 3/3 (Oktober 1949) 2.

____. "Schriftverklaring en Schriftgeloof I-II-III" Getrouw (Juli, Augustus,September 1950) 1-3,1-2,1-3.

[Kok, A.] "Opheldering" Getrouw 1/10 (Mei 1948) 2.

____. "Het Historisch Christelijk geloof of het Negervraagstuk?" Getrouw 1/7 (Februari 1948) 7.

Kraemer, P.E. "Enig materiaal over sectarisme in een achtergebleven gebied" Sociologisch Bulletin 13/3 (1959) 104.

Kroft, Hems van der. "Algemene indrukken van de 3e week van juni 1974" Vuur 19/1 (Augustus/September 1974) 16-17.

Kuin, Wim. "Onze Rooms-Katholieke buren" Kracht van Omhoog 23/21 (30 April 1960).

____. "Onze Rooms-Katholieke buren" Kracht van Omhoog 24/22 (5 Mei 1961).

____. "Getuigenis" Heilsfontein 9/8 (Augustus 1960) 1-2.

____."Onze Rooms-Katholieke buren - Evangelisatie" Kracht van Omhoog 24/6 (17 September 1960) 10-11.

____. "Openlijke misleiding" Kracht van Omhoog 36/4 (17 Maart 1972) 10.

Kuylman-Hoekendijk, L. "Dwaas voor de mensen, wijs voor God" Levend Water 1/3 (Februari 1954) 3-5.

____. "Verkenningen in de kleine oekumene" Gemeente toerusting 23/7-9 (27 Mei, 17 Juni, 8 Juli 1967) 5-6, 5-7, 1-3.

L., Boekbespreking - Het werk van de Heilige Geest in de gemeente, Kerk en Theologie Vol. 19 (1968) 225-226.

Laan, Cees van der. "Een Pinksterdame van bijna tachtig jaar" Parakleet 5/17 (Winter 1985) 8-13.

____. "The Pentecostal movement in Holland, its origin and its international position" Pneuma 5/1 (Fall 1983), 30-38.

Laan, Paul N. van der. "Dynamics in Pentecostal mission: A Dutch Perspective" International Review of Missions 75/297 (Januari 1987) 47-50.

____. "Tot aan de einden der aarden" Parakleet 2/6 (Juni 1982) 1-4.

____. "Een evangelicale visie op toekomst van zending" Wereld en Zending 16/3 (1987) 201-206

_____. Dutch Pentecostal Response on Final Report: Word and Spirit, Church and World, Pneuma, 23/1, Spring 2001, p. 75-81.

_____. What is Left Behind? A Pentecostal Response to Eschatological Fiction, Journal of the European Pentecostal Theological Association, Vol. XXIV, 2004, p. 49-70.

_____. Het appèl van de Pinksterbeweging na 100 jaar - Lezing tijdens 12e dialoog tussen rooms-katholieken en vertegenwoordigers van de Verenigde Pinkster- en Evangeliegemeenten. 23 juni 2006 in het St. Janscentrum, te Den Bosch, Stucom document 151, http://www.stucom.nl/document/0151.pdf

_____. Complex Pentecostal Identities: Reflections of Conference 2008, Journal of the European Pentecostal Theological Association, Vol. XXIX, 2009, p.2-5.

_____. Towards a Pentecostal Theology of Compassion, Journal of the European Pentecostal Theological Association, Vol 31.1 – 2011, p. 36-51.

_____. Op weg naar een Theologie van Barmartigheid, Parakleet 31/117, February 2011, p. 11-15

Laan, Th. van der. "Pinkster- en Baptistenvoorgangers hielden conferentie" De Christen 85/9 (27 Februari 1970) 4.

Labruyere, Herman. "En het geschiedde in Hollandscheveld" Panorama 58/46 (1971) 35-37.

Landsman, F.H. "De Pinkstergemeenten antwoorden de Kerk" Hervormd Nederland 18/45 (10 November 1962) 1.

____. "Wonderen op het Malieveld" Hervormd Nederland 14/35 (6 September 1958) 1.

____. "De dienst der genezing" De Hervormde Kerk 7/40 (13 Oktober 1951) 3.

Leenhouts, A.A. "Pinksterfeest in de doodsvallei" Kracht van Omhoog 25/23 (1 Juni 1962) 12.

Leer, Teun van der. "Kerken zullen niet zomaar verdwijnen" Trouw (21 Januari 1988).

____. "Baptistenpredikant Van der Laan wordt doopsgezind" Trouw (22 Augustus 1986) 2.

Leeuwen, Ds. P.C. "Wat zegt de Schrift over gebedsgenezing" Woord en Dienst (17 Januari 1953) 20-21.

____. "10 Jaar na Osborn's Holland wonder" Nieuw Leven 6/8 (Augustus 1969) 5.

Lentink, W.J. "Broederschap waarheen?" Kracht van Omhoog 40/8 (11 Juni 1976) 3.

. "De Charismatische Beweging en de Broederschap" Informatie Bulletin 6/7 (Augustus-September 1976) 4.

Leonard, B.G. "Vision" C.T.C. News (Maart 1952) 18.

____. "Tongues" C.T.C. News (Mei 1952) 14-15.

"Liefdesaffaire zaait onrust bij gelovigen" De Telegraaf (30 Juli 1970) 7.

Linde, Dr. S. van der. "De Pinksterbeweging in verband met het werk van de Heilige Geest" Theologica Reformata 5/2 (Juni 1962), p. 88-100.

Lissenberg, Ds. Jac. "Over het wezen en de geschiedenis van de dusgenaamde Pinkster- Beweging I-IV" Ons Orgaan 49/3-6 (15 Februari, 1 Maart, 15 Maart, 1 April 1954) 26-27, 31-32, 44-45, 55-56.

Louw, Ds. J. "De Pinksterbeweging I" De Christen 75/3438 (3 Oktober 1958) 5.

____. "De Pinksterbeweging II" De Christen 75/3439 (10 Oktober 1959) 6-7.

____. "De Pinksterbeweging III" De Christen 75/3440 (17 Oktober 1958) 5-6.

Luteijn, C.M. "Brieven uit de synode II" Hervormd Weekblad 70/3513 (26 Februari 1959) 163.

____. "De Kerk en de Pinkstergroepen I-XII" Hervormd Weekblad 72/3650-3661 (1 Februari, 8 Februari, 15 Februari, 22 Februari, 1 Maart, 8 Maart, 15 Maart, 22 Maart, 29 Maart, 5 April, 12 April 1962) 133-134, 138-139, 147-149, 156-157, 162-163, 170-171, 178-179, 188-189, 196-197, 204-205, 212-213, 220-221.

Luuring, H.A. "Eerste zitting oecumenisch Pinkster-concilie" De Pinksterboodschap 6/4 (April 1965) 12.

Ma, Wonsuk. Pentecostal Gift to Christian Unity: Its Possibility in the New Global Context, International Review of Mission, 107/1, juni 2018, Geneve: Wereldraad der Kerken, p. 33-48..

Marijs-Visser, M. "De Pinksterbeweging I-III" Witte Velden 20/6-8 (Oktober-December 1950).

Mast, R. van der. "Wat denkt u van Hermann Zaiss? Niets bijzonders!" De Hervormde Kerk 8/45 (15 November 1952) 1.

McDonnell, Kilian. "The Ecumenical significance of the Pentecostal movement" Worship 40/10 (December 1960) 608-629.

____. "The experiential and the social" One in Christ 6/1 (1973) 58.

____. "Charismatic Renewal and Ecumenism" One in Christ 14/3 (1978) 247-258.

____. "The Experiential and the Social" One in Christ 6/1 (1973) 43-58.

Minnen, Ds. J.M. van. "De Pinkstergroepen" Centraal Weekblad van de Gereformeerde Kerken (4 Februari 1961).

Molen, E. v.d. "De grote fout" Volle Evangelie Koerier 17/1 (15 Juni 1954) 2-3.

Monsma, J.A. "Boekbespreking: De Pinkstergemeente en de Kerk" Het Zoeklicht (24 November 1962).

Moorhead, Max Wood. "A short history of the Pentecostal movement" Clouds of Witnesses to Pentecost in India 1/6 (November 1908) 15-23.

Munter, J. "De Kerk en de Pinkstergroepen" Evangelisch Luthers Weekblad (April 1961) 122.

"Nachruf" Heilzeugnisse 24/7 (1 April 1932) 49.

"Nieuwe aandacht in de kerk voor opdracht tot genezen" De Rotterdammer (14 Mei 1970) 2.

Nijenhuis, W. "Persschouw" Woord en Dienst (18 Oktober 1958) 301-302.

Njiokiktjien, Miss Bertha. "How the C.T.C. Message came to Holland" C.T.C. News (Juni 1952) 18-19.

"Oecumenische Raad sprak over de Pinkstergemeenten" De Rotterdammer (30 November 1959).

"Oecumenische Raad sprak over de Pinkstergemeenten" Het Vrije Volk (8 December 1959).

"Ontmoeting van kerken en Pinksterbeweging" Vuur 20/1 (Augustus-September 1975) 20.

Oosterhuis, Huub. "Albert van den Heuvel" De Tijd 13/5 (30 Januari 1987) 5

"Osborn, zijn roeping en arbeid" Volle Evangelie Koerier 21/2 (1 Augustus 1958) 5-6.

"Osborn onderwerpt zich aan voorwaarden" Nieuwe Provinciale Groninger Courant (5 September 1958).

"Osborn-campagne behoort tot het verleden" Nieuwe Provinciale Groninger Courant (8 September 1958).

"Osborn-prediking in de Groninger Raad" Nieuwsblad van het Noorden (9 September 1958) 3.

"Osborn-been" Nieuwe Provinciale Groninger Courant (8 September 1958).

Palma, Martha, A Pentecostal Church in the Ecumenical Movement, Ecumenical Review, 37/2, april 1985 p. 223-229.

[Panhuys, Jhr. F.W.P. van.] "Getuigenissen" Kracht van Omhoog 24/24 (2 Juni 1961) 14.

Petermeijer, A. "Van heinde en Ver - De Pinksterbeweging" Maranatha 7/8 (December 1916) 58-59.

Pethrus, L. "De Internationale Pinksterconferentie te Amsterdam" Spade Regen 13/12 (Maart 1921) 178-181.

Peype, Drs. D.C.J. van. "De Nederlands Hervormde Kerk en de Pinkstergroepen I-III" Remonstrants Weekblad (20 Mei, 27 Mei, 2 April 1961) 5, 6, 5.

"Pinkstergemeente oneens met ds. Glashouwer over charismatische beweging" Trouw/Kwartet (18 Maart 1974).

Planting, B.; N. van Beek, "Broederlijke waarschuwing" De Christen 28/1174 (28 Oktober 1909) 343.

Plessis, David J. du. "Echo van de Opwekking in de Kerken" Kracht van Omhoog 23/2 (25 Juli 1959) 7-8.

____. "Op het tweede Vaticaans Concilie" Kracht van Omhoog 28/10 (20 November 1964) 8-9.

Ploeger, H. "Hoe ontstaat en werkt een Volle Evangelie Gemeente?" De Christen 95/28-29 (11-18 Juli 1980) 5.

Plüss, Jean-Daniel. "Het verhalende element in de Pinkstertheologie" Parakleet 2/6 (Juni 1982) 15-17.

____. Lessons Learned During 30 Years of Ecumenical Dialogue, Final Draft 10th May 2025, lezing gegeven op het Europe-Asia Pentecostal Summit 2025, 13-18 mei 2025, te Suntec Singapore – een initiatief van Global Pentecostal Voices : https://www.gpvoices.org/wp-content/uploads/2025/05/Paper-3-Jean-Daniel-Pluss-2025-05-10.pdf

Pol, Bert. "Wij zijn voor eenheid onder de christenen" Gooi en Eemlander (9 Mei 1987).

Polen, A. van. "Actie wekt reactie" Pinksterklanken 4/2 (Februari 1951) 11.

____. "Vreemd vuur" Pinksterklanken 6/2 (Maart 1953) 4.

____. "Oecumenisch Nieuws" Pinksterklanken 2/9 (September 1948) 4-5.

____. "Dankzij sensatie-beluste pers werd optreden van br. Jeevaratnam een rel" Pinksterklanken 3/2 (1 Februari 1950) 4.

____. "De opwekking begonnen?" Pinksterklanken 4/10 (Oktober 1951) 2.

____. "Opwekkingen in Duitsland" Pinksterklanken 2/7 (1 Juli 1949) 2-4.

____. "Osborn in Den Haag" Volle Evangelie Koerier 21/4 (1 Oktober 1958) 3.

.

____. "Problemen rond de doop" De Pinksterboodschap 2/12 (December 1961) 5.

____. "De Pinkstergemeente en de Kerk" De Pinksterboodschap 3/11 (November 1962) 2-3.

[Polen, A. van]. "Pinkster-Commentaar:Eenheid in het Volle Evangelie" De Pinksterboodschap 3/12 (December 1962) 12.

____."Bij anderen gezien" De Pinksterboodschap 9/11 (December 1968) 12.

____."De Hervormde Synode en de doop" De Pinksterboodschap 9/4 (April 1968) 11.

Polman, G.R. "De Heere heeft groote dingen bij ons gedaan: dies zijn wij verblijd" Spade Regen 5/29 (Maart-Mei 1912) 1-2.

____. "De laatste dagen - Roomsche afgoderij" Spade Regen 19/10 (15 Januari 1927) 152-153.

____. "Mededeelingen" Spade Regen 1/1 (April 1908) 4.

____. "Het bezoek van Ds. Boddy" Spade Regen 1/3 (September-Oktober 1908) 2.

____. "Mededeelingen" Spade Regen 2/7 (Maart 1909) 4.

____. "Uit den arbeid" Spade Regen 18/1 (April 1925) 14.

____. "De Tempel Gods" Spade Regen 6/34 (September 1913) 1.

____. "Paschen - Pinksteren en Jezus Wederkomst" Spade Regen 11/2 (15 Mei 1918) 1-2.

____. "Ontwaakt" Spade Regen 11/3 (15 Juni 1918) 2.

____. "Uit den Arbeid" Spade Regen 13/8 (15 November 1920) 122-123.

____. "Amsterdam" Spade Regen 19/4 (15 Juli 1926) 60-61.

____. "DE PINKSTERBEWEGING voornamelijk in Nederland" Spade Regen 9/41 (Januari 1917) 2.

____. "Een ernstige waarschuwing" Spade Regen 21/4 (Juli 1928) 64.

____. "Naar Venezuela" Spade Regen 17/10 (15 Januari 1925) 160.

____. "Uit den Arbeid" Spade Regen 13/11 (15 Februari 1921) 156.

Polman-Blekkink, W. "Na tien jaar pinksterbeweging" Spade Regen 10/8 (15 November 1917) 2-3.

[Poot, F.J.] "Algemene Vergadering" Informatie Bulletin 6/5 (Mei 1976) 8.

____. "Algemene Vergadering" Informatie Bulletin 6/9 (November-December 1976).

Poot, Ds. T., "Potret van een man - Potret van een tijd" Woord en Dienst 36/12 (13 Juni 1987) 265-266.

Posthumus, Ds. B. "De Gebedsgenezing I-III" De Christen 76/3459-3461 (27 Februari/ 6 Maart/ 13 Maart 1959) 6/ 6-7/ 7-9.

Presbyter. "De Kerk en de Pinkstergroepen" Hervormd Gooi (31 Maart 1961).

Raalte, Dr. J. van. "De Pinksterbeweging en de Oecumenische Beweging" Allerwegen 10/3 (1979) 23.

Ranaghan, Kevin, M. "Conversion and Baptism: Personal Experience and Ritual Celebration" Studia Liturgica 10/1 (1974) 65-76.

Reeskamp, W. "Ik heb Jezus daar niet gezien" Groninger Kerkbode 69/37 (13 September 1958) 3.

Reiling, Dr. J. "Nader Bezien - Samen met Pinksteren" De Christen 83/3898 (15 September 1967) 5.

____. "Gemeente tussen kerk en Pinkstergroepen" De Christen 78/3562 (17 Februari 1961) 1-2.

____. "De Pinkstergemeente" De Christen 79/3651 (2 November 1962) 1-2.

____. "Pinksterboodschap en het probleem van de Pinkstergroepen" De Christen 78/3577 (2 Juni 1961) 3.

Reitsema, Harm. "Uit de arbeid - Getuigenis" Pinksterklanken 10/2 (Februari 1957) 7.

Repko, Dick R. "Religious Holland's spiritual upheaval" Faith Digest 3/12 (December 1958) 1.

"Revival in het Westerkwartier" Nieuwe Provinciale Groninger Courant (26 Januari 1957).

Ridderbos, Herman. "Van week tot week - Geestesdoop en vervuld worden met de Geest Gereformeerd Weekblad (13 Januari 1961) 226.

Rietdijk, J. "Het concilie - Br. du Plessis op de korrel genomen" De Pinksterboodschap 6/5-6 (Mei-Juni 1965) 12-13.

Rietveld, Dr. B. "Osborn's prediking is niet naar de Schrift" Nieuwe Haagsche Courant (27 Augustus 1958).

Rijper, C.P.T. "Het leven uit de Geest" Gereformeerd Weekblad 13/48 (30 Mei 1958) 1-2.

Robeck jr., Cecil M. "A proposed Pentecostal/Ecumenical Movement Dialogue Agenda" Ecumenical Trends 16/11 (December 1987) 185-188.

____. "Spotlight on the society for Pentecostal studies" Ecumenical Trends 14/2 (Februari 1985) 28-30.

____. *The Current Status of Global Pentecostalism: A Brief Overview*, Global Christian Forum, Committee meeting, Istanbul Turkije, januari. 2011

____. Pentecostals and Christian Unity: Facing the Challenge," in Pneuma: The Journal of the Society for Pentecostal Studies 26/2, 2004, p. 307-338.

Roon, J.P. van. "Boekbespreking" Hervormd Weekblad 75/3769 (13 Augustus 1964) 334.

Roos, G. "De Pinksterbeweging: een chaotische eenheid I-II" Reformatorisch Dagblad (1 Juni 1979, 2 Juni 1979) 2, 9-11.

Roos, Jac. "Dr. Walter Hollenweger: van Pinksterbeweging naar Wereldraad" 24/1 (6 Januari 1968), 2.

Roscam Abbing, Dr. P.J. "Gebed en genezing" Wending vol. 7 (1952-1953) 323-332.

Ross, Brian R. "Donald Gee, Sectarian in Search of a church" The Evangelical Quarterly 50/2 (April-Juni 1978) 94-103.

Ruijl, A.C. "Geestelijk Wereldfront - Nederland" Kracht van Omhoog 31/12 (5 Januari 1968) 3.

Ruitenberg, L.H. "Prof. Dr. J.C. Hoekendijk Kerkelijk Hoogleraar" Woord en Dienst (9 Mei 1953) 150.

____. "De vragen der Pinksterbeweging moeten wij beantwoorden: De synode aanvaardde een Herderlijk schrijven Hervormd Nederland 16/27 (9 Juli 1960) 1.

____. "Waar het om gaat - Een gesprek met Dr. F. Boerwinkel" Hervormd Nederland 21/46 (14 November 1965) 15.

____. "Zou het kunnen - Over de gebedsgenezingsfilm van Jan Vrijman" Hervormd Nederland 20/19 (9 Mei 1964) 1.

____. "Gebedsgenezing: alle kracht in één brandglas gevangen - Nogmaals de film van Jan Vrijman" Hervormd Nederland 20/32 (8 Augustus 1964) 1.

Ruler, Prof.Dr. A.A.; and Prof.Dr. H. Jonker "De voorlichting van Kracht van Omhoog" Hervormd Nederland 19/22 (1 Juni 1963) 9.

S., Dr. "Hoe juffrouw Flammberg van het spreken in tongen genezen werd" Pniël 20/1024 (12 Augustus 1911) 249-256.

Sagström, S.R. "Indrukken van een conferentie" De Pinksterboodschap 4/6 (Juni 1963) 4-5.

____. "Het Brandpunt en de Pinksterbeweging" Volle Evangelie Koerier 19/2 (1 Augustus 1956) 7.

Schreuder, Dr. J.C. "Volle Evangelie Gemeente of ....juist niet?" Hervormd Nederland 23/10 (11 Maart 1967) 7.

____. "Op de Hezenberg leefde het werk van Stanger voort" De Hervormde Kerk 7/39 (6 Oktober 1951) 3.

Schut, H. "Geloofsgenezing" Vuur 7/3 (Mei 1963) 8.

Sedeur "Stappen tot de vervulling van Gods heerlijke beloften" Ermelosch Zendingsblad 48/6 (Juni 1907) 1-5.

Seymour, W.J. "The church question" The Apostolic Faith 1/5 (Januari 1907) 2.

Slingelandt, W. van. "Kerk en Hermann Zaiss" Kracht van Omhoog 16/11 (22 November 1952) 7.

Smeeton, Donald "Gezongen Theologie" Parakleet 2/7 (September 1982) 1-2.

. "Holiness Hyms and Pentecostal Power: A Theologian Looks at Pentecostal Hymnology" The Hymn 31 (Juli 1980) 183-185.

Smithuis, H.J.M. "Zijn er nog priesters?" Kracht van Omhoog 30/22 (9 Juni 1967) 8-11.

Smithuis, G. "Betekenis van de Charismatische Beweging voor de kerken: al het mijne is het jouwe" Kosmos en Oecumene 8/10 (1974) 282-290.

Smulders, H. "Han Fortmann, voorloper van de charismatische vernieuwing?" Bouwen aan de nieuwe aarde 224 (Januari 1976) 30-32.

Snijders, A. "Kerken waarheen? I-IV" Gouden Schoven 39/1-4 (Januari-April 1968) 4-6, 4-6, 9-10, 4-6.

Spilt, Ds. G. "Utrecht op de Synode" Hervormd Utrecht 15/33 (12 Februari 1960) 422.

Stap, Jan. "Het werk van de Heilige Geest gaat door" Idea 8/2 (April/Mei 1987) 2.

Sterkhout, Martinus. "Hartenbrekers voor evangelischen" Reveil 21/147 (April 1985) 12-15.
Strang, Stephen E. "A Call for Cooperation" Charisma (September 1985) 8.

Streeder, G.J. "De Nederlandse Hervormde kerk op 8 en 9 februari in Generale Synode bijeen II Hervormd Weekblad 71/3560 (25 Februari 1960) 180.

____. "De Nederlandse Hervormde Kerk in Generale Synode bijeen" Hervormd Weekblad 71/3578 (7 Juli 1960) 306.

____. "De Nederlandse Hervormde kerk in Generale Synode bijeen" Hervormd weekblad 71/3581 (18 Augustus 1960) 322-323.

Stroethoff, F.A. "Dominees in gewetensnood" De Oogst 479 (Januari 1976) 10.

____. "Herman Zaiss - naar ons land!" De Oogst (September 1952).

____. "Waarom trappen jullie toch tegen de Wereldraad van Kerken aan?"

____. De Oogst no. 508 (Juli-Augustus 1978) 11-13.

____. "Dominees in gewetensnood" De Oogst no. 479 (Januari 1976) 10.

Suikerbakker, E. "Uit de gemeenten - Patterson" De Christen 33/1403 (20 Maart 1914) 93.

Suurmond, Dr. Jean-Jacques. "Lofprijzing als charismatische levensstijl" Reveil 23/170 (Mei 1987) 9-12.

. "Pinksterbeweging en charismatische vernieuwing - een vooruitblik" Bulletin voor charismatische theologie 10/20 (Autumn 1987) 13-14.

Swijnenburg, J. "Wel prediking maar geen reclame" Hervormd Nederland 14/33 (23 Augustus 1958) 3.

____. "Pinksterfeest en Pinksterbeweging" Hervormd Weekblad 72/3619 (16 Mei 1961) 258-259.

Teeuwen, Chr. W.J. "De geest waait..." De Strijdende Kerk 12/282 (13 Oktober 1956) 2-3.

Thiessen, J. "Jezus en de doktoren" Dit is het 3/9 (Maart 1926) 355-356.

Toornvliet, Ds. G. "De Pinkstergroepen, de Hervormde Kerk en wij I-VI" De Strijdende Kerk 17/395-396-397-399-401-404 (18 Februari, 4 Maart, 18 Maart, 15 April, 13 Mei, 24 Juni 1961) 1-2, 1-2, 1-2, 1-2, 1-2, 1-2.

____. "De evangelist Osborn" De Strijdende Kerk 12/332 (6 September 1958) 4.
____. "Een opwekkingsbeweging in het noorden" De Strijdende Kerk 12/297 (4 Mei 1957) 8.

____. "Tussen geestdrijverij en geestloosheid" De Strijdende Kerk 10/217 (3 April 1954) 1-2.

Twillert, Klaas van. "Ik zag de realiteit van het volle evangelie" Kracht van Omhoog 29/4 (20 Augustus 1965) 8-9.

"Vele door Osborn naar de kerk" Nieuwe Haagsche Courant (1 September 1958).

Veeenhof, Prof.Dr. J. "Geest en spiritualiteit" Idea 8/2 (April/Mei 1987) 3-4.

____. "Spiritualiteitsbeweging kan zoutend zout worden" Trouw (6 April 1988) 10.

Verhoef, W.W. "Evangelist T.L. Osborn - Gods microfoon" Vuur 2/7 (September 1958) 12.

____. Citaten uit "Vragen rondom gebedsgenezing" Vuur 3/6 (Augustus 1959) 6.

____. "Het spreken in tongen" Stromen van Kracht 2/24 (November 1955).

____. "Van Kerstfeest tot Pinksteren" Levend Water 1/2 Januari 1954 2-5

____. "Daad" Kracht van Omhoog 17/19 (3 April 1954) 4 & 8-9.

____. "Christus, de hoop der wereld - Evanston" Stromen van Kracht (Augustus 1954) 10-12.

____. "Er was een gesprek" Vuur 3/11 (Januari 1960) 6-7.

____. "Gesprekken Predikanten en voorgangers" Vuur 4/7 (November 1960) 15.

____. "Het appèl van de Volle Evangelie Vreugdedagen" Vuur 7/9 (November 1963) 7-8.

____. "De doop met de Heilige Geest" Vuur 7/9 (September 1963) 12.

____. "De principiële gerichtheid van Vuur" Vuur 10/1 (Maart 1966) 4.

____. "Nieuwe vorm - Nieuwe inhoud?" Vuur 13/1 (Januari 1969) 8.

. "Charismatische beweging in Nederland - Een nieuwe ontwikkeling Vuur 16/12 (December 1972) 2.

____. "Raad van Kerken - Charismatische Werkgemeenschap" Vuur 20/6 (Februari 1976) 5.

____. "Uitbreiding vaste medewerkers" Vuur 18/6 (Februari 1974) 13.

____. "Op bezoek bij Nieuwe Aarde" Vuur 32/1 (Augustus-September 1987) 3.

____. "Karel Hoekendijk" Vuur 32/1 (Augustus-September 1987) 15.

____. "Vuur in een nieuwe fase" Vuur 17/7-8 (Juli-Augustus 1973) 7.

____. "25 Jaren Vuur" Vuur 26/8-9 (April-Mei 1982) 8.

____."Evanston" Stromen van Kracht 1/10 (September 1954) 8.

[Verhoef, W.W.], "Kris, kras, kruimeltje" Vuur 6/7 (September 1962) 10.

____. "Redaktioneel" Vuur 7/9 (September 1963) 5.

____. "Redaktie Vuur" Vuur 7/12 (Februari 1964) 15.

____. "Uit ons werk" Vuur 8/4 (Juni 1964) 14.

____. "Slotgesprek over Charismatische Vernieuwing" Rondom het Woord 20/4 (November 1978) 48.

Verkamman, M. "Uit den arbeid" Appendix Kracht van Omhoog 7/10 (April 1944)

Vetter, N. "Het evangelie in de Pinksterkracht" Gouden Schoven 9/? (Oktober-November 1936).

____."Voor kinderen Gods" Het Middernachtelijk Geroep 2/10 (1939) 80-81.

____. "Ter Overdenking" Het Middernachtelijk Geroep 5/1 (1943) 4.

[Vetter, N.] "Uit den Arbeid-Amsterdam" Het Middernachtelijk Geroep 2/7 (1939) 57.

Visser, C. "Getuigenissen" Kracht van Omhoog 43/3 (23 Februari 1979) 4-7.

"Vragenbus" Hervormd Weekblad 65/3281 (25 Maart 1954) 200-201.

Vondey, Wolfgang. Pentecostals and ecumenism: becoming the church as a pursuit of Christian unity, *International Journal for the Study of the Christian Church*, 11/4, 2011, p. 318-330.
Bron : http://dx.doi.org/10.1080/1474225X.2011.597344

Voordewind, D. "Tussen Kerk en Pinksteren" De Pinksterboodschap 8/8-9/10 (Oktober & December 1967, Januari, Februari, Maart, April, Mei, Juni Juli, Oktober 1968) 6-7, 8-9, 10-12, 10-12, 9-10 , 9-10, 11, 11, 11-12, 7-9.

Vries, H.J. de "Uit de gemeenten - Harlingen" De Christen 28/1177 (18 November 1909) 366.

Vroegindeweij, A. "Correspondentie" Gereformeerd Weekblad 58/1 (5 Januari 1957) 6.

W.S. "De Geestesdoop I & II" Ons kerkblad - Orgaan van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Zuid 16 (21/ 28 April 1934) 2/ 2-3.

Wallet, Bart. Pinksteren in de kerk: Over Pinksterbeleving als tweede fase van evangelicalisering, Wapenveld - over geloof en cultuur, Jaargang 58, nummer 1, februari 2008, p. 4-10. https://wapenveldonline.nl/artikel/814/pinksteren-in-de-kerk/

Waning, F. "En gij zult mijn getuigen zijn" Levend Water 1/2 (Januari 1954) 16.

Warnaar, A. Jr. "Bevorderd tot Heerlijkheid Getrouw 4/7 (Februari 1951) 2.

"Wat is bouwen aan de Nieuwe Aarde" Bouwen aan de Nieuw Aarde 224 (Januari 1976) 3.

Wielinga, W.J. "Uit de gemeenten - Sneek" De Christen 28/1176 (11 November 1909) 359.

____. "Uit de gemeenten - Sneek" De Christen 28/1179 (2 December 1909) 380.

Wilma "Een heerlijk visioen" Kracht van Omhoog 15/3 (4 Augustus 1951) 7-8.

Winckel "Buitenland - Noorwegen" De Heraut 1525 (24 Maart 1907) 3.

Winckel, A. "De Pinksterbeweging door Dr. Wumkes-Een betrouwbare schets? Ons Orgaan 12/164 (12 Januari 1917) 5-6.

. "De Pinksterbeweging door Dr. Wumkes - Een betrouwbare schets? Ons Orgaan 12/165 (26 Januari 1917) 11-12.

. "De Pinksterbeweging door Dr. Wumkes - Een betrouwbare schets? Ons Orgaan 12/167 (23 Februari 1917) 29.

____. "Binnenland" Ons Orgaan 17/271 (1 November 1922) 191.

[Winckel, A.] "Bond voor Evangelisatie in Ned. Oost-Indië" Ons Orgaan 18/280 (1 Augustus 1923) 268-269.

Woude, P. van der. "Osborn - zijn roeping en arbeid" Volle Evangelie Koerier 21/2 (1 Augustus 1958) 5.

____. "Uit de gemeenten" Volle Evangelie Koerier 19/12 (Juni 1957) 4.

____. "Uitverkiezing" Volle Evangelie Koerier 15/7 (15 Januari 1953) 3.

____. "Opwekking" Gouden Schoven 47/11 (15 November-December 1976) 10-11.

____. "De gave der talen" Spade Regen 1/5 (1934) 2.

____. "Holland's needy saints" Pentecostal Evangel (15 December 1945) 11.

____. "Die Pfingstgemeinden in Holland während des krieges und heute" Verheissung des Vaters 38/12 (December 1945) 18. . "De kracht van het geloof - Internationaal congres van evangelischen te Woudschoten" Volle Evangelie Koerier (15 September 1951).

____. "Over eenheid en samenwerken" Volle Evangelie Koerier 17/3 (15 September 1954) 1.

____. "De redenen waarom ik behoor tot de Pinkstergemeente" Het Vaderland (15 December 1956) 13-15.

____. "Een ding weet ik" Volle Evangelie Koerier 12/8 (15 Februari 1950) 2.

____. "Immense crowds flock to T.L. Osborn's meetings in Holland" Pentecost 11/46 (December 1958) 8.

____. "De Kerk en de Pinkstergroepen" De Pinksterboodschap 2/2 (Februari 1961) 15.

____. "De Pinksterbeweging en de Kerken" Volle Evangelie Koerier 22/5 (1 November 1959) 2 & 8.

. "Uit de Gemeenten - Baarn, interkerkelijke samenspreking" Volle Evangelie Koerier 22/7 (Januari 1960) 6.

____. "Pentecost in Holland" World Pentecost (3rd Quarter 1974).

Wumkes, G.A. "De Pinksterbeweging" De Nederlander 23/7032-7035 (19-22 September 1916) 4.

Zaiss, Hermann "Offenbarung der Herrlichkeit Jesu Christi auf meiner Hollandreise" Fröhliche Nachrichten 1/2 (15 Januari 1953) 1-2.

"Zaiss zag groter wonderen in Nederland dan in Duitsland" Friesch Dagblad (5 November 1952).

"Zaiss sprak in Leeuwarden" Leeuwarder Courant (5 November 1952) 7.

Zanden, Dr. L. van der "De Pinksterbeweging" Groninger kerkbode (5 Juni 1954).

Zeegers, J. "Het Volle Evangelie en de R.K. Kerk" De Pinksterboodschap 3/4 (April 1962) 13.

Zoest, Drs. Peter van. "Vanuit het hart van de Kerk op weg naar nieuwe oecumene" Bouwen aan de nieuwe aarde (4/1987) 12.

Zoutman-Blanksma, Corrie. "Ik zie de knoppen van de charismatische lente al uitkomen" Vuur 31/6-7 (Februari-Maart 1987) 12-13.

Bijlage 6c - Bronnen: Interviews

In alfabetische volgorde op achternaam

Amerom, Herman N. van.	Nieuwegein	-	30 september 1987
Boerwinkel, Dr. F.	Driebergen	-	1 december 1981
	Driebergen	-	5 februari 1986
	Driebergen	-	8 december 1986
Brink, H. van de.	Telefoon	-	20 december 1981
Brink, J.E. van de.	Gorinchem	-	6 oktober 1987
Bronkhorst, Prof.Dr. A.J.	Zeist	-	24 oktober 1985
Endedijk, H.C.	Velp	-	23 september 1987
Fountain, Jeff.	Heerde	-	12 november 1986
Geer, Jhr. L. de.	Telefoon	-	12 maart 1987
Golterman, W.F.	Telefoon	-	12 december 1985
Goudswaard, Herman.	Telefoon	-	21 Maart 1988
Hebly, Prof.Dr. J.A.	Utrecht	-	10 oktober 1985
Kornet, A.G.	Telefoon	-	7 december 1987
Leeuwen, Drs. P.C. van.	Den Haag	-	3 oktober 1984
	Den Haag	-	6 februari 1986
Mije, Mrs. A.C.M. van de.	Nieuwegein	-	9 november 1987
Njiokiktjien, Mrs. A.G.	Zeist	-	8 januari 1981
Polen, A. van.	Houten	-	7 maart 1987
Reiling, Prof.Dr. J.	Bilthoven	-	7 september 1987
Ridderbos, Prof.Dr. H.	Telefoon	-	14 december 1987
Riemsdijk, Elma van	Telefoon	-	11 november 1986
Suurmond, Dr. Jean-Jacques.	Utrecht	-	8 april 1988
Swijnenburg, J.	Amersfoort	-	9 september 1986

Verhoef, Wim W.	Vlaardingen	-	27 oktober 1981
	Vlaardingen	-	6 februari 1986
Vinkenburg, Maria	Telefoon	-	18 februari 1988
Vos, Henk	Telefoon	-	18 maart 1988

ÉÉN VAN GEEST

PAUL N. VAN DER LAAN

De heilige Geest is de verbindende kracht die Christenen één maakt. Zijn charismatische gaven geven iedere gelovige een volwaardige plaats in het Lichaam van Christus. Hiervan waren de Pinkstergelovigen van meet af aan overtuigd. Paul van der Laan schreef daar in 1988 een historische verhandeling over met Nederland als rolmodel. Hij promoveerde hierop in Birmingham, Verenigd Koninkrijk. Dit boek begint met de Nederlandse vertaling van deze dissertatie en trekt daarna de lijn door naar het heden. Het is een historisch document over de ontwikkeling van de Pinksterbeweging in Nederland, die aanvankelijk als een fanatieke sekte werd beschouwd maar inmiddels breed is geaccepteerd als volwaardig kerkgenootschap. De soms heftige confrontaties met de historische kerken, maar ook de momenten van toenadering worden gedetailleerd gedocumenteerd en geanalyseerd. Door heel het werk is de vraag naar de oecumenische betekenis van de Pinksterbeweging leidend. In de conclusie wordt ingegaan op de randvoorwaarden voor een effectieve dialoog met gelovigen uit de Pinkstergemeente, aangevuld met praktische tips voor een open gesprek. Een studie van binnenuit met de blik naar buiten.



Paul N. van der Laan is in 1951 in Amsterdam geboren als elfde kind in een Rooms-katholiek gezin van twaalf. Hij studeerde theologie. In 1988 behaalde hij daarin aan de Universiteit van Birmingham, Verenigd Koninkrijk de doctorstitel. In zijn professionele carrière werkte hij onder meer als docent (1980-1984) en directeur van de Centrale Pinkster Bijbelschool (1989-1992), redacteur en eindredacteur bij de Evangelische Omroep (1993-2000) en als hoogleraar aan Southeastern University in Lakeland, Florida, USA. Hij is getrouwd met Rina De Munck, vader van twee kinderen: Timon en Natasja en grootvader van Lasse.

9 789403 827841